

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Δημοσιογραφίας & ΜΜΕ-Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών

Σπουδών Δημοσιογραφία και Νέα Μέσα

Ο εκδότης Γιάννης Βελλίδης

και οι σχέσεις του με την πολιτική εξουσία

(1936-1978)

Διπλωματική Εργασία

Της Σοφίας Χριστοφορίδου

(Α.Μ. 84)

Επιβλέπων καθηγητής: Αντώνης Σκαμνάκης

Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 2014

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία είναι αποτέλεσμα εκτενούς αναζήτησης και πρωτογενούς έρευνας, που διήρκεσε σχεδόν ενάμιση χρόνο. Αποδείχθηκε μια πολύ ενδιαφέρουσα περιπέτεια, ένα ταξίδι ανακάλυψης της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας, μέσα από τη βιβλιογραφία αλλά και τα πρωτοσέλιδα της «Μακεδονίας». Εξάλλου οι εφημερίδες καταγράφουν τρόπον τινά την ιστορία τη στιγμή που συμβαίνει- όσο κι αν η πολύ κοντινή απόσταση δημιουργεί παραμορφώσεις... Όπως παραμορφώσεις δημιουργεί και η αχλύ του μύθου που περιβάλλει τον Βελλίδη. Οφείλω να ευχαριστήσω όλους όσους δέχτηκαν να μου μιλήσουν για τον εκδότη, την κόρη του Κατερίνα Βελλίδη, τους δημοσιογράφους Αντώνη Κούρτη, Αντώνη Πεκλάρη, Νίκο Βουργουτζί, Νίκο Μέρτζο Χρίστο Χριστοδούλου, Μανώλη Κανδυλάκη, Φαίδωνα Γιαγκιόζη. Η συνδρομή τους ήταν πολύτιμη, ακόμα και αν κάποιες φορές χρειάστηκε να αμφισβητήσω ή να αποδομήσω τις πληροφορίες που μου ανέφεραν.

Θα ήθελα να απευθύνω θερμές ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Αντώνη Σκαμνάκη, για την καθοδήγηση που μου πρόσφερε, μα πάνω από όλα γιατί συμμεριζόταν τον ενθουσιασμό μου, κάθε φορά που, μέσα από την αρχειακή έρευνα ανακάλυπτα ένα νέο στοιχείο, μια άγνωστη πτυχή, μια διαφορετική ανάγνωση της ιστορίας του Ι. Βελλίδη. Ευχαριστώ επίσης τον επίκουρο καθηγητή Δημήτρη Λυβάνιο, που μου μετέδωσε το πάθος του για την ιστορία του Τύπου και την καθηγήτρια κ. Σοφία Καϊτατζή Whitlock που συμμετείχε στην τριμελή εξεταστική επιτροπή.

Τέλος, θέλω να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον Ιωσήφ Βαένα για τις βιβλιογραφικές προτάσεις του σχετικά με τα εβραϊκά ζητήματα καθώς και για την κριτική ανάγνωση της εργασίας και στον Θωμά Τζήρο για την τεχνική υποστήριξη και τις ατέλειωτες συζητήσεις μας, στις δύσκολες στιγμές που αντιμετωπίσαμε κατά τη συγγραφή των διπλωματικών μας εργασιών. Επίσης, ευχαριστώ τον Δημήτρη Τσάκωνα για τη βοήθεια με τις απομαγνητοφωνήσεις και την αποδελτίωση, τη Γλυκερία Καπάνταη για τη βοήθεια που μου παρείχε στην πρόσβαση στο φυσικό αρχείο της «Μακεδονίας» και πάνω από όλα στην αδερφή μου, Δέσποινα Χριστοφορίδου, που είναι πάντα δίπλα μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μία από τις σημαντικότερες προσωπικότητες του τύπου της Θεσσαλονίκης ήταν ο εκδότης της εφημερίδων «Μακεδονία» και «Θεσσαλονίκη», Γιάννης Βελλίδης. Η παρούσα εργασία εξετάζει πρωτοσέλιδα της εφημερίδας «Μακεδονία», μιας περιόδου τεσσάρων δεκαετιών, συγκεντρώνει τις αποσπασματικές και ελλιπείς πληροφορίες που αναφέρονται στη βιβλιογραφία για τον εκδότη, καταγράφει μαρτυρίες ανθρώπων που τον γνώρισαν και φέρνει στο φω διπλωματικά αρχεία, με σκοπό να διερευνήσει τις σχέσεις του Βελλίδη με την πολιτική εξουσία της εκάστοτε εποχής. Από την έρευνα προκύπτει ότι, στη μακρά πορεία του στο τιμόνι της εφημερίδας «Μακεδονία» οι σχέσεις του εκδότη με την πολιτική εξουσία δεν ήταν μονοδιάστατες και αμετάβλητες, αλλά διαμορφωνόταν από τον βαθμό ελευθερίας που υπήρχε την εκάστοτε εποχή αλλά και το αν την εξουσία κατείχαν ιδεολογικοί αντίπαλοι ή φίλοι του εκδότη. Για παράδειγμα κατά τις περιόδους δικτατορικών καθεστώτων η εφημερίδα αποδέχτηκε την επιβολή λογοκρισίας, δημοσίευσε κείμενα κυβερνητικής προπαγάνδας, αλλά ταυτόχρονα ο εκδότης υπέστη δικαστικές διώξεις. Τις περιόδους που την εξουσία ασκούσαν κόμματα της δεξιάς, ο εκδότης άσκησε δριμεία αντιπολίτευση μέσω της «Μακεδονίας», η οποία λειτούργησε κατά κάποιο τρόπο ως η «φωνή» του κεντρώου χώρου. Ο εκδότης χρησιμοποίησε την επιρροή της εφημερίδας στη διαμόρφωση κομματικών και εκλογικών συσχετισμών και σε ορισμένες περιπτώσεις ανάλαβε ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των πολιτικών εξελίξεων, κυρίως ως προς την ενοποίηση των πολιτικών δυνάμεων του Κέντρου, αλλά και στα γεγονότα της αποστασίας.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: εκδότης, Γιάννης Βελλίδης, εφημερίδα «Μακεδονία», ΜΜΕ, πολιτική εξουσία

ABSTRACT

Yannis Velidis was one of the most important personalities in local press history of Thessaloniki. He was the publisher of newspapers «Makedonia» and «Thessaloniki». This paper examines the frontpages of Makedonia during a period of four decades, gathers the sparse and anecdotal information that has already appeared in the bibliography, records new testimonies of people who met and worked with him and brings to light new records from diplomatic archives in order to discover the relationship between Vellidis and the political powers of each period. From the research we learn that during his long haul as owner of Makedonia the relationship between the publisher and political power was never one-dimensional; instead it was defined by the degree of freedom enjoyed by the Press during each period but also whether the power was held by his ideological foes or friends. For example during dictatorial regimes the newspaper was subjected to censorship, published regime propaganda but at the same time the publisher faced prosecutions. When Conservative/Right

governments were in power, Vellidis acted as fierce oppositor, allowing Makedonia to interpret the role of the voice of the Center. The publisher used the influence the newspaper yielded, to affect political and electoral results and, in some cases, shouldered an active and direct role in shaping political developments; mainly towards a unification of the political forces of the Center and also during the period of Apostasia.

KEYWORDS: publisher, Vellidis, Velidis, newspaper Makedonia, Mass Media, political power

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Δ.Σ.Κ. Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα

Ε.Κ. Ένωση Κέντρου

ΕΠΕΚ Εθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου

Ε.Σ. Εθνικός Συναγερμός

ΙΔΕΑ Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών

Κ.Φ. Κόμμα Φιλελευθέρων

ΠΔΚ Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση

Λ.Κ. Λαϊκό Κόμμα

«Μ» Εφημερίδα «Μακεδονία»

ΦΔΕ Φιλελεύθερη Δημοκρατική Ένωση

«Θ» Εφημερίδα Θεσσαλονίκη

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	7
I.1 Διάρθρωση Εργασίας	8
I.2 Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας	10
I. 3 Πολιτική Εξουσία και ΜΜΕ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΠΡΟΦΙΛ	33
1.1. Η «Μακεδονία»	33
1.2. Ο εκδότης Γιάννης Βελλίδης.....	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΜΕΤΑΞΑ.....	94
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ.....	100
3.1. Εκλογές και δημοψήφισμα για το πολιτειακό	102
3.2 Η όξυνση του εμφυλίου	110
3.3 Η εικόνα των ανταρτών στη «Μακεδονία»	114
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΚΕΝΤΡΩΕΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ	119
4.1 Οι βουλευτικές εκλογές του 1950.....	119
4.2 Οι βουλευτικές εκλογές του 1951	124
4.3 Οι βουλευτικές εκλογές του 1952	126
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΠΑΠΑΓΟΥ	129
5.1 Αντιπολίτευση στον Παπάγο	129
5.2 Προσπάθεια ενοποίησης του Κέντρου	134
5.3 Σεπτεμβριανά.....	139
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ	141
6.1 Η πρώτη κυβέρνηση Καραμανλή	141
6.2 Προεκλογική περίοδος και εκλογές 1956.....	143
6.3 Η δεύτερη κυβέρνηση Καραμανλή.....	148
6.4 Προεκλογική περίοδος και εκλογές 1958.....	150
6.5 Δημοτικές εκλογές και προεκλογική περίοδος 1959	155
6.6 Πορεία προς την ενοποίηση του Κέντρου.....	157
6.7 Οι εκλογές «βίας και νοθείας» του 1961	162
6.8 Η μακρά προεκλογική περίοδος 1962-1963.....	164
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: Η ΕΝΩΣΗ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ.....	171
7.1 Οι βουλευτικές εκλογές του 1963	173
7.2 Η προεκλογική περίοδος 1963-1964	178
7.3 Η Ένωση Κέντρου στην κυβέρνηση	184
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΣΤΗ ΧΟΥΝΤΑ	190
8.1 Πορεία προς τα «Ιουλιανά»	190
8.2 Η Αποστασία	191
8.3 Η «τρίτη λύση».....	196
8.4 Επιστροφή στην παπανδρεϊκή γραμμή.....	201
8.5 Πορεία προς τη δικτατορία.....	203
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ: ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ	207
9.1 Η υποδοχή του πραξικοπήματος	207
9.2 Η προσδοκία του Συντάγματος	210
9.3 Το καθεστώς παγιώνεται.....	214

9.4 Τα πρώτα δείγματα κριτικής.....	216
9.5 Απόπειρα πολιτικοποίησης.....	220
9.6 Από το Πολυτεχνείο στον Αττίλα.....	221
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ: ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ.....	225
10.1 Οι πρώτες ημέρες της δημοκρατίας.....	225
10.2 Η προεκλογική περίοδος	228
10.3 Στήριξη προς τον Καραμανλή	230
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	236
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	245
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	252
I. Συνεντεύξεις.....	252
II. Έγγραφα- Φωτογραφικό υλικό	323

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Με την πάροδο του χρόνου χάνονται ή καταστρέφονται φύλλα των παλαιών εφημερίδων της Θεσσαλονίκης, τα διαθέσιμα στοιχεία για όσους εργάστηκαν στον τοπικό Τύπο, εκδότες και δημοσιογράφους, είναι αποσπασματικά και διάσπαρτα σε βιβλία, κείμενα και άρθρα, ενώ μοιραία φεύγουν από τη ζωή όσοι θα μπορούσαν να μας δώσουν πολύτιμες μαρτυρίες για αυτούς. Η παρούσα εργασία εστιάζει σε μία από τις σημαντικότερες προσωπικότητες του Τύπου της Θεσσαλονίκης, τον εκδότη των εφημερίδων «Μακεδονία» και «Θεσσαλονίκη» Γιάννη Βελλίδη.

Η «Μακεδονία» εκδόθηκε το 1911 από τον Κωνσταντίνο Βελλίδη. Ο γιος του, Γιάννης Βελλίδης, ανέλαβε την τύχη της το 1936, σε ηλικία 27 ετών, ως κληρονόμος του ιδρυτή της. Μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η «Μακεδονία» ήταν μια εφημερίδα με κύρος, αλλά με εμβέλεια περιορισμένη στα γεωγραφικά όρια της Θεσσαλονίκης. Μεταπολεμικά, ο Γιάννης Βελλίδης κατάφερε να την μετατρέψει σε μια εφημερίδα που κυριαρχούσε στον βορειοελλαδικό χώρο, ενώ είχε «ειδικό βάρος» και εκτός των γεωγραφικών ορίων κυκλοφορίας της, εξαιτίας του κύρους και της ισχύος που είχε αποκτήσει ο εκδότης της. Ο Βελλίδης ήταν ίσως ο μόνος εκδότη περιφερειακής εφημερίδας που είχε πρόσβαση στα κέντρα πολιτικής εξουσίας, στον ίδιο βαθμό που είχαν και μεγάλοι εκδότες αθηναϊκών εφημερίδων.

Αφορμή για την παρούσα διπλωματική εργασία αποτέλεσε η εργασία εξαμήνου με θέμα «Τύπος και Αποστασία: ο ρόλος του εκδότη Ι. Βελλίδη»,¹ που εκπόνησα στο πλαίσιο του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών «Δημοσιογραφία και νέα μέσα» του ΑΠΘ και ειδικότερα του μαθήματος «Δημοσιογραφία, ΜΜΕ και Πολιτική», με διδάσκοντα τον επίκουρο καθηγητή Αντώνη Σκαμνάκη. Ο αρχικός στόχος εκείνης της εργασίας ήταν η αποτύπωση των γεγονότων του Ιουλίου του 1965 στα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας «Μακεδονίας», ωστόσο οι βιβλιογραφικές πηγές φανέρωσαν μια κάποια ανάμειξη του εκδότη στην υπόθεση της αποστασίας. Από αυτή η διαπίστωση ανέκυψε το ενδιαφέρον για τη συνολική πορεία του εκδότη, την πολιτική του τοποθέτηση και τις σχέσεις του με την εκάστοτε πολιτική εξουσία, από το 1936 που ανέλαβε την τύχη της εφημερίδας «Μακεδονία», μέχρι το θάνατό του, το 1978. Το γεγονός ότι δεν υπήρχε καταγεγραμμένη στη βιβλιογραφία σχετική ακαδημαϊκή έρευνα που να εστιάζει στη ζωή και τη δράση του εκδότη και την πολιτική τοποθέτηση της εφημερίδας «Μακεδονία» αποτέλεσε ένα πρόσθετο κίνητρο για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος.

¹ Η εργασία είναι αναρτημένη στο προσωπικό μου blog, στο σύνδεσμο http://sofistories.wordpress.com/2012/11/18/vellidis_apostasia/

I.1 Διάρθρωση Εργασίας

Η εργασία επιχειρεί να συγκεντρώσει τις αποσπασματικές και ελλιπείς πληροφορίες που υπάρχουν στη βιβλιογραφία για τον εκδότη, να καταγράψει μαρτυρίες ανθρώπων που τον γνώρισαν και να διερευνήσει τη σχέση του με την εκάστοτε πολιτική εξουσία, όπως προκύπτει από συνεντεύξεις, βιβλιογραφικές και αρχειακές πηγές, αλλά και από το περιεχόμενο της εφημερίδας «Μακεδονία».² Σε αυτό, το εισαγωγικό κεφάλαιο της εργασίας γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των θεωρητικών προσεγγίσεων, ως προς τις σχέσεις αλληλεπίδρασης της πολιτικής εξουσίας με τα ΜΜΕ γενικά, και ειδικότερα το πώς αυτές διαμορφώθηκαν στο πλαίσιο της ελληνικής ιστορικής πραγματικότητας. Επίσης παρουσιάζονται τα ερευνητικά προβλήματα που ανέκυψαν και εξηγούν την ανάγκη για υιοθέτηση ενός συνδυασμού μεθοδολογικών εργαλείων, έτσι ώστε να υπάρξει πολύπλευρη προσέγγιση των ερωτημάτων που θέτει η παρούσα διπλωματική εργασία. Τα ευρήματα της έρευνας παρουσιάζονται σε δέκα κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο σκιαγραφείται το «προφίλ» της εφημερίδας «Μακεδονία» και του εκδότη της, Γιάννη Βελλίδη, όπως προκύπτει από βιβλιογραφικές και αρχειακές πηγές καθώς και από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της εργασίας. Αρχικά παρουσιάζεται η διαχρονική πολιτική τοποθέτηση της «Μακεδονίας» και οι περιπτώσεις λογοκρισίας και διώξεων που υπέστη η εφημερίδα. Στη συνέχεια, περιγράφονται οι σχέσεις του εκδότη Ιωάννη Βελλίδη με πολιτικούς της εποχής, η στάση του απέναντι σε άλλους εκδότες, η επιχειρηματική του πορεία, η ανάδειξή του ως παράγοντα της Θεσσαλονίκης. Αυτό το κεφάλαιο αποτελεί ερμηνευτικό οδηγό για τα επόμενα, καθώς οι αντιλήψεις και τα συμφέροντα του εκδότη εξηγούν ως ένα βαθμό και τις επιλογές που έκανε στα πρωτοσέλιδα, στα οποία αποτυπώνεται η πολιτική της τοποθέτηση της εφημερίδας.³ Τα κεφάλαια 2-10 εξετάζουν τα πρωτοσέλιδα της «Μακεδονίας» κατά διάρκεια διακριτών ιστορικών περιόδων, από το 1936 που ο Γιάννης Βελλίδης αναλαμβάνει την εφημερίδα μέχρι το θάνατό του, το 1978.

Το 2^ο κεφάλαιο παρουσιάζει πρωτοσέλιδα της «Μ» από την περίοδο της δικτατορίας Μεταξά, οπότε η εφημερίδα υπόκειται σε αυστηρή λογοκρισία και δημοσιεύει κείμενα της μεταξικής

² Από το 1963 ο Βελλίδης εκδίδει και την απογευματινή εφημερίδα «Θεσσαλονίκη» όμως για λόγους οικονομίας χώρου και χρόνου, η παρούσα εργασία εξετάζει μόνο τα πρωτοσέλια της εφημερίδας «Μακεδονία», με αναφορές στη «Θ» όπου αυτό εξυπηρετεί τους ερευνητικούς σκοπούς.

³ Θέτουμε ως παραδοχή για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας ότι τα πρωτοσέλιδα τελούσαν υπό την απόλυτη έγκριση του εκδότη της εφημερίδας και κινούνταν στη “γραμμή” που ο ίδιος χάραζε. Αυτό προκύπτει εξάλλου και από τη βιβλιογραφία αλλά και από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας

προπαγάνδας. Το 1941 η έκδοση της εφημερίδας απαγορεύεται από τις κατοχικές δυνάμεις. Η «Μακεδονία» θα επανακυκλοφορήσει την άνοιξη του 1945.

Το 3^ο κεφάλαιο παρουσιάζει τα πρωτοσέλιδα της περιόδου από την επανέκδοση έως και το 1949. Η περίοδος χαρακτηρίζεται από έντονη πολιτική φόρτιση, αρχικά για το πολιτειακό ζήτημα στη μεταπολεμική Ελλάδα (για το οποίο η εφημερίδα προωθούσε τη θέση των βενιζελικών για αβασίλευτη δημοκρατία) και στη συνέχεια με την κορύφωση των εμφύλιων συγκρούσεων. \

Το 4^ο κεφάλαιο αναφέρεται στην περίοδο 1950-1952, κατά την οποία σχηματίστηκαν βραχύβιες κυβερνήσεις κεντρώων πολιτικών κομμάτων με πρωθυπουργούς τους Πλαστήρα και Βενιζέλο, τις οποίες υποστήριξε ο Βελλίδης. Πρόκειται για μια «παρένθεση» μεταξύ του εμφυλίου πολέμου και μιας μακράς περιόδου κυβερνήσεων δεξιάς, κατά την οποία η «Μακεδονία» γίνεται «κυβερνητική» εφημερίδα. Μάλιστα, στις εκλογές του 1952 ο εκδότης της κατέρχεται ως υποψήφιος βουλευτής των Φιλελευθέρων για να βοηθήσει το κόμμα που υποστήριζε.

Το 5^ο κεφάλαιο καταγράφει τα πρωτοσέλιδα της «Μακεδονίας» την περίοδο 1952-1955, επί κυβερνήσεως Παπάγου. Η πιθανότητα καθόδου του στρατηγού στην πολιτική απασχολεί την εφημερίδα ήδη από το τέλος του εμφυλίου, και όταν αυτό συμβαίνει η εφημερίδα κάνει λόγο για «ανώμαλη εξέλιξη». Μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Παπάγο, τα πρωτοσέλιδα της «Μ» «μονοπωλούν» η κριτική της αντιπολίτευσης στην κυβέρνηση και η προσπάθεια για ενοποίηση των δυνάμεων του κέντρου.

Το 6^ο κεφάλαιο καλύπτει την οκταετία 1955-1963 των κυβερνήσεων Καραμανλή. Το εκτεταμένο αυτό κεφάλαιο καταγράφει την αντιπολιτευτική στάση της εφημερίδας απέναντι στον Κωνσταντίνο Καραμανλή και τις κυβερνητικές επιλογές του (ειδικά στα εθνικά θέματα και την οικονομία), που κορυφωνόταν κατά τη διάρκεια των τεσσάρων εκλογικών αναμετρήσεων. Επίσης τα πρωτοσέλιδα της «Μ» αποτυπώνουν τις προσπάθειες ενοποίησης του Κέντρου, στις οποίες έλαβε μέρος και ο Βελλίδης.

Το 7^ο κεφάλαιο εξετάζει τα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας, κατά την πορεία ανόδου της Ένωσης Κέντρου στην εξουσία και το διάστημα μέχρι την πτώση της κυβέρνησης Παπανδρέου, τον Ιούλιο του 1965. Μετά από μια δεκαετία «Μακεδονία» ξαναγίνεται «κυβερνητική» εφημερίδα, αλλά σύντομα η στάση του εκδότη απέναντι στον αρχηγό της Ε.Κ. και πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου θα αρχίσει να μεταστρέφεται- κάτι που όμως δεν αποτυπώνεται με σαφήνεια στα πρωτοσέλιδα, καθώς η άνοδος της Ε.Κ. στην εξουσία συνεπαγόταν και κυκλοφοριακή άνοδο σε όλες τις κεντρώες

εφημερίδες, οι οποίες συνυπολόγιζαν το κυκλοφοριακό κόστος που θα είχε μια ανοιχτή ρήξη με τον Παπανδρέου.

Στο 8^ο κεφάλαιο καταγράφονται τα πρωτοσέλιδα της «Μ» από την αποστασία μέχρι την επιβολή της Χούντας. Κατά τη διάρκεια της κρίσης του καλοκαιριού του 1965 ο εκδότης κράτησε μια αμφιλεγόμενη στάση: ενώ φαινομενικά συνέχιζε να υποστηρίζει την κυβέρνηση Παπανδρέου, και μέσα από τα πρωτοσέλιδα της «Μ», ο ίδιος συμμετείχε στις παρασκηνιακές διεργασίες, ώστε να γίνει αποδεκτή η κυβέρνηση αποστασίας του Στ. Στεφανόπουλου.

Το 9^ο κεφάλαιο εξετάζονται τα πρωτοσέλιδα της περιόδου της χούντας, που όπως ήταν αναμενόμενο η «Μ» υποβλήθηκε σε ασφυκτική λογοκρισία.

Τέλος, το σύντομο 10^ο κεφάλαιο καταγράφει ενδεικτικά πρωτοσέλιδα της «Μ» από τη μεταπολίτευση μέχρι και το θάνατο του εκδότη της, το 1978, όπου αποτυπώνεται η μεταστροφή της εφημερίδας ως προς τον Καραμανλή.

\Στο τέλος συνοψίζονται τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από τα ευρήματα. Στο Παράρτημα παρατίθενται αυτολεξεί οι απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις, ώστε να υπάρχουν καταγεγραμμένες ως αρχειακό υλικό, το οποίο, με δεδομένη την έλλειψη άλλων πηγών, μπορεί να φανεί χρήσιμο σε μελλοντικές έρευνες σχετικά με τον εκδότη.

1.2 Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας

Για τη θεωρητική πλαισίωση της εργασίας χρησιμοποιήθηκε επιλεγμένη βιβλιογραφία της θεωρίας των ΜΜΕ (Lasswell 1948), των σχέσεων ΜΜΕ και πολιτικής εξουσίας (Street 2005, Λυριντζής 1989, Παπαθανασόπουλος 2004, Κομνηνού 2002) και του νομοθετικού πλαισίου που ρυθμίζει τα του Τύπου στην Ελλάδα (Αντωνόπουλος 1965, Δαγτόγλου 1989, Αλιβιζάτος 1983). Επίσης, χρησιμοποιήθηκε βιβλιογραφία που αναφέρεται στην ιστορία του ελληνικού Τύπου (Καρυκόπουλος 1984, Μάγερ 1957,1960) και ειδικότερα του Τύπου της Θεσσαλονίκης (Κανδυλάκης 1998, 2005, 2008, Χατζόπουλος [χ.χ.], Ψαράκης 1993, Αναστασιάδης 1994) καθώς και βιβλιογραφία που περιγράφει τις κοινωνικές, πολιτικές και ιστορικές συνθήκες της εξεταζόμενης περιόδου (Μουζέλης 2005, Meynaud 2002, Γούναρης 2002, Νικολακόπουλος 2010, Λιναρδάτος 2009,2010).

Ως προς τον Βελλίδη, η βιβλιογραφία σχετικά με τη ζωή και το έργο του είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Το μόνο βιβλίο που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως βιογραφία είναι Ο εκδότης Ιωάννης Βελλίδης του Χρ. Χριστοδούλου (1999) στο οποίο ο οδηγός και έμπιστος του εκδότη, Λευτέρης Βόδενας, αφηγείται άγνωστες πτυχές της ζωής του. Χωρίς να μπορούμε να υιοθετήσουμε τα όσα λέει, (αφού δεν υπάρχει τρόπος ελέγχου και επιβεβαίωσης της εγκυρότητας αυτών), οι

εξομολογήσεις του Βόδενα έχουν ιδιαίτερη σημασία, αφού πρακτικά αποτελούν μια από τις ελάχιστες μαρτυρίες που φωτίζουν το πώς σκεφτόταν και ενεργούσε ο Βελλίδης. Άλλες βιβλιογραφικές πηγές είναι το Τελευταίο Χειρόγραφο του Νίκου Βουργουτζί (2007), ο οποίος ως συντάκτης και στέλεχος της εφημερίδας «Μακεδονία» καταθέτει προσωπικές μαρτυρίες και η αυτοβιογραφία της κόρης του εκδότη, Κατερίνας Βελλίδη Ήταν βαρύς ο χειμώνας που γεννήθηκα (2010).

I. 3 Πολιτική Εξουσία και ΜΜΕ

I.3.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις

Η σχέση της πολιτικής εξουσίας με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης μπορεί να ερμηνευτεί υπό την οπτική διαφορετικών προσεγγίσεων της θεωρίας των ΜΜΕ. Οι πρώτες σημαντικές αναλύσεις για τα ΜΜΕ διαμορφώνονται κατά τις δεκαετίες του '40 και του '50. Οι μελετητές που επηρεάστηκαν από τη θεωρητική ανάλυση του Lasswell,⁴ η οποία εξετάζει την επικοινωνία με βάση το μοντέλο «ποιος λέει τι, μέσα από ποιο κανάλι, σε ποιον και με τι αποτέλεσμα», αντιμετώπισαν τη μαζική επικοινωνία ως αυτόνομο φαινόμενο, ανεξάρτητο από τις ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές διαδικασίες.⁵ Άλλες αναλύσεις για τα ΜΜΕ τα ενέτασσαν στο πλαίσιο μιας συνολικότερης ερμηνείας για την κοινωνία.

Οι θεωρίες για την «κοινωνία της μάζας» προσέδωσαν στα ΜΜΕ έναν κεντρικό ρόλο ως προς τη δημιουργία και αναπαραγωγή της μαζικής κουλτούρας και την παθητικότητα των μαζών, ενώ η «φιλελεύθερη-πλουραλιστική» προσέγγιση αντιμετώπισε τα ΜΜΕ ως ουδέτερους μηχανισμούς αναπαράστασης της πραγματικότητας και ελέγχου της εξουσίας και υπό αυτή την έννοια θεωρήθηκαν ως στήριγμα των σύγχρονων δημοκρατικών θεσμών.⁶ Η μαρξιστική θεωρία για τα ΜΜΕ τα εντάσσει στο γενικότερο ερμηνευτικό σχήμα βάσης-εποικοδομήματος, όπου τα ΜΜΕ αποτελούν μέρος των οικονομικών και πολιτικών ελίτ, των οποίων τα συμφέροντα αντικατοπτρίζουν.⁷ Οι διαφορετικές σχολές σκέψης της μαρξιστικής θεωρίας προσεγγίζουν τα ΜΜΕ είτε α. ως δομή που αναπαριστά το κυρίαρχο ιδεολογικό σύστημα (δομική προσέγγιση), είτε β. ως τμήμα του οικονομικού συστήματος, με συμφέροντα σε αλληλεπίδραση ή και σε σύγκρουση (προσέγγιση πολιτικής οικονομίας) είτε τέλος

⁴ Lasswell, H. (1948). Structure and Function of Communication in Society, in L. Bryson (ed.) *The Communication of Ideas*. New York: Institute for Religious and Social Studies. pp. 37–51

⁵ Λυριντζής, Χ. (1988) "Θεωρητικές Προσεγγίσεις στα ΜΜΕ". Στο Κομνηνού, Μ. & Λυριντζής, Χ. (επιμ.) *Κοινωνία, Εξουσία και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Παπαζήσης, σ.19

⁶ ό.π.:σ.20

⁷ Skamnakis, A. (2006). *Politics, Media and Journalism in Greece*, PhD Thesis, Dublin: Dublin City University, 2006, σ.10

γ. ως τμήμα του καθημερινού τρόπου ζωής του σύγχρονου ανθρώπου (προσέγγιση κουλτούρας).⁸ Οι στρουκτουραλιστικές προσεγγίσεις δίνουν έμφαση στο λανθάνον νόημα και αντιμετωπίζουν τα ΜΜΕ όχι ως ουδέτερους παρατηρητές της πραγματικότητας αλλά ως δομές που αποδίδουν ιδιαίτερο κοινωνικό νόημα στα γεγονότα, νόημα το οποίο αποκαλύπτεται μέσα από την κατανόηση του κώδικα και των επιπέδων σημασιοδότησης.⁹

Τα ΜΜΕ είναι μηχανισμοί στενά συνδεδεμένοι με τις κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες,¹⁰ ως εκ τούτου, τις τελευταίες δεκαετίες η σχέση μεταξύ πολιτικής και ΜΜΕ άρχισε να αναπτύσσεται ως ένα ημι-αυτόνομο πεδίο έρευνας των κοινωνικών επιστημών. Ιστορικά το θέμα των σχέσεων ΜΜΕ και πολιτικής επικεντρώθηκε στην ιδέα της προπαγάνδας και τον φόβο της επίδρασής της στην κοινωνία¹¹ (βλ. για παράδειγμα τα έργα του Lasswell, των θεωρητικών της Σχολής της Φρανκφούρτης κλπ).

Πιο πρόσφατες θεωρητικές αναλύσεις πρότειναν και άλλες κατηγορίες, όπου θα μπορούσε να επικεντρωθεί η έρευνα των σχέσεων πολιτικής και ΜΜΕ, πέραν της προπαγάνδας. Τέτοιες είναι οι πολιτικές που επηρεάζουν την αγορά των ΜΜΕ, η αλληλεπίδραση των ΜΜΕ και της πολιτικής εξουσίας σε θέματα δημοκρατίας κλπ. Για παράδειγμα ο Street,¹² του οποίου την κατηγοριοποίηση υιοθετεί σε μεγάλο βαθμό η παρούσα εργασία, προτείνει τέσσερις επιπλέον κατηγορίες αλληλεπίδρασης ΜΜΕ και πολιτικής: α) εκλογές, β) πολιτική επικοινωνία, γ) πολιτικές που ρυθμίζουν θέματα σχετικά με τα ΜΜΕ, δ) σχέση δημοκρατίας και ΜΜΕ. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που προτείνει για την οργάνωση της έρευνας των σχέσεων μεταξύ πολιτικής και ΜΜΕ είναι αυτές που αντιπροσωπεύονται από τον πλουραλισμό, τον κονστρουκτιβισμό και τον στρουκτουραλισμό. Στη θεωρητική προσέγγιση του πλουραλισμού η επίδραση των ΜΜΕ είναι θετική κατά κύριο λόγο, καθώς τα μέσα ενημέρωσης θεωρείται ότι συμβάλουν θετικά στην ενημέρωση περί της πολιτικής, ενώ τα ίδια αντιμετωπίζονται απλώς ως ενδιάμεσοι, μεταφέροντας στους δέκτες τις επιλογές που προσφέρει το πολιτικό σύστημα. Με βάση την προσέγγιση του κονστρουκτιβισμού, ο πολιτικός κόσμος επαναδομείται ως «πραγματικότητα» από το μέσο που τον παρουσιάζει και με βάση τις

⁸ Λυριντζής, ό.π.

⁹ ό.π., σ.33

¹⁰ ό.π., σ.41

¹¹ Skamnakis, ό.π, σ.11

¹² Street, J. (2005) «Politics Lost, Politics Transformed, Politics Colonised? Theories of the Impact of Mass Media». Political Studies Review: 2005 τ. 3. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο, στη θέση <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1478-9299.2005.00017.x/abstract> Προσπελάστηκε τελευταία φορά 26/6/2014

συμβάσεις που αυτό ακολουθεί. Κατά την στρουκτουραλιστική προσέγγιση η ανάπτυξη των ΜΜΕ και η σχέση τους με την πολιτική πρέπει να κατανοηθεί μέσα από τις δομές πολιτικής οικονομίας και ως μέρος μιας ευρύτερης διαδικασίας καπιταλιστικής ανάπτυξης και δόμησης του κράτους.

1.3.2 Η ανάπτυξη του Τύπου στην Ελλάδα

Σχεδόν σε όλες τις χώρες διαμορφώθηκαν κάποιου είδους σχέσεων μεταξύ πολιτικής εξουσίας και Τύπου, οι οποίες διέφεραν από περίοδο σε περίοδο και από μια χώρα σε μιαν άλλη.¹³ Έτσι, πέρα από το γενικό ερμηνευτικό σχήμα που προτείνει η κάθε θεωρητική προσέγγιση, στη μελέτη των σχέσεων ΜΜΕ και πολιτικής θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν οι ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει κάθε χώρα και κάθε ιστορική περίοδος. Στην περίπτωση της Ελλάδας, για παράδειγμα, χαρακτηριστικά γνωρίσματα που διακρίνουν την εξέλιξη του κράτους και της κοινωνίας και διαμορφώνουν το πλαίσιο εντός του οποίου αναπτύχθηκε και ο Τύπος, είναι το κυρίαρχο σύστημα πελατειακών σχέσεων, σε συνδυασμό με την ατροφική κοινωνία των πολιτών, την αυξημένη κρατική παρεμβατικότητα και την ιστορική καθυστέρηση στην ανάπτυξη της βιομηχανίας.¹⁴ Έτσι, πέρα από την απλή διχοτόμηση που υιοθετούν οι προσεγγίσεις της φιλελεύθερης άποψης (για την οποία ο εκδημοκρατισμός των ΜΜΕ είναι κυρίως ζήτημα περιορισμού της κρατικής παρεμβατικότητας) και αυτές της πολιτικής οικονομίας (που επικεντρώνεται στον έλεγχο των ΜΜΕ από το ιδιωτικό κεφάλαιο) οι σχέσεις εξουσίας και ΜΜΕ πρέπει να μελετηθούν και υπό τη θεώρηση των εν γένει πελατειακών σχέσεων που αναπτύχθηκαν μεταξύ κράτους και πολιτών.¹⁵

Ο ελληνικός Τύπος έχει παράδοση στην αποκαλούμενη ερμηνευτική δημοσιογραφία, η οποία δεν αρκείται στην ουδέτερη καταγραφή των γεγονότων αλλά δίνει έμφαση στα σχόλια, εκφράζοντας συχνά σαφή πολιτική θέση¹⁶ και λειτουργώντας ως μέσο ιδεολογικής έκφρασης και πολιτικής κινητοποίησης.¹⁷ Από την εποχή του 1830-1880, οι ελληνικές εφημερίδες χαρακτηρίζονταν από «υπερπολιτικοποίηση» που αντανακλούσε τις πολιτικές αντιπαραθέσεις της εποχής.¹⁸ Παρόλο που το φαινόμενο του κομματικού Τύπου (υπό την έννοια των επίσημων κομματικών οργάνων) δεν αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στην Ελλάδα, οι εφημερίδες ταυτίζονταν πάντα με ισχυρούς ιδεολογικούς

¹³ Σκαμνάκης, Α. (2009). Μέσα μαζικής επικοινωνίας και πολιτική εξουσία στην Ελλάδα στο *Οι εξελίξεις στο χώρο των Μέσων Επικοινωνίας. Νέα Φαινόμενα και κοινωνικές δυνάμεις, πρακτικά ημερίδας*, Αθήνα: Λιβάνης, σ.109

¹⁴ Χαραλάμπης, Δ. (1989). *Πελατειακές σχέσεις και Λαϊκισμός. Η εξωθεσμική συναίνεση στο ελληνικό πολιτικό σύστημα*. Αθήνα: Εξάντας

¹⁵ Παπαθανασόπουλος, Στ. (2004). *Πολιτική και ΜΜΕ. Η περίπτωση της Νότιας Ευρώπης*. Αθήνα: Καστανιώτης, σ.145

¹⁶ ό.π.,σ.48

¹⁷ Skamnakis ό.π., σ.14

¹⁸ Μάγερ, Κ. (1957). *Ιστορία του ελληνικού Τύπου, τ.1, 1790-1900*, Αθήνα: Δημόπουλος

διαχωρισμούς, εκπροσωπώντας συγκεκριμένες πολιτικές αποχρώσεις.¹⁹ Λειτουργίες όπως η ενημέρωση και η ψυχαγωγία, τοποθετούταν σε δεύτερη μοίρα, καθώς οι εφημερίδες επικεντρωνόταν στην υπηρετήση άλλων σκοπών, όπως οι αγώνες ανεξαρτησίας της χώρας, οι απελευθερωτικοί πόλεμοι, η δόμηση της εθνικής ταυτότητας, η συγκρότηση ενός σύγχρονου αστικοδημοκρατικού συνταγματικού κράτους.²⁰

Οικονομικά, οι εφημερίδες δεν στήριζαν την έκδοσή τους στις πωλήσεις των φύλλων, αλλά οι πόροι τους προερχόταν από ιδιότυπες μορφές χρηματοδότησης από το κράτος.²¹ Η κυκλοφορία άρχισε να αυξήθηκε μόλις τη δεκαετία του '50, αλλά ποτέ ο ελληνικός Τύπος δεν απέκτησε μαζική κυκλοφορία, τέτοια που να του εξασφαλίζει οικονομική αυτονομία (όπως συνέβαινε σε χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης), με αποτέλεσμα να συντηρείται μια μόνιμη σχέση εξάρτησης από το κράτος,²² το οποίο ούτως ή άλλως είχε δομηθεί και συνέχιζε να αναπτύσσεται με βάση το πελατειακό σύστημα. Μια ερμηνεία για αυτό, είναι ότι, ενώ στη Δύση η εκβιομηχάνιση και η δημιουργία αστικής τάξης προηγήθηκε της εγκαθίδρυσης του κοινοβουλευτισμού, στην Ελλάδα ακολουθήθηκε η αντίστροφη πορεία με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση ενός ισχυρού κράτους και μιας σχετικά αδύναμης κοινωνίας πολιτών.²³ Μεταξύ άλλων, η απουσία μιας ισχυρής κοινωνίας πολιτών αποτέλεσε την αιτία και για το ότι δεν αναδείχθηκε ένα μη κρατικά ελεγχόμενο σύστημα ενημέρωσης.²⁴

Ουσιαστικά τα ΜΜΕ στην Ελλάδα αναπτύχθηκαν περισσότερο ως δρώντες του πολιτικού συστήματος παρά της αγοράς, καθώς η οικονομική τους επιβίωση σχετιζόταν από αποφάσεις της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας. Το κράτος μπορούσε να ασκεί άμεση ή έμμεση πίεση στον Τύπο, δημιουργώντας συνθήκες προστατευτισμού (και κατ' επέκταση οικονομικής εξάρτησης) μέσω, επιδοτήσεων, άτυπων δανείων, ατελειών στην εισαγωγή δημοσιογραφικού χάρτου και τη διακίνηση

¹⁹ Παπαθανασόπουλος, ό.π.: σ.49

²⁰ Σκαμνάκης, ό.π., σ.110

²¹ Παπαθανασόπουλος, ό.π., σ.50. Χαρακτηριστικές είναι οι φράσεις από την "Εφημερίδα των Συνζητήσεων" που σημειώνει ο συγγραφέας: «πάντες δε τον Τύπον έχοντες αρωγόν και δορυφόρον προς τε τ' αγαθά και τα ολέθρια» καθώς και ότι «δεν πταίει ο Τύπος, αλλ' οι κυβερνήσεις που τον αγοράζουν». Εξάλλου, μια από τις πιο εύγλωττες ανεκδοτολογικού χαρακτήρα εκφράσεις του 19ου αιώνα για τις σχέσεις τύπου και πολιτικής, είναι το περίφημο "ή υπούργημα μου δίνεις ή εφημερίδα γράφω".

²² Skamnakis, ό.π., σ.15

²³ Μουζέλης, Ν. (2005). *Κοινοβουλευτισμός και Εκβιομηχάνιση στην Ημι-Περιφέρεια*. Αθήνα: Θεμέλιο

²⁴ Κομνηνού, Μ. (2001). *Από την Αγορά στο Θέαμα* Αθήνα: Παπαζήση, σ. 363

εφημερίδων (ή απειλή αποκλεισμού από αυτές τις οικονομικές ενισχύσεις),²⁵ καθώς και άλλων οικονομικών πιέσεων όπως πληρωμένες καταχωρήσεις και διαφημίσεις δημοσίων υπηρεσιών και επιχειρήσεων ή αποκλεισμός από αυτές, δανειακές διευκολύνσεις, κρυφές επιχορηγήσεις από μυστικά κονδύλια κλπ.²⁶ Τις δεκαετίες του '50 και του '60, αν μια τοπική εφημερίδα δεν είχε πρόσβαση στην κρατική επιδότηση, οποιασδήποτε μορφής, ήταν καταδικασμένη να κλείσει, απλώς και μόνο επειδή δεν είχε άλλους πόρους για να επιβιώσει.²⁷

Το θέμα προμήθειας του δημοσιογραφικού χάρτου ήταν πάντα ένα σημαντικό μέσο διαπραγμάτευσης μεταξύ της πολιτικής εξουσίας και του Τύπου, που καθόριζε ως ένα βαθμό και τη μεταξύ τους σχέση. Από το 1907 είχαν καταργηθεί οι δασμοί στο εισαγόμενο χαρτί για τις εφημερίδες, με τρόπο μη συστηματικό αλλά με σειρά νομοθετημάτων, βασιλικών διαταγμάτων, υπουργικών αποφάσεων κλπ.²⁸ Η κυβέρνηση όμως είχε το απόλυτο μονοπώλιο ως προς τη διάθεση του δημοσιογραφικού χάρτου και μπορούσε να επιβάλλει κυρώσεις εάν μια εφημερίδα προμηθευόταν χαρτί από άλλη πηγή.²⁹ Επιπλέον, μπορούσε να επιβληθεί στέρηση χορήγησης δημοσιογραφικού χάρτου σε μια εφημερίδα, απλώς και μόνο με απόφαση του υπουργού Οικονομικών (Α.Ν.1092/1938) ή αργότερα της Επιτροπής Χάρτου (Ν.1797/1951) και όχι με δικαστική απόφαση,³⁰ άρα ήταν στη διακριτική ευχέρεια του εκάστοτε πολιτικού να επιβάλλει ένα μέτρο που μπορεί να είχε σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις, σημαντικότερες από οποιοδήποτε άλλο οικονομικό πρόστιμο. Μέσω της δασμολογικής ατέλειας του δημοσιογραφικού χάρτου αλλά και μέσω της προνομιακής μεταχείρισης μέρους των εργαζομένων στον Τύπο, οι διάφορες νομοθετικές διατάξεις περί Τύπου απέβλεπαν στο να θεμελιώσουν ένα δίκτυο κρατικής κηδεμόνευσης του Τύπου, πρωτοφανούς στο δυτικό κόσμο. Η οικονομική εξάρτηση του Τύπου από το κράτος, σε συνδυασμό με τους περιοριστικούς κανόνες που έθετε στη δημοσιοποίηση κρατικών πληροφοριών (κανόνες που λάμβαναν την μορφή ξεκάθαρης λογοκρισίας σε περιόδους αντιδημοκρατικών καθεστώτων) αλλά και η διαπλοκή των ελίτ των ΜΜΕ και της πολιτικής, περιόρισαν την ελεγκτική προς την εξουσία λειτουργία του Τύπου.

Επιπλέον, ο Τύπος όχι μόνο παρακολουθούσε τις εξελίξεις της πολιτικής ζωής, αλλά συχνά

²⁵ Skamnakis, ό.π., σ. 27

²⁶ Meynaud, J. (2002). *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα 1946-1965*, Αθήνα:Σαββάλας τ. Β' σ.228

²⁷ Skamnakis, ό.π., σ.115

²⁸ Αντωνόπουλος, Ν. (1965). *Η ελευθερία του Τύπου εν Ελλάδι*, Αθήνα, [χ.ε], σ.131

²⁹ Skamnakis, ό.π., σ.115

³⁰ Αντωνόπουλος, ό.π., σ.136

έπαιρνε μέρος σε αυτήν, είτε λόγω ιδεολογίας είτε λόγω σκοπιμότητας εκ μέρους των ιδιοκτητών των ΜΜΕ, που τα χρησιμοποιούσαν ως ένα μέσο για να υπηρετήσουν τα ιδιοτελή τους συμφέροντα.³¹ Μάλιστα οι εφημερίδες προέτρεπαν το αναγνωστικό τους κοινό να υιοθετήσει τις πολιτικές ή κομματικές θέσεις τους. Τόσο οι δημοσιογράφοι όσο και οι ιδιοκτήτες των ΜΜΕ είχαν συχνά πολιτικές δεσμεύσεις ή συμμαχίες,³² ενώ οι περισσότεροι συντάκτες ήταν ταυτοχρόνως και στελέχη κάποιου κόμματος.³³ Επιπλέον, την περίοδο των δεκαετιών του '50 και του '60, οι εκδότες είχαν ρόλο στην πολιτική ζωή, συμμετέχοντας σε κρίσιμες συναντήσεις μεταξύ του επικεφαλής και κορυφαίων στελεχών των πολιτικών κομμάτων, για τον καθορισμό των πολιτικών που θα ακολουθούσαν ή ακόμα και του ποιος θα επιλεγόταν ως αρχηγός του εκάστοτε κόμματος.³⁴ Κυρίως αυτή την περίοδο, οι εκδότες συχνά περνούσαν τη λεπτή γραμμή «δεξιός»/ «αντιδεξιός», προσαρμόζοντας την τακτική τους ανάλογα με τις προσωπικές, πολιτικές και οικονομικές τους επιλογές.³⁵

1.3.3 Η ιδιαιτερότητα του Τύπου της Θεσσαλονίκης

Η αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση μεταξύ της πολιτικής εξουσίας και των ΜΜΕ στην Ελλάδα εμφανίζεται και στην περίπτωση του Τύπου της Θεσσαλονίκης, υπάρχει όμως μια βασική διαφορά σε σχέση με τον Τύπο της πρωτεύουσας: το μεγάλο έλλειμμα παράδοσης στο πεδίο του φιλελεύθερου έντυπου λόγου.³⁶ Την περίοδο του 1835-1912 ο Τύπος της Αθήνας έπαιξε σημαντικό πολιτικό ρόλο και συνέβαλλε ουσιαστικά στην κατοχύρωση της αστικής δημοκρατίας και την προάσπιση των συνταγματικών ελευθεριών- μεταξύ αυτών και της ελευθεροτυπίας.³⁷

Την ίδια περίοδο η Θεσσαλονίκη εξακολουθούσε να αποτελεί τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο Τύπος αναπτύχθηκε μόλις στα τέλη του 19^{ου} αιώνα,³⁸ και λειτουργούσε στο πλαίσιο ενός απολυταρχικού καθεστώτος, και μιας πόλης που αποτελούσε κέντρο ιδεολογικών και

³¹ Skamnakis, ό.π., σ.18

³² Παπαθανασόπουλος, ό.π., σ.49

³³ Skamnakis, ό.π., σ.110

³⁴ Τσουκαλάς, Κ. (1987). *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα: Θεμέλιο, σ.136

³⁵ Skamnakis, ό.π., σ.123

³⁶ Αναστασιάδης, Γ. (1994). *Η Θεσσαλονίκη των εφημερίδων*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σ.39

³⁷ Βλ. ενδεικτικά Α. Κουμαριανού, “Παραμονές της 3ης Σεπτεμβρίου”, *Ε Ιστορικά*, τ.47, Αθήνα, 2000, Γ. Κιούσης “Ο Τύπος και το Κίνημα”, *Ε Ιστορικά*, τ.289, Αθήνα, 2005

³⁸ Η πρώτη εφημερίδα της Θεσσαλονίκης, η El Lunar, κυκλοφορεί το 1864 και είναι γραμμένη στα ισπανοεβραϊκά. Βλ. Α. Νάαρ (1995), “Ο εβραϊκός τύπος”, *Καθημερινή, περιοδικό Επτά Ημέρες* (26/2/1995).

εθνικών ζυμώσεων.³⁹ Ως κύριες αιτίες του φαινομένου καθυστέρησης έκδοσης εφημερίδων, όχι μόνο σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα αλλά και με τις περισσότερες βαλκανικές χώρες, ο Κανδυλάκης σημειώνει τη δυσπιστία του απολυταρχικού οθωμανικού καθεστώτος απέναντι στην τυπογραφία, τα υποτυπώδη μέσα συγκοινωνίας, που περιόριζαν την κυκλοφορία των εφημερίδων κυρίως στις πόλεις όπου εκδίδονταν, αλλά και τον φόβο διάδοσης των ευρωπαϊκών φιλελεύθερων και αφυπνιστικών διακηρύξεων και το πως αυτές θα επιδρούσαν στις εθνικές επιδιώξεις των μειονοτικών λαών.⁴⁰ Στη συνέχεια, μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στο ελληνικό κράτος, η ανάπτυξη του Τύπου της Θεσσαλονίκης επηρεάστηκε μεταξύ άλλων και από τις πολεμικές συνθήκες που επικράτησαν για χρόνια (Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, Μικρασιατική εκστρατεία), την πληθυσμιακή σύνθεση και το μορφωτικό επίπεδο του αναγνωστικού κοινού, τις πολιτικές διαιρέσεις του πληθυσμού κλπ.⁴¹ Λόγω δε της θεωρούμενης «εθνικά ευαίσθητης» θέσης της Θεσσαλονίκης, οι εφημερίδες της πόλης δέχθηκαν τις λογοκριτικές πιέσεις και επεμβάσεις της εκάστοτε πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας.⁴² Τέλος, λόγω της περιφερειοποίησης της πόλης και της συσσώρευσης των πολιτικών και δημοσιογραφικών κέντρων αποφάσεων στην πρωτεύουσα, ο τύπος της Θεσσαλονίκης διέθετε ένα αισθητά μικρότερο «ειδικό βάρος».⁴³

³⁹ Αναστασιάδης, ό.π. σ.40.

⁴⁰ Κανδυλάκης, Μ. (2005). «Ο Τύπος της Μακεδονίας και της Θράκης» στο *Ο ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις* (επ. Λουκία Δρούλια) Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου: Αθήνα, 23-25 Μαΐου 2002, Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (Ε.Ι.Ε.). Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, σ.304. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι δεν ήταν τυχαίο ότι επιτράπηκε να εκδοθούν πρώτα οι εβραϊκές εφημερίδες, αφού απευθύνονταν σε κοινό που δεν είχε τότε αλυτρωτικές ούτε καν εθνικές επιδιώξεις. Βλ. Επίσης Κανδυλάκης, Μ., (1995). «Περίοδος της Τουρκοκρατίας. Η σημαντική και καθοριστική συμβολή των ελληνόφωνων εφημερίδων στην εθνική αφύπνιση», *Καθημερινή, περιοδικό Επτά Ημέρες* (26/2/1995) Η έκδοση ελληνόφωνων εφημερίδων στη Θεσσαλονίκη καθυστέρησε σημαντικά επειδή «το τουρκικό απολυταρχικό καθεστώς αντιδρούσε συστηματικά για τη χορήγηση των σχετικών αδειών, αφού θα μπορούσαν να δημιουργήσουν προβλήματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία». Με εξαίρεση την εφημερίδα της οθωμανικής διοίκησης Θεσσαλονίκη/ Selanik που κυκλοφόρησε το 1869 και ήταν γραμμένη και στην ελληνική γλώσσα, η πρώτη ελληνόγλωσση εφημερίδα που ανήκε σε ιδιώτη κυκλοφόρησε μόλις το 1875. Ήταν ο Ερμής του Σ. Γκαρπολά που λειτούργησε «σε καθεστώς αυστηρής λογοκρισίας από πλευράς αρχών και συγχρόνως κρινόμενη από διαφορετικά κέντρα εξουσίας (τουρκική διοίκηση, ελληνική κυβέρνηση, ελληνική κοινότητα-μητρόπολη), και σε συνθήκες ευαίσθητης ισορροπίας (διαφορετικά συμφέροντα στο εσωτερικό της κοινότητας, θρησκευτικές έριδες, εθνικές προπαγάνδες)» όπως σημειώνει η Α. Καραδήμου Γερόλυπου στο Ο «Ερμής» του Σ. Γκαρπολά». *Καθημερινή, περιοδικό Επτά Ημέρες* (26/2/1995).

⁴¹ Κανδυλάκης, Μ., ό.π., σ.305

⁴² Κανδυλάκης, Μ. (1993). «Η λογοκρισία στις εφημερίδες της Θεσσαλονίκης» στο *ΙΓ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο 29-31 Μαΐου 1992, Πρακτικά*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ.571

⁴³ Αναστασιάδης, ό.π., σ.43

1.3.4 Ελευθεροτυπία και οικονομική εξάρτηση των ΜΜΕ στην Ελλάδα

Οι διάφορες μορφές λογοκρισίας και διώξεων από τη μια και η οικονομική εξάρτηση από την άλλη, οριοθετούν το πλαίσιο, εντός του οποίου λειτούργησε ο Τύπος στην Ελλάδα την περίοδο που εξετάζει η παρούσα εργασία (1936-1978). Παρακάτω καταγράφεται συνοπτικά η στάση της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας απέναντι στον Τύπο τη συγκεκριμένη περίοδο, ως προς την εφαρμογή διαφόρων μορφών λογοκρισίας, καθώς ως προς τα ισχύοντα περί αδασμολόγητου δημοσιογραφικού χάρτου και άλλων «διευκολύνσεων» που παραχωρούσε στους εκδότες η εκάστοτε κυβέρνηση.

Αμέσως μετά την επιβολή δικτατορίας, ο Μεταξάς φρόντισε να διασφαλίσει ότι ο Τύπος, καθώς και όλα τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, θα ήταν υπό τον πλήρη έλεγχό του.⁴⁴ Το απόγευμα της 4^{ης} Αυγούστου 1936 οι αστυφύλακες μετέβησαν στα γραφεία και τυπογραφεία των εφημερίδων και απαγόρευαν την εκτύπωση και κυκλοφορία των πρωινών φύλλων της 5^{ης} Αυγούστου.⁴⁵ Την άλλη μέρα ο ίδιος ο Μεταξάς συνέταξε και έστειλε στους διευθυντές των εφημερίδων διαταγή που απαγόρευε τα πάντα... εκτός από ύμνους στη δικτατορία, μεταβάλλοντας τον Τύπο σε κυβερνητικό δελτίο.⁴⁶

Με μια σειρά νόμων έκτακτης ανάγκης, το καθεστώς καθόρισε ζητήματα παραγωγής, διανομής, ακόμα και παρουσίας των εφημερίδων, ίδρυσε το υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού και δημιούργησε τμήμα παρακολουθήσεως εσωτερικού Τύπου, γραφείο εποπτείας του εσωτερικού Τύπου

⁴⁴ Για τις σχέσεις του καθεστώτος με τον Τύπο βλ.ενδεικτικά Κορωνάκης Ι. (1950). *Η πολιτεία της 4^{ης} Αυγούστου: φως εις μίαν πλαστογραφημένην περίοδον της ιστορίας μας*. Αθήνα: [χ.ε.]

⁴⁵ Δαφνής, Γ. (1976). *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων*. Αθήνα: Ικαρος, σ.437

⁴⁶ Λιναρδάτος, Σπ. (1998). *4η Αυγούστου*, Αθήνα: Θεμέλιο, σ.72-73. Όπως αναφέρει ο συγγραφέας δεν επιτρεπόταν η αναφορά σε άλλα κόμματα, καθώς και οτιδήποτε αναφερόταν σε θέματα όπως το δημόσιο χρέος, η αύξηση των τιμών των καταναλωτικών αγαθών, η οικονομική πολιτική της κυβέρνησης, η εγκληματικότητα κλπ. Επίσης δεν επιτρεπόταν «η εμφάνισης λευκού εις τας στήλας των εφημερίδων» στα κενά που δημιουργούταν «εκ των διαγραφών εις τας οποίας προβαίνει η υπηρεσία εποπτείας Τύπου», απαγορευόταν «η αναγραφή πληροφορίας η οποία να αποκαλύπτει την άσκηση προληπτικής λογοκρισίας». Αντιθέτως «αι εφημερίδαι δέον όπως εκθύμως και ενθουσιωδώς δι άρθρων, σχολίων και πάσης φύσεως δημοσιευμάτων συμβάλλωσι εις το αναμορφωτικόν και δημιουργικόν έργον της κυβερνήσεως». Τέλος αφού είχαν λογοκριθεί τα δοκίμια, η κάθε εφημερίδα καλούταν να στέλνει και ένα πρώτο φύλλο εκτυπωμένο, πριν την κυκλοφορία, για να γίνει αντιπαραβολή από την υπηρεσία εποπτείας Τύπου. Προσπαθώντας να δικαιολογήσει και να στηρίξει θεωρητικά τη φίμωση του Τύπου, ο Ιωάννης Μεταξάς έλεγε, σε γεύμα που παρέθεσαν προς τιμήν του οι δημοσιογράφοι της Θεσσαλονίκης, παραμονές της εορτής του πολιούχου Αγίου Δημητρίου: «Το νέον κράτος έχει το δικαίωμα και το καθήκον να ρυθμίζει, όπως αυτό κρίνει, δυνάμεις εθνικής της φύσεως (υδατοπτώσεις κλπ). Πως, λοιπόν είναι δυνατόν ν' άφήση άνευ ρυθμίσεως και να μη κανονίζει, όπως αυτό κρίνει, την δύναμιν αυτήν, η οποία καλείται Δημοσία Γνώμη;»

κλπ, ενώ από τη λογοκρισία δεν ξέφυγε ούτε ο ξενόγλωσσος Τύπος.⁴⁷ Ο σκληρότερος όλων των νόμων θεωρείται ο 1092 του 1938, που υπέβαλε τον Τύπο υπό τον πλήρη κρατικό έλεγχο, με την υποχρεωτική δημοσίευση των ανακοινώσεων που διένειμε το υφυπουργείο Τύπου, περιλαμβανομένου μεγάλου αριθμού ειδήσεων από γερμανικές πηγές,⁴⁸ ενώ παρείχε ακόμα περισσότερους λόγους στο καθεστώς για να προχωρήσει σε κατασχέσεις ή και ακόμα και στο κλείσιμο των εφημερίδων. Οι διατάξεις του συγκεκριμένου νόμου διακρινόταν για την υπερβολική δέσμευση του Τύπου, ιδιαίτερα αυτές περί παύσεως του επιτηδεύματος και απαγόρευσης χρήσεως τίτλου, περί προηγούμενης κυβερνητικής άδειας για την έκδοση εφημερίδας, περί καθιέρωσης ειδικών προσόντων και καταβολής εγγυήσεως. Ο νόμος 1092/1938 παρείχε ειδικές διευκολύνσεις προς τον Τύπο αλλά σε αντιστάθμισμα καθιέρωσε υπερβολική επέμβαση της πολιτείας.⁴⁹ Ο νόμος 1093/1938 θεσμοθέτησε το Μητρώο Τύπου, στο οποίο ήταν υποχρεωτικό να εγγραφεί όποιος ήθελε να γίνει δημοσιογράφος.⁵⁰ Οι δύο αυτοί νόμοι έθεταν κριτήρια για το περιεχόμενο, (αν για παράδειγμα επρόκειτο για εφημερίδα ειδησεογραφική ή για έντυπο ποικίλης ύλης) καθώς και τον αριθμό των σελίδων.⁵¹

Η αλήθεια είναι πάντως ότι ο Μεταξάς δεν δυσκολεύτηκε να υποτάξει τον Τύπο, καθώς οι περισσότεροι ιδιοκτήτες και διευθυντές των εφημερίδων υπηρέτησαν πρόθυμα από την πρώτη μέρα τη δικτατορία, ενώ μόνο ορισμένοι δημοσιογράφοι πήγαν εξορία.⁵² Ήδη η «Καθημερινή» και η «Εστία» είχαν σπεύσει να ταχθούν υπέρ του καθεστώτος, ενώ την ίδια οδό ακολούθησαν και οι εφημερίδες του συγκροτήματος Λαμπράκη αλλά και οι υπόλοιπες, που συναγωνίζονταν ποια θα υμνήσει περισσότερο τον Ι. Μεταξά.⁵³ Για να ανταμείψει τους ιδιοκτήτες των εφημερίδων και για να τους δέσει περισσότερο με το καθεστώς, ο δικτάτορας έδωσε ανταλλάγματα: διπλασίασε την τιμή των εφημερίδων από μία σε δύο δραχμές, και εκτός από την ατέλεια του χάρτου έκανε και άλλες οικονομικές «διευκολύνσεις», με αποτέλεσμα τα κέρδη τους να αυξηθούν σημαντικά.⁵⁴ Επίσης προσέδωσε νέο ρόλο και προνόμια στον επαρχιακό Τύπο, με την απαίτηση δύο αντίτυπα κάθε εφημερίδας να στέλνονται στο νεοσύστατο Γραφείο Επαρχιακού Τύπου για έλεγχο.⁵⁵ Όσο για τους

⁴⁷ Petrakis, M. (2001). *The Metaxas Myth: Dictatorship and Propaganda in Greece*. London: I.B.Tauris & Co Ltd, σ.9

⁴⁸ ό.π., σ.11

⁴⁹ Αντωνόπουλος, ό.π., σ.49

⁵⁰ Skamnakis, ό.π., σ.51

⁵¹ ό.π., σ.115

⁵² Λιναρδάτος, ό.π., σ.72

⁵³ ό.π.

⁵⁴ ό.π., σ.77

⁵⁵ Petrakis. ό.π., σ.13

συντάκτες, οι νόμοι περί Τύπου προέβλεπαν αύξηση μισθών 25%, καθιέρωναν την αργία της Κυριακής, έδιναν μερικές ατέλειες κλπ.⁵⁶ Σε «αντάλλαγμα» το καθεστώς μετέτρεψε τους δημοσιογράφους σε επί της ουσίας υπαλλήλους του υφυπουργείου Τύπου και απαγόρευε τους συνδικαλιστικούς αγώνες.⁵⁷ Επίσης το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, με τους νόμους 339 και 1093 του 1938 ενίσχυσε με το 25% των εσόδων από το Λαχείο τις δημοσιογραφικές ενώσεις και το ασφαλιστικό τους ταμείο.⁵⁸ Πάντως, κατά τον Richter η ισοπέδωση του Τύπου δεν πέρασε απαρατήρητη και το κοινό αντέδρασε, με αποτέλεσμα η αγορά των εφημερίδων να μειωθεί σημαντικά.⁵⁹

Κατά την περίοδο της κατοχής προφανώς δεν μπορεί να γίνει λόγος για ελευθερία του Τύπου.⁶⁰ Κάποιες εφημερίδες σταμάτησαν να εκδίδονται, ενώ παράλληλα άρχισε να κυκλοφορεί ο «μυστικός Τύπος» της Αντίστασης. Στην Αθήνα οι περισσότερες εφημερίδες συνέχισαν να κυκλοφορούν υπό το καθεστώς αυστηρής λογοκρισίας, ενώ ορισμένοι εκδότες παραχώρησαν την έκδοση της εφημερίδας στο προσωπικό τους, προκειμένου (όπως υποστήριζαν) οι εργαζόμενοι να συνεχίσουν να έχουν τα μέσα προς το ζην.⁶¹ Σε κάποιες επαρχιακές πόλεις όπως η Λάρισα και τα Ιωάννινα οι εκδότες αποφάσισαν την έκδοση ενός κοινού φύλλου (προφανώς για οικονομία δημοσιογραφικού χάρτου).⁶² Στη Θεσσαλονίκη η «Μακεδονία» παύθηκε αμέσως με γερμανική διαταγή και οι εγκαταστάσεις της επιτάχθηκαν για την έκδοση γερμανόφωνης εφημερίδας, άλλες εφημερίδες διώχθηκαν στη συνέχεια, με αποτέλεσμα τελικά να απομείνουν, πλην της γερμανόφωνης «Βαχτ ιμ Ζουντόστεν», μόνο η προπολεμική «Απογευματινή» και η νεοεκδοθείσα «Νέα Ευρώπη» που λειτουργούσαν προπαγανδιστικά υπέρ των Ναζί.⁶³ Τα περί του Τύπου νομοθετήματα ρύθμιζαν ζητήματα δημοσιογραφικών οργανώσεων (ΝΔ 48.1941, ΝΔ 430.1941), τρόπου πώλησης εντύπων (ΝΔ322.1941, ΝΔ1191.1942), τιμής πώλησης των εφημερίδων (ΝΔ341.1941, ΝΔ 791.1941),

⁵⁶ ό.π.

⁵⁷ Λιναρδάτος, ό.π., σ.77

⁵⁸ Skamnakis ό.π., σ. 71

⁵⁹ Richter, H. (1975). *1936 - 1946 Δύο επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εξάντας, σ.62

⁶⁰ Αντωνόπουλος, ό.π., σ.49

⁶¹ Καρυκόπουλος, Π. (1984). *200 χρόνια Ελληνικού Τύπου 1784-1984*. Αθήνα:Γρηγόρης, σ.157

⁶² Μάγερ, Κ., (1960). *Ιστορία του ελληνικού Τύπου*, τ. Γ' Εφημερίδες και περιοδικά 1901-1959, Αθήνα, σ.152

⁶³ Κανδυλάκης, Μ. (2008). *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης. Δ' τόμος 1941-1967 Από τον πόλεμο στη δικτατορία*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σ.43

δημοσιογραφικού χάρτου (ΝΔ 650.1941), ασφάλισης προσωπικού Τύπου (ΝΔ1151.1942) κλπ.⁶⁴

Η λειτουργία των ελληνικών εφημερίδων κάτω από απολυταρχικά και ανελεύθερα καθεστώτα, για πάνω από οκτώ χρόνια, επηρέασε τη δημοκρατική λειτουργία του Τύπου και συνέβαλε στην καθιέρωση ενός ισχυρού αντικομμουνιστικού χαρακτήρα. Αμέσως μετά την απελευθέρωση, το πολιτικό «σχίσμα» μεταξύ εθνικοφρόνων και μη αποτυπώθηκε και στο πεδίο του Τύπου. Ο «καθεστωτικός τύπος» περιελάμβανε τις παραδοσιακές καθημερινές εφημερίδες, που υποστήριζαν τους δύο κύριους αστικούς κομματικούς χώρους (βενιζελικοί- αντιβενιζελικοί), και ο αντικαθεστωτικός τις προπολεμικές εφημερίδες της Αριστεράς αλλά και τον κατοχικό Τύπο της αντίστασης.⁶⁵ Κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών οι εφημερίδες πάγωσαν την έκδοσή τους και κυκλοφόρησαν ξανά μετά τις 15 Ιανουαρίου, μετά την εκεχειρία. Πάντως, τα γεγονότα του Δεκεμβρίου ενέτειναν την πόλωση (και) μεταξύ των εφημερίδων. Παράλληλα, άρχισε η κλιμάκωση των κρουσμάτων τρομοκρατίας προς τον Τύπο της Αριστεράς εκ μέρους παραστρατιωτικών οργανώσεων,⁶⁶ που κλιμακώθηκε με το ξέσπασμα του Εμφυλίου Πολέμου και καθ' όλη τη διάρκειά του. Την περίοδο του εμφυλίου (αλλά και τα πρώτα χρόνια μετά τη λήξη του) σημειώθηκε ένα «αντί-κομμουνιστικό consensus» μεταξύ του συντηρητικού και φιλελεύθερου Τύπου και των πολιτικών δυνάμεων που βρίσκονται στην εξουσία,⁶⁷ ενώ ο αριστερός Τύπος υπέστη διώξεις.

Το νομοθετικό πλαίσιο που ρύθμιζε τα περί Τύπου θέματα χαρακτηρίστηκε από το αντικομμουνιστικό πνεύμα της εποχής και τη λογική του «εσωτερικού εχθρού». Σύμφωνα με την εγκύκλιο 28, της 28^{ης} Απριλίου 1945 του Υπουργείου Εσωτερικών, ναι μεν «απαγορεύεται οιαδήποτε προληπτική λογοκρισία, εφόσον η χώρα δεν τελεί υπό στρατιωτικό νόμο», αλλά,

«εφόσον εξακολουθούν υφιστάμενοι εισέτι αι εξαιρετικά συνθήκαι και εφόσον πρόκειται περί δημοσιεύσεως στρατιωτικής φύσεως πληροφοριών, μη προερχομένων εκ του εξωτερικού (...) είναι σκόπιμον όπως τίθενται αι τοιαύται πληροφορίες εκ των προτέρων υπ' όπιν [των Γενικών Διοικητών και Νομαρχιών] ίνα ελέγχεται η ακρίβεια της υπό δημοσίευσιν ειδήσεως και παρέχονται ανάλογοι οδηγίαι περί δημοσιεύσεως ή ου. Οίκοθεν νοείται ότι πάσα επί του αντικειμένου τούτου ενέργεια της Διοικήσεως δέον να τείνη εις

⁶⁴ Αντωνόπουλος, ό.π., σ.51

⁶⁵ Skamnakis, ό.π., σ.110

⁶⁶ ό.π., σ.116

⁶⁷ ό.π., σ.75

την κατοχύρωσιν της ελευθερίας του Τύπου παρά οιανδήποτε παρεμπόδισιν ταύτης”.⁶⁸

Το 1946, με τον ξέσπασμα (της γ’ φάσης) του Εμφυλίου πολέμου, η κυβέρνηση πέρασε ένα διάταγμα, σύμφωνα με το οποίο επιτρεπόταν η κατάσχεση γραπτού υλικού, εάν το περιεχόμενό του περιλάμβανε άρθρα που έχουν ως στόχο ενέργειες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ανατροπή των δημοκρατικών βάσεων του κράτους ή είναι εναντίον της τάξης και της ασφάλειας του κράτους.⁶⁹ Αυτό το διάταγμα ήταν απαρχή μιας σειράς νομοθετημάτων που οδήγησαν στον περιορισμό της ελευθερίας του Τύπου. Επίσης εφαρμόστηκαν διάφορες τακτικές ώστε να περιοριστεί η κυκλοφορία αριστερών εφημερίδων στην επαρχία. Το 1947, με την κλιμάκωση του πολέμου, το κοινοβούλιο ψήφισε δύο νομοθετήματα που επέβαλλαν την παύση εφημερίδων που υποστήριζαν το ΚΚΕ ή τον Δημοκρατικό Στρατό, το κλείσιμο των πιεστηρίων και την καταδίκη εις θάνατον σε εκδότες και δημοσιογράφους.⁷⁰

Ως προς το ζήτημα του αδασολόγητου χάρτου, με τους νόμους 582/1945 και 159/1946 ιδρύθηκε στο Υπουργείο Τύπου ένα ειδικό «Γραφείο Δημοσιογραφικού Χάρτου», ώστε το κράτος να παρακολουθεί με ακρίβεια τις κυκλοφορίες των εφημερίδων.⁷¹ Η κυβέρνηση έθεσε κριτήρια για τη διανομή του δημοσιογραφικού χάρτου, τέτοια που είχαν ως αποτέλεσμα την περιορισμένη ή ακόμα και μηδενική διανομή στις εφημερίδες της Αριστεράς, λειτουργώντας ως μια έμμεση αλλά αποτελεσματική μορφή λογοκρισίας.⁷²

Ακόμα και μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου και την αναστολή των νόμων που περιόριζαν την ελευθερία του Τύπου, εξακολουθούσε το καθεστώς διώξεων απέναντι αντι-εθνικόφρονες εφημερίδες, με συλλήψεις εκδοτών και δημοσιογράφων.⁷³ Στην αρχή του 1951 η κυβέρνηση

⁶⁸ Γενικά Αρχεία Κράτους, Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας, Αρχείο Γενικής Διοικήσεως Βορ. Ελλάδος (1945-1957), Φάκελος Α/4-9, “Εμπιστευτικές οδηγίες περί λογοκρισίας ζητημάτων αφορώντων την στρατιωτικήν ασφάλειαν” όπως αναφέρεται στο Κανδυλάκης, Μ. (2008). ό.π. σ.267

⁶⁹ Skamnakis, ό.π., σ.116

⁷⁰ Βλ. ενδεικτικά «Μ» 18.10.1947 «Κεραυνοβόλα μέτρα ελήφθησαν κατά των εφημερίδων του ΚΚΕ. Κατηρτίσθη και εψηφίσθη και ετέθη εις εφαρμογήν νέον περί Τύπου ψήφισμα. Εξοντωτικώς πλήττει τα έντυπα τα υποστηρίζοντα την ανταρσίαν. Τα ληφθέντα μέτρα ικανοποιούν όλους τους βουλευτάς και την κοινήν γνώμιν». «Μ»19.10.1947 «Επαύθη ο “Ριζοσπάστης” και η “Ελεύθερη Ελλάδα”. Η κυβέρνηση [προ]χωρεί σταθερώς ήδη προς την ολοκλήρωσιν των μέτρων δια την συντριβήν της ανταρσίας», «Δεν είναι ανεκτή η έκδοσις φερεφώνων των συμμοριών».

⁷¹ Κανδυλάκης Μ. (2008), ό.π., σ.266

⁷² Skamnakis, ό.π., σ.116

⁷³ ό.π., σ.118. Ενδεικτικά, το 1950 και μετά, διώξεις υπέστησαν οι αριστερές εφημερίδες Μάχη, Δημοκρατικός Τύπος, Δημοκρατικός. Η Αυγή, από το 1952 που εκδόθηκε και μέχρι το τέλος τω κυβερνήσεων της ΕΡΕ διώχθηκε περί τις 20 και πλέον φορές.

Βενιζέλου ενεργοποίησε το Γ' ψήφισμα που είχε άμεση σχέση με την ελευθεροτυπία, η οποία μπήκε σε δεύτερη μοίρα έναντι της εξυπηρέτησης «εθνικών σκοπών».⁷⁴ Το νέο Σύνταγμα του 1952 χαρακτηριζόταν από πνεύμα δυσπιστίας προς τον Τύπο.⁷⁵ Ο συνταγματικός νομοθέτης όχι μόνο επανέφερε προηγούμενους νόμους και διατάγματα και περιόρισε σημαντικά την ελευθεροτυπία, αλλά επιπλέον εισήγαγε περισσότερα μέτρα που ουσιαστικά είχαν ως αποτέλεσμα τη σχεδόν καθολική καταστολή του αριστερού Τύπου.⁷⁶ Οι διαφορές του άρθρου 14 του Συντάγματος σε σχέση με το Σύνταγμα του 1911 ήταν θεμελιώδεις: αυξάνονταν οι περιπτώσεις κατασχέσεων, παρατεινόταν η προθεσμία για την παραπομπή μιας υπόθεσης κατάσχεσης εντύπου στο δικαστικό συμβούλιο για την έκδοση βουλεύματος, τα αδικήματα του Τύπου αντιμετωπίζονταν με τη διαδικασία του αυτοφόρου, εξουσιοδοτούταν ο νομοθέτης να καθορίσει τα προσόντα άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος κ.α.⁷⁷ Στους λόγους κατάσχεσης εφημερίδων και άλλων εντύπων που ίσχυαν μέχρι τότε (προσβολή δια του Τύπου του βασιλιά και της οικογένειάς του, της χριστιανικής θρησκείας και των χρηστών ηθών, αποκάλυψη πληροφοριών σχετικά με τις κινήσεις των ενόπλων δυνάμεων) είχε προστεθεί και η δημοσίευση κειμένων τα οποία ήταν «προφανώς στασιαστικού χαρακτήρος ή [εστρέφοντο] κατά της εθνικής ακεραιότητας της χώρας ή [απετέλουν] πρόκλησιν εις διάπραξιν εγκλήματος εσχάτης προδοσίας».⁷⁸ Η παραπάνω διατύπωση ήταν αρκετά ασαφής για να καλύπτει ένα τεράστιο φάσμα θεμάτων που μπορούσαν να θεωρηθούν «ενοχλητικά» ανάλογα με τις περιστάσεις.⁷⁹

⁷⁴ Για παράδειγμα, όπως αναφέρεται στη “Μ”, 6.1.1951, με βάση το Γ' ψήφισμα απαγορεύτηκε η έκδοση του «Δημοκρατικού», αμέσως μετά τη σύλληψη του Μπελογιάννη. Στο σχετικό ρεπορτάζ, ο πρωθυπουργός (Σ.Βενιζέλος) εξηγεί ότι «Είναι μέτρον περιφρουρήσεως των προσπαθειών του Έθνους» και η “Μ” σημειώνει ότι η εφημερίδα «Δημοκρατικός» «επαύθη γιατί σαμποτάριζε τις προσπάθειες του έθνους, είχε υποκαταστήσει τον “Ριζοσπάστη” και εξυμνούσε το έργο των εχθρών της πατρίδος». Η «Μ» παραθέτει και τα επιχειρήματα της ΕΠΕΚ που διαφωνεί με το μέτρο, αλλά και του διευθυντή της παυθείσας εφημερίδας. Αντίστοιχο παράδειγμα αποτελεί η αποκάλυψη στον Τύπο εγγράφου του ΓΕΣ σχετικά με την δράση που αναπτύσσει κατά κομμουνισμού. Η δημοσίευση του εγγράφου θεωρήθηκε αντεθνική ενέργεια, προφυλακίστηκε ο διευθυντής της εφημερίδας «Εμπρός» Α. Καλαποθάκης με βάση τον μεταξικό νόμο περί κατασκοπείας και πέρασε από στρατοδικείο. Η «Μ» 23.4.1952 παρουσιάζει το θέμα υπό τον τίτλο «Απροκαλύτως αντεθνική ενέργεια η δημοσίευσις απόρρητων εγγράφων».

⁷⁵ Δαγτόγλου, Π. (1989). *Τύπος και Σύνταγμα*. Αθήνα: Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, σ.37

⁷⁶ Skamnakis, ό.π., σ.119

⁷⁷ Αντωνόπουλος, ό.π., σ.54

⁷⁸ Σύνταγμα της Ελλάδος, 1952, άρθρο 14 παρ.8

⁷⁹ Αλιβιζάτος, Ν. (1983). *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας, 1922-1974*. Αθήνα: Θεμέλιο, σ.534. Κανονικά, σύμφωνα με το άρθρο 95§1 του νέου συντάγματος τα αδικήματα του Τύπου υπάγονταν στη δικαιοδοσία των ορκωτών δικαστηρίων, εκτός αν αφορούσαν την ιδιωτική ζωή των ατόμων. Στην πράξη, στα χρόνια που ακολούθησαν εισήχθησαν πολλές παρεκκλίσεις από τον παραπάνω κανόνα, στις περισσότερες περιπτώσεις σε εφαρμογή της έκτακτης νομοθεσίας της εποχής του εμφυλίου πολέμου.

Επιπλέον, προβλεπόταν αναστολή των περισσότερων συνταγματικών εγγυήσεων των ελευθεριών, και αντ' αυτών, εφαρμογή του νόμου «περί καταστάσεως πολιορκίας» από την κυβέρνηση, χωρίς προηγούμενη άδεια από τη Βουλή (ενέκρινε εκ των υστέρων),⁸⁰ κι αυτό όχι μόνο για λόγους εξωτερικής ασφάλειας αλλά και για «σοβαράς διαταραχάς ή εκδήλου απειλής της δημόσιας τάξεως και ασφαλείας της χώρας εξ εσωτερικών κινδύνων».⁸¹ Επικαλούμενες λόγους δημοσίου συμφέροντος, οι κυβερνήσεις της εποχής επιχειρούσαν με κάθε μέσο και αφορμή να ελέγχουν τις πληροφορίες που δημοσιεύονταν στον Τύπο. Είναι χαρακτηριστικές οι περιπτώσεις των νομοσχεδίων για την Κρατική Υπηρεσία Πληροφοριών⁸² και τη σταθερότητα του νομίσματος.⁸³

Παράλληλα με την παραπάνω λογική περί ελευθεροτυπίας, συνεχίστηκε η πολιτική των άμεσων και έμμεσων επιδοτήσεων, που ευνοούσε τους εκδότες του καθεστωτικού Τύπου (με «αντάλλαγμα» την προβολή των πολιτικών απόψεων και του προγράμματος της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας).⁸⁴ Οι πρόσοδοι των εργαζόμενων στον Τύπο, όπως το «Λαχείο των Συντακτών», ήταν επίσης ένα μέσο άσκησης πολιτικής πίεσης, όχι μόνο από πλευράς κυβερνητικής εξουσίας αλλά και εκδοτών.⁸⁵ Το 1957 εισήχθη για τις επιχειρήσεις Τύπου ειδική φορολογική κλίμακα, χαμηλότερη από

⁸⁰ ό.π., σ. 535

⁸¹ Σύνταγμα της Ελλάδος, 1952, άρθρο 21 παρ.1

⁸² Στο πλαίσιο ενίσχυσης της εθνικής ασφάλειας δημιουργήθηκε το 1953 και η Κρατική Υπηρεσία Πληροφοριών. Το νομοθετικό πλαίσιο για τη σύσταση της οποίας προέβλεπε νέους περιορισμούς στον Τύπο. Βλ. ενδεικτικά «Μ» 6.5.1953 «Αποκαλύπτει δικτατορικές τάσεις και καταργεί ουσιαστικώς τας ελευθερίας του Τύπου η σύστασις υπηρεσίας πληροφοριών. Ο κ.Παπάγος θα παρακολουθεί τας κινήσεις των αντιπάλων του»,

⁸³ Πρόκειται για το νομοσχέδιο του 1953 με τον τίτλο: «περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως διατάξεων τινών του ποινικού κώδικος, της ποινικής δικονομίας και άλλων διατάξεων». Βλ. «Μ» 9.7.1953: «Επιβάλλονται περιορισμοί εις τον Τύπο. Δια να μην ελέγχονται οι κυβερνητικές πράξεις». Ο αγώνας της εφημερίδας κατά του συγκεκριμένου νομοσχεδίου θα συνεχιστεί με καθημερινά πρωτοσέλιδα καθ' όλη τη διάρκεια του Ιουλίου.

⁸⁴ Skamnakis, ό.π., σ.138

⁸⁵ Είναι χαρακτηριστικό ότι όταν τον Φεβρουάριο το 1950 ξεσπά απεργία στον Τύπο που διαρκεί σχεδόν ένα μήνα, στο κοινό φύλλο που εκδίδουν οι εφημερίδες «Νέα Αλήθεια», «Μακεδονία», «Φως» και «Ελληνικός Βορράς» με τίτλο «Ο Τύπος της Θεσσαλονίκης», (8.2.1950) αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι: «κατά πληροφορίας εκ κυβερνητικών κύκλων οι ενταύθα Αμερικανικοί κύκλοι, κατόπιν της απεργίας του Τύπου, εισηγούνται εις την Κυβέρνησιν την κατάργησιν του Λαχείου των Συντακτών. Κατά τα ίδιας πηγάς, αν πρόκειται να υπάρξη κατά προνομίαν άλλο λαχείο εκτός των κρατικών η προνομία θα δοθή εις την ένωσιν Αναπήρων. (...) Εν τω μεταξύ κατά πληροφορίας εκ κυβερνητικών κύκλων διετάχθη έλεγχος επί της διαχειρήσεως του Λαχείου της Ένωσης Συντακτών». Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε αν εισηγήσεις ήταν αμερικανικών κύκλων ή των ίδιων των εκδοτών προς την κυβέρνηση, ώστε να ασκηθεί πίεση (μέσω της στέρησης μιας σημαντικής προσόδου) και να τερματιστεί έτσι η απεργία των Συντακτών. Σε κάθε περίπτωση διαπιστώνουμε για μια ακόμη φορά ότι μια κρατική πρόσοδος χρησιμοποιείται ως μέσο πίεσης προς τους δημοσιογράφους.

εκείνες που ίσχυαν για άλλες εταιρείες του ιδιωτικού τομέα.⁸⁶ Με μια σειρά από νόμους, εισήχθησαν ρυθμίσεις για την απαλλαγή των επιχειρήσεων Τύπου από τους δασμούς για την εισαγωγή εκτυπωτικών μηχανημάτων (κυρίως οι Ν.1805/1951, Ν.2029/1952, Ν.3394/1955, Ν.3686/1957), την απαλλαγή σε μεγάλο βαθμό από τα ταχυδρομικά τέλη και εκπτώσεις στις χρεώσεις τηλεφώνου, τηλέγραφου και ηλεκτρικού (Ν.3619/1956, Ν.4041/1960).⁸⁷ Στο πλαίσιο ενίσχυσης της νομοθεσίας καταστολής των αδικημάτων του Τύπου η Βουλή θέσπισε το 1953 μια, κατά τον Meynaud (2002:228), πρωτότυπη και βαρύτατη κύρωση: την άρση της δασμολογικής ατέλειας του δημοσιογραφικού χάρτου, (Ν. 2493/1953) που μπορεί να επιβληθεί για μια περίοδο 2-12 μηνών.⁸⁸ Βαρύτατη, γιατί το κόστος του δασμολογημένου χάρτου ήταν τέτοιο που η άρση της ατέλειας σήμαινε επί της ουσίας το κλείσιμο της εφημερίδας.⁸⁹

Με την επιβολή του στρατιωτικού νόμου, τον Απρίλιο του 1967, ανεστάλησαν άρθρα του Συντάγματος του 1952, μεταξύ αυτών και το άρθρο 14 που κατοχύρωνε την ελευθερία της έκφρασης και την ελευθερία του Τύπου, ενώ παράλληλα τέθηκε σε ισχύ ο νόμος «περί καταστάσεως πολιορκίας» του 1912, που έδινε στο καθεστώς την εξουσία να απαγορεύει τη δημοσιοποίηση πληροφοριών και να κατάσχει ή να διακόψει την έκδοση εφημερίδων ή άλλων εντύπων.⁹⁰ Τις πρώτες κι όλες μέρες απαγορεύτηκε η κυκλοφορία άλλων δύο αριστερών εφημερίδων (πλην του «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ» που ήδη ήταν απαγορευμένος), της «Αυγής» και της «Δημοκρατικής Αλλαγής», ενώ οι εκδότες της «Ελευθερίας», της «Καθημερινής» και της «Μεσημβρινής» αποφάσισαν να αναστείλουν την κυκλοφορία των εφημερίδων τους. Στην περίοδο της επταετίας η λογοκρισία πέρασε από διάφορα στάδια: από την πλήρη υποταγή των εφημερίδων, τους πρώτους μήνες μετά το πραξικόπημα, τη σχετική χαλάρωση μεταξύ 1969-1971, τη «φιλελευθεροποίηση» του 1973 και, μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου και την ανατροπή του Γ. Παπαδόπουλου από τον Δ. Ιωαννίδη, την επιστροφή στο προηγούμενο πλαίσιο.⁹¹

Λίγες μέρες μετά το πραξικόπημα του Απριλίου του 1967, το Υπουργείο Προεδρίας

⁸⁶ Στράτος, Κ. (1995). *Αντίθεση και διαφωνία. Η στάση των εφημερίδων στη δικτατορία 1967-74*. Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 25

⁸⁷ Skamnakis, ό.π., σ.139

⁸⁸ Ως χαρακτηριστική περίπτωση ο Meynaud αναφέρει την περίπτωση της εφημερίδας του Κέντρου «Αθηναϊκή» στην οποία επιβλήθηκε άρση της δασμολογικής ατέλειας για τέσσερις μήνες και έξι μήνες φυλάκιση στον ιδιοκτήτη, γιατί έγραψε ότι η βασίλισσα Φρειδερίκη είχε εγκαταλείψει τη μητέρα της σε πλήρη εξαθλίωση

⁸⁹ Skamnakis ό.π., σ.120

⁹⁰ ό.π., σ.154

⁹¹ Στράτος, ό.π., σ.15

συνέστησε την «Υπηρεσία Λογοκρισίας» που είχε ως αντικείμενο τον προληπτικό έλεγχο κάθε εντύπου πριν την κυκλοφορία του και την απαγόρευση κάθε δημοσίευσης πληροφοριών, σχολίων, εικόνων και γελοιογραφιών που αποσκοπούσαν με οποιοδήποτε τρόπο να δυσφημίσουν τη γενική πολιτική της «εθνικής κυβερνήσεως» και να «υπονομεύσουν την εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια της χώρας».⁹² Οι εφημερίδες έπρεπε να προσκομίζουν δυο δοκίμια κάθε φύλλου και τα πρώτα δύο φύλλα κάθε έκδοσης για να εγκρίνεται το περιεχόμενο και να βεβαιώνεται ότι έγιναν οι αλλαγές που αιτήθηκε η υπηρεσία.

Το σύνταγμα του 1968 όχι μόνο δεν επανέφερε παραγράφους του Συντάγματος του 1952 για την ελευθερία του Τύπου που είχαν ανασταλεί, αλλά ήταν έτσι διατυπωμένο που μείωνε όλο και περισσότερο τα στενά ήδη περιθώρια που άφηνε η κατάσταση πολιορκίας στα ΜΜΕ.⁹³ Αν και η λογοκρισία και «παν άλλων προληπτικών μέτρον» απαγορευόταν,⁹⁴ οι περιπτώσεις που δικαιολογούσαν την «κατ' εξαίρεσιν» κατάσχεση των κάθε είδους εντύπων μετά την κυκλοφορία τους, με διαταγή του αρμοδίου εισαγγελέα, πολλαπλασιάζονταν και διευρύνονταν σε σχέση με τις αντίστοιχες και ήδη υπερβολικά ευρείες διατάξεις του συντάγματος του 1952.⁹⁵ Η αναγνώριση της ελευθερίας του Τύπου ήταν πλασματική, ενώ οι διατάξεις του συντάγματος που κατοχύρωναν την ελευθερία της έκφρασης και απαγόρευαν τη λογοκρισία, καθώς και τα άλλα προληπτικά μέτρα, διατηρήθηκαν σε αναστολή έως τον Αύγουστο του 1973. Κατ' εφαρμογή των παραπάνω διατάξεων

⁹²Ο.π., σ. 21-23 Με την απόφαση του υπουργείου Προεδρίας καθορίζονταν η διαδικασία έκδοσης και κυκλοφορίας κάθε εφημερίδας, καθώς και τα θέματα που απαγορευόταν αλλά και αυτά των οποίων η δημοσίευση ήταν υποχρεωτική. Στα απαγορευμένα θέματα περιλαμβανόταν κάθε δημοσίευμα που κατά την υπηρεσία λογοκρισίας υπονόμει το έργο της κυβέρνησης (ειδήσεις, άρθρα, γελοιογραφίες, χρονογραφήματα, αποσπάσματα από βιβλία και θεατρικά έργα, ιστορικές αναδρομές πληροφορίες σχετικά με αριστερές οργανώσεις, άρθρων ξένων εφημερίδων που επέκριναν την πολιτική της κυβέρνησης κλπ). Αντιθέτως οι εφημερίδες ήταν υποχρεωμένες να δημοσιεύουν κυβερνητικές ανακοινώσεις, επίσημες ή ανεπίσημες πληροφορίες που διοχέτευε η κυβέρνηση, ομιλίες ηγετικών στελεχών και άρθρα υπέρ του κυβερνητικού έργου, που διένειμε καθημερινά η γενική γραμματεία Τύπου και πληροφοριών και το υπουργείο Προεδρίας. Επίσης έπρεπε να δέχονται εντολές από τη Γ.Γ. και το υπουργείο ως προς την τιτλοφόρηση των δημοσιευμάτων και την έκταση των τίτλων, τις φωτογραφίες, τη σελίδα δημοσίευσης κλπ. Για αυτό και, κυρίως τα πρώτα χρόνια της δικτατορίας, οι αναγνώστες αγόραζαν εφημερίδες κυρίως για τα αθλητικά νέα και όχι για τα πολιτικά, όπου ουσιαστικά δεν υπήρχε διαφοροποίηση στο περιεχόμενο

⁹³ ό.π., σ.23

⁹⁴ Σύνταγμα της Ελλάδος, 1968, άρθρο 14, παρ.3

⁹⁵ Αλιβιζάτος, ό.π., σ.642. Ειδικότερα προβλεπόταν κατάσχεση εντύπου που α) αποκαλύπτει πληροφορίες περί την οργάνωσιν, σύνθεσιν, εξοπλισμόν και διάταξιν των ενόπλων δυνάμεων ή την οχύρωσιν της χώρας, β) είναι προφανώς στασιαστικόν ή σκοπεύει εις την ανατροπήν του πολιτεύματος ή του κρατούντος κοινωνικού καθεστώτος, ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητος του Κράτους ή δημιουργεί ηττοπάθειαν ή προκαλεί ή διεγείρει εις διάπραξιν εγκλήματος εσχάτης προδοσίας γ) αποβλέπει οπωσδήποτε εις την προβολήν ή διάδοσιν προς πολιτικής εκμετάλλευσιν απόψεων οργανώσεων και κομμάτων τελούντων εκτός νόμου (Σύνταγμα της Ελλάδος, 1952, άρθρο 14, παρ.4)

του Συντάγματος, εκδόθηκε σειρά νομοθετικών κειμένων, με στόχο τον περιορισμό του δικαιώματος της κριτικής και η θέσπιση ενός αυστηρού πολιτικού και οικονομικού ελέγχου στις επιχειρήσεις Τύπου.⁹⁶ Από τον Ιανουάριο του 1969, με υπουργική απόφαση, επιτράπηκε η χαλάρωση της λογοκρισίας, ενώ οι υποχρεωτικές δημοσιεύσεις περιορίστηκαν στις κυβερνητικές ανακοινώσεις. Το καθεστώς άφησε τις εφημερίδες ελεύθερες να δημοσιεύουν «καλοπίστως» κριτική και σχόλια καθώς και να επαναδημοσιεύουν άρθρα από ξένες εφημερίδες και ειδήσεις από ξένα πρακτορεία.⁹⁷ Η κυβέρνηση διατήρησε το δικαίωμα να υπαγορεύει τη δημοσίευση ειδήσεων και σχολίων. Η προληπτική λογοκρισία συνεχίστηκε μέχρι τον Οκτώβριο του 1969, οπότε και έπαψε, κάτω από τις πιέσεις που δέχτηκε το καθεστώς από το Συμβούλιο της Ευρώπης.⁹⁸ Όμως ένα μήνα μετά, δημοσιεύτηκε ο νέος νόμος περί Τύπου (Ν.346/1969) που θεσμοθέτησε την κατασταλτική λογοκρισία ή «αυτολογοκρισία», όπως έμεινε γνωστή.⁹⁹ Μετά δε τα γεγονότα του Πολυτεχνείου η χώρα κηρύχτηκε ξανά σε κατάσταση πολιορκίας.¹⁰⁰

Το νομοθετικό διάταγμα «περί Τύπου» του 1969 επέβαλλε αυστηρές ρυθμίσεις στα οικονομικά των εκδοτικών συγκροτημάτων. Συγκεκριμένα, εισήχθησαν δασμοί για το δημοσιογραφικό χαρτί, που κλιμακώνονταν ανάλογα με το μέγεθος της κυκλοφορίας των εφημερίδων,¹⁰¹ κάτι που επιβάρυνε περισσότερο τις μεγάλες εφημερίδες (που ήταν στην πλειοψηφία τους αντίθετες με τα τεκταινόμενα) και λιγότερο τις μικρές εφημερίδες (πολλές εκ των οποίων στήριζαν το καθεστώς).¹⁰² Επίσης καταργήθηκε το ευνοϊκό φορολογικό πλαίσιο του 1957, ενώ οι

⁹⁶ Αλιβιζάτος, ό.π., 645

⁹⁷ Στράτος, ό.π., 22

⁹⁸ ό.π., σ.51

⁹⁹ ό.π.σ23. Βλ. επίσης και Αλιβιζάτος, ό.π., σ.645. Η ευθύνη περνούσε στις εφημερίδες, οι οποίες λόγω της ασάφειας της νομοθεσίας δεν γνώριζαν τα όρια μέσα στα οποία μπορούσαν να κινηθούν. Για παράδειγμα απαγορευόταν η δημοσίευση θεμάτων σχετικών με την εθνική ασφάλεια, τη δημόσια τάξη, την εθνική ακεραιότητα, καθώς και η δημοσίευση κριτικής ή πληροφοριών που ωθούσαν στη μη συμμόρφωση απέναντι στη νομοθεσία. Επίσης απαγορευόταν η δημοσίευση κειμένων, εικόνων ή παραστάσεων που μπορούσαν να προκαλέσουν «αναζωπύρωση των πολιτικών παθών» καθώς και τίτλων, εικόνων και παραστάσεων που δεν απέδιδαν το «ακριβές περιεχόμενο των δημοσιευμάτων» και μπορούσαν να «δημιουργήσουν εντύπωση εις το κοινόν διάφορον εκείνης, ήτις συνάγεται εκ του καθόλου περιεχομένου του δημοσιεύματος». Ο νόμος περί Τύπου προχωρούσε σε μια μακρά απαρίθμηση των ειδικών αδικημάτων Τύπου, που ξεπερνούσε κατά πολύ τις διατάξεις του άρθρου 14 παρ.4 του συντάγματος του 1968

¹⁰⁰ Στράτος, ό.π., σ.24

¹⁰¹ Skamnakis, ό.π., σ.161. Εφημερίδες με ημερήσια κυκλοφορία έως 25.000 φύλλα δεν πλήρωναν δασμούς, μεταξύ 25.000 και 50.000 πλήρωναν το 50% του δασμού, έως 75.000 φύλλα το 75% και άνω των 100.000 φύλλα 95% του δασμού.

¹⁰² Στράτος, ό.π., σ.26. Μετά από διαπραγμάτευση μεταξύ εκδοτών και κυβέρνησης (αλλά και λόγω του αυξανόμενου πληθωρισμού) οι δασμοί καταργήθηκαν λίγους μήνες αργότερα.

εφημερίδες που δεν στήριζαν με συνέπεια το καθεστώς έχαναν έναν σοβαρό οικονομικό πόρο: τις δημοσιεύσεις και τις διαφημίσεις του δημοσίου.¹⁰³ Μια άλλη μέθοδος πίεσης ήταν η χορήγηση τραπεζικών πιστώσεων- ή αντιθέτως η προβολή εμποδίων σε εφημερίδες όχι και τόσο φιλικές προς το καθεστώς. Τέλος το καθεστώς των συνταγματαρχών έκανε παρεμβάσεις και στην κυκλοφορία των εφημερίδων, παρεμποδίζοντας την διανομή από τα πρακτορεία, κυρίως στην επαρχία.¹⁰⁴

Το πρώτο μεταπολιτευτικό Σύνταγμα, του 1975, διατήρησε τη δύσπιστη και περιοριστική διατύπωση του άρθρου 14 του Συντάγματος του 1952, παραλείποντας μόνο τη διατύπωση που επιτρέπει τη λήψη δια νόμου ιδιαίτερων κατασταλτικών μέτρων «προς καταπολέμησιν της επικινδύνου εις το ήθος της νεότητας φιλολογίας», πρόσθεσε όμως την εξουσιοδότηση προς τον νομοθέτη να ορίσει τις προϋποθέσεις και τα προσόντα ασκήσεως του δημοσιογραφικού επαγγέλματος.¹⁰⁵ Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, το 1974, ανέκυψε το δίλημμα διατηρήσεως του «απριλιανού» διατάγματος 346/1969 ή του «αυγουστιανού» Α.Ν. 1093/1938 και προτιμήθηκε το δεύτερο ως μη χειρόν.¹⁰⁶ Ως προς τη λοιπή νομοθεσία περί Τύπου, είχε τον χαρακτήρα μέτρων έκτακτης ανάγκης.

I.4 Ερευνητικά ερωτήματα- Μεθοδολογία

Η ανά χείρας μελέτη καλύπτει περίοδο πλέον των 40 ετών, από το 1936, οπότε ο Γιάννης Βελλίδης ανέλαβε τα ηνία της «Μακεδονίας» έως και το θάνατό του, το 1978. Δεν είναι εύκολο να απαντηθεί αν ήταν η επιρροή της «Μακεδονίας» στο αναγνωστικό κοινό που προσέδωσε ισχύ στον Βελλίδη, ή αν συνέβη το αντίστροφο. Το σίγουρο είναι ότι επρόκειτο για τον εκδότη μιας εφημερίδας που διαμόρφωνε και επηρέαζε την κοινή γνώμη. Τα ερωτήματα που επιχειρεί να διερευνήσει η παρούσα εργασία είναι τα ακόλουθα: α) Ποια ήταν η ιδεολογική τοποθέτηση του Βελλίδη, οι σχέσεις του με τους πολιτικούς και τα κόμματα της εποχής; β) Πως αυτές οι σχέσεις αποτυπώθηκαν στα πρωτοσέλιδα της «Μακεδονίας», ειδικά τις περιόδους πριν από τις βουλευτικές εκλογές; γ) Υπήρχαν περιπτώσεις που ο εκδότης και η εφημερίδα αποκόμισαν οφέλη ή αντιστρόφως ήταν θύματα διώξεων από την πολιτική εξουσία; Τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήσαμε για να αποτυπώσουμε την αλληλεπίδραση του εκδότη με την πολιτική εξουσία, είναι η βιβλιογραφική έρευνα, η έρευνα σε αρχειακές πηγές, οι συνεντεύξεις και η ανάλυση περιεχομένου σε περίπου 900 πρωτοσέλιδων της

¹⁰³ ό.π.

¹⁰⁴ ό.π.

¹⁰⁵ Δαγτόγλου, ό.π., σ. 38

¹⁰⁶ ό.π., σ.43

εφημερίδας.

Οι εφημερίδες είναι μια πολύτιμη αλλά δύσχρηστη πηγή της ιστορίας. Αντικατοπτρίζουν το πολύμορφο και πολύπλοκο ιστορικό γίνεσθαι, το momentum, έστω και αν η αναπαράσταση μοιραία εμπεριέχει παραμορφώσεις, μεγάλες ή μικρές, αναπόφευκτες ή μεθοδευμένες. Όταν δε εξετάζουμε την «πολιτική ταυτότητα» μιας εφημερίδας θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψιν ότι οι διάφορες κατηγοριοποιήσεις της εποχής μπορεί να ξεγελούν, η πολιτική γραμμή μπορεί να διαφοροποιείται ανεπαισθήτως ή να αλλάζει άρδην, να επηρεάζεται από τις τρέχουσες πολιτικές επιδιώξεις ή επαγγελματικές ανάγκες του εκδότη, ή ακόμα και από το ιδεολογικό πρίσμα μέσα από το οποίο αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα ο κάθε συντάκτης.¹⁰⁷

Το βασικό είδος δημοσιογραφικού κειμένου, στο οποίο αποτυπώνεται η «γραμμή» μιας εφημερίδας, η τοποθέτησή της απέναντι στα μείζονα γεγονότα, είναι το κύριο άρθρο. Στην περίπτωση της «Μακεδονίας» όμως, το κύριο άρθρο απουσιάζει από τα πρωτοσέλιδα, κυρίως από αυτά της περιόδου μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Όπως αναφέρει η ίδια η εφημερίδα:

«Η “Μακεδονία” σπανίως απευθύνεται προς το αναγνωστικόν της κοινό με άρθρα διότι πιστεύει ότι οι αναγνώσται της εποχής μας εμπορούν μόνοι των να συναγάγουν τα συμπεράσματά τους από τα γεγονότα». Εξηγώντας ότι την προκειμένη στιγμή «το κάμνει δια να απευθύνη έκκλησιν προς τους Έλληνας εις την ιστορικήν αυτήν καμπή της ζωής της Ελλάδας»¹⁰⁸.

Μάλιστα οι συνεντευξιαζόμενοι μας δήλωσαν με τρόπο κατηγορηματικό ότι, σε αντίθεση με την πλειοψηφία των εφημερίδων της εποχής, η «Μακεδονία» δεν δημοσίευε κύριο άρθρο. Ωστόσο τα άρθρα δεν απουσιάζουν παντελώς από τα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας. Δημοσιεύονται σποραδικά και ακανόνιστα, όταν η εφημερίδα κρίνει ότι πρέπει να τοποθετηθεί για μια σειρά από μείζονα θέματα (εμφύλιος, αυτοδιάθεση Κύπρου, Σεπτεμβριανά, ενοποίηση των δυνάμεων του κέντρου) και τότε η αρθρογραφία μπορεί να είναι ακόμη και καθημερινή. Σε κάθε περίπτωση όμως, η παρούσα μελέτη δεν θα μπορούσε να στηριχτεί μόνο στην ανάλυση των κύριων άρθρων, γιατί η δημοσίευσή τους ήταν η εξαίρεση.

Ο κανόνας είναι η «πολιτική μέσω τίτλων», όπως επισημάνθηκε και στις συνεντεύξεις ανθρώπων που γνώρισαν και συνεργάστηκαν με τον Βελλίδη (παρουσιάζονται αναλυτικά στο παράρτημα). Έτσι μεγάλο μέρος της εργασίας καταλαμβάνουν οι πρωτοσέλιδοι τίτλοι, που

¹⁰⁷ Αναστασιάδης, ό.π., σ.17 κ.εξ.

¹⁰⁸ «Μ» 11.5.1958

συμπυκνώνουν, συνοψίζουν το μήνυμα, τη στάση και τη στρατηγική της εφημερίδας, προσανατολίζοντας ανάλογα τον αναγνώστη καθώς τον ωθούν να εντάξει τις βασικές πληροφορίες που βρίσκονται σε όλο το φύλλο, στο ερμηνευτικό σχήμα που προσπαθεί να υποβάλλει.¹⁰⁹ Η «Μ» ακολουθούσε την αρχή να δημοσιεύει όλες τις ειδήσεις από όλα τα κόμματα, οι δε τίτλοι τις περισσότερες φορές ήταν ουδέτεροι, περιγραφικοί, ειδησεογραφικοί και μόνο εμμέσως μπορούσε να γίνει διακριτή η θέση της εφημερίδας. Αντίληψη της «Μακεδονίας», όπως τη διατύπωσε αργότερα ο επί τέσσερις δεκαετίες διευθυντής της Κώστας Δημάδης, ήταν ότι: «τα γράφομε όλα και από όλες τις πλευρές. Όχι μονομερώς. Και να είναι όλα έγκυρα, εξακριβωμένα. Να είναι η αλήθεια. Σκέψου έναν καθρέφτη».¹¹⁰ Είναι γεγονός όμως ότι πολλές φορές η «Μακεδονία» μιλά με υπαινιγμούς, στην προσπάθειά της να κρατά τις λεπτές ισορροπίες. Για παράδειγμα συχνά ο τίτλος φαίνεται σαν να είναι η θέση της εφημερίδας, αλλά ο υπέρτιτλος διευκρινίζει ότι πρόκειται για δηλώσεις κάποιου πολιτικού (χωρίς όμως να υπάρχουν εισαγωγικά που να το υποδηλώνουν) ή για αναδημοσίευση ενός άρθρου εφημερίδας του εξωτερικού. Έτσι η εφημερίδα περνά την γραμμή που θέλει, χωρίς να «χρεώνεται» η ίδια την πολιτική τοποθέτηση.

Οι πρωτοσέλιδοι τίτλοι και τα κύρια άρθρα εκφράζουν κατά κανόνα τη «γραμμή» και την πολιτική τοποθέτηση του εκδότη. Το ίδιο συνέβαινε και στην περίπτωση της «Μακεδονίας», κάτι που προκύπτει εξάλλου και από τις συνεντεύξεις που δημοσιεύονται στο «Παράρτημα»- όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μανώλης Κανδυλάκης οι διευθυντές δεν μπορούσαν να ξεφύγουν από τη γραμμή του εκδότη, «είναι ασύλληπτο». Για τους σκοπούς αυτής της εργασίας θα θεωρήσουμε ότι η πολιτική τοποθέτηση που προκύπτει από τους πρωτοσέλιδους τίτλους και τα άρθρα της «Μ» ταυτίζεται με την πολιτική τοποθέτηση του εκδότη της. Σημειωτέον ότι, στην περίπτωση της «Μ» τα ονόματα των δημοσιογράφων απουσιάζουν τελείως και τα ρεπορτάζ είναι ανυπόγραφα,¹¹¹ οπότε δεν

¹⁰⁹ ό.π., σ.23

¹¹⁰ «Μ» 27.7.1981

¹¹¹ Για την ακρίβεια, οι φορές που δημοσιεύονται ενυπόγραφα κείμενα είναι κυριολεκτικά ελάχιστες. Πρόκειται για ολιγάριθμα άρθρα του αρχισυντάκτη Νίκου Φαρδή, προπολεμικά, και μεταπολεμικά για κάποια άρθρα και ανταποκρίσεις του διευθυντή της εφημερίδας Γ. Ιωαννίδη και ανταποκρίσεις του ανταποκριτή της «Μ» στις ΗΠΑ Ηλία Δημητρακόπουλου, καθώς και κάποιου αρθρογράφου ονόματι Αμύντα Παπαβασιλείου την περίοδο της χούντας των συνταγματαρχών. Επίσης δημοσιεύτηκαν κάποια άρθρα με την υπογραφή «Β» κάτι που μας δίνει το δικαίωμα να εικάσουμε ότι το γράμμα υποδήλωνε τον ίδιο τον Βελλίδη, ενώ επίσης δημοσιευόταν άρθρα με τη μορφή ανώνυμων επιστολών με υπογραφές όπως «Δημοκρατικός Μακεδών». Όπως αναφέρει ο Βουργουτζής, ό.π., σ.248, «για να βάλεις την υπογραφή σου στη Μακεδονία της εποχής εκείνης έπρεπε να είσαι φίρμα, ή να προκαλείς εντύπωση στους αναγνώστες με τα δημοσιεύματά σου». Σημειωτέον, σύμφωνα με τον τότε νόμο περί Τυπου σε περιπτώσεις μηνύσεων διώκονταν τόσο ο εκδότης όσο και ο συντάκτης που υπέγραφε. Είτε εκούσια, είτε ακούσια, ο Βελλίδης προστάτευε με αυτό τον τρόπο τους συντάκτες τους από δικαστικές διώξεις.

μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι συντάκτες μπορούσαν να αυτονομηθούν και να εκφράζουν μέσω της εφημερίδας διαφορετική γραμμή από τη γραμμή της εφημερίδας. Έτσι, προκειμένου να σχηματίσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για την πολιτική τοποθέτηση του Βελλίδη, η ανάλυση μας εστιάζει τόσο στους πρωτοσέλιδους τίτλους όσο και στα κύρια άρθρα (όποτε αυτά εντοπίζονται).

Ωστόσο, ακόμα και ο συνδυασμός της ανάλυσης σε άρθρα και τίτλους, είναι ανεπαρκής, γιατί στα πρωτοσέλιδα δεν καταγράφονται οι δεσμοί που ανέπτυξε ο εκδότης με το Κόμμα των Φιλελευθέρων και την Ένωση Κέντρου, οι σχέσεις με τους πολιτικούς της εποχής, η ιδεολογική τοποθέτηση του εκδότη απέναντι μείζονα πολιτικά γεγονότα, τα επιχειρηματικά του συμφέροντα και ο βαθμός που αυτά καθόριζαν τη γραμμή της εφημερίδας. Για αυτό ήταν απαραίτητη βιβλιογραφική έρευνα, η αναζήτηση πηγών σε διάφορα αρχεία (στα Γενικά Αρχεία του Κράτους- Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας, σε αρχεία προξενίων και πρεσβειών, στο εθνικό τυπογραφείο κλπ) αλλά και οι συνεντεύξεις με ανθρώπους που γνώρισαν τον εκδότη Γ. Βελλίδη και συνεργάστηκαν μαζί του. Ειδικότερα, πραγματοποιήσαμε συνεντεύξεις με την κόρη του Γιάννη Βελλίδη, μετέπειτα εκδότρια της «Μακεδονίας», Κατερίνα Βελλίδη, τον δημοσιογράφο και διευθυντή σύνταξης της «Μακεδονίας» Νίκο Βουργουτζί, τον δημοσιογράφο και προϊστάμενο του γραφείου της «Μακεδονίας» στην Αθήνα, Χρίστο Χριστοδούλου, τον διευθυντή της εφημερίδας «Θεσσαλονίκη» Αντώνη Κούρτη, τον αρχισυντάκτη της ίδιας εφημερίδας, Αντώνη Πεκλάρη, τον δημοσιογράφο της «Θεσσαλονίκης» Φαίδωνα Γιαγκιόζη, τον δημοσιογράφο της εφημερίδας «Δράση» Μανώλη Κανδυλάκη, τον δημοσιογράφο των εφημερίδων «Δράση» και «Ελληνικός Βορράς» Νίκο Μέρτζο.

Κατά την εκπόνηση της εργασίας αντιμετωπίσαμε μια σειρά από προβλήματα. Η έρευνα στα αρχεία της «Μακεδονίας» ήταν αρκετά χρονοβόρα με δεδομένο ότι η χρονική περίοδος που καλύπτει αυτή η εργασία ξεπερνά τις τέσσερις δεκαετίες. Επιπλέον, τα φύλλα της περιόδου 1935-1956 δεν έχουν ψηφιοποιηθεί από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας,¹¹² με αποτέλεσμα να χρειάζεται επιτόπια έρευνα και φωτογράφιση των πρωτοσέλιδων. Επίσης μέρος του φυσικού αρχείου της «Μακεδονίας» υπέστη εκτεταμένες καταστροφές κατά την περίοδο της κατοχής, με αποτέλεσμα από την περίοδο που εξετάζει η παρούσα εργασία να μην είναι διαθέσιμα τα έτη 1936, 1940, 1941 και 1945 (μεταξύ 1941 και 1945 διεκόπη η έκδοση).

Ένα άλλο πρόβλημα ήταν ότι εξαιτίας της έντονης προσωπικότητας του Βελλίδη και του ιδιαίτερου συμβολισμού που έχει για τη Θεσσαλονίκη, οι περισσότερες βιβλιογραφικές αναφορές,

¹¹² Στον διαδικτυακό τόπο της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, στη θέση <http://efimeris.nlg.gr/ns/main.html>, υπάρχει ψηφιοποιημένο μεγάλο μέρος του αρχείου της «Μακεδονίας», από το οποίο όμως λείπουν πολλά φύλλα, ακόμα και ολόκληρων δεκαετιών

όπως και οι συνεντεύξεις τείνουν να παρουσιάζουν ένα λιγότερο ή περισσότερο εξιδανικευμένο πρόσωπο του εκδότη, ενώ υπάρχει αδυναμία διασταύρωσης της ακρίβειας των πληροφοριών, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις πρόκειται για προσωπικές εμπειρίες και αναμνήσεις του εκάστοτε συγγραφέα. Επειδή δε πρόκειται και για εκλιπόντα, κανείς από τους συνεντευξιαζόμενους δεν θέλησε να αποκαλύψει πτυχές της προσωπικότητας του εκδότη που ενδεχομένως θα σκίαζαν τη φήμη του. Υπάρχουν δε περιπτώσεις που ζητήθηκε ρητώς να μην δημοσιοποιηθούν κάποιες πληροφορίες τις οποίες ο συνεντευξιαζόμενος ανέφερε εν τη ρύμη του λόγου. Στο παράρτημα παρατίθεται η πλήρης απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων αυτών, ακολουθώντας τη ροή του λόγου και όχι τη θεματική συνάφεια των πληροφοριών, για να είναι ευκολότερα κατανοητό στον αναγνώστη το πνεύμα της συζήτησης. Επειδή οι συνεντευξιαζόμενοι ήταν κατά κανόνα δημοσιογράφοι μεγάλης ηλικίας, που δεν δεχόταν εύκολα να καθοδηγηθούν σε μια συζήτηση, πολλές φορές οι απαντήσεις τους δεν είχαν σχέση με την ερώτηση, η αφήγηση τους παρέσυρε εκτός θέματος, ενώ συχνά παρεμβάλλονταν στη συζήτηση προσωπικές αναμνήσεις. Επίσης, ένα προβληματικό στοιχείο ήταν ότι οι συνεντευξιαζόμενοι, είτε λόγω ηλικιακής διαφοράς με τον Βελλίδη, είτε λόγω θέσης και συνθηκών δεν ήταν παρόντες σε πολλά από τα περιστατικά στα οποία αναφέρονται. Οι πληροφορίες που μεταδίδουν για τα ίδια γεγονότα πολλές φορές είναι παραπλήσιες, πράγμα που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είναι ανεκδοτολογικού χαρακτήρα ή συμπληρώνουν τον «μύθο» που περιέβαλε τον Βελλίδη και μεταφερόταν από δημοσιογράφο σε δημοσιογράφο. Όλα τα παραπάνω λήφθηκαν υπόψιν κατά την αξιολόγηση των πληροφοριών που έθεσαν στη διάθεσή μας οι συνεντευξιαζόμενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΠΡΟΦΙΛ

Η «Μακεδονία» εκδόθηκε το καλοκαίρι του 1911, από τον Κωνσταντίνο Βελλίδη, όταν ακόμα η Θεσσαλονίκη ήταν υπό οθωμανική διοίκηση. Ο Γιάννης Βελλίδης γεννήθηκε το 1909 και δέσποσε στην εκδοτική και πολιτική ζωή της Θεσσαλονίκης αλλά και της χώρας για σαράντα και πλέον χρόνια. Η Θεσσαλονίκη της παιδικής του ηλικίας ήταν μια πόλη σε μετάβαση, που το 1912 ενσωματώθηκε στο ελληνικό κράτος, στη συνέχεια φιλοξένησε την πολυεθνική στρατιά της Ανατολής κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, έζησε στον παλμό της Μεγάλης Ιδέας και υποδέχτηκε εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες μετά την μικρασιατική καταστροφή. Ο Βελλίδης ανατράφηκε σε ένα περιβάλλον δημοσιογραφικό, αστικό και βενιζελικό, χαρακτηριστικά που διαπνέουν την πορεία της ζωής του και εξηγούν σε μεγάλο βαθμό τις επιλογές του. Όπως φέρεται να έλεγε, «εγώ στου Βενιζέλου την Ελλάδα μεγάλωσα».¹¹³ Στις 4 Ιανουαρίου 1930 πέθανε ο ιδρυτής της εφημερίδας, Κωνσταντίνος Βελλίδης και ανέλαβε ο αδελφός του Γιώργος Βελλίδης. Το 1936, μετά το θάνατο του τελευταίου, τη διεύθυνση της εφημερίδας ανέλαβε ο 27χρονος τότε Γιάννης Βελλίδης, ο οποίος είχε ήδη αναμειχθεί ενεργά με την εφημερίδα από το 1930. Ως εκδότης, ακολούθησε τη βενιζελική «γραμμή» που είχε χαράξει ο ιδρυτής της «Μακεδονίας» και πατέρας του, ενώ καθ' όλη τη διάρκεια της πορείας του υποστήριξε με θέρμη όλες τις τάσεις των κεντρώων και φιλελευθέρων κομμάτων. Οδηγήθηκε πολλές φορές στα δικαστήρια, κυρίως από δεξιές κυβερνήσεις, και καταδικάστηκε για παραβιάσεις του «Νόμου περί Τύπου».¹¹⁴ Στο παρόν κεφάλαιο σκιαγραφείται το προφίλ τόσο της εφημερίδας «Μακεδονία» όσο και του εκδότη της. Καταγράφονται η πολιτική τοποθέτηση της εφημερίδας και οι διώξεις που υπέστη, οι σχέσεις του Βελλίδη με τα κόμματα και τους πολιτικούς της εκάστοτε εποχής, η δράση του ως επιχειρηματία και τοπικού παράγοντα.

1.1. Η «Μακεδονία»

Η εφημερίδα «Μακεδονία» κυκλοφόρησε το 1911, στην τρίτη επέτειο από την Επανάσταση των Νεότουρκων. Στο πρόγραμμα αρχών που δημοσίευσε, στο πρώτο της φύλλο, περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων ο έλεγχος «της πολιτείας εκείνων, εις ους είνε εκάστοτε εμπεπιστευμένοι αι τύχαι της κοινής ημών πατρίδος» και η υποστήριξη «της ενότητας του οθωμανισμού δια του υπό των εκάστοτε κυβερνώντων οφειλομένου σεβασμού προς τα δίκαια των διαφόρων εθνотήτων και δια της αυστηράς εφαρμογής υπ' αυτών της συνταγματικής ισονομίας και ισοπολιτείας».¹¹⁵ Μετά την απελευθέρωση

¹¹³ Χριστοδούλου, Χ. 1999. *Ο εκδότης Ιωάννης Βελλίδης. Περιδιάβαση στη ζωή του εκδότη Γιάννη Βελλίδη με οδηγό τον πιστό συνεργάτη του Λευτέρη Βοδένα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, σ.21

¹¹⁴ ό.π., σ.16

¹¹⁵ «Μ» 11.7.1911

της Θεσσαλονίκης, η εφημερίδα τοποθετείται υπέρ της δημιουργίας τοπικού Μακεδονικού κόμματος και από την άνοιξη του 1915 τάσσεται υπέρ του Βενιζέλου, τον οποίο και υποστηρίζει στις εκλογές.¹¹⁶

1.1.1 Η «Μ» και ο χώρος του φιλελεύθερου κέντρου

Σε όλη τη διάρκεια του βίου του, τόσο ο ιδρυτής της «Μακεδονίας» Κώστας Βελλίδης όσο και ο γιος και συνεχιστής του, Γιάννης Βελλίδης υπήρξαν ακραιφνώς Βενιζελικοί και υποστηρικτές του Κόμματος των Φιλελευθέρων. Όπως αναφέρεται στο επετειακό φύλλο για τα 70 χρόνια της εφημερίδας, η πολιτική της γραμμή ήταν η «υποστήριξη των προσπαθειών του Εθνάρχη Ελευθερίου Βενιζέλου για την εκπλήρωση των εθνικών πόθων και τη σύγχρονη οργάνωση της ελληνικής πολιτείας, ενίσχυση των αγώνων όλων των δημοκρατικών κομμάτων, συμπαράσταση στο δράμα του προσφυγικού κόσμου...».¹¹⁷ Ακόμα και μετά την αποτυχία του κινήματος του 1935 η

Εφημερίδα διακηρύττει ότι «Εάν ο Βενιζέλος έφυγε, ο βενιζελισμός μένει και θα μείνει», μαζί με οκτάστηλη συνέντευξη του Πλαστήρα.¹¹⁸ Μετά το θάνατο του Βενιζέλου, η «Μακεδονία» θα παραμείνει «πιστή εις την φιλελευθέραν δημοκρατικήν παράταξιν», υποστηρίζοντας διάφορες τάσεις που εκδηλώθηκαν από στελέχη του κόμματος των Φιλελευθέρων, τόσο κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, όσο και μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.¹¹⁹ Ενδεικτικό είναι ότι στο πρώτο μεταπολεμικό φύλλο μετά την επαναλειτουργία της, η «Μ» φιλοξένησε συνέντευξη του πρωθυπουργού Ν. Πλαστήρα,¹²⁰ και λίγο αργότερα άρθρο του γραμμένο «ειδικώς δια την

¹¹⁶ Κανδυλάκης, Μ. (1998). *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης. Συμβολή στην ιστορία του Τύπου, τ. Α' Τουρκοκρατία*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press

¹¹⁷ «Μ» 26.7.1981

¹¹⁸ Βουργουτζής, Ν. (2007). *Μακεδονία, το τελευταίο χειρόγραφο*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, σ.119. Στο ίδιο φύλλο υπάρχει και περιγραφή της εκτέλεσης του κινηματία Βολάνη. Με δεδομένο ότι ο επίλαρχος Βολάνης οπότε εκτελέστηκε στη Θεσσαλονίκη στις 5 Απριλίου 1935 [βλ. Λιναρδάτος, Σπ. (2009)., *Πως εφτάσαμε στην 4η Αυγούστου*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, σ.58)], η διακήρυξη αυτή των πολιτικών φρονημάτων της εφημερίδας θα πρέπει να έγινε μετά από αυτή την ημερομηνία.

¹¹⁹ Κανδυλάκης, Μ. (2005). *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης. Συμβολή στην Ιστορία του Τύπου Γ' 1923-1941*. Θεσσαλονίκη: Univercity Studio Press, σ.41. Εφεξής, οι παραπομπές με την ένδειξη Κανδυλάκης (2005) θα αναφέρονται στο συγκεκριμένο έργο του συγγραφέα.

¹²⁰ «Μ» 28.3.1945 «Ο Ελληνισμός έχει την ακλόνητον πίστιν ότι θα ικανοποιηθούν οι εθνικοί πόθοι», όπως δημοσιεύεται στο αφιέρωμα «Μια περιδιάβαση στον 20ο αιώνα μέσα από τις σελίδες της «Μακεδονίας» στις 16.12.2001. Την περίοδο δημοσίευσης της συνέντευξης ο Πλαστήρας βρέθηκε στο στόχαστρο πολλαπλών επιθέσεων και μερικές μέρες αργότερα, στις 8.4.1945 εξαναγκάστηκε σε παραίτηση. Βλ. Νικολακόπουλος, Η. 2010⁶. *Η καχεκτική δημοκρατία, κόμματα και εκλογές 1946-1967*, Αθήνα: Παττάκης, σ.56

«Μακεδονίαν» με θέμα το πολιτειακό.¹²¹ Ομοίως, υποστήριξε και τον Θεμιστοκλή Σοφούλη ως πρωθυπουργό και αρχηγό του Κόμματος των Φιλελευθέρων. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε αναφορά του Υπουργείου Τύπου και Πληροφοριών τον Δεκέμβριο του 1947, σχετικά με την πολιτική τοποθέτηση των εφημερίδων της Βορείου Ελλάδος, για τη Μακεδονία αναφέρεται: «Ημερήσια πρωινή εφημερίς. Όργανον του Κόμματος των Φιλελευθέρων (Σοφούλη). Διευθυντής Ι. Βελλίδης».¹²² Την ίδια περίοδο εφημερίδα προέβαλλε και τις απόψεις του Σοφοκλή Βενιζέλου (ο οποίος δεν δέχτηκε να συμμετάσχει στην κυβέρνηση Σοφούλη και τηρούσε αποστάσεις από την επίσημη πολιτική του Κ.Φ.)¹²³ όχι όμως στο βαθμό που θα το έκανε τα επόμενα χρόνια. Κρατώντας τις ισορροπίες η εφημερίδα προέβαλλε και τις θέσεις των κομμάτων του Α. Σβώλου και του Γ. Παπανδρέου και άλλων αρχηγών κομμάτων του κεντρώου χώρου. Με τα λόγια του ίδιου του Γιάννη Βελλίδη, η «Μακεδονία»:

«... εις την ιστορίαν μίαν και μόνην θρησκεΐαν είχε: την φιλελευθέραν δημοκρατικήν ιδεολογίαν. Και αυτήν διηκόνησεν. Οι πόθοι του λαού μας ήσαν και δικοί της πόθοι. Δεν ηθέλησεν ποτέ να απομακρυνθεί από την μεγάλην μάζαν και ικανοποίησής της ήτο να εκφράζει τους στοχασμούς της. Δια μέσου των δεκαετηρίδων της υπάρξεώς της ποτέ δεν επεδίωξε να επιβάλη αυθαιρέτως την γνώμη της και να την εμφανίση ως κοινή γνώμην. Αλλά ευσυνειδήτως, με θρησκευτικήν ευλάβειαν ηκολούθησεν την κοινήν γνώμην, εφρόντισε να την διαγνώση, να την διακριβώση και να της δώση «σχήμα» και «μορφήν», να την εξωτερικεύση...».¹²⁴

Τη δεκαετία του '50 η εφημερίδα «Μακεδονία» υποστήριξε δυναμικά την ανάγκη συνένωσης όλων των δυνάμεων του Κέντρου (βλ. σχετική αρθρογραφία της εφημερίδας στα κεφάλαια 5 και 6). Σύμφωνα με τον Βόδενα, ο Βελλίδης συμμετέχει στις διεργασίες για την ίδρυση της Ενώσεως Κέντρου που ξεκίνησε ο Σοφοκλής Βενιζέλος ήδη από την περίοδο 1956-1957.¹²⁵ Ο εκδότης άρχισε

¹²¹ «Μ» 1.7.1945

¹²² Γενικά Αρχεία του Κράτους, Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας. Το έγγραφο βρίσκεται στο Αρχείο Γενικής Διοίκησης Βορείου Ελλάδος (Γ.Δ.Β.Ε.), σειρά Α4, φάκελος 9. Το έγγραφο έχει αριθμό λήψης 108 και παρατίθεται στο Παράρτημα. Ως ημερομηνία της έκθεσης σχετικά με τον Τύπο της Περιφέρειας αναφέρεται ο Δεκέμβριος του 1947 (ό.π., έγγραφο με αριθμό λήψης 105)

¹²³ Νικολακόπουλος, ό.π. σ.59

¹²⁴ «Μ» 19.5.1953 Ο λόγος που εκφώνησε ο εκδότης Γιάννης Βελλίδης κατά τα εγκαίνια του νέου κτιρίου της «Μακεδονίας»

¹²⁵ Χριστοδούλου, ό.π., σ.116

περιοδείες σε όλη τη Βόρεια Ελλάδα, κάνοντας επαφές με βουλευτές, πολιτευτές, στελέχη και κεντρώους ψηφοφόρους σε κλειστές συγκεντρώσεις. Ταυτόχρονα η 'Μακεδονία' προέβαλε αυτές τις συναντήσεις ως ειδήσεις.

«Οι δεξιοί τα χρειάστηκαν. Ο Βελλίδης ξεσήκωσε τους πάντες. (...) Κάθε δέκα μέρες πηγαίναμε έξω. Από Καστοριά μέχρι Αλεξανδρούπολη. Τελικά κατάφερε εκεί γύρω στα τέλη του '57 αρχές '58, δηλαδή με σκληρή δουλειά δύο χρόνων να φέρει κοντά τον κόσμο του Κεντρώου χωρου. Έλεγε ο Βελλίδης 'Να βάλουμε όλοι μια πλάτη, να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε αυτή τη λαίλαπα''. Μια πλάτη έτσι έλεγε τη συσπείρωση»¹²⁶

Ο οδηγός του αναφέρει επίσης ότι οι Βενιζέλος, Παπανδρέου, Στεφανόπουλος, Μπαλτατζής, Μαύρος, Μαρκεζίνης, Παπαπολίτης ήταν τακτικοί συνομιλητές του Βελλίδη και ότι το καλοκαίρι του '58, και σε μια συνάντηση στο σπίτι του επιχειρηματία Τυπάλδου καταστρώθηκε το τελικό σχέδιο, για τη συνάντηση των πολιτικών αρχηγών στο εξωτερικό, προκειμένου να ληφθούν αποφάσεις και να συγκροτηθεί ο νέος πολιτικός οργανισμός της Ένωσης Κέντρου.¹²⁷ Αντίστοιχη εικόνα μεταφέρει και ο Βουργουτζής αναδεικνύοντας τον Σοφοκλή Βενιζέλο και τον Γιάννη Βελλίδη ως πρωτεργάτες του εγχειρήματος της Ε.Κ.¹²⁸ Σύμφωνα δε με τον Βόδενα¹²⁹ στις συζητήσεις που έγιναν στην Ελβετία, λίγο πριν την ανακοίνωση της ίδρυσης της Ε.Κ. μετείχαν οι Βενιζέλος, Στεφανόπουλος, Μαρκεζίνη από πολιτικούς και μόνος από εκδότες ο Γιάννης Βελλίδης, ο οποίος έκανε την αρχική εισήγηση, προτείνοντας οι τρεις αρχηγοί να έχουν την πολιτική γραμματεία του νέου κόμματος και ο Γ. Παπανδρέου να ήταν ο πρόεδρος (βλ. και ενότητα 1.2.1). Η «Μακεδονία» υποστήριξε την κυβέρνηση της Ε.Κ, αν και στην πορεία ο εκδότης της φαίνεται να έπαιξε ρόλο στα «Ιουλιανά», υποστηρίζοντας παρασκηνακά τον σχηματισμό κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον αποστάτη Στ. Στεφανόπουλο και υπογράφοντας σχετικό μυστικό πρωτόκολλο με άλλους εκδότες και πολιτικούς (βλ. κεφάλαιο 8^ο). Στο προσκήνιο, βέβαια, εμφανιζόταν παπανδρεϊκός, ενώ προσπαθούσε να τηρεί τις λεπτές ισορροπίες στον διαλυμένο κεντρώο χώρο.

Σε όλη τη διάρκεια της πορείας της η «Μ» τοποθετούταν στο κέντρο και τάσσονταν υπέρ της φιλελεύθερης αστικής δημοκρατίας- με δύο σημαντικές εξαιρέσεις, τις περιόδους των δικτατορικών

¹²⁶ ό.π.

¹²⁷ Χριστοδούλου ό.π., σ.78 και σ.115. Όπως αναφέρει ο Βόδενας σε συναντήσεις στο σπίτι του εφοπλιστή Τυπάλδου, που ήταν στενός φίλος του Βενιζέλου, καταστρώνονταν σχέδια για το κόμμα των Φιλελευθέρων και «το πώς θα απαλλαγεί η Ελλάδα από τη Δεξιά. Αυτά τα σχέδια και οι συζητήσεις οδήγησαν σιγά σιγά στη δημιουργία της Ένωσης Κέντρου»

¹²⁸ Βουργουτζής, ό.π., σ. 211

¹²⁹ Χριστοδούλου, ό.π., σ.117

καθεστώτων. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο πρώτο φύλλο μετά την Κατοχή, η εφημερίδα διακήρυξε ότι επιλέγει τον «σωτήριο μέσο δρόμο», δηλαδή τη δημοκρατία που δεν έχει εξαρτήσεις από παράγοντες «οι οποίοι τη θεωρούν φέουδον ή απλώς χωράφι των» ή από κόμματα που προωθούν τη «δικτατορία της αριστεράς» ή τη «δικτατορία της δεξιάς».¹³⁰ Η άποψη που υποστήριξε παγίως η «Μ» ήταν ότι θα πρέπει να ενισχυθούν τα μεσαία στρώματα ώστε να στηρίξουν το αστικό κράτος και να μην ριζοσπαστικοποιηθούν στρεφόμενα προς την αριστερά.¹³¹ Είναι χαρακτηριστικό ότι παρομοιάζει τη στροφή των λαϊκών μαζών στην αριστερά με ένα ελατήριο που συμπιέζεται αλλά έτσι συγκεντρώνει μεγάλη δύναμη και αν αναπηδήσει θα έχει απρόβλεπτες συνέπειες για τη σταθερότητα της αστικής δημοκρατίας.¹³²

1.1.2 Η «Μ» και η λειτουργία του πολιτεύματος

Ως βενιζελική εφημερίδα, η «Μ» ήταν εξ' ορισμού αντιμοναρχική. Υποστήριξε αναφανδόν το κίνημα της Εθνικής Άμυνας,¹³³ και την κυβέρνηση της Τριανδρίας,¹³⁴ που ήταν απότοκος του χάσματος των απόψεων μεταξύ Βενιζέλου και βασιλιά Κωνσταντίνου Α'. Ανάλογη στάση κράτησε η εφημερίδα και όταν εκδηλώθηκε το κίνημα του 1935 με σκοπό την αποτροπή της παλινόρθωσης της βασιλευσμένης δημοκρατίας. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Κανδυλάκη για το Κίνημα του 1935 ο Γιάννης Βελλίδης συνελήφθη στις 5.3.1935, δηλαδή τέσσερις μέρες μετά την εκδήλωση του κινήματος, και κρατήθηκε στη φυλακή για μερικές εβδομάδες, δεν παραπέμφθηκε όμως στο

¹³⁰ «Μ», 28.3.1945, όπως δημοσιεύεται στο αφιέρωμα «Μια περιδιάβαση στον 20ο αιώνα μέσα από τις σελίδες της «Μακεδονίας» («Μ» 16.12.2001)

¹³¹ Βλ. για παράδειγμα την ανοικτή επιστολή της «Μ» στον πρεσβευτή των ΗΠΑ με τίτλο «Μετά την νίκη του Κέννεντυ «Μ» 13.11.1960. Η «Μ» επιχαίρει για τη νίκη των δημοκρατικών και αναφέρει ότι με την οικονομική βοήθεια που εδόθη από τους ρεπουμπλικάνους για να προστατευτεί «από τους γείτονάς μας του παραπετάσματος» αλλά εξηγεί ότι με αυτά τα χρήματα δεν εξασφαλίστηκε στήριξη των εργατικών τάξεων προς το αστικό κράτος

¹³² «Μ» 17.2.1962 Μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι «Η άκρα αριστερά (...) καταπολεμείται όχι με τον χωροφύλακα, όχι με την τρομοκρατίαν ή με αυταπάτας, αλλά με την βελτίωσιν της θέσεως της μάζης, με την ικανοποίησιν των ηθικών πόθων και των υλικών αναγκών της, με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου από μια κυβέρνησιν που θα έχη ως σκοπόν της όχι να κάμη τους πλουσίους πλουσιώτερους και τους πτωχούς πτωχότερους (...) αλλά που θα έχη ευρύ, εδραϊόν, αποτελεσματικόν κοινωνικόν πρόγραμμα. Και τοιαύτη κυβέρνησις κατά τους ανθρώπους τους πολλούς που σκέπτονται όπως ημείς, μόνον το Κέντρον ήτο ενδεδεδιδμένον και ικανόν να δώση εις τον τόπον, με πρόγραμμα δουλειά και ψωμί εις την μάζαν».

¹³³ Βλ. ενδεικτικά «Μ» 18.8.1916 «Ο αρχηγός της επαναστάσεως ομίλει προς τη «Μακεδονία»

¹³⁴ Βλ. ενδεικτικά «Μ» 27.9.1916 «Η Θεσσαλονίκη εν εξάλλω συναγερμω αποθεώνουσα τον αρχηγόν της φυλής Ελευθέριον Βε νιζέλον».

Στρατοδικείο γιατί δεν βρέθηκαν επαρκή στοιχεία για την ενοχή του.¹³⁵ Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στο πλαίσιο του δημοψηφίσματος για το πολιτειακό, η εφημερίδα θα ταχθεί ανοικτά κατά της μοναρχίας. Διερμηνεύοντας τη βούληση του λαού υποστηρίζει ότι δεν θέλει ούτε τον προπολεμικό βασιλιά Γεώργιο «διότι ο Γεώργιος είναι η θλιβερότερα ανάμνησις της πικροτέρας εσωτερικής δοκιμασίας του».¹³⁶ Ακόμα και μετά το δημοψήφισμα η «Μ» συνεχίζει να εκφράζει εμμέσως τον προβληματισμό της για το κατά πόσο η παλινόρθωση θα φέρει πολιτική ηρεμία, μεταφέροντας τα σχόλια του περιοδικού Εκόνομιστ, ότι «Το παρελθόν του βασιλέως δεν εμπνέει εμπιστοσύνη δι'ομαλίας πολιτικές εξελίξεις».¹³⁷

Η στενή σχέση του εκδότη με τον Σοφοκλή Βενιζέλο (ο οποίος διατηρούσε ανοιχτούς διαύλους επικοινωνίας με το παλάτι),¹³⁸ πιθανολογείται ότι επηρέασε και τη στάση του ιδίου απέναντι στη βασιλεία. Πλέον, μετά τη αποσαφήνιση του πολιτειακού ζητήματος, η εφημερίδα αντιμετώπιζε τη μοναρχία ως παράγοντα σταθερότητας. Σπανίως έγραφε κάτι εναντίον του βασιλιά, και μόνο όταν η κεντρικά αντιπολίτευση εξέφραζε την ενόχλησή της, για τη στάση της Αυλής. Αυτό συνέβη κυρίως μετά την ανάθεση της πρωθυπουργίας στον Καραμανλή,¹³⁹ το εκλογικό αποτέλεσμα των εκλογών «βίας και νοθείας» του 1961,¹⁴⁰ και στη συνέχεια, κατά τα γεγονότα της Αποστασίας.¹⁴¹ Εξάλλου, σύμφωνα με τον Α. Κούρτη, το κατεστημένο της Ελλάδας (μέρος του οποίου ήταν και ο Βελλίδης), δρούσε μεταπολεμικά γύρω από τον βασιλικό οίκο, οπότε δεν υπήρχαν πολλά περιθώρια αποκλίσεων.¹⁴²

¹³⁵ Κανδυλάκης (2005), ό.π., σ.60 Ο συγγραφέας διαθέτει στο αρχείο του τη παραπεμπτική διαταγή του Γ'ΣΣ Αλ. Παπάγου στις 13.4.1935

¹³⁶ «Μ» 10.8.1945, «Τα θηρία». Βλ. αναλυτικά στο 4^ο κεφάλαιο

¹³⁷ «Μ» 13.9.1946

¹³⁸ Λαμπρίας, Τ. (1989). *Στη σκιά του μεγάλου. Μελετώντας 25 χρόνια τον Καραμανλή*. Αθήνα: Μορφωτική Εστία, σ.84

¹³⁹ Βλ. «Μ» 11.6.1955 «Διάβημα της αντιπολιτεύσεως προς τον ανώτατον άρχοντα», «Η παρατεινόμενη ασθένεια του κ. Παπάγου τον εμποδίζει ν'ασκήσει τα καθήκοντά του και επέφερε πλέον πλήρη ακυβερνησίαν». Σημειωτέον ότι το καλοκαίρι του είχε εξεταστεί ως πιθανή λύση για τη διαδοχή του Παπάγου εξετάστηκε και ο σχηματισμός μεταβατικής κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον Σ. Βενιζέλο. Βλ. Νικολακόπουλος, ό.π. σ.192. Βλ. επίσης «Μ» 8.1.1956 όπου δημοσιεύεται η άποψη της αντιπολίτευσης για «αναθεώρησιν των διατάξεων περί αρμοδιοτήτων του βασιλέως».

¹⁴⁰ «Μ» 20.3.1962 «Ο βασιλεύς πρέπει να βασιλεύη, όχι να κυβερνά και να διοική», «Μ» 5.4.1962 όπου αναφέρονται δηλώσεις του Σοφ.Βενιζέλου: «Ο βασιλεύς να επανεύρη την δύναμιν του βασιλεύειν. Μόνη λύσις του αδιεξόδου: μεταβατική», «Μ» 3.7.1962 «Ο κ. Παπανδρέου καλεί τον ανώτατον άρχοντα να τηρήση τον όρκον του και να φυλάξη το σύνταγμα».

¹⁴¹ Ενδεικτικά «Μ»16.7.1965, «Μ» 25.7.1965, «Μ» 5.8.1965. Αναλυτικά βλ. 8^ο κεφάλαιο

¹⁴² Βλ. Παράρτημα, συνέντευξη Ν. Κούρτη

Κατά την περίοδο της δικτατορίας των Συνταγματαρχών η εφημερίδα δημοσιεύει την προβαλλόμενη από το καθεστώς εικόνα του βασιλιά περί στήριξης της «επαναστάσεως».¹⁴³ Όταν όμως ο Κωνσταντίνος προχωρά στο αποτυχημένο κίνημα του Δεκεμβρίου του 1967, η «Μ» υποβαθμίζει τη σημασία του, δεν αναφέρει ότι επικεφαλής του ήταν ο βασιλιάς (χωρίς να ξέρουμε αν αυτό ήταν επιλογή της εφημερίδας ή επιταγή του δικτατορικού καθεστώτος) και τον περιγράφει ως μωροφιλόδοξο και κατάλοιπο της φανλότητας.¹⁴⁴ Σύμφωνα με τον Α. Κούρτη ο Βελλίδης είχε στηρίξει και το βασιλικό πραξικόπημα το '67.¹⁴⁵ Στην πορεία το ζήτημα της επανόδου ή μη του βασιλιά επανέρχεται στην επικαιρότητα και προβάλλεται από τη «Μ».¹⁴⁶ Η Κ. Βελλίδη αναφέρει ότι το 1971 ο πατέρας της έλαβε ειδική άδεια για να συναντήσει τον Γεώργιο Παπαδόπουλο, με θέμα συζήτησης την επιστροφή βασιλιά. Μάλιστα λέει ότι και ο Παπαδόπουλος του έδωσε την άδεια για να ταξιδέψει στη Δανία και να συναντήσει τον Κωνσταντίνο και να διαπραγματευτεί μαζί του. Σύμφωνα με την ίδια, ο Κωνσταντίνος ταξίδεψε από το Λονδίνο στην Κοπεγχάγη για αυτή τη συνάντηση.¹⁴⁷ Σύμφωνα με τον Βόδενα, η συνάντηση με το βασιλιά έγινε όχι το 1971 αλλά στις 4 Αυγούστου 1972 σε εστιατόριο της Κοπεγχάγης, ήταν σε καλό κλίμα και κράτησε πολύ ώρα.¹⁴⁸ Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Δανία, ο Βελλίδης υπέστη έμφραγμα και νοσηλεύτηκε για δύομισι μήνες σε νοσοκομείο της Κοπεγχάγης, ενώ για τα έξοδα νοσηλείας φρόντισε ο βασιλιάς. Έκτοτε ο Βελλίδης προσπάθησε, στο μέτρο του δυνατού να βοηθήσει πολιτικά τον Κωνσταντίνο.¹⁴⁹ Ο Βόδενας ισχυρίζεται ότι ο Βελλίδης έβαζε παλιούς βουλευτές, φίλους του να τους αποστείλουν επιστολές, ώστε να δημιουργούνται προϋποθέσεις επανόδου του και ότι ακόμα και μετά τη μεταπολίτευση συνέχιζε να δημοσιεύεται ειδησεογραφία σχετικά με τον τέως βασιλιά.¹⁵⁰

Είναι ενδιαφέρουσα η άποψη που διατύπωσε σε διαφορετικές χρονικές περιόδους η εφημερίδα για την προβληματική λειτουργία της δημοκρατίας. Την περίοδο Μεταξά ο αρθρογράφος

¹⁴³ «Μ» 26.4.1967 «Το “παρών” του βασιλεως» όπου αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι «εις το εθνικον προσκλητήριον ο πρώτος των Ελλήνων έδωσε επίσης πρώτος το «παρών»

¹⁴⁴ «Μ» 14.12.1967 «Διεπιστώθη η ενότητα»

¹⁴⁵ Βλ. Παραρτημα, συνεντευξη Κούρτη

¹⁴⁶ Βλ. 9^ο κεφάλαιο

¹⁴⁷ Βελλίδη, Κ. 2010. *Ήταν βαρύς ο χειμώνας που γεννήθηκα*. Αθήνα: Λιβάνης, σ.95,128

¹⁴⁸ Χριστοδούλου, ό.π., σ.150

¹⁴⁹ Όπ.

¹⁵⁰ Ό.π.

υποστηρίζει ότι «κάθε τέσσερα χρόνια ή και ολιγώτερα εψηφίζαμεν ως αντιπροσώπους μας ανθρώπους τους οποίους πολύ συχνά δεν εγνωρίζαμεν ούτε κατ' όψιν. Μας τους επέβαλαν με ένα ψηφοδέλτιο», δεν ήταν ποτέ αντιπρόσωποι του συνόλου «αλλ' αντιπρόσωποι του ημίσεως και κάποτε ουδ' αυτού», οι οποίοι δια να αποκτήσουν τον τιμητικόν αυτόν τίτλο μετεχειρίζοντο κάθε μέσον: την δημαγωγική ρητορείαν, τας ψευδείς προεκλογικάς υποσχέσεις, την κακίστην συναλλαγήν και το χρήμα. Αυτό ήτο η ελευθερία με την οποία εξελέγαμε τους αντιπροσώπους μας».¹⁵¹ Σχολιάζει επίσης ότι η λαϊκή κυριαρχία και ο κοινοβουλευτισμός περιγράφεται «εις ολίγας γραμμάς: Επαναστάσεις, συνωμοσίαι, στάσεις, ανταρσίαι, απόπειραι, εκτελέσεις! Αυτός ήτο ο πραγματικός Κοινοβουλευτισμός, ήτο η λαϊκή μας κυριαρχία».¹⁵² Εικοσι χρόνια μετά, το 1958 η εφημερίδα εξακολουθεί να διαπιστώνει ανεπάρκεια του πολιτικού προσωπικού, που θυμάται τον λαό μόνο στις εκλογές και ενδιαφέρεται πρωτίστως για τη βουλευτική τους αποζημίωση, για ευτελισμό της βουλής που δεν λειτουργεί για μεγάλα διαστήματα και για εκλογικά συστήματα που δίνουν τεχνητή κοινοβουλευτική πλειοψηφία.¹⁵³ Το 1961, μετά τις εκλογές βίας και νοθείας η άποψη περί της λειτουργίας της δημοκρατίας δεν αλλάζει δραματικά. Η εφημερίδα τονίζει ότι η λαϊκή ψήφος δεν διαμορφώνει αλλά «συνήθως καλείται να επικυρώση ό,τι συντελείται και διαμορφώνεται είτε υπό τας ριπάς των βίαιων ανέμων, είτε υπέρ την κεφαλήν του λαού εκ των εξωκομματικών συντελεστών». Ως τέτοια παραδείγματα αναφέρει τον Ελ. Βενιζέλο, τον Τσαλδάρη, τον Παπάγο και τον Καραμανλή και παραδέχεται ότι «ωσάν μοίραν των υπανάπτυκτων να συνθλίβεται η δημοκρατία, προκειμένου να διασωθούν άλλαι, πολύτιμαι τω όντι, αξίαι» και υποστηρίζει ότι ««η ελληνική δημοκρατία δέον να θεωρείται παρηκμασμένη», «προβάλλουσα δια την άμυνα της όχι την ιδεολογική της θέσιν αλλά τον “φάκελον”, και τον “χαφιεδισμόν” επισφραγίζει την πραγματικότητα της καταρρεύσεώς της. Θα έλεγε κανείς ότι δεν αναμένεται παρά ο ληξιαρχος που θα συνέτασε την σχετικήν ληξιαρχική πράξιν του θανάτου της».¹⁵⁴ Σε άλλη χρονική στιγμή, μιλώντας για τις εκλογές του 1961 η εφημερίδα διαπιστώνει ότι «Ποτέ εις την Ελλάδα, από της συστάσεως του ελληνικού κράτους, δεν διεξήχθησαν εκλογαί κατά τρόπον τοιούτον, ώστε να μην θεωρούνται καν εκλογαί, αλλά μία αστυνομική απογραφή του πληθυσμού (σ.σ. αραιογραμμένα στο πρωτότυπο) κατά την οποίαν με απειλάς, με

¹⁵¹ «Μ» 15.2.1938

¹⁵² «Μ» 15.2.1938

¹⁵³ «Μ» 28.5.1958

¹⁵⁴ «Μ» 20.6.1961 «Οι κίνδυνοι». Δηλώνεται ότι πρόκειται για επιστολή αναγνώστη, γιατί «η “Μακεδονία” πιστεύουσα ότι ο ελεύθερος τύπος είναι παράγων της λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος δια τον ρόλον τον οποίον παίζει ως βήμα των πολιτών, δημοσιεύει την κατωτέρω επιστολή». Ωστόσο το κείμενο έχει τα χαρακτηριστικά κύριου άρθρου. Ακόμα και αν επρόκειτο δυσκολευόμαστε να πιστέψουμε ότι θα δημοσιευόταν αν δεν απηχούσε και τις απόψεις της εφημερίδας.

βίαν, με τρομοκρατίαν, με ξυλοδαρμούς και με μερικούς φόνους εστάλησαν οι κάτοικοι αυτής της χώρας εις τας κάλπας (...) Ποία υπήρξεν η διαφορά των προσφάτων εκλογών μας από τας εκλογάς που διεξάγονται εις το Παραπέτασμα;». ¹⁵⁵ Με την επιβολή της χούντας των συνταγματαρχών η «Μ» υποστηρίζει ότι δόθηκε τέλος στο «τέλμα της φανλότητος, της ελεεινής κομματικής συναλλαγής, της ολοκληρωτικής εκπτώσεως θεσμών και αξιών». ¹⁵⁶

1.1.3 Η «Μ» την περίοδο των δικτατορικών καθεστώτων

Σύμφωνα με τις περισσότερες βιβλιογραφικές αναφορές, κατά την περίοδο της μεταξικής κατοχής ο Βελλίδης εξορίστηκε για μικρό χρονικό διάστημα στην Ίο, η εφημερίδα υπέστη ασφυκτικές πιέσεις από τη λογοκρισία, ενώ φαίνεται ότι παύθηκε τουλάχιστον δύο φορές (βλ. αναλυτικά ενότητα 1.1.7). Μετά τον πόλεμο ο Βελλίδης φέρεται να έλεγε ότι «ούτε οι Γερμανοί δεν έκλεισαν την εφημερίδα αλλά το έκανε ο Μεταξάς» ¹⁵⁷ και η εφημερίδα δήλωνε (εκ των υστέρων) ότι «επολέμησε την 4^η Αυγούστου με όσα διέθετε μέσα, προσπάθησε να υποσκάψει, όσο ήτο τούτο δυνατόν, το καθεστώς της δικτατορίας» κι ότι έμαθε τον λαό να μισεί την «απεχθή αστυνομικήν τυραννίαν του Ιωάννου Μεταξά» διδασκόμενος «από την σιωπηλήν αλλά και την εύγλωττον πολεμικήν της “Μακεδονίας”» ¹⁵⁸ Την περίοδο της δικτατορίας ωστόσο, η εφημερίδα δημοσίευε άρθρα που υμνούσαν το καθεστώς και κατακεραύνωναν τους νοσταλγούς της δημοκρατίας (βλ. 2^ο κεφάλαιο). Προφανώς η συμμόρφωση με τις επιταγές της μεταξικής λογοκρισίας ήταν αναγκαία συνθήκη για τη συνέχιση της κυκλοφορίας μιας εφημερίδας. Όπως παρατηρεί ο Ν. Μέρτζος, σε συνέντευξή του που δημοσιεύεται στο παράρτημα: “Ούτε στην περίοδο του Μεταξά, ούτε στην κατοχή, ούτε στην περίοδο της χούντας έπρεπε να εκδοθεί η «Μακεδονία». Στη μεν περίοδο του Μεταξά εκδόθηκε, στην περίοδο της κατοχής παύθηκε- οι άλλες διέκοψαν, έχει διαφορά- στην περίοδο της χούντας συνέχισε”. Σε άλλο σημείο αναφέρει: “Όταν έγινε η δικτατορία της 4ης Αυγούστου ο Λεβαντής έκλεισε τον Ελληνικό Βορρά σε ένδειξη διαμαρτυρίας. Δεν τον έκλεισε καμία

¹⁵⁵ «Μ» 17.2.1962 Στις 17 Φεβρουαρίου 1962 επισκέπτεται τη Θεσσαλονίκη ο τότε υφυπουργός εξωτερικών με αρμοδιότητα την Μέση Ανατολή και την Ασία Φίλιπ Τάλμποτ και η «Μ» αφιερώνει το ήμισυ της πρώτης σελίδας, δημοσιεύοντας οκτάστηλο άρθρο με τη μορφή ανοικτής επιστολής, για να του απευθυνθεί «όχι εκ μέρους δύο ή δέκα Ελλήνων αλλά εκ μέρους της παρατάξεως του Κέντρου, της μάξης δηλαδή που μας ακολουθεί».

¹⁵⁶ «Μ» 25.4.1967 «Προς νεον εθνικον μελλον»

¹⁵⁷ Σε συνέντευξη που δημοσιεύεται στο Παράρτημα, ο Χριστοδούλου αναφέρει, ότι “ο Βελλίδης έλεγε ότι ούτε οι Γερμανοί δεν την έκλεισαν αλλά το έκανε ο Μεταξάς. Οι Γερμανοί δεν πρόλαβαν να την κλείσουν γιατί ο ίδιος ο Βελλίδης είχε διακόψει την κυκλοφορία της”. Ωστόσο αυτό έρχεται σε αντίφαση με τη δημοσιευμένη διαταγή των γερμανών διοικητών της πόλης που διατάσσουν το κλείσιμο της εφημερίδας. Ως προς το αν το μεταξικό καθεστώς έκλεισε την εφημερίδα υπάρχουν αντιφατικές πληροφορίες (βλ. ενότητα 1.1.7)

¹⁵⁸ «Μ» 28.3.1945

λογοκρισία και για αυτό το λόγο τον έστειλαν εξορία. Μεχρι το '40 ήταν συνεχώς εξόριστος. Ο Βελλίδης [αντιθέτως] κράτησε την εφημερίδα. Όπως και οι άλλες εφημερίδες έμειναν... Κυκλοφορούσαν κανονικά».¹⁵⁹

Την περίοδο της χούντας των συνταγματαρχών η «Μακεδονία» συνέχισε να εκδίδεται, αποδεχόμενη την ασφυκτική λογοκρισία και τη γραμμή προπαγάνδας του καθεστώτος και προσπαθώντας, όταν πλέον χαλάρωσε η λογοκρισία, να προβάλλει, εμμέσως πάντα, απόψεις περί επιστροφή στην κανονικότητα, μέσω ψήφισης Συντάγματος και πολιτικοποίησης (βλ. αναλυτικά 9^ο κεφάλαιο). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η απογευματινή εφημερίδα του εκδότη, «Θεσσαλονίκη», ήταν αυτή που έκανε υπόγεια, υπαινικτική κριτική στο καθεστώς. Όπως αναφέρει ο Κούρτης σε συνέντευξή του για την παρούσα εργασία, «μέσω της “Θεσσαλονίκης” προσπαθούσε να περάσει έμμεσα μια γραμμή κριτικής. (...) Ήταν πολύ μεγάλο το πρόβλημα και της “Μακεδονίας” και Θεσσαλονίκης”. Είχε κάποιους φίλους, αλλά δεν είχε καλές σχέσεις με την Χούντα. Την μεγαλύτερη περίοδο την περνούσε στο εξωτερικό. Πολλές φορές έχουμε κρυφτεί μαζί με τον Βελλίδη- γιατί εμείς στη “Θεσσαλονίκη” την πολεμήσαμε όσο μπορούσαμε τη Χούντα. Είχαμε γράψει κάποτε κάποιες πληροφορίες από το Παρίσι και το Λονδίνο κατά της Χούντας και κρυφτήκαμε δυο μέρες σε μια κλινική ως άρρωστοι για να μην μας πιάσει το αυτόφωρο».¹⁶⁰ Η στάση του εκδότη την περίοδο της χούντας ήταν, όπως το θέτει ο Βουργουτζής, «μη με πειράζεις να μη σε πειράζω». Σύμφωνα με τον ίδιο ο Βελλίδης είχε τονίσει στον ίδιο, και τον διευθυντή της εφημερίδας Κ.Δημάδη «παιδιά τα πράγματα είναι δύσκολα, πες και στους μικρούς δεν θέλω εξυπνάδες» και ότι η γραμμή που ακολουθήθηκε ήταν «όχι ξεβράκωμα, να “τσιμπούμε” που και που κάπως, αλλά να μην μπορούν να μας πιάσουν. Κουρδίσαμε μια γραμμή πολύ έντεχνη».¹⁶¹ Τόσο ο Βουργουτζής όσο και ο Πεκλάρης αναφέρουν στις συνεντεύξεις τους ότι ουδέποτε πέρασαν το κατώφλι της εφημερίδας οι χουντικοί.¹⁶² Από την πλευρά του ο Μέρτζος (που υπήρξε μέλος της Συμβουλευτικής Επιτροπής της χούντας) υποστηρίζει ότι ο Βελλίδης είχε καλές σχέσεις, «προσωπικά, χωρίς να εκδηλώνεται στην εφημερίδα». Όπως λέει η «Μακεδονία» δεν ασκούσε κριτική αλλά δεν ήταν και φιλική, ήταν ειδησεογραφική όπως ήταν πάντα και έτσι γλίτωνε. Η εφημερίδα που ασκούσε κριτική έμμεσα αλλά συστηματικά ήταν η «Θεσσαλονίκη».¹⁶³

¹⁵⁹ Παράρτημα, συνέντευξη Μέρτζου

¹⁶⁰ Παράρτημα, συνέντευξη Κουρτη

¹⁶¹ Παράρτημα, συνέντευξη Βουργουτζή

¹⁶² Παράρτημα, συνεντεύξεις Βουργουτζή, Πεκλάρη.

¹⁶³ Παράρτημα, συνέντευξη Μέρτζου

1.1.4 Η «Μ» και η Δεξιά

Στα πρωτοσέλιδα της δεκαετίας του '50 και του '60, τα ονόματα Παπάγου και Καραμανλή εμφανιζόταν σπανίως στους κύριους τίτλους, και όταν αυτό συνέβαινε ήταν για να τους ασκηθεί κριτική.¹⁶⁴ Συσχέτισε και τους δύο πρωθυπουργούς, είτε ξεκάθαρα είτε με υπονοούμενα, με το καθεστώς Μεταξά.¹⁶⁵ Επίσης άσκησε σκληρή κριτική στις κυβερνήσεις της δεξιάς κυρίως για τις επιλογές της στα εθνικά θέματα, με αιχμή το Κυπριακό. Θα πρέπει να σημειωθεί πάντως ότι Ενδεικτικοί τίτλοι:

«Συσσώρευσις κυβερνητικών σφαλμάτων οδήγησαν εις ναυάγιον το Κυπριακόν. Η αντιπολίτευσις επικρίνει τον άστοχον χειρισμόν»,¹⁶⁶ «Η ΕΡΕ εσταύρωσε την Κύπρον και το Κέντρον αγωνίζεται να της χαρίση την ανάστασιν»,¹⁶⁷ «παρητήθη της αυτοδιαθέσεως και κατεδίκασε τον αγώνα του κυπριακού λαού»,¹⁶⁸

Εξίσου σκληρή ήταν και για την οικονομική πολιτική των κυβερνήσεων της δεξιάς, τις οποίες κατηγορήσε για αφαίμαξη του λαού, ευνοιοκρατία απέναντι σε οικονομικά συμφέροντα και οικονομικά σκάνδαλα. Για παράδειγμα για την διακυβέρνηση από τον Παπάγο αναφέρει:

«Κατάστασιν χειροτέραν της κατοχής εδημιούργησαν τα φορολογικά μέτρα»,¹⁶⁹ «Ο κ. Παπάγος προσπαθεί να καλύψη τας ευθύνas της κυβερνήσεως δια την οικονομικήν εξαθλίωσιν»,¹⁷⁰ «Αυξάνουν την εξαθλίωσιν του λαού και οδηγούν την χώρα εις αδιέξοδον τα οικονομικά μέτρα της κυβερνήσεως. Εξυπηρετούν ωρισμένα συμφέροντα και πλήττουν τας λαϊκάς τάξεις. Αι αυξήσεις των βασικών ειδών θα υπερβούν συντόμων τα

¹⁶⁴ Βλ. αναλυτικά το 5^ο και 6^ο κεφάλαιο

¹⁶⁵ «Μ» 11.8.1950 «Οι τεταρταυγουστιανοί καθοδηγούν τον “Συναγερμόν” του Παπάγου», «Μ» 5.8.1955 «Η επέτειος της ανηθίκου 4ης Αυγούστου» Επίσης, είναι χαρακτηριστική μια γελοιογραφία με αφορμή την προωθούμενη αναθεώρηση του Συντάγματος, («Μ» 7.3.1963) που απεικονίζει τον Καραμανλή να απευθύνεται προς τον Τσάτσο δείχνοντας του μια πινακίδα που γράφει «1936. Δικτατορία Μεταξά. Αναστέλλονται τα άρθρα: 5, 6, 10, 11, 20 και 95 του συντάγματος»: «-Τι βροντοχτυπίσαι, ρε Τσάτσο! Το υπόδειγμα το ‘χουμε έτοιμο Αναγραμμάτισε το '36 με '63 και είσαι εν τάξει»

¹⁶⁶ «Μ» 8.2.1955

¹⁶⁷ «Μ» 19.8.1964

¹⁶⁸ «Μ» 13.3.1957

¹⁶⁹ «Μ» 27.3.1953

¹⁷⁰ «Μ» 15.3.1953,

¹⁷¹ «Μ» 16.5.1953

¹⁷² «Μ» 18.2.1956 «Η Δημοκρατική Ένωσις».

50-60%»,¹⁷¹ «εξεχαρβάλωσαν τον κράτος, απομυζώντας τον πολίτην»,¹⁷² «επήραν τας ημισείας δραχμάς και τας διωχέτευσαν εις τα χρηματοκιβώτια των λιρούχων».¹⁷³

Αντίστοιχες είναι και οι περιγραφές για την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης Καραμανλή, που κατά την εφημερίδα, ωθούσε την πλειοψηφία του πληθυσμού είτε μεταναστεύει είτε «λαχταρά και αυτόν τον επιούσιον» ενώ η κεφαλαιοκρατική τάξη εξοβελίζεται από «σαλταδόρους της οικονομίας οι οποίοι εν τέλει οδηγούν εις μονοπώλια» με αποτέλεσμα να «παχύνεται ανεπιτρέπτως η άρχουσα τάξις».¹⁷⁴ Η εφημερίδα προβάλλει με έντονο τρόπο τις κατηγορίες που διατυπώνει η αντιπολίτευση για παρεμβάσεις στο στράτευμα:

«Η αντιπολίτευσις καταδικάζει τας κομματικές επεμβάσεις εις τας ενόπλους μας δυνάμεις»,¹⁷⁵ «Η κυβέρνησις δημιουργεί κομματικόν στρατόν τονίζουν οι φιλελεύθεροι»¹⁷⁶

για τη λειτουργία του πολιτεύματος και για εκλογικές μεθοδεύσεις,

«Η δυσαρμονία κυβερνήσεως και λαού πρέπει να απασχολήση τον βασιλέα. Παρεβιάσθησαν το Σύνταγμα και οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί. Η Βουλή εκλείσθη πραξικοπηματικώς δια να μη λογοδοτήση ο κ. Μαρκεζίνης»,¹⁷⁷ «Το ενθυμίζον εκλογάς Παραπετάσματος μαγείρευμα παρέχει εις την κυβέρνησιν 155 βουλευτικές έδρας».¹⁷⁸

Μετά τη μεταπολίτευση η «Μακεδονία» ακολούθησε μια πιο κεντροδεξιά γραμμή, καθώς ο εκδότης είχε αναπτύξει στενή φιλική σχέση με τον Καραμανλή, κατά την περίοδο της χούντας. Όπως σημειώνει ο Χριστοδούλου σε συνέντευξή του για την παρούσα, «Μετά την χούντα υπήρχε ένας φόβος για το ποια θα είναι η κατάληξη της μεταπολίτευσης και υπήρχε μεγάλη σύγκρουση των πολιτικών δυνάμεων. Πιστεύω ότι ο Βελλίδης ήθελε να βοηθήσει τότε τη δεξιά να

¹⁷³ «Μ» 16.2.1956 «Ενώ ψυχorraγεί ο Συναγερμός»:

¹⁷⁴ «Μ» 20.6.1961 «Οι κίνδυνοι».

¹⁷⁵ «Μ» 17.4.1953

¹⁷⁶ «Μ» 14.5.1953

¹⁷⁷ «Μ» 13.6.1953

¹⁷⁸ «Μ» 21.2.1956

¹⁷⁹ Παράρτημα, συνέντευξη Χριστοδούλου

σταθεροποιηθεί».¹⁷⁹ Παράλληλα όμως η εφημερίδα «Θεσσαλονίκη» κινούνταν στο χώρο της κεντροαριστεράς.

1.1.5 Η «Μ» και η Αριστερά

Ο αντικομμουνισμός της βενιζελικής «Μακεδονίας», ακόμα και αν έχει τις ρίζες του παλιότερα, σίγουρα θα πρέπει να ενισχύθηκε μετά το 1924 και την γραμμή του 5^{ου} Συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς για ενιαία και ανεξάρτητη Μακεδονία σε μια βαλκανική Ομοσπονδία.¹⁸⁰ Τότε, με άρθρα, σχόλια και αναλύσεις η «Μακεδονία» προσπάθησε να πληροφορήσει το κοινό για τον «κομμουνιστικόν ιόν».¹⁸¹ Η αντικομμουνιστική γραμμή της «Μακεδονίας» ενισχύθηκε τα επόμενα χρόνια, οπότε βρέθηκαν στην εξουσία αυταρχικά και αντικομμουνιστικά καθεστάτα (με αποκορύφωμα την δικτατορία του Μεταξά), αλλά και μεταπολεμικά με το ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα και την όξυνση του ψυχρού πολέμου διεθνώς. Ο Βουργουτζής αναφέρει ότι η στάση του ήταν «υπέρ του εθνικού στρατού και κατά των κομμουνιστών, εμφανώς».¹⁸² Η αντικομμουνιστική στάση της «Μακεδονίας», θα πρέπει να ειπωθεί όχι μόνο υπό το πρίσμα των πολιτικών εντάσεων της εποχής. Η από πλευράς εθνικού στρατού «βουλγαροποίηση» των αντιπάλων δημιουργούσε μια ευθεία σύνδεση του Εμφυλίου Πολέμου με τον Μακεδονικό Αγώνα. Με δεδομένο ότι η οικογένεια του εκδότη κατάγονταν από τη Δυτική Μακεδονία, ενώ ο πατέρας του, Κωνσταντίνος Βελλίδης, είχε δραστηριοποιηθεί για την αφύπνιση των ελληνόφωνων πληθυσμών της Μακεδονίας, κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού αγώνα,¹⁸³ μπορούμε να υποθέσουμε με σχετική ασφάλεια ότι ο Βελλίδης διακατεχόταν από μια αίσθηση εθνικού καθήκοντος, απέναντι σε όσους θεωρούσε εχθρούς της Μακεδονίας. Σε κάθε περίπτωση όμως, η εφημερίδα «Μακεδονία» εμφανιζόταν πιο μετριοπαθής απέναντι στους αντάρτες, συγκριτικά με τον δεξιό τύπο της εποχής,¹⁸⁴ ενώ δεν δίστασε να δημοσιεύσει συνέντευξη του γ.γ. του ΚΚΕ Ν. Ζαχαριάδη για να διακριβώσει τις

¹⁸⁰ Ενδεικτικά για το θέμα, βλ. το άρθρο του Σπ. Σφέτα «Η Γένεση του «Μακεδονισμού» στον Μεσοπόλεμο» στο <http://www.imma.edu.gr/imma/history/13.html> προσπελάστηκε 2/11/2014

¹⁸¹ Κανδυλάκης, Μ. (1998), ό.π., και Κανδυλάκης Μ. (2005) ό.π.

¹⁸² Παράρτημα, συνέντευξη Βουργουτζή. Μια ενδιαφέρουσα λεπτομέρεια που αναφέρουν τόσο ο Βουργουτζής στη συνέντευξή του για την παρούσα όσο και ο Βόδενας (Χριστοδούλου, ό.π. σ 86) υποστηρίζουν ότι μεταπολεμικά, ο Βελλίδης υποστήριζε οικονομικά τον στρατηγό του ΕΔΕΣ Ναπολέοντα Ζέρβα, είτε δίνοντας του χρήματα, είτε αφήνοντάς τον να κερδίζει στα χαρτιά.

¹⁸³ Ενδεικτικά βλ. άρθρο του Σπύρου Κουζινόπουλου για τον Κωνσταντίνο Βελλίδη στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://farosthermaikou.blogspot.gr/2013/05/blog-post_19.html, προσπελάστηκε στις 27.5.2014

¹⁸⁴ Βλ. 3ο κεφάλαιο και αναφορές στις συνεντεύξεις που παρατίθενται αναλυτικά στο παράρτημα

προθέσεις του κόμματος σε σχέση με τα ανοικτά εθνικά θέματα.¹⁸⁵ Σύμφωνα μάλιστα με τον Κανδυλάκη, σε μια τελετή που έγινε μετά τη λήξη του εμφυλίου, για την παρασημοφόρηση από το Γ' Σώμα Στρατού, δημοσιογράφων διαφόρων εφημερίδων της Θεσσαλονίκης που αγωνίστηκαν με τις εφημερίδες τους υπέρ της εθνικοφροσύνης, απουσίαζε εκπρόσωπος της «Μακεδονίας». ¹⁸⁶ Δεν μπορούμε να εικάσουμε αν η «Μ» δεν είχε θεωρηθεί αρκετά εθνικόφρων κατά τη διάρκεια του εμφυλίου ή αν οι μετεμφυλιακές πολιτικές ισορροπίες συνέβαλαν στον αποκλεισμό της.

Ο εκδότης ήταν μεν αντικομμουνιστής, υπέρμαχος της φιλελεύθερης αστικής δημοκρατίας, όμως διατηρούσε τις λεπτές ισορροπίες στην πολιτική γραμμή της εφημερίδας, προκειμένου να μην χάσει μερίδιο από το αριστερό αναγνωστικό κοινό.¹⁸⁷ Όπως ισχυρίζεται ο Χριστοδούλου, σε συνέντευξή του για την παρούσα «Ο Βελλίδης διατηρούσε εξαιρετικές σχέσεις με την αριστερά, περισσότερο από ότι με τη δεξιά. Δεν εμπιστευόταν τους δεξιούς όσο εμπιστευόταν τους αριστερούς, χωρίς να έχει ίχνος πολιτικής σχέσης με την αριστερά» αντιθέτως, κατά τον ίδιο «ήταν αντικομμουνιστής μεγάλος. Του έλεγα όταν ήταν πρόεδρος του Κέντρου Κινηματογράφου να χρηματοδοτήσει τον Αγγελόπουλο και μου έλεγε “ποτέ, είναι κομμουνιστής”. και του έλεγα “μα τι φοβάστε, ο κινηματογράφος δεν δημιούργησε ποτέ καμιά επανάσταση”. “Ούτε την παραμικρή παροχή πρέπει να δίνεις σε έναν αριστερό” μου έλεγε».¹⁸⁸

Τη δεκαετία του '50 η «Μ» δημοσίευσε άρθρα για την ΕΔΑ που είχαν ακόμη και εχθρικό ύφος, αλλά όταν οι πολιτικές συνθήκες απαιτούσαν συνεργασία της αριστεράς με τις δυνάμεις του Κέντρου δεν δίστασε να προσαρμόσει τη γραμμή της εφημερίδας και να δικαιολογήσει τη σύμπραξη. Για παράδειγμα, δικαιολογεί την «αποκλειστικά εκλογική», όπως τονίζεται- συνεργασία με την ΕΔΑ, το 1956 «δια να μην διασπασθούν οι ψήφοι των αντισυναγερμικών εκλογέων».¹⁸⁹ Στις επόμενες εκλογές, το 1958, η εφημερίδα χρησιμοποιεί τη λογική της «χαμένης ψήφου» σε άλλα κόμματα της αντιδεξιάς συμμαχίας των προηγούμενων εκλογών (κατά κύριο προς την ΕΔΑ) και χαρακτηρίζει την ΕΔΑ «μεταμφιεσμένο ΚΚΕ».¹⁹⁰ Επίσης ψέγει την πολιτική ηγεσία του Κ.Φ. ΠΟΥ «δεν αντελήφθη επίσης ποίαν τεραστίαν σημασίας είχε μεταπολεμικώς η αποφυγή οιασδήποτε πολιτικής συμπράξεως με το ΚΚΕ ή τα υποκατάστατά του και αμέσως μετά την απαλλαγήν από τον δεκεμβριανόν εφιάλτη

¹⁸⁵ «Μ» 15.7.1945 «Ο κ. Ζαχαριάδης αρχηγός του ΚΚΕ απαντά εις ερωτήματα της “Μακεδονίας”»

¹⁸⁶ Βλ. παράρτημα, συνέντευξη Μ. Κανδυλάκη. Στη φωτογραφία, φαίνονται: οι Σπαθάρης, Μεσσολογγίτης, Θεοδωρίδης, Κούσκουρας

¹⁸⁷ Χριστοδούλου, ό.π., σ.64

¹⁸⁸ Παράρτημα, συνέντευξη Χριστοδούλου

¹⁸⁹ «Μ» 18.1.1956

¹⁹⁰ «Μ» 11.5.1958

και κυρίως μετά την στρατιωτική συντριβήν του συμμοριτοπολέμου» αναφέρει σε σχετικό άρθρο της.¹⁹¹ Λίγο αργότερα, η εφημερίδα υιοθέτησε τη γραμμή της ΕΔΑ, που προσέδωσε αντικυβερνητικό χαρακτήρα στις δημοτικές εκλογές,¹⁹² ενώ ο υποψήφιος της Φιλελεύθερης Δημοκρατικής Παράταξης στη Θεσσαλονίκη, που στήριζε η «Μ» είχε και την υποστήριξη της ΕΔΑ. Ακολούθως, η «Μ» προέβαλλε την προσπάθεια του Βενιζέλου ο οποίος «δεν αποδέχεται συνεργασίαν μετά της ΕΔΑ, ούτε συντονισμόν πολιτικής»¹⁹³ και έκανε κίνηση προσέγγισης με τον Γρίβα και συγκρότησης ενός «εθνικού» αντιπολιτευτικού μετώπου διακριτού από την ΕΔΑ. Λίγο πριν τις εκλογές του 1961, η εφημερίδα πολώνει και πάλι το κλίμα κατά της αριστεράς, υπενθυμίζοντας ότι με την αποδυνάμωση της «εθνικής αντιπολίτευσης», έφτασε η ΕΔΑ στο 25% και «επί θύραις το λαϊκόν μέτωπον». ¹⁹⁴ Όταν αργότερα το Κέντρο θα χρειαστεί τις ψήφους της Αριστεράς, η «Μ» θα προσπαθήσει να πείσει τους ψηφοφόρους για την αναγκαιότητα στήριξης της ΕΚ, χρησιμοποιώντας σαφώς πιο ήπιο, σχεδόν κολακευτικό ύφος, διακρίνοντας «ορθόδοξους κομμουνιστές» από τους «δημοκρατικούς συνοδοιπόρους», τους οποίους χαρακτηρίζει «μυστικιστές του ιδεώδους» καλώντας τους να εγκαταλείψουν την φαντασίωση για τον ρεαλισμό.¹⁹⁵

1.1.6 Η «Μ» και οι εβραίοι της Θεσσαλονίκης

Σε ένα κλίμα φανατισμού και εθνικισμού που επικρατούσε τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα, και ιδιαίτερα μετά τη μικρασιατική καταστροφή, η «Μακεδονία» έκανε πολλές φορές σκληρές επιθέσεις όχι μόνο κατά πολιτικών αντιπάλων όπως οι κομμουνιστές, αλλά και πληθυσμιακών ομάδων, όπως οι εβραίοι της Θεσσαλονίκης. Η στάση της εφημερίδας απέναντι στον εβραϊκό πληθυσμό της Θεσσαλονίκης, την περίοδο 1925-1935 συνδέεται άμεσα με τη στάση του Βενιζέλου απέναντί τους.¹⁹⁶ Η ίδια η εφημερίδα υποστήριζε ότι δεν είναι αντισημιτική,¹⁹⁷ αν και δεν δίστασε να δημοσιεύσει τα «Πρωτόκολλα των σοφών της Σιών» (αν και η ίδια η εφημερίδα άνοιξε τη συζήτηση

¹⁹¹ «Μ» 28.5.1958

¹⁹² Βλ. ενδεικτικά «Μ» 24.3.1959 «Ενθουσιώδεις παντού λαϊκά εκδηλώσεις υπέρ των αντικυβερνητικών συνδυασμών»,

¹⁹³ «Μ» 26.8.1960

¹⁹⁴ «Μ» 20.6.1961

¹⁹⁵ «Μ» 20.10.1963 «Οι ιδεολόγοι της δημοκρατίας»

¹⁹⁶ Βλ. ενδεικτικά: Μόλχο Ρ. «Η αντιεβραϊκή νομοθεσία του Βενιζέλου στον Μεσοπόλεμο και πως η Δημοκρατία μπορεί να γίνει αρωγός του αντισημιτισμού», Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 82, Ιούνιος, 2003 και Fleischer, H. 1991 «Greek Jewry and Nazi Germany: The Holocaust and its antecedents» στο Οι Εβραίοι στον Ελληνικό Χώρο: Ζητήματα Ιστορίας στη Μακρά Διάρκεια, πρακτικά του Α' Συμποσίου Ιστορίας της Εταιρείας Μελέτης Εβραϊκού Ελληνισμού. Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 1991.

¹⁹⁷ «Μ» 13.2.1923 «Η 'Μακεδονία' δεν είναι αντισημιτική» όπου αναφέρεται στην άρνηση της εβραϊκής κοινότητας να αποδεχτεί το νέο status quo.

περί της αυθεντικότητας των Πρωτοκόλλων, στην οποία έλαβαν μέρος και μέλη της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης)¹⁹⁸ και να παραδεχθεί ότι «ηγωνίσθη βέβαια κατά των εβραίων» αλλά το έκανε «για να αμυνθεί των ελληνικών συμφερόντων»,¹⁹⁹ υποστηρίζοντας ότι απαντά σε προκλήσεις των Εβραίων. Με σειρά άρθρων της δυναμίτιζε το κλίμα. Αποκορύφωμα αυτών ήταν η εμπρηστική αρθρογραφία του Ν. Φαρδή, που πυροδότησε το πογκρόμ και τελικά τον εμπρησμό στον εβραϊκό συνοικισμό Κάμπελ.²⁰⁰ Στη βιβλιογραφία αναφέρονται παρεμβάσεις τόσο από τον Ελ. Βενιζέλο προσωπικά, προς τον νεαρό τότε «γραμματέα σύνταξης» της «Μακεδονίας» Γ. Βελλίδη²⁰¹ όσο και από την εισαγγελία Θεσσαλονίκης,²⁰² ώστε η εφημερίδα να μετριάσει την αρθρογραφία της. Το θέμα είχε τεθεί και στη Βουλή στις 23 Ιουνίου, χωρίς να κατονομάζεται η «Μ».²⁰³ Το φύλλο της 24ης Ιουνίου 1931 με αριθμό 6804 δεν εντοπίστηκε ώστε να γνωρίζουμε πως σχολίασε το θέμα η εφημερίδα. Στη συνέχεια, στις 25 Ιουνίου, ο Βενιζέλος δήλωσε ότι η κατηγορία κατά της Μακαμπί ήταν εντελώς ανυπόστατη και ανέφερε ότι ο βουλευτής Δ. Ματαλον τον επισκέφτηκε στο σπίτι του και ήταν αυτήκοος μάρτυρας του τηλεφωνήματος που έκανε στον γενικό διοικητή [Θεσσαλονίκης], ο οποίος του έδωσε διαβεβαιώσεις για τήρηση της τάξης.²⁰⁴ Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν έγινε τηλεφώνημα και προς τη βενιζελική «Μακεδονία», ώστε να χαμηλώσει τους τόνους, πάντως η

¹⁹⁸ Βλ. ενδεικτικά πρωτοσέλιδα: Μ» 20.2.1928 κ.εξ.

¹⁹⁹ «Μ» 14.1.1934

²⁰⁰ Το πρώτο εμπρηστικό άρθρο του αρχισυντάκτη της «Μ» Ν. Φαρδή δημοσιεύεται στις 20 Ιουνίου 1931 και ακολουθούν αντίστοιχα άρθρα τις επόμενες μέρες, που πυροδότησαν το πογκρόμ στο συνοικισμό Κάμπελ. Για τα γεγονότα του Κάμπελ και το ρόλο της «Μακεδονίας» βλ ενδεικτικά το άρθρο του Σαμ Χασίδ «Η εφημερίδα Μακεδονία και οι εβραίοι της Θεσσαλονίκης» στο www.cohen.gr/newsite/index.php?option=com_content&view=article&id=86:2009-02-17-11-09-11&catid=38:pelates&Itemid=63 (προσπελάστηκε 23.6.2014), καθώς και τα άρθρα στον «Ιό» της «Ελευθεροτυπίας» «Η δική μας Μακαμπί» <http://www.iospress.gr/mikro2000/mikro20000422.htm> (προσπελάστηκε 24.6.2014) και «Οι γαμπροί του Θερμαϊκού β'» <http://www.iospress.gr/ios1998/ios19980517b.htm> (προσπελάστηκε 24.6.2014). Βλ. επίσης στο Παράρτημα τη συνέντευξη του Μ. Κανδυλάκη. Στη δίκη για τα γεγονότα του Κάμπελ, ο αρχισυντάκτης της εφημερίδας Ν. Φαρδής αθωώθηκε λόγω αμφιβολιών (βλ. «Μ» 18.4.1932) και συνέχισε την αντιεβραϊκή αρθρογραφία, σε πιο ήπιους τόνους. Βλ. σχετικά με τη δίκη το άρθρο του Γ. Γκλαρνέτατζη «Η δίκη για τον εμπρησμό του Κάμπελ» <http://www.alterthess.gr/content/afieroma-2012-i-diki-gia-ton-empismo-toy-kampel-1932> προσπελάστηκε 1/11/2014.

²⁰¹ Χριστοδούλου, όπ., σ 24

²⁰² Κανδυλάκης (2005), ό.π., σ. 64

²⁰³ Βλ. Πρακτικά από τη συνεδρίαση της Βουλής 23ης Ιουνίου 1931. Προσβάσιμα στη διεύθυνση http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/PIPB_ΠΕΡ.Β_ΣΥΝ.Γ_Τ.2_1931_2.pdf. Προσπελάστηκε 30.6.2014

²⁰⁴ Βλ. Πρακτικά από τη συνεδρίαση της Βουλής 25ης Ιουνίου 1931 http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/PIPB_ΠΕΡ.Β_ΣΥΝ.Γ_Τ.2_1931_3.pdf Προσπελάστηκε 30.6.2014

εφημερίδα δεν πτοήθηκε, και εξακολούθησε την ίδια γραμμή, όπως φαίνεται από την αρθρογραφία των επόμενων ημερών, ακόμα και μετά τα γεγονότα του εμπρησμού στο Κάμπελ στις 28 Ιουνίου και την αναφορά του Βενιζέλου στη Βουλή, στις 30 Ιουνίου, ότι θα θέσει δυνάμεις του στρατού στη διάθεση της αστυνομίας για να επιβάλει την τάξη²⁰⁵. Πάντως ο Κανδυλάκης υποστηρίζει ότι όταν την ευθύνη της εφημερίδας ανέλαβε ο Βελλίδης, το 1936, η στάση του απέναντι στους εβραίους βελτιώθηκε.²⁰⁶

1.1.7 Διώξεις, λογοκρισία, κυρώσεις

Η ιστορία της εφημερίδας αρχίζει με διώξεις. Λίγο πριν την είσοδο του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλονίκη, στις 5 Αυγούστου 1912, η «Μακεδονία» παύθηκε από τους Τούρκους.²⁰⁷ Τη δεκαετία του '20 και του '30, όταν οι πολιτικές και κοινωνικές αντιθέσεις προκαλούσαν ζωντανές αντιδράσεις, η υποβολή μηνύσεων κατά των εφημερίδων για συκοφαντική δυσφήμιση ήταν συνηθισμένο φαινόμενο, σημειώνει ο Κανδυλάκης και αναφέρει μια σειρά από δικαστικές διώξεις, από κρατικούς φορείς (εισαγγελία, χωροφυλακή, στρατός) ή από ιδιώτες, κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, οι οποίες συνήθως υπαγορεύτηκαν από πολιτικά κίνητρα²⁰⁸. Για παράδειγμα, κατά τη δικτατορία του Παγκάλου η «Μακεδονία» παύθηκε μια μέρα για τη δημοσίευση δηλώσεων του Αλ. Παπαναστασίου,²⁰⁹ και για περίπου ένα μήνα εξαιτίας της έντονης αρθρογραφίας της.²¹⁰ Επίσης, ο ίδιος συγγραφέας αναφέρει ότι υποβλήθηκε μήνυση από τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών (επειδή «Μ»

²⁰⁵ Βλ. «Μ» από 25 Ιουνίου έως 3 Ιουλίου 1931

²⁰⁶ Κανδυλάκης 2006:68

²⁰⁷ Κανδυλάκης (1998) ό.π. Τότε ο Κ. Βελλίδης εξέδωσε την «Παμμακεδονική» από τις 19 Αυγούστου έως τις 4 Οκτωβρίου, οπότε και απαγορεύτηκαν όλες οι ελληνόφωνες εφημερίδες. Στις 28 Οκτωβρίου η «Μακεδονία» επανακυκλοφόρησε δημοσιεύοντας την ελληνική σημαία και τον εθνικό ύμνο της Ελλάδας στο πρωτοσέλιδο.

²⁰⁸ Κανδυλάκης (2005), ό.π., σ. 56 κ.εξ.

²⁰⁹ Ο Κανδυλάκης, ό.π., αναφέρει ως διώξεις την απαγόρευση εκτύπωσης της «Μακεδονίας» (16/10/1925) γιατί δημοσίευε «εξωφρενικά δηλώσεις του Αλέξ. Παπαναστασίου αντιβαίνουσας προς το κατοχυρωτικό νομοθέτημα για την προστασία της Δημοκρατίας».

²¹⁰ Βλ. Μεσολογγίτης 1934. Με διαταγή του Γ'Σ.Σ. παύθηκε από τις 17.7.1926 και για αόριστο χρόνο, για την έντονη αρθρογραφία της, παρά το γεγονός ότι λίγους μήνες νωρίτερα ο αρχισυντάκτης της Νίκος Φαρδής είχε ταχθεί αναφανδόν υπέρ της εκλογής του ως Προέδρου της Δημοκρατίας (βλ. «Μ» 6.4.1926). Ενδεικτικά, την ημέρα των εκλογών του 1926 («Μ» 4.4.1926) η εφημερίδα προβλέπει στον κύριο τίτλο της «Ασφαλής η επιτυχία του κ. Παγκάλου» και σημειώνει ότι «Όλοι πρέπει να εκπληρώσωμεν σήμερον το ιερώτερον και υπέρτερον αυτό των καθηκόντων μας. Και θα το εκπληρώσωμεν ψηφίζοντες τον κ. Πάγκαλον». Ο Β. Μεσολογγίτης (1934) στο «Η δημοσιογραφία εις την Θεσσαλονίκη». Ελεύθερος Μακεδονικός Τύπος 20/7/1934, αναφέρει ότι ο Βελλίδης παρέτεινε την παύση και μετά την άρση της ποινής και μετά την ανατροπή του Πάγκαλου, στις 22 Αυγούστου, επειδή αναζητούσε άλλον αρχισυντάκτη για να αναλάβει την εφημερίδα. Όντως, από το αρχείο της «Μ» λείπουν τα φύλλα από τις 18 Ιουλίου έως τις 28 Αυγούστου 1926.

τον κατήγγειλε), χωρίς να είναι γνωστό αν τελικά η υπόθεση εκδικάστηκε, επίσης ότι υπήρξε παραπομπή της εφημερίδας και του αρχισυντάκτη Ν. Φαρδή το 1932 για μυθιστόρημα που θεωρήθηκε άσεμνο, παραπομπή του βουλευτή Π. Λεβαντή το 1933 για άρθρο με τίτλο «Είσθε κυβέρνηση ατίμων και δολοφόνων και θα πληρώσετε με αίμα το έγκλημά σας» (όμως η μήνυση αποσύρθηκε), ποινική δίωξη με εντολή του Β' σώματος στρατού (γιατί η «Μ» αμφισβήτησε επίσημη ανακοίνωσή του), και καταδίκη του Φαρδή για άρθρα του, με τα οποία υποστήριζε ότι υπάρχουν σοβιέτ αξιωματικών στο στράτευμα. Στη βιβλιογραφία αναφέρεται μια περίπτωση καταδίκης του Βελλίδη σε φυλάκιση (χωρίς να γνωρίζουμε αν έγινε έφεση ή αν η ποινή εκτελέστηκε) για ένα άρθρο του 1934 με τίτλο «Ένα βήμα εμπρός, δύο χαστούκια» για το οποίο υπέβαλλαν μήνυση για εξύβριση στρατιωτικοί.²¹¹

Μετά την αποτυχία του κινήματος του 1935 και το κύμα βίας και διώξεων κατά των πολιτικών αντιπάλων που ακολούθησε η «Μακεδονία» μπήκε στο στόχαστρο. Όπως αναφέρεται στην παραπεμπτική διαταγή που υπογράφει ο διοικητής του Γ' Σ.Σ. Αλ. Παπάγος «η 'Μακεδονία' από έτους ηπειλή δια των άρθρων της ότι θα κρεμάσει στα φανάρια του Δήμου τας κεφαλές των κυβερνητικών, εξαπέλυε δε καθημερινώς επικλήσεις δια τον Κανδυ των πεζοδρομίων».²¹² Ωστόσο οι βιβλιογραφικές αναφορές που έχουμε για τις κυρώσεις που επιβλήθηκαν στον ίδιο τον Βελλίδη είναι αντιφατικές. Σύμφωνα με τον Κανδυλάκη εκείνη την περίοδο η εφημερίδα παύθηκε, και δημεύτηκε η περιουσία του, ενώ ο ίδιος κρατήθηκε στη φυλακή για μερικές εβδομάδες, χωρίς όμως να περάσει από

²¹¹ Το περιστατικό είχε ως πρωταγωνιστή έναν εβραίο στρατιώτη. Σύμφωνα με τον Κανδυλάκη, (2005) ό.π. σ.60, στις 21.2.1934 άρχισε η δίκη με κατηγορούμενους τον Βελλίδη, τον Φαρδή και τον συντάκτη Αρ. Μπουντούρη ύστερα από μήνυση ενός συνταγματάρχη. Η εφημερίδα έγραψε ότι [ο συνταγματάρχης] διέταξε δυο στρατιώτες της μονάδας να προχωρήσουν «δύο βήματα εμπρός» και τον ισραηλίτη στρατιώτη που παραπονέθηκε για τη συμπεριφορά τους να τους δώσει δυο χαστούκια. Η εφημερίδα σχολιάζοντας το γεγονός χαρακτήρισε τον συνταγματάρχη «λούστρο» και ότι «το στράτευμα αποτελείται από ένοπλους караβανάδες» και ο Βελλίδης καταδικάστηκε σε φυλάκιση 10 μηνών. Ο οδηγός του Βελλίδη Λ. Βόδενας (Χριστοδούλου, ό.π., σ. 100) αναφέρει το περιστατικό από τελείως διαφορετική σκοπιά: ότι ο εβραίος στρατιώτης διάβαζε «Μακεδονία», ο λοχίας τον έβγαλε σε αναφορά και ο διοικητής, άνθρωπος του Λαϊκού Κόμματος, του είπε να κάνει ένα βήμα μπροστά και του έδωσε δυο χαστούκια (επειδή ακριβώς διάβαζε «Μακεδονία»). Ο Βελλίδης κατήγγειλε το γεγονός με τα πιο μελανά χρώματα, οι στρατιωτικοί υπέβαλλαν μηνύσεις και ο εκδότης καταδικάστηκε σε 5 μήνες φυλάκισης. Στην πρώτη περίπτωση η εφημερίδα χρησιμοποιεί προσβλητικούς χαρακτηρισμούς για τον συνταγματάρχη που δικαίωσε τον εβραίο στρατιώτη και μηνύεται για συκοφαντική δυσφήμιση. Στη δεύτερη φαίνεται να υφίστανται διώξεις ο εβραίος στρατιώτης που διαβάζει «Μακεδονία» στο στρατό και η εφημερίδα να τον υπερασπίζεται. Δυστυχώς το αρχείο της εφημερίδας εκείνης της περιόδου έχει καταστραφεί, για να διαπιστώσουμε ποια από τις δύο εντελώς διαφορετικές εκδοχές ισχύει. Με δεδομένο όμως ότι το Λαϊκό Κόμμα αντλούσε ψήφους από την εβραϊκή κοινότητα και κατήγγειλε το ξεχωριστό εκλογικό τμήμα για εβραίους, που είχε συστήσει ο Βενιζέλος, και με βάση τη βενιζελική γραμμή της εφημερίδας, είναι πιθανότερο να ισχύει η πρώτη εκδοχή.

²¹² Παραπεμπτική διαταγή Γ'Σ.Σ. 13/4/1935, στο αρχείο του Μ. Κανδυλάκη, όπως αναφέρεται στο Κανδυλάκης (2005), ό.π. σ.60

στρατοδικείο γιατί δεν βρέθηκαν επαρκή στοιχεία για την ενοχή του.²¹³ Κάτι αντίστοιχο υποστηρίζει και ο Βουργουτζής, ότι δηλαδή οι αντιβενιζελικοί του Τσαλδάρη έκλεισαν για κάποιο διάστημα το «Βήμα» και τη «Μακεδονία» που υποστήριζαν το Κίνημα, ενώ μεταξύ των συλληφθέντων ήταν και οι δημοσιογράφοι Βελλίδης, Καστρινός, Σνωκ, Φαρδής, Μεσσολογγίτης, οι οποίοι μετέχθησαν στις φυλακές της Λάρισας για να δικαστούν από το Γ' έκτακτο στρατοδικείο, το οποίο τελικά τους απάλλαξε, ελλείπει στοιχείων.²¹⁴ Ο Μέρτζος αναφέρεται στη φυλάκιση του Λεβαντή (που ήταν στέλεχος των Φιλελευθέρων και διευθυντής της «Μακεδονίας») και του Ζάννα, με την κατηγορία της συμμετοχής στο κίνημα του 1935 και ότι, όπως γνωρίζει ο ίδιος από την οικογένεια Λεβαντή, ο 26χρονος τότε Βελλίδης «άνοιγε τις σόλες των παπουτσιών του και έβαζε μέσα τα σημειώματα για να τα μεταφέρει προς τους φυλακισμένους. Ήταν ο αγγελιοφόρος. Ήταν ριψοκίνδυνος, γιατί θα μπορούσε να πάει και αυτός φυλακή. Αλλά δεν χαλούσε τις φιλίες του».²¹⁵ Ωστόσο, ο Βόδενας υποστηρίζει ότι ο ίδιος ο Βελλίδης του είχε διηγηθεί πως το 1935, μετά από μήνυση από παράγοντες του Λαϊκού Κόμματος, καταδικάστηκε και φυλακίστηκε στην Ίο.²¹⁶ Ο Κανδυλάκης σημειώνει ότι δεν είναι σαφές αν εξορίστηκε το 1935 ή αργότερα, από το μεταξικό καθεστώς,²¹⁷ ενώ όπως θα δούμε παρακάτω η κόρη του εκδότη επιβεβαιώνει την εξορία στην Ίο, αλλά την τοποθετεί στην περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά και όχι στο 1935. Τον Μάρτιο του 1936, εξάλλου, εκδικάστηκαν δύο μηνύσεις του Γ'Σ.Σ. κατά της «Μακεδονίας», «επι προκλήσει του λαού εις τη διχόνοια και καταφρόνησιν προς τον στρατόν» επειδή δημοσίευσε δύο ειδήσεις για τις βιαιότητες των κυβερνητικών δυνάμεων στα χωριά των Σερρών, για την καταστολή του κινήματος του 1935 και ότι λειτουργούσε Στρατιωτικός Σύνδεσμος στο στρατό.²¹⁸

²¹³ Κανδυλάκης (2005). Ό.π. Ο Α.Ν. «Περί κατασχέσεως των στασιαστών της 1ης Μαρτίου 1935 και των συγγενών αυτών» όριζε ότι μόλις απαγγέλεται μια κατηγορία για συμμετοχή στο κίνημα θεωρείται «αυτοδικαίως κατεσχημένη πάσα κινητή και ακίνητος περιουσία παντός αυτοργού ή συνεργού ή εν γένει υπαιτίου». Σύμφωνα με τον Λιναρδάτο (2009. *Πως εφτάσαμε στην 4η Αυγούστου*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, σ.53), στις 27 Μαρτίου 1935 άρχισε στο στρατοδικείο Θεσσαλονίκης η δίκη 112 κατηγορούμενων για συμμετοχή στο κίνημα, ανάμεσά στους οποίους είναι πολλοί βουλευτές της αντιπολίτευσης, πολιτευτές, δημοσιογράφοι κ.α.). Δυστυχώς τα φύλλα του 1935 λείπουν από το φυσικό και ψηφιακό αρχείο της «Μ», έτσι δεν μπορούμε να διασταυρώσουμε αν μεταξύ των δημοσιογράφων ήταν και ο Βελλίδης.

²¹⁴ Βουργουτζής, ό.π., σ.122

²¹⁵ Παράρτημα, συνέντευξη Μέρτζου

²¹⁶ Χριστοδούλου, ό.π., σ. 81, 100. Ο Βόδενας αναφέρει ότι εκτός του Βελλίδη, καταδικάστηκαν ο διευθυντής της «Μ» Πέτρος Λεβαντής και ο αρχισυντάκτης Νίκος Φαρδής

²¹⁷ Κανδυλάκης (2005), ό.π., σ.61

²¹⁸ .ό.π.

Οι διώξεις της «Μακεδονίας» από κρατικούς φορείς (εισαγγελία, χωροφυλακή, στρατός κ.α) συνεχίστηκαν κατά την περίοδο του καθεστώτος Μεταξά, όπως υποστηρίζει ο Κανδυλάκης.²¹⁹ Στο πρώτο μεταπολεμικό της φύλλο, αναφέρεται ότι «Η ‘Μακεδονία’ είναι η μόνη ελληνική εφημερίς που επαύθη τρις επί 4^{ης} Αυγούστου, ενώ ο διευθυντής της εφημερίδος αυτής και ο αρχισυντάκτης της εγνώρισαν ουχί άπαξ τας αβρότητας των κρατητηρίων και την εξορίαν...»²²⁰. Ο Δημάδης αναφέρει ότι η «Μακεδονία» είναι «η μόνη ελληνική εφημερίδα που είχε την τιμή δύο φορές να παυθεί από τον Μεταξά και ο διευθυντής Ιωάννης Βελλίδης να σταλεί στην εξορία».²²¹ Ο Πεκλάρης αναφέρει στη συνέντευξή που παρατίθεται στο παράρτημα, ότι «Έκανε και εξορία, ο Μεταξάς τον έστειλε και εξορία. Νεαρό τότε, τριαντάρη... πόσο ήταν το ’36»,²²² ενώ η Κατερίνα Βελλίδη, σε συνέντευξή της για την παρούσα εργασία, αναφέρει ότι «Είχε φυλακιστεί και είχε πάει στη νήσο Ίο όπου έμεινε. Στη συνέχεια, όταν τελείωσε η δικτατορία του Μεταξά, στις αρχές του πολέμου, έφυγαν οι κρατούμενοι από τα μέρη στα οποία εβρίσκοντο, εγύρισε και αυτός στη Θεσσαλονίκη».²²³ Με τον τρόπο που το αναφέρει, φαίνεται σαν ο εκδότης να ήταν εξόριστος καθ’ όλη τη διάρκεια της δικτατορίας, συμπέρασμα που δεν τεκμαίρεται από καμία άλλη βιβλιογραφική αναφορά. Αντιθέτως κατά τον στενό συνεργάτη του Βελλίδη Λευτέρη Βόδενα «τον κυνήγησε και το μεταξικό καθεστώς αλλά χωρίς εξορίες και τέτοια».²²⁴ Οι λόγοι για τους οποίους παύθηκε η εφημερίδα από το καθεστώς Μεταξά επίσης δεν είναι ξεκάθαροι. Αναφέρονται για παράδειγμα «εμπρηστικά» ρεπορτάζ για τον Εμφύλιο Πόλεμο της Ισπανίας, το 1939, με τα οποία η «Μακεδονία» πληροφορούσε έμμεσα για τις επιτυχίες

²¹⁹ ό.π., σ. 56.

²²⁰ «Μ», 28.3.1945 όπως δημοσιεύεται στο αφιέρωμα της «Μ» 16.12.2001 «Μια περιδιάβαση στον 20^ο αιώνα μέσα από τις σελίδες της «Μακεδονίας»

²²¹ «Μ» 27.7.1981

²²² Βλ.Παράρτημα, συνεντευξη Πεκλάρη

²²³ Βλ.Παράρτημα, συνέντευξη Βελλίδη

²²⁴ Χριστοδούλου,ό.π., σ 101 Όπως όμως είδαμε και παραπάνω, η μαρτυρία του Βόδενα για το πότε εξορίστηκε ο Βελλίδης είναι αμφισβητούμενη

του δημοκρατικού στρατού²²⁵ ή για μια «αθώα» σουηδική παροιμία.²²⁶ Με εξαίρεση αυτά τα περιστατικά, η κυκλοφορία της «Μακεδονίας» συνεχίστηκε αδιάλειπτα την περίοδο της δικτατορίας.²²⁷ Η συνέχιση της κυκλοφορίας συνεπάγεται ευθυγράμμιση με τα προτάγματα του καθεστώτος και αυτό με τη σειρά του συνοδευόταν από οικονομικά κίνητρα- ήταν «πολλά λεφτά», όπως σχολιάζει και ο Βουργουτζής στη συνέντευξη του για την παρούσα εργασία.²²⁸ Πάντως, σύμφωνα με τον ίδιο, οι πιέσεις από τη λογοκρισία ήταν καθημερινές (διαγραφές φράσεων και τίτλων, υποχρεωτική τοποθέτηση θεμάτων που υμνούσαν τη δικτατορία σε περίοπτη θέση, αυστηρός έλεγχος κάθε δημοσιεύματος).²²⁹ Μπορεί στο πρώτο μεταπολεμικό φύλλο της η «Μακεδονία» να αναφέρει ότι:

«Από της 4^{ης} Αυγούστου του 1936 η “Μακεδονία” έχασε πλέον το δικαίωμα να ομιλή- ακόμα και να σκέφτεται ελευθέρως. Ήταν αληθινά ο καταθλιπτικώτερος βραχνάς από όσους γνώρισε η ελεύθερα σκέψις εις την Ελλάδα... Επολέμησε την 4^η Αυγούστου με όσα διέθετε μέσα, προσπάθησε να υποσκάψη, όσο ήτο τούτο δυνατόν, το καθεστώς της δικτατορίας. Αν ο Μακεδονικός λαός έμαθε να μισή, και εμίσησε πράγματι με πάθος την απεχθή αστυνομικήν τυραννίαν του Ιωάννου Μεταξά, δεν εδιδάχθη εις τούτο ολίγον από την σιωπηλήν αλλά και την εύγλωττον πολεμικήν της “Μακεδονίας”. Και το εγνώριζαν ο δικτάτωρ και οι υποδικτάτορες»²³⁰

²²⁵ Βουργουτζής, ό.π. σ.119, Κανδυλάκης (2005), σ. 49, «Μ» 21.3 1991

²²⁶ Ο επί πολλά χρόνια αρχισυντάκτης της «Μ» Κ. Δημάδης αναφέρει στο Ψαράκης, Τ. (1993) *Εφημερίδες και δημοσιογράφοι*. Αθήνα: Λιβάνη, σ. 275: «Με πήρε μια μέρα ο Βελλίδης από την Αθήνα και μου λέει: “Βρε αδελφέ, τι βάλαμε σήμερα; Συνεδριάζει το υπουργικό συμβούλιο για να μας πάψει. Κάτι γράψαμε”. Του είπα ότι όλα έχουν περάσει από τη λογοκρισία. Δεν έχει μείνει τίποτε. «Για δεξ” λέει “τις διορθώσεις”. Κοίταξα. “Όχι, είναι εντάξει”. Με ξαναπαίρνει. “Πρόσεξε;”, “Πρόσεξα”. Μετά μία ώρα μου λέει “Έχουμε βάλει μια παροιμία στη δεύτερη σελίδα”. Λέω “καλά αυτή είναι λογοκριμένη”. Εννοείται ότι τότε, για ασφάλεια, τα παίρναμε αυτά από περιοδικά που κυκλοφορούσαν παλαιά. Θυμάμαι ακόμη τι έλεγε αυτή η παροιμία. “Και στο πιο μεγαλόπρεπο παλάτι αν είναι κλεισμένος ένας βασιλιάς είναι φυλακισμένος, αν είναι υποχρεωμένος να μείνει σε αυτό. Σουηδική παροιμία” Κι αυτοί [η κυβέρνηση Μεταξά] το απέδωσαν πως εμείς εννοούσαμε ότι φυλάκισε η δικτατορία το Γεώργιο, τον βασιλιά. Μας πάψανε λοιπόν τρεις τέσσερις μέρες. Φυσικά όταν ξαναβγήκε έγινε κυκλοφοριακός πάταγος»

²²⁷ Παράρτημα, συνέντευξη Μέρτζου.

²²⁸ Παράρτημα, συνέντευξη Βουργουτζή. Για τις οικονομικές σχέσεις του καθεστώτος με τον Τύπο βλ. εισαγωγικό κεφάλαιο, ενότητα Ι.3.4

²²⁹ Βουργουτζής, ό.π., σ.119

²³⁰ «Μ» 28.3.1945

όμως σε γενικές γραμμές η «Μακεδονία», όπως και όλες οι εφημερίδες που παρέμειναν σε κυκλοφορία, δημοσίευε όλα τα κείμενα της μεταξικής προπαγάνδας και μόνο συγκεκαλυμμένα μπορούσε να αφήνει κάποια υπονοούμενα.

Στις 9 Απριλίου του 1941, την ημέρα που τα γερμανικά στρατεύματα εισήλθαν στην Θεσσαλονίκη, ανακοίνωσαν παύση των εφημερίδων «Μακεδονία» και «Ελ Μεσατζέρο». Οι Γερμανοί κάλεσαν τους δημοσιογράφους στο ξενοδοχείο «Αστόρια» όπου στεγάστηκε το Γερμανικό Φρουραρχείο για ανακοινώσουν τις πρώτες αποφάσεις, (μεταξύ αυτών και η παύση των δύο εφημερίδων) που τοιχοκολλήθηκαν σε κεντρικά σημεία της πόλης και δημοσιεύτηκε στις εφημερίδες.²³¹ Γιατί παύθηκε; Σύμφωνα με τον Κανδυλάκη, όταν κάποιος ρώτησε τον τοπικό διοικητή των γερμανικών ενόπλων δυνάμεων στρατάρχη Φον Λιστ για την αιτία, η απάντηση ήταν «το γιατί το γνωρίζετε», ενώ στη Δίκη των Δωσίλογων Δημοσιογράφων ο μάρτυρας Θ. Καρέτσος κατέθεσε ότι «η “Μακεδονία” είχε πάρει 2.000 λίρες από ξένη προπαγάνδα», υπονοώντας την αγγλική, κάτι το οποίο διέψευσε η εφημερίδα, απειλώντας με μήνυση, που είναι άγνωστο αν κατατέθηκε.²³² Στο πρώτο μεταπολεμικό φύλλο της «Μ» αναφέρεται ότι: «Η “Μακεδονία και οι άνθρωποί της εχαρακτηρίστησαν από τον περιώνυμον εκείνον Γκαμπελίσκον, τον δόκτορα Σβαίρμπελ, δικτάτορα εις τα του Τύπου, (σ.σ. πρόκειται για τον διευθυντή Τύπου της Γερμανικής Πρεσβείας Αθηνών, Έρβερτ φον Σβαίρμπελ), ως όργανα της αγγλικής προπαγάνδας».²³³ Ο Κανδυλάκης θεωρεί πιθανό και το ενδεχόμενο η παύση της να σχετίζεται με την έλλειψη δημοσιογραφικού χάρτου.²³⁴ Ακόμα και αν ο λόγος ήταν πρακτικός, παραμένει γεγονός ότι οι εφημερίδες που επέλεξαν οι Γερμανοί να απαγορεύσουν είναι την τελευταία εβραϊκή εφημερίδα που εκδιδόταν ακόμη, και τη «Μακεδονία» που είχε ταχθεί εμμέσως στο πλευρό των συμμάχων.²³⁵ Σύμφωνα με τον Δημάδη η «Μακεδονία της 10^{ης} Απριλίου δεν κυκλοφόρησε, οι Γερμανοί κατέλαβαν και λεηλάτησαν τις εγκαταστάσεις της και έκαψαν τους τόμους της εφημερίδας μέχρι το 1941.²³⁶ Οι λινοτυπικές

²³¹ Κανδυλάκης (2005) ό.π., σ. 93

²³² Κανδυλάκης, (2008), σ.38

²³³ «Μ» 28.3.1945, ό.π.

²³⁴ Κανδυλάκης (2008) σ.23

²³⁵ Κανδυλάκης (2008) σ.24. Λίγες μέρες μετά την παύση της «Μ», στις 13 Απριλίου, παύθηκαν ή ανέστειλαν την έκδοσή τους οι εφημερίδες «Νέα Αλήθεια» και «Εφημερίς των Βαλκανίων», το «Φως» συνέχιζε να εκδίδεται μέχρι τις 19 Απριλίου, ενώ οι εβραϊκές είχαν ήδη διακόψει την έκδοσή τους. Η μόνη προπολεμική εφημερίδα που συνέχισε να εκδίδεται ήταν η «Απογευματινή».

²³⁶ Ψαράκης, ό.π., σ. 275

μηχανές μεταφέρθηκαν στη Σόφια,²³⁷ τα πιεστήρια κατασχέθηκαν από τις γερμανικές αρχές και χρησιμοποιήθηκαν για την έκδοση της γερμανόγλωσσης εφημερίδας «Βαχτ ιμ Σουντόστεν». Μετά τον πόλεμο, ο Βελλίδης βρήκε μόνο τα απομεινάρια του πιεστηρίου από τις εγκαταστάσεις της εφημερίδας. Σε αφιέρωμα στην ιστορία της πόλης, η «Μακεδονία» αναφέρει μεταξύ άλλων:

«Βραδύτερον, μετά το έπος της Αλβανίας και την κατάρρευσιν του μετώπου τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής έσπευσαν άμα τη εισόδω των εις την Θεσσαλονίκην να προβούν εις την κατάληψιν των γραφείων και την κατάσχεσιν των τυπογραφικών εγκαταστάσεων της «Μακεδονίας» εις τας οποίας καθ' όλην την περίοδον της εχθρικής κατοχής εξετύπωνον την γερμανόφωνον εφημερίδα «Βαχτ ιμ Σουντόστεν».²³⁸

Στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο αναφέρονται περιστατικά με ακραίους να σκίζουν τις εφημερίδες που δεν ήταν της αρεσκείας τους, μεταξύ αυτών και τη «Μ», αξιώνοντας από τους εφημεριδοπώλες και τους περιπτεράδες να πουλάν μόνο το φιλοβασιλικό «Φως»,²³⁹ γεγονός που πιθανότατα να σχετίζεται με την αντιμοναρχική θέση της εφημερίδας, στη δημόσια συζήτηση σχετικά με το πολιτειακό.²⁴⁰ Τον Ιούνιο του 1947 η αντιμοναρχική εφημερίδα «Δημοκρατία» κατηγορεί τη Μακεδονία ότι «ξύπνησε πολύ αργά δια να πεισθεί ότι η έκτασις της τρομοκρατίας εις την ύπαιθρον έφθασε εις σημείον αφόρητον (...) Έπρεπε φαίνεται να θιγεί η ίδια εις την κυκλοφορίαν της για να συμφωνήσει κι αυτή ότι διώκεται ο δημοκρατικός κόσμος».²⁴¹ Δεν γνωρίζουμε αν οι διώξεις του «δημοκρατικού κόσμου» αφορούν και σε διώξεις της «Μ», ανάλογες της «Δημοκρατίας».²⁴² Πάντως, όπως αναφέρει ο Κανδυλάκης, σε δίκες αριστερών εφημερίδων διατυπώθηκε το παράπονο ότι η «Μ» δεν διώχθηκε για τη δημοσίευση κειμένων, για τα οποία διώχθηκαν άλλες εφημερίδες.²⁴³ Ο ίδιος

²³⁷ Βουργουτζής, ό.π., σ. 127

²³⁸ «Μ», 26.10.1962

²³⁹ Χριστοδούλου, ό.π., σ.101

²⁴⁰ Βλ. το 3^ο κεφάλαιο).

²⁴¹ «Δ» 15.6.1947, όπως αναφέρεται στο Αναστασιάδης, ό.π., σ.270. Με βάση τον Κανδυλάκη (2008), ό.π., σ.450, στις 15 Ιουνίου η «Δ» είχε ήδη είχε δεχθεί τέσσερις επιθέσεις από βασιλικούς και στις 21.6.1947 θα ακολουθούσε η καταστροφή των τυπογραφικών της εγκαταστάσεων.

²⁴² Σύμφωνα με τον Αναστασιάδη, ό.π. σ.257, η «Δημοκρατία» συνεχίζει να εκδίδεται μέχρι τον Αύγουστο του 1945, χωρίς να γνωρίζουμε τους λόγους για τους οποίους αναστάλη η έκδοσή της.

²⁴³ Κανδυλάκης (2008) ό.π. 322. Ο συγγραφέας παραπέμπει στις εφημερίδες «Ανεξαρτησία» 18.3.1947 και «Ενότητα» 9.4.1947

σημειώνει ότι η «Μακεδονία» δεν διώχτηκε ούτε για διατάραξη των διεθνών σχέσεων της χώρας, όταν δημοσίευσε μια πλαστή συνέντευξη του Στάλιν, στις 27 Μαρτίου του 1947.²⁴⁴

Τη δεκαετία του '50, η «Μακεδονία» κυνηγήθηκε από τη Δεξιά με έμμεσο τρόπο, παρά τη μετριοπαθή στάση της εφημερίδας, ή ενδεχομένως εξαιτίας της: η εφημερίδα φρόντιζε να δημοσιεύει ειδήσεις όλων των παρατάξεων και να φιλοξενεί άρθρα κεντρώων και αριστερών πολιτικών, για να διατηρεί ανοικτό τον διάλογο προς το αριστερό αναγνωστικό κοινό, μια που ο συγκεκριμένος πολιτικός χώρος δεν διέθετε δικό του δημοσιογραφικό όργανο. Σύμφωνα με τον Βόδενα, παράγοντες της δεξιάς έδιναν «γραμμή» στον κόσμο της Θεσσαλονίκης να μην αγοράζει τη «Μακεδονία».²⁴⁵ Ο ίδιος αναφέρει αρκετά περιστατικά, μετά το τέλος του εμφυλίου, σύμφωνα με το οποίο παρεμποδίστηκε η κυκλοφορία της εφημερίδας στη Θεσσαλονίκη και την επαρχία, από τα όργανα της εθνικής ασφάλειας, τα οποία μάλιστα αποκαλούσαν την εφημερίδα «Βουργάρα». Τα περιστατικά συνέβησαν κατά πάσα πιθανότητα το 1952, και θα πρέπει να σχετίζονται με τη σθεναρή στάση που κράτησε ο Βελλίδης υπέρ των κεντρώων και φιλελευθέρων κομμάτων και κατά της εκλογής του Παπάγου.²⁴⁶ Χρειάστηκε η προσωπική παρέμβαση και άσκηση βίας από μέρους του Βελλίδη προς

²⁴⁴ ό.π. Πράγματι η «Μ» 27/3/1947 δημοσιεύε στο πρωτοσέλιδο θέμα με τίτλο «Ο κ. Στάλιν ωμίλησε χθες δια τα φλέγοντα ζητήματα. Μακρά συνέντευξις προς το πρακτορείο Γιουνάιτετ Πρες». Αργότερα αυτή η συνέντευξη θα συνδεθεί με τη δολοφονία Πολκ, σε μια προσπάθεια ενοχοποίησης του συντάκτη της «Μ» Γρ. Στακτόπουλου. Όπως αναφέρει ο Έντμουντ Κήλυ στο Κήλυ, Ε.(1991) *Φόνος στο Θερμαϊκό. Υπατοι, πραιτώρες κι τύπος στην υπόθεση Πολκ*, Αθήνα: Γνώση, σ. 284 η συνέντευξη που υποτίθεται πως είχε δοθεί σε κάποιον αμερικανό ανταποκριτή του UP και μεταδόθηκε από το ραδιοφωνικό σταθμό της Μόσχας παρουσίαζε τον Στάλιν ως σχετικά καλοκάγαθο πολιτικό, που ήλπιζε να προωθήσει την ειρήνη για εκατό χρόνια και πίστευε ότι κι ο αμερικανικός λαός ήθελε ειρήνη αλλά τον παραπλανούσαν οι ηγέτες του. Η συνέντευξη έκανε μεγάλη αίσθηση στην Ελλάδα, μολονότι διαψεύστηκε σύντομα από την ίδια την εφημερίδα που την πρωτοδημοσίευσε και μάλλον προκάλεσε την ανάκληση του ρώσου πρεσβευτή στην Αθήνα. Υποτίθεται ότι ο Στακτόπουλος είχε ακούσει τη συνέντευξη σε ένα ραδιόφωνο και την κατέργαγε, κατά τη γνώμη του εισαγγελέα «με εντολή της ίδιας ομάδας ανωτέρων στελεχών που διέταξαν τη δολοφονία του Τζορτζ Πολκ».

²⁴⁵ Χριστοδούλου, ό.π., σ.46

²⁴⁶ Η αναφορά του Βουργουτζή, ό.π., σ. 202, ότι τότε ο Βελλίδης ήταν 40 ετών παραπέμπει στο 1949. Ο Βόδενας (Χριστοδούλου ό.π, σ. 41-45) αναφέρει ότι ο Βελλίδης ήταν τότε 42 ετών, που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αυτά συνέβησαν το 1951, όμως λίγο παρακάτω αναφέρει ότι επρόκειτο για το 1952, με πρωθυπουργό τον Παπάγο. Αυτό είναι το πιο πιθανότερο, αν αναλογιστούμε τη στάση που κράτησε προεκλογικά ο Βελλίδης, και την πολεμική κατά του Παπάγου και την υποψηφιότητά του με τους Φιλελευθέρους το 1952 (βλ. 4ο κεφάλαιο).

τους χωροφύλακες, ενώ το θέμα έφτασε στον πρωθυπουργό και τότε οι αστυνομικές αρχές πήραν εντολή να μην εμποδίζουν την κυκλοφορία της.²⁴⁷

Σε άλλο σημείο της αφήγησής του, ο Βόδενας κάνει λόγο για απροκάλυπτες αγριότητες εναντίον της «Μ» από χωροφύλακες, εκοφίτες, παρακρατικούς, παραστρατιωτικούς κλπ το 1959-οπότε ο Βελλίδης είπε ‘ως εδώ και μη παρέκει’.²⁴⁸ Βία επιθεση από την ΕΚΟΦ δέχτηκε η «Μ», όμως δεν ήταν το 1959 αλλά το Δεκέμβριο του 1960. Αιτία του ξεσπάσματος βίας ήταν τα δημοσιεύματα της εφημερίδας για τα όσα συνέβησαν στο Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, με την προσπάθεια της νεολαίας της ΕΡΕ να φιμώσει τους υπόλοιπους εκπροσώπους των φοιτητών.²⁴⁹ Την προπαραμονή των Χριστουγέννων, μεγάλη ομάδα φοιτητών της ΕΡΕ και της ΕΚΟΦ εισβάλλει στην αντικαραμανλική «Μακεδονία». Οι φοιτητές σπάνε τζάμια και επιτίθενται στους συντάκτες.²⁵⁰ Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα της "Μακεδονίας", οι φοιτητές που προκάλεσαν τα επεισόδια είχαν τις ευλογίες της κυβέρνησης και του ίδιου του πρωθυπουργού με τον οποίον είχαν φωτογραφηθεί πριν το

²⁴⁷ Χριστοδούλου, ό.π., σ. 45. Ο Βόδενας αναφέρει ότι ο Βελλίδης έστησε καρτέρι ένα πρωί στο Βαρδάρη και διαπίστωσε ότι δύο ασφαλίτες δεν άφηναν τον στασιάρχη να ανοίγει τα δέματα με τις εφημερίδες. Τότε τους άρπαξε από το γιακά και τους απείλησε ότι θα τηλεφωνούσε άμεσα στον Παπάγο, ενώ στη συνέχεια έκανε μεγάλη φασαρία στον αστυνομικό διευθυντή. Την επομένη ανέφερε το γεγονός σε εσωτερική σελίδα της εφημερίδας. Όπως αναφέρει ο Βόδενας «επι πολλούς μήνες εγώ κι ο Βελλίδης ξεροσταλιάζαμε πότε στη μια στάση και πότε στην άλλη για να επέμβουμε σε περίπτωση παρεμπόδισης της κυκλοφορίας». Ανάλογα περιστατικά σημειώθηκαν και στην επαρχία, όπου οι ασφαλίτες έδιναν εντολή «μην ανοίγετε τα δέματα της Βουργάρας» και ο Βελλίδης έκανε επιτόπιους ελέγχους. Σε ένα τέτοιο επεισόδιο που συνέβη στην Κοζάνη, ο Βόδενας αναφέρει ότι ο Βελλίδης τηλεφώνησε στο γραφείο του Παπάγου, ο οποίος «έδωσε εντολή και δεν ξαναενοχλήσαν τη 'Μακεδονία' (...)».

²⁴⁸ Χριστοδούλου, ό.π., σ. 115

²⁴⁹ Από την έναρξη του συνεδρίου η «Μ» μεταδίδει, σε καθημερινά ρεπορτάζ στις εσωτερικές της σελίδες, ότι το συνέδριο «καπελώνει» η σπουδαστική παράταξη της ΕΡΕ. Για την υπόθεση βλ. επίσης Ένθετο Ιός «Οι γαμπροί του Θερμαϊκού» Ελευθεροτυπία, 17.5.1998 (διαθέσιμο και ηλεκτρονικά στη διεύθυνση <http://www.iospress.gr/ios1998/ios19980517b.htm>, προσπελάστηκε 1.2.2014)

²⁵⁰ «Μ» 24.12.1960 «Φοιτηταί του συνεδρίου, ενεργούμενα της ΕΡΕ επέδραμον κατά των γραφείων της 'Μακεδονίας' και προέβησαν εις πρωτοφανείς βανδαλισμούς», «Η επίθεσις ήτο προσχεδιασμένη και οργανομένη», «Ανέζησεν η εποχή της αχαλίνωτου φαυλοκρατίας», «Από χθες κατελύθη η ελευθερία του τύπου εις την Ελλάδα». Η εφημερίδα κάνει λόγο για φοιτητική παραसυναγωγή της νεολαίας της ΕΡΕ, που κατασπαταλούσε μυστικά κονδύλια και ήθελε: «να επιβάλει έλεγχον επί του τύπου. Να τον εξαναγκάσει να γράφει εκείνο το οποίον αυτή επιθυμεί. Και ο τύπος ο ελεύθερος, ο μη γνωρίζον άλλους φραγμούς παρά τον νόμον και ο μη έχων άλλον οδηγόν παρά την γνώμην την κοινήν έπρεπε να τρομοκρατηθή. Τούτο εξάλλου επηγγέλθη εντός της βουλής και ο αρχηγός της ΕΡΕ: την φίμωσιν του τύπου. (...) Ποιος ωργάνωσε τους χθεσινούς βανδαλισμούς κατά του τύπου; Η κυβέρνησις- όπως το είχεν εξαγγείλει εις την βουλήν. (...) ο υπουργός Βορείου Ελλάδος διήλθεν επ' αυτοκινήτου προ των γραφείων της 'Μακεδονίας', δυο φορές, παρηκολούθησε τας σκηνάς περί το τέλος των και απεσύρθη εις το κυβερνείον, με την πεποίθησιν ότι πιστώσ εκτελεί τας διαταγάς της κυβερνήσεως»

συνέδριο της Θεσσαλονίκης.²⁵¹ Τις επόμενες ημέρες η «Μ» συνεχίζει την πολεμική της κατά της ΕΡΕ, βάζοντας στο κάδρο τον πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή, δημοσιεύοντας φωτογραφία του με μια ομάδα νεαρών, μεταξύ αυτών και των δραστών και σημειώνει: «ιδού διατί η κυβέρνηση δε αποδοκιμάζει τα αίσχη». ²⁵² Επίσης, ένα μήνα αργότερα η εφημερίδα υιοθετεί σχεδόν απειλητικό τόνο παρουσιάζοντας την είδηση ότι «Τα τηλέφωνα παρακολουθούνται», στοιχείο που μας κάνει να σκεφτούμε ότι ενδεχομένως και η ίδια η εφημερίδα να έχει πέσει θύμα. ²⁵³

Ο Βόδενας ισχυρίζεται ακόμη ότι το 1961 μετά την ανακοίνωση ίδρυση της Ένωσης Κέντρου, για την οποία εργάστηκε στο παρασκήνιο ο Βελλίδης, ξέσπασαν επεισόδια σε βάρος της «Μακεδονίας», καθώς σύμφωνα με τα λεγόμενά του «οι Ερετζήδες δεν μπορούσαν να πιστέψουν ότι ο Βελλίδης κατάφερε να δημιουργήσει αντίπαλο δέος στο κόμμα τους». ²⁵⁴ Επί κυβερνήσεων Καραμανλή καταγράφεται μία τουλάχιστον ποινική δίωξη κατά της «Μ», καθώς στο φύλλο της 10ης Μαρτίου 1963 διαβάζουμε ότι: «Τα διεθνή πρακτορεία μετέδωσαν την καταδίκη της “Μακεδονίας” και του αντιστράτηγου κ. Πρόκου. Κίνδυνοι απειλούν την ελευθεροτυπία». ²⁵⁵ Η εφημερίδα αναδημοσιεύει τα τηλεγραφήματα του πρακτορείων ειδήσεων Ασσ. Πρες:

«Δικαστήριο της Θεσσαλονίκης κατεδίκασε διευθυντήν αντιπολιτευομένης ημερησίας εφημερίδος επί προσβολή των ελληνικών αρχών συνεπεία καταχωρήσεως εις τας στήλας της εφημερίδος επιστολής εν αποστρατεία στρατηγού» και Ρώτερς «Ο εκδότης της εφημερίδος «Μακεδονία» κ. Ιωάννης Βελλίδης κατεδικάσθη ερήμην εις πεντάμηνον φυλάκισιν διότι εδημοσίευσεν επιστολήν ενός εν αποστρατεία στρατηγού δια της οποίας ούτος κατήγγειλε την παράτυπον αποστράτευσιν αξιωματικών του ελληνικού στρατού προκειμένου να καταλάβουν άλλοι τας θέσεις των»

Επί χούντας ο εκδότης ήρθε αντιμέτωπος με την ασφυκτική λογοκρισία. Όπως αναφέρει ο Κούρτης σε συνέντευξη του για την παρούσα εργασία, «ζόρισε πολύ η Χούντα. Είχαμε έναν

²⁵¹ «Μ» 24.12.1960

²⁵² «Μ» 29.12.1960

²⁵³ «Μ» 2.2.1961 «Πολύς λόγος γίνεται περί παρακολουθήσεως των ιδιωτικών τηλεφώνων από μυστηριώδεις κυβερνητικές υπηρεσίας (σ.σ. με κεφαλαία στο πρωτότυπο) ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΒΑΣΙΝ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ. Αργότερα, όταν παρέλθη η λαίλαψη της ΕΡΕ, οι ασχημονούντες, οιοδήποτε και αν είναι, θα δώσουν λόγον της βρωμερότητος αυτής, εις κάποιαν ελληνικήν νήσον των Σκύλλων, κατά το παράδειγμα της συμμορίας του Μεντερές. Σήμερον όμως δικαιούται ο εισαγγελεύς να ερωτήσει, εκ λόγων απλής περιεργείας, δι εγγράφου τον ΟΤΕ δια να πληροφορηθή υπευθύνως εάν παρακολουθούνται τα τηλέφωνα και από ποίους»

²⁵⁴ Χριστοδούλου, ό.π., σ. 118. Δεν αναφέρονται περισσότερες λεπτομέρειες για το περιστατικό.

²⁵⁵ «Μ» 10.3.1963

συνταγματάρχη, Σπύρος Βλάχος, ο οποίος ήταν στα γραφεία της Μακεδονίας και έκανε λογοκρισία, πριν γίνει το γραφείο λογοκρισίας στο υπουργείο [Βορείου Ελλάδος] και έλεγε όλες τις ειδήσεις που γράφονταν. Ύστερα στέλναμε τα κείμενα στο υπουργείο για να τα ελέγξουν και περιμέναμε να μας τα στείλουν πίσω για να τα εκδώσουμε. Ο Νίκος Μέρτζος, που ήταν τότε στον “Ελληνικό Βορρά” και μέλος της συμβουλευτικής, είχε βγάλει μια φιλοχουντική εφημερίδα το απόγευμα για να πολεμήσει τη “Θεσσαλονίκη”. Το αποτέλεσμα ήταν ότι σταματούσαν τα αυτοκίνητα της “Θεσσαλονίκης” και δεν μπορούσε να κυκλοφορήσει η εφημερίδα. Και φυσικά μας κυνηγούσαν και εδώ μέσα. Με καθυστέρηση μεγάλη τότε, με τον μακαρίτη τον Τάκη Μαλέογλου, ο οποίος ήταν διευθυντής του γραφείου λογοκρισίας στο υπουργείο. Στέλναμε τα τυπογραφικά και αφού τα έλεγχαν είχαν την απαίτηση να στέλνουμε και πρόχειρη διόρθωση όλης της σελίδας, παρά το γεγονός ότι ήταν ο Βλάχος στα γραφεία. Αυτός [ο λογοκριτής] ήταν τον πρώτο καιρό στα γραφεία της εφημερίδας, μετά συνελήφθη από τη Χούντα και αποτάχθηκε». Ο Κούρτης θυμάται ότι οι συντάκτες προσπαθούσαν να παρακάμψουν τη λογοκρισία και να περάσουν μηνύματα κατά της Χούντας, μέσω των τίτλων και με τη μετάδοση πληροφοριών από το εξωτερικό, κυρίως από το Ρόιτερς και το Ασ.Πρες, που ήταν αντιχουντικές. «Μια φορά μας κυνήγησαν πολύ. Όταν είχε βγει ο Μακαρέζος – υπουργός συντονισμού τότε - και είπε ότι η Ελλάδα οικονομικά πάει καλά. Τότε είχα τη φαινή ιδέα να πάρω 3-4 ξένες εφημερίδες, τους αγγλικούς Times, Guardian, Liberation, Monde και τη Republica οι οποίες είχαν κάνει μετά τις δηλώσεις Μακαρέζου αφιερώματα που έλεγαν ότι δεν πάει καθόλου καλά οικονομικά η Ελλάδα και ότι είναι σε άσχημη κατάσταση και απομονωμένη από τους οικονομικούς παράγοντες του εξωτερικού, τις τράπεζες και τα κράτη. Είπαμε και εμείς ότι θα κάναμε αφιέρωμα και κάναμε μεταφράσεις 4-5 σελίδες. Τότε πήγαμε στο δικαστήριο. Κατασχέθηκαν τα φύλλα».²⁵⁶ Η κυβέρνηση έκανε αγωγή στην εφημερίδα αλλά ο Βελλίδης προειδοποίησε ότι σε αυτή την περίπτωση θα καλούσε ως μάρτυρες τους ξένους δημοσιογράφους, σύμφωνα με όσα αναφέρει σε συνέντευξή του ο Πεκλάρης. Μη θέλοντας περαιτέρω αρνητική δημοσιότητα η χούντα φρόντισε ώστε η υπόθεση να μπει στο αρχείο.²⁵⁷ Στις 23 Απριλίου 1973 η «Θεσσαλονίκη» δημοσίευσε δηλώσεις του Κ. Καραμανλή, με τις οποίες επέκρινε το καθεστώς.²⁵⁸ Η «Θ» ήταν μαζί με τη «Βραδυνή» οι μόνες που τόλμησαν να προβούν στη δημοσίευση. «Πήγαν οι αστυνομικοί στα πρακτορεία των εφημερίδων στις πόλεις της Β. Ελλάδας και απαγόρευσαν την κυκλοφορία. Τότε είχαμε κρυφτεί με τον Βελλίδη να μην

Παράρτημα, συνέντευξη Κούρτη

²⁵⁶ Παράρτημα, συνέντευξη Κούρτη

²⁵⁷ Παράρτημα, συνέντευξη Πεκλάρη

²⁵⁸ «Θ», 23.4.1973

μας πιάσει το 24ωρο του αυτοφώρου» θυμάται ο Α. Κούρτης.²⁵⁹

1.2. Ο εκδότης Γιάννης Βελλίδης

Ενώ ήταν φοιτητής της νομικής, ο Γιάννης Βελλίδης αρχίζει να εργάζεται στην εφημερίδα «Μακεδονία», αρχικά ως διανομέας και στη συνέχεια, ως «γραμματέας σύνταξης». Το 1930 πέθανε ο Κωνσταντίνος Βελλίδης και το τιμόνι της εφημερίδας ανέλαβε ο αδελφός του Γιώργος, μέχρι το θάνατό του, το 1936, οπότε η εφημερίδα περιήλθε στον 27χρονο τότε Γιάννη Βελλίδη. Λίγους μήνες αργότερα εκδηλώθηκε το πραξικόπημα της 4^{ης} Αυγούστου.

Με την είσοδο των Γερμανών στη Θεσσαλονίκη, οι δυνάμεις κατοχής κατέσχεσαν το χαρτί και τα τυπογραφικά μηχανήματα και απαγόρευσαν την έκδοση της «Μ». Ο Βελλίδης φέρεται να εγκατέλειψε με καϊκι τη Θεσσαλονίκη,²⁶⁰ να πήρε όσο ρευστό διέθετε σε λίρες και να εγκαταστάθηκε με τη σύζυγό του στην Αθήνα, όπου και παρέμεινε μέχρι τη λήξη του πολέμου.²⁶¹ Υπάρχουν διάφορες αντιφατικές πληροφορίες ως προς το αν συμμετείχε στην αντίσταση, αν κρυβόταν, αν βοηθούσε εβραίους, αν το έκανε αφιλοκερδώς ή όχι. Η κόρη του, Κατερίνα Βελλίδη αναφέρει σε συνέντευξή της για την παρούσα εργασία ότι τους βοηθούσε «όχι μόνο να διαφύγουν. Έκρυψε και εβραίους, γιατί είχε μεγάλες φιλίες με τους εβραίους».²⁶² Ο Βόδενας ισχυρίζεται ότι ο Βελλίδης δεν συμπαθούσε τους Εβραίους, αλλά από την άλλη ότι από τα νεανικά του χρόνια και μέχρι το τέλος της ζωής του είχε επιστήθιους φίλους εβραίους σαλονικιούς (όπως οι χαρτέμποροι Βίλο και Ερρίκο Αρώνες, και Ιζακίνο Άντζελ). Ο ίδιος επικαλείται προσωπική μαρτυρία του Ανρί Μιζραχί, που επιβεβαίωσε τις πληροφορίες ότι ο Βελλίδης βοηθούσε Εβραίους.²⁶³ Πάντως τα κίνητρα διάσωσης των εβραίων παραμένουν αδιευκρίνιστα, ακόμα και για τον πιο έμπιστο συνεργάτη του. Ενώ αναφέρει ότι ο Βελλίδης πήρε ως αμοιβή λίρες από κάποιους φίλους του, εβραίους σαλονικιούς, στους οποίους εξασφάλισε ψεύτικες ταυτότητες, μέσω μιας επαφής που διατηρούσε με τον αστυνομικό διευθυντή Άγγελο Έβερετ, εκφράζει την ανάγκη του να πιστέψει ότι ο Βελλίδης φρόντιζε για τους φίλους του από αγάπη και ανθρωπισμό».²⁶⁴ Ως προς την συμμετοχή του στην εθνική αντίσταση, ο Βόδενας

²⁵⁹ Παράρτημα, συνεντεύξεις Πεκλάρη, Κούρτη, Γιαγκιόζη.

²⁶⁰ Κανδυλάκης (2005), ό.π., σ.93

²⁶¹ Κατά τον Ψαράκη, ό.π., σ.275, ο Γιάννης Βελλίδης διέφυγε για τη Μέση Ανατολή, όμως αυτό δεν επιβεβαιώνεται πουθενά. Αντιθέτως η κόρη του εκδότη, στη συνέντευξή της για την παρούσα εργασία (βλ. Παράρτημα, συνέντευξη Βελλίδη), αναφέρει ότι «ήταν στην Αθήνα, είχε τις επικοινωνίες του... με προοπτική όταν τελειώσει αυτό που συνέβαινε να επανέλθει στη Θεσσαλονίκη και να ξαναδημιουργήσει ότι είχε χαθεί».

²⁶² Παράρτημα, συνέντευξη Βελλίδη

²⁶³ Χριστοδούλου, ό.π., σ.29

²⁶⁴ ό.π., σ.98

υποστηρίζει ότι δεν συμμετείχε, ούτε είχε επαφές με αντιστασιακές οργανώσεις ή ξένες αποστολές στην κατεχόμενη Ελλάδα.²⁶⁵ Ο Κανδυλάκης αναφέρεται αόριστα σε μια πληροφορία που «γράφτηκε ότι ο Βελλίδης ασχολήθηκε με την εθνική αντίσταση, τουλάχιστον στον τομέα της συντηρήσεως και φυγαδεύσεως στη Μέση Ανατολή πολιτικών και στρατιωτικών».²⁶⁶ Ο Βουργουτζής υποστηρίζει ότι «για άγνωστο λόγο, διέτρεχε τον κίνδυνο να συλληφθεί» και κρυβόταν,²⁶⁷ κι ο Βόδενας ότι είχε δύο σπίτια για ώρα ανάγκης, ότι εκτός από τις λίρες που είχε φέρει μαζί του, ζούσε από το εμπόριο τροφίμων και χαρτόπαιζε.²⁶⁸ Όμως η περιγραφή ενός ανθρώπου που κρύβεται ή διατρέχει κίνδυνο να συλληφθεί δεν συνάδει με την εικόνα ενός επιχειρηματία. Στην Αθήνα, ο Βελλίδης συνέχισε να έχει επιχειρηματική δράση στην κατοχική Αθήνα, όπως προέκυψε από την έρευνα μας, στο πλαίσιο της ανα χείρας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας. Μόλις έξι μήνες μετά το κλείσιμο της «Μακεδονίας» από τους Γερμανούς, τη φυγή του Βελλίδη από τη Θεσσαλονίκη και την εγκατάστασή του στην Αθήνα, ο εκδότης συμμετέχει στο μετοχικό κεφάλαιο της ανωνύμου εταιρείας εισαγωγής και εμπορίας χάρτου ΧΑΡΤΕΞ.²⁶⁹ Το στοιχείο αυτό δείχνει ότι ο Βελλίδης διατηρούσε την οικονομική (και όχι μόνο) ισχύ του ακόμα και κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, ώστε να του δοθεί άδεια για να ιδρύσει μια ανώνυμη εταιρεία που μάλιστα έσπαγε το μονοπώλιο στην εισαγωγή χαρτιού. Μέχρι τότε η διαχείριση του εισαγόμενου χαρτιού γινόταν από την εταιρεία «Τύπος ΑΕ» του

²⁶⁵ ό.π., σ.99

²⁶⁶ Κανδυλάκης (2005), ό.π., σ.93

²⁶⁷ Βουργουτζής, ό.π., σ.127

²⁶⁸ Χριστοδούλου, ό.π., σ.96

²⁶⁹ Εφημερίδες Οικονομολόγος 20.12.1941

(προσβάσιμη στο http://srv-web1.parliament.gr/display_doc.asp?item=34025&seg=1319 προσπελάστηκε 29.5.2014) και Οικονομικός Ταχυδρόμος 22.12.1941

(http://srv-web1.parliament.gr/display_doc.asp?item=33074&seg=359 προσπελάστηκε 29.5.2014).

Στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Πολιτείας, με ημερομηνία 24.11.1941 και αριθμό φύλλου 353 (βλ. Παράρτημα) δημοσιεύεται το καταστατικό της ΑΕ ΧΑΡΤΕΞ με σκοπό «το εμπόριο και η βιομηχανία ειδών χάρτου, πρώτων υλών, χαρτοποιίας, βύνης και συναφών ως και η ανάληψις αντιπροσωπειών διαφόρων εμπορικών και βιομηχανικών οίκων του εξωτερικού και εσωτερικού ως και πάσα συναφή επιχειρήσεις την οποίαν ήθελεν αποφασίσει το Διοικητικόν Συμβούλιον». Η διάρκεια της εταιρείας ορίστηκε πενήνταετής, το εταιρικό κεφάλαιο ήταν 500.000 δραχμές το οποίο καλύφθηκε ως εξής: Νικόλαος Καστρινός 200.000 δρχ, Γαβριήλ Παπουσιάδης 150.000 δρχ., Ιωάννης Κωνστ.Βελλίδης 100.000δρχ., Ευστράτιος Κουλουμβάκης 50.000 δρχ. Πάντως, ο Α. Κούρτης υποστηρίζει ότι γνωρίζει ότι πίσω από την επιχειρηματική δραστηριότητα ήταν ο εβραίος έμπορος χάρου Άντζελ ο οποίος είχε τις διασυνδέσεις με τα μεγάλα εργοστάσια παραγωγής χάρτου, στη Φινλανδία και οι Βελλίδης και Καστρινός εμφανιζόταν ως μέτοχοι για λογαριασμό του, καθώς ο ίδιος είχε διαφύγει στο εξωτερικό για να ξεφύγει από τους ναζί. Αυτή η υπόθεση εργασίας δεν μπορεί να διασταυρωθεί με κάποιον τρόπο.

Γιάννη Πετσόπουλου.²⁷⁰ Στη ΧΑΡΤΕΞ ο Βελλίδης είχε το 20% των μετοχών της ΧΑΡΤΕΞ και άλλο 40% ο Θεσσαλονικιός εκδότης της «Εφημερίδας των Βαλκανίων» Νίκος Καστρινός, που επίσης είχε καταφύγει στην Αθήνα.²⁷¹ Ένα μέρος αυτού του χαρτιού που διακινούσε η «Χαρτεξ», υποστηρίζει ο Κούκουνας, κατέληγε στη μαύρη αγορά,²⁷² ενώ ένα άλλο έφτανε στα χέρια των αντιστασιακών οργανώσεων για την εκτύπωση παράνομων εφημερίδων.²⁷³ Για τον πλήρη έλεγχο της αγοράς χάρτου, τον Δεκέμβριο του 1942 ιδρύθηκε η «Ανώνυμος Ελληνική Εμπορική Εταιρία», κοινοπραξία της «Τύπος ΑΕ» και της γερμανικής Mundus στην οποία περιερχόταν ο έλεγχος των εισαγωγών χαρτιού, χωρίς να γνωρίζουμε τι απέγινε η Χαρτεξ έκτοτε.²⁷⁴

Η «Μακεδονία» δεν κυκλοφόρησε αμέσως μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και την αποχώρηση των Γερμανών από τη Θεσσαλονίκη, στις 30 Οκτωβρίου 1944.²⁷⁵ Οι προετοιμασίες για την επανέκδοση κράτησαν επί μακρόν, με αποτέλεσμα η εφημερίδα να κυκλοφορήσει στις 28 Μαρτίου 1945, τρεις ολόκληρους μήνες αργότερα, σε σχέση με τις υπόλοιπες.²⁷⁶ Σύμφωνα με τον πρόεδρο του συνδικάτου τύπου, Γιώργο Χατζόπουλο, ο Βελλίδης παρέμεινε στην Αθήνα για

²⁷⁰ Κούκουνας, Δ. (2013³). *Η ελληνική οικονομία κατά την Κατοχή και η αλήθεια για τα κατοχικά δάνεια*. Θεσσαλονίκη: Ερωδιός, σ.198. Προπολεμικά, την αποκλειστικότητα στην εισαγωγή γερμανικού χαρτιού είχε η εταιρεία «Τύπος ΑΕ» του Γιάννη Πετσόπουλου (πρώτου εκδότη του «Ριζοσπάστη»). Κατά τους πρώτο διάστημα της κατοχής η εταιρεία ανέλαβε τη διαχείριση όχι μόνο του χάρτου που συνέχισε να εισάγει, αλλά και των ποσοτήτων που κατασχέθηκαν, αποκτώντας έτσι το μονοπώλιο στη διακίνηση χάρτου στην Ελλάδα.

²⁷¹ Σύμφωνα με τον Κούκουνα, ό.π., σ.200, ο εκδότης της «Εφημερίδας των Βαλκανίων» Καστρινός είχε γαμπρό τον γερμανόφιλο Βασίλη Λαμψάκη. Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν στη δίκη των δοσιλόγων ο Λαμψάκης ανέλαβε την έκδοση της «Εφημερίδας των Βαλκανίων» μετά την αποχώρηση του Καστρινού (χωρίς να διευκρινίζεται το πότε) ενώ ο Κανδυλάκης (2008) ό.π., σ.116, αναφέρει ότι ο Λαμψάκης εμφανίστηκε ως εκδότης της γερμανόφιλης «Νέας Ευρώπης» η οποία για να εκδοθεί πήρε χαρτί από τη «Μακεδονία», την «Προγκρέ» και τη «Νέα Αλήθεια». Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν πράγματι υπήρχε σχέση μεταξύ Καστρινού και Λαμψάκη και αν υπάρχει έμμεση σύνδεση με τον Βελλίδη.

²⁷² Κουκουνας, ό.π. σ.200.

²⁷³ Δεν μπορούμε να ελέγξουμε την ακρίβεια της πληροφορίας, ωστόσο θα πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τον Κανδυλάκη (2008) ό.π., σ.353, ο Ν. Καστρινός είχε λάβει μέρος στην εθνική αντίσταση.

²⁷⁴ Κούκουνας, ό.π.

²⁷⁵ Αναστασιάδης, ό.π., σ. 78. Τη διοίκηση της Θεσσαλονίκης είχε αναλάβει αρχικά επιτροπή διορισμένη από το ΕΑΜ, η οποία κατάσχεσε το δημοσιογραφικό χαρτί από όλες τις εφημερίδες, πλην των προσκείμενων σε αυτό (Λαϊκή Φωνή, Ελευθερία) Η πόλη δεν γνώρισε επεισόδια αντίστοιχα με αυτά που σημειώθηκαν στην Αθήνα, τον Δεκέμβριο του 1944. Μετά την συμφωνία της Βάρκιζας ο ΕΛΑΣ αποχώρησε από την Θεσσαλονίκη και τη θέση των εαμικών επιτροπών πήραν αντιπρόσωποι της κυβέρνησης.

²⁷⁶ Τρεις εβδομάδες πριν από τη συμφωνία της Βάρκιζας και μετά από ολιγοήμερη προετοιμασία, εκδόθηκαν ορισμένες από τις εφημερίδες της Θεσσαλονίκης που είχαν διακόψει την κυκλοφορία τους πριν την Κατοχή ή και από την Δικτατορία της 4ης Αυγούστου («Φως», «Ελληνικός Βορράς», «Νέα Αλήθεια»).

αρκετούς ακόμη μήνες μετά την απελευθέρωση, κάτι που είχε φανεί ανεξήγητο στους τυπογράφους της εποχής.²⁷⁷ Ο Κανδυλάκης αφήνει αναπάντητο το ερώτημα γιατί υπήρξε αυτή η καθυστέρηση ενώ, όπως υποστηρίζει, το πιεστήριο δεν είχε υποστεί σοβαρές ζημιές κατά την χρήση του στην Κατοχή.²⁷⁸ Όπως ανέφερε σε συνέντευξη του για την παρούσα εργασία, σίγουρα έπαιξε ρόλο το γεγονός ότι η πολιτική κατάσταση ήταν ρευστή και ο Βελλίδης τηρούσε στάση αναμονής και δεν εξέδιδε την εφημερίδα μέχρι να οριστικοποιηθούν οι νέες ισορροπίες μεταξύ των δύο πλευρών.²⁷⁹ Αρχικά η «Μακεδονία» προσπαθούσε να είναι απλώς ειδησεογραφική, και όπως αναφέρει ο Χριστοδούλου σε συνέντευξή του για την παρούσα εργασία «έβλεπε ότι [η εξέλιξη της κατάστασης] δεν θα έχει καλά αποτελέσματα και ακολουθούσε τη μέση γραμμή, όσο μπορούσε. Προσπαθούσε να κρατά ισορροπίες, γιατί έβλεπε ότι κινδύνευε αν ακολουθούσε τη μια ή την άλλη γραμμή».²⁸⁰ Όταν όμως ο εμφύλιος πόλεμος πέρασε σε οξεία φάση, φαινόταν ξεκάθαρα ότι η εφημερίδα τάσσεται υπέρ του εθνικού στρατού- κάτι που εξάλλου αποτελούσε όρο ύπαρξης και κυκλοφορίας μιας εφημερίδας εκείνη την περίοδο. Η στάση αυτή φαίνεται ότι συνοδεύτηκε από κυκλοφοριακή άνοδο.²⁸¹

1.2.1 Ο εκδότης ως πολιτικός παράγων

Η δεκαετία του '50 είναι αυτή κατά την οποία ο Βελλίδης «αναμειγνύεται στο πολιτικό παιχνίδι», και η εφημερίδα αποκτά παρεμβατικό λόγο και ρόλο.²⁸² Μέσα από τα ρεπορτάζ αλλά και την αρθρογραφία της «Μ» ο εκδότης άσκησε σκληρή κριτική τόσο στον Παπάγο, όσο και στον Καραμανλή (βλ. 1.1.4, 5^ο και 6^ο κεφάλαιο). Σύμφωνα με τον Α. Κούρτη εκείνη την περίοδο η «Μακεδονία» «ήταν σαφώς αντίθετη από την πολιτική εξουσία» και «θεωρούνταν αντικυβερνητική, αριστερή εφημερίδα. Οι άνθρωποι στη Θεσσαλονίκη και την επαρχία την αγόραζαν κρυφά για να μην χαρακτηριστούν από την αστυνομία».²⁸³

²⁷⁷ Χατζόπουλος Γ. χ.χ. *Η ιστορία του τύπου της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: Έκδοση του Συνδικάτου Τύπου της Θεσσαλονίκης

²⁷⁸ Κανδυλάκης (2008), σ.318

²⁷⁹ Παράρτημα, συνέντευξη Κανδυλάκη

²⁸⁰ Παράρτημα, συνέντευξη Χριστοδούλου

²⁸¹ Όπως αναφέρει ο Κανδυλάκης (2008, ό.π., σ. 328), τον Αύγουστο του 1947 η μηνιαία κυκλοφορία της «Μακεδονίας» έφτασε τα 1.118.480 φύλλα (εκ των οποίων 746.200 κυκλοφόρησαν στην επαρχία) έναντι συνολικά 510.270 φύλλων του «Φωτός» και 578.790 του «Ελληνικού Βορρά», σύμφωνα με στοιχεία του Γραφείου Τύπου της Γενικής Διοίκησης

²⁸² Χριστοδούλου, ό.π., σ.71

²⁸³ Παράρτημα, συνέντευξη Κούρτη

Ως παραδοσιακός βενιζελικός ο Γιάννης Βελλίδης τοποθετούταν ιδεολογικά στο χώρο των Φιλελευθέρων. Μέσα από τις σελίδες της «Μακεδονίας» δεν υποστήριξε μόνο το Κ.Φ. αλλά και τις διάφορες τάσεις που εκδηλώθηκαν από στελέχη του κεντρώου και φιλελεύθερου χώρου. Υποστήριξε οικονομικά το Κόμμα Φιλελευθέρων πληρώνοντας όλα τα έξοδα της «Λέσχης Φιλελευθέρων» Θεσσαλονίκης, από το ενοίκιο και τα λειτουργικά έξοδα, μέχρι τους μισθούς των υπαλλήλων,²⁸⁴ ενώ το 1952 κατέβηκε ως υποψήφιος βουλευτής Θεσσαλονίκης, με το συνασπισμό ΕΠΕΚ-Φιλελευθέρων (ο ίδιος με το κόμμα των Φιλελευθέρων),²⁸⁵ χωρίς όμως να προβάλει την υποψηφιότητά του ούτε κατ' ελάχιστον μέσα από τις σελίδες της «Μ». Προφανώς η υποψηφιότητά του είχε σκοπό να στηρίξει το εγχείρημα των δύο κομμάτων του Κέντρου και όχι απαραίτητα την εκλογή του ιδίου. Είναι ενδιαφέρον ότι η κόρη του εκδότη δεν είχε καν υπόψιν της ότι ο πατέρας της υπήρξε υποψήφιος βουλευτής και ανέφερε ότι ο εκδότης «θεωρούσε ότι οι άνθρωποι του τύπου πρέπει να μπορούν να μένουν ελεύθεροι για να πουν αυτά που έχουν να πουν και να μη δεσμεύονται».²⁸⁶ Κατά την ίδια ο εκδότης είχε πολλές πολιτικές φιλίες, λέγοντας χαρακτηριστικά «αν πάρετε τον κατάλογο της Βουλής, τουλάχιστον οι 200 εκ των 300 ήταν φίλοι του. Στο γραφείο του ερχόντουσαν οι πάντες». Σύμφωνα με τον Γιαγκιόζη, «ο Βελλίδης δεν ήθελε να είναι στο ενεργό πολιτικό σύστημα και να εξουσιάζει, ήθελε από το παρασκήνιο να ελέγχει τους πολιτικούς».²⁸⁷ Σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Μ. Κανδυλάκης σε συνέντευξή του που δημοσιεύεται στο Παράρτημα, ο Βελλίδης ήταν υποψήφιος «σε αυτές τις εκλογές που ήτα καταδικασμένες να αποτύχουν... Τότε ήταν “επιστρατευμένος” [από το Κόμμα Φιλελευθέρων], λόγω της επιβολής, της δυνάμεως και του κύρους που είχε. (...). Τότε που κατέβαινε ο Παπαγος για δεύτερη φορά ήταν βέβαιο ότι θα κέρδιζε. Αυτός [ο Βελλίδης] ήταν στο συνδυασμό ΕΠΕΚ -Φιλελευθέρων, μέχρι τότε ήταν κυβερνητικός συνδυασμός. Ο Βελλίδης μπήκε για να στηρίξει το συνδυασμό με την παρουσία του. Ο κόσμος που έβλεπε τον Βελλίδη στο ψηφοδέλτιο, τον ταύτιζε. Άλλωστε εκείνη την εποχή οι εφημερίδες ήταν δακτυλοδεικτούμενες καταλάβαινε κανείς αν διαβάσει μια εφημερίδα τι είναι πολιτικά».²⁸⁸ Σύμφωνα με τον Α. Κούρτη την περίοδο των

²⁸⁴ Χριστοδούλου, ό.π., σ. 46

²⁸⁵ Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Pergamos του Πανεπιστημίου Αθηνών, Συλλογή Δημοσιευμένων Εκλογικών Αποτελεσμάτων, Στατιστική των Βουλευτικών Εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952. Τεύχος Πρώτο, σ.31. Το αποτέλεσμα των εκλογών στο νομό Θεσσαλονίκης, όπου αναφέρεται και το όνομα ου Βελλίδη, είναι προσβάσιμα στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://pergamos.lib.uoa.gr/dl/read?pid=uoadl:232845&hint=1.00&childId=30>

²⁸⁶ Παραρτημα, συνέντευξη Βελλίδη

²⁸⁷ Παραρτημα, συνέντευξη Γιαγκιόζη

²⁸⁸ Παράρτημα, συνέντευξη Κανδυλάκη

κεντρώων κυβερνήσεων στις αρχές του '50, «είχε κατορθώσει να προωθούνται άτομα που είναι φίλοι της εφημερίδας και του Βελλίδη σε κρατικές θέσεις, κυρίως υπουργοί, για να μπορεί να ασκεί πολιτική».²⁸⁹

Αμέσως μετά την ήττα των κεντρώων κυβερνήσεων Σοφούλη-Βενιζέλου, η εφημερίδα αφιέρωσε εκτεταμένα άρθρα και πολυάριθμους πρωτοσέλιδους τίτλους και ρεπορτάζ για να πείσει για την αναγκαιότητα συνένωσης των δυνάμεων του Κέντρου.²⁹⁰ Χαρακτηριστικό αυτού του κλίματος είναι το άρθρο με τον εύγλωττο τίτλο «Ενωθήτε»: η εφημερίδα λειτουργεί ως «φωνή του λαού» («Είμεθα πιστοί διερμηνείς της κοινής γνώμης») αλλά παράλληλα μιλά σε α' πληθυντικό, υποδηλώνοντας ότι είναι στέλεχος («Θα γίνωμε εύκολος λεία της άκρας δεξιάς και της άκρας αριστεράς») και φτάνει στο σημείο να προειδοποιήσει τους ηγέτες του Κέντρου «δια τελευταίαν φοράν» (...) «ότι η υπομονή της μάζας έχει εξαντληθή».²⁹¹ Σε άλλο άρθρο εφημερίδα λειτουργεί ως διαμεσολαβητής των απόψεων των ηγετών του δημοκρατικού κέντρου οι οποίοι «απευθύνονται προς τον λαόν».²⁹² Σύμφωνα με τον Βόδενα, στα τέλη της δεκαετίας του '50 ο Βελλίδης αρχίζει περιοδείες και συσκέψεις με τοπικά στελέχη σε όλη τη Β. Ελλάδα, σε μια προσπάθεια να συνενώσει τις δυνάμεις του Κέντρου.²⁹³

«Με την προτροπή του Βενιζέλου άρχισε να μπαίνει σε εφαρμογή ένα μεγάλο σχέδιο. Ο ίδιος (σ.σ. ο Βελλίδης) άρχισε περιοδείες σε όλη τη Βόρεια Ελλάδα. Πηγαίναμε από πόλη σε πόλη και βλέπαμε μία μία τις πολιτικές οργανώσεις των δημοκρατικών κομμάτων, τους βουλευτές, τους πολιτευτές, τα στελέχη και τους ψηφοφόρους σε κλειστές συγκεντρώσεις. Ταυτόχρονα άρχισε η 'Μακεδονία' την προβολή όλων αυτών των κινητοποιήσεων, τα παρούσισε δηλαδή σαν ειδήσεις. (...) τελικά κατάφερε εκεί γύρω στα τέλη του '57 αρχές του '58, δηλαδή με σκληρή δουλειά δύο χρόνων σχεδόν, να φέρει κοντά τον κόσμο του Κεντρώου χώρου. Έλεγε ο Βελλίδης 'Να βάλουμε όλοι μια πλάτη, να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε αυτή τη λαίλαπα'. Μια πλάτη. Έτσι έλεγε τη

²⁸⁹ Παράρτημα, συνέντευξη Κούρτη

²⁹⁰ Ο Χριστοδούλου (1999) δημοσιεύει χειρόγραφη επιστολή του Γ. Παπανδρέου προς τον Βελλίδη, με ημερομηνία 15.7.1954 που τον βιαβεβαιώνει ότι «μη κρίσιμα δεν σημαίνει μη υποστήριξις... τουναντίον». Είναι λίγο μετά το συνέδριο των Φιλελευθέρων και λίγο πριν την αποχώρηση του Βενιζέλου από το κόμμα.

²⁹¹ «Μ» 2.12.1955 «Ενωθήτε».

²⁹² «Μ» 18.2.1956

²⁹³ Χριστοδούλου, ό.π., σ.115

συσπείρωση».²⁹⁴

Στο παραπάνω απόσπασμα αποτυπώνεται η ισχύς του και η παρασκηνιακή εμπλοκή του με τον χώρο των κεντρώων και φιλελεύθερων κομμάτων. Το ρόλο του εκδότη στη δημιουργία της Ε.Κ. επιβεβαιώνει και ο Βουργουτζής, αναδεικνύοντας τον Σοφοκλή Βενιζέλο και τον Ιωάννη Βελλίδη ως πρωτεργάτες του εγχειρήματος της Ε.Κ.:

«Ο Γιάννης Βελλίδης είχε στο νού του ένα σχέδιο, η εφαρμογή του οποίου θα αποδυνάμωνε την ισχύ της Δεξιάς παράταξης. Συγκεκριμένα σκόπευε να επιτύχει τη συγχώνευση όλων των δυνάμεων του Κέντρου, που θα αποτελούσε το αντίβαρο στην πλάστιγγα των συσχετισμών. (...) στις αρχές του 1958 με προτροπή του Βενιζέλου και με τη δική του μεθοδικότητα ο Βελλίδης έθεσε το σχέδιο για την ίδρυση της Ένωσης Κέντρου».²⁹⁵

Σύμφωνα με τον Βόδενα, το τελικό σχέδιο για την Ε.Κ. καταστρώθηκε στο σπίτι του εφοπλιστή Τυπάλδου (στοιχείο που υποδηλώνει τη συνεργασία πολιτικών, επιχειρηματιών και εκδοτών για τη δημιουργία του νέου πολιτικού φορέα).²⁹⁶ Η τελική συνάντηση των πολιτικών αρχηγών των συνεργαζόμενων κομμάτων πραγματοποιήθηκε στην Ελβετία και έλαβαν μέρος οι Σ. Βενιζέλος, Στ. Στεφανόπουλος, Σπ. Μαρκεζίνης και Γ. Βελλίδης. Αν αυτή η αφήγηση είναι ακριβής, ο Βελλίδης ήταν ο μόνος εκδότης που συμμετείχε, στοιχείο ενδεικτικό της δύναμης και επιρροής του στον πολιτικό χώρο στον οποίο ανήκε. Σύμφωνα με την περιγραφή του Βόδενα «την πρώτη μέρα μίλησε ο Βελλίδης, που έκανε μια μεγάλη ανάλυση των δεδομένων, ποια ήταν δηλαδή η κατάσταση. (...) η βασική πρόταση ήταν, θυμάμαι, να έχουν από κοινού οι τρεις αρχηγοί την πολιτική γραμματεία του νέου κόμματος. Ο Παπανδρέου θα ήταν ο Πρόεδρος. Αυτό ήταν σαφές».²⁹⁷ Από την πλευρά του ο Βουργουτζής περιγράφει ότι «ο Μαρκεζίνης φάνηκε πως δυσαρεστήθηκε. Στράφηκε προς τον Βελλίδη και του είπε ‘Θα βάλεις πρόεδρο τον Παπανδρέου;’ Ο «Γάτος» (σ.σ. το προσωνύμιο του Βελλίδη) γέλασε. ‘Μα αυτόν τον θέλουμε για ντελάλη’ απάντησε».²⁹⁸

Τη δεκαετία του '60 ο εκδότης εγκαθίσταται στην Αθήνα και αρχίζει να έχει σημαντική πολιτική ανάμειξη στην κεντρική πολιτική σκηνή. Ο Βουργουτζής αναφέρει ότι σε μια βίλα που

²⁹⁴ ό.π.

²⁹⁵ Βουργουτζής, ό.π., σ. 310

²⁹⁶ Χριστοδούλου, ό.π., σ.115 κ.εξ

²⁹⁷ ό.π.

²⁹⁸ Βουργουτζής, ό.π., σ.311

διατηρούσε στο Παλαιό Ψυχικό, έγιναν πολλές φορές συγκεντρώσεις πολιτικών, καταρτίστηκαν εκλογικοί συνδυασμοί και ορίστηκαν μέλη κυβερνήσεων.²⁹⁹ Ένα χαρακτηριστικό περιστατικό που περιγράφει ο ίδιος είναι ότι ο Γ. Παπανδρέου ήθελε να ορίσει υφυπουργό Τύπου τον Γιάννη Παπαγεωργίου, εκδότη της «Αθηναϊκής» και βουλευτή της Ε.Κ., αλλά ο Βελλίδης φέρεται να απέτρεψε στον πρωθυπουργό, λέγοντάς του: «Προς Θεού πρόεδρε, ο Κεφάλας (σ.σ. προσωνυμιο του Παπαγεωργίου) θα μας τα κάνει μούσκεμα».³⁰⁰ Ενώ όπως είδαμε βοήθησε στη δημιουργία της Ε.Κ. και υποστήριξε την κυβέρνηση Παπανδρέου, στην πορεία, και ειδικά μετά το θάνατο του Σοφοκλή Βενιζέλου, ο Βελλίδης φαίνεται να αλλάζει στάση. Είναι χαρακτηριστικό ότι για την πρώτη κοινοβουλευτική ήττα της κυβέρνησης της Ε.Κ, τη μη εκλογή προέδρου Βουλής με την πρώτη ψηφοφορία, για την οποία ο Παπανδρέου είπε την περίφημη φράση «εγίναμε η χλεύη των ηττημένων», ο ίδιος μιλώντας στον Βελλίδη φέρεται να του είπε: «Μέχρι και τα μικρά παιδιά αντιλήφθηκαν αυτό που έκανες» - εννοώντας κατά την Κ. Βελλίδη «αυτό που είχε κανονίσει ο πατέρας μου να συμβεί στη βουλή».³⁰¹ Αν η παραπάνω φράση του Παπανδρέου προς τον Βελλίδη είναι ακριβής, αποτελεί ένδειξη της δύναμης που είχε ένας εκδότης περιφερειακής εφημερίδας απέναντι στον τότε πρωθυπουργό. Κατά την Κ.Βελλίδη, εκείνη την εποχή ο εκδότης θεωρούσε ότι ο Παπανδρέου είχε γίνει λίγο αλαζόνας και ήθελε να τον κάνει να χαμηλώσει τους τόνους.³⁰² Ο Βουργουτζής υποστηρίζει ότι «η Ένωση Κέντρου δεν προχωρούσε όπως την είχαν σχεδιάσει οι Βενιζέλος, Βελλίδης και Στεφανόπουλος» και ο Βελλίδης είχε αναφέρει σε πολιτικούς συντάκτες της εφημερίδας ότι: «Ο Γέρος έχει χάσει τη δύναμη που του δώσαμε εμείς».³⁰³ Αυτή η φράση είναι ενδεικτική του ότι ο Βελλίδης λειτουργούσε όχι μόνο ως πολιτικό στέλεχος της Ε.Κ. αλλά και ως παράγοντας που προσέδωσε πολιτική δύναμη στον Παπανδρέου. Τι ήταν αυτό που δυσαρέστησε τον εκδότη; Κατά τον Βουργουτζή «η απόρριψη του σχεδίου Άτσεσον για το κυπριακό, που αποτελούσε ιδανική λύση, προκάλεσε έντονο σκεπτικισμό».³⁰⁴ Ο «Γάτος» παρακολουθούσε τις εξελίξεις και προβληματιζόταν». Επιπλέον, κατά τον ίδιο συγγραφέα ο Βελλίδης ανησυχούσε γιατί ο αρχηγός της ΕΚ είχε να αντιμετωπίσει δύο προβλήματα, το γιο του και τους κομμουνιστές που αν ερχόταν στην

²⁹⁹ ό.π., σ.315

³⁰⁰ ό.π., σ.311

³⁰¹ Βελλίδη, ό.π., σ.135

³⁰² ό.π.248

³⁰³ Βουργουτζής, ό.π., σ.334

³⁰⁴ ό.π.

εξουσία, φοβόταν ότι θα οδηγούσαν την Ελλάδα στο χάος.³⁰⁵ Ο Βελλίδης φαίνεται να θορυβείται από τις πολυήμερες διαδηλώσεις για την τήρηση της συνταγματικής νομιμότητας (αρ.114 Συντάγματος 1952) που ξέσπασαν αμέσως μετά τα γεγονότα της 15^{ης} Ιουλίου και την παραίτηση του Παπανδρέου. Ο Βουργουτζής αποδίδει στον εκδότη την εξής αποστροφή:

«Μερικά ‘παιδιά’ από έξω τα γνωρίζουν αυτά και σκέφτονται να βάλουν στο παιχνίδι τους στρατηγούς για να βρει η χώρα την ηρεμία της. Τι είναι αυτές οι κραυγές στους δρόμους; ‘ένα ένα τέσσερα; Είναι κατάσταση αυτή; Θα ρίξουμε, λοιπόν, το Γεώργιο Παπανδρέου για να έρθει άλλη κυβέρνηση που θα βάλει τα πράγματα στη θέση τους’».³⁰⁶

Το παραπάνω απόσπασμα δείχνει ότι ο εκδότης μαζί με άλλους (α’ πληθυντικό) πίστευε ότι μπορεί να ρίχνει και να ανεβάζει κυβερνήσεις. Κατά τον Βοδένα, η μεταστροφή του Βελλίδη απέναντι στον Γεώργιο Παπανδρέου οφείλεται στο ότι είχε θορυβηθεί από τα γεγονότα της εποχής (υπόθεση Ασπίδα, σαμποτάζ στον Έβρο, εξελίξεις στο κυπριακό), φοβόταν ότι ο Παπανδρέου θα μπορούσε να προσεγγίσει την αριστερά, και η κατάσταση θα μπορούσε να ξεφύγει με απρόβλεπτες συνέπειες:

«Για τον Βελλίδη ο εφιάλτης ήταν ένας τρίτος γύρος αναμέτρησης Αριστεράς-Δεξιάς. Όπως για να αποφευχθεί κάτι τέτοιο μόχθησε με τον Βενιζέλο και τον Παπανδρέου να ρίξει την ΕΡΕ και να γίνει η Ένωση Κέντρου, να αποφύγει ο τόπος μια νέα εμφύλια σύγκρουση, έτσι για τον ίδιο σκοπό συνήργησε στην αποστασία...».³⁰⁷

Σύμφωνα με τον ίδιο «αυτός ο κολοσσός με τις δημοκρατικές περγαμηνές στήριξε την Αποστασία. Έγινε πιο αντιδραστικός από τους αντιδραστικούς» όταν:

«πέσανε θεοί και δαίμονες για να πείσουν τον Γάτο ότι ήταν θέμα χρόνου ο Παπανδρέου να τα βρει με τους κομμουνιστές. Όλοι δούλευαν προς αυτή την κατεύθυνση. Να στρέψουν τον Βελλίδη- και άλλους φυσικά- κατά του Παπανδρέου. (...) Το τι περνούσε από το γραφείο της Μητροπόλεως δε λέγεται. Διπλωμάτες, στρατιωτικοί, βουλευτές, πολιτευτές. Φυσικά και ο ξένος παράγων. (...) Ο Σωσσίδης πχ, ένας από τους πιο ικανούς διπλωμάτες, άνθρωπος όμως των ανακτόρων, επίσης ο Αχιλλέας Μουντουβής που ήταν πρώην γραμματέας του Στέφανου Στεφανόπουλου. Οι στρατηγοί Τσολάκας και Γεννηματάς. Ο Πέτρος Γαρουφαλιάς, ο Παπαλαζάρου, ο Μανωλόπουλος, ο Τζον

³⁰⁵ ό.π.

³⁰⁶ ό.π.

³⁰⁷ Χριστοδούλου, ό.π..σ.136

Πάππας. Εμφανίστηκε κι εκείνος ο περίεργος ελληνοαμερικανός που τον λέγαμε Καλλιθέα».³⁰⁸

Κατά τον Μέρτζο «ο Βελλίδης και ο Λαμπράκης, τα δύο βενιζελικά συγκροτήματα οργάνωσαν την αποστασία», με στόχο «να σταματήσει η σύγκρουση του Παπανδρέου με τον βασιλιά και όταν δεν μπόρεσαν, να δημιουργηθεί [λύση] πάλι μέσα από την Ένωση Κέντρου. Δηλαδή δεν ήθελαν να τη διασπάσουν».³⁰⁹ Σύμφωνα με την εκτίμηση που διατύπωσε ο Α. Κούρτης σε συνέντευξη του στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, ο Βελλίδης είχε πληροφορίες ότι προχωρά το σχέδιο για την επιβολή δικτατορίας και βλέποντας πως εξελίσσεται η κατάσταση προσπάθησε να στηρίξει την κυβέρνηση, μια κυβέρνηση μητσοτακική ουσιαστικά, η οποία μπορούσε να δημιουργήσει συνθήκες ομαλότητας στη χώρα.³¹⁰

Ως προς την εμπλοκή του εκδότη στα γεγονότα της αποστασίας, πέρα από τις αφηγήσεις ανθρώπων που τον γνώρισαν υπάρχουν και ορισμένα στοιχεία. Το γεγονός ότι ο Βελλίδης ήταν από τους εκδότες που προωθούσαν και μπορούσαν να επιβάλλουν τη «λύση Στεφανόπουλου» αναφέρεται και σε μερικώς αποχαρκτηρισμένο τηλεγράφημα της πρεσβείας των ΗΠΑ στην Αθήνα, με ημερομηνία παραλαβής 24 Ιουλίου 1965. Ο αποστολέας του ενημερώνει την Ουάσιγκτον ότι η κατάσταση δεν έχει εξελιχθεί σε τέτοιο σημείο που η στάση των ΗΠΑ μπορεί να έχει αποφασιστικό ρόλο και σημειώνει ότι προς το παρόν η πρεσβεία τηρεί διακριτική στάση.³¹¹ Αναφορικά με τη λύση Στεφανόπουλου αναφέρει ότι: «προσέξαμε ότι αυτή η φόρμουλα εξαρτάται από τη βούληση του Στεφανόπουλου και ορισμένων άλλων ηγετικών στελεχών της Ε.Κ και ιδιαίτερα εφημερίδων όπως «Το Βήμα», «Τα Νέα» και «Μακεδονία» να την επιβάλλουν στον Παπανδρέου ή να συνεχίσουν χωρίς αυτόν».³¹² Στις 26 Ιουλίου 1965 οι πρώην υπουργοί Στ. Στεφανόπουλος, Η. Τσιριμώκος, Π. Κατσώτας και Σ. Παπαπολίτης και οι εκδότες Χρ. Λαμπράκης του «Βήματος» και των «Νέων», Ι. Παπαγεωργίου της «Αθηναϊκής» και Ι. Βελλίδης της «Μακεδονίας» υπέγραψαν πρωτόκολλο για

³⁰⁸ ό.π., σ.135

³⁰⁹ Παραρτημα, συνέντευξη Μέρτζου

³¹⁰ Παράρτημα, συνέντευξη Κουρτη

³¹¹ US Department of State, Office of the Historian. Το εν λόγω έγγραφο εντοπίζεται στο σύνδεσμο <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16> προσπελάστηκε 25/6/2014 και παρατίθεται στο Παράρτημα. Η μετάφραση του αποσπάσματος έγινε από τη γράφουσα.

³¹² Ό.π.

συμβιβαστική λύση στην κρίση, με εντολή στον Στεφανόπουλο.³¹³ Την ύπαρξη του Πρωτοκόλλου αποκάλυψε η εφημερίδα Ελευθερία του Π. Κόκκα στις αρχές Αυγούστου και λίγες μέρες αργότερα το παραδέχτηκε σε δηλώσεις του και ο Στεφανόπουλος, χωρίς να κατονομάζει τους τρεις εκδότες,³¹⁴ ενώ και «Το Βήμα» παραδέχεται την ύπαρξη του πρωτοκόλλου αλλά υποβαθμίζει τη σημασία του.³¹⁵ Σύμφωνα με τον Παπαδημητρίου το «πρωτόκολλο» χαρακτήριζε τη διακήρυξη του Γ. Παπανδρέου για τη διενέργεια νέων εκλογών «απρόσφορον» και ικανή «[...] να οδηγήσει τον τόπον εις νέον Εθνικόν διχασμόν λόγω του αφευκτώς τεθησομένου εκ των κάτω πλέον καθεστωτικού ζητήματος με ολεθρίας διά το Έθνος συνεπείας [...]» και ψήφισε να δεχθεί ο αρχηγός της Ένωσης Κέντρου «[...] να σχηματίσει Κυβέρνησιν ο δεύτερος τη τάξει εις το κόμμα μας κ. Στεφ. Στεφανόπουλος».³¹⁶ Ο Βελλίδης συμμετείχε στις πυρετώδεις συσκέψεις στελεχών της Ε.Κ. προκειμένου να βρεθεί μια λύση και να αρθεί το αδιέξοδο. Ήταν μεταξύ των τριών εκδοτών που επισκέφθηκαν τον Γ. Παπανδρέου στο Καστρί (μαζί με τους βουλευτές Στεφανόπουλο, Τσιριμώκο, Παπαπολίτη και Μπαλτατζή και τους εκδότες Λαμπράκη και Παπαγεωργίου) το βράδυ της Παρασκευής 6 Αυγούστου για να τον πείσουν να υιοθετήσει την τρίτη λύση, δηλαδή να υποστηρίξει κυβέρνηση Στεφανόπουλου και ο ίδιος να κρατήσει την αρχηγία του κόμματος.³¹⁷ Όπως αναφέρει ο Α. Παπανδρέου «Τις πρωινές ώρες άρχισε η προετοιμασία του επόμενου βασιλικού πραξικοπήματος. Ο εκδότης του «Βήματος» και των «Νέων» Χρήστος Λαμπράκης, ετοίμαζε την επόμενη φάση σε στενή συνεργασία με τον εκδότη της «Μακεδονίας» Γιάννη Βελλίδη».³¹⁸ Όπως αναφέρει σε ρεπορτάζ της η εφημερίδα «Ελευθερία» την

³¹³ Λιναρδάτος Σπ. (2010) *Απο τον εμφύλιο στη χούντα 1936-1967 τ. Α*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, σ.562

³¹⁴ «Μ» 18.8.1965: «μετά μακράς συζητήσεως την 26ην Ιουλίου ε.ε. υπεγράφη πρωτόκολλον καθορίζον τα σημεία επί των οποίων θα έπρεπε να επέλθη η συμφωνία με τον βασιλέα. Το πρωτόκολλον υπεγράφη υπό των κ.κ. Σ. Στεφανόπουλου, Η. Τσιριμώκου, Σ. Παπαπολίτη, Π. Κατσώτα ως και των τριών εκδοτών δημοκρατικών εφημερίδων»

³¹⁵ «Το Βήμα» 18.8.1965: «Εις ό,τι όμως αφορά το "πρωτόκολλον" το οποίον αναφέρει ο κ. Στεφανόπουλος, πρωτόκολλον συνταχθέν προ της πτώσεως της κυβερνήσεως Νόβα-Μητσοτάκη πρέπει να υπογραμμίσουμεν ότι ουδέ καν το κείμενον ανεφέρθη ορθώς. Ιδού το ακρβες κείμενον του "πρωτοκόλλου" αυτού, του οποίου το πρωτότυπον, υπογεγραμμένον, φυλάσσεται υφένός των "εκδοτών των δημοκρατικών εφημερίδων": Τι θα ζητηθεί απο την Α.Μ. τον βασιλέα; 1. Άμεσος παραίτησις της κυβερνήσεως Νόβα, 2. Ανάθεσις εντολης άνευ περιορισμών και όρων, 3.48ωρος προθεσμία προς εξασφάλισιν σχετικής εξουσιοδοτήσεως της Κοινοβουλευτικής Ομάδος δια ψηφοφορίας κατόπιν συνεννοήσεως μετά του κ. Παπανδρέου. 4. Προπαρασκευή δι' εκλογάς και εισήγησις προς διάλυσιν της Βουλής εν ευθέτω χρόνω μετά την εξασφάλισιν των απαραίτητων προϋποθέσεων.»

³¹⁶ Παπαδημητρίου, Ν. 1986. *Από την Ένωση Κέντρου στην Αποστασία*. Αθήνα: Ροές, σ. 335

³¹⁷ Λιναρδάτος, ό.π., σ.574

³¹⁸ Παπανδρέου, Α. 2006. *Η δημοκρατία στο απόσπασμα*. Αθήνα: Λιβάνης, σ. 262

Κυριακή 8 Αυγούστου, οι εκδότες Λαμπράκης, Παπαγεωργίου Βελλίδης συμμετείχαν σε μυστική σύσκεψη στην οικία του Τζ.Σωσσίδη για την προώθηση της λύσης Στεφανόπουλου.³¹⁹ Εάν το ρεπορτάζ της «Ελευθερίας» είναι ακριβές, συνάγουμε το συμπέρασμα ότι στη σύσκεψη που θα καθόριζε τη στάση της Ε.Κ. συμμετείχαν εκτός του αρχηγού και στελεχών του κόμματος και οι εκδότες του ΔΟΛ, της «Μακεδονίας» και της «Αθηναϊκής» οι οποίοι κατά τα φαινόμενα είχαν και ρόλο και λόγο στα τεκταινόμενα. Την επομένη, 9 Αυγούστου οργισμένοι κεντρώοι αναγνώστες έκαιγαν φύλλα των «Νέων», του «Βήματος», της «Αθηναϊκής» και σε μικρότερη έκταση στη Θεσσαλονίκη της «Μακεδονίας», όπως επιβεβαιώνεται στις συνεντεύξεις που παρατίθενται στο Παράρτημα. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Α. Κούρτη, συγκεντρώθηκαν μπροστά στη «Μακεδονία» στην Τσιμισκή και φώναζαν «Βελλίδη συμμορφώσου».³²⁰ Όταν ο Παπανδρέου διαπίστωσε την μεταστροφή του Βελλίδη «τον αναζητούσε στα τηλέφωνα αλλά είχαν εντολή να μην τον συνδέω. Έλεγα διάφορα παραμύθια. Τότε ήταν που σε μια συνάντησή τους ο Γέρος είπε στο Βελλίδη ‘Γιάννο, στα προφορικά πας καλά, αλλά στα γραπτά όχι’».³²¹ Ο Βουργουτζής αποδίδει τη φράση λίγο διαφορετικά, αναφέροντας: «Μπροστά ήμουν όταν είπε ‘Γιάννη στα γραπτά παίρνεις άριστα, στα προφορικά το παίζεις αλλιώς, παίρνεις μηδέν’». Δεν τον έδινε τόσο μεγάλη σημασία ο Βελλίδης».³²² Ο Μέρτζος μεταφέρει το περιστατικό ως εξής: «Και εκεί του είπε μια μέρα, ‘είδατε κύριε πρόεδρε

³¹⁹ «Ελευθερία» 8.8.1965. «Τα μέλη της ομάδος του παρασκηνίου ήρχισον να καταφθάνουν εις Καστρί (...) 10.55’ έφθασαν οι κ.κ. Τσιριμώκος και Βελίδης, αργότερον ο κ. Στεφανόπουλος και μετ’ολίγον ο κ. Λαμπράκης συνοδευόμενος από τους κ.κ. Αθ. Κανελλόπουλον και Παπακωνσταντίνου. Προσήλθον επίσης και συμμετέσχον εις την σύσκεψιν οι κ.κ. Μπαλτατζής και Παπαγεωργίου (ο εκδότης της «Αθηναϊκής»). Εις το Καστρί ευρίσκεντο επίσης και οι εκδότης της εφημερίδος «Εθνος» αλλ’ αυτοί δεν συμμετέχον της συσκέψεως».

³²⁰ Ο Α. Κούρτης στη συνέντευξή του (βλ. Παράρτημα) υποστηρίζει ότι ο πλέον στενός συνεργάτης του εκδότη και επι πολλά χρόνια διευθυντής της «Μακεδονίας» Γ. Ιωαννίδης είχε συγκρουστεί μαζί του, γιατί ο Βελλίδης ήθελε και η «Θεσσαλονίκη» να μετατοπίσει την πολιτική της γραμμή. «Ο Ιωαννίδης ήθελε να παραμείνει στον αριστερό χώρο ενώ ο Βελλίδης έλεγε ότι έπρεπε να την «μαζέψουμε» λίγο να μην είναι τόσο ακραία εναντίον της αποστασίας. Ο Κώστας Τσίρος ήταν τότε υποψήφιος δήμαρχος που ήταν εναντίον των αποστατών και τον στήριζε ο Ιωαννίδης, αλλά ο Βελλίδης δεν ήθελε γιατί στήριζε τον άλλον τον Κρητικό, τον Παπαηλιάκη».

³²¹ Χριστοδούλου, ό.π. σ.137. Για το ίδιο περιστατικό ο Βουργουτζής αναφέρει στη συνέντευξη που δημοσιεύεται στο Παράρτημα ότι ο Παπανδρέου είπε: ««Γιάννη στα γραπτά παίρνεις άριστα, στα προφορικά το παίζεις αλλιώς, παίρνεις μηδέν» και ο Μέρτζος, επίσης στη συνέντευξη που δημοσιεύεται στο Παράρτημα ότι ο Βελλίδης του είπε μια μέρα, «είδατε κύριε πρόεδρε πόσο σας υποστηρίζω;» και ο Παπανδρέου απάντησε «Γιάννη εις τα γραπτά λαμβάνεις άριστα, εις τα προφορικά όχι». Ο Αθανασιάδης επικαλείται σε συνέντευξή του που δημοσιεύεται στο Παράρτημα κάποιον αυτόπτη μάρτυρα που του μετέφερε τη φράση ως εξής μετέφερε αυτόπτης μάρτυρας, «Γιάννη στα προφορικά σου παίρνεις άριστα στα γραπτά σου μηδέν». Επειδή είναι δύσκολο να ήταν παρόντες ο Μέρτζος Από τα παραπάνω εικάζουμε ότι το περιστατικό θα πρέπει να είχε συζητηθεί στους κύκλους της Θεσσαλονίκης και να μεταφερόταν από στόμα σε στόμα.

³²² βλ. Παράρτημα συνέντευξη Βουργουτζή

πόσο σας υποστηρίζω;” Του λέει ο Γέρος, ο οποίος ήταν αμίμητος, “Γιάννη εις τα γραπτά λαμβάνεις άριστα, εις τα προφορικά όχι”. Ήξερε ότι προφορικά έκανε τα αντίθετα...». ³²³ Όπως και να ειπώθηκε η φράση, φανερώνει τη διπλή στάση που προσπαθούσε να κρατήσει ο Βελλίδης- ως εκδότης και επιχειρηματίας που ενδιαφερόταν για την κυκλοφορία της εφημερίδας του παρέμενε υπέρ του Παπανδρέου, ως στέλεχος της Ε.Κ. συμμετείχε στις παρασκηνιακές διεργασίες για την «τρίτη λύση». Όταν δυο χρόνια αργότερα επιβλήθηκε η χούντα ο Βόδενας υποστηρίζει ότι άκουσε τον Βελλίδη που είπε στον Αχιλλέα Μπουντουβή (συνεργάτη του Στεφανόπουλου και φίλο του Βελλίδη): “Δεν έπρεπε να τον φάμε τον Γέρο Αχιλλέα”». ³²⁴

Τόσο ο Χριστοδούλου όσο και η Κ. Βελλίδη, σε συνεντεύξεις που παραχώρησαν στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας αναφέρουν ότι ο εκδότης ήξερε ή προέβλεπε τη δικτατορία, βάσει πληροφοριών από πηγές του. Η κόρη του αναφέρει: «Ο πατέρας μου έβλεπε τη χούντα να έρχεται. Έβλεπε ότι κάποια στιγμή θα εξελιχθεί όλος αυτός ο αναβρασμός (και με τα γλωσσολογικά του Παπανούτσου και με το 114 κλπ). Έβλεπε ότι όλοι κατέβαιναν στους δρόμους έβλεπε να δημιουργείται μια τρομακτική αναστάτωση και έβλεπε ότι θα καταλήξουμε κάποια στιγμή, και από πληροφορίες που είχε βέβαια...ότι θα φτάσουμε κάποια στιγμή στο να έχουμε μία δικτατορία εκ νέου, για να μπουν τα πράγματα στη θέση τους. Το ήξερε δηλαδή, το έλεγε πολύ συχνά: «καλά, καλά, περιμένετε, θα γίνει κάτι, θα γίνει μια χούντα»». ³²⁵ Ο Βοδενας αφήνει να εννοηθεί ότι δεν περίμενε αυτή τη χούντα, από τους συγκεκριμένους πραξικοπηματίες, (ενδεχομένως να περίμενε βασιλικό κίνημα) ³²⁶. Μάλιστα ο Χριστοδούλου αναφέρει ότι με εντολή του εκδότη ο ίδιος πήγε στις Βρυξέλλες να ειδοποιήσει τον Βασίλη Εφραιμίδη παλιό βουλευτή της ΕΔΑ, να το σκάσει γιατί θα συλληφθεί. ³²⁷ Ο Βουργουτζής αναφέρει σε συνέντευξή του για την παρούσα εργασία ότι «ποτέ δεν τόλμησε χουντικός να περάσει το κατώφλι της εφημερίδας». ³²⁸ Ο Πεκλάρης αναφέρεται σε ένα περιστατικό κατά το οποίο ο τότε διοικητής της ΚΥΠ Β. Ελλάδος Στέφανος Καραμπέρης κάλεσε τον Βελλίδη με τρόπο επιτακτικό, κάτι που ενόχλησε τον εκδότη, ο οποίος του απάντησε «ναι θα ‘ρθω Στέφανε στο γραφείο σου, αλλά κοίταξε, εγώ έχω περάσει εποχές που κάτι συνταγματάρχες σαν εσάς τους

³²³ Βλ Παράρτημα συνέντευξη Βουργουτζή

³²⁴ Χριστοδούλου, ό.π. 136

³²⁵ Παραρτημα, συνέντευξη Βελλίδη

³²⁶ Χριστοδούλου ό.π., σ.137

³²⁷ Παράρτημα, συνέντευξη Χριστοδούλου

³²⁸ Παραρτημα, συνέντευξη Βουργουτζή

καθαρίζαν παιδάκια με πέτρες στο δρόμο».³²⁹ Μετά την πτώση του Παπαδόπουλου από τον Ιωαννίδη ο Καραμπέρης με πολιτικά και με τραγιάσκα ήρθε στο γραφείο του Βελλίδη για προστασία, γιατί «τον θεωρούσαν κεντρικό πρόσωπο τον Βελλίδη, πρόσωπο με επιρροή. Οπουδήποτε μπορούσε να σηκώσει το τηλέφωνο ο Βελλίδης και να έχει επιρροή. Οπουδήποτε. Και στον καλό και στον κακό».³³⁰ Πάντως όπως αναφέρει ο Χριστοδούλου στη συνέντευξη του, ο Βελλίδης του είχε εξομολογηθεί ότι οι χουντικοί είχαν βάλει κοριούς και παρακολουθούσαν το γραφείο του νύχτα μέρα για να ξέρουν τις σχέσεις του, τον συνέλαβαν στο αεροδρόμιο γιατί είχε μερικά παραπάνω χαρτονομίσματα και επίσης κατασκεύασαν κατηγορία ότι έπαιρνε παράτυπα λεφτά ως πρόεδρος της ΔΕΘ.³³¹ Ακόμα και κατά τη διάρκεια της Χούντας ο εκδότης διατηρούσε ένα εξαιρετικό δίκτυο πληροφοριών και σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Α. Κούρτης στη συνέντευξη που παρατίθεται στο Παράρτημα, ο Βελλίδης είναι αυτός που ειδοποίησε τον Μακάριο ότι η χούντα του Ιωαννίδη σχεδίαζε τη δολοφονία του.³³²

Κατά τη διάρκεια της χούντας, ο Βελλίδης ενίσχυε οικονομικά τους πολιτικούς, οι οποίοι είχαν φύγει με τη δικτατορία στο εξωτερικό, υποστηρίζει ο Μέρτζος, και «με αυτές τις “αποσκευές” στη μεταπολίτευση έγινε πανίσχυρος. Η αποκορύφωση της δύναμewς του έγινε μετά τη μεταπολίτευση».³³³ Μετά την χούντα ο Βελλίδης στήριξε ξεκάθαρα τον Καραμανλή, ειδικά το πρώτο διάστημα που ακόμα υπήρχε ένας φόβος για το ποια θα είναι η κατάληξη της μεταπολίτευσης. Κατά τον Χριστοδούλου ο Βελλίδης ήθελε να βοηθήσει τότε τη δεξιά να σταθεροποιηθεί.

334

1.2.2 Οι σχέσεις του Βελλίδη με τους πολιτικούς της εποχής

Σύμφωνα με τον έμπιστο οδηγό του, «ο Βελλίδης όπως και ο πατέρας του ήταν βενιζελικός. Στη δεκαετία του '50 ο Βελλίδης λάτρεψε δύο ηγέτες (...) τον Σοφοκλή Βενιζέλο και τον Νικόλαο Πλαστήρα» με τους οποίους είχε και προσωπικές σχέσεις. «Τσαλδάρηδες, Παπάγοι, Κανελλόπουλοι του ήταν αδιάφοροι, αν όχι άγνωστοι. Τον Γέρο (σ.σ. Γεώργιο Παπανδρέου) τον σεβόταν αλλά μέχρι

³²⁹ Παράρτημα, συνέντευξη Πεκλαρη

³³⁰ ό.π.

³³¹ Παράρτημα, συνέντευξη Χριστοδούλου

³³² Παράρτημα, συνέντευξη Κουρτη

³³³ Παράρτημα, συνέντευξη Μέρτζο

³³⁴ Παράρτημα, συνέντευξη Χριστοδούλου

εκεί. Όσο για τον Καραμανλή δεν είχαν πολλά πάρε δώσε τότε».³³⁵ Αυτά αναφέρει ο έμπιστος του Βελλίδης Λ. Βόδενας, κάτι που επιβεβαιώνεται και από τα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας (βλ. κεφάλαια 4^ο-8^ο). Ο Βελλίδης εκτιμούσε τον Σοφούλη, φιλοξένησε πολλές φορές άρθρα του, τον υποστήριξε κατά τη διακυβέρνησή του την περίοδο του εμφυλίου, ενώ όπως είδαμε και στην ενότητα 1.1.1. η «Μ» θεωρούταν όργανο του Κόμματος των Φιλελευθέρων του Σοφούλη (σημειωτέον ότι τότε ο Βενιζέλος τηρούσε αποστάσεις από την επίσημη πολιτική του Κ.Φ.).³³⁶ Όταν πέθανε ο Σοφούλης η εφημερίδα κυκλοφόρησε με μαύρη πλαισίωση πένθους σε όλο το πρωτοσέλιδο, ενώ η λεζάντα κάτω από τη φωτογραφία του έγραφε "ο παρακλητός", φανερώνοντας την εγγύτητα του εκδότη προς τον εκλιπόντα.³³⁷ Μεγάλο σεβασμό έτρεφε απέναντι στον Πλαστήρα, τον οποίο εκτιμούσε και για το γεγονός ότι δεν πλούτισε από την πολιτική. Ο Βόδενας περιγράφει ένα περιστατικό όπου ο Βελλίδης επισκέπτεται τον ασθενή Πλαστήρα στο φτωχικό σπίτι του και εντυπωσιάζεται από τον λιτό τρόπο ζωής του.³³⁸ Είναι χαρακτηριστικό ότι στο πρώτο μεταπολεμικό φύλλο της «Μ» δημοσιεύεται συνέντευξη του τότε πρωθυπουργού Ν. Πλαστήρα. Η εφημερίδα δημοσίευσε πολλές φορές άρθρα του, κράτησε γραμμή ίσων αποστάσεων μεταξύ του ιδίου και του Βενιζέλου. Όταν έφυγε από την ζωή η εφημερίδα κάλυψε την κηδεία του με εκτεταμένα ρεπορτάζ,³³⁹ και τον χαρακτήρισε ως «τον ηρωϊκότερον στρατιώτην», «αδάμαστον λαϊκόν ηγέτην», «εθνικό ήρωα».³⁴⁰

Η πιο σημαντική πολιτική αλλά και προσωπική φιλία ήταν αυτή με τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Ενώ τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια η «Μ» υποστηριξε τον Σοφούλη, που ήταν εξάλλου αρχηγός του Κ.Φ. , την περίοδο 1950-1952, εδραιώνεται η υποστήριξη της εφημερίδας προς την Σοφοκλή Βενιζέλο. Αυτή η υποστήριξη θα συνεχίσει μέχρι το τέλος της ζωής του, ακόμα και όταν οι προσπάθειες ενοποίησης του κέντρου αποτυγχάνουν και ο Βενιζέλος διασπά το Κ.Φ.³⁴¹ Σύμφωνα με

³³⁵ Χριστοδούλου, ό.π., σ.39

³³⁶ Νικολακόπουλος, ό.π. σ.59

³³⁷ «Μ» 25.6.1949

³³⁸ Χριστοδούλου, ό.π., σ. 40

³³⁹ «Μ» 28.7.1953 «Η Ελλάς θρηνεί τον Ν. Πλαστήραν». Το θέμα καλύπτει τη μισή έκταση της πρώτης σελίδας, που φέρει μια μεγάλη μαύρη γραμμή πένθους. Δημοσιεύεται φωτογραφία των Βενιζέλου και Παπάγου, στο προσκέφαλο του νεκρού.

³⁴⁰ «Μ» 29.7.1953 «Ως εθνικός ήρωας κηδεύεται ο Πλαστήρας». Σε πεντάστηλο σκίτσο απεικονίζεται φωτογραφία του Πλαστήρα και μπροστά της να στέκεται μια γυναίκα που φορά την παραδοσιακή μακεδονίτικη στολή και κρατά εις ένδειξη πένθους ένα αναμμένο κερί. Η λεζάντα γράφει «Η "Μακεδονία" δεν θα λησμονήσει ποτέ τον λευκόν στρατιώτην της Δημοκρατίας».

³⁴¹ Βλ. 6^ο κεφάλαιο.

τον Βόδενα ο Βελλίδης γνώρισε τον Βενιζέλο το 1952, μέσω του αρχισυντάκτη της «Μ» Γ. Ιωαννίδη-μάλιστα στις βουλευτικές εκλογές της ίδιας χρονιάς ο εκδότης ήταν υποψήφιος των Φιλελευθέρων.³⁴² Ο Βενιζέλος προωθούσε διάφορα σχέδια και απόψεις του, που παρουσιαζόταν ως ειδήσεις στη «Μακεδονία», για να μετρήσει τις αντιδράσεις του κόσμου.³⁴³ Σύμφωνα με την Κατερίνα Βελλίδη «η φιλία τους ξεπερνούσε την αδερφική»³⁴⁴ ενώ ο Βουργουτζής υποστηρίζει ότι ο Βελλίδης, που δεν δάκρυσε ποτέ, έκλαψε στην κηδεία του Σοφοκλή, μαζί με τον Ωνάση.³⁴⁵ Σύμφωνα με τον Βόδενα, ο Βελλίδης στον μόνο πολιτικό που αναγνώριζε πολιτική μεγαλοφυΐα και μετριοπάθεια ήταν στον Σοφοκλή Βενιζέλο.³⁴⁶ Σύμφωνα με τον ίδιο, ο Βενιζέλος θαύμαζε τον Βελλίδη για το μυαλό του, τη ντομπροσύνη του και το γεγονός ότι δεν υπήρχε σκοπιμότητα σε αυτή τη φιλία. Η σχέση αυτή υπήρξε αδιατάρακτη. Η στενή φιλική τους σχέση των δύο ανδρών, αποτυπώνεται και στον αριθμό των άρθρων του Βενιζέλου που φιλοξένησε η «Μ». Όταν υπήρχε διάσπαση μεταξύ των δυνάμεων του κέντρου, η «ζυγαριά» της εφημερίδας άλλοτε διακριτικά και άλλοτε ξεκάθαρα έγερνε προς τη μεριά του Βενιζέλου, όταν δε ήταν εκτός κυβέρνησης, η «Μακεδονία» ήταν η αντιπολιτευτική φωνή του Βενιζέλου. Το γεγονός ότι ο Βελλίδης ήταν ένα πρόσωπο της απολύτου εμπιστοσύνης του Βενιζέλου επιβεβαιώνεται και από την αναφορά του Κ. Καραμανλή, ότι όταν τον Ιανουάριο του 1956 ο Σ. Βενιζέλος του πρότεινε εκλογική συνεργασία, το έπραξε με «αγγελιαφόρους» του μηνύματος τους κ.κ. Κατάβολο και Βελλίδη, αλλά ο ίδιος το αρνήθηκε, μη θέλοντας να έχει σχέση με τα παλιά κόμματα και επιδιώκοντας να μετρήσει τις δυνάμεις της ΕΡΕ.³⁴⁷ Αυτό σημαίνει ενδεχομένως και ότι υπήρχε διάυλος επικοινωνίας μεταξύ Βελλίδη και Καραμανλή.

Οι σχέσεις του Βελλίδη με τον Παπανδρέου οριζόταν πάντοτε ανάλογα με τις σχέσεις που είχε ο Βενιζέλος με τον Παπανδρέου. Ο Κ. Μητσοτάκης αναφέρει ότι «ο Σοφοκλής είχε έναν πάρα πολύ σκληρό πυρήνα δικό του, αφοσιωμένο, βουλευτές, στελέχη και εφημερίδες. Είχε τη "Μακεδονία". Ο Βελλίδης ήταν το φόβητρο εκείνη την εποχή του Γέρου. Ένα άρθρο της Μακεδονίας ανέτρεπε τον

³⁴² Χριστοδουλου, ό.π., σ.84

³⁴³ ό.π.

³⁴⁴ Βελλίδη, ό.π., σ.130

³⁴⁵ Βουργουτζής, ό.π., σ.328

³⁴⁶ Χριστοδούλου, ό.π., σ.84

³⁴⁷ Καραμαλής (2010) «Οι σχέσεις μου με τους αντιπάλους» στο Λαμπριάς, Τ. *Καραμανλής ο φίλος*, Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, σ.324. Είναι ενδιαφέρον ότι το Μάρτιο του ίδιου έτους η «Μ» δημοσιεύει σε πρωτοσέλιδο ακριβώς το αντίθετο. «Μ» 29.3.1956 «Ο κ. Σ. Βενιζέλος επιβεβαιώνει ότι ο κ. Καραμανλής του επρότεινε σύμπραξιν. Ο αρχηγός όμως της ΦΔΕ την απέκρουσε και υπέδειξε τον σχηματισμόν νέας ευρυτάτης συνεργασίας κυβερνήσεως» (σ.σ. για την αντιμετώπιση του κυπριακού)

Παπανδρέου και κυριολεκτικά τον τίνιζε στον αέρα».³⁴⁸ Σύμφωνα με τον Βόδενα, όποτε ο Γεώργιος Παπανδρέου έβλεπε το δίδυμο Βελλίδη-Κόκκα (σ.σ. της εφημερίδας «Ελευθερία») να ανεβαίνουν στο Καστρί έλεγε «Ωχ, έρχονται τα στιλέτα του Βενιζέλου».³⁴⁹ Είναι χαρακτηριστικό ότι στις εκλογές του 1952, όταν ο Παπανδρέου εγκατέλειψε το Κέντρο και συντάχθηκε με τον Συναγερμό του Παπάγου η «Μ» δημοσιεύει μια γελοιογραφία με τον Παπάγο στον ρόλο του Πασά και τον Παπανδρέου καθώς και άλλους προσχωρήσαντες με τη στολή οδαλίσκης. Σύμφωνα με μια ανεκδοτολογικού χαρακτήρα φράση που αποδίδεται στον Παπανδρέου και φανερώνει την επιρροή που ασκούσε ο Βελλίδης στη Βόρεια Ελλάδα «ο Βελλίδης κρατάει στα χέρια του το ποσοστό που βγάζει το πρώτο κόμμα».³⁵⁰ Όπως αναφέρει ο Βόδενας:

«Ο Παπανδρέου γνωριζόταν από παλιά με το Βελλιδέικο και υπολόγιζε πάρα πολύ την επιρροή της Μακεδονίας στη Βόρεια Ελλάδα. Ο Γέρος λοιπόν ήρθε στα εγκαίνια των νέων γραφείων της “Μακεδονίας” το 1953. Βλεπόντουσαν έκτοτε συχνά με τον Βελλίδη και η σχέση τους έγινε πολύ στενή αργότερα επί “Ενώσεως Κέντρου”. Όμως εγώ πιστεύω ότι κατά βάθος ο Βελλίδης ήταν καχύποπτος, δεν είχε εμπιστοσύνη στο Γέρο. Αυτή η ιστορική διαπλοκή του Γάτου (σ.σ. το προσωνύμιο του Βελλίδη) με τον Γέρο, δεν έγινε ποτέ ό,τι η σχέση του με τον Σοφοκλή (σ.σ. Βενιζέλο). Ούτε όταν ο Βελλίδης τον πρότεινε για πρόεδρο της Ενώσεως Κέντρου. Τον παραδεχόταν σαν ρήτορα, τον παραδεχόταν σαν πεπειραμένο, ηθικό, ακούραστο και χαλκέντερο πολιτικό».³⁵¹

Κατά τον Χριστοδούλου ο Βελλίδης δεν εμπιστευόταν τον Παπανδρέου, ειδικά αφότου πέθανε ο Σοφοκλής Βενιζέλος, γιατί προέβλεπε ότι ο γιος του, ο Ανδρέας, θα μετακυλούσε την Ένωση Κέντρου προς τα αριστερά και αποφάσισε να την σταματήσει.³⁵² Όσο για τον Ανδρέα Παπανδρέου, φαίνεται ότι δεν του έτρεφε εκτίμηση και τον έβλεπε τουλάχιστον με καχυποψία, γιατί τον θεωρούσε αριστερό-ρίζοσπαστικό στοιχείο στην Ε.Κ., ότι υπονόμευσε τον πατέρα του και τον παρέσυρε σε λάθη κατά την κρίση του 1965 και τέλος ότι είχε εμπλοκή με τον ΑΣΠΙΔΑ.³⁵³ Η άποψη του εκδότη για τον Μητσοτάκη ήταν σύμφωνα με την Κ. Βελλίδη, ότι ήταν «άνθρωπος με αξίες, όπως όλοι οι

³⁴⁸ Διαμαντόπουλος, Θ. 1990. *Κώστας Μητσοτάκης, πολιτική βιογραφία τ.β' 1961-1974 από τον ανένδοτο στη δικτατορία*. Αθήνα: Παπαζήση, σ.99.

³⁴⁹ Χριστοδούλου, ό.π., σ.52

³⁵⁰ ό.π., σ.81

³⁵¹ ό.π.

³⁵² Παραρτημα, συνεντευξη Χριστοδούλου

³⁵³ Χριστοδουλού, ό.π., σ.162 και συνεντεύξεις στο Παράρτημα

μεγάλοι πολιτικοί. Με καλές πλευρές αλλά και σκοτεινές. Ο πατέρας μου στεκόταν στα καλά. Αλλά συζητούσε μαζί τους και όσα δεν ήταν καλά».³⁵⁴ Αλλά και ο Μέρτζος αναφέρει ότι ο Βελλίδης είχε πολύ καλές σχέσεις με τον Μητσοτάκη και τους άλλους αποστάτες.³⁵⁵

Η γνωριμία του με τον Καραμανλή χρονολογείται από το 1929. Τότε ο Γιάννης Βελλίδης είχε αναλάβει να μεταφέρει την εφημερίδα στις Σέρρες, και μόλις ξεφόρτωνε τα δέματα στο πρακτορείο, πήγαινε να καπνίσει ναργιλέ στο καφενείο όπου έπαιζε τάβλι ο Καραμανλής, φοιτητής τότε της Νομικής.³⁵⁶ Ο Βουργουτζής αναφέρει ότι είχαν γίνει φίλοι όταν βρισκόταν στη μετεφοβική ηλικία.³⁵⁷ Μέχρι τη μεταπολίτευση, οι δύο άνδρες ήταν σε διαφορετικά πολιτικά στρατόπεδα, (προπολεμικά ο Βελλίδης με τους βενιζελικούς, ο Καραμανλής με το Λαϊκό Κόμμα, μεταπολεμικά με τους Φιλελεύθερους και με τον Παπάγο αντίστοιχα). Το μεταξύ τους ρήγμα διευρύνθηκε όταν ο Βελλίδης, το 1955 πληροφορήθηκε ότι ο Καραμανλής ως πρωθυπουργός ευνοούσε κάποιες απόπειρες που γινόταν υπογείως για μεταφορά της Διεθνούς Έκθεσης από τη Θεσσαλονίκη στην Αθήνα.³⁵⁸ Όταν ανέλαβε την πρωθυπουργία, μετά το θάνατο του Παπάγου, η εφημερίδα σφυροκόπησε τον νέο ηγέτη με σειρά κύριων άρθρων στα οποία χρησιμοποίησε χαρακτηρισμούς όπως «τυχοδιώκτης», «ακροδεξιός», «αποτυχημένος Μεσσίας» ενώ καθ' όλη τη διάρκεια της θητείας τού του άσκησε δριμυία κριτική (βλ. κεφάλαιο 6^ο). Όπως αναφέρει ο Βουργουτζής «την πρώτη επταετία τον χτυπούσαμε άσχημα, πολύ άσχημα. Τότε ήταν που έλεγε “φοβάμαι τη Μακεδονία”. Του κάναμε πόλεμο τρελό».³⁵⁹ Στη συνέντευξη που παρατίθενται στο Παράρτημα, ο Γιαγκιόζης αναφέρεται ένα περιστατικό κατά το οποίο ο Βελλίδης επισκέπτεται τον Καραμανλή στο γραφείο του για να αποτρέψει ενδεχόμενη μεταφορά της ΔΕΘ στην Αθήνα, αυτός τον αρπάζει από τον λαιμό και του λέει «τι έχεις φαγωθεί με έμενα ρε παλιάνθρωπε;». Ο Βελλίδης δεν τα έχει χάσει και του λέει «να σας πω κ. πρόεδρε. Υπάρχει ένα καζάνι και μια κουτάλα και οι δικοί σας συνεχώς ανακατεύουν το περιεχόμενο και εμείς από μακριά μόνο βλέπουμε. Εμείς μόνο λίγο την κουτάλα θέλουμε να πιάσουμε». Σκάει στα γέλια ο Καραμανλής- είναι το πρώτο λιώσιμο των «χιονιών» μεταξύ τους- και του λέει «αν ερχόσουν μαζί μου εμείς οι δυο οι Μακεδόνες θα είχαμε αναμορφώσει την Ελλάδα και θα διαλύαμε τη σαπίλα της Αθήνας». Ο Βελλίδης του είπε ότι «εγώ έχω δώσει τον λόγο μου στην

³⁵⁴ Παράρτημα συνέντευξη Βελλίδη

³⁵⁵ Παραρτημα, συνέντευξη Μέρτζου

³⁵⁶ Χριστοδούλου ό.π., σ.79

³⁵⁷ Βουργουτζής, ό.π. σ.232

³⁵⁸ ό.π., σ. 81

³⁵⁹ Παραρτημα, συνέντευξη Βουργουτζή

Ένωση Κέντρου και θα ήταν ανήθικο και υποτιμητικό να ερχόμουν σε σένα. Όταν εκλείψουν οι λόγοι αυτοί τότε θα συναντηθούν οι δρόμοι μας».³⁶⁰ Η κόρη του αναφέρει ότι «ο πατέρας μου ανέπτυξε τις σχέσεις του με τον Καραμανλή όταν δεν υπήρχε πια ο Γεώργιος Παπανδρέου και τα πράγματα είχαν αρχίσει να είναι δύσκολα. Βασικά ο πατέρας μου ήταν μια προσωπικότης που τον ενδιέφερε ο τόπος του, δεν τον ενδιέφεραν οι μικροπολιτικές (...). Ο σκοπός του ήταν να γίνει το καλύτερο για αυτό τον τόπο».³⁶¹ Μετά την φυγή του Καραμανλή στο Παρίσι, το 1963, φαίνεται ότι αναπτύχθηκε ένας δεσμός φιλίας μεταξύ των δύο, με τη μεσολάβηση του Τάκη Λαμπρία, όπως υποστηρίζει ο Μέρτζος σε συνέντευξη στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας.³⁶² Ο ίδιος λέει ότι ο Βελλίδης επισκέπτονταν τον Καραμανλή στο Παρίσι. Το ίδιο αναφέρουν και η Κ. Βελλίδη και ο Α. Κούρτης, υποστηρίζοντας όμως ότι οι συναντήσεις αυτές γινόταν κατά τη διάρκεια της χούντας και ότι τότε πείσθηκε ο Βελλίδης ότι ο Καραμανλής ήταν παράγοντας σταθερότητας και αποφάσισε να τον υποστηρίξει.³⁶³ Μάλιστα, το 1973 ο Βελλίδης δέχεται να δημοσιεύσει τις δηλώσεις του εξόριστου Καραμανλή- κάτι που τόλμησαν μόνο αυτός και ο εκδότης της εφημερίδας «Βραδυνή» Τζώρτζης Αθανασιάδης. Μετά τη μεταπολίτευση οι δύο άνδρες συνδέονται άρρηκτα, με πολιτική και προσωπική φιλία- όπως αναφέρει ο Μέρτζος ο Βελλίδης ένας από τους λίγους ανθρώπους στους οποίους ο Καραμανλής επιτρέπει να του απευθύνουν το λόγο στον ενικό.³⁶⁴ Ο Χριστοδούλου αναφέρει ότι μετά από τις συναντήσεις τους με τον Καραμανλή ο Βελλίδης και έλεγε «μωρέ αυτός φαίνεται να έχει βάλει μυαλό».³⁶⁵ «Ήταν εντυπωσιασμένος και καταλάβαινα, παρότι μικρός τότε, ότι ήταν το πρόσχημα για να μην πει ότι [ο ίδιος] αλλάζει [πολιτικό] στρατόπεδο έλεγε ότι ο Καραμανλής έχει ώριμες πολιτικές απόψεις» αναφέρει.³⁶⁶ «Ο Καραμανλής είχε «μια αγάπη πραγματική προς τον πατέρα μου. Ήξερε ότι ήταν ένας άνθρωπος που μπορούσε να στηριχτεί, μπορούσε να μιλήσει, μπορούσε να τον μεταπείσει για κάποια πράγματα, που δεν ήταν προς όφελος της παράταξης και γενικότερα, ήταν ένας πραγματικός φίλος του, έτσι το ένιωθε ο Καραμανλής» αναφέρει η κ. Βελλίδη.³⁶⁷

³⁶⁰ Παρτάρτημα, συνέντευξη Γιαγκιόζη

³⁶¹ Παρτάρτημα, συνέντευξη Βελλίδη

³⁶² Παρτάρτημα, συνέντευξη Μέρτζου

³⁶³ Παρτάρτημα, συνεντεύξεις Βελλίδη, Κούρτη

³⁶⁴ Παραρτημα, συνέντευ Μέρτζου

³⁶⁵ Παραρτημα, συνέντευξη Χριστοούλου

³⁶⁶ ό.π

³⁶⁷ Παρτάρτημα, συνέντευξη Βελλίδη

1.2.3 Ο εκδότης ως «Θεσσαλονικάρης»

Κατά κανόνα η «Μ» επέλεγε ως κύριο θέμα στο πρωτοσέλιδο κάποιο γεγονός της κεντρικής πολιτικής σκηνής- όταν η κυβέρνηση ήταν από το χώρο της δεξιάς το θέμα παρουσιαζόταν με επίκεντρο τις επικριτικές δηλώσεις των ηγετών του κέντρου, όταν η κυβέρνηση ήταν κεντρώα με επίκεντρο τις δηλώσεις των κυβερνητικών στελεχών. Τα τοπικά θέματα εμφανίζονται μεν στο πρωτοσέλιδο, αλλά σπανίως αναδεικνύονται ως κεντρικά θέματα. Όταν τα τοπικά θέματα έχουν πολιτικές προεκτάσεις η παρουσίασή τους σχετίζεται ανάλογα με το αν στην εξουσία βρίσκεται κυβέρνηση του κέντρου ή της δεξιάς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η υπόθεση κατάργησης της Γενικής Διοικήσεως Βορείου Ελλάδος. Επί κυβέρνησης Βενιζέλου η «Μ» κάνει μεν λόγο για «εθνικό έγκλημα» αλλά αμέσως μετά παρουσιάζει τον πρωθυπουργό να συμφωνεί «προς τας απόψεις της «Μακεδονίας» περί μη κατάργησης.³⁶⁸ Δεν γνωρίζουμε αν ήταν ο παρεμβατικός λόγος της «Μ» που άλλαξε τα σχέδια για κατάργηση του υπουργείου ή η εφημερίδα θέλησε να δημιουργήσει μια θετική εικόνα υπέρ του Βενιζέλου, διογκώνοντας το πρόβλημα και εμφανίζοντας τον να το λύνει. Όταν το ίδιο θέμα προέκυψε επί κυβερνήσεων Παπάγου η εφημερίδα κατακεραύνωσε την κυβέρνηση με οκτάστηλο κύριο άρθρο που κάλυπτε τη μισή σελίδα του πρωτοσέλιδου, θυμίζοντας ότι και παλαιότερα οι γραφειοκράτες των Αθηνών προσπάθησαν κάτι ανάλογο, αλλά τότε υπήρχε κυβέρνηση (σ.σ. του Σ.Βενιζέλου) ενώ τώρα η κυβέρνηση είναι «εν διαλύσει».³⁶⁹ Την περίοδο της ΕΡΕ η εφημερίδα κατακεραυνώνει τον Καραμανλή είτε πρόκειται για τους λεωφορειούχους και το ξήλωμα των τρόλεϊ,³⁷⁰ είτε απλώς για την αναστάτωση που προκαλεί η επίσκεψη του πρωθυπουργού στην

³⁶⁸ «Μ» 13.5.1951 «Έγκλημα εθνικόν η κατάργησις των Γενικών Διοικήσεων και του υπουργείου» (σ.σ. Βορείου Ελλάδος). και «Μ» 20.5.1951 «Δεν καταργούνται το υπουργείον και αι γεν. διοικήσεις Βορ.Ελλάδος» με τη διευκρίνιση στον υπέρτιτλο «Κυβερνήσαντος του κ. Βενιζέλου» και στον υπότιτλο «Επιστολή του κ. Πρωθυπουργού προς τον υπουργόν κ. Ιασονίδην. Συμφωνεί προς τας απόψεις της “Μακεδονίας”».

³⁶⁹ Βλ. «Μ» 17.7.1955, «Η απάτη της αποκεντρώσεως»

³⁷⁰ Μ» 28.6.1957 «Συζητείται το σκανδαλώδες νομοσχέδιο περι αστικών συγκοινωνιών Θεσσαλονίκης», «Η πόλις παραδίδεται επί τριακονταετίαν εις την βουλιμίαν μιας ομάδος ανθρώπων και παραμερίζονται τα συμφέροντά της», «Οι βουλευταί της αντιπολιτεύσεως εξήτησαν συμμετοχήν των δήμων και κοινοτήτων και την επέκτασιν των αστικών γραμμών», «Ο λαός θέλει ευθυνόν εισιτήριον και τρόλλεϋ. «Μ» 24/4/1958 «Θεσσαλονικείς! Μη λησμονείτε ότι η ΕΡΕ μας επώλησεν εις τους λεωφορειούχους δια 25 χρόνια! Σκεφθήτε ποία ήτο η τιμή του εισιτηρίου πρόπερυσι και πέρυσι και ποία εφέτος. Σκεφθήτε τι ήτο άλλοτε η συγκοινωνία και πως κατήντησε σήμερον»

πόλη.³⁷¹ Αλλά ακόμη και την περίοδο της κυβέρνησης Ενώσεως Κέντρου ο Βελλίδης, παρόλο που αναγνωρίζει ότι «έργον μιας εφημερίδος δεν είναι βεβαίως να παρεμβαίνει» στα σχέδια της ηγεσίας ως προς τη σύνθεση της κυβέρνησης, ψέγει την κυβέρνηση για το γεγονός ότι «η βόρειος Ελλάς δεν έχει αντιπροσωπευτή επαξίως και κατ' αναλογία εις την συγκρότησιν της πρώτης, της παρούσης κυβερνήσεως της Ένωσης Κέντρου»,³⁷² παρόλο που θα είχε το ηθικό δικαίωμα να αξιώσει την μερίδα του λέοντος.³⁷³

Για την πόλη της Θεσσαλονίκης ο Βελλίδης αποτελούσε τον κορυφαίο τοπικό παράγοντα. Οι άνθρωποι που τον γνώρισαν τον χαρακτηρίζουν ως «Θεσσαλονικάρχη» ή και «Μακεδονάρχη». Ο Ν. Μέρτζος υποστηρίζει ότι ο Βελλίδης ήταν πιο ισχυρός από τον εκάστοτε υπουργό Βορείου Ελλάδος, και όπως λέει καλούσε τους υπουργούς για να πάρουν εντολές. Κατά τον ίδιο, ο εκδότης δεν έλεγε «θέλω να γίνει αυτό» στην πόλη, έλεγε «πρέπει» και το τεκμηριώνει- «αλλά το λεγε ο Βελλίδης και είχε κατάλληλο ακροατήριο (...) Δεν συνομιλούσε με τους υπουργούς, μιλούσε με τους πρωθυπουργούς, με τους αρχηγούς των κομμάτων».³⁷⁴ Η κόρη του εκδότη αναφέρει ότι «με τους υπουργούς της Β. Ελλάδος συνεργάστηκε πολύ, τον αγαπούσαν και τον εκτιμούσαν. Όπως συνεργαζόταν με τους νομάρχες, με τους τοπικούς παράγοντες. Ακόμα και όταν εμπλέκετο σε οποιαδήποτε πολιτική εξέλιξη είχε την βλέψη ότι πρέπει να γίνει κάτι που θα βοηθάει και πολύ στην εξέλιξη της Μακεδονίας».³⁷⁵ Ο Βουργουτζής περιγράφει ένα περιστατικό, όπου ο Βελλίδης τηλεφωνεί μεσάνυχτα στον υπουργό υγείας της κυβέρνησης Παπανδρέου προκειμένου να αποδεσμευτεί μια πίστωση για νοσοκομείο της Θεσσαλονίκης, κάτι που κατά τον συνεντευξιαζόμενο έγινε το επόμενο πρωί.³⁷⁶ Η Κατερίνα Βελλίδη υποστηρίζει ότι είχε βοηθήσει οικονομικά πολλούς βουλευτές Θεσσαλονίκης αλλά ότι «δεν υπήρχαν σχέσεις διαπλοκής, υπήρχαν σχέσεις φιλίας, κατανόησης και βοήθειας, διότι όταν κανείς είναι πολύ ισχυρός και έχει και χρήματα, το να βοηθήσει

³⁷¹ «Μ» 8.6.1957 «Κατετυρανήθη χθες επί ώρας ο λαός της Θεσσαλονίκης επειδή ήλθεν ο κ. Καραμανλής», «Οι λεωφορειούχοι απέσυραν πλείστα λεωφορεία δια να μετάρχουν της υποδοχής του προστάτη των και άφηκαν πόλιν και συνοικίας χωρίς συγκοινωνίαν», «Ψυχρά γενικώς ήτο η υποδοχή». Σε άλλη χρονική στιγμή, και πάλι με αφορμή επίσκεψη του Καραμανλή στη Θεσσαλονίκη περιγράφει: «Μ» 25.10.1960 «Πρωτοφανές το όργιον πιέσεων και απειλών δια να εξασφαλισθή “παλλαϊκή υποδοχή” εις τον αφικνούμενον την πρωϊαν κ. Καραμανλήν», «Τα πάντα εσταμάτησαν δια να εξυπηρετηθή το κόμμα», «Σκοπός να εμφανισθή ο κ. Καραμανλής ως “λαοπρόβλητος”!»

³⁷² «Μ» 17.12.1964

³⁷³ «Μ» 3.1.1965

³⁷⁴ Παράρτημα, συνέντευξη Μέρτζου

³⁷⁵ Παραρτημα, συνέντευξη Βελλιδη

³⁷⁶ Παραρτημα, συνέντευξη Βουργουτζή

κάποιους ανθρώπους πιστεύοντας ότι μπορούν να βοηθήσουν τη χώρα και φυσικά κατεξοχήν στο κομμάτι της Μακεδονίας, φυσικά τους βοηθούσαν. Πολλοί [βοηθήθηκαν]... επιχειρηματίες, απλοί άνθρωποι- γιατί τότε δεν υπήρχαν χρήματα, δεν δάνειζαν οι τράπεζες. Ήταν μια ταραγμένη περίοδος...».³⁷⁷ Σύμφωνα με τον Μέρτζο «ο κάθε υπουργός, αν εξελέγετο βουλευτής στη Βόρεια Ελλάδα, είχε ανάγκη εξ αντικειμένου από την εφημερίδα. Δεν ήταν ανάγκη να τον πλήξει προσωπικά. Αν δεν ανέφερε τρεις φορές το όνομά του και ανέφερε το όνομα του τοπικού αντιπάλου του [έφτανε]».³⁷⁸ Ένας από τους καλούς φίλους του ήταν και ο Γεώργιος Μπακατσέλος. «Ο πατέρας μου τον εκτιμούσε πάρα πολύ και συναντιόντουσαν πολύ συχνά, τον επισκέπτονταν στο γραφείο της Αθήνας και εδώ. Γενικά με την οικογένεια είχαμε καλές σχέσεις» αναφέρει η κόρη του,³⁷⁹ ενώ ο Βουργουτζής υποστηρίζει ότι με μεσολάβηση του Βελλίδη έγινε υπουργός ο Γιώργος Μπακατσέλος στην κυβέρνηση της ΕΚ.³⁸⁰

Τη δεκαετία του '50 η «Μ» έκανε δημοσιογραφικές αποστολές σε όλη τη Βόρεια Ελλάδα και ο διευθυντής της εφημερίδας Γ. Ιωαννίδης δημοσίευσε μεγάλα αφιερώματα για την κατάσταση στην ύπαιθρο με αποτέλεσμα να στρέψει την προσοχή των κυβερνήσεων Παπάγου και Καραμανλή στη Βόρεια Ελλάδα.³⁸¹ Την ίδια περίοδο ο Βελλίδης χρηματοδότησε το Ίδρυμα για την Περιφερειακή Ανάπτυξη, το οποίο, υπό τον καθηγητή της Παντείου Ιερώνυμο Πίντο, εκπονούσε μελέτες για το σχεδιασμό της ανάπτυξης της ελληνικής επαρχίας.³⁸² Οι συνεντευξιαζόμενοι μίλησαν για τη συμβολή του Βελλίδη στην αναμόρφωση της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης. Ο ίδιος γίνεται για πρώτη φορά γίνεται μέλος του ΔΣ της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης το 1952, επί κυβερνήσεως Πλαστήρα. Εκείνη την περίοδο η «Μακεδονία» έδωσε αγώνες για να ξανανοίξει η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης που είχε αναστείλει τη λειτουργία της με το ξέσπασμα του β' παγκοσμίου πολέμου.³⁸³ Πρόεδρος έγινε δύο φορές- την περίοδο 1964-1967 (δηλαδή ορίστηκε από την κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου και παρέμεινε επί αποστασίας) και την περίοδο 1975-1978 (από τη μεταπολιτευτική κυβέρνηση Καραμανλή, με τον οποίον ο εκδότης είχε πλέον αναπτύξει στενούς δεσμούς). Ο Βελλίδης

³⁷⁷ Παραρτημα, συνέντευξη Βελλίδη

³⁷⁸ Παραρτημα, συνέντευξη Μερτζου

³⁷⁹ Παραρτημα, συνέντευξη Βελλίδη

³⁸⁰ Παραρτημα, συνέντευξη Βουργουτζή

³⁸¹ Χριστοδούλου, ό.π., σ. 58

³⁸² ό.π., σ.114

³⁸³ ό.π., σ.90

πίστευε ότι η Έκθεση ήταν ο μόνος τρόπος για να βγει η Θεσσαλονίκη από την αφάνεια και την υπανάπτυξη και για αυτό έδωσε μάχες για να μην ευοδωθούν τα κατοπινά σχέδια Αθηναίων βιομηχάνων ώστε να μεταφερθεί η έδρα της στην Αθήνα. Μάλιστα ο Βελλίδης άσκησε πίεση στον Καραμανλή όχι μόνο των συνεχών δημοσιευμάτων, αλλά όπως ισχυρίζεται ο Βόδενας έβαλε βουλευτές και τον Μποδοσάκη να στείλουν «χαιρετίσματα» στον πρωθυπουργό.³⁸⁴ «Η Έκθεση είχε πάρα πολλά προβλήματα όταν την παρέλαβε. Την ανέπτυξε τόσο πολύ και δημιούργησε τις μικρότερες κλαδικές, το φεστιβάλ κινηματογράφου, το φεστιβάλ τραγουδιού» αναφέρει η Κ. Βελλίδη.³⁸⁵ Ο Α. Πεκλάρης αναφέρει ότι ως πρόεδρος της Έκθεσης πίεσε ώστε να ψηφιστεί ο νόμος που καθιστούσε τη ΔΕΘ αποκλειστικό, εθνικό φορέα διεθνών εκθέσεων.³⁸⁶

Ο Γιάννης Βελλίδης έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα εθνικά θέματα όπως το μακεδονικό και το κυπριακό, όπως αποτυπώνεται στην αρθρογραφία της εποχής. Στο μεν μακεδονικό ο ψυχρός πόλεμος και η ύπαρξη του «παραπετάσματος» συνετέλεσε ώστε να μην σημειωθεί όξυνση, όμως στο κυπριακό οι εξελίξεις ήταν ραγδαίες τη δεκαετία του '50 και του '60. Ο Βελλίδης θεωρούσε θανάσιμο σφάλμα τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και την ένταξη της Κύπρου στους Αδεσμεύτους, (ταυτιζόμενος με τις απόψεις του Σ. Βενιζέλου) και άσκησε οξεία κριτική στον Καραμανλή για το συγκεκριμένο θέμα. Ήταν υπέρμαχος της «σκληρής» γραμμής στις διαπραγματεύσεις και μέσω της αρθρογραφίας της εφημερίδας τη δεκαετία του '50 δεν δίστασε να ψέξει ακόμα και τις ΗΠΑ για τη στάση τους απέναντι στα εθνικά θέματα της Ελλάδας. Η εφημερίδα τάχθηκε αναφανδόν υπέρ του στρατηγού, πιθανώς εξαιτίας της σύμπλευσης απόψεων στο Κυπριακό, και αντιμετώπισε θετικά τη δημιουργία της Κίνησης Εθνικής Αναδημιουργίας και τη σύμπλευση Βενιζέλου –Γρίβα, με στόχο τη διαμόρφωση μιας εναλλακτικής πρότασης από το χώρο του Κέντρου.³⁸⁷

1.2.4 Οικονομικές σχέσεις με την εξουσία

Ως προς τα οικονομικά ωφελήματα που απολάμβαναν οι εκδότες, η «Μακεδονία» προφανώς δεν εξαιρούνταν από τον γενικό κανόνα, που προέβλεπε την απαλλαγή του δημοσιογραφικού χάρτου από δασμούς, με κρατική παρέμβαση. Αυτό που είναι δύσκολο να διαπιστωθεί είναι η εύνοια ή ο αποκλεισμός από τις κρατικές διαφημίσεις. Σύμφωνα με τον Α. Κούρτη την περίοδο των πρώτων

³⁸⁴ ό.π., σ.91

³⁸⁵ Παραρτημα, συνέντευξη Βελλίδη

³⁸⁶ Παραρτημα, συνέντευξη Πεκλαρη

³⁸⁷ Βλ. ενδεικτικά, «Μ», Οκτώβριος, Νοέμβριος 1960 Είναι χαρακτηριστικό ότι η εφημερίδα υποδέχτηκε ως θριαμβευτή τον στρατηγό Γρίβα όταν επέστρεψε από την Κύπρο στην Αθήνα («Μ» 18.3.1959).

μετεμφυλιοπολεμικών κυβερνήσεων της δεξιάς ο πόλεμος μεταξύ της κυβέρνησης και του Βελλίδη δεν περιοριζόταν μόνο στην παρεμπόδιση κυκλοφορίας της «Μακεδονίας» αλλά επεκτεινόταν και στην περικοπή των εσόδων από κρατικές διαφημίσεις.³⁸⁸ Όμως οι κρατικές διαφημίσεις δεν απουσίαζαν εντελώς από την εφημερίδα όταν είχαμε δεξιές κυβερνήσεις, ενδεχομένως επειδή η «Μακεδονία» ήταν αρκετά ισχυρή εφημερίδα για να την αγνοήσουν. Για παράδειγμα, έχουμε εντοπίσει διαφημίσεις της ΔΕΗ, του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου κλπ την περίοδο των κυβερνήσεων Καραμανλή, τα έτη 1957, 1958, 1959 κ.ο.κ.³⁸⁹ Αντίστοιχα δημοσιεύονται και διακηρύξεις από δημόσιους οργανισμούς, όπως το τοπικό παράρτημα του ΙΚΑ και οι δήμοι της περιοχής. Σύμφωνα με τον Κούρτη, πάντως, την περίοδο των κυβερνήσεων Πλαστήρα – Σοφούλη Βενιζέλου (και τη δεκαετία του '60 του Γ. Παπανδρέου) που βρισκόταν στην εξουσία φίλιες δυνάμεις «η εφημερίδα είχε διαφημίσεις και καταχωρήσεις από τους κρατικούς φορείς, ΔΕΗ, ΟΤΕ, άλλες κρατικές επιχειρήσεις, εργοστάσια ζάχαρης κλπ.». Σχολιάζοντας την πληροφορία ότι ο Βελλίδης πλήρωνε το νοίκι για τη λέσχη Φιλελευθέρων Θεσσαλονίκης, ο Κούρτης θεωρεί ότι αυτό ήταν πιθανό, αλλά «αυτά που έπαιρνε σε διαφημίσεις, δάνεια κτλ ήταν περισσότερα από αυτά που έδινε».³⁹⁰ Σε γενικές γραμμές το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων ήταν από ιδιώτες- διαφημίσεις επιχειρήσεων και μικρές αγγελίες. Επίσης, ο Κούρτης υποστηρίζει ότι την περίοδο κεντρώων και φιλελεύθερων κυβερνήσεων ο εκδότης «έπαιρνε πιο εύκολα δάνεια από τις τότε κρατικές τράπεζες, κυρίως Αγροτική, Εμπορική. Ήταν κρατικές τότε και έδιναν δάνεια»³⁹¹ ενώ ο Βόδενας αναφέρει ότι ο Βελλίδης μια φορά έλαβε δάνειο από την Εθνική Τράπεζα το οποίο ξεπλήρωσε μέχρι δεκάρας.³⁹² Ο Μέρτζος αναφέρει ένα περιστατικό, κατά το οποίο ο Βελλίδης αρνήθηκε χρήματα για να διαφημίσει αποκλειστικά την ΝΔ, γιατί, σύμφωνα με τα λεγόμενά του «δεν μπορώ να βγω αναφανδόν γαλάζιος, πρέπει να έχει και το πράσινο κλπ για να ασκώ επιρροή. Και τότε, όταν ασκώ επιρροή δεν το κάνω για τον εαυτό μου, το κάνω για τον τόπο. Μπορώ να βοηθήσω τον τόπο και να επηρεάσω τα πράγματα».³⁹³

1.2.5 Ο Βελλίδης ως επιχειρηματίας

Ως εκδότης, ο Βελλίδης παρέλαβε μια ιστορική εφημερίδα της Θεσσαλονίκης και την

³⁸⁸ Παράρτημα, συνέντευξη Κούρτη

³⁸⁹ Η παρούσα εργασία περιορίζεται στην εξέταση της πολιτικής γραμμής στα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας. Μια έρευνα στις εσωτερικές σελίδες της «Μακεδονίας», όπου δημοσιευόταν οι διαφημίσεις, σε φύλλα εφημερίδας μιας περιόδου 40 και πλέον ετών θα απαιτούσε πολύ περισσότερο χρόνο για την ολοκλήρωση της διπλωματικής εργασίας.

³⁹⁰ Παράρτημα, συνέντευξη Κούρτη

³⁹¹ ό.π.

³⁹² Χριστοδούλου, ό.π., σ. 87

³⁹³ Παραρτημα, συνέντευξη Μερτζου

ανέδειξε στη μεγαλύτερη εφημερίδα της Β. Ελλάδος. Ο Βόδενας τον περιγράφει ως χαλκέντερο στη δουλειά το και ότι δεν του ξέφευγε είδηση. Κάθε χρόνο επισκεπτόταν τη μεγάλη έκθεση της Φρανκφούρτης και ενημερωνόταν για τις τελευταίες εξελίξεις στην τυπογραφία, τις οποίες υιοθετούσε πριν από του Αθηναίους εκδότες, ήταν συμβεβλημένος με όλα τα διεθνή πρακτορεία ειδήσεων, είχε ένα πλήρως οργανωμένο γραφείο Αθηνών και ανταποκριτές σε όλες τις επαρχιακές πόλεις. Ο Γιάννης Βελλίδης ήταν πρωτοπόρος ως προς τη συνεργασία του με το «Ράδιο Τσιγγιρίδη» δημιουργώντας τρόπον τινά τον πρώτο "όμιλο" ενημέρωσης στην Ελλάδα.³⁹⁴ Επίσης ήταν ο πρώτος εκδότης που ανοίχτηκε στις αγορές της Γερμανίας και του Βελγίου, όπου υπήρχαν Έλληνες μετανάστες. Σε κάποια φάση κυκλοφορούσε έκδοση Γερμανίας με τιράζ 10.000 φύλλα, ενώ αναφέρεται ότι καθιερώθηκε μέχρι και αεροπορικό δρομολόγιο Θεσσαλονίκη- Φρανκφούρτη, προκειμένου να εξυπηρετηθεί η ανάγκη μεταφοράς της εφημερίδας.³⁹⁵

Από τους εκδότες της Θεσσαλονίκης, ο Βελλίδης είχε φιλικές σχέσεις με τον Σπαθάρη από το «Φως», τους αδελφούς Κούσκουρα της «Αλήθειας» και τυπικές σχέσεις με τον Χιωτόπουλο και τον Λεβαντή του «Ελληνικού Βορρά».³⁹⁶ Ο Μέρτζος αναφέρει μάλιστα ότι ο Βελλίδης βοηθούσε το «Φως» δίνοντας στην εφημερίδα τηλεγραφήματα και ανταποκρίσεις με ένα καρμπόν, με σκοπό να

³⁹⁴ Τυροβούζης, Ν. (2005) *Η εφημερίδα "Μακεδονία" και το "Ράδιο Τσιγγιρίδη". Ο πρώτος όμιλος ενημέρωσης στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press. Όπως αναφέρει ο συγγραφέας (ό.π., σ.8 κ.εξ) η «Μακεδονία» εφοδίαζε καθημερινά τον Τσιγγιρίδη με τις ειδήσεις και τις ανακοινώσεις της ημέρας, ώστε να έχει ο σταθμός του ενημερωμένο δελτίο ειδήσεων. Αν και η συνεργασία τους δεν ήταν στην βάση της οικονομική, ένωνε, ωστόσο, τις επιθυμίες των δύο ανδρών, του Βελλίδη για να πρωτοπορήσει στα δημοσιογραφικά χρονικά και να αφήσει πίσω τους ανταγωνιστές, και του Τσιγγιρίδη για να φτιάξει ένα πολυποϊκίλο ραδιοφωνικό πρόγραμμα, που θα το ακούν ευχάριστα οι ακροατές. Η «Μακεδονία» εφοδίαζε καθημερινά τον Τσιγγιρίδη με τις ειδήσεις και τις ανακοινώσεις της ημέρας, ώστε να έχει ο σταθμός του ενημερωμένο δελτίο ειδήσεων.

7 Τυροβούζης Ν. (

Εκφωνητές του σταθμού ήταν δημοσιογράφοι που συνεργάζονταν με την εφημερίδα, και όταν δεν τα κατάφερναν στην σύνταξη των ειδήσεων, ήταν ο Ι. Ιωαννίδης, ο διευθυντής της «Μακεδονίας» που έγραφε το δελτίο για να το εκφωνήσει ο «σπήκερ». Πέρα από αυτό, το 1936 ο σταθμός του Τσιγγιρίδη εκπέμπει το ραδιορεπορτάζ της «Μακεδονίας» το πρώτο στην ιστορία της ελληνικής δημοσιογραφίας, περιγράφοντας τα εγκαίνια της 11ης Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης. Δυο χρόνια αργότερα η «Μακεδονία» εγκαινιάζει από τον πομπό του Τσιγγιρίδη τις ραδιοφωνικές της εκπομπές, μέσα από τις οποίες κάθε Κυριακή εκλεκτοί καλλιτέχνες και ολόκληροι θίασοι κρατούν συντροφιά στο ακροατήριο της «Μακεδονίας». Αλλά και κάθε φορά που το Κράτος θέλησε να φιμώσει το σταθμό, όπως το 1936 και το 1945, η «Μακεδονία» στάθηκε στο πλευρό του Τσιγγιρίδη· και όταν τελικά το Κράτος υπερίσχυσε και ο Τσιγγιρίδης έσβησε το «ταμπλό» του πομπού του, ήταν η «Μακεδονία» που ανακίνησε το θέμα της αποζημίωσής του, τον υπερασπίστηκε και μέσα από τις στήλες της ζήτησε να τον αφήσουν να εκπέμπει και πάλι.

³⁹⁵ Χριστοδούλου, ό.π., σ.62

³⁹⁶ ό.π.

ενδυνανώνει το «Φως», να διαιρεί το αναγνωστικό κοινό της δεξιάς, ώστε να αποδυναμώνεται ο «Ελληνικός Βορράς».³⁹⁷ Οι εκδότες της Αθήνας και ο Βελλίδης είχαν επιλέξει να σέβεται και να μην προκαλεί ο ένας τον άλλον. Κατά τον Βουργουτζή ο Βελλίδης έτρεφε εκτίμηση για την Ελένη Βλάχου της «Καθημερινής» (ο πατέρας της Γιώργος Βλάχος είχε υπάρξει συντάκτης της «Μακεδονίας») και τον Χρήστο Λαμπράκη (ο πατέρας του Δημήτρης Λαμπράκης είχε λάβει μέρος στον Μακεδονικό Αγώνα), ενώ είχε φιλικές σχέσεις με τον Ευ. Τερζόπουλο, τον Γ. Παπαγεωργίου της «Αθηναϊκής» και τον Τζώρτζη Αθανασιάδη της «Βραδυλής».³⁹⁸ Ο Βόδενας έχει την άποψη ότι υπήρχε άτυπη συμφωνία μεταξύ Βελλίδη και Λαμπράκη για τα όρια της διείσδυσης του ενός στο χώρο επιρροής του άλλου.³⁹⁹ Σε κάθε περίπτωση, ο εκδότης της «Μ» ασκούσε πολιτικές πιέσεις ώστε να μην φτάνει νωρίς η πτήση από την Αθήνα στην Θεσσαλονίκη, για να μένει πολύ περισσότερη ώρα στα περίπτερα η «Μακεδονία» χωρίς ανταγωνισμό από το «Βήμα». Όμως τον Δεκέμβριο του 1965, έγινε προσπάθεια τροποποίησης της ρύθμισης περί του ωραρίου κυκλοφορίας των εφημερίδων. Η «Μ» εξαπέλυσε τότε σφοδρότατη επίθεση κατά του Συγκροτήματος, χωρίς να το κατονομάζει, με σειρά άρθρων που δημοσίευσε, κάνοντας λόγο για αυθάδη επιδρομή, ⁴⁰⁰ από αποικιοκράτες του τύπου.⁴⁰¹ Στο πλαίσιο αυτής της διαμάχης εντάσσεται και η επίθεση της «Μ», που φωτογραφίζει το συγκρότημα Λαμπράκη, υπενθυμίζοντας ότι ήταν κατ' επίφαση δημοκρατικό και βενιζελικό, καθώς υποστήριξε την κυβέρνηση Παπάγου παλαιότερα και εν προκειμένω την κυβέρνηση Στεφανόπουλου

³⁹⁷ Παράρτημα, συνέντευξη Μερτζου

³⁹⁸ Βουργουτζής, ό.π.

³⁹⁹ Χριστοδούλο.ό.π.σ.71

⁴⁰⁰ «Μ» 3.12.1965 «Ο κόσμος της βόρειου Ελλάδος παρακολουθεί από τινών ημερών την εξαπολυθείσαν εκ μέρους γνωστού δημοσιογραφικού συγκροτήματος των Αθηνών αυθάδη επίθεσιν εναντίον του τοπικού τύπου η οποία έχει όλα τα απεχθή χαρακτηριστικά των κεφαλαιοκρατικών «φαταουλικών» επιχειρήσεων που αποτέλεσαν πάντοτε αντικείμενον δημοσίας αντιδράσεως. (...) Η κυβέρνησις έχει στοιχειώδες καθήκον αδιαφορούσα δια τον ασκούμενον εκβιασμόν να προστατεύση την τοπικήν εφημερίδα και να ματαιώση εν τη γενέσει του τον επιχειρούμενον αθέμιτον συναγωνισμόν... «.

⁴⁰¹ «Μ» 4.12.1965

(που επιχείρησε να περάσει τον επίμαχο νόμο).⁴⁰² Ο Κούρτης, σε συνέντευξή του για την παρούσα εργασία, υποστηρίζει ότι ο Βελλίδης «επιχείρησε να βγάλει εφημερίδα και στην Αθήνα γύρω στο '65, στην αποστασία», «έκανε κάποιες κινήσεις αλλά προφανώς – εικάζω γιατί δεν το ξέρω – για να μην προχώρησε η δουλειά με τον Βελλίδη, πρέπει να έγινε συμφωνία με τον Λαμπράκη».⁴⁰³

Ο Γιάννης Βελλίδης θεωρείται ότι ανήκει στην κατηγορία των παραδοσιακών εκδοτών, αυτών που είχαν ως μόνο αντικείμενο επιχειρηματικής δραστηριότητας τις εφημερίδες τους. Η κόρη του υποστηρίζει σε συνέντευξή της ότι «ήταν παραδοσιακός εκδότης και δεν προσπαθούσε μέσω αυτού που ήταν να κερδίσει χρήματα για να κάνει εταιρείες άλλου τύπου. Θεωρούσε ότι ήταν ιερό πράγμα τα χρήματα του κράτους. Δεν είχε δανειστεί. Δεν είχε καμία εξάρτηση».⁴⁰⁴ Ο Χριστοδούλου αναφέρει ότι «ηξερε να κάνει λελογισμένη κατάχρηση της δύναμής του ως εκδότης», ενώ ποτέ δεν ανακατεύτηκε σε δραστηριότητες παράλληλες προς την εκδοτική του δουλειά.⁴⁰⁵ Τόσο ο Βόδενας όσο και ο Βουργουτζής αναφέρονται σε ένα περιστατικό μετά τη λήξη του β' παγκοσμίου πολέμου, όπου ο Βελλίδης προβληματιζόταν αν θα ήταν καλύτερο να πάρει ως πολεμική αποζημίωση (σ.σ. προφανώς για τις εγκαταστάσεις της εφημερίδας που καταστράφηκαν) ένα αμερικάνικο πλοίο liberty. Τότε ο φίλος του και εκδότης Ευ. Τερζόπουλος τον συμβούλεψε «πάρε χρήμα, βγάλε την εφημερίδα και άσε τα λίμπερτυ στους Τυπάλδους. Αυτοί ξέρουν από θάλασσες, εσύ όχι».⁴⁰⁶ Πάντως, υπάρχουν τουλάχιστον δύο περιπτώσεις κατά τις οποίες ο Βελλίδης εμφανίζεται να έχει μερίδιο σε εταιρείες

⁴⁰² «Μ» 5.12.165» «Η αναίχυντος πρόκλησις» (...) «Είναι πραγματικώς αβυσσαλέα η πολιτική του συγκροτήματος που επιχειρεί αυτήν την στιγμήν να διδάξη δια των χαμαιλεοντικών εφημερίδων του ιδεολογικήν συνέπειαν και να εμπνεύση αγωνιστικόν θάρρος εις τους μαχητάς της δημοκρατίας... Αλλά η αξιοπρέπεια του βορειοελλαδικού κόσμου λέγει: ότι ο κόσμος αυτός έχει ανδρωθή εις δημοκρατικήν αρετήν και εις γνήσιον φιλελεύθερον αίσθημα. Δεν ανέχεται τους ιδεολογικώς ανωμάλους». «Απο καιρού αρέσκειται να διαφημίζεται ως 'συγκρότημα'. Και από καιρού επιδεικνύει τάσεις δικτατορικής επιρροής επί των πολιτικών μας πραγμάτων. Αυτοδιαφημίζεται ως 'δημοκρατικόν' και 'βενιζελικόν' το 'συγκρότημα'. Δεν είναι όμως ούτε το εν ούτε το άλλο. Πλειστάκις εχρησιμοποίησε το στίλντο και κατά των Βενιζέλων και κατά του Πλαστήρα και κατά της Δημοκρατίας. Ησπάσθη δουλοπρεπώς την μπότταν του στρατάρχου (σ.σ. εννοεί τη στήριξη του Λαμπράκη προς τον Παπάγο, το 1952), διέλυσε το κόμμα των Φιλελευθέρων, διέβρωσε τον Παπανδρέου δια να εμφανίζεται σήμερα με την διπλήν γραμμήν: εφ' ενός των δήθεν υπηρεσιών του και αφ' ετέρου της ταυτοχρόνου διαβρώσεως. Είναι γνωστόν ότι εις ουδεμίαν ιδέαν πιστεύει και ουδεμίαν ιδέαν υπηρετεί. Και ταύτα, όταν εδημιουργήθη απο πακτωλόν δανείων καθ' ην στιγμήν ο ελληνικός λαός επένετο.» Αγωνίζεται να αποσπάση βουλευτάς δια να στηρίξη την παρούσαν κυβέρνησιν ή άλλην της απολύτου αρεσκείας του». Τελικά η ρύθμιση δεν πέρασε εκείνη την περίοδο, πιθανότατα μετά από παρεμβάσεις της Ένωσης Ιδιοκτητών Ημερησίων Επαρχιακών Εφημερίδων

⁴⁰³ Παράρτημα, συνέντευξη Κούρτη

⁴⁰⁴ Παράρτημα, συνέντευξη Βελλίδη

⁴⁰⁵ Χριστοδούλου, ό.π., σ. 25.

⁴⁰⁶ Χριστοδούλου, ό.π., σ 52., Βουργουτζής, ό.π., σ.173

που δεν ήταν εκδοτικές. Η πρώτη περίπτωση αφορά στην εταιρεία ΧΑΡΤΕΞ που δημιουργήθηκε κατά τη διάρκεια της κατοχής, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Ο Γιαγκιόζης αναφέρει επίσης ότι ο Βελλίδης διατηρούσε ανώνυμη εταιρεία με αντικείμενο τον τουρισμό με την επωνυμία VELLIAN, από τα αρχικά του ονόματός του και της συζύγου του (Βελλίδης Ιωάννης, Άννα).⁴⁰⁷

Ο Βελλίδης διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τον βιομήχανο Π. Μποδοσάκη και τους εφοπλιστές Γ. Λάτση και Χ. Τυπάλδο, καθώς και με τον πολυεκατομμυριούχο Α. Ωνάση.⁴⁰⁸ Δεν υπήρχε δυνατότητα να διαπιστωθεί αν οι σχέσεις του εκδότη με τους εν λόγω επιχειρηματίες επηρέασαν τη γραμμή της εφημερίδας ή αν υπήρξε οικονομική συναλλαγή. Πάντως ο Κούρτης εκτιμά ότι ο εκδότης χρησιμοποιούσε την εφημερίδα μεταξύ άλλων και για να ασκήσει πίεση προς όφελος των φίλων του. «Τους μεγάλους αυτούς, τον Μποδοσάκη, τον Ανδρεάδη που είχε τότε την Εμπορική Τράπεζα τους στήριζε και δια της εφημερίδας, όχι όμως με τίποτα αρθράκια όπως γίνεται σήμερα. Στήριζε γενικότερα. Ασκούσε μεγάλη επιρροή» αναφέρει σε συνέντευξή του για την παρούσα εργασία. Ο Βόδενας υποστηρίζει ότι στα διάφορα γεύματα που γινόταν εκτός κοινής θέας, ο εκδότης και οι επιχειρηματίες κατέστρωναν σχέδια για το πως θα απαλλαγεί η Ελλάδα από τη Δεξιά και πως θα έρθει στην εξουσία το κόμμα των Φιλελευθέρων, κι ότι κάπως έτσι γεννήθηκε η ιδέα της Ένωσης Κέντρου.⁴⁰⁹ Επίσης είχε στενές σχέσεις με την οικογένεια Βαρδινογιάννη- μάλιστα ο Βόδενας⁴¹⁰ αλλά και ο Βουργουτζής⁴¹¹ αναφέρουν ότι ο Βελλίδης πρότεινε Γεώργιο Παπανδρέου να γίνει ο Παύλος Βαρδινογιάννης υπουργός Προεδρίας. Επίσης είχε στενές φιλικές σχέσεις με τον Τομ Πάπας. Η κ. Βελλίδη αναφέρει ότι οι σχέσεις έγιναν στενότερες την εποχή που θα συστηνόταν η Esso και ότι ο πατέρας της επικροτούσε με ενθουσιασμό τη δημιουργία του διυλιστηρίου, γιατί έτσι θα αναπτυσσόταν η Θεσσαλονίκη.⁴¹² Ο Βόδενας, ισχυρίζεται ότι ο Πάπας χρηματοδότησε τους

⁴⁰⁷Εταιρεία με ην επωνυμία VELLIAN SA πράγματι υπήρξε. Ήταν εγγεγραμμένη ως «ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΕΞΑΓΩΓΙΚΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ VELLIAN SA» και Αρ.Μ.Α.Ε. 2673/01/Β/86/2672. Την 25.9.2005 διαγράφηκε από το Μητρώο Αωνόμων Εταιρειών λόγω λήξεως της δεκαετίας της εκκαθάρισεως. Σημειωτέον ότι ακριβώς πριν από δέκα χρόνια, το 1996 η εταιρεία «Βελλίδης Ι. Κ. Δημοσιογραφικός Οργανισμός Β. Ελλάδας» με την απόφαση 4024 του Εφετείου Θεσσαλονίκης τέθηκε σε καθεστώς ειδικής εκκαθάρισης. Ωστόσο δεν γνωρίζουμε αν η VELLIAN είχε εταιρική σχέση με την Δ.Ο.Β.Ε (Δημοσιογραφικός Οργανισμός Βορείου Ελλάδος) ιδιοκτησίας Βελλίδη.

⁴⁰⁸ Χριστοδούλου, ό.π., σ. 74.

⁴⁰⁹ Ό.π., σ.38

⁴¹⁰ ό.π., σ.76

⁴¹¹ Βουργουτζής, ό.π., σ.275

⁴¹² Βελλίδη, ό.π., σ.128

αποστάτες βουλευτές μέσω του Βελλίδη και ότι ο ίδιος παρέδιδε τα πακέτα που πιθανολογεί ότι περιείχαν τα χρήματα.⁴¹³ Ο Βουργουτζής επιβεβαιώνει τον Βόδενα, λέγοντας ότι «Ήμουν εκεί, όταν ήρθαν τα χρήματα, ήμουν εκεί και έβλεπα. Λεφτά αμερικάνικα. Ο Λευτέρης τα έδινε, ο Βόδενας». Ως προς τις σχέσεις του με επιχειρηματίες, εν γένει, μια αίσθηση μπορεί να μας δώσει το περιστατικό με την εταιρεία χάρτου που ήθελε να ιδρύσει κάποιος στη Δράμα και ενώ η εφημερίδα φαινόταν να τηρεί πολιτική ίσων αποστάσεων ο εκδότης ήταν σε επαφή με τους ανταγωνιστές της εταιρείας, το οποίο περιγράφει ο Βουργουτζής στη συνέντευξή του που παρατίθεται αναλυτικά στο παράρτημα.

1.2.6 Οι σχέσεις με τον «ξένο παράγοντα»

Μετά από την έρευνα για την παρούσα εργασία εντοπίστηκε στο Πολιτικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών της Γερμανίας η αλληλογραφία του Προξενείου της Γερμανίας στη Θεσσαλονίκη με το γραφείο εξωτερικού για θέματα τύπου του υπουργείου Προπαγάνδρας της Γερμανίας, σχετικά με ένα αίτημα του Βελλίδη.⁴¹⁴ Συγκεκριμένα το 1934 ο Βελλίδης ζήτησε από τον Πρόξενο της Γερμανίας στη Θεσσαλονίκη να μεσολαβήσει ώστε να αγοράσει σε καλύτερη τιμή μια μεταχειρισμένη τυπογραφική πρέσα κάποιας από τις κομμουνιστικές εφημερίδες που το ναζιστικό καθεστώς είχε κλείσει στη Γερμανία. Σε επιστολή του Γερμανικού Προξενείου με ημερομηνία 30 Ιανουαρίου 1934 υπογραμμίζεται η σκληρή αντισημιτική γραμμή της εφημερίδας, η οποία χαρακτηρίζεται ως βενιζελική και φιλογαλλική. «Ο κύριος Βελλίδης ζητούσε μια τέτοια διευκόλυνση, όχι φυσικά χωρίς ανταλλάγματα» σημειώνεται στην επιστολή. Το αντάλλαγμα θα ήταν να προβάλλονται αρκούντως ειδήσεις σχετικά με την εξωτερική πολιτική της ναζιστικής κυβέρνησης. Οι γερμανικές αρχές ενημέρωσαν στις 19 Μαρτίου 1934 ότι δεν είχαν απομείνει άλλες τυπογραφικές μηχανές προς διάθεση (αντίστοιχο αίτημα για βοήθεια είχε υποβάλει και η εφημερίδα Δράση, με πολύ μικρότερη κυκλοφορία) και επεσήμαναν στο προξενείο ότι αν μαθευόταν ότι δόθηκε μια τυπογραφική μηχανή σε μια εφημερίδα θα δημιουργούταν δυσάρεστες καταστάσεις- εννοώντας προφανώς ότι θα άνοιγε ο δρόμος και για άλλες εφημερίδες να υποβάλλουν αντίστοιχο αίτημα. Ωστόσο προσθέτουν ότι, αν εφημερίδα δικαίως θεωρείται σημαντική ως προς την προώθηση της εξωτερικής πολιτικής της Γερμανίας, θα μπορούσε να εξεταστεί η λύση αγοράς μιας καινούριας μηχανής με κάποιοθ είδους χρηματοδότηση από την κυβέρνηση. Στις 19 Απριλίου το προξενείο ενημερώνει ότι ο Βελλίδης μπορεί να πληρώσει 300.000 δρχ προκαταβολή και άλλες 200.000δρχ.

⁴¹³ Χριστοδούλου, ό.π., σ.138

⁴¹⁴ Τα έγγραφα εντοπίστηκαν στο Politisches Archiv des Auswaertigen Amtes με κωδικό αναζήτησης R 122623 (Presse Abteilung Griechenland 3: Deutsches Konsulat Salonik 54/Pol.II, 20.1.34; 153/Pol II, 19.4.34; 235/Pol. II, 13.5.34) και αποδίδονται σε ελεύθερη μετάφραση από τη γράφουσα. Μέρος τους δημοσιεύεται στο Παράρτημα.

ετησίως για τα επόμενα δέκα χρόνια. Σε επιστολή με ημερομηνία 17 Μαΐου 1934, το προξενείο σημειώνει ότι η εφημερίδα πουλά 30.000 φύλλα, με αναγνώστες από τη Θράκη έως τη Θεσσαλία, και έτσι οι εξωτερικές ειδήσεις της Γερμανίας θα προσεγγίσουν ένα κοινό που μέχρι τώρα διάβαζε τη φιλογαλλική προσέγγιση της «Μ». Ως προς το ζήτημα των εβραίων η «Μ» δεν θα χρειαζόταν καθοδήγηση της ναζιστικής κυβέρνησης, αλλά μπορούσε να αφεθεί να συνεχίσει τη δική της πολεμική. Στην ίδια επιστολή επισυνάπτεται ένα απόκομμα της εφημερίδας («Μ» 13.5.1934) με τον τίτλο «Η ευθύνη της Γαλλίας δια τας συνεχείς αποτυχίας της συνδιασκ. του αφοπλισμού.» και υπότιτλο «Γερμανικά παρατηρήσεις. Η Γερμανία θέλει την ισοτιμία», καθώς και η μετάφρασή του στα γερμανικά. Σημειωτέον ότι η ανταπόκριση είναι από το Βερολίνο και μάλιστα από την «ιδιαιτέρα υπηρεσία ‘Μακεδονίας’» και παραθέτει εκτενή αποσπάσματα από τις δηλώσεις του Γερμανού υπουργού εξωτερικών Neurath. Στις 2 Ιουνίου το προξενείο μεταφέρει την πρόταση της «Μ» να εκδώσει ένα βιβλίο 100 σελίδων, σε 20.000 αντίτυπα, σχετικά με τον Χίτλερ και το έργο του. Μάλιστα για να μην κινηθούν υποψίες θα το εξέδιδε ως μέρος μιας σειράς βιβλίων για ηγέτες, όπως ο Μουσολίνι, ο Βενιζέλος κλπ. Για να το διαθέσει σε χαμηλή τιμή, και έτσι το βιβλίο να φτάσει στα χέρια όσο περισσότερων αναγνωστών, προτάθηκε από τον πρόξενο να δοθεί μια οικονομική υποστήριξη στο προξενείο 200 RM (περίπου 80.000 δραχμές) ώστε με αυτό το κονδύλι να ενισχύσει τον εκδότη. Στις 19 Ιουνίου 1934 το προξενείο ενημερώνει τις γερμανικές αρχές, ότι λόγω της κρίσης επιβλήθηκαν περιορισμοί στη διακίνηση του δημοσιογραφικού χάρτου, ιδιαίτερα στις αντιπολιτευόμενες εφημερίδες όπως η «Μ», που κυκλοφορεί τετρασέλιδη. Το προξενείο επαναλαμβάνει το αίτημα για μια νέα εκτυπωτική μηχανή, ώστε η εφημερίδα να εκδίδεται 16σέλιδη και να κερδίσει ακόμη μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς και στέλνει τεύχη με το αφήγημα για τον Χίτλερ, που δημοσιευόταν σε συνέχειες (8.5.1934, 25.5.1934). Η τιμή του κάθε τεύχους ήταν 3 δραχμές (7,5 pfennig). Στις 13 Ιουλίου 1934 η αρμόδια υπηρεσία για εξωτερικές υποθέσεις του γερμανικού υπουργείου προπαγάνδας εγκρίνει την έκτακτη ενίσχυση του προξενείου με 200 RM. Ως προς την τυπογραφική μηχανή το γερμανικό υπουργείο έκανε έρευνα για τις τιμές, ώστε να βρει τρόπο να υποστηρίξει οικονομικά την αγορά της από τη «Μακεδονία». Στις 10 Μαρτίου του 1935 ο γερμανός πρόξενος τηλεγραφεί στις γερμανικές αρχές ότι με εντολή της κυβέρνησης η έκδοση της «Μακεδονίας» είχε ανασταλλεί (σ.σ.εξαιτίας των γεγονότων του κινήματος του 1935) και εκεί διακόπτεται η αλληλογραφία- ή τουλάχιστον η γράφουσα δεν εντόπισε έγγραφα που να αποδεικνύουν τη συνέχισή της. Δεν γνωρίζουμε αν πράγματι η συμφωνία με τη Γερμανία έκλεισε, πάντως η «Μ» απέκτησε νέες τυπογραφικές μηχανές το 1939,⁴¹⁵ ενώ σύμφωνα με συνέντευξη του Α. Κούρτη τα

⁴¹⁵ Χριστοδούλου, ό.π., σ.55

πιστήρια του Βελλίδη, και το πρώτο και το δεύτερο, ήταν γερμανικής κατασκευής γιατί είχαν την καλύτερη ποιότητα.⁴¹⁶ Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά «Δεν το ξέρω αυτό με την αλληλογραφία, αλλά πιστεύω ότι έγινε, γιατί κάθε επιχειρηματίας θα προσπαθούσε να πάρει και με καλύτερους όρους τα πιστήρια και άλλα μηχανήματα από τη Γερμανία και κάποια ανταλλάγματα θα τα έδινε».⁴¹⁷ Ούτε η αλλαγή γραμμής για ίδιον όφελος μπορεί να επιβεβαιωθεί, καθώς από το 1936 και μετά το καθεστώς Μεταξά, που επέβαλλε λογοκρισία στον Τύπο, διατηρούσε ούτως ή άλλως φιλογερμανική στάση. Ωστόσο η αλληλογραφία του Βελλίδη με το γερμανικό προξενείο αποτελεί απόδειξη ότι ο εκδότης ήταν διατεθειμένος να μετατοπίσει την πολιτική γραμμή της εφημερίδας για να αποκομίσει πολιτικά οφέλη.

Πολλά έχουν λεχθεί αλλά ελάχιστα μπορούν να αποδειχθούν για τις σχέσεις του Βελλίδη με τις πρεσβείες ξένων χωρών και το κατά πόσο αυτές επηρέασαν τη γραμμή της εφημερίδας ή βοήθησαν οικονομικά τον εκδότη. Ο Βουργουτζής κάνει μια νύξη για επαφές του Βελλίδη με τις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες, ήδη από την περίοδο του Μεταξά και στη συνέχεια κατά την γερμανική κατοχή.⁴¹⁸ Ο Κανδυλάκης κάνει επίσης μια νύξη ότι ενδέχεται ο εκδότης να είχε πάρει χρήματα από τους Βρετανούς για να γράφει εναντίον του Χίτλερ, κατά τη διάρκεια των λίγων ημερών του ελληνογερμανικού πολέμου (και ενώ ακόμη ήταν στην εξουσία το μεταξικό καθεστώς), όμως ο ίδιος σπεύδει να επισημάνει ότι αυτό δεν αποδεικνύεται και ότι ο ίδιος πιστεύει ότι «ήταν μια αγανάκτηση ελληνική».⁴¹⁹ Ο Γιαγκιόζης ισχυρίζεται ότι μεταπολεμικά οι Άγγλοι βοήθησαν τον εκδότη να ξαναστήσει την εφημερίδα γιατί ήθελαν ένα τέτοιο μέσο επιρροής.⁴²⁰ Ο Χριστοδούλου θεωρεί βέβαια μια κάποια σχέση του Βελλίδη με τον αγγλικό παράγοντα και σχολιάζει ότι ο εκδότης «ήξερε τι γινόταν, πολύ πριν συμβεί».⁴²¹ Τόσο ο Βουργουτζή όσο και ο Γιαγκιόζης αναφέρουν ότι η σχέση του εκδότη με τον αγγλικό παράγοντα ήταν στο επίπεδο της ενημέρωσης για μετοχές στο χρηματιστήριο του Λονδίνου, γεγονός που εκμεταλλευόταν καταλλήλως ο Βελλίδης για να

⁴¹⁶ Παράρτημα, συνέντευξη Κούρτη

⁴¹⁷ ό.π.

⁴¹⁸ Βουργουντζής, ό.π. σ.127. Βλ. επίσης και τη συνέντευξή του στο Παράρτημα

⁴¹⁹ Παράρτημα, συνέντευξη Κανδυλάκη

⁴²⁰ Παράρτημα, συνέντευξη Γιαγκιόζη

⁴²¹ Παράρτημα, συνέντευξη Χριστοδούλου

αποκομίσει οικονομικά οφέλη- αλλά δεν αναφέρουν πιθανά ανταλλάγματα για αυτές τις πληροφορίες και σε κάθε περίπτωση δεν μπορούμε να διασταυρώσουμε την εγκυρότητα της αναφοράς.⁴²²

Ο Βόδενας σημειώνει ότι ο Βελλίδης ήταν πολύ προσεκτικός, δεν εκτίθετο, και ότι υπάρχουν μόνο ενδείξεις ότι μεταπολεμικά είχε κάποιες «γέφυρες» με τους αμερικανούς, μέσω του δημοσιογράφου της «Μ» Λαμπρινού, που εργαζόταν και στο αμερικάνικο προξενείο ως μεταφραστής, αλλά και ενός ελληνοαμερικανού, που έμενε στην Καλλιθέα και για αυτό του είχαν δώσει το προσωνύμιο «Καλλιθέα».⁴²³ Κατά τον Α. Κούρτη ο Βελλίδης είχε προσκληθεί πολλές φορές από το State Department των ΗΠΑ αλλά δεν πήγε ποτέ, γιατί δεν ήταν φιλοαμερικανός.⁴²⁴ Αντιθέτως, πολλά από τα άρθρα που δημοσιεύει η εφημερίδα, στα μέσα της δεκαετίας του '50 εκπέμπουν έναν έντονο αντιαμερικανισμό, που είχε την πηγή του στη στάση που κράτησε στα Σεπτεμβριανά και αργότερα στο Κυπριακό. Για παράδειγμα η εφημερίδα σχολιάζει ότι: «Με όλα τα δολλάρια της Αμερικής δεν μπορεί να εξαληφθή ούτε το έγκλημα του Πιούριφοϊ, της επιβολής εις τον ελληνικός λαός του Συναγερμού, ούτε το αχαράκτριστον μήνυμα του Ντάλλες, το εγκρίνον το έγκλημα της 'φίλης και συμμάχου Τουρκίας'».⁴²⁵ Σε άλλο άρθρο ρίχνει την ευθύνη στους «εν Αθήναις Αμερικάνους» της πρεσβείας, που «επιθυμούν να απολέσωμεν την πολιτικήν μας ανεξαρτησίαν, δια την οποίαν ακριβώς υποβάλλεται εις θυσίας» (σ.σ. ο βαρύτατα φορολογούμενος αμερικανικός λαός) και «με τον κυνισμόν των, τα σφάλματά των, με τον εγωϊσμόν των και με την μωρίαν των έγιναν εις τον τόπον αυτόν πολύ δραστήριος παραγωγός πελατών δια τον κομμουνισμόν».⁴²⁶ Μετά τη νίκη του Κέννεντυ, σε ανοικτή επιστολή προς τον πρεσβευτή των ΗΠΑ στην Ελλάδα η «Μ» υπενθυμίζει την «ανθελληνικήν πολιτικήν» του Ντάλλες στα Σεπτεμβριανά και το Κυπριακό και κλείνει με την ευχή το δημοκρατικό κόμμα να «ακροασθή τους παλμούς της καρδιάς» του ελληνικού λαού.⁴²⁷ Με αφορμή την επίσκεψη του προέδρου των ΗΠΑ στην Αθήνα η «Μ» δημοσιεύει ένα μακροσκελές και οξύτατο άρθρο με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Κρίμα, κ. Τζόνσον» όπου κάνει μια μακροσκελή αναδρομή, σε δραματικό τόνο, για τις θυσίες που υπέστη ο ελληνικός λαός υπέρ της ελευθερίας και των αξιών του «δυτικού πολιτισμού» κατά τον Α' και Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αλλά και στον «συμμοριτοπόλεμο», υπενθυμίζοντας τα ανοικτά εθνικά θέματα της Βορείου Ηπείρου, της Κύπρου για τα οποία οι Έλληνες

⁴²² Παράρτημα, συνεντεύξεις Βουργουτζή, Γιαγκιόζη

⁴²³ Χριστοδούλου ό.π., σ.87, 94

⁴²⁴ Παράρτημα, συνέντευξη Κούρτη

⁴²⁵ «Μ 16.2.1956 «Ενώ ψυχωρραγεί ο Συναγερμός».

⁴²⁶ «Μ» 17.2.1956 «Το τέλος της περιπέτειας»

⁴²⁷ «Μ» 13.11.1960 «Μετά την νίκην του Κέννεντυ»

«εξηπατήθησαν», αλλά και τα «χειροκροτήματα του Ντάλλες» προς τους Τούρκους, στα Σεπτεμβριανά, ενώ αφήνει σαφείς αιχμές ότι η Τουρκία και η Γιουγκοσλαβία, παρόλο δεν έκαναν ανάλογες θυσίες τυγχάνουν της εύνοιας των ΗΠΑ, ενώ προς την Ελλάδα η υπερδύναμη προβάλλει «μια γενικήν άρνησιν».⁴²⁸ Σε άλλο σημείο της οξύτατης επιστολής η «Μ» σημειώνει:

«Με την σημερινήν κυβέρνησιν εμπορείτε ευκόλως να παραχωρήτε την Κύπρον εις τους Τούρκους και να περισώζετε το ΝΑΤΟ, να μην ενδιαφέρεστε εάν μας καίουν τους ομογενείς εις την Κωνσταντινούπολιν, να επιβάλλετε φορολογίας αιματηράς εις τον ελληνικόν λαόν και να καταργήτε την βοήθειαν, να ενθαρρύνετε τους διεκδικούντας ελληνικά εδάφη, να κάμνετε ότι θέλετε. Αλλ' έτσι εκπληρώνετε τον μεγάλον σκοπόν, τον βασικόν της πολιτικής σας, της πολιτικής του δυτικού κόσμου, έτσι επιτυγχάνετε δηλαδή την καταπλολήμειν του κομμουνισμού; Ασφαλώς όχι! Μια κυβέρνησις της αρεσκείας του ελληνικού λαού, εάν την αφήνατε να εκλεγή αβιάστως, χωρίς την εύνοιαν, θα εξυπηρετούσεν ουσιαστικώς τον δεινοπαθούντα δυτικόν πολιτισμόν.»⁴²⁹

Η «Μ» θεωρούσε ότι κανένα καθεστώς δεν μπορεί να σταθεί χωρίς τις «ευλογίες» των ΗΠΑ,⁴³⁰ για αυτό και επέρριπτε ευθύνη στην υπερδύναμη για την επιβολή του Παπάγου⁴³¹ και του Καραμανλή.⁴³² Πάντως το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις της δεξιάς ακολουθούσαν πειθήνια τις διαταγές των ΗΠΑ, δεν αποτελούσε κάτι μεμπτό για τον αρθρογράφο, παρά μόνο στο βαθμό που έτσι δεν μειώθηκε η δύναμη της αριστεράς:

«Η κυβέρνησις της άκρας δεξιάς εδοκιμάσθη και απέτυχε παταγωδώς. Υπήρξε πειθήνια εις τας διαταγάς σας. Έκαμεν, όμως ό,τι ημπορούσε δια να πυκνώση τας τάξεις της άκρας αριστεράς, με την οικτράν εσωτερικήν πολιτικήν της, με τα αντικοινωνικά της μέτρα, με το τσαλαπάτημα του πτωχού, τελικώς δε με την τρομοκρατίαν την απροκάλυπτον,

⁴²⁸ «Μ» 2.9.1962

⁴²⁹ ό.π.

⁴³⁰ «Μ» 13.11.1960

⁴³¹ «Μ» 16.2.1956 «Ας είμεθα ειλικρινείς. Εν πρώτοις την βαρυτέραν ευθύνην έχει ο συμμαχικός παράγων: οι Αμερικάνοι. Ηθέλησαν να εφαρμόσουν εις τον τόπον μας ό,τι ισχύει εις αυτούς (...) Ο Συναγερμός υπήρξε δούλος, τυφλόν όργανον των Αμερικανών», «Ποις πταίει δια τα δεινά αυτά του ελληνικού λαού που μετετράπη εις πειραματόζωον; Ας είμεθα ειλικρινείς».

⁴³² «Μ» 2.9.1962 «Μη διασύρεσθε εις τα όμματα του πολιτισμένου κόσμου αλλά και μη προκαλείτε το μίσος του ελληνικού δημοκρατικού λαού. Γενική είναι η πεποίθησις ότι εσείς εφέρατε εις την εξουσίαν εκείνους ακριβώς που απεχθάνεται ο ελληνικός λαός. Κανείς δεν πιστεύει ότι είστε αμέτοχοι ευθυνών. Κανείς Έλλην δεν πιστεύει ότι θα ηδύνατο ο Καραμανλής να σταθή και μίαν έστω ημέραν εις την εξουσίαν εάν δεν τον εστηρίζατε».

κατέστρεψε τας ευγενείς σας επιδιώξεις, εάν έχετε τοιαύτα, όπως ισχυρίζεσθε, υπέρ του ελεύθερου ελληνικού λαού». ⁴³³

«Έχει γνώσιν ο υπέροχος λαός σας, που δαπανά αφειδώς τον ιδρώτα του και το αίμα του, προς προάσπισιν των ελευθέρων θεσμών, της δημοκρατίας, των ιδεωδών του δυτικού πολιτισμού, ότι αι θυσίαι του διατίθενται δια τον αντίθετον, ακριβώς σκοπόν, δια την υποδούλωσιν του ελληνικού λαού εις συστήματα που απεχθάνεται και θέλει να καταπολεμήση; Τι εκάματε, αξιότιμε κ. Τάλμποτ, με τα βεβιασμένα και απερίσκεπτα τηλεγραφήματα του προέδρου και του πρεσβευτού σας;». ⁴³⁴

⁴³³ «Μ» 20.6.1961 «Οι κίνδυνοι».

⁴³⁴ «Μ» 17.2.1962

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΜΕΤΑΞΑ

Ήδη από τις 20 Μαΐου 1936 ο «Ριζοσπάστης» και η «Μακεδονία» δημοσιεύουν πληροφορίες για το σχέδιο επιβολής της δικτατορίας, που θα επιβληθεί το αργότερο μέχρι τον Σεπτέμβριο.⁴³⁵ Δυστυχώς δεν υπάρχουν οι απαραίτητες πηγές ώστε να εξετάσουμε το πώς υποδέχτηκε η εφημερίδα τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου.⁴³⁶ Συγκρίνοντας όμως τα δημοσιεύματα του 1937 και του 1938 με προδικτατορικά, η διαφορετική αντίληψη είναι εμφανής. Στα πρωτοσέλιδα του 1935 η κριτική προς την κυβέρνηση και τη λογοκρισία που ασκούσε ήταν οξύτατη,⁴³⁷ ενώ μετά τη δικτατορία του Μεταξά δεν εντοπίσαμε κανένα πρωτοσέλιδο που να αφήνει έστω και την υποψία κριτικής προς το καθεστώς.

Σε τακτά χρονικά διαστήματα η εφημερίδα δημοσιεύει τον απολογισμό του έργου της κυβέρνησης Μεταξά, ο οποίος συνοδεύεται πάντα από εγκωμιαστικά σχόλια. Για παράδειγμα η «Μ» δημοσιεύει τον απολογισμό έργου για τους έξι μήνες του καθεστώτος με έναν πίνακα που συγκρίνει την Ελλάδα «προ της 4^{ης} Αυγούστου» με την «Ελλάς της σήμερον».⁴³⁸ Θα ακολουθήσουν δεκάδες απολογισμοί έργου, με κάθε ευκαιρία. Με τη συμπλήρωση ενός έτους μεταξικού καθεστώτος η «Μ» κυκλοφορεί με εξάστηλο τίτλο: «Σήμερον, 4 Αυγούστου, ο Ελληνικός λαός πανηγυρίζει την εθνικήν αναγέννησιν. Βαρυσήμαντον διάγγελμα του

⁴³⁵ Λιναρδάτος (2009), ό.π., σ.211

⁴³⁶ Διαθέσιμα στο αρχείο της εφημερίδας είναι τα φύλλα του 1937 και του α' εξαμήνου του 1938

⁴³⁷ Ενδεικτικά ορισμένοι πρωτοσέλιδοι τίτλοι της «Μ» του 1935: Στις 5.7.1935 «Ο λαός εις τας επάλξεις αναμένον το σύνθημα του αγώνος (...) Θα αρνηθώμεν άπαντες την πληρωμήν των φόρων αν τυχόν ενσκηψη εις την χώραν μας η επάρατος βασιλεία», στις 19.7.1935 «Ο στρατηγός Κονδύλης ετοιμάζει την βίαιαν παλιννόρθωσιν της δυναστείας των Γλύξβουργκ. Θα προβή εις το ανόητον πραξικόπημά του εν γνώσει ότι θα αιματοκυλίση όλην την Ελλάδα». Στις 13.8.1935 η εφημερίδα επιτίθεται κατά της κυβέρνησης με ένα οξύτατο κύριο άρθρο που τιτλοφορείται «Οι αχαρακτήριστοι μπραβισμοί κατά του δημοκρατικού τύπου» και συνεχίζει στις 17.8.1935 «Κύριε πρωθυπουργέ προς άλλους τας συστάσεις». Οι παραπάνω τίτλοι παραπέμπουν σε καταστάσεις πίεσεων που δεχόταν ο τύπος της εποχής. Αμέσως μετά το αμφιλεγόμενο δημοψήφισμα για το πολιτειακό, στις 3 Νοεμβρίου 1935, η εφημερίδα (7.11.1935) δημοσιεύει ένα εξάστηλο άρθρο που τιτλοφορείται «Ακλόνητοι εις τας πεποιθήσεις μας υπηρετούμε τον λαόν» όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται, με κεφαλαίους χαρακτήρες ότι «ο ελληνικός λαός είνε ακούντως έξυπνος και διαισθάνεται καλώς και όσα δεν δυνάμεθα ημείς να γράψωμεν» ενώ στο ίδιο φύλλο, και πάλι στο πρωτοσέλιδο, σε ένα άρθρο με τίτλο «Η λογοκρισία, το κατοχυρωτικόν και οι αντιπολιτευόμεναι εφημερίδες» η εφημερίδα πληροφορεί το κοινό ότι παρά την άρση της λογοκρισίας «ΔΕΝ ΕΙΜΕΘΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ να διατυπώσομεν τας αντιλήψεις μας» για να μη αναρωτιούνται οι αναγνώστες «δια τίνα λόγον και μετά την άρσιν της λογοκρισίας (σ.σ. η «Μ») δεν εκφράζει τας γνώμας της επί της καταστάσεως» Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ακόμα και σε καθεστώς περιορισμού του τύπου η εφημερίδα είχε την ελευθερία να πληροφορεί τους αναγνώστες της ότι... δεν έχει ελευθερία, κάτι που απουσιάζει κατά την περίοδο Μεταξά.

⁴³⁸ «Μ» 6.2.1937 με τίτλο «Το Α' εξάμηνον της νέας καταστάσεως»

πρωθυπουργού κ. Μεταξά». Δημοσιεύει σε πλαίσιο, πρωτοσέλιδο «ρεπορτάζ» με τίτλο «Τι επετελέσθη μέσα εις ένα έτος της εθνικής ανασυγκροτήσεως. Ένα άλμα προς το καλλίτερον μέλλον» ενώ στο κεφαλάρι της εφημερίδας, πάνω από τον τίτλο, υπάρχει μια βινιέτα με το μήνυμα «Μίαν Ελλάδα ποθώ. Ενιαίαν και αδιαίρετον εν τη ενώσει όλων των τέκνων της» και την υπογραφή «Ιωάννης Μεταξάς».⁴³⁹ Στο ίδιο μήκος κύματος είναι και τα κύριο άρθρα με τίτλο «Έν έτος δημιουργίας και προόδου»,⁴⁴⁰ «Ιδού τι θέλει, ιδού τι επιδιώκει τον νέον κράτος»⁴⁴¹ και άλλα παρόμοια. Εκτός από τα κείμενα που παραπέμπουν μάλλον σε κείμενα που είχε αποστείλει το Υπουργείο Τύπου, η εφημερίδα δημοσιεύει και σειρά κύριων άρθρων με τα οποία υποστηρίζει το καθεστώς, υπενθυμίζοντας την κατάσταση που επικρατούσε πριν από την επιβολή του, ασκώντας κριτική στον τρόπο που λειτουργούσε το κοινοβουλευτικό σύστημα και δικαιολογώντας την περιστολή των ελευθεριών, ακόμα και αυτής της ελευθεροτυπίας. Για παράδειγμα, όταν κάποιοι πέταξαν προκηρύξεις στους δρόμους στις οποίες μιλούσαν «δι εν καθεστώς βίας», η εφημερίδα κυκλοφορεί με ένα εξάστηλο πρωτοσέλιδο κύριο άρθρο, υπό τον τίτλο «Όταν εκυριαρχούσε η πραγματική βία των καθεστώτων». με το οποίο υπερασπίζεται το καθεστώς.

«(...) Δεν ενδιαφέρεται ο κοσμάκης ούτε δια τα πολιτικά ούτε για τα πολιτειακά ζητήματα. (...) Μήπως τάχα δεν ήταν βία 'όταν ένα πρωί με έναν στρατηγόν, έναν ναύαρχον και δέκα σανίδας ήλλαξαν το πολίτευμα της χώρας; (...) Βία δεν ήτο όταν έκαμαν ένα νόθον δημοψήφισμα και βία δεν ήτο όταν επαύοντο αι εφημερίδες και ελαμβάνοντο μέτρα τρομακτικά και ησκειίτο τυραννία από τας λεγόμενας κοινοβουλευτικές κυβερνήσεις των διαφόρων εποχών; (...) Φυσικόν είναι ο λαός που παρακολουθεί την τεράστιαν αυτήν δημιουργικήν προσπάθειαν να ευρίσκεται παρά το πλευρόν του Ηγέτου».⁴⁴²

Αναφορικά με την περιστολή των ελευθεριών που επέβαλε το καθεστώς, η εφημερίδα δημοσιεύει πρωτοσέλιδο άρθρο διδακτικού ύφους με τίτλο «Η πραγματική έννοια της ελευθερίας» και ουσιαστικά παρουσιάζει ως περιττές ή και επιζήμιες τις δημοκρατικές διαδικασίες. Ο αρθρογράφος χαρακτηρίζει «αργόσχολους» και με «πεπαλαιωμένην όσο και κακήν αντίληψην περί της ελευθερίας» όσους μιλούν για τις πολιτικές ελευθερίες, «(...) δεν εχάσαμεν καμμίαν ελευθερίαν» λέει περιγράφοντας ότι ουσιαστικά δεν υπήρχε ποτέ πραγματική ελευθερία εκλογής

⁴³⁹ «Μ» 4.8.1937

⁴⁴⁰ «Μ» 8.2.1938

⁴⁴¹ «Μ» 12.2.1938

⁴⁴² «Μ» 4.2.1938

κοινοβουλευτικών αντιπροσώπων και υπενθυμίζοντας ότι η κοινοβουλευτική ιστορία της τελευταίας 20ετίας περιλαμβάνεται επαναστάσεις, συνωμοσίες, στάσεις, ανταρσίες, απόπειρες και, εκτελέσεις.⁴⁴³ Στο ίδιο άρθρο γίνεται εκτεταμένη αναφορά και στην ελευθερία του Τύπου, που κατά τον ανώνυμο αρθρογράφο, κατά παρελθόν προξένησε κακά στον τόπο:

«Η σημερινή Εθνική Κυβέρνησις, η οποία υπό την μορφήν ολοκληρούσης τας εξουσίας κυβερνήσεως, διέπει την Ελλάδα, φρόντισε να καταστήσει νοητόν εις όλους ότι ελευθερία και αναρχία δεν ταυτίζονται και ότι φυσικά και ο Τύπος δεν δύναται και δεν πρέπει να διαφεύγη υπό τον έλεγχο του κράτους. Εις την Ελλάδα που επέζησεν υπό το καθεστώς της ασυδότου ελευθεροτυπίας, εις την Ελλάδα που αι εφημερίδες, όχι όλαι αι εφημερίδες, όχι όλοι οι δημοσιογράφοι δεν edίστασαν εις τινάς περιστάσεις να φιλοξενήσουν ακόμη και καννιβαλικά κηρύγματα και δολοφονικές προκηρύξεις, εις την Ελλάδα αυτής της ακατανομάστου ασυδοσίας οι φραγμοί που έθεσεν ο Εθνικός ηγέτος ήτο φυσικόν να προκαλέσουν κάποιαν έκπληξιν. (...) ποιός θα ήτο ο πολίτης εκείνος που θα ενοσταλούσε την παλαιάν και αχαλίνωτον ασυδοσίαν του Τύπου(...); Μια τοιαύτη «ελευθερία» απέδειξε κατά το παρελθόν τι κακά δύναται να δημιουργήση και τι τεραστίας ζημίας μπορεί να προξενήση εις ένα τόπον ο οποίος θα την ηνείχετο».⁴⁴⁴

Με αλλεπάλληλα άρθρα και ρεπορτάζ η «Μ» αποτυπώνει απαρέγκλιτα το πνεύμα της μεταξικής προπαγάνδας περί της δημιουργίας κράτους πρόνοιας και της μέριμνας για την εργατική τάξη. Κάποιά ενδεικτικά πρωτοσέλιδα, αναφέρουν:

«Η χώρα μας αποκτά οργανωμένην κοινωνικήν πρόνοιαν. Το κολοσσιαίον έργον το οποίο επετέλεσε αθορύβως η εθνική κυβέρνησις ει ελάχιστον χρονικόν διάστημα. 500 νέα εκατομμύρια διατίθενται υπό του κράτους υπέρ του ευγενούς σκοπού. Βαρυσήμαντοι ανακοινώσεις του προέδρου της κυβερνήσεως κ. Ι. Μεταξά».⁴⁴⁵

«Ο πρωθυπουργός κ. Μεταξάς εξέθεσε τα μέτρα άτινα έλαβε η κυβέρνησις υπέρ των εργαζομένων τάξεων της χώρας».⁴⁴⁶

«Το νέον κράτος θα οργανωθή με βάσιν τας εργαζόμενας και μοχθούσας τάξεις

⁴⁴³ «Μ» 15.2.1938

⁴⁴⁴ «Μ» 15.2.1938

⁴⁴⁵ «Μ» 7.1.1937

⁴⁴⁶ «Μ» 12.1.1937

της χώρας. Βαρυσήμαντος λόγος του Αρχηγού της Κυβερνήσεως κ. Μεταξά».⁴⁴⁷

Ένα χρόνο μετά τα αιματηρά αιματηρά γεγονότα της 9^{ης} Μαΐου 1936 στη Θεσσαλονίκη, η εφημερίδα δεν κάνει λόγο πια για «ακατανόμαστα αίσχη των χωροφυλάκων»,⁴⁴⁸ αλλά εκθειάζει το «κολοσσιαίο» έργο της εθνικής κυβερνήσεως «προς βελτίωσιν της θέσεως των εργατών και υπαλλήλων» για την οποίαν «πανηγυρίζουν οι εργάτες της χώρας», οι οποίοι σε νήφισμα της πανεργατοϋπαλληλικής συγκέντρωσης Θεσσαλονίκης διαπιστώνουν «ότι τα μέτρα άτινα έλαβε από της 4^{ης} Αυγούστου 1936 η Εθνική Κυβέρνησις υπέρ της τάξεως των μισθωτών εξύψωσαν ταύτην όχι [μόνο] υλικώς αλλά και ηθικώς» και υποστηρίζουν ότι το καθεστώς πρέπει να πατάξει «πάσαν αντίδραση προερχομένην είτε από τα υπολείμματα του κομμουνισμού είτε από τα υπολείμματα του χρεωκοπημένου πλέον κοινοβουλευτισμού».⁴⁴⁹ Το Μάη του 1938, η εργατική πρωτομαγιά έχει μετονομασθεί πλέον σε «Εθνική Ημέρα Εργασίας».⁴⁵⁰

Στο πνεύμα υποστήριξης των ιδεωδών του μεταξικού καθεστώτος, η εφημερίδα εξάρει τα οφέλη της υποχρεωτικής εργασίας που επιβάλλει ο δικτάτορας,⁴⁵¹ και προβάλλει την πολιτική

⁴⁴⁷ «Μ»20.1.1937

⁴⁴⁸ Όπως αναφέρει ο Βουργουτζής, ό.π., σ.125, το φύλλο της 12ης Μαΐου 1936 της εφημερίδας κυκλοφορεί με δώδεκα φωτογραφίες από τα επεισόδια μεταξύ των απεργών και της χωροφυλακής. Στο κέντρο της σελίδας η φωτογραφία της μητέρας που θρηνεί τον σκοτωμένο γιό της, που ενέπνευσε τον Γ. Ρίτσο να γράψει τον «Επιτάφιο». Οι τίτλοι του πρωτοσέλιδου γράφουν: «Από τα αιματηρά γεγονότα του αγωνιώδους τριημέρου της Θεσσαλονίκης», «Οι καπνέμποροι υπεχρεώθησαν να δεχθούν όλα τα αιτήματα των καπνεργατών» ενώ στην 3η σελίδα ο τίτλος είναι πιο αιχμηρός: «Τα ακατανόμαστα αίσχη των χωροφυλάκων μετέτρεψαν την ήσυχον Θεσσαλονίκην εις μιαν επαναστατημένην Βαρκελώνην».

⁴⁴⁹ «Μ» 10.5.1937 «Υπο την ηγεσίαν του εθνικού κυβερνήτου η Εθνική ελληνική εργατική πρωτομαγιά εωρτάσθη με πρωτοφανή ενθουσιασμόν των εργατών. Ενώπιον πρωτοφανών εις όγκον εργατ. Συγκεντρώσεων εξεφώνησαν λόγους τα μέλη της εθν. Κυβερνήσεως»

⁴⁵⁰ «Μ» 3.5.1938 «Σε όλην την χώραν μας εωρτάσθη μεγαλοπρεπώς η εθνική ημέρα της εργασίας υφ'ολοκλήρου της εργατικής τάξεως».

⁴⁵¹ Για παράδειγμα, η εφημερίδα δημοσιεύει πρωτοσέλιδο κύριο άρθρο το οποίο τιτλοφορείται «Η υποχρεωτική προσωπική εργασία» (31.1.1937) όπου μεταξύ άλλων κάνει λόγο για «μια αθόρυβο και λίαν συντελεστική εις την πρόοδον της χώρας εργασία, ήτις γίνεται δια της προσωπικής εργασίας των κατοίκων. Τα κοινοτικά συμβούλια της Μακεδονικής και Θρακικής ενδοχώρας... λαμβάνουν συνεχώς αποφάσεις προσωπικής εργασίας των κατοίκων οίτινες μετά μεγάλης προθυμίας όντως και ενθουσιασμού επιδίδονται εις το έργο προκειμένου να εκτελέσουν έργα κοινωφελή προάγοντα εις πρόοδον και εις πολιτισμόν την ύπαιθρον χώρα» και λίγο παρακάτω ζητά επέκταση του μέτρου και στις πόλεις: «Δεν ξέρουμε κατά πόσον αύτη (σ.σ η υποχρεωτική εργασία) θα ήτο δυνατόν να επεκταθή και εις τας πόλεις δια την εις αυτάς εκτέλεσιν εξωραϊστίων, καλλωπιστικών και συγκοινωνιακών έργων». Βλ. επίσης «Μ» 16.2.1938 νέο άρθρο που εξαίρει τα καλά της υποχρεωτικής εργασίας.

δραστηριότητα του Χίτλερ.⁴⁵² Όταν κηρύχθηκε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και ενόσω η δικτατορία του «Μεταξά» τηρούσε αρχικά φιλογερμανική στάση, οι εφημερίδες υποχρεωνόταν να δημοσιεύουν ίσο αριθμό τηλεγραφημάτων του αγγλικού, του γαλλικού και του γερμανικού πρακτορείου ειδήσεων. Τότε, σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Δημάδη (που εργαζόταν ήδη στην εφημερίδα):

«επειδή η ‘Μακεδονία’ ήθελε να διοχετεύει στους αναγνώστες της τη θέση της υπέρ των συμμάχων και την αντίθεσή της προς τον χιτλερισμό, μετέλθε το εξής τέχνασμα: συνένωνε τα τηλεγραφήματα των συμμαχικών πρακτορείων σε ένα ή δύο, πολύ εκτεταμένα και τεμάχιζε τα τηλεγραφήματα του γερμανικού πρακτορείου ειδήσεων για να φαίνεται ότι σε αριθμό υπερτερούν».⁴⁵³

Η λύση αυτή, σύμφωνα με τον Βουργουτζή,⁴⁵⁴ ήταν εφεύρημα του τότε διευθυντή Γιάννη Ιωαννίδη, προκειμένου να αποφεύγουν τις αποφάσεις τις λογοκρισίας και τις διαμαρτυρίες του γερμανού προξένου.

Με το ξέσπασμα του πολέμου η «Μακεδονία» δημοσιεύει ανταποκρίσεις από το μέτωπο, όπου είχε ως απεσταλμένους τον Ι. Ταχογιάνη και τον Π. Καψή και στην πρώτη γραμμή του πυρός τον Κ. Δημάδη,⁴⁵⁵ ενώ αναφέρονται πληροφορίες ότι και ο Βελλίδης στρατεύτηκε για λίγο καιρό μαζί με τον Γ. Ιωαννίδη.⁴⁵⁶ Η έκδοση της εφημερίδας συνεχίστηκε κανονικά κατά την περίοδο του ελληνοϊταλικού πολέμου. Οι τόμοι του 1940 και του 1941 δεν βρέθηκαν στο αρχείο της εφημερίδας, οπότε θα πρέπει να βασιστούμε στην ερευνητική εργασία του Αναστασιάδη που αναφέρει ότι με λιτούς αλλά βαρυσήμαντους τίτλους η «Μακεδονία αναγγέλλει τις εθνικές νίκες ορόσημα. Διαβάζουμε στις πολεμικές ανταποκρίσεις της «Μ» και τίτλους όπως:

«Οι Ιταλοί παραδίδονται... ηρωικώτατα εις τους προελαύνοντας στρατιώτες μας. Νέα πλούσια εσοδεία... κιθαρωδών αιχμαλώτων». «Αλπινισταί, φασίσται, κένταυροι και άλλα τοιαύτα... ζώα αναμένουν εις τας χιονισμένας χαράδρας της Πίνδου να

⁴⁵² Για παράδειγμα βλ. «Μ» 31.1.1937 «Ωμίλησε χθες ο Αδόλφ .Χίτλερ. Η θέσις της Γερμανίας έναντι όλων των μεγάλων διεθν. προβλημάτων. Το Γ' Ράιχ επιθυμεί διακαώς την ειρήνην» και μια τρίστηλη φωτογραφία από το Ράιχστατ με τον Χίτλερ στο βήμα και τις ναζιστικές σβάστικες στο φόντο.

⁴⁵³ «Μ» 27.7.1981

⁴⁵⁴ Βουργουτζής, ό.π., σ.119

⁴⁵⁵ Αναστασιάδης, ό.π., 253

⁴⁵⁶ Χριστοδούλου ό.π, σ.96 και ο Ψαράκης ό.π., σ.275

συλληφθούν αιχμάλωτοι από τον Ελληνικόν Στρατόν» κλπ (...).⁴⁵⁷

Την επαύριο του βομβαρδισμού της εκκλησίας της Αγίας Σοφίας στη Θεσσαλονίκη, στις 10 Φεβρουαρίου 1941, η «Μακεδονία» θα γράψει: «Η άνανδρος φασιστική αεροπορία εβομβάρδισεν ό,τι είχαν σεβασθεί οι αιώνες και οι ξένοι κατακτητές».⁴⁵⁸ Η εφημερίδα κυκλοφόρησε στις 7 Απριλίου αναγγέλλοντας την επίθεση των Γερμανών στην Ελλάδα.⁴⁵⁹ Στις 9 Απριλίου 1941 τα γερμανικά στρατεύματα εισέρχονται στη Θεσσαλονίκη και στις 10 Απριλίου δημοσιεύεται η απόφαση για την απαγόρευση έκδοσης των εφημερίδων «Μακεδονία» και «Μεσατζέρο».⁴⁶⁰

Στο πρώτο μεταπολεμικό φύλλο η «Μ» θα γράψει για την περίοδο «Μεταξά:

«από της 4^{ης} Αυγούστου του 1936 η “Μακεδονία” έχασε πλέον το δικαίωμα να ομιλή- ακόμα και να σκέφτεται ελευθέρως». Ήταν αληθινά ο καταθλιπτικώτερος βραχνάς από όσους γνώρισε η ελεύθερα σκέψις εις την Ελλάδα... Επολέμησε την 4^η Αυγούστου με όσα διέθετε μέσα, προσπάθησε να υποσκάψει, όσο ήτο τούτο δυνατόν, το καθεστώς της δικτατορίας. Αν ο Μακεδονικός λαός έμαθε να μισή, και εμίσησε πράγματι με πάθος την απεχθή αστυνομικήν τυραννίαν του Ιωάννου Μεταξά, δεν εδιδάχθη εις τούτο ολίγον από την σιωπηλήν αλλά και την εύγλωττον πολεμικήν της “Μακεδονίας”. Και το εγνώριζαν ο δικτάτωρ και οι υποδικτάτορες»⁴⁶¹

⁴⁵⁷ Αναστασιάδης, ό.π., σ.251

⁴⁵⁸ «Μ» 10.2.1941

⁴⁵⁹ Κανδυλάκης 2008, σ.38. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, το φύλλο της 7ης Απριλίου είχε αριθμηση 11.196, ενώ το πρώτο φύλλο μετά την απελευθέρωση 11.199, οπότε ενδέχεται να κυκλοφόρησαν δύο ακόμη φύλλα, την 7η και 8η Απριλίου 1941, τα οποία ωστόσο δεν έχουν βρεθεί

⁴⁶⁰ «Νέα Αλήθεια» 10.4.1941

⁴⁶¹ «Μ» 28.3.1945

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Η «Μακεδονία» ανήκε στον φιλελεύθερο χώρο και η μετριοπαθής της στάση την περίοδο του εμφυλίου πολέμου δεν ήταν χαρακτηριστική του σύγχρονου Τύπου, ειδικά αν παραβληθεί με αρκετά φύλλα (βλ. για παράδειγμα τον Ελληνικό Βορρά που επίσης κυκλοφορούσε στη Θεσσαλονίκη), που αμέσως μετά τη λήξη της ΕΑΜοκρατίας στη Μακεδονία εξαπέλυσαν μύδρους εναντίον του ΕΑΜ και αποκάλυψαν βιασμούς και «αιματηρά ΕΑΜικά όργια».⁴⁶² Βέβαια, η «Μ» κυκλοφόρησε αρκετά αργότερα από τις άλλες εφημερίδες, και όπως εκτιμά ο Κανδυλάκης στη συνέντευξη που παρατίθεται στο παράρτημα, αυτή η στάση αναμονής μπορεί να υποδηλώνει ότι ο εκδότης μπορεί να περίμενε να δει τη διαμόρφωση των συσχετισμών δυνάμεων. Πάντως, σε αντίθεση με τον δεξιό Τύπο της Θεσσαλονίκης, που είχε αρχίσει να καλεί ανοιχτά σε διώξεις των πραγματικών ή υποτιθέμενων αριστερών,⁴⁶³ η «Μ» στο πρώτο της φύλλο τονίζει ότι πρέπει να τιμωρηθούν όσοι εγκλημάτισαν την περίοδο της κατοχής (εννοώντας προφανώς τους ταγματασφαλίτες) και βρήκαν καταφύγιο σε μια κομματική παράταξη (που χωρίς να την κατονομάζει μπορούμε βάσιμα να συμπεράνουμε ότι υποννοεί τη δεξιά):

«Όπως δεν είναι ούτε δίκαιον ούτε και ηθικόν να εγκαινιασθή ο νέος εθνικός μας βίος με την ατιμωρησίαν των αθλιότητων αυτών εις τας οποίας ανεδείχθησαν πρωταθληταί εγκληματαί σεσημασμένοι ευρόντες πρόχειρον καταφύγιον εις μίαν άνευ ηθικών δισταγμών κομματικήν παράταξιν»

Επίσης, αν και μιλά για «εγκληματικά σφάλματα» και «αιματηρά ολισθήματα» των κομμουνιστών, χρησιμοποιεί αυτούς τους χαρακτηρισμούς με απώτερο σκοπό να επικρίνει τις προθέσεις της Δεξιάς και το πώς μπορεί να τις εκμεταλλευτεί. Μάλιστα η «Μ» χρησιμοποιεί όρους που θα χρησιμοποιούσε μια αριστερη εφημερίδα για τη Δεξιά, όπως «μισεργατική» και «αντιδραστική»:

»κατά τον ίδιο τρόπο δεν θα ήτο ούτε δίκαιον ούτε και συμφέρον δια την ομαλήν εξέλιξιν της εθνικής μας ζωής να εκμεταλλευθή τα εγκληματικά σφάλματα και τα αιματηρά ολισθήματα του κομμουνιστικού κόμματος της Ελλάδος η Δεξιά δια να ικανοποιήσει τας αντιδραστικές και μισεργατικές της επιδιώξεις εναντίον του συνόλου

⁴⁶² Γούναρης, Β. 2002. *Εγνωσμένων κοινωνικών φρονημάτων. Κοινωνικές και άλλες όψεις του αντικομμουνισμού στη Μακεδονία του Εμφυλίου Πολέμου. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής*, σ.95

⁴⁶³ Γούναρης, ό.π., σ.165

της τιμίας ελληνικής εργατικής τάξεως». ⁴⁶⁴

Η μετριοπαθής στάση της «Μ» μεταβάλλεται σταδιακά, προς τα δεξιότερα, όσο ο εμφύλιος περνά από τη μία φάση όξυνσης στην επόμενη. Για την ερμηνεία αυτής της μετατόπισης θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν ότι η Θεσσαλονίκη βρίσκεται πολύ κοντά στα γειτονικά κράτη του βορρά, και κατά συνέπεια καθίσταται ευαίσθητος δέκτης της ιδεολογίας του «εσωτερικού εχθρού», που χτίζεται πάνω στο φόβο των- υπαρκτών ή μη- κινδύνων που απειλούν την ακεραιότητα της χώρας». ⁴⁶⁵ Το πρώτο μεταπολεμικό διάστημα, η αρθρογραφία της εφημερίδας σχετικά με τις εξελίξεις της διάσκεψης των Παρισίων και τις συνοριακές διευθετήσεις με τους βόρειους γείτονες είναι έντονη και εστιάζει στην «υπεράσπισιν των εθνικών δικαίων» έναντι των «επιβουλών των γειτόνων». ⁴⁶⁶ Τονίζει δε ότι

«οι κίνδυνοι και αντεθνικές δράσεις και εχθρικοί επιβουλαί» στρέφονται «εις βάρος όχι μιας καταστάσεως ή μιας ιδεολογικής παρατάξεως, ταύτης ή εκείνης, αλλ' εις βάρος του λαού μας όλου, της τιμής της ελευθερίας της και του μέλλοντός της» και για αυτό το σκοπό (...) θα έπρεπε λοιπόν ηνωμένοι την τελευταίαν στιγμή, ηνωμένοι προ της καμπής, παραμερίζοντες με ιεράν εκεχερείαν, τας αντιθέσεις μας, ως κόμματα, ως παρατάξεις, ως ιδεολογίαι να σταθώμεν με μίαν μόνην σκέψιν και απόφασιν: να μην αφήσωμεν να ζημιωθή η πατρίς μας. Να μην την αφήσωμεν εκτεθειμένην και απροστάτευτον προ των εχθρικών επιβουλών». ⁴⁶⁷

Είχαν προηγηθεί δημοσιεύματα στον τύπο του Βελιγραδίου, της Σόφιας και των Τιράνων ότι οι Αλβανοί της Ηπείρου και οι σλαβόφωνοι της Μακεδονίας υφίστανται διώξεις, ⁴⁶⁸ και δηλώσεις του

⁴⁶⁴ «Μ», 28.3.1945, ό.π. Οι αναφορές από τον Μάρτιο μέχρι και τον Μάιο του 1945 προέρχονται από πηγές της βιβλιογραφίας καθώς δεν εντοπίστηκαν στα σχετικά φύλλα στο αρχείο της εφημερίδας. Επίσης στις αρχές του 1946, για μερικές ημέρες εκδίδεται κοινό φύλλο των εφημερίδων «Μακεδονία», «Ελληνικός Βορράς», «Ελληνικό Θάρρος», «Φως» και «Νέα Αλήθεια» εξαιτίας πανεργατικής απεργίας.

⁴⁶⁵ Αναστασιάδης, ό.π., σ.260

⁴⁶⁶ Βλ. ενδεικτικά «Μ» 8.7.1945: «Οδυνηρά υπόμνησις» 8.7.1945,»Μ» 15.7.1945: «Η Ελλάς έχει συνήγορον εις τας διεκδικήσεις της την αδέκαστον Ιστορίαν» με τέσσερα καρέ σκίτσων από την πρόσφατη Ιστορία

⁴⁶⁷ «Μ» 13.7.1945: «Να είμεθα Έλληνες»

⁴⁶⁸ Αβέρωφ Τοσίτσας, Εν. 2009. *Φωτιά και τσεκούρι, Ελλάς 1946-1949 και τα προηγθέντα*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, σ.174

Τίτο για καταδίωξη των εν Μακεδονία «αδελφών Σλάβων».⁴⁶⁹ Σε άλλο απόσπασμα από το ίδιο άρθρο γίνεται σαφής η τοποθέτηση της εφημερίδας απέναντι στους «Έλληνες της άκρας αριστεράς». Ωστόσο και σε αυτή την περίπτωση επιλέγονται πολύ μετριοπαθείς τόνοι, αντί για ευθεία επίθεση στους ιδεολογικούς αντιπάλους:

«(...) και διατί οι ραδιοπομποί αυτοί με τόση υπερηφάνεια ενθουμούνται και υπενθυμίζουν ότι είναι Σλάβοι και με τόσον πάθος ξεσκίζονται δια τους δήθεν ‘Σλάβους αδελφούς’ των, οι ιδεολογικώς ομόφρονες των Έλληνες της άκρας αριστεράς δεν ενθουμούνται και δεν υπενθυμίζουν και αυτοί ολίγον ότι είναι Έλληνες και δεν στεναχωριούνται, δεν διαμαρτύρονται ολίγον και αυτοί δια τους πραγματικά διωκόμενους Έλληνες αδελφούς των της Βορείου Ηπείρου οι οποίοι σφάζονται και καίγονται ως λαμπάδες ζωντανοί, καταταυραούνται και καταδιώκονται».⁴⁷⁰

3.1. Εκλογές και δημοψήφισμα για το πολιτειακό

Η «Μακεδονία» κυκλοφόρησε σχεδόν ενάμιση μήνα μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας, ενώ εκκρεμούσε ακόμη η διεξαγωγή δημοψηφίσματος για το λεγόμενο «πολιτειακό» ή «καθεστωτικό» ζήτημα,⁴⁷¹ και ακόμη η χώρα δεν είχε εκλεγμένη κυβέρνηση. Στο πρώτο φύλλο μετά την Κατοχή, η «Μακεδονία» δημοσίευσε ένα κύριο άρθρο, όπου διακήρυττε την πολιτική της τοποθέτηση εγκωμιάζοντας την αξία της Δημοκρατίας:

«Υπάρχει και ο σωτήριος μέσος δρόμος: η Δημοκρατία. Αλλ’ η δημοκρατία η οποία δεν έχει καμμίαν σχέσιν ή εξάρτησιν από ύποπτα συγκροτήματα, από δυναμικούς παράγοντες οι οποίοι τη θεωρούν φέουδον ή απλώς χωράφι των, από παρατάξεις και κόμματα που οχυρώνονται πίσω από το προπέτασμα της Δημοκρατίας δια να εξυπηρετήσουν άλλοι την δικτατορίαν της αριστεράς, άλλοι την δικτατορίαν της δεξιάς.

⁴⁶⁹ Οι δηλώσεις έγιναν στις 8.7.1945 και τις αναδημοσιεύει η «Μ» στις 10.7.1945 με τίτλο «Ο Τίτο θέλει... την φιλίαν μας» και υπότιτλο, «ημείς όμως... καταδιώκομεν τους εν Μακεδονία ‘αδελφούς Σλάβους’». Λίγο αργότερα καταφθάνει στη Θεσσαλονίκη ο πρωθυπουργός, ταξίδι που χαρακτηρίζεται «εξαιρετικής σημασίας» από τη «Μ». 12.7.1945. Είναι από τις σπάνιες φορές που προβάλλεται στο πρωτοσέλιδο κάποιος άλλος πέραν των κεντρικών και φιλελευθέρων πολιτικών. «Μ» 13.7.1945: «Την νύκτα ο πρόεδρος της κυβερνήσεως κ. Βούλγαρης εξεφώνησεν από ραδιοφώνου βαρυσήμαντον λόγον», «Τα Ελληνικά καθήκοντα τας ημέρας αυτάς είναι βαρύτατα. Να είμεθα πρόθυμοι δια κάθε θυσίαν και δια κάθε αγώνα»

⁴⁷⁰ «Μ» ό.π.

⁴⁷¹ Όπως σημειώνει ο Αναστασιάδης, ό.π., σ270, την επομένη της κυκλοφορίας της “Μ” η φιλοεαμική εφημερίδα “Δημοκρατία” ψέγει τη “Μ” διότι δεν παίρνει σαφή θέση για το πολιτειακό. Μερικές μέρες αργότερα την κατηγορεί ότι ζητά με τα εμπρηστικά της άρθρα τον αφανισμό των οργανώσεων της Αριστεράς («Δ» 29.3.1945 και 4.4.1945)

Η “Μακεδονία” θέλει αυτήν την Δημοκρατίαν που θα προκρίνει ο Λαός. Διότι τότε η Δημοκρατία θα είναι η γνησία, η καθαρά, η αμόλυντος Λαοκρατία, που από τα βάθη της ψυχής του ζητεί ολόκληρος ο ελληνικός λαός». ⁴⁷²

Μία ακόμη παρατήρηση που είναι ενδεικτική του κύρους που περιέβαλλε την εφημερίδα ήδη από την προπολεμική περίοδο, είναι η δημοσίευση στο πρώτο αυτό φύλλο συνέντευξης του πρωθυπουργού Νικόλαου Πλαστήρα. ⁴⁷³ Με το πολιτειακό ζήτημα ανοικτό, η «Μ» δημοσιεύει σειρά άρθρων των κεντρικών και φιλελεύθερων αρχηγών κατά της μοναρχίας. ⁴⁷⁴

Καθώς η Συνδιάσκεψη των Παρισίων ήταν εν εξέλιξη, η εφημερίδα αποφασίζει να ζητήσει την τοποθέτηση του γ.γ. του ΚΚΕ, Νίκου Ζαχαριάδη, για να διαφωτίσει το αναγνωστικό κοινό για τις θέσεις του κόμματος επί των εθνικών διεκδικήσεων. ⁴⁷⁵ Ο δημοσιογράφος της εφημερίδας που πήρε τη συνέντευξη (δεν αναφέρεται το όνομά του) σχολιάζει τις απαντήσεις του Ζαχαριάδη και έτσι αποτυπώνει τη στάση της «Μ» απέναντι στο κόμμα και την εν γένει πολιτική κατάσταση. Η εφημερίδα συμπεραίνει από τη συνέντευξη ότι το ΚΚΕ θέλει τη σύμπραξη με το Πανδημοκρατικό Μέτωπο:

«δια να “καθοδηγηθεί και να διεξαχθή ο Δημοκρατικός αγώνας ζωντανά” δια να πάρει δηλαδή το ΚΚΕ στα χέρια του όλον τον Αγώνα με τους “καθοδηγητάς” και την

⁴⁷² «Μ», 28.3.1945, όπως δημοσιεύεται στο αφιέρωμα «Μια περιδιάβαση στον 20ο αιώνα μέσα από τις σελίδες της «Μακεδονίας»

⁴⁷³ «Μ» 28.3.1945 «Ο Ελληνισμός έχει την ακλόνητον πίστιν ότι θα ικανοποιηθούν οι εθνικοί πόθοι».

⁴⁷⁴ «Μ» 1.7.1945 Δημοσιεύεται άρθρο του στρατηγού Πλαστήρα (μαζί με μια μεγάλη φωτογραφία του) γραμμένο «ειδικώς δια την «Μακεδονίαν» με τίτλο «Η Δημοκρατία και η Βόρειος Ελλάς». Ο Πλαστήρας επιχειρηματολογεί κατά της μοναρχίας θυμίζοντας ότι «επί μίαν τριακονταετίαν το Έθνος επλήρωσε πολύ ακριβά τον βασιλικόν θεσμόν. Ακριβότερα όμως από κάθε άλλον τον επλήρωσαν οι Μακεδόνες και οι Θράκες». Στο ίδιο μήκος κύματος ακολουθούν πρωτοσέλιδα άρθρα και άλλων κεντρικών πολιτικών, όπως του Γ. Καφαντάρη, αρχηγού του Προοδευτικού Κόμματος («Μ» 3.7.1945), του Α. Μυλωνά, αρχηγού του Αγροτικού Δημοκρατικού Κόμματος («Μ» 7.7.1945)

⁴⁷⁵ «Μ» 15.7.1945, με υπέρτιτλο «Είναι δυνατή η αποχώρησις του ΚΚΕ από το προσεχές δημοψήφισμα;» και τίτλο «Ο κ. Ζαχαριάδης αρχηγός του ΚΚΕ απαντά εις ερωτήματα της “Μακεδονίας”». Η συνέντευξη έγινε με ερωτήσεις που απάντησε γραπτώς ο Ζαχαριάδης. Όπως διευκρινίζει η εφημερίδα προχώρησε σε αυτή την ενέργεια «αδιαφορούντες για τυχόν παρεξηγήσεις και εκμεταλλεύσεις των προθέσεων μας υπό παντός κακοπίστου και έχοντες πάντοτε προ οφθαλμών το συμφέρον της εξυπηρέτησεως των εθνικών απόψεων και της διαφωτίσεως των αναγνωστών μας είναι η διαγραφή συγκεκριμένης θέσεως του ΚΚΕ επί των εθνικών μας διεκδικήσεων» και «με την πρόθεσιν να ξεκαθαρισθούν μερικά πράγματα και να αποσπασθούν μερικές δηλώσεις που να αφαιρούν από την άκρην δεξιάν πολλά επιχειρήματα με τα οποία γίνεται προσπάθεια να επέλθη σύγχυσις και κατασυκοφάντησις του Δημοκρατικού Αγώνος». Σημειωτέον ότι η κυβέρνηση Σοφούλη, που είχε την «κατ’αρχήν» ανοχή του ΚΚΕ» δημιουργήθηκε αρκετά αργότερα, στις 22.11.1945 (Βλ. Νικολακόπουλος, ό.π. σ.59)

“ζωντάνια” όπως έκαμε και μέσα στο ΕΑΜ κατά τον ανταρτοπόλεμο. Και δια αυτό πολύ καλά κάμνουν οι δημοκρατικοί αρχηγοί που αποκρούουν την σύμπηξιν του Πανδημοκρατικού Μετώπου με τη συμμετοχίν του ΚΚΕ όπως μου εδήλωσαν κατά τας συνεντεύξεις που εδημοσιεύθησαν ήδη εις την “Μακεδονίαν”». ⁴⁷⁶

Σε άλλο σημείο η «Μ» παρατηρεί ότι αναφορικά με τον προβληματισμό για τον από βορρά κίνδυνο ο Ζαχαριάδης «απέφυγε να δώσει σαφή και επαρκή απάντησιν» απαντώντας «με την ‘αρχή της αυτοδιαθέσεως των λαών’.” Η εφημερίδα θεωρεί ότι:

«Το ΚΚΕ εθελουφλεί και πάλιν. Ενώ κατ’ουσίαν υπερθεματίζει εις εθνικάς διεκδικήσεις, ζητών την Ανατολικήν Θράκην και την Κύπρον, αποφεύγει εν τούτοις να ταυτίση την τακτικόν του [σ.σ. προφανώς πρόκειται για συντακτικό λάθος] με τον άλλον Ελληνικόν Λαόν, προς επιτυχίαν των διεκδικήσεων αυτών. Και τούτο προς αποφυγήν πολεμικών περιπετειών. Αλλά ποίος ζητεί τας πολεμικάς περιπετείας; Ημεείς ή οι εχθροί μας; (...) Και πως είνε νοητή η αυτοδιάθεσις εις την Βόρειον Ήπειρον όπου μέχρις ότου αποφασισθή και γίνη η αυτοδιάθεσις αυτή δεν θα μείνη ούτε ρουθούνι από ελληνικόν στοιχείον;»

Στο ίδιο φύλλο η «Μ» τοποθετείται ως προς το πολιτειακό και το χρόνο των εκλογών:

«Ούτε δημοψήφισμα ούτε εκλογαί αν δεν αποκατασταθή η τάξις», «Όχι “ταχεία” αλλά γνησία ετυμηγορία του λαού- Αυτό ενδιαφέρει τους δημοκρατικούς - Τους βασιλόφρονας, μόνον η παλινόρθωσις και τους τρομάζει η διάσκεψις του Ποτσδαμ- Η κωμωδία του 1935 δεν θα επαναληφθή». ⁴⁷⁷

Καθώς όμως καθυστερούν οι διαδικασίες του δημοψηφίσματος, η εφημερίδα προτείνει με κύριο άρθρο της ότι, εν πάση περιπτώσει, μέχρι να γίνουν εκλογές, να σχηματιστεί μια κυβέρνηση όχι υπηρεσιακή αλλά πολιτική, με βάση τη δύναμη των κομμάτων το 1936. ⁴⁷⁸ Ακολούθως η «Μ» προβλέπει ότι για το «εσωτερικό ζήτημα» θα αποφασίσει τελικά ο εξωτερικός παράγων, ⁴⁷⁹

⁴⁷⁶ ό.π.

⁴⁷⁷ ό.π.

⁴⁷⁸ «Μ» 7.8.1945, «Η κυβέρνηση και τα κόμματα». Το κύριο θέμα της ημέρας είναι φυσικά η ρίψη της ατομικής βόμβας- μια υπόμνηση ότι ο πόλεμος δεν έχει λήξει οριστικά.

⁴⁷⁹ «Μ» 17.8.1945, «Το εσωτερικόν μας ζήτημα θα λάβη εντός των ημερών οριστικήν έκβασιν. Θα αποφασίση ο εξωτερικός παράγων».

τονίζοντας ότι θα πρέπει να εξασφαλιστεί η γνήσια έκφραση της θέλησης του λαού.⁴⁸⁰ Η άποψη της εφημερίδας για το ενδεδειγμένο πολιτικό μέλλον της Ελλάδας σκιαγραφείται και μέσα από τα σχόλια τις για τις βρετανικές εκλογές, μιλώντας για την ανάγκη μεταρρυθμίσεων (στις οποίες πρέπει να προχωρήσουν οι Εργατικοί) «ώστε η ανατρεπτική προσπάθεια της άκρας αριστεράς να μην ευρίσκη την ερεθιστικήν ζύμην των δημεγερτικών αναστατώσεων και να αμβλυνθή η επαναστατική κοπής (...)».⁴⁸¹ Πρόκειται δηλαδή για τη ρητορική που υιοθετούν οι αρχηγοί των κεντρώων κομμάτων, των οποίων τις θέσεις προβάλλει η «Μ». Η αρθογραφία κατά της μοναρχίας και του κομμουνισμού συνεχίζεται,⁴⁸² ενώ η εφημερίδα υποστηρίζει με θέρμη την άποψη περί επικράτησης των μετριοπαθών δυνάμεων, ούτε της άκρας αριστεράς, ούτε της δεξιάς:

«Αν επιθυμεί κάτι ο λαός, μετά τας εκ της Κατοχής ερημώσεις και τα εμφύλια μίση και πάθη είναι η ηρεμία (...) δεν θέλη ούτε Γεώργιον- διότι ο Γεώργιος είναι η θλιβερωτέρα ανάμνησις της πικροτέρας εσωτερικής δοκιμασίας του- ούτε κομμουνισμό, διότι ο κομμουνισμός είναι η δυναμίτις του Δεκεμβρίου και το πριόνισμα των λαιμών και η αισχρά ομηρία».⁴⁸³

Η εφημερίδα προχωρά ένα βήμα παραπέρα και με κύριο άρθρο της οριοθετεί ξεκάθαρα την πολιτικής της γραμμή:

⁴⁸⁰ «Μ» 19.8.1945, «Η μόνη λύσις». Στο άρθρο της η εφημερίδα υποστηρίζει ότι οι Σύμμαχοι περιμένουν να ρυθμιστεί το εσωτερικό ζήτημα κατά «τον μόνον φυσικόν τρόπον, την προσφυγήν δηλαδή εις την θέλησιν του λαού». Αλλά η διενέργεια δημοψηφίσματος και εκλογών θα έχει σημασία «εάν καταστή κοινή συνείδησις ότι η γνησιότητα της θα είνε όχι 100% αλλά 1000% εξησφαλισμένη»

⁴⁸¹ «Μ» 27.2.1945 Η εφημερίδα αφιερώνει το πρωτοσέλιδό της στις βρετανικές εκλογές, με οκτάστηλο υπογραμμισμένο τίτλο τριών σειρών: «Οι εργατικοί εκέρδισαν 396 έδρας επί των 640. Ο κ. Τσώρτσιλ υπέβαλε την νύκτα την παραίτησίν του. Ο κ. Άτλν ανέλαβε να σχηματίση τη νέα κυβέρνησιν». Αναλύοντας το αποτέλεσμα των εκλογών στο κύριο άρθρο της η «Μ» μιλά για ένα πολύ μεγάλο ιστορικό γεγονός που οφείλεται: «εις την αποφασιστικήν θέλησιν του Βρετανικού Λαού- που είναι και θέλησις των Λαών όλων του Κόσμου- να δημιουργήσουν νέαν ζώήν, νέαν εποχήν και Δημοκρατίαν πραγματικήν με Κοινωνικήν Δικαιοσύνην, με ανθρώπινην ισότητα και με εργασίαν υποληπτόμενην και αμειβόμενην με ειλικρινή κατανόησιν της αξίας του ανθρώπινου είδους». Το εκλογικό αποτέλεσμα αναλύει στη «Μ» 29.7.1945 με πρωτοσέλιδο άρθρο του και ο πρώην υπουργός Λ. Ιασωνίδης, υπό τον τίτλο «Ο θρίαμβος της δημοκρατίας».

⁴⁸² Βλ. ενδεικτικά «Μ» 3.8.1945, πρωτοσέλιδο άρθρο του πρώην πρωθυπουργού Τσουδερού «ειδικώς δια την “Μακεδονίαν”» με τίτλο «Δημοκρατία»

⁴⁸³ «Μ» 10.8.1945, «Τα θηρία». Το κύριο άρθρο της εφημερίδας μιλά για τα δύο θηρία που φαίνεται να κυριαρχούν στην πολιτική ζωή του τόπου, τα «λεγόμενα δύο άκρα» που είναι θηρία με «ψευδείς όνυχας και λεοντή». «Η άκρα αριστερά και η άκρα δεξιά ρυθμίζουν ήδη από της εποχής της Στάσεως του Δεκεμβρίου την πολιτικήν του τόπου ζώήν. Δημιουργούν την ψευδαίσθησι ότι έξω από αυτάς δεν υπάρχει ο άλλος, ο πολύς ο απειρομεγέθης εις αριθμόν, ο πραγματικός ως μάζα και ως κατάστασις Λαός, ο οποίος και μόνος θα έπρεπε να είχε την ευθύνην και την πρωτοβουλίαν δια την τακτοποίηση των του οίκου του»

«Η ‘Μακεδονία’ είνε εφημερίς Δημοκρατική. Η δήλωσις θα επερίττευνεν δια τους αναγνώστας οι οποίοι την παρακολουθούν» αλλά για την εφημερίδα ο αγώνας για τη δημοκρατία «(...) είνε υπέρ οιοδήποτε κόμμα, υπέρ οιαδήποτε παράταξι». ⁴⁸⁴

Με το ίδιο άρθρο παρεμβαίνει στα πολιτικά πράγματα, προτείνοντας τη διοργάνωση Πανδημοκρατικού Συνεδρίου, στο οποίο θα συμμετέχουν όλα τα κόμματα «από τη δεξιά της Δημοκρατίας μέχρι την αριστερά της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας», καλώντας σε σύμπληξη (με κεφαλαία στο πρωτότυπο).

«του μεγάλου ακραιφνούς ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΜΕΤΩΠΙΟΥ το οποίο θα συγκεντρώση όλες τας κατεσπαρμένες δημοκρατικές δυνάμεις εις τον τόπον, το οποίον θα συναρμόση τας απειθάρχητους σήγμερον Δημοκρατικές θελήσεις και θα σταθή ως τείχος απρόσβλητον έναντίον και της άκρας δεξιάς η οποία ονειρεύεται απεχθείς νεκραναστάσεις (σ.σ. παλινόρθωση) και της άκρας αριστεράς η οποία προπαρασκευάζει εξίσου απεχθείς φασισμούς». ⁴⁸⁵

Στα τέλη Αυγούστου του 1945 ο Ν. Ζαχαριάδης μιλά σε ανοικτή συγκέντρωση στη Θεσσαλονίκη και η «Μ» παραθέτει αυτούσια μεγάλα κομμάτια της ομιλίας του, σχολιάζοντας ότι οι απόψεις του:

«αποδεικνύουν την θρασύτητα την απροσμέτρητον των ανθρώπων που δημιούργησαν τον Δεκέμβριο και όχι μόνο δεν θλίβονται και δεν μετανοούν αλλά βροντοφωνούν ότι είνε πρόθυμοι να δημιουργήσουν έναν νέον Δεκέμβριον. (...) Είναι ιστορικός ο λόγος του και είναι άξιος να διαβασθή από όλους εκείνος τους Έλληνας που νόμισαν ότι παρήλθεν η θύελλα και αυριοδρομούμεν, ότι το ΚΚΕ κάμνει ελληνικήν πολιτικήν, ότι ζητεί το καλόν του τόπου» ⁴⁸⁶

Εξίσου μεγάλους κινδύνους διαβλέπει η εφημερίδα και από την παλινόρθωση της βασιλείας, λέγοντας χαρακτηριστικά ότι όσοι την απεργάζονται:

«θα πρέπει να αποφύγουν να στήσουν έναν θρόνον επί ηφαιστείου. Διότι εις την πραγματικότητα αγωνίζονται να καλύψουν τον εν ενεργεία κρατήρα με πρόχειρη επίστρωσιν η οποία θα διαρραή εις την πρώτην αφορμήν. Και η έκρηξις- πρέπει να το γνωρίζουν- θα είνε τότε τρομερά...». ⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ «Μ» 12.8.1945, «Προς ομοϊδεάτες»

⁴⁸⁵ ό.π.

⁴⁸⁶ «Μ» 26.8.1945, «Ο αρχηγός του ΚΚΕ απειλεί την Ελλάδα με νέον Δεκέμβριον», «Κατεφέρθη δριμύτατα κατά των Βρεττανών. Τους καλεί να... φύγουν αμέσως»

⁴⁸⁷ «Μ» 2.9.1945, «Το ηφαίστειον»

Οι προβλέψεις της «Μ» περί της παρέμβασης του ξένου παράγοντα επιβεβαιώνονται,⁴⁸⁸ αλλά, όπως αποτυπώνεται και στα πρωτοσέλιδα των ημερών, εξακολουθεί να υπάρχει δυσарέσκεια για την παραμονή της δεξιάς κυβέρνησης Βούλγαρη στην εξουσία, ως μεταβατική,⁴⁸⁹ και για το ότι παρά την προκήρυξη εκλογών δεν έχει αποφασιστεί το εκλογικό σύστημα ούτε έχουν αναθεωρηθεί οι εκλογικοί κατάλογοι.⁴⁹⁰ Μετά την πτώση της κυβέρνησης Βούλγαρη, η χώρα εισέρχεται σε άτυπη προεκλογική φάση.⁴⁹¹ Την εντολή λαμβάνει ο Σοφοκλής Βενιζέλος χωρίς να καταφέρει να σχηματίσει κυβέρνηση, κάτι που πετυχαίνει στα τέλη Νοεμβρίου ο Θ. Σοφούλης.⁴⁹² Όμως η πολιτική κρίση επιτείνεται από την επιμονή του Σοφούλη για τη διεξαγωγή των εκλογών την προκαθορισμένη ημερομηνία, παρά το γεγονός ότι τα κόμματα της Αριστεράς ζητούσαν αναβολή, μέχρι την εκκαθάριση των εκλογικών καταλόγων.⁴⁹³ Τελικά οι εκλογές πραγματοποιούνται κανονικά στις 31 Μαρτίου 1946, από την κυβέρνηση του Θ. Σοφούλη, με αποχή των κομμάτων της

⁴⁸⁸ «Μ» 20.9.1945, «Ερρυθμίσθη το εσωτερικόν μας ζήτημα», «Χθες αι τρεις μεγάλαι σύμμαχοι δυνάμεις υπέδειξαν εις τον πολιτικόν μας κόσμος αναβολή του δημοψηφίσματος και διενέργειαν εκλογών»

⁴⁸⁹ «Μ» 23.9.1945, «Το Δημοκρατικόν αίτημα». Στο κύριο άρθρο η κυβέρνηση Βούλγαρη χαρακτηρίζεται ημιδικτατορική «διότι περί ημιδικτατορίας πρόκειται όταν μια κυβέρνησις, μη συγκεντρούσαν την εθνικήν συναίνεσιν, αντιθέτως μάλιστα, συγκεντρούσα την λαϊκήν αποδοκιμασίαν εξακολουθεί να παραμένει εις της αρχήν»

⁴⁹⁰ Νικολακόπουλος, ό.π., σ.57

⁴⁹¹ «Μ» 9.10.1945, «Με ειλικρινή ενθουσιασμόν ο δημοκρατικός λαός της Θεσσαλονίκης υπεδέχθη τον τετιμημένον αρχηγόν του, στρατηγόν Νικ. Πλαστήρα», με οκτάστηλη φωτογραφία από την (προεκλογικού χαρακτήρα) συγκέντρωση στη Θεσσαλονίκη. Στο ίδιο φύλλο δημοσιεύεται άρθρο του πρώην υπουργού Λ. Ιασωνίδη υπό τον τίτλο «Υπήκοοι του νόμου και δούλοι κανενός».

⁴⁹² Νικολακόπουλος, ό.π., σ:58 Η κυβέρνηση σχηματίστηκε αποκλειστικά από κεντρώες δυνάμεις, με συμφωνία για διενέργεια εκλογών το αργότερο ως τα τέλη Μαΐου του 1946 και την αναβολή του δημοψηφίσματος για το πολιτειακό, το 1948. Επιτάχυνση του δημοψηφίσματος επεδίωκαν οι φιλοβασιλικές δυνάμεις, καθώς και οι Σ. Βενιζέλος και Γ. Παπανδρέου που δεν δέχτηκαν να συμμετάσχουν στην κυβέρνηση. Αντίθετα οι δυνάμεις του «δημοκρατικού Κέντρου» θεωρούσαν ότι η διεξαγωγή δημοψηφίσματος σε περιβάλλον «λευκής τρομοκρατίας» θα οδηγούσε σε άμεση, σχεδόν πραξικοπηματική παλινόρθωση. Η κυβέρνηση είχε την «κατ' αρχήν ανοχή» του ΚΚΕ, η οποία όμως διήρκεσε μόνο 15 μέρες, ενώ οι διάυλοι επικοινωνίας με την Αριστερά περιορίστηκαν ακόμα περισσότερο με την παραίτηση του Ν. Καζαντζάκη (10.1.1946) και κυρίως του Ι. Σοφιανόπουλου. Υπό αυτό το πρίσμα και με βάση τις απόψεις της εφημερίδας κατά της βασιλείας και κατά μιας εσπευσμένης διοργάνωσης του δημοψηφίσματος καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι σε αυτή τη φάση συντάσσεται με τις απόψεις του Σοφούλη. Βλ. επίσης «Μ» 17.3.1946 «Ο κ. Σοφούλης εκφωνεί εις την πλατείαν Αριστοτέλους βαρυσήμαντον πολιτικόν λόγον». Πάλι στην είδηση η εφημερίδα δημοσιεύει μεγάλη έγχρωμη προσωπογραφία του Ελ. Βενιζέλου, δημιουργώντας εμμέσως συσχετισμούς και υπονοώντας την υποστήριξή της στον Σοφούλη.

⁴⁹³ «Μ» 10.3.1946, «Οι κ.κ. Καφαντάρης και Μυλωνάς παρητήθησαν. Τους ακολουθούν και οι κομματικοί υπουργοί των».

Αριστεράς και της Κεντροαριστεράς⁴⁹⁴ και σε τεταμένο κλίμα,⁴⁹⁵ Την επομένη των εκλογών πρώτη είδηση στη «Μ» δεν είναι τα γεγονότα του Λιτοχώρου (που ουσιαστικά σηματοδοτούν την όξυνση των εμφύλιων συγκρούσεων), ούτε η νίκη της Ηνωμένης Παράταξης Εθνικοφρόνων με 55%⁴⁹⁶ αλλά η εκτεταμένη αποχή από τις εκλογές.⁴⁹⁷ Η πολιτική τοποθέτησης της εφημερίδας έναντι του εκλογικού αποτελέσματος φαίνεται εμμέσως από το γεγονός ότι κατά την διαδικασία τοποθετήσεων επί των προγραμματικών δηλώσεων της κυβέρνησης Τσαλδάρη προβάλλει τις απόψεις του Σοφούλη.⁴⁹⁸

Όσο πλησιάζει η ημερομηνία του δημοψηφίσματος, η εφημερίδα δημοσιεύει τις απόψεις

⁴⁹⁴ Αναστασιάδης, Γ. (1991²) *Πολίτευμα και κομματικοί σχηματισμοί στην Ελλάδα 1952-1967, ιστορική επισκόπηση*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής 1991, σ. 11.

⁴⁹⁵ Βλ. ενδεικτικά «Μ» 31.3.1946, «Λίαν ανήσυχον το διεθνές ενδιαφέρον στρέφεται προς τας διεξαγόμενας εν Ελλάδι σήμερον εκλογάς. «Η χθεσινή τελευταία προεκλογική διαδήλωσις κατέληξεν εις συμπλοκήν», «Η τρομοκρατία εις την ύπαιθρον»

⁴⁹⁶ Αναστασιάδης, ό.π. σ.10 Η Η.Π.Ε. αποτελούσε συνασπισμό πολλών κομμάτων και ομάδων που εξέφραζαν φιλοβασιλικές πολιτικές δυνάμεις, με άξονα το Λαϊκό Κόμμα

⁴⁹⁷ «Μ», 1.4.1946 Τα γεγονότα του Λιτοχώρου περιγράφονται σε δεύτερο θέμα με τον τίτλο: «Η παραμονή των εκλογών εβάφη με αίμα. Συμπλοκαί συμμοριών των δύο άκρων και ολονύχτιος μάχη εις το Λιτόχωρον» ενώ ο κύριος τίτλος είναι: «Τα πρώτα αποτελέσματα των εκλογών. Εις την Θεσσαλονίκην: Εις 30 τμήματα επί 29981 εγγεγραμμένων εψήφισαν 18502. Εις την πρωτεύουσαν: Εις 176 τμήμα επί 122355 εγγεγραμμένων εψήφισαν 83735». Βλ. επίσης Νικολακόπουλος, ό.π., σ.74. Οι φιλοβασιλικές δυνάμεις συγκέντρωσαν αθροιστικά 64,7% των έγκυρων ψηφοδελτίων, με την Ηνωμένη Παράταξι Εθνικοφρόνων να συγκεντρώνει το 55,12% και την αποχή να φτάνει το 40% (15%-20% ήταν πολιτική αποχή) σύμφωνα με τους ξένους παρατηρητές της AMFOGE.

⁴⁹⁸ Εξάλλου, όπως είδαμε και στο 2^ο κεφάλαιο, η εφημερίδα θεωρούταν ως «Όργανον του Κόμματος των Φιλελευθέρων. (Σοφούλη)». Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχεία Μακεδονίας. Αρχείο Γενικής Διοίκησης Βορείου Ελλάδος (Γ.Δ.Β.Ε.), σειρά Α4, φάκελος 9, υποφάκελος 1. Το έγγραφο έχει αριθμό λήψης 108 και παρατίθεται στο Παράρτημα

των Πλαστήρα⁴⁹⁹ και Σοφούλη⁵⁰⁰ κατά της βασιλείας. Την ημέρα του δημοψηφίσματος για το πολιτειακό, η εφημερίδα κυκλοφορεί με βινιέτα πάνω από τον λογότυπο «Μακεδονία» που γράφει: «Έλληνες δημοκράται, τολμηροί και άφοβοι: εις τας εθνικάς και δημοκρατικάς επάλξεις».⁵⁰¹ Στο πρωτοσέλιδο δημοσιεύει ένα ανέκδοτο χειρόγραφο του Ελευθερίου Βενιζέλου, υπό τον τίτλο «Υπέρ της Δημοκρατίας», υπονοώντας ευθέως την αντιβασιλική της στάση στο δημοψήφισμα, αφού τα ψηφοδέλτια υπέρ το Γεωργίου θα έγραφαν το όνομά του, ενώ τα ψηφοδέλτια εναντίον του θα ήταν λευκά ή θα έγραφαν την λέξη «Δημοκρατία».⁵⁰² Την Τρίτη μετά το δημοψήφισμα, το αποτέλεσμα του οποίου ήταν υπέρ της βασιλείας,⁵⁰³ η «Μ» χρησιμοποιεί έναν πολύ ουδέτερο πρωτοσέλιδο τίτλο, ενώ με μικρότερα γράμματα, διαβάζουμε στον μεσότιτλο ότι «Η Δημοκρατία ημφισβήτησε την νίκη από την βασιλεία» και μόνο κάπου στο σώμα του κειμένου αναφέρονται τα προσωρινά αποτελέσματα.⁵⁰⁴ Ακόμα και μετά το δημοψήφισμα η «Μ» συνεχίζει να εκφράζει εμμέσως τον προβληματισμό της για το κατά πόσο η παλινόρθωση θα φέρει πολιτική ηρεμία,⁵⁰⁵ κάτι που επιβεβαιώνεται πολύ σύντομα από τις εξελίξεις.⁵⁰⁶

⁴⁹⁹ «Μ» 17.7.1946, «Την ευθύνην του κακού υπέχει η κυβέρνησις», άρθρο του στρατηγού Πλαστήρα «δια την “Μακεδονίαν”» Γράφει ο Πλαστήρας: «Οι άνθρωποι αυτοί ένα έχοντες στοχασμόν, πως θα επαναφέρουν τον Γεώργιον εις τον θρόνον του, αδιαφορούν δι όλα τα άλλα και δεν ημπορούν να ιδούν τους κρημνούς κατά των οποίων οδηγούν την δυστυχισμένην αυτήν χώρα».

⁵⁰⁰ «Μ» 19.5.1946, «Δριμεία επίκρισις εις την Βουλήν κατά των κυβερνητικών δηλώσεων από τα αντιπολιτευόμενα- Η υπέροχος αγόρευσις του κ. Σοφούλη», «Μ» 10.8.1946, «Μόνον η δημοκρατία θα σώση την Ελλάδα». Σε δηλώσεις του ο Σοφούλης θυμίζει «την αποφράδα μέρα της 4ης Αυγούστου» και το ρόλο του Γεωργίου Β'. Στο ίδιο φύλλο, «Η Ελλάς μόνον δια της Δημοκρατίας θα δυνηθεί να σωθή και να αναρρωθή». Ο τίτλος χωρίς εισαγωγικά στο πρωτότυπο οπότε μπορεί κανείς να υποθέσει ότι πρόκειται για άποψη της εφημερίδας, αλλά ο υπέρτιτλος αποκαλύπτει ότι πρόκειται για «Εν άρθρο του “Εκονομιστ”, «Μ» 11.8.1946, Ο Θ. Σοφούλης «Ζητεί την αναβολήν του δημοψηφίσματος» μέχρις ότου κριθούν τα εθνικά θέματα «δια να είναι απερίσπαστος η αντιπροσωπεία εις την εν Παρισίοις διάσκεψιν της ειρήνης».

⁵⁰¹ «Μ», 1.9.1946

⁵⁰² Νικολακόπουλος, ό.π., σ.86

⁵⁰³ ό.π., σ.89

⁵⁰⁴ «Μ» 3.9.1946

⁵⁰⁵ «Μ» 13.9.1946 «Το παρελθόν του βασιλέως δεν εμπνέει εμπιστοσύνη δι'ομαλές πολιτικές εξελίξεις». Πρόκειται για αναδημοσίευση άρθρου του Εκονομιστ, όπως αναφέρετε με μικρού μεγέθους στοιχεία στον υπέρτιτλο, ενώ ο τίτλος δεν έχει εισαγωγικά. Σε άλλη στήλη, στο πρωτοσέλιδο «Ο κ. Σοφ. Βενιζέλος αρνείται να μετάσχη εις κυβέρνησιν Λαϊκών».

⁵⁰⁶ «Μ» 2.11.1946, «Προκυψάσης διαφωνίας εις την κατανομήν των υπουργείων σύσσωμος η αντιπολίτευσις εδήλωσεν ότι δεν θα συμμετάσχη της νέας κυβερνήσεως».

Μετά την ήττα των αντιμοναρχικών στο δημοψήφισμα, η εφημερίδα παύει να δημοσιεύει άρθρα γνώμης. Καταγράφει την ειδησεογραφία παρακολουθώντας στενά τις διεθνείς εξελίξεις, έτσι όπως διαμορφώνονται στο σκηνικό του Ψυχρού Πολέμου και τοποθετούν την Ελλάδα στο επίκεντρο, με το δόγμα Τρούμαν.

3.2 Η όξυνση του εμφυλίου

Μετά την επανέναρξη των σποραδικών επιχειρήσεων, το φθινόπωρο του 1946, αναγγέλλεται η ίδρυση του Δημοκρατικού Στρατού στις 28 Οκτωβρίου,⁵⁰⁷ και ακολουθούν τα γεγονότα του Σκρα.⁵⁰⁸ Κατόπιν τούτων τα (όποια) σχέδια μπορεί να υπήρχαν για κυβέρνηση εθνικής ενότητας ναυαγούν,⁵⁰⁹ ενώ η αντιπολίτευση κατηγορεί την κυβέρνηση «ως επιπολαίως υποτιμήσασα των εκ των συμμοριών κίνδυνον».⁵¹⁰ Στο ίδιο μήκος κύματος και η «Μ», που κάνει λόγο για «κυβερνητική μακαριότητα» και υποστηρίζει ότι «μόνον Κυβέρνησις εθνική, Κυβέρνησις εξ όλων των κομμάτων ημπορεί να δαμάση την κατάστασιν αυτήν και τας δυσχέρειάς της».

Μετά τη διακήρυξη Τρούμαν,⁵¹¹ οξύνονται τα βίαια επεισόδια μεταξύ κομμουνιστών και

⁵⁰⁷ Eudes, D. 2009. *Οι καπεταναίοι. Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1949*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, σ.400

⁵⁰⁸ Όπως αναφέρει ο Eudes (ό.π., σ. 402) στα μέσα του Νοέμβρη οι αντάρτες μπαίνουν στο χωριό Σκρα, κοντά στα γιουγκλοσλαβικά σύνορα και το κρατούν για αρκετές ημέρες, ενώ οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού ανεβαίνουν στις 7.000, άνδρες σύμφωνα με τους κυβερνητικούς υπολογισμούς. Η «Μ» (15.11.1946) παρουσιάζει το θέμα ως εξής: «700 περίπου ήσαν οι επιτεθέντες κατά του Σκρά οι οποίοι και απεχώρησαν την 9ην πρωϊνήν της χθες εκείθεν» και (19.11.1946) «Μάχαι διεξάγονται παρά τα Γιουγκοσλαβικά σύνορα. Η κυβέρνηση ανακοίνωσεν εις τας ξένας πρεσβείας τα στοιχεία περί της έξωθεν επιβουλής», «Οι συμμορίται υποχωρούν εις την Σερβίαν προκαλυπτόμενοι υπό των πυρών του Τίτο».

⁵⁰⁹ «Μ» 17.11.1946, «Η Βουλή συνεζήτησε χθες επί του νομοσχεδίου περί των μέτρων επιεικειάς και απέρριψε πρότασιν δια τον σχηματισμός κυβερνήσεως εθνικής ενώσεως».

⁵¹⁰ «Μ» 20.11.1946 «Σύσσωμος η αντιπολίτευσις απεχώρησεν εκ της Βουλής». Η εφημερίδα δημοσιεύει στο πρωτοσέλιδο έναν έγχρωμο χάρτη της Βόρειας Ελλάδας και των συνόρων της

«Μ», 22.11.1946

⁵¹¹ «Μ» 19.3.1947. «Ο Τρούμαν σαφής & αδιάλλακτος»: «Εάν δεν βοηθήσωμεν την Ελλάδα την κρίσιμον ταύτην ώραν αι συνέπειαι θα είνε ευρείας εκτάσεως εις όλον τον κόσμον» Βλ. επίσης «Μ» 7.5.1947, «Ο κ. Ήτον έκρουσε χθες τον κώδωνα του εκ Βορρά άμεσου κινδύνου», «Μ» 12.6.1947, «Η Ελλάς η πρώτη χώρα της εφαρμογής του Δόγματος Τρούμαν».

εθνικοφρόνων και εξελίσσονται σε κανονικές στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η «Μ» ακολουθεί το ειδησεογραφικό ύφος στους τίτλους της, χωρίς ωστόσο η ουδετερότητα των περιγραφών να δημιουργεί οποιαδήποτε αμφιβολία για το «στρατόπεδο» στο οποίο ανήκει. Όταν οι επιτιθέμενοι είναι οι εθνικόφρονες δίνεται ένας θριαμβευτικός τόνος στην παρουσίαση της είδησης.⁵¹² Αντιθέτως όταν κάνουν επίθεση οι αντάρτες, η είδηση παρουσιάζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να προκαλέσει στο αναγνωστικό κοινό αισθήματα αγανάκτησης⁵¹³ και φρίκης,⁵¹⁴ απέναντι στον κομμουνιστικό «εχθρό» αλλά τελικά αισθήματα θριάμβου και νίκης επί αυτού.⁵¹⁵

Στο μεταξύ, με την παρέμβαση του «ξένου παράγοντα»⁵¹⁶ βρίσκεται λύση στην πολιτική κρίση, με το σχηματισμό κυβέρνησης Φιλελευθέρων-Λαϊκών με πρωθυπουργό τον Σοφούλη.⁵¹⁷ Η κυβέρνηση όλων των («εθνικοφρόνων») κομμάτων είναι πια γεγονός⁵¹⁸ για το οποίο η εφημερίδα

⁵¹² «Μ» 10.4.1947 «Υπερείκοσι χιλιάδες στρατού εκινήθησαν προς τελικήν εκκαθάρισιν των συμμοριών», «Μ» 12.4.1947 «Δύο και ημίσεια χιλιάδες συμμοριτών εκυκλώσαν εντός στενωτάτου χώρου. Ισχυρότατη είναι η πίεσις του στρατού»

⁵¹³ «Μ» 1.5.1947 «Χθες την 7 π.μ. τρεις άγνωστοι έρριψαν χειροβομβίδας κατά αυτοκινήτου πλήρους αεροπόρων αξιωματικών», «Μ» 8.7.1947 «Η επιτροπή ΟΗΕ αντιμέτωπος συμμοριτών και Γιουγκοσλάβων ενώ κατηθύνετο να εξετάση τα γνωστά επεισόδια του Μπέλες», «Δύο χιλιάδες ενόπλων θα κατελάμβανον την Καβάλλαν και θα την ανακήρυσσον κέντρον της “Ελεύθερης Ελλάδας”», «Μ» 31.5.1947 «Χίλιοι συμμορίται επετέθησαν εκ νέου εναντίον της Φλωρίνης και πεντακόσιοι απειράθησαν να καταλάβουν το Κιλκίς»

⁵¹⁴ «Μ» 20.8.1947 «Εις Νάουσαν 170 οικίαι και η εκκλησία ενεπρήσθησαν. Απήχθησαν 100 Ναουσαίοι και κήκαν πολλοί ζώντες», «Μ» 27.8.1947 «Εις την Νέαν Ζίχνην και την Γουμενίτσαν σκορπίσθη προχθές ο όλεθρος» με εκτενές φωτορεπορτάζ,

⁵¹⁵ «Μ» 30.5.1947 «Οι αντάρται απειράθησαν να καταλάβουν την Φλώριναν. Μετά πεντάωρον μάχην εξεδιώχθησαν εκ των ακραίων συνοικιών της πόλεως», «Μ» 16.10.1947 «Εξετελέσθησαν χθες 10 εκ των 52 καταδίκων τρομοκρατών της ΟΠΛΑ» με φωτογραφίες από την εκτέλεση.

⁵¹⁶ «Μ» 20.8.1947, «Οι αμερικανοί ζητούν φανερά πλέον την κυβερνητικήν ανασυγκρότησιν ή την πλήρη κυβερνητικήν μεταβολίν», «Μ» 27.8.1947 «Η κυβερνητική κρίσις συνεχίζεται μετά την πλήρη αποτυχίαν και της χθεσινής προσπάθειας των Αμερικανών να συμβιάσουν τους αρχηγούς των δύο κομμάτων του Λαϊκού- Φιλελευθέρων».

⁵¹⁷ «Μ» 5.9.1947 η «Μ», «Πρωθυπουργός ο κ. Θ. Σοφούλης»: «Συνεφώνησαν οι Φιλελεύθεροι με τους Λαϊκούς. Αύριον καταρτίζεται οπωσδήποτε η νέα κυβέρνησις. Η ταχεία λύσις της κρίσεως επήλθε χθες κατόπιν τελεσιγράφου του κ. Χέντερσον. Όλα τα μικρά κόμματα διαλύονται συγχωνευόμενα εις τα δύο μεγάλα

⁵¹⁸ «Μ» 1.10.1947 «Η κυβέρνησις επιδιώκει εκ παραλλήλου πάταξιν της ανταρσίας και ισοπολιτείαν. Η αύξησις της βοηθείας κρίνεται βεβαία».

επιχαίρει.⁵¹⁹ Καθώς οι μάχες αγριεύουν η γραμμή της «Μ» μετατοπίζεται, ακολουθώντας τη γραμμή των κεντρώων πολιτικών Σοφούλη και Βενιζέλου, που πια κάνουν λόγο για συναγερμό της φυλής ενάντια στην «τυραννία της ξενόδουλης μειοψηφίας» και της «διεστραμμένης κομμουνιστικής μειοψηφίας».⁵²⁰ Εξάλλου, στα τέλη Δεκεμβρίου ανακοινώνεται επίσημα η συγκρότηση της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης (ΠΔΚ), με αποσχιστικές προθέσεις για τη Βόρεια Ελλάδα. Η άρνηση των Λαϊκών Δημοκρατιών της Ανατολικής Ευρώπης να αναγνωρίσουν την ΠΔΚ προβάλλεται από τη «Μ» όχι με θριαμβολογίες, αλλά ειδησεογραφικά, ενώ ακόμη και στο σκίτσο, όπου θα μπορούσε να υπάρχει έντονα σκωπτικό το ύφος, η παρουσίαση είναι αρκετά ήπια.⁵²¹

Όσο οξύνεται ο εμφύλιος πόλεμος, και οι μάχες πλησιάζουν στη Θεσσαλονίκη η «Μ» αναδεικνύει περισσότερο αυτά τα ρεπορτάζ, τα οποία δεν δημοσιεύονται πια στις εσωτερικές σελίδες αλλά ως κεντρικά θέματα στο πρωτοσέλιδο.⁵²² Επίσης, η εφημερίδα προβάλλει στο πρωτοσέλιδό της την καταγγελία της κυβέρνησης της Αθήνας στον ΟΗΕ για τις βίαιες μετακινήσεις παιδιών στις ανατολικές χώρες- μάλιστα οι αντάρτες αναφέρονται ως «Πράκτορες των Σλαύων» που «ερημώνουν την ύπαιθρο».⁵²³ Λίγο πριν την έναρξη της μάχης του Γράμμου, η εφημερίδα αναρωτιέται αν η «επίθεση ειρήνης» από τον Βαφειάδη είναι «μπλόφα ή αδυναμία».⁵²⁴ Τελικά, μερικές μέρες αργότερα, αρχίζει το μεγαλύτερο σε διάρκεια και ένταση πολεμικό γεγονός του

⁵¹⁹ «Μ» 21.11.1947 «Το κόμμα του κ. Σοφ. Βενιζέλου ηνώθη με το των Φιλελευθέρων». Σε σκίτσο απεικονίζεται ο Σοφούλης ως «Εθνικός Μαχητής», «Μ» 22.11.1947 «Ο κ. Πρωθυπουργός εξέφρασε την πεποίθησιν τού ότι το έθνος ημπορεί να νικήση και θα νικήση». Όλη η πρώτη σελίδα καλύπτεται από φωτογραφίες από την άφιξη των Σοφούλη, Βενιζέλου και Πλαστήρα στη Θεσσαλονίκη

⁵²⁰ «Μ» 14.10.1947, «Μ» 22.11.1947

⁵²¹ «Μ» 13.1.1948 «Οι συμμορίται πιέζονται να δώσουν νέα μάχη», «Το ΚΚΕ στην Κομινφόρμ». Το σκίτσο αναπαριστά τον Μάρκο Βαφειάδη που κρατά ένα χαρτί που γράφει «αναγνώρισις κυβερνήσεως του βουνού» και τρία χέρια που τον σταματούν, του Βελιγραδίου, της Μόσχας και της Σόφιας, με τη λεζάντα «σαν να λέμε μου τη σκάσατε»

⁵²² Βλ. ενδεικτικά «Μ» 11.2.1948, «Ο στρατός καταδιώκει κατά πόδας τους συμμορίτας. Η μάχη διεξάγεται ήδη παρά τον Άγιον Βασίλειον», «Μ» 12.2.1948 «Εγκλωβισθέντες εξωντώθησαν όλοι οι συμμορίται», «Εκυριεύθην το βάλλον κατά της πόλεως πυροβόλον. Εκατοντάδες οι νεκροί και οι αιχμαλωτισθέντες», με χάρτη των κινήσεων των δύο στρατών στα περίχωρα του Λαγκαδά Θεσσαλονίκης.

⁵²³ «Μ» 5.3.1948 «Η Ελλάς καταγγέλλει το νέον παιδομάζωμα»

⁵²⁴ «Μ» 2.6.1948 «Ο Μάρκος επανέλαβε και χθες της επίθεσίν της ειρήνης του. Είνε μπλόφα ή αδυναμία;», «Ο πολιτικός κόσμος φρονεί ότι ο ελιγμός αυτός αποβλέπει εις την δημιουργίαν κάποιας συγχύσεως και αμφιβολιών εις στο εθνικόν στρατόπεδον, καθ' ήν στιγμὴν ακριβῶς πρόκειται να καταφερθῶν τα αποφασιστικότερα κατά των συμμοριῶν πλήγματα υπό των εθνικῶν δυνάμεων».

Εμφυλίου, που κορυφώνεται περί τα τέλη Αυγούστου.⁵²⁵

Από την άνοιξη του 1948 στην πολιτική ζωή της χώρας θα κυριαρχήσει η δολοφονία του Τζωρτζ Πολκ στη Θεσσαλονίκη.⁵²⁶ Η «Μακεδονία» καλεί καθημερινά, με πρωτοσέλιδη βινιέτα, όποιον ξέρει κάτι για την υπόθεση να το αναφέρει στην εφημερίδα έστω και ανωνύμως. Ακριβώς πέντε μήνες αργότερα, η εφημερίδα υιοθετεί την εκδοχή της αστυνομίας και παραθέτει τις «συνταρακτικές αποκαλύψεις» του κατηγορούμενου (και συντάκτη της) Γρηγόρη Στακτόπουλου.⁵²⁷ Το 1949 κυριαρχούν στα πρωτοσέλιδα της «Μ» οι κινήσεις περί δημιουργίας κράτους της «Μακεδονίας του Πιρίν», η δίκη για τη δολοφονία του Πολκ και φυσικά οι μάχες στους ορεινούς όγκους, ενώ οι πολιτικές εξελίξεις στη Βουλή περνούν σε δεύτερη μοίρα. Είναι χαρακτηριστικό ότι η υπερψήφιση της κεντρικής κυβέρνησης Σοφούλη με την ψήφο ανοχής των παπανδρεϊκών και η τετράμηνη διακοπή της βουλής δεν είναι το κύριο θέμα της ημέρας, καθώς η εφημερίδα επιλέγει να αναδείξει στο πρωτοσέλιδο την είδηση καθαίρεσης του Βαφειάδη από την κεντρική επιτροπή του ΚΚΕ.⁵²⁸

Το καλοκαίρι του 1949, υπό τις εντολές του στρατηγού Παπάγου εξαπολύεται η αντεπίθεση του Εθνικού Στρατού κατά του Δημοκρατικού Στρατού και η εφημερίδα χρησιμοποιεί α' πληθυντικό πρόσωπο για να περιγράψει τις νίκες των εθνικοφρόνων: «Εις το Βίτσι συνετρίβη η

⁵²⁵ Βλ. «Μ» 22.6.1948, «Το μεσονύκτιον και εν λεπτόν εδόθη το σύνθημα της γενικής εξορμήσεως εναντίον του Γράμμου». Ενεδεικτικά είναι κάποια από τα πρωτοσέλιδα της «Μακεδονίας» «Μ» 6.8.1948 «Κατέρρευσεν η δυτική γραμμή αμύνης του Μάρκου», «Ο στρατός προελαύνει θυελλωδώς. Κατέλαβε σειράν χωρίων & οχυρών. Οι συμμορίται φεύγουν προτροπάδην», «Μ» 8.8.1948 «Οι συμμορίται διαρρέουν ατάκτως προς την Αλβανίαν. Ο στρατός ενώπιον της “πρωτευούσης” του Μάρκου», «Μ» 21.8.1948 «Συνετρίβη η άμυνα των συμμοριτών εις τον Γράμμον. Πανικόβλητοι και εν διαλύσει ετράπησαν εις άτακτον φυγήν»

⁵²⁶ Στη «Μακεδονία» («Μ» 18.5.1948) η είδηση της δολοφονίας του Πολκ δημοσιεύεται με φωτογραφία του Πολκ με τη σύζυγό του, τίτλο «Ο αμερικανός δημοσιογράφος Πολκ έπεσε θύμα στυγερού εκγλήματος» και υπέρτιτλο: «Το πτώμα του εξεβράσθη την Κυριακήν υπό της θαλάσσης προ του Τριανόν. Ποίαι εκδοχαί κυριαρχούν δια τους δολοφόνους», «Ο κ. Σοφούλης απεδοκίμασε το αποτρόπαιον έγκλημα».

⁵²⁷ «Μ» 18.10.1948 «Η Κομινφόρμ εσκότωσε τον Τζώρτζ Πολκ. Ο Στακτόπουλος προέβη εις συνταρακτικάς αποκαλύψεις», «Κατάπληξιν προκάλεσαν εις όλον τον κόσμον αι χθεσιναί ανακοινώσεις των δύο υπουργών». Το ρεπορτάζ καλύπτει όλο το πρωτοσέλιδο και μια ολόκληρη εσωτερική σελίδα και συνοδεύεται από πολυάριθμες φωτογραφίες. Να σημειωθεί ότι ο Μου σχουντής που έκανε τις ανακρίσεις φέρεται να ήταν στενός φίλος του εκδότη της εφημερίδας (βλ. Χριστοδούλου, ό.π., σ.110).

⁵²⁸ «Μ» 5.2.1949, «Καθηρέθη ο Μάρκος υπό της Κ.Ε. του ΚΚΕ» με υπότιτλο ότι «ενισχύεται η υπόνοια ότι έχει ήδη εκτελεσθη

οργανωμένη αντίστασις. Τα κυριώτερα οχυρά του περιήλθον εις χείρας μας». ⁵²⁹

Μετά τη νίκη του Εθνικού Στρατού και το τέλος των πολεμικών επιχειρήσεων το ενδιαφέρον της εφημερίδας στρέφεται και πάλι στις πολιτικές ισορροπίες, και το αν θα κατέλθουν στις εκλογές ο Παπάγος (κάτι που θα απασχολήσει την πολιτική ζωή τα επόμενα τρία χρόνια) και ποια στάση θα κρατήσει ο Πλαστήρας έναντι του Βενιζέλου. ⁵³⁰

3.3 Η εικόνα των ανταρτών στη «Μακεδονία»

Από την επανέκδοσή της, και καθ' όλη τη διάρκεια του 1945, η εφημερίδα είναι προσεκτική και αποφεύγει τους εμπρηστικούς τίτλους σε σχέση με τους αντάρτες, ενώ τα ρεπορτάζ για τα πρώτα επεισόδια του εμφυλίου κατά κανόνα φιλοξενούνται στις εσωτερικές σελίδες, εκτός πολύ σημαντικών γεγονότων. ⁵³¹ Όταν κατά τον εορτασμό της πρώτης επετείου από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης από τους Γερμανούς οι μοναρχικοί προκαλούν αιματηρές ταραχές, η εφημερίδα επίσης καταδικάζει το γεγονός (βέβαια σε σχετικά ήπιους τόνους). ⁵³² Ένα από τα σημαντικότερα επεισόδια «λευκής τρομοκρατίας» το 1946 ήταν η κατάληψη της Καλαμάτας από την ομάδα του Βαγγέλη Μαγγανά που ανήκε στους «Χίτες», και η εκτέλεση 14 πολιτών, ⁵³³ περιστατικό το οποίο η «Μ» παρουσιάζει ειδησεογραφικά, δίνοντας έμφαση στον αντιμοναρχικό χαρακτήρα της

⁵²⁹ «Μ» 12.8.1949. Βλ. επίσης «Μ» 17.8.1949 «Ετερματίσθη πλέον από της χθες ο αγών εις το Βίτσι. Εξεκαθαρίσθησαν και αι τελευταίαι εστίαι αντιστάσεως εις την χερσόνησον Πύξου μεταξύ των δύο Πρεσπών», «Μ» 26.8.1949 «Παρουσία του βασιλέως, ήρχισεν η επίθεσις εις τον Γράμμον. Ο Εθνικός Στρατός προήλασε εις βάθος πέντε χιλιομέτρων εις την οχυρωμένην ζώνην»

⁵³⁰ «Μ» 8.12.1949 «Κατά πάσαν πιθανότητα ο κ. Παπάγος θα πολιτευθή» ενώ στον υπότιτλο διερωτάται αν «Ο κ. Σ. Βενιζέλος θα πείση τον κ. Πλαστήρα να μην κατέλθη εις τας προσεχείς εκλογάς;». «Μ» 15.12.1949, «Ο κ. Ν.Πλαστήρας εξέδωσε διάγγελμα προς το λαόν. Ποιοι λόγοι των υποχρεώνουν να κατέλθη εις τας εκλογάς. Υπόσχεται: δικαιοσύνην, ειρήνην και ισοπολιτείαν»

⁵³¹ «Μ» 19.6.194 (όπως αναφέρεται στο Γούναρης ό.π, σ. 201) «Εξοντώθη η συμμορία Βελουχιώτη. Εφονεύθησαν όλοι οι αρχηγόι και ηγμωλίσθησαν οι υπόλοιποι εις συμπλοκή παρά την Άρτα, «Μ» 20.6.1945, (όπως αναφέρεται στο Γούναρης ό.π.), «Πως εξοντώθη η συμμορία του Βελλουχιώτη. Κατέσφαξε το ηρωικόν και ιστορικόν Σούλι», «Το ΕΑΜ τον αποθεώνει τώρα ενώ το ΚΚΕ τον απεκήρυξε»

⁵³² «Μ» 30.10.1945 «Οι Ακροδεξιοί απειλούν δημιουργίαν επεισοδίων», «Μ» 31.10.1945 «Και η χθεσινή ημέρα εβάφη με αίμα», «Οι μοναρχικοί ΒΕΝίται επετέθησαν απρόκλητοι κατά των εορταστών. Η προμελέτη των εκτρόπων δεν δύναται να αποκλεισθή». Πάντως σε μια αντίστοιχη περίπτωση αιματηρών επεισοδίων «Μ» 12.8.1945 όπου «Εις σειράν επεισοδίων εις παρανόμους διαδηλώσεις εφονεύθη εις μυλεργάτης και ετραυματίσθησαν δύο» η εφημερίδα υιοθετεί μια αντικομμουνιστική εκδοχή, αναφέροντας ότι τα επεισόδια «οφειλόμενα αποκλειστικώς εις την προκλητικότητα των κομμουνιστών, με απώτερον δε στόχον να παρουσιάσουν τον τόπον ως αναρχούμενον και την εργατική τάξιν ως τελούσαν υπό διωγμό».

⁵³³ Richter, ό.π., σ.450-452

ενέργειας.⁵³⁴

Μια μέρα μετά τις εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου και δύο μετά την επίθεση στο σταθμό χωροφυλακής του Λιτοχώρου, επεισόδιο που σηματοδοτεί την έναρξη του τρίτου γύρου του Εμφυλίου διαβάζουμε ότι: «Η παραμονή των εκλογών εβάφη με αίμα. Συμπλοκαί συμμοριών των δύο άκρων και ολονύχτιος μάχη εις το Λιτόχωρον».⁵³⁵ Εκείνη την ημέρα η «Μακεδονία» χαρακτηρίζει τους επιτιθέμενους «φυγόδικους Ελασίτες». Θα χρειαστεί να περάσει ένας μήνας για να υιοθετήσει πιο σκληρούς όρους όπως «αιμοσταγείς συμμορίτες» και «εχθροί της πατρίδος».⁵³⁶ Ακόμα και τότε όμως η εφημερίδα αναγνωρίζει ότι υπάρχουν δύο άκρα: «Το αίμα ρέει παντού. Τα δύο άκρα παίρνουν το λουτρό των εις αυτό. Το έγκλημα είναι το μέσο επικρατήσεώς των, το κοινόν των γνώρισμα».⁵³⁷ Στη δημοσίευση της πρώτης εκτέλεσης «καταδικασθέντων δια μετοχήν εις οργανώσεις συμμοριών» η περιγραφή είναι σε ανθρωπιστικό τόνο, που κάνει τον αναγνώστη μάλλον να λυπάται παρά να μισεί τους καταδικασμένους:

«Δύο ακόμη άνθρωποι επότισαν με το αίμα των το πετρόχωμα του συνήθους τόπου των εκτελέσεων. Δυο ζωές έσβυσαν, δυο ζευγάρια μάτια βασίλεψαν με την αυγή. Θα είναι τουλάχιστον τα τελευταία, το άλικο αίμα που αναπήδησε από τα τραύματά τους θα γίνει τάχα ποτάμι, χείμαρρος αδιάβατος να σταματήσει το όργιο το αδελφοκτόνο;».⁵³⁸

Κατά την ταυτόχρονη εκτέλεση ενός μέλος της Βασιλικής Ενώσεως Νέων και ενός ΕΛΑΣίτη η «Μακεδονία» αναγνωρίζει ότι «και οι δύο αγωνίζονται για τον λαόν και την Ελλάδα, κι όμως είναι εχθροί μεταξύ των, μισούνται θανάσιμα. Μια μικρογραφία της αναρχούμενης Ελλάδας».⁵³⁹

Μετά την επίθεση στο χωριό Σκρά, το φθινόπωρο του 1946, τα νέα από τις συγκρούσεις με τις ένοπλες αριστερές ομάδες κατέλαβαν μια θέση στα πρωτοσέλιδα της «Μακεδονίας», ενώ μέχρι τότε δημοσιεύονταν στις εσωτερικές σελίδες. Από τις αρχές του 1947 άρχισαν να δημοσιεύονται

⁵³⁴ «Μ» 22.1.1946 «3000 μοναρχικοί εκήρυξαν επανάστασιν εις Καλαμάς και κατέλυσαν τας αρχάς», «Απεσκοπούν να καταλάβουν την Πελοπόννησον και να επαναφέρουν αμέσως τον Γεώργιον».

⁵³⁵ «Μ» 1.4.1946. Το ίδιο γεγονός η «Καθημερινή» το περιγράφει με πολύ πιο φορτισμένο τίτλο: «Φρικιαστικό έγκλημα των αναρχικών. Υπερεκατό κομμουνισταί επετέθησαν αιφνιδιαστικώς κατά του Σταθμού Λιτοχώρου με όλμους χειροβομβίδας και εφόνευσαν 6 στρατιώτας και χωροφύλακας, ένα πολίτην και μιαν γυναίκα».

⁵³⁶ Γούναρης, ό.π., σ.202

⁵³⁷ «Μ» 19.5.1946, «Το όργιον του αίματος συνεχίζεται»

⁵³⁸ «Μ» 17.7.1946

⁵³⁹ «Μ» 18.9.1946, «Εις Βενίτης και εις Ελασίτης έπεσαν χθες υπό τας σφαίρας του εκτελεστικού αποσπάσματος».

φωτογραφίες των νεκρών θυμάτων, σχόλια για την «εξόρυξη οφθαλμών», τις σφαγές με τσεκούρια, τις αφαιρέσεις «χρυσών οδόντων», ενώ παράλληλα, έγινε συστηματικότερη η έκθεση των νεκρών ανταρτών, ή μόνο των κομμένων κεφαλιών τους.⁵⁴⁰ Το 1948, οπότε κορυφώνονται οι πολεμικές συγκρούσεις, η εφημερίδα προβάλλει εικόνες διαπόμπευσης των ανταρτών και σε μία περίπτωση έχει στο πρωτοσέλιδο ολοσέλιδη φωτογραφική κάλυψη (σπανιότατο φαινόμενο για τα εκδοτικά ήθη της εποχής) από την παρέλαση αιχμάλωτων ανταρτών στη Θεσσαλονίκη.⁵⁴¹ Επίσης χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το οκτάστηλο έγχρωμο σκίτσο που δημοσιεύει η «Μ» την 25^η Μαρτίου, ημέρα εθνικής επετείου, το οποίο καλύπτει τη μισή σελίδα και φέρει τη λεζάντα «Είκοσιν και πλέον αιώνες αγώνων δια την ελευθερίαν». Το σκίτσο απεικονίζει Έλληνες στρατιώτες από τη μάχη των Θερμοπυλών το 480 πΧ, της αλώσεως της Πόλης το 1453, της ελληνικής επανάστασης το 1821, του πρόσφατου ελληνοϊταλικού πολέμου το 1940 και ένας στρατιώτης με την ημερομηνία 1948- μόνο που σε όλες τις προηγούμενες μάχες ο εχθρός ήταν αλλοεθνής, ενώ πλέον, για την εφημερίδα εχθρός της πατρίδας είναι ο κομμουνιστής αντάρτης.⁵⁴²

Μετά την κατάληψη της Νάουσας από αντάρτες, η «Μακεδονία» έγραφε για «εισβολή των βαρβάρων», για τους «λύκους της βουλγαρικής ζούγκλας», τις «μαύρες ψυχές των δαιμόνων του Μάρκου», για τα «στίφη της στέπας», ενώ ακόμα και ο νεκρός αντάρτης ήταν για τον ανταποκριτή της εφημερας «βρωμερός κατσαμπλιάς, με στόμα ανοιχτό καθώς εξέρασε την εγκλήματική του ψυχή».⁵⁴³ Μετά την ανακατάληψη της Νάουσας όλο το πρωτοσέλιδο ήταν καλυμμένο με φωτογραφίες από την πόλη και η εφημερίδα περιγράφει την εικόνα μιας πόλης με «ερείπια καπνίζοντα και πτώματα» και την καταδίωξη των «συμμοριτών».⁵⁴⁴ Καθώς το θέατρο των τελευταίων μαχών του Εμφυλίου βρίσκεται στη Δυτική Μακεδονία», δηλαδή στο χώρο εμβέλειάς της, η «Μ» καταγράφει λεπτομερώς τα γεγονότα και παρόλο που προσπαθεί να ακολουθεί την

⁵⁴⁰ Γούναρης, ό.π., σ. 203 Ο συγγραφέας αναφέρεται στα φύλλα της «Μακεδονίας» 23.2.1947, 11.3.1947, 10.5.1947 Επίσης βλ. «Μ» 18.2.1947 (στις εσωτερικές σελίδες) «Αι συμμορίες υφίστανται παντού»

⁵⁴¹ «Μ» 13.2.1948, «‘Παρήλασε’ χθες δια των κεντρικών οδών της Θεσσαλονίκης η φάλαγξ των συλληφθέντων συμμοριτών και συμμοριτισσών δια των κεντρικών οδών της Θεσσαλονίκης-Συνεχίζεται η καταδίωξις των υπολειμμάτων. Επίσης, βλ. «Μ» 15.2.1948 συνέχεια του φωτορεπορτάζ με τα ονόματα των αιχμαλώτων και εικόνες πτωμάτων από τη μάχη.

⁵⁴² «Μ» 25.3.1948

⁵⁴³ «Μ» 16.1.1949, όπως αναφέρεται στον Γούναρης, ό.π. σ.63

⁵⁴⁴ «Μ» 18.1.1949, «Ισχυραί δυνάμεις του Β’ και του Γ’ Σωμάτων Στρατού καταδιώκουν τους συμμορίτας δυτικώς του Βερμίου»

ειδησεογραφική γραμμή στους τίτλους, ο τόνος θριάμβου είναι ξεκάθαρος.⁵⁴⁵ Όπως παρατηρεί ο Γούναρης, σε αυτή την διαδικασία διαπόμπευσης των αντιπάλων, η κοινή γνώμη δεν «βλέπει» Έλληνες πολίτες αλλά «Βούλγαρους καλλικάντζαρους», ηττημένους εκ νέου, στον «δεύτερο Μακεδονικό Αγώνα» και «η ψυχολογική σημασία της αναβίωσης αυτής για την τρεμάμενη κοινωνία της Μακεδονίας ήταν τεράστια».⁵⁴⁶ Εξάλλου, την ίδια περίοδο βλέπουμε πρωτοσέλιδα που ενεργοποιούν αντανakλαστικά της εποχής του Μακεδονικού Αγώνα.⁵⁴⁷ Ας μην ξεχνάμε, άλλωστε, ότι ο εκδότης της «Μ» είναι γιος του Κωνσταντίνου Βελλίδη, που είτε ως δάσκαλος είτε ως περιοδεύον βιβλιοπώλης είχε βιώσει την κατάσταση στα χωριά της Μακεδονίας την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα και ίδρυσε την εφημερίδα ακριβώς για την υπηρετήση «του εθνικού σκοπού».

Ένα από τα χαρακτηριστικότερα πρωτοσέλιδα είναι μετά την τελική μάχη στα βουνά της Πίνδου, όπου με οκτάστηλο τίτλο, υπογραμμισμένο, και μεγάλα γράμματα η «Μ» αναγγέλλει «Και ο Γράμμος τ ω ν κατέρρευσε...» (σ.σ. η λέξη «των» αραιογραμμένη για να τονιστεί). Το κείμενο που ακολουθεί έχει το ύφος μανιφέστου, τονίζει τη σύνδεση των Ελλήνων κομμουνιστών με τους Σλάβους και υποστηρίζει το ιδεολόγημα ότι η Ελλάδα αποτελεί το προπύργιο της Δύσης κατά του κομμουνισμού:

«Κανείς εχθρός δεν μίσησε τόσο την πατρίδαν όσον ο συμμοριτισμός. (...) Οι κακούργοι που ως χθες έκαιαν τα χωρία, έσφαζαν τους Έλληνες και προετοίμαζαν την κάθοδο των Σλαύων δεν υπάρχουν πια ως συγκεκριμένη δύναμις. (...) Εις το εξής, εις την Ελλάδα δεν ημπορεί να γίνη πλέον λόγος περί κομμουνισμού, διότι το κόμμα που επρέσβευε την ιδεολογίαν αυτήν, είχε ως μέσον την απάτην, την βίαν και το έγκλημα και ως σκοπό την διάλυσιν της ελληνικής πατρίδος και την ενσωμάτωσίν της εις τους Σλάβους (...). Η μοίρα θέλει, φαίνεται, να συντρίβωνται εις τα βορειοδυτικά συνορά μας, εις γνώριμα βουνά, οι επιδρομείς οι απειλούντες τον δυτικόν πολιτισμόν. Και άλλοτε όπως και τώρα απέδειξαν οι Έλληνες ότι θυσιάζουν τα πάντα εις τον βωμόν της ελευθερίας (...) Είναι η νίκη της Δύσεως κατά της Ανατολής (...) αλλά προπαντός

⁵⁴⁵ «Βλ. ενδεικτικά «Μ» 15.2.1949 «Εις δύο χιλιάδας ανέρχονται αι συνολικά απώλειαι των εναντίον της Φλωρίνης επιτεθέντων συμμοριτών και η καταδίωξις συνεχίζεται»

⁵⁴⁶ Γούναρης, ό.π., σ. 63

⁵⁴⁷ «Μ» 11.3.1949 «Το Μακεδονικόν κράτος κατ' αρχάς θα έχη μόνον... την "περιοχήν Πιρίν"» «Και εκείθεν θα αρχίση τον αγώνα του για την προσάρτησιν της ελληνικής και της Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας», «Μ» 12.3.1940 «Η υπαναχώρησις της ΝΟΦ επί του Μακεδονικού αποτέλεσμα της αδυναμίας της», «Και οι φύλακες αγρυπνούν» «Αποφασιστική αντίδρασις στην Ελλάδα» «Σάλος εις τα σπλάχνα του ΚΚΕ, Κατωτέρα υπολογισμού η συμβολή του συμμοριτισμού και ένας ελληνικός στρατός λίαν υπολογίσιμος»

είνε νίκη του ελληνικού πολιτισμού που όπως και άλλοτε σώζει δια μιαν ακόμη φοράν την τιμήν της Δύσεως». ⁵⁴⁸

⁵⁴⁸ «Μ» 30.8.1949

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΚΕΝΤΡΩΕΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει τις εκλογικές αναμετρήσεις της τριετίας 1950-1952, που αναδεικνύουν ασταθείς κυβερνήσεις με κεντρώα κόμματα. Η πολιτική τοποθέτηση της «Μακεδονίας» υπέρ των κεντρώων δυνάμεων καταγράφεται ξεκάθαρα μέσα από τους τίτλους στα πρωτοσέλιδα. Επιπλέον, μέσα από την αρθρογραφία της, η εφημερίδα λειτουργεί παρεμβατικά, προτρέποντας τα κόμματα του κεντρώου χώρου να συνενωθούν. Σε μια προσπάθεια ενίσχυσης του ιδεολογικού χώρου στον οποίο ανήκε, ο εκδότης προχωρά ένα βήμα παραπέρα, θέτοντας υποψηφιότητα ως βουλευτής, με το κόμμα των Φιλελευθέρων. Ταυτόχρονα η εφημερίδα ασκεί κριτική, χρησιμοποιώντας βαρείς χαρακτηρισμούς για τον Παπάγο, αναδημοσιεύοντας πληροφορίες περί σχεδίων δικτατορίας, και συνδέοντάς τον με το καθεστώς Μεταξά.

4.1 Οι βουλευτικές εκλογές του 1950

Στις αρχές Ιανουαρίου δημιουργείται κυβερνητική κρίση που οδηγεί σε παραίτηση την κυβέρνηση Διομήδη (που είχε αναλάβει μετά τον θάνατο του Σοφούλη), ενώ η κυβέρνηση Θεοτόκη που ανέλαβε ακολούθως, προχώρησε σε διάλυση της Βουλής και προκήρυξη εκλογών.⁵⁴⁹ Κατά τη διάρκεια του προεκλογικού αγώνα, η «Μ» αποτυπώνει ξεκάθαρα της πολιτική της τοποθέτηση, κάνοντας λόγο για «έξαλλα» στοιχεία στις τάξεις του Λαϊκού Κόμματος που προσπαθούν να συκοφαντήσουν φιλελεύθερους και πλαστηρικούς, με την κατηγορία του κομμουνιστή.⁵⁵⁰ Δύο μέρες πριν τις βουλευτικές εκλογές η εφημερίδα επικαλείται «έγκυρη συμμαχική προσωπικότητα», που προβλέπει επικράτηση των φιλελευθέρων, ενώ η ίδια υποστηρίζει ότι «Το συμφέρον της χώρας απαιτεί να εξουδετερωθούν δια παντός οι τάσεις του Λαϊκού κόμματος».⁵⁵¹

Από τις εκλογές της 5^{ης} Μαρτίου προκύπτει εντυπωσιακή φθορά των δύο παραδοσιακών κομμάτων (Λαϊκό και Φιλελευθέρων), πτώση της πολυδιασπασμένης Δεξιάς κάτω του 40%

⁵⁴⁹ Νικολακόπουλος, ό.π., σ.107. Επιδίωξη της κυβέρνησης Διομήδη είναι να υιοθετηθεί το πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα χωρίς κομματικά ψηφοδέλτια (το λεγόμενο «φωτογραφικό»), με προφανή στόχο τη στήριξη των «εθνικοφρόνων» βουλευτών ανεξαρτήτως κομμάτων, κάτι που όμως προκαλεί την αντίδραση των κομμάτων. Η «Μακεδονία» θα παρουσιάσει το θέμα ως εξής: «Μ» 12.1.1950 «Η κυβέρνηση Θεοτόκη επιμένει εις την καθιέρωσιν του πλειοψηφικού», «Τα πολιτικά κόμματα αποφασισμένα να αναλάβουν σταθερά πλέον στάσιν». «Μ» 14.1.1950 «Αι εκλογαί θα διεξαχθούν κατ'απόφαση της κυβερνήσεως με το αναλογικόν σύστημα», «Ο κ. Τσαλδάρης αγωνίζεται υπέρ του φωτογραφικού».

⁵⁵⁰ «Μ» 28.1.1950 «Τα αντιδραστικά και έξαλλα στοιχεία του λαϊκού και άλλων κομμάτων συντονίζουν τας συκοφαντίας κατά φιλελευθέρων και πλαστηρικών» και υπότιτλο «Με την αναρρίπισιν των παλαιών παθών ζητούν ν' αποφύγουν τον καταποντισμόν», «Μ» 2.3.1950, «Κατάπληξιν προκαλούν αι μέθοδοι των λαϊκών» και υπότιτλο «ΎΟλοι οι μη λαϊκοί είναι... κομμουνισταί» (σ.σ. η άποψη είναι σε εισαγωγικά και αποδίδεται στους λαϊκούς, ενώ εκτός εισαγωγικών η εφημερίδα σχολιάζει ότι «Πρόκειται περί μελλοθάνατου κόμματος»).

⁵⁵¹ «Μ» 3.3.1950, «Αι εκλογαί θα προωθήσουν και εις τον τόπον μας τα φιλελεύθερα στοιχεία»

συνολικά και άνοδος του τρισυπόστατου Κέντρου.⁵⁵² Η «Μ» υποβαθμίζει το γεγονός της μείωσης των δυνάμεων των Φιλελευθέρων, ενώ αντιθέτως σχεδόν πανηγυρίζει για τη μεγάλη μείωση των δυνάμεων του Λαϊκού Κόμματος, με πρωτοσέλιδους τίτλους όπως:

«εις τας μεγάλας πόλεις πλειοψηφεί η "Δημοκρατική Παράταξις". Πρωτοφανές είναι το κατρακύλισμα του Λαϊκού κόμματος! Τα μέχρι των πρωινών ωρών εκλογικά αποτελέσματα φέρουν πλειοψηφούντα τον συνδυασμόν Πλαστήρα»⁵⁵³ και «Το Λαϊκόν Κόμμα ετέθη οριστικώς εκτός της εξουσίας. Ήρχισαν αι ζυμώσεις προς καταρτισμόν της κυβερνήσεως».⁵⁵⁴

Μετά από πολλά χρόνια «σιγής», ως προς τη δημοσίευση κύριου άρθρου, η «Μ» τοποθετείται πολιτικά, χαρακτηρίζοντας «ευτύχημα δια τον τόπον» ότι τα τρία πολιτικά κόμματα «τα οποία ερμηνεύουν την φιλελευθέραν ιδεολογία και ιστορίαν και προς τα οποία διωχέτευσεν την εμπιστοσύνην της η ογκώδης πλειοψηφία του ελληνικού λαού» έθεσαν τις βάσεις της κυβερνητικής συνεργασίας «συμφώνως προς την λαϊκήν εντολή». Μάλιστα, η εφημερίδα κάνει λόγο για «κατά παρεξήγηση» προώθηση του ΔΚ και τα λάθη του διασπασμένου φιλελεύθερου χώρου και καλεί τα τα τρία κόμματα του κέντρου να συνεργαστούν γιατί δεν υπάρχει άλλος χρόνος για χάσιμο:

«Ο φιλελεύθερος πολιτικός κόσμος, διασπασθείς εις το πρόσφατον ταραχώδες παρελθόν και εξ ιδίων λαθών και λόγω των γενικωτέρων ευθυνών και κυρίως λόγω της κατά παρεξήγησιν προωθήσεως προ τετραετίας του Λαϊκού Κόμματος μέχρι των πολιτικών πρωτείων, ο φιλελεύθερος λοιπόν πολιτικός κόσμος επανέρχεται εις το προσκήνιον ως μια ισχυρά και αρραγής ενότης δια να κατευθύνει την εθνικήν ζωήν και εξυγιάνη την κρατικήν» (....) Δια τους ηγέτας της φιλελευθέρης πολιτικής συγκροτήσεως δεν υπάρχει άλλος χρόνος προς απώλειαν. Η λαϊκή εντολή είνε σαφής και βάσει αυτής επιβάλλεται να ρυθμιστούν εντός της ημέρας αι οικαιδήποτε λεπτομέρειαι της κυβερνητικής συνεργασίας...».⁵⁵⁵

Καθώς οι διεργασίες για το σχηματισμό κυβέρνησης δεν προχωρούν κατά το αναμενόμενο, η «Μ» δημοσιεύει πρωτοσέλιδη φωτογραφία του Ελευθερίου Βενιζέλου, με αφορμή το μνημόσυνο από το

⁵⁵² Νικολακόπουλος, ό.π., σ.108 κ.εξ. Το Λαϊκό Κόμμα ωστόσο συγκέντρωσε το μεγαλύτερο ποσοστό 18,8%, έναντι 17,2% του Κόμματος Φιλελευθέρων του Βενιζέλου, 16,4% της ΕΠΕΚ του Πλαστήρα και 10,6% του ΔΣΚ του Παπανδρέου.

⁵⁵³ «Μ» 6.3.1950

⁵⁵⁴ «Μ» 7.3.1950

⁵⁵⁵ «Μ» 8.3.1950, «Επιταγή και καθήκον»

θάνατό «Εκείνου που έκανε την Ελλάδα να ακτινοβολεί» και την παραίνεση: «Όλοι οι έλληνες ας στρέψωμεν την σκέψιν προς τα ένδοξα χρόνια της ιστορίας μας»,⁵⁵⁶ στέλνοντας εμμέσως πλην σαφώς ένα μήνυμα ενότητας. Ωστόσο οι παραινήσεις της εφημερίδας δεν εισακούστηκαν. Ο Σ. Βενιζέλος αθέτησε τη συμφωνία με τους αρχηγούς των άλλων κομμάτων του Κέντρου και σχημάτισε κυβέρνηση με τη στήριξη κομμάτων της δεξιάς,⁵⁵⁷ γεγονός που αρχικά η εφημερίδα προσέγγισε με μετριοπαθείς, ειδησεογραφικούς τίτλους,⁵⁵⁸ και μόνο μετά τις διαφωνίες στελεχών του Κόμματος Φιλελευθέρων⁵⁵⁹ έκανε λόγο για «κρίση».⁵⁶⁰ Η κυβέρνηση Βενιζέλου δεν θα μακροημερεύσει, καθώς παραιτείται πριν καν παρουσιαστεί στη Βουλή, έπειτα απο πιέσεις του αμερικανού πρέσβη.⁵⁶¹ Το γεγονός της παραίτησης της κυβέρνησης Βενιζέλου απουσιάζει από τα πρωτοσέλιδα της «Μ», ενώ σταδιακά η εφημερίδα προετοιμάζει το έδαφος για συνεργασία των κομμάτων του κέντρου,⁵⁶² κάτι που τελικά συμβαίνει.⁵⁶³

Το βράδυ της 15^{ης} Απριλίου ορκίζεται η κυβέρνηση Πλαστήρα και το πρωτοσέλιδο της επομένης είναι αφιερωμένο στη νέα κυβέρνηση: σε τετραχρωμία δημοσιεύονται ισομεγέθεις (προφανώς για λόγους ισορροπιών) οι φωτογραφίες των τεσσάρων αρχηγών. Πλαστήρα,

⁵⁵⁶ «Μ» 19.3.1950

⁵⁵⁷ Νικολακόπουλος ό.π., σ. 125. Βενιζέλος, Πλαστήρας, Παπανδρέου και Τσουδερός συνυπέγραψαν πρωτόκολλο κυβερνητικής συνεργασίας με πρωθυπουργό τον Πλαστήρα, το οποίο απέστειλαν στον βασιλιά. Ωστόσο ο βασιλιάς ανέθεσε την εντολή στον Βενιζέλο ο οποίος σχημάτισε συμμαχική κυβέρνηση με το κόμμα του Π. Κανελλόπουλου και την υποστήριξη του Λαϊκού Κόμματος και του ΕΚΕ του Ν. Ζέρβα.

⁵⁵⁸ «Μ» 23.3.1950 «Ο κ. Σοφ. Βενιζέλος εκράτησε την εντολήν προσπαθών να σχηματίση την κυβέρνησιν. Απόρροπος τροπή εις το πολιτικόν θέμα» στον τίτλο και υπότιτλο «Οι κ.κ. Ν. Πλαστήρας, Ε. Τσουδερός & Γ. Παπανδρέου εν διαφωνία με τον αρχηγόν των Φιλελευθέρων», «Μ» 24.3.1950, «Ο κ. Σ. Βενιζέλος εσχημάτισε χθες την νέαν κυβέρνησιν παρά τας αντιρρήσεις ηγετικών στελεχών του κόμματος» και σε υπότιτλο «Οι κ. κ. Ιασονίδης, Ζάνας, Ρέντης, Μαύρος, Αβέρωφ διαφωνήσαντες ηρνήθησαν να συμμετάσχουν».

⁵⁵⁹ Νικολακόπουλος, ό.π., σ.126

⁵⁶⁰ «Μ» 25.3.1950 «Ωρκίσθησαν χθες οι υπόλοιποι υπουργοί. Κρίσις εξεδηλώθη εντός του κόμματος».

⁵⁶¹ Νικολακόπουλος, ό.π., σ.126

⁵⁶² «Μ» 7.4.1950 «Δεν διεκόπησαν όμως εντελώς αι εκατέρωθεν προσπάθειαι ανασυγκολήσεως του κέντρου»,

⁵⁶³ «Μ» 14.4.1950 «Χθες ανασυνέστηθη το κέντρον». «Ο κ. Βενιζέλος προσέφερε την πρωθυπουργίαν εις τον αρχηγόν της ΕΠΕΚ στρατηγόν Πλαστήραν». Ο τόνος είναι πανηγυρικός (εξάστηλος τίτλος με κόκκινη υπογράμμιση και μεγάλα γράμματα)

Βενιζέλου, Καφαντάρη και Παπανδρέου.⁵⁶⁴ Οι τριγμοί στην κυβέρνηση δεν θα αργήσουν να φανούν και η «Μ» εικονογραφεί την κατάσταση με μια γελοιογραφία όπου Βενιζέλος και Παπανδρέου τραβούν με σχοινιά, σε αντίθετες κατευθύνσεις, τα πόδια μιας καρέκλας όπου κάθεται ο Πλαστήρας.⁵⁶⁵ Καθώς αποκαθίσταται προσωρινά η σταθερότητα,⁵⁶⁶ η εφημερίδα πάει ένα βήμα παραπέρα, υποστηρίζοντας ότι τα κόμματα του Κέντρου όχι απλώς πρέπει να συνεργαστούν αλλά και να συνενωθούν.⁵⁶⁷

Τον Ιούλιο του 1950 αναθερμάνθηκε από τα Ανάκτορα και την αμερικάνικη πρεσβεία η ιδέα για συγκρότηση μεταβατικής κυβέρνησης με επικεφαλής τον Παπάγο, σχέδιο με το οποίο συντάχθηκε και ο Βενιζέλος.⁵⁶⁸ Η τοποθέτηση του Πλαστήρα εναντίον της θανατικής ποινής έδωσε την αφορμή στον Βενιζέλο να άρει την εμπιστοσύνη του Κ.Φ. προς την κυβέρνηση.⁵⁶⁹ Όμως η «Μ» ήξερε και αποκάλυψε τις προθέσεις του Βενιζέλου, δύο μέρες πριν ο Πλαστήρας κάνει τις επίμαχες δηλώσεις.⁵⁷⁰ Τις επόμενες μέρες τα πρωτοσέλιδα της «Μ» περιγράφουν ή ακόμα και προδικάζουν τις εξελίξεις περί τον Βενιζέλο.⁵⁷¹

Η αδυναμία να διαμορφωθεί μια φερέγγυα εναλλακτική λύση, που να συσπειρώνει το σύνολο των εθνικοφρόνων, είχε ως συνέπεια να παραταθεί η πολιτική κρίση.⁵⁷² Σε αυτό το σκηνικό

⁵⁶⁴ «Μ» 16.4.1950 «Την 9ην μμ ωρκίσθη υπό τον κ. Πλαστήραν η κυβέρνησις των “Κομμάτων του Κέντρου”». Πιθανώς για λόγους ισορροπιών η «Μ» δημοσιεύει διαδοχικά συνεντεύξεις του Πλαστήρα και του Βενιζέλου, βλ. «Μ» 24.5.1950 «Ο πρόεδρος της κυβερνήσεως κ. Ν. Πλαστήρας ομιλεί προς την “Μακεδονίαν” επί των φλεγόντων εσωτερικών και εξωτερικών ζητημάτων της χώρας μας», «Μ» 27.5.1950, «Η σημερινή κυβέρνηση έχει ανάγκη από την ενίσχυσιν όλων των Ελλήνων»

⁵⁶⁵ «Μ» 7.6.1950

⁵⁶⁶ «Μ» 8.6.1950 «Η κρίσης παρήλθε»

⁵⁶⁷ «Μ» 8.8.1950 «Ενώ ο αντιβενιζελισμός σπεύδη να ανασυνταχθή» (υπέρτιτλος), «Τα κόμματα του κέντρου άγονται να συνενωθούν εις κόμμα φιλελευθέρων» (τίτλος), «Όχι δια να αναβιώση το παλαιόν χάσμα του αδιάλλακτου μίσους», «Αλλά δια να αποκτήση η χώρα μας κυβέρνησιν ανάλογον των καιρών» (υπότιτλοι)

⁵⁶⁸ Δαφνής, Γ. 1970. *Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος, 1894-1964*. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 470

⁵⁶⁹ Λιναρδάτος, Σπ. (2009) *Απο τον εμφύλιο στη χούντα 1936-1967 τ. Α*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, σ.144. κ.εξ.

⁵⁷⁰ «Μ» 13.8.1950, «Ο κ. Σοφ. Βενιζέλος φέρεται ως αποφασισμένος ν’ανατρέψη την κυβέρνησιν»

⁵⁷¹ «Μ» 17.8.1950 «Σήμερον εκρήγνυται η κυβερνητική κρίσις», «Μ» 18.8.1950 «Παρητήθησαν ομαδικών οι 8 φιλελεύθεροι υπουργοί», «Μ» 19.8.1950 «Εις τον κ. Βενιζέλον ανετέθη ο σχηματισμός κυβερνήσεως “εθνικής συγκεντρώσεως”», «Μ» 20.8.1950 «Βαίνομεν προς την ανάπλασιν της κυβερνήσεως του Κέντρου».

⁵⁷² «Μ» 10.9.1950 «Κατεψηφίσθη εις την Βουλήν (σ.σ. η κυβέρνηση Βενιζέλου), δια ψήφων 124 κατά, έναντι 106 υπέρ αυτής», «Σχεδιαζόμενη κυβέρνησις προσωπικοτήτων με εξωκοινοβουλευτικών πρωθυπουργόν θα καταψηφισθή από όλα τα πολιτικά κόμματα»

η εφηημερίδα παρεμβάινει και πάλι υπέρ της ανασυγκρότησης του Κέντρου, δημοσιεύοντας ανοιχτή επιστολή προς τον στρατηγό Πλαστήρα, που υπογράφεται από έναν «παλαιό φιλελεύθερο», η οποία θίγει «θέματα τα οποία πρέπει να έχουν υπόψιν όλοι οι προερχόμενοι εκ του παλαιού κόμματος του Ελευθερίου Βενιζέλου» και διατυπώνει παραινήσεις όπως «να ανασυγκροτήσουμε το Κέντρο», «ας δώσουμε όλοι οι φιλελεύθεροι τα χέρια», «ας προετοιμάσουμε κοινούς συνδυασμούς» κλπ.⁵⁷³ Η επιστολή προφανώς δεν έπεισε τον Πλαστήρα που ζήτησε «Διάλυσιν της Βουλής και εκλογάς».⁵⁷⁴ Η πρόβλεψη της εφημερίδας για σχηματισμό διμερούς κυβέρνησης Βενιζέλου- Παπανδρέου⁵⁷⁵ τελικά επιβεβαιώνεται στις αρχές Νοεμβρίου 1950.⁵⁷⁶

Στις δημοτικές εκλογές της 15^{ης} Απριλίου 1951, τις πρώτες μετά το 1934, το Κόμμα Φιλελευθέρων και η ΕΠΕΚ δεν μπόρεσαν να συνεργαστούν σε κανένα μεγάλο δήμο, γεγονός που φανέρωνε τα βαθιά ρήγματα που είχαν προκαλέσει στη λαϊκή βάση του Κέντρου οι εμφύλιες συγκρούσεις του '40,⁵⁷⁷ έτσι το ΚΦ συνέπραξε με τη Δεξιά και το Δ.Σ.Κ. (του Γ. Παπανδρέου) σε κοινούς συνδυασμούς «εθνικοφρόνων».⁵⁷⁸ Το αποτέλεσμα των δημοτικών εκλογών αποδείκνυε ότι η δικομματική κυβέρνηση Κ.Φ. και ΔΣΚ εκπροσωπούσε μια μικρή μειοψηφία του εκλογικού σώματος⁵⁷⁹ και όπως προδίκασε η «Μ»⁵⁸⁰ μετά από τέσσερις μήνες προκηρύσσονται βουλευτικές εκλογές.⁵⁸¹

⁵⁷³ «Μ» 28.10.1950

⁵⁷⁴ «Μ» 31.10.1950

⁵⁷⁵ «Μ» 3.11.1950 «Ο κ. Σοφ. Βενιζέλος υπέβαλε την νύκτα την παραίτησιν της κυβερνήσεως» „»Βαδίζομε προς διμερή υπό τους κ.κ. Βενιζέλο και Παπανδρέου» .

⁵⁷⁶ «Μ» 4.11.1950 «Διεσπάσθη το Λαϊκόν Κόμμα. Ωρκίσθη χθες υπό τον κ. Βενιζέλο νέα κυβέρνησις των δύο κομμάτων»

⁵⁷⁷ Νικολακόπουλος, ό.π. σ.128

⁵⁷⁸ ό.π. Στη Θεσσαλονίκη με την Ηνωμένη Παράταξη που έλαβε 49,8% αλλά επί ημέρες υπήρχε δυστοκία στην επιλογή του προσώπου του δημάρχου. Βλ. επίσης «Μ» 22.10.1951 «Θα δοθεί πιθανόν εξ Αθηνών η λύσις εις το ζήτημα εκλογής δημάρχου»

⁵⁷⁹ Νικολακόπουλος, ό.π. σ.130

⁵⁸⁰ «Μ» 3.5.1951 «Ο κ. Βενιζέλος αφού συνταντηθή με τον στρατηγόν κ. Πλαστήραν θα [προ]χωρήση προς διάλυσιν της βουλής και άμεσον προκήρυξιν των εκλογών»

⁵⁸¹ «Μ» 4.5.1951 «Οριστική απόφασις: εντός του Σεπτεμβρίου αι εκλογαί». Η εφημερίδα διατυπώνει το ερώτημα που αποτελεί και τον ευσεβή της πόθο: «Ανασυγκόλλησις του κέντρου;»

4.2 Οι βουλευτικές εκλογές του 1951

Στις 29 Μαΐου 1951 ο Αλ. Παπάγος υπέβαλε οριστικά την παραίτησή του.⁵⁸² Την επομένη κι όλας ημέρα, ηγετικά στελέχη του ΙΔΕΑ προχώρησαν σε στρατιωτικό κίνημα αλλά ο Παπάγος, σε μια επίδειξη προσωπικής δύναμης και επιρροής, κατάφερε να πείσει τους πραξικοπηματίες να αποχωρήσουν.⁵⁸³ Παρά τις διαβεβαιώσεις του ότι δεν θα πολιτευτεί,⁵⁸⁴ η πιθανότητα καθόδου του Παπάγου στις εκλογές παρέμενε αυξημένη. Ο Γ. Παπανδρέου προσπαθεί να αποτρέψει την ψήφιση του νέου εκλογικού νόμου για την ενισχυμένη αναλογική⁵⁸⁵ και την 1^η Ιουλίου αποχωρεί από τον κυβερνητικό συνασπισμό. Ακολούθως σχηματίζεται νέα κυβέρνηση, με στήριξη από το Κ.Φ. την ΕΠΕΚ και το Λ.Κ., ψηφίζεται η «ενισχυμένη αναλογική» και στις 30 Ιουλίου δημοσιεύεται το διάταγμα για διάλυση της Βουλής και προκήρυξη εκλογών στις 9 Σεπτεμβρίου. Όμως αυτή η σημαντική είδηση υποσκελίστηκε από μια άλλη, που η «Μ» χαρακτηρίζει «ανώμαλη εξέλιξη»: την απόφαση του Παπάγου να κατέλθει στις εκλογές.⁵⁸⁶ Τρεις μέρες μετά την διακήρυξη ίδρυσης του «Ελληνικού Συναγερμού» η «Μ» προσπαθεί να πλήξει τον Παπάγο, αναδημοσιεύοντας ρεπορτάζ της «Ελευθερίας» ότι ο Παπάγος κρύβεται πίσω από το παρολίγον πραξικόπημα της 30^{ης} Μαΐου⁵⁸⁷ και τη μεθεπομένη συνδέει τον «Συναγερμό» με τη δικτατορία του Μεταξά.⁵⁸⁸

Καθώς κορυφώνεται ο προεκλογικός αγώνας η «Μ» δημοσιεύει ρεπορτάζ από τις

⁵⁸² Σύμφωνα με το ηγετικό στέλεχος του ΙΔΕΑ αντιστράτηγο Γ.Καραγιάννη (1940-1952: *Το δράμα της Ελλάδος – Έπη και αθλιότητες*, Αθήνα: Ε.Ν.Α. – Ι.Δ.Ε.Α, χ.χ. σ. 263-264) ήδη από το καλοκαίρι του 1950 είχε παρθεί η απόφαση «να καταβληθεί προσπάθεια όπως πεισθεί ο Στρατάρχης Παπάγος να κατέλθει εις την πολιτικήν χρησιμοποιούμενων προς τούτον όλων των μέσων άτινα θα ηδύναντο να επηρεάσουν τούτον και ιδία του Τύπου της Δεξιάς».

⁵⁸³ Κατά τον Νικολακόπουλο, ό.π, σ. 131, το κίνημα της 30ης Μαΐου 1950 είχε ως στόχο να καταδείξει ότι ο στρατός εμπιστευόταν μόνο τον στρατάρχη και ήταν ουσιαστικά η πρώτη αμφισβήτηση προς τη δυνατότητα κυβέρνησης και βασιλιά να ελέγξει το στράτευμα. Υπό αυτή την έννοια μπορεί να θεωρηθεί προοίμιο των γεγονότων του 1967)

⁵⁸⁴ «Μ» 31.5.1951 «Κατεστάλη προσπάθεια εκρήξεως κινήματος», «Αυτοπροσώπως ο κ. Παπάγος διέταξε την λήψιν αυστηρών μέτρων καταφθάσας την 6.30 π.μ. εξ Εκάλης εις το γραφείον του εις το ΓΕΣ», «Ο Στρατάρχης διαβεβαίωσεν επισήμως και χθες τον πρωθυπουργόν κ. Βενιζέλον ότι δεν πρόκειται να πολιτευθή» (μεσότητος)

⁵⁸⁵ «Μ» 12.6.1951 «Ο κ. Παπανδρέου προκαλεί πολιτικόν ζήτημα», «Θέλει ν' αποτρέψη την ψήφισιν της ενισχυμένης αναλογικής» .

⁵⁸⁶ «Μ» 31.7.1951 «Ανώματος εξέλιξις της καταστάσεως. Ο κ. Παπάγος κατήλθεν εις τα εκλογάς»

⁵⁸⁷ «Μ» 9.8.1951 «Προητοιμάζετο δικτατορία με τον Παπάγον. Απεκαλύφθησαν οι σκοποί και τα σχέδια του “ΙΔΕΑ”»

⁵⁸⁸ «Μ» 11.8.1950 «Οι τεταρταυγουστιανοί καθοδηγούν τον “Συναγερμόν” του Παπάγου»

συγκεντρώσεις του Βενιζέλου⁵⁸⁹ και του Πλαστήρα,⁵⁹⁰ προσπαθώντας να κρατήσει τις ισορροπίες μεταξύ των δύο αρχηγών που υποστηρίζει,⁵⁹¹ ενώ παράλληλα επαναλαμβάνει τους φόβους για ύπαρξη στρατιωτικού συνδέσμου και χαρακτηρίζει τον Παπάγο «αιχμάλωτο μιας κλίκας της δεξιάς».⁵⁹²

Την ημέρα των εκλογών η «Μ» προβλέπει ότι οι πολίτες «θα δώσουν την νίκην εις τα κόμματα τα εγγυώμενα γαλήνη και ομαλότητα», δημοσιεύοντας παράλληλα και δηλώσεις Βενιζέλου και Πλαστήρα.⁵⁹³ Ωστόσο το αποτέλεσμα της κάλπης δίνει την πλειοψηφία στο «Συναγερμό» με 36,5%. Αρχικά η «Μ» γνωστοποιεί ότι η πρώτη θέση διεκδικείται «γενικώς» από την ΕΠΕΚ και τον Συναγερμό,⁵⁹⁴ ενώ την επομένη ερμηνεύει το αποτέλεσμα ως εξής:

«Ο κ. Παπάγος δεν ημπορεί να σχηματίση μόνος του την διάδοχον κυβέρνησιν. Οι Φιλελεύθεροι υπερέβησαν ήδη το 17%», «Την άνοιξιν πάλιν εκλογαί με το πλειοψηφικόν», «Ενώπιον αδιεξόδου η ηγεσία των κομμάτων», «Ο κ. Βενιζέλος δηλοί ότι δεν παραιτείται».⁵⁹⁵

Ενώ αρχίζουν διαπραγματεύσεις μεταξύ Βενιζέλου και Πλαστήρα, η «Μ» υποδεικνύει την ενδεδειγμένη λύση με μια εύγλωττη εξίσωση: «ΕΠΕΚ+Φιλελεύθεροι=130 Έδραι» και με μικρότερα γράμματα «Ελλ.Συναγερμός=107 έδραι, ΕΔΑ=10 έδραι»⁵⁹⁶ Οι διεργασίες διαρκούν

⁵⁸⁹ «Μ» 23.8.1951 «Η Θεσσαλονίκη υπεδέχθη χθες θερμώς τον κ. Σοφ. Βενιζέλον», «Χιλιάδες λαού ήκουσαν τον λόγον του εις την πλατείαν Αριστοτέλους» . με οκτάστηλη φωτογραφία από το συγκεντρωμένο πλήθος.

⁵⁹⁰ «Μ» 3.9.1952 Με αφορμή την έλευση του Πλαστήρα στην πόλη, δημοσιεύει σκίτσο με τον Λ. Πύργο στο βάθος και μια γυναίκα ντυμένη με τη μακεδονίτικη παραδοσιακή στολή να στεφανώνει τον στρατηγό

⁵⁹¹ «Μ» 4.9.1951 «Ο Ν. Πλαστήρας ομιλεί προς την “Μακεδονίαν” Υπόσχεται να προβή εις γενναίαν αμνήστευσιν του παρελθόντος» . Μια γελοιογραφία που δείχνει τον Πλαστήρα να μιλά στο πλήθος και από μια βάρκα στο Θερμαϊκό ο Παπάγος να λέει στον Μαρκεζίνη «Σπύρο αυτός είναι ελληνικός συναγερμός, όχι ο δικός μας». Ακριβώς δίπλα εκτείνεται σε πέντε στήλες ο υπογραμμισμένος τίτλος τριών σειρών: «Διακοπτόμενος από ιαχάς ‘Βενιζέλαρος, Βενιζέλαρος’» ωμίλησεν χθες ενώπιον ογκωδεστάτης συγκεντρώσεως ο κ. Σοφ. Βενιζέλος εις την πλατεία Κλαυθμώνος».

⁵⁹² «Μ» 4.9.1951

⁵⁹³ «Μ» 9.9.1951 «Οι έλληνες θα περιφρουρήσουν σήμερον τους ελεύθερους δημοκρατικούς θεσμούς καταδικάζοντας τας μεθόδους της βίας»

⁵⁹⁴ «Μ» 10.9.1951 «Η πρώτη θέσις διεκδικείται γενικώς από την ΕΠΕΚ και τον Συναγερμό». Την ίδια ημέρα, η επίσης κεντρώα «Ελευθερία» του Κόκκα έγραφε ότι «Το Κέντρο πλειοψηφεί εις ολόκληρον την Ελλάδα» και μόνο σε υπότιτλο ανέφερε ότι «Ο Συναγερμός περιωρίσθη εις τας ψήφους του αντιβενιζελισμού με ποσοστόν 35%, ενώ η δεξιά «Ακρόπολις» παρουσίασε το αποτέλεσμα με τον τίτλο: «Ο κ. Αλ. Παπάγος εθριάμβευσε».

⁵⁹⁵ «Μ» 11.9.1951

⁵⁹⁶ «Μ» 13.9.1951 Βλ. Νικολακόπουλος, ό.π., σ.139. Στην πραγματικότητα ο Συναγερμός κατέλαβε τελικά 114 έδρες και το ΚΦ με την ΕΠΕΚ 131 σε σύνολο 258 εδρών, δίνοντάς στον συνασπισμό των δύο κομμάτων οριακή πλειοψηφία.

πάνω από ένα μήνα, καθώς ο Παπάγος αρνείται να συμμετάσχει σε κυβέρνηση συνεργασίας, ζητώντας τη διεξαγωγή εκλογών και τελικά σχηματίζεται κυβέρνηση ΕΠΕΚ- Κ.Φ.⁵⁹⁷.

4.3 Οι βουλευτικές εκλογές του 1952

Το 1952 πραγματοποιούνται τρεις σημαντικές πολιτικές δίκες –του Μπελογιάννη,⁵⁹⁸ του ΙΔΕΑ και των Αεροπόρων.⁵⁹⁹ Μετά τη δίκη των εμπλεκόμενων στην υπόθεση του ΙΔΕΑ και την αμνήστευση τους,⁶⁰⁰ το θέμα επανέρχεται, αυτή τη φορά στη Βουλή, και η «Μ» το προβάλλει στα πρωτοσέλιδα της, στην προσπάθειά της να πληγεί ο Παπάγος:

«Ο υπουργός της Αμύνης αποκαλύπτει με επίσημα στοιχεία ότι και επί αρχιστρατηγίας Παπάγου συνωμότει ο ΙΔΕΑ», «Οι μετέχοντες αυτού περιέβαλλον τον στρατάρχη και κατελάμβανον τας πλέον επίκαιρους θέσεις»,⁶⁰¹ «Συνωμοτικές κινήσεις στελεχών του Συναγερμού», «Η κυβέρνηση αποφασισμένη να πατάξει πάσαν φιλοδικτατορικήν των ενέργειαν».⁶⁰²

Επίσης, η εφημερίδα ασκεί κριτική στον «Συναγερμό» που εμμένει στη στάση του να ζητά εκλογές με το πλειοψηφικό, καθώς θεωρεί ότι:

«Αποβλέπει εις την δημιουργία πολιτικής ανωμαλίας», «Εμμένει εις την αποχήν, εις την άρνησιν οιασδήποτε συνεργασίας και εις το σύνθημα προσφυγή εις τας εκλογάς με το πλειοψηφικόν»,⁶⁰³ «Ο Συναγερμός θα επιδιώξη να προκαλέση νέαν οξύτητα και

⁵⁹⁷ Νικολακόπουλος, ό.π.

⁵⁹⁸ Η εφημερίδα καλύπτει τη δίκη Μπελογιάννη από την έναρξη μέχρι τις εκτελέσεις των τεσσάρων, με φωτογραφίες από την αίθουσα του δικαστηρίου και εκτενή ρεπορτάζ τα οποία σχεδόν καθημερινά καταλαμβάνουν την κεντρική θέση στο πρωτοσέλιδο. Το ύφος χαρακτηρίζεται από (σχετική) ουδετερότητα και τηρείται αυστηρώς ειδησεογραφική γραμμή. Βλ.ενδεικτικά «Μ» 16.2.1952 «Σοβαρά αποκαλύψεις δια την έκτασιν της κατασκοπείας κατά την πρώτην ημέραν της μεγάλης δίκης», «Μ» 24.2.1952 «Ηρχισαν απολογούμενοι οι 29 κομμουνισταί», «Μ» 24.2.1952) και στις 30.3.1952 «Εξετελέσθησαν την 4.12' πρωινήν εις το Γουδί οι Μπελογιάννης, Μπάτσης, Καλούμενος, Αργυριάδης» με μεσότιτλο «Τα προηγηθέντα της εκτελέσεως» με παρουσίαση των γεγονότων μετά την απόφαση του Συμβουλίου Χαρίτων. «Μ» 1.4.1952 «Δεν δημιουργείται κυβερνητικόν ζήτημα λόγω των εκτελέσεων»

⁵⁹⁹ Λιναρδάτος (2009), ό.π. σ422

⁶⁰⁰ «Μ» 25.1.1952 «Αμνηστεία εις τους συνωμότας του ΙΔΕΑ», «Παρεπέμποντο 16 αξιωματικοί ενώπιον στρατοδικείου επί στάσει και ομαδική απειθεία» «Είχον καταλάβει επίκαιρους θέσεις εις τον στρατόν δια να επέμβουν εν δεδομένη στιγμή δυναμικώς ρυθμίζοντες τον τρόπο διακυβερνήσεως της χώρας. Θα τιμωρηθούν πειθαρχικώς».

⁶⁰¹ «Μ» 10.3.1952

⁶⁰² «Μ» 11.4.1952

⁶⁰³ «Μ» 6.4.1952

πολιτική αναταραχή».⁶⁰⁴

Στο μεταξύ η παρατεινόμενη ασθένεια του Πλαστήρα δημιούργησε το καλοκαίρι του 1952 συνθήκες πολιτικής κρίσης, η οποία οξύνθηκε με την αποσκίρτηση τεσσάρων κυβερνητικών βουλευτών και την απώλεια της κυβερνητικής πλειοψηφίας.⁶⁰⁵ Η κυβέρνηση ζητά⁶⁰⁶ και λαμβάνει ψήφο εμπιστοσύνης, μεταξύ άλλων και από πρώην βουλευτών της ΕΔΑ που είχαν προσχωρήσει στην ΕΠΕΚ⁶⁰⁷. Το γεγονός αυτό επικρίθηκε σφοδρότατα από την αντιπολίτευση, αλλά και τον αμερικανό πρεσβευτή Πιούριφοϊ.⁶⁰⁸ Η κυβέρνηση αποδεχόμενη σιωπηρά τις απόψεις περί εθνικόφρονος πλειοψηφίας, αποφάσισε στις αρχές Σεπτεμβρίου τη διενέργεια νέων εκλογών αφού πρώτα ψηφιζόταν ο νέος εκλογικός νόμος.⁶⁰⁹ Τις εκλογές, που ήταν το πάγιο αίτημα του Ε.Σ., επιθυμούσαν πλέον και τα ανάκτορα, ενώ το ίδιο είχε διατυπώσει δημοσίως και η πρεσβεία των ΗΠΑ.⁶¹⁰ Ο τρόπος καθορισμού των εκλογικών περιφερειών ευνοούσε εμφανέστατα τα κεντρώα κόμματα, ενώ το πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα επέτεινε τον χαρακτήρα παραταξιακής σύγκρουσης⁶¹¹ μεταξύ της ενώσεως κομμάτων Εθνικής Προοδευτικής Ενώσεως Κέντρου - Φιλελευθέρων (ΕΠΕΚ- Κ.Φ.με συναρχηγούς τους Πλαστήρα-Βενιζέλο). και του Ε.Σ. (στον οποίον είχαν προσχωρήσει πολιτευτές της κεντρώας παράταξης, μεταξύ αυτών και ο Γεώργιος Παπανδρέου, για τον οποίο η «Μ» δημοσιεύει βιτριολικές γελοιογραφίες).⁶¹²

Τον Ε.Σ. υποστήριζαν παραδοσιακές εφημερίδες της βενιζελικής παράταξης: «Τα Νέα» και «Το Βήμα» στην Αθήνα και ο «Ελληνικός Βορράς» στη Θεσσαλονίκη.⁶¹³ Αντιθέτως η «Μακεδονία» έμεινε πιστή στην κεντρώα της γραμμή, όπως φαίνεται και από τα πρωτοσέλιδα των

⁶⁰⁴ «Μ» 22.4.1952

⁶⁰⁵ Νικολακόπουλος, ό.π., σ.158

⁶⁰⁶ «Μ» 12.8.1952 «Η κυβέρνηση θα ζητήσει την Δευτέραν ανανέωσιν της εμπιστοσύνης της Βουλής» „ «Θεωρείται βεβαία η συγκέντρωση της απαιτούμενης πλειοψηφίας» .

⁶⁰⁷ Νικολακόπουλος, ό.π.

⁶⁰⁸ Βλ. τις δηλώσεις Πιουριφοϊ στο φύλλο της εφημερίδας «Ακρόπολις» 19.8.1952

⁶⁰⁹ Νικολακόπουλος ό.π.,σ. 158

⁶¹⁰ Δαφνής ό.π., σ. 508.

⁶¹¹ Νικολακόπουλος ό.π., σ.160

⁶¹² Η «Μακεδονία» παρουσιάζει τον Παπανδρέου άλλοτε ως κλητήρα (25.10.1952), άλλοτε ως οδαλίσκη (29.10.1952) και άλλοτε ως διασκεδαστή (30.10.1952) του Παπάγου

⁶¹³ Όπως αναφέρει ο Λιναρδάτος (2009, ό.π. σ. 306) από τα τέλη του 1949, ο Μαρκεζίνης με τη βοήθεια και του αμερικάνου επιτετραμένου Γιοστ και άλλων παραγόντων, όπως και οι εκδότες των καθημερινών εφημερίδων «Το Βήμα» και «Τα Νέα», Δημ. Λαμπράκης, «Καθημερινή», Γ. Βλάχος και «Εστία» Αχ. Κύρρου, προετοίμαζε συστηματικά το νέο κόμμα, τον Ελληνικό Συναγερμό. Η παραίτηση του Παπάγου ήταν μέρος του σχεδίου.

ημερών. Μάλιστα, για να στηρίξει την προσπάθεια των κομμάτων του Κέντρου ο εκδότης της, Ιωάννης Βελλίδης κατέβηκε για πρώτη και μοναδική φορά υποψήφιος βουλευτής, στο σχήμα ΕΠΕΚ- Κ.Φ., ο ίδιος με το Κόμμα Φιλελευθέρων.⁶¹⁴ Ο εκδότης δεν προέβαλε καθόλου την υποψηφιότητά του μέσα από την εφημερίδα του,⁶¹⁵ αντιθέτως συνέχισε να προβάλλει τον προεκλογικό αγώνα όλων των συνυποψηφίων του, καθώς και απόψεις αντιπολιτευτικές προς τον «Συναγερμό». Ενδεικτικός είναι ο πρωτοσέλιδος τίτλος

«Ο Συναγερμός δεν είναι κόμμα αλλά οργανωμένη συνωμοσία διεκήρυξε χθες ο κ. Ρέντης. “Δικαίως τον φοβείται ο λαός”»⁶¹⁶ ενώ στις εσωτερικές σελίδες, το ίδιο θέμα τιτλοφορείται (χωρίς εισαγωγικά στο πρωτότυπο, αν και πρόκειται για απόσπασμα από την ομιλία του ίδιου υπουργού) «Όλα τα προοδευτικά στοιχεία του τόπου συντάσσονται με τα κόμματα του Κέντρου. Με την δεξιάν οι οπαδοί της δικτατορίας».

Την ημέρα του πολιούχου αγίου, δημοσιεύεται μια απεικόνιση του Αγίου Δημητρίου με την υπαινικτική λεζάντα: «Η Θεσσαλονίκη εις κάθε καταιγίδα έχει τους προστάτας της», ενώ ακριβώς δίπλα δημοσιεύονται τα σκίτσα του Πλαστήρα και του Βενιζέλου με τον τίτλο: «Οι ηγέται του Κέντρου ομιλούν προς τον λαόν δια της «Μακεδονίας»».⁶¹⁷ Από τις εκλογές αναδείχθηκε ο Παπάγος στην εξουσία, με 49.2% έναντι 34,2% που συγκέντρωσε ο συνασπισμός ΕΠΕΚ- Φιλελευθέρων,⁶¹⁸ αλλά από το αρχείο της «Μακεδονίας» λείπουν τα φύλλα του Νοεμβρίου, με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουμε το πως η εφημερίδα παρουσίασε το οδυνηρό για τον κεντρώο χώρο αποτέλεσμα.

⁶¹⁴ Όπως φαίνεται από τα εκλογικά αποτελέσματα, που είναι προσβάσιμα στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://pergamos.lib.uoa.gr/dl/read?pid=uoadl:232845&hint=1.00&childId=30> ο εκδότης έλαβε 32.407 ψήφους, και ήρθε 7ος στον συνδυασμό του, με τον πρώτο σε σταυρούς να λαμβάνει 32.619 και τον τελευταίο 32.342.

⁶¹⁵ «Μ» 25.10.1952 «Εκλείσαν οι συνδυασμοί του δημοκρατικού κέντρου Αθηνών- Θεσσαλονίκης». Η εφημερίδα γνωστοποιεί ότι «Κατ’ ασφαλείς νυκτερινάς πληροφορίες μας, έκλεισεν απόψε ο συνδυασμός της ενώσεως των κομμάτων Κέντρου της Θεσσαλονίκης. Ο συνδυασμός, οριστικοποιηθείς απετελέσθη εκ των κάτωθι: Λ. Ιασονίδης, Γ. Μπακατσέλος, Μ. Πατρίκιος, Κ. Μπέλας, Στ. Τσιαπάρας, Λ. Καραμανούνας, Αντ. Ανωγειανάκης, Ι. Βελλίδης, Α. Σβώλος, Γ. Καραγκιόζης, Αθ. Τανούλας, χ. Τσώχος, Ν. Γεωργιάδης, Ι. Παπαηλιάκης, Ι. Σπηλιωτόπουλος και Δ. Ζάννας. Είναι η πρώτη και μοναδική φορά κατά τη διάρκεια του προεκλογικού αγώνα που δημοσιεύεται το όνομα του Ι. Βελλίδη.

⁶¹⁶ «Μ» 23.10.1952 «Το κέντρον ανακοίνωσεν άλλους 10 συνδυασμούς»

⁶¹⁷ «Μ» 26.10.1952

⁶¹⁸ Νικολακόπουλος, ό.π., σ.165

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΠΑΠΑΓΟΥ

Μετά τις εκλογές του 1952 ήταν φανερό ότι η θριαμβευτική επικράτηση του «Συναγερμού» και η δημιουργία σταθερής μονοκομματικής κυβέρνησης ήταν πολιτική κατεύθυνση με μακροχρόνια προοπτική.⁶¹⁹ Παρόλα αυτά, σχεδόν από την πρώτη μέρα η αντιπολίτευση άρχισε να σφυροκοπά την κυβέρνηση και ταυτόχρονα να επιχειρεί να ενώσει τις δυνάμεις της. Αυτές οι δύο τάσεις αποτυπώνονται ξεκάθαρα στα πρωτοσέλιδα της «Μ».⁶²⁰

5.1 Αντιπολίτευση στον Παπάγο

Την περίοδο που εξετάζεται στην ενότητα που ακολουθεί δεν πραγματοποιούνται γενικές εκλογές, παρα μόνο δύο επαναληπτικές και μια αναπληρωματική εκλογή, η πρώτη εκ των οποίων δυο μήνες μετά τη νίκη του Παπάγου στις βουλευτικές εκλογές,⁶²¹ καθώς και δημοτικές εκλογές. Στο μεταξύ, το 1953 η δύναμη των κομμάτων στο κοινοβούλιο άλλαξε, με μετακινήσεις βουλευτών και στελεχών, από το ένα κόμμα στο άλλο και δημιουργία νέων πολιτικών κομμάτων.⁶²² Η αντιπολίτευση ανέβασε ψηλά στην αντιπολιτευτική της ατζέντα το θέμα της ενοποίησης της ιδιωτικής Τράπεζας Αθηνών με την Εθνική Τράπεζα, που οδηγούσε την ιδιωτική οικονομία σε έμμεση εξάρτηση από το κράτος.⁶²³ Την ίδια τακτική ακολούθησε φυσικά και η «Μ», με σειρά πρωτοσέλιδων δημοσιευμάτων.⁶²⁴ Παράλληλα, η εφημερίδα συνέχισε να προβάλλει τις απόψεις της αντιπολίτευσης, κυρίως όμως του Σοφοκλή Βενιζέλου. Με αφορμή τη λειτουργία γραφείων του Κόμματος των Φιλελευθέρων στη Θεσσαλονίκη, ο Σ. Βενιζέλος με άρθρο του «ειδικώς γραφέν δια

⁶¹⁹ ό.π., ό.π. σ.179

⁶²⁰ Βλ. για παράδειγμα «Μ» 12.12.1952. Τρεις εβδομάδες μετά της εκλογές η εφημερίδα προτάσσει στο πρωτοσέλιδο τον τίτλο: «Ενιαίος πολιτικός οργανισμός τα κόμματα του κέντρου» με υπέρτιτλο «Διατηρούν τυπικώς την αυτοτελείαν των» και παράλληλα ενημερώνει τους αναγνώστες για την αναπληρωματική εκλογή της Θεσσαλονίκης, στις 18 Ιανουαρίου.

⁶²¹ Στην αρχή του 1953 πραγματοποιήθηκαν επαναληπτικές εκλογές στη Θεσσαλονίκη. Βλ. «Μ» 7.1.1953 «Έντονος ο προεκλογικός αγών». Η εφημερίδα προβάλλει την προεκλογική κίνηση κατά κύριο λόγο των φιλελεύθερων υποψηφίων (Ζάννα, Σκούρα, Βασιλικού κλπ).

⁶²² Όπως αναφέρει ο Νικολακόπουλος (ό.π., σ.183) στις 10 Ιουλίου ο Γ. Καρτάλης μαζί με πέντε βουλευτές της ΕΠΕΚ ίδρυσε το Δημοκρατικό Κόμμα. Βλ. επίσης «Μ» 1.2.1953 «Διεσπάσθησαν οι παπαγικοί», «Ο κ. Παπανδρέου ανακηρύσσεται αρχηγός της ομάδας των αποστατών», «Μ» 4.3.1953 «Κατόπιν αποφάσεως του κ. Πλαστήρα» (υπέρτιτλος) «Διεγράφησαν εκ των τάξεων της ΕΠΕΚ οι Καρτάλης, Αλαμανής & Ασκούτσης», «Διότι ηρνήθησαν να αποκηρύξουν δημοσιεύματα κατά του αρχηγού των».

⁶²³ Νικολακόπουλος. ό.π., σ.180

⁶²⁴ «Μ» 9.1.1953 «Ιδιωτικών τραπεζιτικών μονοπωλίων δημιουργεί η συγχώνευσις των τραπεζών», «Μ» 13.1.1953 «Πραξικόπημα χαρακτηρίζει το κόμμα των Φιλελευθέρων την συγχώνευσιν των τραπεζών», «Μ» 24.1.1953 «Η αντιπολίτευσις αναλαμβάνει έντονον αγώνα κατά των δικτατορικών τάσεων του Συναγερμού»

την Μακεδονία» που τιτλοφορείται «Αυτοτελής πολιτική πορεία» αναφέρεται στην πορεία και τις αξίες του κόμματος των Φιλελευθέρων.⁶²⁵ Η εφημερίδα θα προβάλλει τις θέσεις του για τα φορολογικά μέτρα που δημιούργησαν «Κατάστασιν χειρότεραν της κατοχής» (ο τίτλος χωρίς εισαγωγικά στο πρωτότυπο, αν και πρόκειται για αποστροφή του λόγου που έβγαλε ο Βενιζέλος στο Ηράκλειο)⁶²⁶ και τις ανακατατάξεις στις ένοπλες δυνάμεις.⁶²⁷ Η υποτίμηση της δραχμής κατά 100%, αλλά και η γενικότερη οικονομική πολιτική της κυβέρνησης, επιδείνωσε την κατάσταση των ασθενέστερων οικονομικά τάξεων και είχε ως συνέπεια την ενίσχυση των κοινωνικών και οικονομικών διαστάσεων, που έτσι κι αλλιώς ενυπήρχαν στην πολιτική πόλωση.⁶²⁸ Πόλωση η οποία αποτυπώθηκε στα πρωτοσέλιδα της «Μ», που επί τέσσερις μήνες δημοσίευε αλλεπάλληλα πρωτοσέλιδα με σκληρή κριτική απέναντι στην κυβέρνηση για την οικονομική της πολιτική.⁶²⁹

Παράλληλα, η εφημερίδα έδωσε το βήμα στους αρχηγούς του Κ.Φ. και της ΕΠΕΚ για να αναπτύξουν μέσα από άρθρα τους τις θέσεις τους κατά του Παπάγου.⁶³⁰ Όπως αποτυπώνεται στα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας, η αντιπολίτευση από τη μια κινούνταν σε θεσμικό επίπεδο,⁶³¹ από την άλλη προετοίμαζε την «ανατροπήν από το πεζοδρόμιο», εστιάζοντας την κριτική της στην αύξηση του κόστους διαβίωσης των μεσαίων στρωμάτων.⁶³² Όταν ξέσπασε κύμα απεργιακών

⁶²⁵ «Μ» 22.3.1953.

⁶²⁶ «Μ» 27.3.1953

⁶²⁷ «Μ» 17.4.1953 «Η αντιπολίτευσις καταδικάζει τας κομματικές επεμβάσεις εις τας ενόπλους μας δυνάμεις», «Μ» 14.5.1953 «Η κυβέρνησις δημιουργεί κομματικών στρατών τονίζουν οι φιλελεύθεροι»

⁶²⁸ Νικολακόπουλος ό.π., σ:180

⁶²⁹ Βλ. Ενδεικτικά «Μ» 15.3.1953, «Ο κ. Παπάγος προσπαθεί να καλύψη τας ευθύνas της κυβερνήσεως δια την οικονομικήν εξαθλίωσιν», «ενώ παρέλαβε πραγματικών ισοζυγίων ισχυρίζεται ότι ήτο τούτο εικονικόν», «Μ» 19.3.1953 «Καθαρά αντιλαϊκά χαρακτηρίζει ο κ. Πλαστήρας τα φορολογικά μέτρα», «Θα εντείνουν την αναταραχήν και θα οδηγήσουν εις αδιέξοδον. Η ρίζα του κακού ευρίσκεται, υποστηρίζει, εις το ύψος των στρατιωτικών δαπανών» .

⁶³⁰ «Μ» 20.3.1953 «Η μόνη ορθή λύσις», «Μ» 21.3.1953, «Δυσβάστακτον το βάρος»

⁶³¹ «Μ» 14.4.1953 «Ο κ. Βενιζέλος ανέρχεται την 11 πμ εις τα Ανάκτορα. Ο κ. Παπανδρέου ζητεί την παραίτησιν του κ. Μαркеζίνη», «Μ» 13.6.1953 «Η δυσαρμονία κυβερνήσεως και λαού πρέπει να απασχολήση τον βασιλέα», με υπότιτλο «Παρεβιάσθησαν το Σύνταγμα και οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί», «Η Βουλή εκλείσθη πραξικοπηματικώς δια να μη λογοδοτήση ο κ. Μαркеζίνης»

⁶³² «Μ» 16.5.1953 «Αυξάνουν την εξαθλίωσιν του λαού και οδηγούν την χώρα εις αδιέξοδον τα οικονομικά μέτρα της κυβερνήσεως», «Εξυπηρετούν ωρισμένα συμφέροντα και πλήττουν τας λαϊκάς τάξεις. Αι αυξήσεις των βασικών ειδών θα υπερβούν συντόμων τα 50-60%», «Μ» 24.5.1953 «Αίσθημα οικονομικής αγωνίας γεννούν τα κυβερνητικά μέτρα», «Μ» 29.5.1953 «Απελπιστική καθίσταται η θέσις των εργαζομένων», «Μ» 30.5.1953 «Απόγνωσις εις την ύπαιθρον, αγανάκτησις εις τας πόλεις», «Μ» 15.6.1953 «Διεψεύθησαν όλαι αι κυβερνητικάί επαγγελίαι, διαγράφεται σαφής κίνδυνος οικονομικής καταρρεύσεως, οξύτεραι λαϊκαί εκδηλώσεις δέον να αναμένωνται». Στο ίδιο φύλλο δημοσιεύεται ανακοίνωση των Φιλελευθέρων και δηλώσεις του Πλαστήρα.

κινητοποιήσεων⁶³³ η «Μ» δημοσίευσε συνολικά δεκατέσσερα άρθρα, υπό τον γενικό τίτλο «Τώρα που απέτυχεν ο Συναγερμός», με την υπογραφή πολιτικών αρχηγών του κεντρώου και φιλελεύθερου χώρου (Πλαστήρα,⁶³⁴ Βενιζέλου,⁶³⁵ Σβώλου,⁶³⁶ Παπανδρέου,⁶³⁷ Καρτάλη⁶³⁸), υπουργών κεντρώων κυβερνήσεων και πολιτικών στελεχών του ευρύτερου πολιτικού χώρο (Γόντικα,⁶³⁹ Χατζηγιάννη,⁶⁴⁰ Αλλαμανή,⁶⁴¹ Κασιμάτη,⁶⁴² Ζίγδη,⁶⁴³ Πολίτη,⁶⁴⁴ ναυάρχου Σακελλαρίδη,⁶⁴⁵ στρατηγού Ζέρβα,⁶⁴⁶ Σπάη⁶⁴⁷). Όλοι οι παραπάνω μπορούμε να εικάσουμε με σχετική ασφάλεια ότι ήταν συνομιλιτές αν όχι προσωπικοί φίλοι του εκδότη, στοιχείο που υποδηλώνει τις προσβάσεις, ενδεχομένως και την επιρροή του σε πρόσωπα που το προηγούμενο δάστημα άσκησαν πολιτική εξουσία. Μετά τη δημοσίευση αυτής της σειράς των άρθρων η ατζέντα της εφημερίδας άλλαξε αιφνιδίως, με τον θάνατο του Πλαστήρα, τον οποίον η «Μ» χαρακτηρίζει «τον ηρωϊκότερον στρατιώτην», «αδάμαστον λαϊκόν ηγέτην», «εθνικό ήρωα» τον οποίο η

⁶³³ «Μ» 10.6.1953 «Οι εργαζόμενοι εκδηλώνουν την αγανάκτησίν των δια την αντιλαϊκήν πολιτικήν της κυβερνήσεως», «Μ» 13.6.1953 «Επέτυχεν η απεργία εις την Θεσσαλονίκη παρά τας παντοειδείς πιέσεις και απειλάς», «Δεκάδες χιλιάδων εργαζομένων διεδήλωσαν την αγανάκτησίν των κατά της κυβερνήσεως», «Μ» 2.7.1953 «Η κυβέρνησις μετέρχεται παν μέτρον. Υπό το κράτος απειλών και βίας οι δημόσιοι υπάλληλοι της Βορείου Ελλάδος δεν κατέρχονται εις απεργίαν», «Ηπειλήθησαν με απόλυσιν όσοι θα μετείχον αυτής. Εις την λοιπήν χώραν πραγματοποιείται η 48ωρος. Απειλητικά διαταγαί του κ.Παπάγου» .

⁶³⁴ «Μ» 1.7.1953 «Κόλασις αγωνίας»

⁶³⁵ «Μ» 2.7.1953

⁶³⁶ «Μ» 4.7.1953 «Αντί των θαυμάτων πλήρης αποτυχία»,

⁶³⁷ «Μ» 5.7.1953

⁶³⁸ «Μ» 7.7.1953 «Αντίθετοι των υποσχέσεων όλαι αι πραγματοποιήσεις»,

⁶³⁹ «Μ» 8.7.1953 «Ας παραμερίση αξιοπρεπώς πρωτού φθείρη το κύρος του».

⁶⁴⁰ «Μ» 9.7.1953 «Συμφορά δια τους αγρότας η πολιτική επί του σιτικού»

⁶⁴¹ «Μ» 9.7.1953 «Προς κατάρρευσιν»

⁶⁴² «Μ» 15.7.1953 «Ουδέποτε η εξαθλίωσις ήτο τόσο πλησίον μας»,

⁶⁴³ «Μ» 16.7.1953 «Προς αποφυγή του χάους»,

⁶⁴⁴ «Μ» 18.7.1953 «Καταστρεπτικοί αντίκτυποι»

⁶⁴⁵ «Μ» 22.7.1953 «Απαιτείται προ παντός άλλου κοινή οικονομική πολιτική»,

⁶⁴⁶ «Μ» 23.7.1953 «Πανεθνική ένωσις». Σημειωτέον ότι ο ιδρυτής του ΕΔΕΣ είχε συνεργαστεί με το ΚΦ το 1950. Ο Βελλίδης φέρεται να είχε καλές σχέσεις μαζί του, βοηθώντας τον οικονομικά. (Βλ. Παράρτημα, συνέντευξη Βουργουτζή)

⁶⁴⁷ «Μ» 26.7.1953 «Αλλόφρονα μέτρα».

εφημερίδα «Μακεδονία» δεν θα λησμονήσει ποτέ.⁶⁴⁸

Στο πεδίο των πολιτικών ισορροπιών, η επικείμενη επαναληπτική εκλογή στον Έβρο βρήκε τις δυνάμεις του κέντρου διασπασμένες, όπως φαίνεται από τα πρωτοσέλιδα της «Μ». ⁶⁴⁹ Μετά την επαναβεβαίωση της ισχύος του Ε.Σ. και σε αυτή την εκλογική αναμέτρηση, οι κεντρώες δυνάμεις συσπειρώθηκαν γύρω από το Κ.Φ.⁶⁵⁰ Μετά το τέλος της προεκλογικής περιόδου, η «Μακεδονία» επέστρεψε στη συνήθη της γραμμή, αφενός εστιάζοντας στην ανάγκη ενότητας του κεντρώου χώρου και αφετέρου συνεχίζοντας την αντιπολιτευτική της γραμμή και καταγγέλλοντας την κυβέρνηση Παπάγου για ασυδοσία

«Ασύδοτον εξουσίαν παρέχει εις τον υπουργόν συντονισμού ο νόμος περί ξένων κεφαλαίων» «Πλήρης ασυδοσία συνάψεως μυστικών συμφωνιών μετά των ξένων κεφαλαίων. Ουδεμία δημοκρατική χώρα εχορήγησε ποτέ εις υπουργόν τόσον απεριόριστα δικαιώματα»,⁶⁵¹

αυθαιρεσίες στην τοπική αυτοδιοίκηση,

«Εις ολόκληρον τον νομόν Θεσσαλονίκης επαύθησαν πολλοί δημοτικοί και κοινοτικοί σύμβουλοι ως ανήκοντες εις την ΕΔΑ!», «Ο Συναγερμός ούτω θα μεταβάλη υπέρ αυτού την σύνθεσιν των δημοτικών συμβουλίων». ⁶⁵² «Θα παυθούν οι θεωρούμενοι αριστεροί δημοτικοί και κοινοτικοί σύμβουλοι εις ολόκληρον την Βόρειαν Ελλάδα. Αντικαταστάται θα ληφθούν κατά την σειράν επιτυχίας των εκ της Ηνωμένης Παρατάξεως. Ως εφαρμογήν φασιοκρατικών μεθόδων χαρακτηρίζουν το μέτρον οι

⁶⁴⁸ «Μ» 29.7.1953

⁶⁴⁹ Βλ. για παράδειγμα «Μ» 18.9.1953 «Τα τρία κόμματα επιμένουν εις χωριστούς υποψηφίους», «Μ» 29.9.1953 «Οι Φιλελεύθεροι πρώτον και κύριον κόμμα της αντιπολιτεύσεως» αναφέρει ο τίτλος, συγκρίνοντας τις επιδόσεις του Κ.Φ. έναντι των άλλων κομμάτων του κεντρώου χώρου (ΕΠΕΚ, Δημοκρατικό Κόμμα και ΕΔΑ) ενώ μόνο στον υπότιτλο διαβάζουμε το αποτέλεσμα των εκλογών, ότι δηλαδή «Ο Ελληνικός Συναγερμός υπέστη μείωσιν, μη επιτυχόν την απόλυτον πλειοψηφίαν»

⁶⁵⁰ «Μ» 30.9.1953 «Βουλευταί και στελέχη της ΕΠΕΚ προσχωρούν εις τους Φιλελευθέρους», «Ο Συναγερμός δεν διαθέτει πλέον την απόλυτον πλειοψηφίαν του λαού», «Μ» 10.10.1953 «Συνενόησιν του δημοκρατικού κόσμου συνιστούν εις την ηγεσίαν των, στελέχη της ΕΠΕΚ και του Δημοκρατικού», «Και δημιουργία ενιαίας αντισυναγερμικής παρατάξεως», «Προσχωρήσεις εις τους Φιλελευθέρους», «Μ» 3.11.1953 «Η αναξιότης των κυβερνώντων, διεκήρυξεν ο κ. Παπανδρέου, έφερε τον λαόν εις εξαθλίωσιν», «Προσκλητήριον ενότητας των Δημοκρατών»

⁶⁵¹ «Μ» 17.10.1953

⁶⁵² «Μ» 23.10.1953

Φιλελεύθερου». ⁶⁵³

και οικονομικό στραγγαλισμό των εργαζόμενων τάξεων:

«Συνέτριπεν οικονομικώς τας εργαζόμενας τάξεις η κυβερνητική πολιτική», «Η αντιπολίτευσις αποδεικνύει δια στοιχείων τα καταστρεπτικά αποτελέσματα αυτής». ⁶⁵⁴

Η αναπληρωματική εκλογή στο νομό Θεσσαλονίκης έδωσε νέα αφορμή για δημιουργία προεκλογικού κλίματος, το οποίο αποτυπώθηκε στα πρωτοσέλιδα της «Μ» που επιχείρησε να δημιουργήσει κλίμα νίκης. Για παράδειγμα κατά την επίσκεψη του Βενιζέλου στη Λέσχη Φιλελευθέρων Θεσσαλονίκης έκανε λόγο για «Μεγαλειώδη υποδοχή», ενώ τονίζει ότι «Μόνον το κέντρον εγγυάται ευημερίαν και ελευθερίαν», άποψη που φαίνεται να είναι της ίδιας της εφημερίδας, καθώς στο πρωτότυπο είναι εκτός εισαγωγικών, αν και πρόκειται για το λόγο που εκφώνησε ο Παπανδρέου στα Κουφάλια. ⁶⁵⁵ Πλησιάζοντας προς τις εκλογές η «Μ» κάνει ακόμα πιο ξεκάθαρη την πολιτική της τοποθέτηση:

«Ο Συναγερμός εξηπάτησε τον λαόν και επέβαλεν αφόρητον τυραννίδα», «Οι εκλογείς δια της ψήφου των θα εγείρουν φραγμόν εις την καταστρεπτικήν δια την χώραν πολιτικήν του». ⁶⁵⁶

Τις τελευταίες μέρες του προεκλογικού αγώνα η εφημερίδα δημοσιεύει σε εσωτερικές σελίδες ή στο πρωτοσέλιδο βινιέτες με συνθήματα όπως:

«Πολίται σκεφτείτε πως εξούσατε όταν εκυβερνούσε το Κέντρο και πως ζήτε σήμερον», «Σήμερον θα φανή αν αξίζωμεν να ζώμεν ως άνθρωποι ελεύθεροι εις μίαν δημοκρατίαν». «Ποτέ άλλοτε δεν ενέσκηψε εις την Ελλάδα τοιαύτη αναίσχυντος φαυλοκρατία. Μαυρίστε την», «Ο Συναγερμός συνέτριψε τον πολίτη με τα αλλοπρόσαλλα μέτρα του. Εκδικηθήτε». ⁶⁵⁷

⁶⁵³ «Μ» 24.10.1953

⁶⁵⁴ «Μ» 28.11.1953

⁶⁵⁵ «Μ» 15.1.1954

⁶⁵⁶ «Μ» 19.1.1954 Η εφημερίδα δημοσιεύει μήνυμα «Προς τους εκλογείς περιφέρειας Θεσσαλονίκης» προσπαθώντας να αντικρούσει τη φοβική επιχειρηματολογία του Συναγερμού περί του «κινδύνου» εκλογής του υποψηφίου της ΕΔΑ στις αναπληρωματικές εκλογές

⁶⁵⁷ «Μ» 24.1.1954 «Ο Λαός εκλέγει μεταξύ ελευθερίας και τυραννίδος ζωής και εξαθλιώσεως, προόδου και σκότους», «Νίκη του Κέντρου θα αποτελέσει φραγμόν εις τα αντιλαϊκά σχέδια του Συναγερμού»

Πάντως η ρητορική της «Μακεδονίας» δεν ήταν αρκετή για να δημιουργήσει δυναμική που να ανατρέψει τους συσχετισμούς στην περιοχή κυκλοφορίας της. Στο νομό Θεσσαλονίκης όπου πραγματοποιήθηκαν οι επαναληπτικές εκλογές επικράτησε και πάλι ο «Συναγερμός». Ωστόσο, η εφημερίδα παρουσιάζει το εκλογικό αποτέλεσμα όχι ως νίκη του Ε.Σ., αλλά ως αύξηση των δυνάμεων του Κέντρου.⁶⁵⁸

Στη συνέχεια, η κυβέρνηση παρουσίασε έναν νέο εκλογικό νόμο, ένα ακραίο πλειοψηφικό σύστημα, που αποτύπωνε τις ηγεμονικές τάσεις του «Συναγερμού»,⁶⁵⁹ κάτι που η αντιπολίτευση, και συνακόλουθα η «Μ», ερμήνευσε ως προετοιμασία δικτατορίας.⁶⁶⁰ Σε κάθε περίπτωση νέος εκλογικός νόμος θεωρήθηκε προμήνυμα εκλογών, κάτι που ενεργοποίησε τα αντανεκλαστικά της αντιπολίτευσης.

5.2 Προσπάθεια ενοποίησης του Κέντρου

Από το 1953 προκύπτουν ανακατατάξεις στο χώρο της αντιπολίτευσης, με αποχωρήσεις βουλευτών από την ΕΠΕΚ,⁶⁶¹ και επιστροφή του Γ. Παπανδρέου στο Κόμμα Φιλελευθέρων.⁶⁶² Είναι χαρακτηριστική μια γελοιογραφία των ημερών στην οποία απεικονίζονται οι Βενιζέλος και Παπανδρέου, έχοντας αντί για σώμα ένα βουνό και δίνοντας τα χέρια τα δύο βουνά σμίγουν, ενώ ο

⁶⁵⁸ «Μ» 26.1.1954 «Εμειώθησαν αι ψήφοι του Συναγερμού και ηυξήθησαν μεγάλως αι του Κέντρου», «Μ» 27.1.1954 εκτιμά ότι μετά την αναμέτρηση της Κυριακής «Στερεούται η συνεργασία Φιλελευθέρων και ΕΠΕΚ»

⁶⁵⁹ Νικολακόπουλος, ό.π., σ.182

⁶⁶⁰ Βλ. «Μ» 24.2.1954 «Προετοιμασίαν δικτατορίας και αλλοίωσιν των δημοκρατικών μας παραδόσεων σημαίνει ο εκλογικός νομός», «Δυσφορία και μεταξύ των κυβερνητικών», «Μ» 27.2.1954 «Οι Φιλελεύθεροι καταγγέλουν εις τον λαόν και τους λαούς των συμμάχων δημοκρατιών την επιβουλήν εναντίον της δημοκρατίας» με υπότιτλο «Η αντιπολίτευσις ηνωμένη και δι όλων των μέσων θα αντιμετωπίση την επιχειρούμενην ανωμαλίαν», «Επρωτάθη μεταξύ άλλων η ανάληψις κοινού αγώνος όλων ανεξαιρέτως των αντισυναγερμικών κομμάτων», «Μ» 12.3.1954 «Οι Φιλελεύθεροι καταγγέλουν την κυβέρνησιν ενώπιον της διεθνούς κοινής γνώμης ως οδηγούσαν την χώραν εις περίοδον ανωμαλίας», «Μ» 13.3.1954 «Ο κ. Σοφ. Βενιζέλος επισημαίνει εις τον λαόν την απειλή κατά των ελευθεριών της χώρας», «Το εκλογικόν είναι συμπλήρωσις σειράς μέτρων προς επιβολή ολοκληρωτικού καθεστώτος», «Μ» 19.3.1954, «Ο Συναγερμός καταγγέλλεται ως υποσκάπτων τα θεμέλια του πολιτεύματος της χώρας».

⁶⁶¹ «Μ» 3.5.1953 «Απεχώρησαν εκ της ΕΠΕΚ οι δώδεκα διαφωνήσαντες»

⁶⁶² «Μ» 5.5.1953, «Οι παπανδρεϊκοί συγχωνεύονται εις το κόμμα των Φιλελευθέρων» με υπότιτλο «Οι δύο ηγέται θεωρούνται συναρχηγοί. Θα ακολουθήσουν και άλλαι προσχωρήσεις πιθανώς δε και των διαφωνούντων της ΕΠΕΚ».

Παπάγος εμφανίζεται να είναι πανικόβλητος.⁶⁶³ Με αφορμή δε τα εγκαίνια των νέων γραφείων της, η «Μακεδονία» προβάλλει τις θέσεις όχι μόνο του Βενιζέλου,⁶⁶⁴ αλλά και του Παπανδρέου.⁶⁶⁵

Ήδη από την άνοιξη του 1954 οι εξελίξεις είχαν αρχίσει να διαμορφώνουν ευνοϊκές συνθήκες για τη δημιουργία ενός αντισυναγερμικού μετώπου.⁶⁶⁶ Έτσι, σε συνέντευξή του στη «Μ» ο Γ. Παπανδρέου δηλώνει ότι: «Οι Φιλελεύθεροι διεκδικούν την διαδοχήν του Συναγερμού».⁶⁶⁷ Μερικές μέρες αργότερα, πραγματοποιείται το 1^ο μεταπολεμικό συνέδριο του Κόμματος των Φιλελευθέρων και η «Μ» λειτουργεί ως αν ήταν κομματική εφημερίδα, διακηρύττοντας ότι: «Μοναδική πολιτική δύναμις των προοδευτικών Ελλήνων το κόμμα των Φιλελευθέρων».⁶⁶⁸

Ενώ η εφημερίδα διαβλέπει διαλυτικά φαινόμενα στον Ε.Σ.,⁶⁶⁹ στην πραγματικότητα αυτά ενσκήπτουν στους κόλπους του Κόμματος Φιλελευθέρων, καθώς ο Βενιζέλος αποφασίζει να αποσυρθεί από την ενεργό πολιτική. «Οριστική η απομάκρυνσις του κ. Σοφ. Βενιζέλου εκ της ενεργού πολιτικής», γνωστοποιεί η εφημερίδα και την ίδια ώρα προσπαθεί να σώσει τα προσχήματα, διακηρύσσοντας ότι είναι «Συμπαγείς και ηνωμένοι οι φιλελεύθεροι», και δημοσιεύοντας «Μια επιστολή που θέτει τέρμα εις τας Συναγερμικάς φημολογίας».⁶⁷⁰

Το φθινόπωρο του 1954 πραγματοποιήθηκαν δημοτικές εκλογές, στις οποίες η συνεργασία της ΕΔΑ με το «Δημοκρατικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού» του Γ. Καρτάλη συμπαρέσυρε με τη

⁶⁶³ «Μ» 7.5.1953. Η γελοιογραφία παραπέμπει σαφώς στη γνωστή παροιμία ότι μόνο βουνό με βουνό δεν σμίγει. Αξίζει να σημειωθεί ότι λίγους μήνες πριν, όταν ο Παπανδρέου εγκατέλειψε το Κέντρο και συντάχθηκε με τον Συναγερμό του Παπάγου η εφημερίδα δημοσίευε γελοιογραφία («Μ» 27.10.1952) με τον Παπάγο στον ρόλο του Πασά και τον Παπανδρέου καθώς και άλλους προσχωρήσαντες με τη στολή οδαλίσκης...

⁶⁶⁴ «Μ» 19.5.1953, «Οι Φιλελεύθεροι τονίζει ο κ. Βενιζέλος είναι κόμμα πολιτικής ισορροπίας», «Θα επαναφέρει τους απεσχισθέντας προ τα δεξιά ή προς τα αριστερά»

⁶⁶⁵ «Μ» ό.π. Ο Παπανδρέου «επικρίνει δριμύτατα τα οικονομικά μέτρα της κυβερνήσεως»

⁶⁶⁶ Νικλακόπουλος ό.π., σ.186

⁶⁶⁷ «Μ» 15.6.1954

⁶⁶⁸ «Μ» 25.6.1954

⁶⁶⁹ «Μ» 14.8.1954 «Διαλυτικά φαινόμενα εντός του Συναγερμού», «Εξέφυγον από των χειρών του κ. Πρωθυπουργού ο έλεγχος του φιλικού τύπου. Επιθέσεις κατά υπουργών και υπαινιγμοί σκανδάλων. Η πίεσις των βουλευτών δια ρουσφέτια. Παρακολουθείται με αγωνία η κίνησις Μαρκεζίνη. Ανησυχεί ο κ. Παπάγος».

⁶⁷⁰ «Μ» 2.9.1954

δυναμική της και τις περισσότερες δυνάμεις της ΕΠΕΚ.⁶⁷¹ Το αποτέλεσμα των δημοτικών εκλογών κατέγραψε τη φθορά του Ε.Σ., αλλά αποτέλεσε και προσωπική ήττα του Γ. Παπανδρέου, που δεν υποστήριξε την αντισυναγερμική συνεργασία, σε αντίθεση με τον Βενιζέλο. Την κρίση στους κόλπους των Φιλελευθέρων επισκίασε προσωρινά η κρίση στον «Συναγερμό», που είχε προκληθεί από την αποχώρηση της μαρκεζινικής πτέρυγας, λίγες ημέρες πριν από τις δημοτικές εκλογές.

Η «Μ» συνέχιζε αφενός να ασκεί σκληρή κριτική στην κυβέρνηση, είτε πρόκειται για θέματα καθημερινότητας είτε για εθνικά θέματα⁶⁷² και αφετέρου να παρακολουθεί από κοντά τις εξελίξεις που αφορούν στην ενοποίηση του χώρου του Κέντρου, όπου συνεχίζονταν οι διεργασίες.⁶⁷³ Ο ρόλος της εφημερίδας για τη συσπείρωση των δυνάμεων του χώρου αναγνωρίζεται και σε μια επιστολή του Βενιζέλου προς την «Μακεδονία» η οποία φανερώνει και την ιδιαίτερα φιλική σχέση του με τον εκδότη Γιάννη Βελλίδη. Ως επίτιμος πρόεδρος των Φιλελευθέρων, ο Βενιζέλος εξηγεί τις προσπάθειές του για «δημιουργία ενός ενιαίου πολιτικού οργανισμού από τα συγγενή προοδευτικά κόμματα του κέντρου», τονίζει ότι «Εις τους ενισχυτάς των προσπαθειών μου προέχουσα θέσιν κατέχει η «Μακεδονία» και αισθάνομαι την υποχρέωσιν να σας ευχαριστήσω απείρως», ενώ υπογράφει «Με πολλήν αγάπην, Σοφοκλής Βενιζέλος».⁶⁷⁴

Όταν οι Σ. Βενιζέλος και Γ. Παπανδρέου περιοδεύουν μαζί στην Κρήτη η «Μ» προσπαθεί να δημιουργήσει μια επίπλαστη εικόνα ενότητας,⁶⁷⁵ καθώς σοβεί η κρίση στο εσωτερικό των

⁶⁷¹ Νικολακόπουλος, ό.π. σ.187. Τα τρία κόμματα αποφάσισαν να προσδώσουν πολιτικό χαρακτήρα στις εκλογές, επιλογή με την οποία συμπαράτάχθηκαν τα περισσότερα στελέχη του Κ.Φ., παρά την άρνηση του προέδρου του κόμματος, Γ. Παπανδρέου

⁶⁷² «Μ» 22.1.1955 «Εγκαταλείπονται εις την τύχην των τα παραγωγικά έργα της Μακεδονίας», «Παταγώδης η αποτυχία της κυβερνήσεως εις το έργον ανασυγκροτήσεως της χώρας», «Μ» 23.1.1955 «Ανάστατοι όλοι οι βιοπαλαισταί εκ της αυξήσεως των ενοικίων», «Εφαρμόζεται το νέον ενοικιοστάσιον», Μ» 8.2.1955 «Συσσώρευσις κυβερνητικών σφαλμάτων οδήγησαν εις ναυάγιον το Κυπριακόν. Η αντιπολίτευσις επικρίνει τον άστοχον χειρισμόν», «Μ» 20.2.1955 «Εις βάρος του λαού οι νέοι περιορισμοί», «Προβλέπεται επιβάρυνσις του κόστους των εισαγομένων ειδών, αύξησις του επιτοκίου του ελεύθερου δανεισμού και υψωτική επίδρασις επί του τιμαρίθμου»

⁶⁷³ «Μ» 16.1.1955 «Ο ίδιος ο λαός απεφάσισε την ενοποίησιν και οι θέλοντες να ηγούνται αυτού οφείλουν να εκτελέσουν την απόφασιν» Δημοσεύονται επιστολές του Σ. Βενιζέλου, σχετικά με την ενοποίηση της κοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης, και του Γ. Παπανδρέου προς την ΕΠΕΚ για το θέμα της συνεργασίας.

⁶⁷⁴ «Μ» 19.1.1955

⁶⁷⁵ «Μ» 26.1.1955 «Το σύνθημα της ενότητος απ' άκρου εις άκρος συγκλονίζει» το νησί

Φιλελευθέρων, σχετικά με την πολιτική συνεργασιών.⁶⁷⁶ Στις αρχές Φεβρουαρίου του 1955 υπογράφεται πρακτικό συνεργασίας μεταξύ ΕΠΕΚ και Κ.Φ., γεγονός για το οποίο πανηγυρίζει η «Μ».⁶⁷⁷ Στο μεταξύ ο Μαρκεζίνης έχει δημιουργήσει το δικό του κόμμα και η εφημερίδα προβλέπει αλληλοεξόντωση και ρήξη στο συναγερμικό στρατόπεδο.⁶⁷⁸ Σε αυτό το πλαίσιο επανέρχεται το αίτημα της αντιπολίτευσης για εκλογές:

«Διάλυσις της βουλής και εκλογαί το λαϊκόν αίτημα. Κοινός έντονος αγών Φιλελευθέρων και ΕΠΕΚ κατά του Συναγερμού»,⁶⁷⁹ «Εις κοινωνικὴν αναταραχὴν οδηγεί την χώραν η πολιτική του Συναγερμού», «Δριμύν έλεγχον εις την βουλήν θα ασκήση η αντιπολίτευσις. Ουδέποτε είδεν η Ελλάς χειρότερας ημέρας»⁶⁸⁰

Οι πολιτικές διεργασίες συνεχίζονται και στο χώρο του Κέντρου, καθώς η ενότητα του χώρου επιδιώκεται μέσα από μια νέα διάσπαση:

«Εννέα φιλελεύθεροι βουλευταί και τρεις της ΕΠΕΚ θα είναι του λοιπού ανεξάρτητοι», «Αποβλέπουν, τονίζουν εις την δημιουργίαν ενιαίου οργανισμού της αντιπολιτεύσεως».⁶⁸¹

Αρκετές ημέρες πριν την επίσημη ανακοίνωση δημιουργίας του νέου κόμματος, η «Μ» - που

⁶⁷⁶ «Μ» 31.1.1955 «Δεν εμπνέει εμπιστοσύνην η απλή συνεργασία» δηλώνει στην εφημερίδα ο Βενιζέλος. «Μ» 1.2.1955 «Ο κ. Παπανδρέου εξηγεί διατί προτιμά την συνεργασίαν μόνον»

⁶⁷⁷ «Μ» 8.2.1955 «Η ενότης της αντιπολιτεύσεως επραγματοποιήθη. Το πρακτικόν συνεργασίας Φιλελευθέρων και ΕΠΕΚ υπογράφη και δημοσιεύθη. Συντονίζεται ο αγών των κομμάτων»

⁶⁷⁸ «Μ» 5.2.1955 «Μετά την ίδρυσιν του “Κόμματος Προοδευτικών” Αλληλοεξοντωτικός αγών παπαγικών-μαρκεζινικών αναμένεται να εκδηλωθή». «Μ» 20.3.1955 «Η ενδοσυναγερμική ρήξις προσλαμβάνει διαστάσεις», «Ο κ. Κανελλόπουλος και η “ομάς νέων” βάλλουν κατά του κ. Στεφανόπουλου και τον κατηγορούν επί ευθυνοφοβία»

⁶⁷⁹ «Μ» 20.2.1955

⁶⁸⁰ «Μ» 6.3.1955

⁶⁸¹ «Μ» 31.3.1955

προφανώς έχει πληροφόρηση εκ των έσω- δημοσιεύει τις σχετικές πληροφορίες⁶⁸² Στις 12 Απριλίου με οκτάστηλο υπογραμμισμένο τίτλο δύο σειρών η «Μ» ανακοινώνει ότι

«Ο κ. Σοφ. Βενιζέλος ανήγγειλε την ίδρυσιν της “Φιλελευθέρας Δημοκρατικής Ενώσεως», «Και καλεί εις αυτήν τα εθνικόφρονα στοιχεία από όλα τα πολιτικά στατόπεδα της χώρας προς απολύτρωσιν του λαού από τον Συναγερμόν»⁶⁸³

Βλέπουμε ότι η βενιζελική «Μ» κάθε άλλο παρά κριτικά αντιμετώπισε τη δημιουργία της ΦΔΕ, παρόλο που το νέο κόμμα δημιουργήθηκε ουσιαστικά από τη διάσπαση του ΚΦ. Οι μετακινήσεις βουλευτών προς τη ΦΔΕ με ρυθμό τέτοιο, που σύντομα η εφημερίδα πληροφορεί ότι «η αξιωματική αντιπολίτευσις περιήλθε εις τον κ. Βενιζέλον»,⁶⁸⁴ και περιγράφει τις «θερμές λαϊκές εκδηλώσεις» προς το πρόσωπο του αρχηγού του νέου κόμματος,⁶⁸⁵ που διακηρύσσει: «Εθνικός κίνδυνος η παραμονή του Συναγερμού εις την αρχής».⁶⁸⁶

Τα μέτωπα κριτικής προς την κυβέρνηση είναι κυρίως η οικονομική πολιτική,⁶⁸⁷ και η υπόθεση του Ι.Δ.Ε.Α που συζητείται στη βουλή.⁶⁸⁸ Παράλληλα η παρατεινόμενη ασθένεια του Παπάγου δημιουργεί προβλήματα.⁶⁸⁹ Σε όλα αυτά προστίθεται και η κόντρα Βενιζέλου-Παπανδρέου στην οποία η εφημερίδα προσπαθεί να κρατήσει τις ισορροπίες, αν και επιλέγει να αναδείξει ως κύριο τίτλο το ότι «Ο κ. Βενιζέλος επιτίθεται κατά του κ. Γ. Παπανδρέου», «Τον

⁶⁸² «Μ» 7.4.1955 «Ο κ. Βενιζέλος θα ηγηθεί της νέας κινήσεως προς την ενοποίηση», «Μ» 10.4.1955 «Νέον πολιτικόν οργανισμόν, την “Φιλελευθέραν Δημοκρατικήν Ένωσιν” συνιστά ο κ. Σοφ. Βενιζέλος». Η εμφάνιση της ΦΔΕ συνέπεσε χρονικά με την έναρξη του ενόπλου αγώνα της ΕΟΚΑ στην Κύπρο. Ήδη από τα μέσα Δεκεμβρίου είχε σημειωθεί μια αρνητική εξέλιξη, με την άρνηση της ΓΣ του ΟΗΕ να συζητήσει την ελληνική προσφυγή για το Κυπριακό. Το συσχετισμό των δύο γεγονότων υπαινίσσεται ο Γρ. Δαφνής στο *Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος 1894-1964*, Αθήνα, Ίκαρος 1970, σ. 523, αναφέροντας ότι «εχρειάζετο μια νέα φωνή η οποία να προσφέρει εις τον απελευθερωτικόν αγώνα των Κυπρίων βοήθειαν εκ μέρους της Ελλάδος ικανή να τον οδηγήσει εις θετικά επιτεύγματα». Η μετέπειτα συνεργασία Βενιζέλου-Γρίβα, ενισχύει την παραπάνω συσχέτιση.

⁶⁸³ «Μ» 12.4.1955

⁶⁸⁴ «Μ» 27.4.1955

⁶⁸⁵ «Μ» 28.4.1955

⁶⁸⁶ «Μ» 30.4.1955

⁶⁸⁷ Βλ. ενδεικτικά «Μ» 28.4.1955, Καθολική εξέγερσις και κατακραυγή δια τα υπέρογκα φορολογικά βάρη»

⁶⁸⁸ Βλ. ενδεικτικά «Μ» 25.5.1955 «Ο Ι.Δ.Ε.Α υπάρχει και κινείται με αρχηγόν και επιτροπήν καταγγέλει η αντιπολίτευσις»

⁶⁸⁹ «Μ» 11.6.1955 «Διάβημα της αντιπολιτεύσεως προς τον ανώτατον άρχοντα», «Η παρατεινόμενη ασθένεια του κ. Παπάγου τον εμποδίζει ν’ ασκήσει τα καθήκοντά του και επέφερε πλέον πλήρη ακυβερνησίαν»

κατηγορεί ότι δια της στάσεώς του επρόδωσε τους αγώνες του κόμματος», ενώ υποβαθμίζεται στον υπότιτλο το ότι «Ο αρχηγός των Φιλελευθέρων απαντών θεωρεί ως μόνην ορθήν την γραμμήν του». ⁶⁹⁰ Η προτίμηση της εφημερίδας, μεταξύ των δύο αρχηγών, είναι φανερά υπέρ του Βενιζέλου.

5.3 Σεπτεμβριανά

Η «Μακεδονία» είναι ίσως η μόνη εφημερίδα που παρακολούθησε τα «Σεπτεμβριανά» από τόσο κοντά, με ανταποκρίσεις που έστειλε από την Κωνσταντινούπολη ο διευθυντής της Γ. Ιωαννίδης, ενώ τα γεγονότα εκείνων των ημερών και η στάση των πολιτικών εντός και εκτός Ελλάδος επηρέασαν σημαντικά τη μετέπειτα τοποθέτηση της εφημερίδας. Ενόσω στο Λονδίνο οι συζητήσεις για το κυπριακό είναι σε εξέλιξη, στη Θεσσαλονίκη στήνεται η προβοκάτσια πάνω στην οποία θα στηθεί η τουρκική εκδοχή της Νύχτας των Κρυστάλλων. Στις 6 Σεπτεμβρίου η «Μ» δημοσιεύει σε οκτάστηλο τίτλο δύο σειρών ότι «Βόμβα ερρίφθη περί το μεσονύκτιον εις το ενταύθα Τούρκικον προξενείον». «Πρόκειται περί ενέργειας των εχθρών της Ελλάδος;» διερωτάται η εφημερίδα, ενώ σε β' θέμα διαβάζουμε «Λόγω αγγλικής και τουρκικής αδιαλλαξίας Εις ναυάγιον οδηγείται η τριμερής συνδιάσκεψις» «Προκήρυξις του αρχηγού της ΕΟΚΑ εις τους απανταχού Έλληνες». ⁶⁹¹ Τις επόμενες ημέρες τα πρωτοσέλιδα περιγράφουν με κάθε λεπτομέρεια το συμβάν:

«Ο όχλος εις Κωνσταντινούπολιν λεηλατεί ελληνικά καταστήματα», «Πλήθη κραδαίνοντα ρόπαλα και σιδηράς ράβδους περιήρχοντο αλλαλάζοντα τας κεντρικωτέρας οδούς, θραύοντα προθήκας, καταστρέφοντα εμπορεύματα», «Εξυλοκοπήθησαν τινές των ομογενών και επεχειρήθη πυρπόλισις εκκλησίας», «Η κατάστασις διέφυγε του ελέγχου της κυβερνήσεως. Φόβοι επιθέσεως και εναντίον του Πατριαρχείου», «Αποδοκιμάζεται υπό όλων η δυναμιτιστική ενέργεια εναντίον του προξενείου», «Οργανώθη προφανώς υπό ξένων πρακτόρων δια να προκληθή όξυνσις των σχέσεων», ⁶⁹² «Πρωτοφανείς εις αγριότητα δηλώσεις εις Κωνσταντινούπολιν και Σμύρνην», «Μαινόμενος και αχαλίνωτος ο τουρκικός όχλος επυρπόλει και ελεηλάτει κάθε τι το ελληνικόν», «Όψιν βομβαρδισθείσης περιοχής παρουσιάζει η συνοικία του Πέραν. Εις 600 ανέρχονται οι τραυματίαι», «Αι πρώται αφηγήσεις αυτοπτών μαρτύρων». ⁶⁹³

⁶⁹⁰ «Μ» 16.6.1955

⁶⁹¹ «Μ» 6.9.1955

⁶⁹² «Μ» 7.9.1955

⁶⁹³ «Μ» 8.9.1955

Στις 9 Σεπτεμβρίου 1955 η εφημερίδα καλύπτει το πρωτοσέλιδο με τις φωτογραφίες από τις καταστροφές και οκτάστηλο τίτλο: «Ρηματική διακοίνωσις εις Άγκυραν. Εις απόγνωσιν οι ομογενείς μας», «Περί τα 2.500 ελληνικά καταστήματα κατεστράφησαν υπό του αφηνιασμένου όχλου εις Κωνσταντινούπολιν» και λεπτομερές ρεπορτάζ στις εσωτερικές σελίδες.⁶⁹⁴ Την επομένη το πρωτοσέλιδο καλύπτεται από νέες συγκλονιστικές φωτογραφίες από το πογκρόμ, με αποκαλυπτικό ρεπορτάζ στις εσωτερικές σελίδες. Ακολουθούν εκτενή ρεπορτάζ για το θέμα, που πλέον λαμβάνει διεθνείς αλλά και εσωτερικές πολιτικές διαστάσεις:

«Προκλητική ενέργεια τουρκικού πολεμικού. Επιδεικτικοί ελιγμοί προ του πλοίου “Έλση”», «Ο κ. Μεντερές λαμβάνει σπασμωδικά μέτρα δια να διασκεδάση την φοβεράν απήχησιν εκ των πρωτοφανών τουρκικών αγριοτήτων. Οι αμερικανοί ασκούν πίεσιν επί της ελληνικής κυβερνήσεως όπως μη επιμείνη εις την αποχήν εκ των γυμνασίων του ΝΑΤΟ»,⁶⁹⁵ «Παραίτησιν της κυβερνήσεως αξιοί όλη η αντιπολίτευσις», «Κατεδείχθη ανίκανος να υπερασπίση την εθνικήν υπερηφάνειαν των Ελλήνων και να αποκαταστήση την τιμήν της χώρας»⁶⁹⁶

Το θέμα απασχολεί εντονότατα την εφημερίδα και τις επόμενες μέρες και δημοσιεύει πρωτοσέλιδα οκτάστηλα άρθρα μισής σελίδας του Γ. Ιωαννίδη, εν είδη ανοικτών επιστολών: «Προς τον ελληνικόν λαόν η αλήθεια», «Προς τον κ. Μεντερές», «Προς τον Πατριάρχην», «Προς την κυβέρνησιν και τους Αμερικάνους. Ν’ αποχωρίση η Ελλάς από το ΝΑΤΟ και τα Η.Ε.». ⁶⁹⁷

⁶⁹⁴ «Μ» 9.9.1955

⁶⁹⁵ «Μ» 11.9.1955

⁶⁹⁶ «Μ» 13.9.1955

⁶⁹⁷ «Μ» 14-17.9.1955

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ

Αμέσως μετά τον θάνατο του Παπάγου, ο βασιλιάς ζήτησε την παραίτηση της κυβέρνησης και ανέθεσε την εντολή στον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Η «Μ» χαρακτηρίζει εξ αρχής τη λύση Καραμανλή αντισυνταγματική.⁶⁹⁸ Το εκτεταμένο αυτό κεφάλαιο παρακολουθεί τα γεγονότα της οκταετίας 1955-1963, κατά τη διάρκεια της οποίας πραγματοποιούνται τέσσερις εκλογικές αναμετρήσεις. Η κυριαρχία της Δεξιάς παγιώνεται, ενώ οι δυνάμεις του Κέντρου προσπαθούν να μαζέψουν τα κομμάτια τους και να ανασυνταχθούν. Στα πρωτοσέλιδα της «Μ» η κυβέρνηση εμφανίζεται μόνο για να επικριθεί- είτε για τα μείζονα (εκλογική νοθεία, Κυπριακό) είτε για τα ελάσσονα. Καθημερινά η εφημερίδα μεταφέρει (και επί της ουσίας εκφράζει) τις απόψεις της αντιπολίτευσης, ενώ μετά τη διάψευση των προσδοκιών για επάνοδο του Κέντρου στην εξουσία τοποθετείται, για πρώτη φορά μετά από χρόνια, με σειρά πύρινων άρθρων είτε κατά της κυβέρνησης, είτε υπέρ της συνένωσης των δυνάμεων του δημοκρατικού κέντρου. Τον Σεπτέμβριο το 1961 δημιουργείται η Ένωση Κέντρου, εγχείρημα στο οποίο φέρεται να είχε ενεργή ανάμειξη και ο Βελλίδης. Μετά τις εκλογές του 1961, κηρύσσεται ο «Ανένδοτος» κάτι που σχεδόν μονοπωλεί τα πρωτοσέλιδα της «Μακεδονίας», μέχρι τελικά η Ε.Κ. να καταφέρει να κερδίσει τις εκλογές.

6.1 Η πρώτη κυβέρνηση Καραμανλή

Από την πρώτη στιγμή που δόθηκε εντολή από τον βασιλιά στον Καραμανλή,⁶⁹⁹ η εφημερίδα κάνει λόγο για πολιτική απάτη.⁷⁰⁰ Είναι η απαρχή μιας οκταετίας κατά την οποία η

⁶⁹⁸ «Μ» 5.10.1955 «Απεβίωσεν ο Αλ. Παπάγος». «Ο κ. Κανελλόπουλος παρητήθη μετά τον διορισμόν του κ. Στεφανόπουλου ως αναπληρωτού του πρωθυπουργού», «Ανεμένετο δεν να εκδηλωθεί σήμερον πλήρης διάλυσις της κυβερνήσεως», «Νευρικότης, σύγχυσις και απόγνωσις», «Αντισυνταγματική η δοθείσα λύσις»

⁶⁹⁹ Το καλοκαίρι του 1955 και εντονότερα τον Σεπτέμβριο πραγματοποιήθηκαν αλληπάλληλες διαβουλεύσεις με αντικείμενο τη διαδοχή του Παπάγου, στις οποίες συμμετείχαν διαφωνούντες του Συναγερμού (μεταξύ αυτών και ο Καραμανλής), φιλελεύθεροι πολιτευτές, πολιτικοί με δεσμούς με το Στέμμα. Ως πιθανή λύση εξετάστηκε και ο σχηματισμός μεταβατικής κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον Σ. Βενιζέλο, όμως αυτό θα απαιτούσε αναδιάταξη του πλέγματος εξουσίας, έτσι προς τα τέλη Αυγούστου άρχισε να ενισχύεται η πιθανότητα πρωθυπουργοποίησης του Καραμανλή. Βλ. Νικολακόπουλος, ό.π. σ.192, Δαφνής ό.π., σ.524-525 και Ευ. Χατζηβασιλείου, Ευ. (2001) *Η άνοδος του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην εξουσία 1954-1956*, Αθήνα: Πατάκης σ.149-179

⁷⁰⁰ «Μ» 6.10.1955 «Ο κ. Καραμανλής εντολή του βασιλέως σχηματίζει την νέαν κυβέρνησιν και την ορκίζει εντός της σήμερον. Ενώ ο Παπάγος συνεχώς αιμόπτυε ανεκοινοῦτο υπό των αντιπροέδρων ότι συνέτασσε μακράς επιστολάς και διώριζεν αναπληρωτὴν του. (...) απαιτείται πλήρης διαλεύκανσις του θέματος, αποκάλυψις της αληθείας και τιμωρία των ενόχων»

εφημερίδα θα ασκήσει σκληρή κριτική στον διάδοχο του Παπάγου, με τον οποίον εξάλλου προσπαθεί να τον ταυτίσει. Την επόμενη της ανάθεσης της εντολής στον Καραμανλή, η εφημερίδα εστιάζει στις ραγδαίες εξελίξεις στα εσωκομματικά της κυβερνώσας παράταξης εκτιμώντας ότι «ο Συναγερμός θα διαλυθεί εις μικροομάδας»,⁷⁰¹ ενώ η αντιπολίτευση αντιδρά μουνδιασμένα στο ενδεχόμενο σχηματισμού κυβέρνησης Καραμανλή.⁷⁰²

Πολύ σύντομα ακολουθούν εκλογές για την ανάδειξη νομαρχιακών συμβουλίων και η εφημερίδα πανηγυρίζει για την ήττα του «Συναγερμού».⁷⁰³ Στην προοπτική των επερχόμενων βουλευτικών εκλογών, για τις οποίες δεσμεύτηκε ο Καραμανλής, αρχίζει μια μακρά πορεία συνένωσης των δυνάμεων του δημοκρατικού κέντρου την οποία η «Μ» υποστηρίζει με θέρμη,⁷⁰⁴ ενώ παράλληλα ασκεί δριμεία κριτική στην κυβέρνηση. Όμως δεν αργούν να εμφανιστούν «προσκόμματα εις τας συνομιλίας προς την ενοποίηση» καθώς η ΦΔΕ του Σ. Βενιζέλου «εμμένει εις την ίδρυσιν ενιαίου πολιτικού οργανισμού υπό ένα και μόνον αρχηγόν».⁷⁰⁵ Η εφημερίδα παρεμβαίνει με κύριο άρθρο της, με τον εύγλωττο τίτλο «Ενωθήτε» που καλεί

«τα δημοκρατικά κόμματα να αρθούν εις το ύψος των περιστάσεων, να παραμερίσουν τας διαφοράς των και να δώσουν εις τον τόπον τον πολιτικόν εκείνον οργανισμόν ο οποίος θα εμφυσήση εις τον λαόν την πίστιν εις την νίκην».

706

Ο αρθρογράφος δεν παρεμβαίνει απλώς στις κομματικές διεργασίες, αλλά ταυτίζεται με το κέντρο και μάλιστα μιλά σε α' πληθυντικό, καθώς διαπιστώνει ότι αν δεν καρποφορήσουν οι προσπάθειες ενοποίησης:

«Θα γίνωμε εύκολος λεία της άκρας δεξιάς και της άκρας αριστεράς και θα είμεθα υπεύθυνοι των δεινών, τα οποία κατ' ανάγκην θα επακολουθήσουν εάν από την πόλωσιν αυτή αναπηδήση μια νέα κυβέρνηση των αντιδραστικών. Ποίαι βασικάί διαφοραί προγράμματος χωρίζουν τα κόμματα του δημοκρατικού κέντρου; Καμμία.

⁷⁰¹ «Μ» 7.10.1955 «Η αντιπολίτευσις θα την καταψηφίση» Είναι χαρακτηριστικό το σκίτσο στο πρωτοσέλιδο που απεικονίζει τον Καραμανλή ως ατομική βόμβα που εξερράγη εντός του «Συναγερμού» ενώ ακριβώς από κάτω το ρεπορτάζ τιτλοφορείται «Γενική κατακραυγή».

⁷⁰² «Μ» 11.10.1955 «Η αντιπολίτευσις θα αξιώση σήμερον σαφή καθορισμόν της ημερομηνίας» [σ.σ. των εκλογών]

⁷⁰³ «Μ» 3.11.1955 «Βαρεία ήττα του Συναγερμού κατά τας εκλογάς νομαρχιακών συμβουλίων», «Παρά τον τρόπον καθ' ον εγένετο η ψηφοφορία»

⁷⁰⁴ Βλ. πρωτοσέλιδα «Μ» Νοεμβρίου και Δεκεμβρίου 1955

⁷⁰⁵ «Μ» 2.12.1955

⁷⁰⁶ «Μ» 2.12.1955 «Ενωθήτε»

Μόνον προσωπικά φιλοδοξία, λεπτομέρειαι ανεπέσθητοι, έλλειψις της συναισθήσεως του κινδύνου κρατούν εν διαιρέσει το κέντρον».⁷⁰⁷

Ενδιαφέρον έχει ένα ακόμη απόσπασμα από το ίδιο άρθρο, για το πώς αντιλαμβάνεται η εφημερίδα το ρόλο της, να διαμεσολαβεί και να ερμηνεύει τις απόψεις της κοινής γνώμης, αλλά και για το προειδοποιητικό ύφος που υιοθετεί :

«Είμεθα πιστοί διερμηνείς της κοινής γνώμης. Και δεν διστάζομεν, δια τελευταίαν φοράν, να καταστήσωμεν προσεκτικούς τους ηγέτας του κέντρου και να τους διαβεβαιώσωμεν ότι η υπομονή της μάζης έχει εξαντληθή».⁷⁰⁸

Μερικές μέρες μετά τη δημοσίευση αυτού του άρθρου η εφημερίδα γνωστοποιεί ότι «Ανεκοινώθη η σύμπηξις Δημοκρατικού Κέντρου» καθώς και ότι «Απεφασίσθη αποχή από τας εκλογάς εάν δεν τροποποιηθεί τελικώς η διάταξις περί της ψηφοφορίας των στρατιωτικών»,⁷⁰⁹ επιλογή την οποία η εφημερίδα στηρίζει με πρωτοσέλιδο οκτάστηλο κύριο άρθρο.⁷¹⁰

6.2 Προεκλογική περίοδος και εκλογές 1956

Το 1956 αρχίζει με ανακατατάξεις στο πολιτικό σκηνικό. Ο Καραμανλής ιδρύει την ΕΡΕ, με τους Στεφανόπουλο και Κατσώτα να αναγγέλλουν την ίδρυση δικών τους κομμάτων.⁷¹¹ Η «Μ» χαρακτηρίζει «πραξικόπημα» την παραμονή του Καραμανλή στην κυβέρνηση μέχρι τις εκλογές, γιατί «εγκυμονεί και πολιτειακάς περιπλοκάς».⁷¹² Το αίτημα της αντιπολίτευσης για διενέργεια των εκλογών από υπηρεσιακή κυβέρνηση επανέρχεται, όπως διαπιστώνουμε από τα πρωτοσέλιδα της «Μ» τις επόμενες ημέρες, φτάνοντας μάλιστα να τεθεί θέμα για «αναθεώρησιν των διατάξεων περί αρμοδιοτήτων του βασιλέως».⁷¹³ Τελικά η πρόταση περί υπηρεσιακής δεν εισακούγεται και η εφημερίδα κάνει λόγο για συντελεσθέν πραξικόπημα, ενώ απεικονίζει σε πρωτοσέλιδο σκίτσο τον Καραμανλή με στολή Ναπολέοντα.⁷¹⁴

Η πορεία προς την ενοποίηση των δυνάμεων του Κέντρου εν όψει των εκλογών

⁷⁰⁷ ό.π.

⁷⁰⁸ ό.π.

⁷⁰⁹ «Μ» 6.12.1955

⁷¹⁰ «Μ» 15.12.1955 «Υπηρεσιακήν άλλως αποχή».

⁷¹¹ Νικολακόπουλος, ό.π., σ.197, Βλ. επίσης «Μ» 5.1.1956 «Ο Συναγερμός αποσυντετέθη»

⁷¹² «Μ» 7.1.1956

⁷¹³ «Μ» 8.1.1956

⁷¹⁴ «Μ» 11.1.1956, «Το πραξικόπημα συνετελέσθη»

αποτυπώνεται στη «Μ» βήμα βήμα, με διαδοχικά πρωτοσέλιδα. Η εφημερίδα αρχικά κατακεραυνώνει την ΕΔΑ, που «επρόβαλεν απαράδεκτους όρους ζητήσασα μεταβολή του προγράμματος και 100 έδρας δια τα κόμματα της ΕΚΑ»,⁷¹⁵ αλλά στη συνέχεια γνωστοποιεί με έναν οκτάστηλο τίτλο τριών σειρών ότι «Συνεφωνήθη εκλογική μόνον συνεργασία δημοκρατικού κέντρου και της αριστεράς».⁷¹⁶ Η εφημερίδα προσπαθεί να πείσει ότι «η συνεργασία με την ΕΔΑ είναι αποκλειστικά εκλογική και «απεφασίσθη δια να μην διασπασθούν οι ψήφοι των αντισυναγερμικών εκλογέων»,⁷¹⁷ επιχαίρει για την ενότητα των «δημοκρατικών δυνάμεων» και με οκτάστηλους πρωτοσέλιδους τίτλους προβλέπει βέβαιη συντριβή για την κυβέρνηση και βέβαιη νίκη για τη «Δημοκρατική Ένωση».⁷¹⁸

Όσο προχωρά ο προεκλογικός αγώνας η εφημερίδα παρουσιάζει στα πρωτοσέλιδα της τις προεκλογικές συγκεντρώσεις του κόμματος ως προάγγελο νίκης.⁷¹⁹ Τις τελευταίες μέρες πριν τις εκλογές, η «Μ» υπενθυμίζει τα έργα και τις ημέρες της κυβέρνησης Παπάγου αλλά και το γεγονός ότι ο Καραμανλής υπήρξε υπουργός της.⁷²⁰ Σε κύριο άρθρο της η εφημερίδα καταφέρεται κατά του Παπάγου που

«Πρωτοήρχισε με εν ψεύδος (...) ότι ουδέποτε θα επολιτεύετο. (...) συνεγκέντρωσε γύρω του συνωμότας (...) με μεθόδους φαυλοκρατίας (...) με πολιτικούς εφθαρμένους και διεφθαρμένους, (...) αυτοανεκηρύχθη Μεσσίας. (...) Υπεσχέθη ό,τι ήτο δυνατόν να εκστομίσουν χείλη αδιστάκτου. Τι επηκολούθησε; Επισκοπήσατε τα γύρω σας ερείπια. Κατά το πρώτο έτος εξωντώθη ο εργάτης. Κατά το δεύτερο εξηθλιώθη ο αγρότης. (...) επήραν τας ημισείας δραχμάς και τας διωχέτευσαν εις τα χρηματοκιβώτια των λιρούχων».⁷²¹

Ακολούθως η εφημερίδα επικρίνει σφόδρα το ρόλο των ΗΠΑ, που αρχικά επέβαλλαν τον Παπάγο και τώρα:

«αγωνίζονται να κρατήσουν τον Συναγερμόν εις τα πόδια του, να μας φορτώσουν ένα

⁷¹⁵ «Μ» 15.1.1956

⁷¹⁶ «Μ» 18.1.1956

⁷¹⁷ «Μ» 18.1.1956

⁷¹⁸ «Μ» 19-31 Ιανουαρίου 1956

⁷¹⁹ «Μ» Φεβρουάριος 1956

⁷²⁰ Βλ. ενδεικτικά «Μ» 25.1.1956 «Ουδέποτε άλλοτε οι έλληνες εδοκίμασαν τόσην δυστυχίαν όσην επί Συναγερμού», «Μ» 5.2.1956 «Ο Συναγερμός εξηθλίωσε τον λαόν και εξυπηρέτησε την ολιγαρχία»

⁷²¹ «Μ» 16.2.1956 «Ενώ ψυχορραγεί ο Συναγερμός».

ανύποπτο των πόθων του λαού πρωθυπουργόν, ένα άπειρον και ανώριμον νεανίαν και τον προωθούν να κυριαρχήσει της ζωής του τόπου προς συμφοράν του ελληνικού λαού»

Όσο πλησιάζει η ημέρα των εκλογών οι χαρακτηρισμοί που χρησιμοποιεί η «Μ» για τον Καραμανλή γίνονται οξύτεροι. Τον αποκαλεί «ετερόφωτο Μεσσία», που δεν έχει πολιτικό παρελθόν το οποίο να παρέχει εγγυήσεις, αλλά ότι η πρωθυπουργία ήταν η ανταμοιβή που δόθηκε από τις ΗΠΑ στον «άπειρο αλλά φιλόδοξο νεανία», με αντάλλαγμα το θάψιμο του κυπριακού.⁷²² Ο αρθρογράφος παρουσιάζει το παρελθόν του Καραμανλή με φράσεις όπως:

«Εξεκίνησεν από τα έλη της άκρας δεξιάς. Επί τι διάστημα προσεποιήθη τον δημοκρατικόν! Τυχοδιώκτης και αυτός της πολιτικής, εστεγάσθη εις ένα κόμμα δια να γίνη βουλευτής. Άσημος μεταξύ αγνώστων, προωθείτο μετά κόπου μέχρι της βουλής και μέχρι των υπουργείων.⁷²³

Όσο για το έργο του ως υπουργός στην κυβέρνηση Παπάγου, αναφέρει υποτιμητικά:

«έκαμε πέντε δρόμους εις τας Αθήνας, εξήλωσε τα τράμ της Θεσσαλονίκης, εστραπάτσαρε την αποκέντρωσιν και την αυτοδιοίκησιν ανεχθείς την κατάργησιν των γενικών διοικήσεων, εξεμαύλισεν την κρατικήν μηχανήν, διέφθειρε τους πάντας, μετέτρεψε τας κρατικές υπηρεσίας εις εκλογικά πρακτορεία και έκαμεν ένα παρδαλόν εκλογικόν νόμον, δια να περισώση από τον Συναγερμόν όσα λείψανα ημπορούν να διασωθούν».⁷²⁴

Την παραμονή των εκλογών, η «Μ» κορυφώνει την αντιπολίτευση στην ΕΡΕ, με οκτάστηλο κύριο άρθρο που καλύπτει το μισό πρωτοσέλιδο, λέγοντας ότι «το ήμισυ της περιουσίας του Ρωμηού, με την υποτίμηση, εξηνεμίσθη», «εξεχαρβάλωσαν τον κράτος, απομυζώντες τον πολίτην» και για αυτό ο Καραμανλής (τον οποίον αποκαλεί ειρωνικά «ο νέος Περικλής») δεν τόλμησε ούτε την επωνυμία του «Συναγερμού» ούτε το όνομα του Παπάγου να χρησιμοποιήσει.⁷²⁵ Η εφημερίδα αφιερώνει μεγάλο μέρος του κύριου άρθρου για να εξηγήσει την ανάγκη που επέβαλλε τη συνεργασίας του Κέντρου με την ΕΔΑ, ενώ παράλληλα ψέγει την δεξιά κυβέρνηση για ενέργειές της, που ο αρθρογράφος θεωρεί ότι ενδυναμώνουν την άκρα αριστερά:

«Κατηγορείται τον κέντρον ότι συνεργάσθη με την άκραν αριστεράν. Ποια είναι αυτή η

⁷²² «Μ» 17.2.1956 «Το τέλος της περιπέτειας»

⁷²³ ό.π.

⁷²⁴ ό.π.

⁷²⁵ «Μ» 18.2.1956 «Η Δημοκρατική Ένωσις».

άκρα αριστερά; Μήπως η εφημερίς που εκδίδεται και κυκλοφορεί εις τας Αθήνας με την άδειαν και την εγκρισίν των; Μήπως εκείνοι, τους οποίους αυτοί οι ίδιοι έκριναν αδίκως κρατούμενους και τους απηλευθέρωσαν από τα νησιά; Ποιοι είναι οι άκροι αριστεροί; Αυτοί που πεινούν, αυτοί που αδικούνται ή αυτοί που δεν θέλουν να τους ψηφίσουν; Αν είναι τόσο επικίνδυνος η άκρα αριστερά διατί ο Συναγερμός εξεφούρνισε τον τερατώδη εκλογικόν του νόμον, δια του οποίου την καθιστά, μόνην αυτήν – όπως το εκαχάυτο ο συντάκτης του- το δεύτερο κόμμα της Ελλάδος;». ⁷²⁶

Αντιθέτως, η «Μ» αναλαμβάνει το ρόλο της κομματικής εφημερίδας εξηγώντας ότι η Δημοκρατική Ένωσις: ⁷²⁷

«προσφέρει μια επιπλέον υπηρεσίαν στον πολιτικόν βίον. Συντρίβει τον επάρατον Συναγερμόν. Περιορίζει την άκραν αριστεράν εις τα κανονικά της σύνορα».

Ο αρθρογράφος σχολιάζει δηκτικά ότι όταν ο Καραμανλής «επαιτεί» για τις ψήφους της αριστεράς, ⁷²⁸ και τότε «είναι πράξις εθνική» αλλά «όταν αι ψήφοι αύται εισρέουν εις την κάλπη του δημοκρατικού κέντρου τότε διαπράττεται έγκλημα». ⁷²⁹ Στο ίδιο φύλλο η «Μ» επαναλαμβάνει για πολλοστή φορά ότι η συνεργασία με την αριστερά είναι μόνο εκλογική, για σχηματισμό κυβέρνησης του κέντρου και υπόσχεται ότι όταν συμβεί αυτό:

«Πάλιν ο νόμος θα κυριαρχήση. Ο πολίτης θα θεωρηθή παράγων του κράτους και όχι δούλος του κόμματος. Η απόδοσις του δικαίου δεν θα θεωρήται ρουσφέτι αλλά καθήκον». ⁷³⁰

Η εφημερίδα λειτουργεί ως διαμεσολαβητής των απόψεων των ηγετών του δημοκρατικού κέντρου οι οποίοι:

«απευθύνονται προς τον λαόν και του λέγουν τιμίως, ευθέως και ειλικρινώς: κατά το παρελθόν εκυβερνήσαμεν τον τόπον, υπό αντιξοότητας, όχι συνήθεις. Ευρήκαμεν

⁷²⁶ Ο.π.

⁷²⁷ Αναστασιάδης, ό.π, σ. 26 Η Δημοκρατική Ένωσις με αρχηγό τον Γ. Παπανδρέου αποτελούσεσ συνασπισμό στον οποίο συμμετείχαν το Κ.Φ. (Παπανδρέου), η ΦΔΕ (Βενιζέλος), το ΛΚ (Κ. Τσαλδάρης), ΕΠΕΚ (Παπαπολίτης) ΚΑΕ (Μπαλτατζής), ΔΚΕΛ (Καρτάλης, Σβώλος) και η συνεργαζόμενη για τις εκλογές ΕΔΑ (Ι. Πασσαλίδης)

⁷²⁸ «Μ» 18.2.1956. Η εφημερίδα μεταφέρει απόσπασμα από ομιλία στην Καβάλα, όπου ο Καραμανλής φέρεται να λέει: «(...) επειδή η Καβάλα έχει ενισχυμένον το στοιχείον της Αριστεράς, θα ήθελα να καλέσω να με ψηφίσουν και οι αριστεροί ακόμη... Εγώ απέλυσα 2.500 βαρυνοινίτας ή εξόριστους κομμουνιστάς»

⁷²⁹ ό.π.

⁷³⁰ ό.π.

ερείπια και εκάμαμεν κράτος. Διεπράξαμεν και σφάλματα. Η πείρα μας όμως είναι εγγύησις ότι εις το μέλλον, από της Δευτέρας θα διαπράξωμεν όσον το δυνατόν ολιγώτερα σφάλματα προσπαθόντες να χρησιμοποιήσωμεν τα μαθήματα του παρελθόντος».

Την ημέρα των εκλογών η «Μ» ο κεντρικός τίτλος στο πρωτοσέλιδο προπαγανδίζει την νίκη:

«Η νίκη της Δημοκρατικής Ενώσεως είναι νίκη του ελληνικού λαού», «Η ψήφος αποτελεί το καίριον κτύπημα κατά των ανθρώπων που επεσώρευσαν τόσας ταπεινώσεις και εξευτελισμούς», «Αντιμέτωποι εις τας κάλπας ίστανται ο λαός και ο μετημφιεσμένος Συναγερμός», «Μηνύματα των κ.κ. Βενιζέλου- Παπανδρέου».⁷³¹

Οι σελίδες της εφημερίδας είναι γεμάτες με βινιέτες που γράφουν συνθήματα:

«Έλληνες! Η ώρα που τόσον ανεμένατε ήλθε! Τιμωρήσετε τον Συναγερμόν» «Εκλογείς! Αναλογισθήτε τους εθνικούς εξευτελισμούς και ψηφίσατε», «Ελληνίδες! Οι ένοχοι της μαύρης τριετίας είναι άξιοι σκληράς καταδίκης», «Ελληνίδες και Έλληνες! Από αύριο θα αναπνεύση επιτέλους η χώρα», «Ουδείς είναι περισσότερο πατριώτης από τους δημοκράτας», «Η νίκη της Δ.Ε. ανοίγει τον δρόμον της αναδημιουργίας», «Ο Συναγερμός εξηθλίωσε τον λαόν και εταπείνωσε το έθνος», «Το έθνος δεν είνε ο Καραμανλής, είνε ο ελληνικός λαός».⁷³²

Την επομένη των εκλογών η «Μ» κυκλοφορεί δευτεριάτικη έκδοση με τα πρώτα εκλογικά αποτελέσματα, τα οποία ερμηνεύει όχι ως ήττα της Δημοκρατικής Ένωσης αλλά ως υποχώρηση της δύναμης του Συναγερμού:

«Ο Συναγερμός κατέρρευσε χθες υπό τα πλήγματα του Ελλην. Λαού». «Εις την πρωτεύουσαν, εις την Θεσσαλονίκην και εις όλας τας μεγάλας πόλεις όλοι οι συνδυασμοί της Δημοκρατικής Ενώσεως κατήγαγον αληθή θρίαμβον», «Γοργή θα είναι η εξέλιξις της πολιτικής καταστάσεως». Σε δεύτερο θέμα η εφημερίδα διαπιστώνει: «Κομματικόν όργιον όπως και το 1921. Η Δημ. Ένωσις δεν αναγνωρίζει τα αποτελέσματα των στρατιωτικών τμημάτων», «Κατηργήθη η μυστική ψηφοφορία και οι στρατιώται εψηφίζον φανερά».⁷³³

Την Τρίτη μετά τις εκλογές ο τίτλος θυμίζει συγγενή που διατηρεί τις ελπίδες του, αν και η πορεία

⁷³¹ «Μ» 19.2.1956

⁷³² ό.π.

⁷³³ ό.π.

του «ασθενούς» είναι μη αναστρέψιμη. Αντί για την εκλογική νίκη της ΕΡΕ, η εφημερίδα πληροφορεί τους αναγνώστες της ότι «Τα 55% του λαού εναντίον του Συναγερμού. Η Δ.Ε. υπερτερεί εν όλω κατά 180.000 ψήφων». Μετά το συντριπτικό για τη Δημοκρατική Ένωση αποτέλεσμα, οι δυνάμεις της αντιπολίτευσης ξεκίνησαν αγώνα για την ακύρωση των εκλογών, με προεξάρχοντα τον Σοφοκλή Βενιζέλο τον οποίον προβάλλει αρκούντως η «Μ»:

«Ο κ. Σοφοκλής Βενιζέλος θα καταγγείλη την νέαν βουλήν ως προϊόν της πλέον απροσηματίστους βίας και νοθείας», «Το ενθυμίζον εκλογάς Παραπετάσματος μαγείρευμα παρέχει εις την κυβέρνησιν 155 βουλευτικές έδρας», «Εκλογαί με αναλογικὴν και υπηρεσιακὴν θα λύσουν το πολιτικόν πρόβλημα». Σε β' θέμα η εφημερίδα αποκαλύπτει «Πως εμαγειρεύθησαν τα αποτελέσματα εις Ροδόπην, Έβρον και Πιερίαν δια των “ρίψεων” στρατιωτικῶν ψήφων». ⁷³⁴

Πολύ σύντομα η συζήτηση για τη μεθόδευση του εκλογικού αποτελέσματος θα παραμεριστεί από τις εξελίξεις στο Κυπριακό και η αντιπολίτευση, και συνακόλουθα η εφημερίδα, θα στρέψει τα βέλη της στους χειρισμούς της κυβέρνησης. ⁷³⁵ Στο κλίμα αυτό συνέρχεται η Βουλή για τις προγραμματικές δηλώσεις, αλλά παρά τις προβλέψεις της εφημερίδας, ούτε οι «Μαστιγωτικάι αγορεύσεις εις την βουλήν των κ.κ. Βενιζέλου, Παπανδρέου, Καρτάλη» ⁷³⁶ ούτε ο υπουργός Εξωτερικών Θεοτόκης ⁷³⁷ ρίχνουν την κυβέρνηση. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης καταθέτουν πρόταση μομφής, και ενώ η βουλή δίνει ψήφο εμπιστοσύνης, η «Μ» ερμηνεύει το αποτέλεσμα από τη δική της σκοπιά ως... κλονισμό της κυβέρνησης. ⁷³⁸

6.3 Η δεύτερη κυβέρνηση Καραμανλή

Στα τέλη του 1956 η κυβέρνηση Καραμανλή βρίσκεται σε δυσχερή θέση: το Κυπριακό φαίνεται να καταλήγει σε αδιέξοδο, οι σχέσεις με την αντιπολίτευση βρίσκονται σε όξυνση, τρεις βουλευτές της ΕΡΕ αποχωρούν, ενώ σημειώνεται η πρώτη ρήξη του Καραμανλή με το παλάτι. ⁷³⁹ Οι εξελίξεις επιταχύνουν τις συνεννοήσεις για συνεργασία των κομμάτων του κέντρου, που σε πρώτη φάση κατέληξαν στην ενοποίηση της ΦΔΕ με το ΚΦ, το οποίο αποκτούσε και πάλι δικέφαλη

⁷³⁴ «Μ» 21.2.1956

⁷³⁵ Βλ. «Μ» Μάρτιος-Μάιος 1956

⁷³⁶ «Μ» 6.4.1956

⁷³⁷ «Μ» 22.4.1956 «Ο κ. Θεοτόκης την παρασύρει εις πτώσιν»

⁷³⁸ «Μ» 25.5.1956 «Εκλονίσθη η θέσις της κυβερνήσεως εκ της συζητήσεως εις την Βουλήν»

⁷³⁹ Νικολακοπουλος, ό.π., σ. 220

ηγεσία (Παπανδρέου, Βενιζέλος).⁷⁴⁰ Το Κυπριακό εξακολουθεί να επηρεάζει τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα και το 1957 και η «Μ», που δίνει πάντα ιδιαίτερη έμφαση στα εθνικά θέματα, ασκεί έντονη πολεμική, κατηγορώντας την κυβέρνηση ότι «παρητήθη της αυτοδιαθέσεως και κατεδίκασε τον αγώνα του κυπριακού λαού»,⁷⁴¹ ότι «μειώθη ηθικώς» και «απεδείχθη ότι η συνοχή της υπέστη επικίνδυνον διάβρωσιν».⁷⁴² Αμέσως μετά την απελευθέρωση του αρχιεπισκόπου Μακαρίου,⁷⁴³ άρχισαν να αναθερμαίνονται οι διαβουλεύσεις για την ανατροπή του Καραμανλή και σχηματισμό κυβέρνησης ευρύτερης συνεργασίας.⁷⁴⁴ Για να προλάβει τις εξελίξεις η κυβέρνηση ζήτησε και έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης στις 24.5.1957, κάτι που στη «Μ» αποτυπώνεται από τελείως διαφορετική σκοπιά:

«Ο κ. Βενιζέλος αρνείται το δικαίωμα εις μίαν επίπλαστον πλειοψηφίαν να διαχειρίζεται μονοπωλιακώς τόσον τεράστια εθνικά ζητήματα», «Η κυβέρνηση από του σχηματισμού της επιδιώκει το “κλείσιμον” του Κυπριακού».⁷⁴⁵

Παράλληλα με τα εθνικά θέματα και τα θέματα της εσωτερικής πολιτικής σκηνής, η αντιπολίτευση (και συνακόλουθα η «Μακεδονία») εστιάζει και σε θέματα όπως η ακρίβεια που αγγίζουν την καθημερινότητα του ψηφοφόρου.⁷⁴⁶ Η επίθεση της αντιπολίτευσης στον Καραμανλή οξύνεται από το καλοκαίρι μέχρι και το άνοιγμα της Βουλής, τον Οκτώβριο του 1957, και σε αυτό το πλαίσιο κινείται η «Μ».⁷⁴⁷ Όμως οι προσπάθειες του Κ.Φ. και ιδίως του συναρχηγού Σ.

⁷⁴⁰ ό.π.

⁷⁴¹ «Μ» 13.3.1957

⁷⁴² «Μ» 17.3.1957

⁷⁴³ Στις 17 Απριλίου έρχεται ο Μακάριος στην Αθήνα και την επομένη ο πρωτοσέλιδος τίτλος της «Μ» («Μυριάδες λαού με την ιαχήν “αυτοδιάθεσις” απεθέωσαν τον εθνάρχη Κύπρου Μακάριον» «Μ» 18.4.1957), συνοδεύεται από ολοσέλιδο φωτογραφικό ρεπορτάζ, κάτι που η εφημερίδα επιλέγει να κάνει μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις.

⁷⁴⁴ Νικολακόπουλος, ό.π.,

⁷⁴⁵ «Μ» 25.5.1957.

⁷⁴⁶ Βλ. «Μ» Μάιος - Ιούνιος 1957

⁷⁴⁷ Βλ. «Μ», Ιούνιος-Οκτώβριος 1957. Την ημέρα που συμπληρώνονται δύο χρόνια από την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Καραμανλή η «Μ» (11.10.1957) δημοσιεύει οκτάστηλη γελοιογραφία που απεικονίζει την κυβέρνηση ως τσίρκο. Πριν το άνοιγμα της Βουλής η εφημερίδα υπενθυμίζει τα πεπραγμένα της κυβέρνησης που «ολοθρόως εχειρίσθη το κυπριακόν ενώπιον των Ηνωμ. Εθνών» γιατί «Ετήρησε πάλιν πολιτικὴν συμβιβασμοῦ ἀντὶ πολιτικῆς ἀνενδότου ἀγώνος» («Μ» 25.10.1957)

Βενιζέλου για ανατροπή της κυβέρνησης δεν ευοδώνονται.⁷⁴⁸

6.4 Προεκλογική περίοδος και εκλογές 1958

Τον Νοέμβριο του 1957, με τη μεσολάβηση του βασιλιά Παύλου η κυβέρνηση αρχίζει συζητήσεις με το Κ.Φ. για την ψήφιση νέου εκλογικού νόμου, γεγονός που από μόνο του αποτελούσε προμήνυμα εκλογών.⁷⁴⁹ Η διαφωνία του Γ. Ράλλη επί του εκλογικού συστήματος τον οδήγησε σε παραίτηση,⁷⁵⁰ με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί κυβερνητική κρίση. Για να αντιμετωπίσει την κατάσταση στο εσωτερικό της παράταξης ο Καραμανλής ζήτησε την άμεση διάλυση της Βουλής.⁷⁵¹ Στις σαράντα περίπου ημέρες που μεσολαβούν μέχρι τις εκλογές, η «Μ» θα αποδυθεί σε έναν πολύ έντονο προεκλογικό αγώνα υπέρ του Κ.Φ., παρουσιάζοντας καθημερινά το πρόγραμμα του κόμματος ανά τομέα και δημοσιεύοντας εκτιμήσεις και προβλέψεις υπέρ της νίκης.⁷⁵² Δύο εβδομάδες πριν τις εκλογές εισάγει μια βινιέτα πάνω από τον λογότυπο «Μακεδονία» στο πρωτοσέλιδο, όπου καθημερινά δημοσιεύει προεκλογικά μηνύματα, με σκοπό να νουθετήσει τους ψηφοφόρους κατά της ΕΡΕ:

«Θεσσαλονικείς! Μη λησμονείτε ότι η ΕΡΕ μας επώλησεν εις τους λεωφορειούχους δια 25 χρόνια! Σκεφθήτε ποία ήτο η τιμή του εισιτηρίου πρόπερσι και πέρυσι και ποία

⁷⁴⁸ Νικολακόπουλος, ό.π. Ο Σ. Βενιζέλος απήντησε υπόμνημα προς τον βασιλιά, με το οποίο δεσμευόταν ότι αν ανατρεπόταν ο Καραμανλής, το ΚΦ ήταν πρόθυμο να στηρίξει άλλη κυβέρνηση προερχόμενη από την ΕΡΕ. (ΣτΣ: Κάτι ανάλογο θα ζητήσει και ο αρχηγός της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλος, τον Φεβρουάριο 1965 και λίγους μήνες αργότερα θα ακολουθήσουν τα γεγονότα που έμειναν στην ιστορία με τον όρο «Αποστασία»)

⁷⁴⁹ Νικολακόπουλος ό.π.σ 221. Οι συζητήσεις γινόταν μεταξύ του υπουργού Εσωτερικών Δ. Μακρή και του Γ. Παπανδρέου, με στόχο ο νέος εκλογικός νόμος να αποτραπεί ενδεχόμενη συνεργασία του Κέντρου με την ΕΔΑ. Παράλληλα γίνονται συζητήσεις μεταξύ του Γ. Ράλλη και του Σ. Βενιζέλου, ο οποίος διαφωνούσε με το προκρινόμενο εκλογικό σύστημα. Βλ. Επίσης και «Μ», Νοέμβριος 1957

⁷⁵⁰ Βλ. «Μ», Φεβρουάριος 1958

⁷⁵¹ Νικολακόπουλος, ό.π. σ.223 Με αυτή την κίνηση του Καραμανλή συμφωνούσε ο Γ. Παπανδρέου, torπιλίζοντας τις επιδιώξεις του συναρχηγού Σοφοκλή Βενιζέλου, ο οποίος θεωρούσε ότι «η παρούσα βουλή είναι εις θέσιν να δώση και άλλας κυβερνήσεις» («Μ» 2.3.1958). Ο Σ. Βενιζέλος φέρεται έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στους σχεδιασμούς για παραγκωνισμό του Καραμανλή και σχηματισμό κυβέρνησης ευρύτερου συνασπισμού από την τότε Βουλή. Μάλιστα ο Καραμανλής (Κ. Καραμανλής Αρχείο. Γεγονότα και Κείμενα τ.3 σ.86) θεωρούσε ότι αυτό τον στόχο ενίσχυσαν ορισμένοι ανακτορικοί παράγοντες και η εκδότρια της «Καθημερινής» Ελένη Βλάχου. (Κ. Καραμανλής Αρχείο. Γεγονότα και Κείμενα τ.3 σ.86)

⁷⁵² «Μ», Απρίλιος- Μάιος 1958

εφέτος. Σκεφθήτε τι ήτο άλλοτε η συγκοινωνία και πως κατήντησε σήμερα»,⁷⁵³
 «Αγρόται! Έφθασεν η στιγμή να εκδικηθήτε την ΕΡΕ και να σφυρηλατήσετε το μέλλον
 σας, ψηφίζοντας τους Φιλελευθέρους»⁷⁵⁴

Καθώς το κοινό της «Μ» ούτως ή άλλως δεν είναι ψηφοφόροι της δεξιάς, η εφημερίδα δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα στο να αποτρέψει τη διασπορά δυνάμεων σε άλλα κόμματα της αντιδεξιάς συμμαχίας των προηγούμενων εκλογών (κατά κύριο προς την ΕΔΑ) και για αυτό χρησιμοποιεί τη λογική της «χαμένης ψήφου»:⁷⁵⁵

«Μη σπαταλάτε την ψήφον σας εις κόμματα που δεν ειμπορούν ποτέ να κάμουν κυβέρνησιν δια να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά σας. Η ψήφος σας δια να έχη συνέπειαν πρέπει να δοθή εις τους Φιλελευθέρους. Είνε χαμένη όταν την δίδετε εις άλλα κόμματα. Είνε ωσάν να ψηφίζετε την ΕΡΕ. Κανέν από τα άλλα κόμματα δεν ειμπορί να κάμη κυβέρνησιν, διότι οι συνασπισμοί των είνε πανσπερμίαν»,⁷⁵⁶

«Το ζήτημα τίθεται ως εξής: Την 12^{ην} Μαΐου ή ΕΡΕ ή Φιλελεύθεροι. Άλλη λύσις δεν υπάρχει. Ψηφίσατε τους Φιλελευθέρους»,⁷⁵⁷ «Πολίται η μεθαιριανή ψήφος σας θα κρίνη την τύχην της Ελλάδος δια πολλά έτη»,⁷⁵⁸ «Ψήφος που δεν δίδεται εις τους Φιλελευθέρους πηγαίνει εις την ΕΡΕ. Μη συνεργείτε εις εγκλήματα κατά της πατρίδος»,⁷⁵⁹ «Ψήφος που δεν δίδεται εις τους Φιλελευθέρους πηγαίνει εις την ΕΡΕ. Μη χάνετε την ψήφον σας! Ψήφος χαμένη ενισχύει την ΕΡΕ».⁷⁶⁰

Την ημέρα των εκλογών ο τίτλος της «Μ» είναι: «Νίκη των Φιλελευθέρων προβλέπουν εις τας Αθήνας ξένοι πολιτικοί παρατηρηταί», με υπότιτλο «Εκλογείς μη πιστεύετε εις κακοήθη ψεύδη των

⁷⁵³ «Μ» 25.4.1958 Η εφημερίδα αναφέρεται στο ξήλωμα των τραμ και τη δημιουργία του Οργανισμού Αστικών Συγκοινωνιών Θεσσαλονίκης

⁷⁵⁴ «Μ» 26.4.1948

⁷⁵⁵ Αναστασιάδης, ό.π. σ.31. Το εκλογικό σύστημα περιελάμβανε μια διάταξη που θεωρήθηκε σκανδαλώδης γιατί προέβλεπε ότι αν μόνο ένας εκλογικός σχηματισμός πληρούσε τις απαιτούμενες για τη β' κατανομή προϋποθέσεις («φωτογράφιζε» το Κ.Φ.) τότε συμμετείχε σε αυτή και το επόμενο σε εκλογική δύναμη αυτοτελές κόμμα

⁷⁵⁶ «Μ» 30.4.1958

⁷⁵⁷ «Μ» 3.5.1958

⁷⁵⁸ «Μ» 7.5.1958

⁷⁵⁹ «Μ» 8.5.1958

⁷⁶⁰ «Μ» 9.5.1958

χαλκείων της ΕΡΕ».⁷⁶¹ Η εφημερίδα δημοσιεύει άρθρο με τίτλο «Κρίσιμος στιγμή» όπου καταφέρεται και πάλι κατά του Καραμανλή, σχολιάζοντας το πώς ανήλθε στην εξουσία:

«(...) ανεσύρθη μιαν ημέραν από την αφάνειαν και ετοποθετήθη, από την μοίραν λεν μερικοί, από την ευνοιοκρατίαν υποστηρίζουν άλλοι, εις τον πρωθυπουργικόν θώκος. Διότι αυτός μόνος είχε υποσχεθή εις τους αυθέντας του να κλείση όπως όπως το κυπριακόν και να αυξήση τας δαπάνας τας στρατιωτικάς. (...) Έρχεται λοιπόν αναιδέστατα ο αποτυχημένος Μεσσίας και ζητεί την ψήφον μας δια να ολοκληρώσει την καταστροφήν».⁷⁶²

Ο αρθρογράφος, που φαίνεται να λειτουργεί ως εκπρόσωπος Τύπου και στέλεχος του κόμματος, υπενθυμίζει το έργο των μεταπολεμικών κυβερνήσεων του Κέντρου:

«Ας αναλογιστούν οι Έλληνες ποία ήτο η ζωή και ποιας ελπίδας έτρεφον όταν εκυβερνούσε το κέντρον και ας ψηφίσουν. (...) Εις τα ερείπια της κατοχής και εις τα ερείπια που συνεσώρευσαν οι συμμορίται. (...) Το κόμμα των Φιλελευθέρων έσωσε την πατρίδα και πέραν τούτου την ανοικοδόμησε».⁷⁶³

Επίσης ο αρθρογράφος χαρακτηρίζει την ΕΔΑ «μεταμφιεσμένο ΚΚΕ», και επιχειρεί να αποτρέψει τη διαρροή κεντρώων ψήφων προς τα αριστερα:

«Αν επομένως σκοπός μας είναι – και είναι- να σαρώσωμεν την ΕΡΕ κάθε ψήφος προς την ΕΔΑ εξασθενίζουσα το κόμμα των Φιλελευθέρων θα ενισχύση την άκραν δεξιάν...»⁷⁶⁴

Μετά τα εκλογικά αποτελέσματα, που ανέδειξαν πρώτο κόμμα την ΕΡΕ και στη δεύτερη θέση την ΕΔΑ οι τίτλοι δεν θυμίζουν σε τίποτα τη μαχητικότητα των προηγούμενων ημερών, αντιθέτως είναι ψυχρά ειδησεογραφικοί.⁷⁶⁵ Μετά την πρώτη ψυχρολουσία η «Μ» δημοσιεύει τέσσερα εκτενή

⁷⁶¹ «Μ» 11.5.1958

⁷⁶² ό.π.

⁷⁶³ ό.π.

⁷⁶⁴ ό.π.

⁷⁶⁵ «Μ» 12.5.1958 «Η μέχρι των πρωϊνών ωρών καταγραφή αποτελεσμάτων φέρει το κόμμα της ΕΡΕ προηγούμενον και επόμενα το κόμμα των Φιλελευθέρων και την ΕΔΑ, «Μ» 13.5.1958 «Τα τελικά αποτελέσματα των εκλογών», «Μετά την ανακήρυξιν των βουλευτών σχηματίζει κυβέρνησιν ο Καραμανλής», «Μ» 14.5.1958» Το κόμμα των Φιλελευθέρων διαψεύδει τα περί δημιουργίας κρίσεως ηγεσίας και προθέσεως των ηγετών να αποχωρήσουν»

άρθρα στο πρωτοσέλιδο, με την υπογραφή Β. Στα άρθρα αυτά η εφημερίδα καταλογίζει ευθύνες για την άνοδο της ΕΔΑ και την ήττα του δημοκρατικού κέντρου, στη Δύση, τη Δεξιά αλλά και το ίδιο το Κ.Φ. Συγκεκριμένα, σε εκτενές άρθρο με τον τίτλο «Αι ευθύναι της Δύσεως» αναφέρεται μεταξύ άλλων:

«αι ηγούμεναι του ελευθέρου κόσμου δυνάμεις. Με τον κυνισμόν των, τα σφάλματά των, με τον εγωισμόν των και με την μωρίαν των έγιναν εις τον τόπον αυτόν πολύ δραστήριος παραγωγός πελατών δια τον κομμουνισμόν τον οποίον εντούτοις θεωρούν ως το μόνον εχθρόν των».

Ο αρθρογράφος θυμίζει τη στάση των συμμάχων του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου κατά τα Σεπτεμβριανά και στο Κυπριακό και υποστηρίζει ότι οι Έλληνες, αναλογιζόμενοι και τις θυσίες που είχαν κάνει, απογοητεύτηκαν και ψήφισαν ΕΔΑ «ως χρήσιμον προειδοποίηση προς την Δύσιν. Όχι όμως μόνον προς αυτήν μόνο».⁷⁶⁶ Ακολούθως, σε κύριο άρθρο με τίτλο «Αι ευθύναι της δεξιάς» αναφέρεται μεταξύ άλλων στην εξαιρετή διακυβέρνηση της χώρας από τον Παπάγο και τον Καραμανλή, που οικοδόμησε «το κράτος της δεξιάς» και τα οικονομικά δεινά που επέφερε στον εργαζόμενο λαό, κυρίως στην ελληνική ύπαιθρο. Ο αρθρογράφος δεν παραλείπει να επισημάνει ότι δημιουργήθηκε αίσθημα εθνικής υποτέλειας έναντι της Δύσεως, ενώ καταλογίζει στη δεξιά ότι «παρέλαβε την διαρροήν του κομμουνισμού κυμαινομένην γύρω από το 10% και πρέπει να το αντιμετωπίση τώρα ηυξημένον εις τα 25% περίπου».⁷⁶⁷ Ο «Β». συνεχίζει την αρθρογραφία με ένα εκτενές κείμενο που τιτλοφορείται «Αι ευθύναι της ηγέτιδος τάξεως».⁷⁶⁸ Μιλά για την ανεπάρκεια του πολιτικού προσωπικού, που θυμάται τον λαό μόνο στις εκλογές, για τον ευτελισμό της βουλής που δεν λειτουργεί για μεγάλα διαστήματα, για τους εθνοπατέρες που νοιάζονται πρωτίστως για τη βουλευτική τους αποζημίωση, για όλα αυτά που προσέφεραν πολύ κακή υπηρεσία στην δημοκρατία. Ψέγει φυσικά την ΕΡΕ για το εκλογικό σύστημα του 1956 «δια του οποίου επετεύχθη τεχνητή κοινοβουλευτική πλειοψηφία της ΕΡΕ» και του 1958 που «υπήρξεν εξοργιστικήν

Αυτό το στοιχείο μας παραπέμπει στον ίδιο τον Βελλίδη. Σύμφωνα με την εκτίμηση του Α. Κούρτη σε συνέντευξή του που παρατίθεται στο παράρτημα ο αρθρογράφος ήταν μάλλον ο διευθυντής της εφημερίδας Γιάννης Ιωαννίδης, ο οποίος ήταν το alter ego του εκδότη. Ακόμα και αν ο συγγραφέας του άρθρου ήταν ο Ιωαννίδης, η υπογραφή Β. υποδηλώνει επικύρωση από τον εκδότη.

⁷⁶⁶ «Μ» 25.5.1958

⁷⁶⁷ «Μ» 27.5.1958

⁷⁶⁸ «Μ» 28.5.1958

κακοήθεια και υπερμεγέθης μωρία την οποία πλήρωσαν πανάκριβα οι φιλελεύθεροι». ⁷⁶⁹ Ο αρθρογράφος επιρρίπτει ευθύνες στην ηγεσία του κόμματος των Φιλελευθέρων για την επιλογή της εκλογικής συνεργασίας με την αριστερά:

«Η πολιτική ηγεσία δεν αντελήφθη επίσης ποίαν τεραστίαν σημασίαν είχε μεταπολεμικώς η αποφυγή οιασδήποτε πολιτικής συμπράξεως με το ΚΚΕ ή τα υποκατάστατά του και αμέσως μετά την απαλλαγήν από τον δεκεμβριανόν εφιάλτη και κυρίως μετά την στρατιωτικήν συντριβήν του συμμοριτοπολέμου». ⁷⁷⁰

Ο αρθρογράφος εκφράζει τη βαθιά του απογοήτευση γιατί το Κ.Φ. γιατί παρόλο που ήταν ο μοναδικός εκπρόσωπος του Κέντρου δεν κατόρθωσε να συσπειρώσει τις δυνάμεις που «κοινωνικώς και ψυχολογικώς ανήκουν επίσης εις το Κέντρον» και που επί μια τριετία «είχαν συσπειρωθή περί τον στρατηγόν Πλαστήραν»:

«Η καθαυτό δύναμις του κόμματος των Φιλελευθέρων από της απελευθερώσεως και εντεύθεν εκυμαίνεται πάντοτε γύρω από το 20% του εκλογικού σώματος. Και την δύναμιν αυτήν διетήρησε και κατά τας εκλογάς της 11^{ης} Μαΐου. Η ιστορική όμως αποστολή του ήτο ευρύτερα και δεν την εξεπλήρωσεν λόγω των υποκειμενικών αδυναμιών και των σφαλμάτων της ηγεσίας του, που προκάλεσαν μια απωθητικόν κρίσιν εμπιστοσύνης εις την ψυχήν των περισσοτέρων δυσαρεστημένων μαζών». ⁷⁷¹

Τέλος ο αρθρογράφος Β. καταλήγει με ένα εκτενές κύριο άρθρο που επιγράφεται «Τι πρέπει να γίνη», ⁷⁷² εξηγώντας ότι πρέπει να αρθούν τα γενεσιουργά αίτια που προκάλεσαν το εκλογικό αποτέλεσμα.

Μετά από αυτό το άρθρο, η «Μ» θα συνεχίσει να καταγράφει την επικαιρότητα με ειδησεογραφικό ύφος, επικεντρώνοντας στην καταγραφή των δραματικών εξελίξεων στο Κυπριακό και επικρίνοντας την κυβέρνηση Καραμανλή για τη στάση της. ⁷⁷³ Το θέμα της Κύπρου θα έρθει ξανά στην επικαιρότητα από τον Δεκέμβριο του 1958 και μετά, ενώ οι συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου και οι αντιδράσεις της αντιπολίτευσης (που κατέθεσε δύο προτάσεις μομφής),

⁷⁶⁹ ό.π.

⁷⁷⁰ ό.π.

⁷⁷¹ ό.π.

⁷⁷² «Μ» 29.5.1958

⁷⁷³ Βλ. «Μ» Ιούνιος- Αύγουστος 1958

μονοπωλούν τα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας, που προβάλλει τις απόψεις πολιτικών των κομμάτων του κέντρου, όμως πάντοτε δίνει προβάδισμα στην προβολή των απόψεων του Σ. Βενιζέλου.⁷⁷⁴

Στο μεταξύ θα ξεσπάσουν ενδοπαραταξιακές έριδες στο Κ.Φ. που θα οδηγήσουν τους άσπονδους πολιτικούς φίλους, Παπανδρέου και Βενιζέλο, στην απόφαση να παραιτηθούν και να παραχωρήσουν στον άλλο την αρχηγία του κόμματος.⁷⁷⁵ Τα πρωτοσέλιδα της «Μ» του Νοεμβρίου 1958 αποτυπώνουν τις ενδοπαραταξιακές διεργασίες της περιόδου. Τελικά η εφημερίδα πληροφορεί σε ειδησεογραφικό τόνο ότι «Ο κ. Παπανδρέου παρητήθη αιφνιδίως της συναρχηγίας»⁷⁷⁶ και ύστερα από πρόταση του Βενιζέλου συγκαλείται «Συνέδριον του κόμματος των Φιλελευθέρων» προς «ανάδειξιν της οριστικής ηγεσίας του».⁷⁷⁷ Η εφημερίδα παρακολουθεί τις εξελίξεις, προσπαθώντας να κρατήσει τις εσωκομματικές ισορροπίες, αν και το ποιον στηρίζει είναι παραπάνω από εμφανές: «Ο κ. Σ. Βενιζέλος θα αναδειχθεί δια μεγάλης πλειονοψηφίας αρχηγός των Φιλελευθέρων».⁷⁷⁸ Η κρίση καταλήγει σε αδιέξοδο, με αποτέλεσμα στις αρχές του 1959 η παράταξη του Κέντρου να εμφανίζεται κατακερματισμένη.

6.5 Δημοτικές εκλογές και προεκλογική περίοδος 1959

Την άνοιξη του 1959 η εφημερίδα στρέφει το ενδιαφέρον τις στις επερχόμενες δημοτικές εκλογές. Μετά την ανάδειξη της ΕΔΑ στη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης, ο προεκλογικός αγώνας για τις δημοτικές εκλογές έγινε σε πολωμένο κλίμα, στοιχείο που χρησιμοποιήθηκε από την κυβέρνηση για την άσκηση συστηματικής προεκλογικής βίας.⁷⁷⁹ Η ΕΔΑ πολιτικοποίησε εξ αρχής το διακύβευμα των εκλογών και πέτυχε σε ορισμένες περιπτώσεις να εξασφαλίσει κατά τόπους συνεργασίες με κόμματα και στελέχη του Κέντρου.⁷⁸⁰ Στο δήμο Θεσσαλονίκης⁷⁸¹ καταγράφηκε η σχεδόν απόλυτη πόλωση, και η «Μ» υποστήριξε με σθένος τον αντικυβερνητικό χαρακτήρα της

⁷⁷⁴ Βλ. πρωτοσέλιδα Δεκεμβρίου 1958- Μαρτίου 1959.

⁷⁷⁵ Νικολακόπουλος, ό.π, σ 256

⁷⁷⁶ «Μ»4.11.1958

⁷⁷⁷ «Μ» 5.11.1958

⁷⁷⁸ «Μ» 15.11.1958

⁷⁷⁹ Νικολακόπουλος ό.π., σ.258

⁷⁸⁰ ό.π.σ.257

⁷⁸¹«Μ» 13.3.1959. «Τα κόμματα του κέντρου απεφάσισαν να κατέλθουν και εις Θεσσαλονίκην με κοινόν υποψήφιον δήμαρχον τον τέως βουλευτήν κ. Ιωάν.Παπαηλιάκην», «Ο αγών ούτω τίθεται επί καθαρώς αντικυβερνητικού επιπέδου»

ψηφου.⁷⁸² Συνεπεία της πολωτικής αντιπαράθεσης αλλά και της προεκλογικής βίας, η επιρροή που είχε αποκτήσει η αριστερά και η κεντροαριστερά το 1954 περιορίστηκε στις δημοτικές εκλογές του 1959.⁷⁸³ Ο υποψήφιος της Φιλελεύθερης Δημοκρατικής Παράταξης στη Θεσσαλονίκη με την υποστήριξη της ΕΔΑ ήρθε μεν δεύτερος, όμως η «Μ» παρουσιάζει το αποτέλεσμα εστιάζοντας μόνο στα μεγάλα αστικά κέντρα όπου «Η αντιπολίτευσις υπερτερεί εν συνόλω εις Αθήνας, Πειραιά και Θεσσαλονίκην παρά την βίαν και την τρομοκρατίαν».⁷⁸⁴

Μετά τις δημοτικές εκλογές ξεκινά νέα προσπάθεια της «Μακεδονίας» για την αναδιοργάνωση και ενοποίηση της αντιπολίτευσης⁷⁸⁵ με στόχο την ανατροπή της κυβέρνησης,⁷⁸⁶ στρατηγική που θα συνεχιστεί καθ' όλη τη διάρκεια του 1959. Προεξάρχουσα θέση στα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας έχει η αντιπολιτευτική κριτική του Σ. Βενιζέλου, είτε σε επίπεδο κοινοβουλευτικών διαδικασιών, είτε οικονομικής πολιτικής,⁷⁸⁷ αλλά και η πρότασή του για απύραυλη Βαλκανική και προσέγγιση με την ΕΣΣΔ.⁷⁸⁸ Επίσης, ως κρίσιμο ζήτημα πολιτικής αντιδικίας η αντιπολίτευση αναδεικνύει την υπόθεση Μέρτεν, την οποία η «Μακεδονία» κράτησε

⁷⁸² Κάποια πρωτοσέλιδα που αποτυπώνουν τα αντικυβερνητικά χαρακτηριστικά που προσέδωσε η αντιπολίτευση στις δημοτικές εκλογές είναι: «Μ» 24.3.1959 «Ενθουσιώδεις παντού λαϊκαί εκδηλώσεις υπέρ των αντικυβερνητικών συνδυασμών», «Μ» «Η κυβέρνηση της ευνοιοκρατίας πρέπει να πέση τονίζει εις λόγον του ο κ. Σοφ. Βενιζέλος διότι μας οδηγεί εις πλήρη καταστροφή», «Πολιτική μάχη δίδεται κατά τας δημοτικές εκλογάς» 26.3.1959, «Μ» 31.3.1959 «Η ογκωδестаτή και ενθουσιώδης συγκέντρωσις της φιλελευθέρως δημοκρατικής παρατάξεως έκρινε πλέον τον αγώνα εις την Θεσσαλονίκην». Στις 2 Απριλίου, τρεις μέρες πριν τις εκλογές, η εφημερίδα φιλοξενεί άρθρο του Σοφ. Βενιζέλου, γραμμένο ειδικά «δια την “Μακεδονίαν”» με τίτλο «Η έννοια της ψήφου» στο οποίο υποστηρίζει ότι στις δημοτικές εκλογές: «ο ελληνικός λαός θα ομιλήσῃ δια της ψήφου του δια να εἴπῃ ἐκεῖνο το ὁποῖον σκέπτεται: να εγκαταλείψῃ την ἐξουσίαν ὅσον εἶναι καιρὸς». Η «Μ» διατείνεται στο ρεπορτάζ ότι «Ἐκρίθη ὁριστικῶς ὁ ἀγὼν εις Θεσσαλονίκην υπέρ των αντικυβερνητικών συνδυασμών», «Τα κυβερνητικά τεχνάσματα ἀπέτυχον και αἱ πιέσεις οὐδέναν πολίτην πτοοῦν». Την επομένη προβλέπει ότι: «Ὁ λαὸς θα ἀποδοκιμάσῃ την Κυριακὴν την κυβέρνησιν των συμφορῶν ψηφίζων παντοῦ αντικυβερνητικούς», «Ὁ λαὸς θα ἀποδοκιμάσῃ την Κυριακὴν την κυβέρνησιν των συμφορῶν ψηφίζων παντοῦ αντικυβερνητικούς», «Οὐδένα εἶναι δυνατόν να ἐξαπατήσουν τα ποικίλα κυβερνητικά τεχνάσματα», «Καθαρώς πολιτικὴ σημασίαν ἔχει ἡ ψήφος», «Ἡ καταψήφισις των συνδυασμῶν της ΕΡΕ θα ἀποδείξῃ ὅτι στερεῖται λαϊκοῦ ἐρίσματος ὁ κ. Καραμανλῆς» («Μ» 3.4.1959)

Αντίστοιχα, οι προσπάθειες αναδιοργάνωσης του κατακερματισμένου Κέντρου αποτυπώνονται ενδεικτικά σε πρωτοσέλιδους τίτλους ὅπως: «Συγχωνεύονται κατ’ ἐπιμόνους φήμας οἱ Φιλελεύθεροι και Προοδευτικοὶ ὑπὸ την ἀρχηγίαν του κ. Σπ. Μαρκεζίνη» («Μ» 16.3.1960)

⁷⁸³ Νικολακόπουλος ὁ.π., σ: 258

⁷⁸⁴ «Μ» 7.4.1959

⁷⁸⁵ Βλ. «Μ» Απρίλιος- Ιούλιος 1959

⁷⁸⁶ Βλ. «Μ» Αύγουστος, Σεπτέμβριος, Νοέμβριος 1959

⁷⁸⁷ «Μ» Φεβρουάριος 1960

⁷⁸⁸ «Μ» Μάρτιος, Ιούνιος 1960

ψηλά στην ατζέντα της, τόσο επειδή ήταν ένα θέμα που αφορούσε ένα πρόσωπο που έδρασε στη Θεσσαλονίκη, όσο και γιατί μπορούσε να ασκήσει έντονη κριτική στην κυβέρνηση Καραμανλή.⁷⁸⁹

Στο πολωμένο περιβάλλον της εποχής, μεταξύ ΕΡΕ και της ενισχυμένης μετά τις εκλογές του 1958 ΕΔΑ, ο Βενιζέλος προσπαθούσε να δημιουργήσει διακριτό πολιτικό χώρο, προσπάθεια που υποστήριζε μέσα από τις σελίδες η «Μ», τονίζοντας ότι «δεν αποδέχεται συνεργασία με τη ΕΔΑ, ούτε συντονισμό πολιτικής».⁷⁹⁰ Στο πλαίσιο αυτό η «Μ» προέβαλλε τις κινήσεις προσέγγισης του Σ. Βενιζέλου με τον Γρίβα και συγκρότησης ενός «εθνικού» αντιπολιτευτικού μετώπου διακριτού από την ΕΔΑ.⁷⁹¹ Αν και τα άρθρα γνώμης απουσιάζουν αυτή την περίοδο, η ανοικτή επιστολή της «Μ» στον πρεσβευτή των ΗΠΑ, με τίτλο «Μετά την νίκη του Κέννεντυ»⁷⁹² αντανάκλα εν πολλοίς την πολιτική τοποθέτηση της εφημερίδας, η οποία επιχαίρει για τη νίκη των δημοκρατικών. Μάλιστα σημειώνει ότι «Δεν δυνάμεθα να είπωμεν ότι ο έλλην εργάτης ήτο ενθουσιασμένος από την μέχρι τούδε πολιτικήν του ρεπουμπλικανικού κόμματος εις την Ελλάδα» γιατί με την οικονομική βοήθεια που εδόθη για να προστατευτεί «από τους γείτονάς μας του παραπετάσματος» δεν εξασφαλίστηκε στήριξη των εργατικών τάξεων προς το αστικό κράτος. Επίσης υπενθυμίζει την «ανθελληνικήν πολιτικήν» του Ντάλλες στα Σεπτεμβριανά και το Κυπριακό και κλείνει με την ευχή το δημοκρατικό κόμμα να «ακροασθή τους παλμούς της καρδιάς» του ελληνικού λαού.⁷⁹³

6.6 Πορεία προς την ενοποίηση του Κέντρου

Από την αρχή του 1961, και ενώ δεν είχε ακόμη συμπληρωθεί ο τρίτος χρόνος της δεύτερης

⁷⁸⁹ Το θέμα κυριάρχησε στους πρωτοσέλιδους τίτλους της «Μ» το Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο του 1960. Ο Βόδενας (Χριστοδούλου ό.π σ.98) υποστηρίζει ότι ο Βελλίδης ήταν ένας από τους μάρτυρες υπεράσπισης του Μέρτεν, πληροφορία που αναδημοσιεύει και ο Κανδυλάκης (2008 ό.π). Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν επιβεβαιώνεται από τα πρακτικά της δίκης.

⁷⁹⁰ «Μ» 26.8.1960

⁷⁹¹ Η εφημερίδα τάχθηκε αναφανδόν υπέρ του στρατηγού, πιθανώς εξαιτίας της σύμπλευσης απόψεων στο Κυπριακό. Είναι χαρακτηριστικό ότι η εφημερίδα είχε αφιερώσει σχεδόν ολόκληρο το πρωτοσέλιδο στην αποθεωτική υποδοχή του Γρίβα στην Ελλάδα («Μ» 18.3.1959) όπως ακριβώς είχε κάνει και με το Μακάριο. Στη συνέχεια αντιμετώπισε θετικά τη δημιουργία της Κίνησης Εθνικής Αναδημιουργίας από τον Γρίβα και την προσχώρηση του Βενιζέλου σε αυτήν με στόχο τη διαμόρφωση μιας εναλλακτικής πρότασης από το χώρο του Κέντρου. Βλ. ενδεικτικά, «Μ», Οκτώβριος, Νοέμβριος 1960. Όπως αναφέρει ο Νικολακόπουλος (ό.π., σ.263) ο Σ. Βενιζέλος προσέγγισε τον Γρίβα το φθινόπωρο του 1960, ανέστειλε τη δράση του ΚΦ και «δάνεισε» τους βουλευτές της στην Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας που είχε δημιουργήσει ο στρατηγός. Στην ΚΕΑ προσχώρησαν ο Στεφανόπουλος, η χωρίς κοινοβουλευτική εκπροσώπηση ΕΠΕΚ και ο Κατσώτας.

⁷⁹² «Μ 13.11.1960

⁷⁹³ ό.π.

θητείας Καραμανλή, άρχισαν οι προετοιμασίες για την καθιέρωση νέου εκλογικού νόμου, κατά συνέπεια για τη διενέργεια εκλογών.⁷⁹⁴ Κεντρικό ζήτημα της περιόδου ήταν η διαμόρφωση των εκλογικών σχηματισμών και το αν ο κεντρώος χώρος θα μπορούσε να ενοποιηθεί σε ένα εκλογικό σχήμα. Ο Γ. Παπανδρέου προχωρά στη δημιουργία πολιτικού κόμματος,⁷⁹⁵ γεγονός το οποίο η «Μ» παρουσιάζει με ειδησεογραφικό τρόπο, χωρίς καμία κρίση για το γεγονός.⁷⁹⁶ Όμως δύο μέρες αργότερα φιλοξενεί στο πρωτοσέλιδό της εκτενές άρθρο του Σ. Βενιζέλου. Δια μέσου της «Μ», ο αρχηγός του κόμματος των Φιλελευθέρων ασκεί κριτική στην ίδρυση του νέου κόμματος, χωρίς να το κατονομάζει, κάνει λόγο για ατέρμονες φιλοδοξίες

«οψιγενενών αρχηγών και ηγετών ποικίλης μορφής» που «κατακερμάτισαν εις ασημάντους πολιτικές ομάδας τον επιβλητικό όγκον της παρατάξεως του Κέντρου και της αφήρεσαν την κρίσιμον επιβολήν την οποία ήσκησε αυτή από της απελευθερώσεως της χώρας» και τους ψέγει γιατί δεν υποστήριζαν τη «λύση Γρίβα».⁷⁹⁷

⁷⁹⁴ «Ο κ. Καραμανλής έδωσεν υπόσχεσιν εις την Βουλήν ότι τον Μάρτιον θα αρχίσουν συνεννοήσεις μεταξύ κυβερνήσεως και αντιπολιτεύσεως προς καθιέρωσιν νέου εκλογικού συστήματος», «Η κυβέρνησις, ετόνισε, δεν θα επισπεύση τας εκλογάς αλλά θεωρεί εύλογον το αίτημα των κομμάτων όπως γνωρίζουν εγκαίρως το σύστημα διεξαγωγής των» (17.1.1961), «Εκλογάς το φθινόπωρον επιθυμεί ο κ. Καραμανλής και θα τας προετοιμάση», «Προτιμάται η ενισχυμένη αναλογική» (29.1.1961)

⁷⁹⁵ Όπως σημειώνει ο Νικολακόπουλος, (ό.π., σ.263) η ίδρυση της ΚΕΑ του Γρίβα και η συμπόρευση με αυτήν πολιτικών όπως ο Βενιζέλος, ο Στεφανόπουλος και ο Κατσώτας αποτέλεσε έναυσμα για αναδιάταξη των πολιτικών σχηματισμών, συγκρότηση ενός μετώπου στα αριστερά με τη Συντονιστική Κίνηση Πανδημοκρατικού Αγώνα με τη συμμετοχή της ΕΔΑ. Οι κεντρώες δυνάμεις που δεν επιθυμούσαν συνεργασία με την ΕΔΑ αλλά διαφωνούσαν με την αρχηγία Γρίβα προσανατολίστηκαν προς τον Γ. Παπανδρέου, ο οποίος τον Φεβρουάριο του 1961 ίδρυσε το Δημοκρατικό Κέντρο-Αγροτική Φιλελευθέρα Ένωσις.

⁷⁹⁶ «Μ» 12.2.1961 «Ιδρύθη το νέον κόμμα του Κέντρου υπό την ηγεσίαν του κ. Παπανδρέου με αρχικήν δύναμιν 18 βουλευτών»

⁷⁹⁷ «Μ» 14.2.1961 «Το κόμμα των Φιλελευθέρων». Ο Βενιζέλος τονίζει ότι το Κ.Φ. «κατέβαλλε εντόνους και συνεχείς προσπάθειάς δια την ένωσιν», αλλά αναγνωρίζει ότι οι διάφορες ομάδες στις οποίες διασπάστηκε η παράταξη δεν έπαψαν να εκφράζουν «τας γνήσιας δημοκρατικές τάσεις». Εξηγεί ότι χρειαζόταν ένα πρόσωπο που έμεινε εκτός των ενδοπαραταξιακών προστριβών και φιλοδοξιών για αυτό και το Κ.Φ. συνεργάστηκε με την Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας (ΚΕΑ) του Γρίβα, και σχολιάζει ότι πολλοί από αυτούς που υποσχέθηκαν να στηρίξουν τη «λύση Γρίβα» «εμφανίζονται σήμερον ως ουραγοί μιας ηγεσίας, εναντίον της οποίας έβαλλον συνεχώς και κατά τον πλέον αδιάλλακτον τρόπον από του 1958 μέχρι προ ολίγων ημερών και επιχειρούν να επροσώπησουν τον κέντρον, δια μιας νέας πολιτικής κινήσεως περί της οποίας το μόνον μαθηματικώς βέβαιον είναι ότι τυχόν ευοδούμενη, προωρίσται να ενισχύση το καθεστώς Καραμανλή και την πόλωσιν»

Οι συζητήσεις για το εκλογικό σύστημα εντείνονται τον Μάιο του 1961.⁷⁹⁸ Σε αυτό το πλαίσιο ο Βενιζέλος αρχίζει μια ακόμη (αποτυχημένη) προσπάθεια συνένωσης των δυνάμεων του Κέντρου την οποία προβάλλει η «Μ».⁷⁹⁹ Μάλιστα, η εφημερίδα παρεμβαίνει στις πολιτικές διεργασίες στο χώρο του κέντρου, με δύο μακροσκελείς επιστολές με την υπογραφή «Έλλην του Κέντρου», οι οποίες θυμίζουν το ύφος και τη δομή των τεσσάρων άρθρων με την υπογραφή Β. που δημοσιεύτηκαν μετά τις εκλογές του 1958. Είτε πρόκειται για τον ίδιο τον Βελλίδη, είτε για αρθρογράφο της «Μ», είτε για επιστολογράφο, οι επιστολές αυτές αποκαλύπτουν την πολιτική τοποθέτηση της εφημερίδας όπου φιλοξενούνται, για αυτό και παραθέτουμε εκτενή αποσπάσματα. Μεταξύ άλλων στην πρώτη επιστολή⁸⁰⁰ ο αρθρογράφος επικαλείται τη ρήση του Κέννεντυ, ότι αν η κοινωνία δεν μπορέσει να συνδράμει τους πολλούς και φτωχούς, τότε δεν θα μπορέσει να σώσει τους λίγους και πλούσιους. Ο επιστολογράφος υπενθυμίζει ότι στα τρία επίπεδα που γίνεται η μάχη «μεταξύ της αστικής τάξεως και του κομμουνισμού» η αστική δημοκρατία στην Ελλάδα αδυνατεί να κερδίσει τη «μάχη». Στο επίπεδο της κοινωνίας, παρά τους αγώνες και τις θυσίες του ελληνικού λαού προκειμένου να εγκαθιδρυθεί αστική δημοκρατία στην Ελλάδα δεν επήλθε η «ειρηνική εθνική ανανέωσις». Στο πεδίο της οικονομίας η πλειοψηφία του πληθυσμού είτε μεταναστεύει είτε «λαχταρά και αυτόν τον επιούσιον» ενώ η κεφαλαιοκρατική τάξη εξοβελίζεται από «σαλταδόρους της οικονομίας οι οποίοι εν τέλει οδηγούν εις μονοπώλια» με αποτέλεσμα να «παχύνεται ανεπιτρέπτως η άρχουσα τάξις». Στο πολιτικό πεδίο «η ελληνική δημοκρατία δέον να θεωρείται παρηκμασμένη», και αντί να προβάλλει την ιδεολογία, αμύνεται [σ.σ. απέναντι στον κομμουνισμό]

⁷⁹⁸ Όπως αναφέρει ο Νικολακόπουλος, ό.π. σ. 266, ο Καραμανλής εισήγαγε τρεις συμπληρωματικές τροπολογίες, που παρουσιάστηκαν στη βουλή ως «παραχωρήσεις» προς τα κόμματα του Κέντρου, αλλά ήταν ένας έμμεσος αντιπερισπασμός στις προσπάθειες ενοποίησης του Κέντρου, αφού έδινε τη δυνατότητα και στο τρίτο κόμμα να συμμετάσχει στην β' κατανομή, ασχέτως ποσοστού, ενώ μείωνε το ποσοστό συμμετοχής στη β' κατανομή για όλα τα μεμονωμένα κόμματα. Κατά τον ίδιο, είναι ενδιαφέρον ότι η ανακοίνωση του νέου εκλογικού έγινε την ώρα που ο Σ. Βενιζέλος βρισκόταν στις ΗΠΑ και δεχόταν συστάσεις για ενοποίηση των δυνάμεων του Κέντρου, από τον υφυπουργό Εξωτερικών Τζ. Μακ Γκκ. Βλ. επίσης «Μ» 27.5.1961. Στο πρωτοσέλιδο της 31ης Μαΐου 1961 υπάρχει μια πολύ εύγλωττη γελοιογραφία που περιγράφει το κλίμα των συζητήσεων για τις αλλαγές στον εκλογικό νόμο: Ο Καραμανλής έχει στήσει γαϊτανάκι, όπου ο Γρίβας κρατά ένα πλακάτ που γράφει «αναλογική του 1951», ο Μαρκεζίνης «12%», ο Παπανδρέου 15%, ο Μπαλτατζής «μείωσις ποσοστών». Ο Βενιζέλος είναι θεατής ενώ η λεζάντα γράφει: «Σκοπός του κ. Καραμανλή, να μην επέλθω ένωσης του κέντρου».

⁷⁹⁹ «Μ» 7.6.1961, «Ο κ. Βενιζέλος ήρchiσεν νέαν προσπάθειαν ενοποιήσεων των δυνάμεων του Κέντρου. Συνηντήθη μετά των κ.κ. Γρίβα –Τσιριμώκου», «Μ» 18.6.1961, «Ο κ. Βενιζέλος έχει παραιτηθή των προσπαθειών του προς ενοποίηση του Κέντρου», «Τυγχάνουν ανακριβή τα αναγραφέντα ότι πιέζει τον κ. Γρίβαν να αποσυρθή»

⁸⁰⁰ «Μ» 20.6.1961 «Οι κίνδυνου». Δηλώνεται ότι πρόκειται για επιστολή αναγνώστη, γιατί «η “Μακεδονία” πιστεύουσα ότι ο ελεύθερος τύπος είναι παράγων της λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος δια τον ρόλον τον οποίον παίζει ως βήμα των πολιτών, δημοσιεύει την κατωτέρω επιστολή».

με τον “φάκελον”, και τον “χαφιεδισμό”.⁸⁰¹ Ο επιστολογράφος ψέγει εξωκομματικούς παράγοντες και τον «ολιγαρχικό σαλταδορισμό» τα ανάκτορα που έχρισαν ως «πρωθυερά» (σ.σ. εννοεί τον Καραμανλή) εκείνον που «θα επήγαινε καλύτερα εις τα μέτρα του αυλικού και ολιγαρχικού περιβάλλοντος» δηλαδή κατά τον επιστολογράφο τα οικονομικά μονοπώλια και το κλείσιμο του Κυπριακού, αποδυνάμωσαν την «εθνική αντιπολίτευση», με συνέπεια να φτάσει η ΕΔΑ στο 25% και «επί θύραις το λαϊκόν μέτωπον». Κατά τον ίδιο τα δύο μέτωπα δεν θα είναι ΕΡΕ-λαϊκό μέτωπο, «όπως ελπίζουν και κρυφίως τρίβουν τα χέρια τους οι σφετερισταί, αλλά ΕΡΕ-μέτωπον ελληνικής εθνικής ενώσεως και ανεξαρτησίας». Ο «Έλλην του Κέντρου» επικαλείται τον ιστορικό και σύμβουλο του Κέννεντι, Άρθουρ Σλέσιγκερ, λέγοντας ότι η διαίρεση δεν είναι μεταξύ εθνικιστών και κομμουνιστών αλλά μεταξύ «μαλακών», που συνεβιβάσθησαν εις τα εθνικά δίκαια και χρησιμοποίησαν το έθνος ως «ανταλλακτική αξία» για την επίτευξη των στόχων τους και «σκληρών», στους οποίους και μόνο το έθνος «μπορεί να ελπίζη δια την επιβίωσίν του». Η ρητορική αυτή, για το κυπριακό και τη σκληρή στάση που έπρεπε να τηρηθεί, παραπέμπει στον στρατηγό Γρίβα, τον οποίο εξάλλου ο επιστολογράφος φωτογραφίζει χωρίς να κατονομάζει, κάνοντας λόγο για «ένα επίλεκτον “παλαιόν” υλικόν» που «δεν υπέκυψεν εις την υποτέλειαν, έμεινε δηλαδή “σκληρός”, τον οποίο περιέλαβε Σοφοκλής Βενιζέλος στην προσπάθεια συγκρότησης ενός «σκληρού» μετώπου. Όμως κατά τον επιστολογράφο:

«η εθνική προαίρεσις το οξύ πολιτικόν αισθητήριον και ο σεβασμός του κ. Σ. Βενιζέλου προς το πολίτευμα, υπέρ ου ηνάλωσε τας κομματικές του δυνάμεις δεν αρκούν δια την επιτυχία».

Το ερώτημα κατά τον ίδιο είναι αν και το «πολίτευμα» θέλει να σωθεί. Σε αυτή την περίπτωση, ακόμα και αν δεν συνταχθεί με την προσπάθεια του Βενιζέλου, ας καταστήσει τους μηχανισμούς του «αψόγους ‘εθνικούς’».

«Και τότε η ασθένεια του “διάσπαρτου” και “φιλόδοξου” υλικού του κέντρου θεραπεύεται. Η προσέγγισις της εξουσίας είναι το καλύτερον θεραπευτικόν μέσον».

Όμως ο αρθρογράφος βλέπει ότι με τα τεχνάσματα του εκλογικού νόμου επιχειρείται η λαφυραγώγηση των δυνάμεων του κέντρου προς όφελος των κυβερνώντων και της αριστεράς.

«Αν ήθελε πραγματικά να σωθεί ο ασθενής (...) θα έδιδε τα μέσα εις την εθνικήν αντιπολίτευσιν να παλαίση. (...) Ας φέρουν αμέσως την εθνικήν αντιπολίτευσιν εις την εξουσίαν και ας της τάξουν βασικούς σκοπούς. Ας μην βαυκαλίζονται με τις “ενώσεις”

⁸⁰¹ Ο.π.

και τις ‘‘τσόντες’’.

Ο επιστολογράφος όμως φοβάται ότι αν δεν ενισχυθεί η «εθνική αντιπολίτευση» και δεν συμπληωθεί το «σκληρό μέτωπο» από τους πολιτικούς, αυτό θα γίνει μοιραία από τις λαϊκές μάζες του κέντρου, που θα ριζοσπαστικοποιηθούν, κινούμενες προς την αριστερά, με τον κίνδυνο να «κατολισθήσωμεν εις βίαιους μετασχηματισμούς και αιματηρούς ταξικούς αγώνας», φέροντας ως παράδειγμα .τη «μάχη των οικοδόμων εις την Ομόνοιαν». Για να αποδευχθεί αυτό, προτείνει να εξεταστεί:

«αντί οι εθνικόφρονες μάζαι να οδηγηθούν μόναι εντός του μηχανισμού της αριστεράς, να κληθούν αι αριστεραί μάζαι και η νόμιμος πολιτική ηγεσία των εντός ενός εθνικού μηχανισμού. Ένα λαϊκόν μέτωπον από τα δεξιά θα ήτο χιλιάκις προτιμότερον από το λαϊκόν μέτωπον αντιθέτου αφετηρίας».

Για τον επιστολογράφο ένα τέτοιο μέτωπο θα ήταν η τελευταία δικλείδα του ελληνικού αστικού καθεστώτος:

«Αν η αστική τάξις πιστεύει ότι αυτή είναι το έθνος ας δώση εις τον τόπον εθνικήν ηγεσίαν. Η ολιγαρχική ηγεσία έχει πάνοπλον και αποτελεσματικόν αντίπαλον τον κομμουνισμόν». Το άρθρο καταλήγει με την προφητική ρήση «ας γνωρίζουν όλοι, ότι οι λαοί δεν αποθνήσκουν, αποθνήσκουν τα πολιτεύματα».⁸⁰²

Η πρώτη επιστολή προκάλεσε συζητήσεις, σχόλια και άρθρα στον κυβερνητικό τύπο, κάποιοι μάλιστα συνέδεσαν τον επιστολογράφο με τον ίδιο τον Βενιζέλο, κάτι που διαψεύστηκε από τον «Έλληνα Κεντρώο» που επανήλθε μέσα από τις στήλες της «Μ», στο ίδιο ύψος κάνοντας «ινστρουχτορες του λόχου» της δεξιάς.⁸⁰³

Με την ολοκλήρωση της ψήφισης του εκλογικού νόμου στα τέλη Ιουνίου, η βουλή κλείνει για το θέρος. Οι διεργασίες στο χώρο του κέντρου επιτείνονται από τα τέλη Ιουνίου, οπότε το εγχείρημα του ενός εκ των δύο πόλων της εθνικής αντιπολίτευσης, η ΚΕΑ, φαίνεται να ναυαγεί- μάλιστα η «Μ» που το είχε υποστηρίξει το χαρακτηρίζει πλέον «αποτυχημένο».⁸⁰⁴ Η αντιπολίτευση πιέζει για να αντικατασταθεί η κυβέρνηση Καραμανλή από υπηρεσιακή, και τον Αύγουστο

⁸⁰² Ο.π.

⁸⁰³ «Μ» 25.5.1961 «Βεβαίως: ‘‘σκληρόν μέτωπον’’. Μάλιστα ο επιστολογράφος χρησιμοποιεί τον χαρακτηρισμό «θηλυκός ινστρουχτρας» φωτογραφίζοντας πιθανότατα την εκδότρια της «Καθημερινής» Ε. Βλάχου.

⁸⁰⁴ «Μ» 30.6.1961 «Η πρωτοβουλία του κ. Γρίβα προς ένωση του Κέντρου θεωρείται ως αποτυχούσα», «Ο στρατηγός εμμένει εις την πρότασιν και τονίζει ότι παραμένει εν ισχύϊ»

δημοσιεύονται οι πρώτες πληροφορίες για διεξαγωγή των εκλογών το φθινόπωρο του 1961.⁸⁰⁵ Εν τω μεταξύ, βρίσκονται σε εξέλιξη οι προσπάθειες για ενοποίηση των δυνάμεων του Κέντρου.⁸⁰⁶ Λίγες ημέρες πριν τη δημιουργία της Ε.Κ. η «Μ» δεν είχε καμία αναφορά στο πρωτοσέλιδο για τις διεργασίες στον χώρο του κέντρου, παρόλο που σύμφωνα με τη αναφορές στενών συνεργατών του όπως ο Βόδενας⁸⁰⁷ και ο Κούρτης,⁸⁰⁸ ο ίδιος ο Βελλίδης είχε ενεργό ρόλο στις παρασκηνιακές διαπραγματεύσεις. Στις 19 Σεπτεμβρίου, τη μέρα δηλαδή που αποφασιζόταν η δημιουργία της Ε.Κ., η εφημερίδα δημοσίευε στο πρωτοσέλιδο ότι «Ο κ. Γ. Παπανδρέου παρητήθη της αρχηγίας του Κέντρου δια να διευκολύνη την συγχώνευση των κομμάτων» αλλά ταυτόχρονα διαπίστωνε (παραπλανητικά;) ότι «αι ελπίδες επιτεύξεως συμφωνίας είναι ελάχισται».⁸⁰⁹ Την επομένη αναγγέλλει, με οκτάστηλο τίτλο τριών σειρών, ότι «Παρατείνεται σήμερα η κυβέρνηση και σχηματίζεται αμέσως υπηρεσιακή», «Ηνώθησαν τα κόμματα του κέντρου», ενώ στο οπισθόφυλλο, με επίσης οκτάστηλο τίτλο τριών σειρών «Η Ένωση των κομμάτων του Κέντρου ήνοιξε την οδόν δι' αποκατάστασιν της ομαλότητος & της δημοκρατίας».⁸¹⁰

6.7 Οι εκλογές «βίας και νοθείας» του 1961

Όπως και σε προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις, η «Μ» όχι απλώς υποστηρίζει το Κέντρο αλλά λειτουργεί ως οιονεί κομματική εφημερίδα. Έτσι, προσπαθεί να πείσει ότι η Ε.Κ. θα διεκδικήσει με αξιώσεις την εξουσία,⁸¹¹ ενώ στη συνέχεια προβλέπει με βεβαιότητα τη νίκη, η οποία ισοδυναμεί για τη «Μ» με «ανάσταση του έθνους».⁸¹² Μάλιστα, η εφημερίδα καλεί τους

⁸⁰⁵ «Μ» 4.8.1961 «Εκλογαί την 5ην ή την 12ην Νοεμβρίου με υπηρεσιακήν κυβέρνησιν & πρωθυπουργόν τον κ. Πεσμαζόγλου;», «Μ» 20.8.1961, «Το επιτελείο της ΕΡΕ ετοιμάζει εν μέσω οξύτατων διαφωνιών με πάσαν μυστικότητα εκλογάς». Κατά τον Νικολακόπουλο, όπ., σ.267, η επίσημη ανακοίνωση για την προκήρυξη των εκλογών καθυστέρησε αρκετά, επειδή προφανώς ήταν συναρτημένη με την πορεία των διαπραγματεύσεων στο χώρο του Κέντρου, ενώ το αίτημα του Καραμανλή προς τον βασιλιά για πρόωρες εκλογές κατατέθηκε στις 15.9.1961 αλλά υιοθετήθηκε με καθυστέρηση και ανακοινώθηκε ταυτόχρονα με την συγκρότηση της Ένωσης Κέντρου, στις 19.9.1961.

⁸⁰⁶ Βλ. «Μ», Αύγουστος, Σεπτέμβριος 1961

⁸⁰⁷ Χριστοδούλου, ό.π., σ. 115 κ.εξ.

⁸⁰⁸ Παράρτημα, συνέντευξη Κούρτη

⁸⁰⁹ «Μ» 19.9.1961

⁸¹⁰ «Μ» 20.9.1961

⁸¹¹ «Μ» 1.10.1961 «Η Ένωση Κέντρου διεκδικεί την εξουσίαν. Η ΕΡΕ είναι αδύνατον να πλειοψηφία. Η ΕΔΑ θα υποστή σημαντικήν μείωσιν»

⁸¹² Βλ. Πρωτοσέλιδα «Μ» Οκτώβριος 1961

αναγνώστες της να συμμετάσχουν στις προεκλογικές συγκεντρώσεις του κόμματος,⁸¹³ τις οποίες προβάλλει ως προάγγελο θριάμβου.⁸¹⁴

Οι πρώτες αναφορές στο σχέδιο προεκλογικής βίας (που αργότερα θα γίνει γνωστό ως σχέδιο «Περικλής») γίνονται στον Τύπο της Αριστεράς από τα μέσα Σεπτεμβρίου,⁸¹⁵ ενώ οι εφημερίδες του Κέντρου, εμφανίζουν το θέμα πολύ αργότερα, και στην καλύτερη περίπτωση υποβαθμισμένο προβάλλοντας την πλευρά της αστυνομίας.⁸¹⁶ Μόλις στα μέσα Οκτωβρίου η ΕΚ θα καταγγείλει τα φαινόμενα βίας επικαλούμενος το σύνταγμα και την νόμιμη άμυνα για την υπεράσπισή του.⁸¹⁷ Την ημέρα των εκλογών η «Μ» μεταδίδει τα «Μηνύματα νίκης»:

«Νέα περίοδος αρχίζει εις την ελληνική ιστορία», «Ο εκλογικός θρίαμβος του Κέντρου θεωρείται υπό όλων ως υπερβέβαιος», «Απώλεσαν πάσαν ελπίδα οι επιτελείς της ΕΡΕ και διέταξαν έντασιν του οργίου τρομοκρατίας».⁸¹⁸

Όμως η κάλη διαψεύδει την εφημερίδα, δίνοντας την πλειοψηφία στην ΕΡΕ με 50,8%.⁸¹⁹ Την επομένη η «Μ» δημοσιεύει με αυστηρά ειδησεογραφικό ύφος:

⁸¹³ Για παράδειγμα, ενόψει της ομιλίας του Γ. Παπανδρέου στη Θεσσαλονίκη: «Μ» 5.10.1961 «Ενθουσιώδης υποδοχή ετοιμάζεται υπό του λαού της Θεσσαλονίκης εις τον πρόεδρον της Ενώσεως Κέντρου» και σε βινιέτα πάνω από τον λογότυπο της εφημερίδας «Την Κυριακήν, όλη η πλατεία Αριστοτέλους θα πλημμυρίση από τους Έλληνες που θέλουν να ζήσουν ελεύθεροι, αξιοπρεπείς, εις μίαν πατρίδα προοδευτικήν». Επίσης, σε βινιέτες «Μ» 6.10.1961 «Χωρίς νταούλια, χωρίς ζουρνάδες, σεμνά και επιβλητικά όλοι την Κυριακή εις την πλατείαν Αριστοτέλους», και «Μ» 8.10.1961 «Εις τας 5 το απόγευμα όλοι οι Έλληνες εις την πλατείαν Αριστοτέλους! Ο αρχηγός του Κέντρου κ. Παπανδρέου κηρύσσει την ανάστασιν του έθνους»

⁸¹⁴ «Μ» 8.10.1961 «Η Θεσσαλονίκη σαλπίζει σήμερον την νίκην της ενώσεως του Κέντρου και της Δημοκρατίας», «Μ» 10.10.1961 «Έχει σχηματισθή η κυβέρνησις της νίκης, η καλύτερα των ελληνικών κυβερνήσεων εξήγγειλεν εις τον λαόν ο κ. Παπανδρέου εις μνημειώδη πολιτικόν λόγον του». Ακολουθούν αντίστοιχα πρωτοσέλιδα, που καταγράφουν τον «πρωτοφανή ενθουσιασμό» με τον υποδέχονται τον Παπανδρέου στις διάφορες πόλεις και υποστηρίζει ότι οι προεκλογικές συγκεντρώσεις έχουν χαρακτήρα δημοψηφίσματος (13.10.1961, και 15.10.1961), Επίσης «Μ» 27.10.1961 «Τεράστια εις όγκον και ανυπερβλήτος εις ενθουσιασμόν η συγκέντρωσις της Ενώσεως Κέντρου εις τας Αθήνας», «Μετά το πέρας των λόγων και εν μιά φωνή αι μυριάδες του παραληρούντος λαού έψαλλον το ‘Τη υπερμάχω στρατηγώ τα νικητήρια’»

⁸¹⁵. «Η Αυγή» 17.9.1961, 19.9.1961

⁸¹⁶. «Το Βήμα» 15.10.1961

⁸¹⁷ Βλ. ενδεικτικά πρωτοσέλιδα της «Μ» Οκτώβριος 1961. Κατά τον Νικολακόπουλο (ό.π., σ.271), οι ηγέτες του Κέντρου πίστεψαν αρχικά πως θα μπορούσαν να επωφεληθούν από την ασκούμενη εναντίον της Αριστεράς βία, μόνο που πολλοί από τους ψηφοφόρους του Κέντρου ενέπιπταν στα κριτήρια του σχεδίου «Περικλής» περι μή εθνικοφροσύνης.

⁸¹⁸ «Μ» 29.10.1961

⁸¹⁹ Αναστασιάδης, ό.π., σ.34

«Τα μέχρι της πρωίας μερικά αποτελέσματα» που «φέρουν πρώτην την ΕΡΕ και δεύτερον το Κέντρον. Το ΠΑΜΕ υπέστη μείωσιν εις όλους τους νομούς». Σε δεύτερο θέμα διαβάζουμε ότι: «Υπό πρωτοφανείς συνθήκας τρομοκρατίας διεξήχθη εις την ύπαιθρον η ψηφοφορία», «Οπλοφορούντες μπράβοι εκακοποίησαν αντιφρονούντας».⁸²⁰

Οι καταγγελίες περί της βίας και της νοθείας θα συνεχιστούν και θα ενταθούν τις επόμενες μέρες, με παρότρυνση του Βενιζέλου προς τον Παπανδρέου,⁸²¹ ενώ η «Μ» σημειώνει ότι:

«Το Κέντρον θα καταγγέλη με ακλόνητα στοιχεία το πρωτοφανές όργιον της βίας και της νοθείας». «Ερρίφθη η ιδέα όπως όλοι οι βουλευταί του μη καταλάβουν θέσεις εις την Βουλήν αλλ' οι αρχηγοί δεν έλαβον εισέτι απόφασιν», «Εξέπληξε τους πολιτικούς κύκλους το αποτέλεσμα των εκλογών, περισσότερον δε όλων τα στελέχη της ΕΡΕ».⁸²²

Την επομένη η εφημερίδα αποφαινεται με τεράστια κεφαλαία γράμματα, σε οκτάστηλο τίτλο δύο σειρών: «Νόθοι αι εκλογαί, πλαστόν το αποτέλεσμα». Στο πρωτότυπο δεν υπάρχουν εισαγωγικά, ούτε αποδίδεται η άποψη σε συγκεκριμένο πρόσωπο, επομένως διαπιστώνουμε για μια ακόμη φορά τη «Μ» να ταυτίζεται με την Ένωση Κέντρου που, όπως διαβάζουμε στον υπότιτλο,

«δεν αναγνωρίζει ως νόμιμον την σχηματισθησομένην νέαν κυβέρνησιν Καραμανλή διότι την θεωρεί ως προϊόν τρομοκρατίας και νοθείας».⁸²³

Ακολουθεί ομοβροντία δημοσιευμάτων με καταγγελίες, είτε για βία σε ψηφοφόρους είτε για ψηφοφόρους περί της διαβλητότητας του εκλογικού αποτελέσματος, το οποίο χαρακτηρίζεται ως «πραξικόπημα»,⁸²⁴ ενώ η Ε.Κ. Κόμμα Προοδευτικών καλεί την κυβέρνηση να παραιτηθεί.⁸²⁵

6.8 Η μακρά προεκλογική περίοδος 1962-1963

Στις 17 Φεβρουαρίου 1962 επισκέπτεται τη Θεσσαλονίκη ο τότε υφυπουργός εξωτερικών με αρμοδιότητα την Μέση Ανατολή και την Ασία Φίλιπ Τάλμποτ και η «Μ» αφιερώνει το ήμισυ της πρώτης σελίδας, δημοσιεύοντας οκτάστηλο άρθρο με τη μορφή ανοικτής επιστολής, για να του απευθυνθεί «όχι εκ μέρους δύο ή δέκα Ελλήνων αλλά εκ μέρους της παρατάξεως του Κέντρου, της

⁸²⁰ «Μ» 30.10.1961

⁸²¹ Δαφνής, ό.π., σ. 560

⁸²² «Μ» 31.10.1961

⁸²³ «Μ» 1.11.1961

⁸²⁴ Βλ. «Μ» Νοέμβριος 1961- Ιανουάριος 1962

⁸²⁵ Βλ. «Μ» Φεβρουάριος, Μάρτιος 1962

μάζης δηλαδή που μας ακολουθεί». Η παραπάνω φράση αποτυπώνει ξεκάθαρα την πολιτική τοποθέτηση της εφημερίδας, που φαίνεται να ταυτίζεται με την παράταξη της Ε.Κ. και τη μάζα των ψηφοφόρων της και να μιλά εξ ονόματος της. Ο αρθρογράφος παραλληλίζει τις εκλογές στην Ελλάδα με αυτές που γίνονται στις κομμουνιστικές χώρες,⁸²⁶ και εκφράζει τους φόβους του για τις επιπτώσεις που θα έχει στη σταθερότητα της αστικής δημοκρατίας μια ενδεχόμενη ενδυνάμωση της αριστεράς, ενδεχόμενο που περιγράφει με ένα ελατήριο που όταν συμπιέζεται, συγκεντρώνει μεγάλη δύναμη αν αναπηδήσει.⁸²⁷ Χρησιμοποιώντας ειρωνικό ύφος για την αντίληψη που μπορεί να επικρατεί στις ΗΠΑ για την αριστερά,⁸²⁸ ο αρθρογράφος εκφράζει την πάγια άποψη της εφημερίδας, ότι η καταπολέμηση του κομμουνισμού περνά μέσα από τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου της μεσαίας τάξης:

«Η άκρα αριστερά καθ'ημάς τους ευρωπαίους καταπολεμείται όχι με τον χωροφύλακα , όχι με την τρομοκρατίαν ή με αυταπάτας, αλλά με την βελτίωσιν της θέσεως της μάζης, με την ικανοποίησιν των ηθικών πόθων και των υλικών αναγκών της, με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου από μια κυβέρνησιν που θα έχη ως σκοπόν της όχι να κάμη τους πλουσίους πλουσιώτερους και τους πτωχούς πτωχότερους (...) αλλά που θα έχη ευρύ, εδραϊόν, αποτελεσματικόν κοινωνικόν πρόγραμμα. Και τοιαύτη κυβέρνησις κατά τους ανθρώπους τους πολλούς που σκέπτονται όπως ημείς, μόνον το Κέντρον ήτο ενδεδεικμένον και ικανόν να δώση εις τον τόπον, με πρόγραμμα δουλειά και ψωμί εις την μάζαν».⁸²⁹

Ο αρθρογράφος σημειώνει ότι «ο τυφών, όμως, της νοθείας δεν έπληξεν μόνον την άκραν αριστεράν. Αυτήν την χαρίζομεν εις την ΕΡΕ. Ο τυφών εσάρωσε γενικώς τον τόπον» (...) και κατηγορεί τη στάση των ΗΠΑ που έσπευσαν να αναγνωρίσουν την κυβέρνηση που προέκυψε μέσα από μια τέτοια εκλογική διαδικασία. Τέλος ο αρθρογράφος παραδέχεται εμμέσως ότι τις κυβερνήσεις στην Ελλάδα τις επιλέγουν «οι κύριοι των τυχών του ελεύθερου κόσμου», οι ΗΠΑ,⁸³⁰

⁸²⁶ «Μ» 17.2.1962 «Ποτέ δεν ήτο δυνατόν να φαντασθώμεν ότι είμεθα σύμμαχοι της μεγάλης δημοκρατίας σας, οτι συμμετέχομεν εις το ΝΑΤΟ, δια να αγωνισθώμεν υπέρ του δυτικού πολιτισμού, υπέρ της αξιοπρεπείας του ανθρώπου, δια να ανεχώμεθα εις τον τόπο μας τας μεθόδους του ολοκληρωτικού κόσμου! Ποία υπήρξεν η διαφορά των προσφάτων εκλογών μας από τας εκλογάς που διεξάγονται εις το Παραπέτασμα;»

⁸²⁷ ό.π.

⁸²⁸ ό.π. «(...) δεν γνωρίζομεν ποία αφελής αντίληψις επικρατεί εις την ευδαίμοναν Αμερικήν»

⁸²⁹ ό.π.

⁸³⁰ ό.π. «(...) Διατί μας εφορτώσατε και πάλιν την ιδίαν κυβέρνησιν, που αντιπροσωπεύει την άρνησιν; Διατί αγωνίζεσθε να χάσετε την ευρείαν λαϊκήν βάσιν που σας είναι τόσο χρήσιμος;»

εκφράζει το φόβο ότι οι αμερικάνοι έχουν «την ψευδαίσθησιν ότι ο κομμουνισμός υποχωρεί εις την Ελλάδα, ενώ, πολύ φοβούμεθα ότι συντελείται το αντίθετον;» και ζητά «ολίγην κατανόησιν» γιατί «τα σφάλματα τα ιδικά σας τα πληρώνομεν ημείς. Και τα πληρώνομεν πολύ ακριβά» με υπογραφή «Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ».⁸³¹

Στο μεταξύ, η Ε.Κ. συνεχίζει να καταγγέλλει την κυβέρνηση, να κάνει προεκλογικές συγκεντρώσεις και να ζητά εκλογές,⁸³² ενώ αρχίζει να διατυπώνει αιχμές και κατά του στέμματος και της σχέσης του βασιλιά με το στρατό, απόψεις που προβάλλει εκτενώς στο πρωτοσέλιδό της η «Μ»:

«Και η χώρα και ο χρόνος οδηγούνται εις πλήρη καταστροφήν όταν το στέμμα τίθεται επί κεφαλής ενός πολιτικού κόμματος διεκήρυξεν ενώπιον 35.000 ενθουσιώντος λαού ο κ. Παπανδρέου», «Ο βασιλεύς πρέπει να βασιλεύη, όχι να κυβερνά και να διοική», «Κατάπληξιν προεκάλεσαν οι λόγοι του βασιλέως προς τους αξιωματικούς» ότι δηλαδή «Εγώ ανήκω εις σας και σεις μου ανήκετε». Η εφημερίδα σημειώνει ότι «Ο στρατός κατά το ισχύον Σύνταγμα ανήκει εις τον κυρίαρχον λαόν».⁸³³

Η εφημερίδα μάλιστα υποστηρίζει ότι «Ωριμάζει η ιδέα της εκκαθαρίσεως της εσωτερικής ανωμαλίας δια του σχηματισμού μεταβατικής» και ότι «Πολιτειακοί και πολιτικοί παράγοντες μη εξαιρουμένου και του συμμαχικού προσανατολίζονται πλέον προς αυτήν».⁸³⁴ Όμως τελικά αντί για το σχηματισμό μεταβατικής, η κυβέρνηση αποφασίζει να κλείσει τη βουλή για επτά ολόκληρους μήνες, επικαλούμενη «τας εορτάς του Πάσχα, τους γάμους της πριγκιπίσσης και την διάσκεψιν των υπουργών εξωτερικών του ΝΑΤΟ».⁸³⁵ Μετά από αυτή την εξέλιξη κ. Βενιζέλος, μέσω δηλώσεών του στη «Μακεδονία» ανασύρει και πάλι τον κίνδυνο του εθνικού διχασμού και ψέγει τον βασιλιά:

«Χαίνει και πάλιν μπροστά μας το χάσμα νέου διχασμού». «Δεν δύναμαι να εννοήσω τι διαφέρει η Ελλάς από τα ολοκληρωτικά κράτη», «Ο βασιλεύς να επανεύρη την δύναμιν του βασιλεύειν», «Μόνη λύσις του αδιεξόδου: μεταβατική».⁸³⁶

Παράλληλα, η «Μ» μεταφέρει τις απόψεις του αρχηγού της ΕΚ ότι συνετελέσθη εκλογικό

⁸³¹ ό.π.

⁸³² «Μ» Μάρτιος- Μάιος 1962

⁸³³ «Μ» 20.3.1962

⁸³⁴ «Μ» 1.4.1962

⁸³⁵ «Μ» 4.4.1962

⁸³⁶ «Μ» 5.4.1962

πραξικόπημα με τη βοήθεια της ΚΥΠ και καλεί η ίδια τον βασιλιά να πάρει θέση:

«Η ΚΥΠ ως δικτατορική υπερκυβέρνησις δρα ασύδοτος εναντίον του λαού καταγγέλλει ο αρχηγός του Κέντρου», «Ωργάνωσε το εκλογικόν πραξικόπημα και η ίδια ενεπνεύσθη και ευθύνεται δια το αίσχος της παρακολουθήσεως των συνδιαλέξεων των πολιτευομένων»,⁸³⁷ «Ο λαός ωμίλησεν. Είνε πλέον η ώρα του βασιλέως. Η ΕΡΕ συνετρίβη απολέσασα 20% των ψήφων της. Θα καταποντισθή εις τιμίας γενικάς εκλογάς»,⁸³⁸ «Ο κ. Παπανδρέου καλεί τον ανώτατον άρχοντα να τηρήση τον όρκον του και να φυλάξη το σύνταγμα», «Ο βασιλεύς, διεκήρυξεν, είναι ανεύθυνος όταν λειτουργή το πολίτευμα, όταν όμως παραβιασθή το πολίτευμα, παύει να είνε ανεύθυνος, γίνεται υπεύθυνος δια την αποκατάστασιν της ομαλής λειτουργίας»⁸³⁹

Η «Μ» συνεχίζει εξαπολύει δριμεία επίθεση κατά της κυβέρνησης, με αφορμή είτε τα «σκάνδαλα» της ΔΕΗ, είτε τα νέα μέτρα ασφαλείας, τα οποία χαρακτηρίζει ναζιστικής εμπνεύσεως και φασιστικά, είτε για τη φορολογία.⁸⁴⁰ Το καλοκαίρι του 1962 δημοσιεύει δύο πρωτοσέλιδα που φανερώνουν την πρόσβασή της σε πηγές πληροφοριών:

«Εκλογαί οπωσδήποτε την άνοιξιν του 1963»⁸⁴¹ και «Κινήσεις προς απομάκρυνσιν του κ. Καραμανλή αναληφθείσα υπό παραγόντων της δεξιάς προκαλεί σάλον εις την ΕΡΕ και αντιδράσεις»⁸⁴²

Με αφορμή την επίσκεψη του προέδρου των ΗΠΑ στην Αθήνα (και δύο ημέρες αργότερα, στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης) η «Μ» δημοσιεύει ένα μακροσκελές και οξύτατο άρθρο που καλύπτει τη μισή σελίδα, με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Κρίμα, κ. Τζόνσον». Αφού κάνει μια μακροσκελή αναδρομή, σε δραματικό τόνο, για τις θυσίες που υπέστη ο ελληνικός λαός υπέρ της ελευθερίας και των αξιών του «δυτικού πολιτισμού» κατά τον Α' και Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αλλά και στον «συμμοριτοπόλεμο», αφήνει σαφείς αιχμές κατά της Τουρκίας, που παρόλο δεν έκανε ανάλογες θυσίες τυγχάνει της εύνοιας των ΗΠΑ, όπως και η Γιουγκοσλαβία ενώ προς την Ελλάδα

⁸³⁷ «Μ» 8.4.1962

⁸³⁸ «Μ» 10.4.1962

⁸³⁹ «Μ» 3.7.1962

⁸⁴⁰ «Μ», Ιούνιος-Αύγουστος 1962

⁸⁴¹ «Μ» 22.7.1962

⁸⁴² «Μ» 4.8.1962

η υπερδύναμη προβάλλει «μια γενική άρνησιν»⁸⁴³ Κατόπιν τούτων, η εφημερίδα διαπιστώνει ότι «Μας απειλεί μιζέρια, και έτσι, φυσικά, δεν πρόκειται να καταπολεμηθεί ο κομμουνισμός».⁸⁴⁴

Από το φθινόπωρο του 1962 η Ε.Κ. επαναφέρει το αίτημα για εκλογές υπό υπηρεσιακή κυβέρνηση, δηλώνοντας αποφασισμένη να μην συμμετάσχει στις εργασίες της Βουλής.⁸⁴⁵ Το 1963 η ΕΚ θα εντείνει την επίθεση «προς απαλλαγήν του λαού εκ της ΕΡΕ»,⁸⁴⁶ και σε αυτό το πνεύμα συντονίζεται και η εφημερίδα. Στις δημοτικές εκλογές η «Μ» πανηγυρίζει γιατί «Δημοκρατικοί εξελέγησαν εις τους μεγάλους Δήμους. Η ΕΡΕ υπέστη δεινήν ήτταν».⁸⁴⁷ Στο επίκεντρο της πολιτικής ζωής συνεχίζει να βρίσκεται «Το εκλογικόν όργιον εις τον στρατόν» στις εκλογές του

⁸⁴³ «Μ» 2.9.1962 «Μας απεθέωναν ενόσω επολεμούσαμεν και εχύναμεν το αίμα μας. Μας έδιδαν υποσχέσεις. Υποσχέσεις χωρίς συνεπείας. Τι απέγινεν η αρχή της αυτοδιαθέσεως των λαών;» διερωτάται και θυμίζει τα ανοικτά εθνικά θέματα της Βορείου Ηπείρου, της Κύπρου για τα οποία οι Έλληνες «εξηπατήθησαν» (...) «Μας εβάλατε ω ευδαίμονες Αμερικανοί, εις το NATO και ημείς απεδέχθημεν και να χύσωμεν το αίμα μας υπέρ των μεγάλων ιδεωδών» Αναφερόμενη στα «Σεπτεμβριανά» η «Μ» θυμίζει τα «χειροκροτήματα του Ντάλλες» προς τους Τούρκους. Κατηγορεί τις ΗΠΑ ότι αύξησαν την βοήθεια προς τους «τους σφαγείς και τους εμπρηστές», «τους μηδέν εισενεγκόντας εις τον κοινόν αγώνα υπέρ του δυτικού πολιτισμού». Επίσης αναφέρεται στη στάση των ΗΠΑ απέναντι στους Γιουγκοσλάβους, τους οποίους «ενθαρρύνεται να διεκδικήσουν εδάφη ελληνικά της Μακεδονίας με την αδιαφορίας σας». Επίσης γίνεται εκτενής αναφορά στις εκλογές του 1961: «Έχετε πληροφορηθή ότι εδώ εις τον ατυχήν τόπον μας, όπου εδόθη η αμερικανική βοήθεια ακριβώς δια να επιζήσουν αι ατομικαί ελευθερίαι, (...) έφριξεν ο τόπος από το προεκλογικόν και εκλογικόν όργιον» και ότι παρόλα αυτά «εστείλατε την επομένην τηλεγραφήματα συγχαίροντας τους σφετεριστάς της εξουσίας. (...) Μη διασύρεσθε εις τα όμματα του πολιτισμένου κόσμου αλλά και μη προκαλείτε το μίσος του ελληνικού δημοκρατικού λαού. Γενική είναι η πεποίθησις ότι εσείς εφέρατε εις την εξουσίαν εκείνους ακριβώς που απεχθάνεται ο ελληνικός λαός. Κανείς δεν πιστεύει ότι είστε αμέτοχοι ευθυνών. Κανείς Έλλην δεν πιστεύει ότι θα ηδύνατο ο Καραμανλής να σταθή και μίαν έστω ημέραν εις την εξουσίαν εάν δεν τον εστηρίζατε(...) Με την σημερινήν κυβέρνησιν ειμπορείτε ευκόλως να παραχωρήτε την Κύπρον εις τους Τούρκους και να περισώζετε το NATO, να μην ενδιαφέρεστε εάν μας καίουν τους ομογενείς εις την Κωνσταντινούπολιν, να επιβάλλετε φορολογίας αιματηράς εις τον ελληνικόν λαόν και να καταργήτε την βοήθειαν, να ενθαρρύνετε τους διεκδικούντας ελληνικά εδάφη, να κάμνετε ότι θέλετε. Αλλ'έτσι εκπληρώνετε τον μεγάλον σκοπόν, τον βασικόν της πολιτικής σας, της πολιτικής του δυτικού κόσμου, έτσι επιτυγχάνετε δηλαδή την καταπλολήμειν του κομμουνισμού; Ασφαλώς όχι! Μια κυβέρνησις της αρεσκείας του ελληνικού λαού, εάν την αφήνατε να εκλεγή αβιάστως, χωρίς την εύνοιαν, θα εξυπηρετούσεν ουσιαστικώς τον δεινοπαθούντα δυτικόν πολιτισμόν. (...) Εσκεφθήκατε ποτέ τι θα εγένετο εάν οι ηγέται του Κέντρου απουδούντες εγκατέλειπον τον υπέρ δημοκρατίας αγώνα των; Εσκεφθήκατε ποτέ τι θα εγένετο εάν η μάζα του Κέντρου επείθετο πλέον οριστικών ότι τα πάντα απάντη είναι και μόν αληθές το ιδιοτέλές συμφέρον της πολιτικής σας που δεν γνωρίζει όρια και ιδεώδη; Ημείς, ειλικρινείς φίλοι των Αμερικανών έχομεν υποχρέωσιν προς το κοινόν συμφέρον να γράψωμεν την αλήθειαν δια μίαν ακόμη φοράν να απευθυνθώμεν τιμώς ευθέως και ειλικρινώς, προς τους εκπροσώπους του αγρίως φορολογούμενου αμερικανικού λαού, ακριβώς δια να ζήσουν ελεύθεροι οι λαοί και να διατηρήσουν την αξιοπρέπειάν των»

⁸⁴⁴ ό.π.

⁸⁴⁵ Βλ. «Μ», Σεπτέμβριος- Νοέμβριος 1962

⁸⁴⁶ «Μ» 4.1.1963

⁸⁴⁷ «Μ» 8.1.1963

1961, που «αποκαλύπτεται εν όλη τη εκτάσει του εις την δίκην Καρδαμάκη- ‘Έλευθερίας’»⁸⁴⁸

Στο μεταξύ, στις αρχές του 1963 βρισκόταν σε εξέλιξη προσπάθεια εξόδου από την πολιτική κρίση, με συνεννόηση μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων, στην οποία προωθούσε ο Σ. Βενιζέλος γεγονός που όξυνε τις αντιθέσεις στην Ε.Κ.⁸⁴⁹ Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν διαφαινόταν στην «Μ» η οποία διαδοχικά πρωτοσέλιδα διαβεβαίωνε το κοινό της ότι «Απόλυτος είναι η ενότης και η σύμπνοια της ηγεσίας της Ενώσεως του Κέντρου και πλήρης η πίστις όλων εις τον αγώνα»⁸⁵⁰ και προέβλεπε ότι αυτές είναι «Αι τελευταίαι ημέραι της ΕΡΕ»,⁸⁵¹ καθώς «Ο κ. Καραμανλής δεν ομιλεί περί τετραετίας, εγκατέλειψε το πλειοψηφικόν σύστημα και αγωνίζεται για να κερδίση χρόνον».⁸⁵² Ένα μήνα μετά η εφημερίδα αποκαλύπτει ότι:

«Ο βασιλεύς φέρεται αποφασισμένος να αναλάβη συντόμως πρωτοβουλίαν εξόδου εκ της πολιτικής ανωμαλίας» «Φθινόπωρον του 1963 ή άνοιξιν του 1964 θα διενεργηθούν αι βουλευτικά εκλογαί. Δόλιος ελιγμός το πυροτέχνημα της ΕΡΕ περί αναθεώρησης του Συντάγματος. Αποβλέπει εις παράτασιν της κρίσεως, παραμερισμόν του πολιτικού θέματος και εκφυλισμόν του ανένδοτου αγώνος»⁸⁵³

Οι πολιτικές διεργασίες στο παρασκήνιο εντείνονται αλλά οι πληροφορίες περί διαλόγου ΕΡΕ-Ε.Κ. διαψεύδονται επισήμως.⁸⁵⁴ Ο αρχηγός Ε.Κ. ανεβάζει τους τόνους, ζητώντας από το Στέμμα να αναλάβει τις ευθύνες του και εγκαλεί τον βασιλιά ότι ‘ταυτίζεται με την παράνομον κυβέρνησιν της ΕΡΕ».⁸⁵⁵ Παράλληλα διοργανώνει προεκλογικές συγκεντρώσεις «υπέρ του ανένδοτου αγώνος και της δημοκρατίας» οι οποίες κατά τη «Μ» έχουν απήχηση πέραν πάσης

⁸⁴⁸ «Μ» 10.1.1963 Βλ. επίσης πρωτοσέλιδα σχετικά με τη δίκη τους μήνες Φεβρουάριο και Μάρτιο 1963

⁸⁴⁹ Νικολακόπουλος, ό.π., σ.298

⁸⁵⁰ «Μ» 11.1.1963 Ανάλογα πρωτοσέλιδα δημοσιεύονται και τις επόμενες ημέρες, βλ. «Μ» Ιανουάριος 1963

⁸⁵¹ «Μ» 18.1.1963

⁸⁵² «Μ» 24.1.1963

⁸⁵³ «Μ» 19.2.1963. Η Ε.Κ. αρνείται κάθε συζήτηση περί αναθεώρησης του Συντάγματος, ενώ η «Μ» προειδοποιείται ότι με τις προωθούμενες μεταρρυθμίσεις φασιστικοποιείται η χώρα και φιμώνεται ο Τύπος. Βλ. τα πρωτοσέλιδα της «Μ» τον Φεβρουάριο του 1963.

⁸⁵⁴ «Μ» 13 έως 17.3.1963

⁸⁵⁵ «Μ» 28.3.1963 Όπως αναφέρει ο Νικολακόπουλος (ό.π. σ.298) την ίδια περίοδο που ο Βενιζέλος αποστασιοποιείται από τον ανένδοτο και εξετάζει το ενδεχόμενο ανεξαρτητοποίησής του, ο Παπανδρέου αποφάσισε να συνεχίσει την αντιπαράθεση με τα Ανάκτορα. Βλ. σχετικά πρωτοσέλιδα Μαρτίου 1963

προσδοκίας,⁸⁵⁶ και ζητά επιμόνως διάλυση της Βουλής και εκλογές.⁸⁵⁷

Η δολοφονική επίθεση κατά του βουλευτή Γρηγόρη Λαμπράκη θα αποτελέσει τον καταλύτη για την κορύφωση της πολιτικής κρίσης.⁸⁵⁸ Την πρώτη ημέρα, η «Μ» παρουσιάζει το θέμα με καθαρά ειδησιογραφικό ύφος: «Ετραυματίσθη βαρύτατα την νύκτα ο αριστερός βουλευτής κ. Λαμπράκης κατά την ‘συγκέντρωσιν της ειρήνης», «Αιματηρά επεισόδια εις την διασταύρωσιν Ερμού και Βενιζέλου»⁸⁵⁹ Τις αμέσως επόμενες μέρες προβάλλει με πηχυαίους τίτλους την πολεμική της Ε.Κ. ότι «η κυβέρνηση του αίματος» οδηγεί την χώρα σε εμφύλιο και ότι η λύση έγκειται στην αποπομπή της «εγκληματικής κυβέρνησης» και το σχηματισμό υπηρεσιακής, καταγγέλλοντας ως ένοχο για το έγκλημα τον Καραμανλή.⁸⁶⁰ Ακολουθεί η διαφωνία του πρωθυπουργού για το βασιλικό ταξίδι στο Λονδίνο, η «Ρήξις βασιλέως– Καραμανλή»⁸⁶¹ και η πτώση της κυβέρνησης την οποία η «Μ» αναγγέλλει με τον πανηγυρικό τίτλο «Έπεσεν ο Καραμανλής», «Η παντοδυναμία της ΕΡΕ καταλύεται»⁸⁶².

Όπως κάνει σε κρίσιμες στιγμές, η «Μ» παρεμβαίνει με κύριο άρθρο της με τίτλο «Κρίσιμος ώρα» που απευθύνεται στις δυνάμεις που ανέβασαν τον Καραμανλή στην εξουσία και «τον κατεκρήμνισαν όταν εθαμβώθη η ακτινοβολία του συμβόλου των και προέβαλε γυμνή η στυγνή όψις των», κάνοντας λόγο για «την κρισιμότητα της καταστάσεως» και «την ριζικήν διαφοροποίησιν των πολιτικών φρονημάτων της μεγάλης πλειοψηφίας του ελληνικού λαού» ο οποίος «έχει αμετακλήτως καταδικάσει» τις πρακτικές των προηγούμενων ετών και πλέον το αίτημα της εποχής «δεν είναι άλλο από την εξασφάλισιν των αξιώσεων του δια μίαν ζωήν ελευθέραν και δημοκρατικήν».⁸⁶³ Με διαδοχικά πρωτοσέλιδα, συνεχίζει προβάλλει τις θέσεις του Κέντρου περί παρωδίας εκλογών, «θλιβεράς υπηρεσιακής» και «ψευδουπηρεσιακής» στην οποία μετέχουν «πράκτορες της ΕΡΕ» και τονίζει την ανάγκη για «αποκαρμανλισμόν του δημοσίου βίου».⁸⁶⁴

⁸⁵⁶ «Μ» 30.4.1963

⁸⁵⁷ Βλ. Παράρτημα, Απρίλιος, Μάιος 1963

⁸⁵⁸ Νικολακόπουλος, ό.π.

⁸⁵⁹ «Μ» 23.5.1963

⁸⁶⁰ Βλ. πρωτοσέλιδα Μαΐου-Ιουνίου 1963

⁸⁶¹ «Μ» 11.6.1963

⁸⁶² «Μ» 12.6.1963»

⁸⁶³ «Μ» 14.6.1963

⁸⁶⁴ Βλ. «Μ» Ιούνιος 1963

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: Η ΕΝΩΣΗ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ

Οι εκλογές του Νοεμβρίου του 1963⁸⁶⁵ έθεσαν τέλος στην δεκαετή κυριαρχία των κομμάτων της δεξιάς (Ε.Σ.-Ε.Ρ.Ε.) στην Ελλάδα, αποτέλεσμα για το οποίο εργάστηκε συστηματικά και η εφημερίδα «Μακεδονία» όπως αποτυπώθηκε στα πρωτοσέλιδα της περιόδου 1953-1963, που εξετάσαμε στα δύο προηγούμενα κεφάλαια. Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει τα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας το διάστημα πριν από τις εκλογές του Νοεμβρίου 1963 μέχρι και τα μέσα του 1965, οπότε εκδηλώθηκε η κρίση των «Ιουλιανών».

Όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, η πορεία της Ε.Κ. προς την ενοποίηση κάθε άλλο παρά εύκολη ήταν. Μετά την παραίτηση Καραμανλή και τον ορισμό της «πολιτικούπηρεσιακής» κυβέρνησης Πιπινέλη, άνοιγε ουσιαστικά η νέα προεκλογική περίοδος.⁸⁶⁶ Η διαφωνία του Βενιζέλου με την επίσπευση των εκλογών προκάλεσε εσωκομματική κρίση στους κόλπους της Ε.Κ., η οποία έφθασε μέχρι τα πρόθυρα διαγραφής του από τον Παπανδρέου.⁸⁶⁷ Η εφημερίδα παρουσιάζει την εσωκομματική κρίση εμφανίζοντας τον Βενιζέλο ανένδοτο υπέρ της ενότητας και τον πρόεδρο της ΕΚ ως αμετακίνητο υπέρ της διαγραφής.⁸⁶⁸ Μπροστά στην προοπτική της διάλυσης του κόμματος για τη συγκρότηση του οποίου εργάστηκε ο Βελλίδης η εφημερίδα του παρεμβαίνει με κύριο άρθρο της με τίτλο «Στώμεν καλώς...» για να εκφράσει «την απογοήτευσιν της δι' όσα συμβαίνουν εις τους κόλπους της Ενώσεως Κέντρου» τονίζοντας ότι:

«ουδείς την κρίσιμον αυτήν στιγμήν δικαιούται να επιδεικνύη παλληκαρισμούς ή απειθαρχίαν... Η “Μακεδονία” εις την διένεξιν αυτήν δεν πρόκειται να λάβη την θέσιν ούτε του κ. Παπανδρέου ούτε του κ. Βενιζέλου δεν θα λάβει το μέρος του ενός ή του άλλου ηγέτη. Αλλ' ούτε πρόκειται να ξιφουλκήση εναντίον του ενός ή του άλλου».⁸⁶⁹

Η «Μ» επικαλείται την λαϊκή συνείδηση απέναντι στην οποία είναι υπόλογοι όλοι και κάνει έκκληση:

⁸⁶⁵ Για το πως διαμορφώθηκε το εκλογικό αποτέλεσμα στη Θεσσαλονίκη βλ. Χεκίμογλου, Ευ. (2003). Ο εκλογικός χάρτης της Θεσσαλονίκης και η υποχώρηση της Αριστεράς (εκλογές 1963 και 1964) *Θεσσαλονικέων Πόλις*, τχ. 12 (Δεκέμβριος 2003) 219-229

⁸⁶⁶ Νικολακόπουλος, ό.π., σ.303

⁸⁶⁷ ό.π. Βλ. επίσης «Μ» 16.7.1963 «Ο κ. Παπανδρέου εδήλωσεν ότι θεωρεί αδύνατον την περαιτέρω συνεργασίαν μετά του κ. Βενιζέλου»

⁸⁶⁸ «Μ» 17.7.1963 «Ο Βενιζέλος εμμένει ανένδοτος εις την διατήρησιν της ενότητος», «Ο κ. Παπανδρέου εδήλωσε την νύκτα ότι η απόφασίς του είναι αμετάκλητος»

⁸⁶⁹ «Μ» 18.7.1963

«προς την ηγεσίαν της Ενώσεως Κέντρου να σταθμίση τα πράγματα ψυχραίμως. Και η έκκλησις μας δεν απευθύνεται μόνον προς τον κ. Παπανδρέου αλλά και προς τον κ. Βενιζέλον και προς όλους εκείνους που θα εμπορούσαν να συμβάλουν εις την θεραπείαν της καταστάσεως...»⁸⁷⁰

Μάλιστα η εφημερίδα θέτει τους ηγέτες του Κέντρου προ των ευθυνών τους, καλώντας τους να μην απογοητεύουν τον λαό:

«Είναι θλιβερόν τώρα που ροδίζει η νίκη να φαινόμεθα ανάξιοι να την υποδεχθώμεν. Όλοι πρέπει να γνωρίζουν ότι πέραν των στελεχών που θυμιατίζουν εν στενώ κύκλω τους ηγέτας υπάρχει και η συνείδησις η λαϊκή, η ψυχή του λαού... Και ας την υπολογίσουν όλοι. Απέναντι αυτής πως θα δικαιολογηθώμεν...».⁸⁷¹

Μόλις μια μέρα μετά, η εφημερίδα σπεύδει να καθησυχάσει τους αναγνώστες της ότι «Η Ενότης πρωταρχικόν μέλημα των κκ Παπανδρέου και Βενιζέλου» καθώς «Επρωτάθη όπως η κοινοβουλευτική ομάς συζητήση και ρυθμίση το προκύψαν θέμα»,⁸⁷² Ένα μήνα μετά θα προβάλλει στο πρωτοσέλιδό της ότι «Ο κ. Παπανδρέου και Βενιζέλος αντήλλαξαν θερμήν χειραψίαν υπό τα χειροκροτήματα όλων»,⁸⁷³ ενώ σε άρθρο της με τίτλο «Λαϊκή επιταγή» πανηγυρίζει για το γεγονός της εξομάλυνσης των σχέσεων των δύο ηγετών, επιβεβαιώνοντας για άλλη μια φορά ότι λειτουργεί ως εκφραστής του Κέντρου:

«Από χθες άνεμος αισιοδοξίας πνέει και πάλιν εις τας τάξεις της Ενώσεως Κέντρου. Αι προσωπικαί διαφοραί των κκ Παπανδρέου και Βενιζέλου απεδείχθησαν ανύπαρκτοι και το μέτωπον της μάχης ενεφανίσθη ενιαίον. Και δεν ήτο δυνατόν να γίνη άλλως. Οσαιδήποτε και οιαιδήποτε προσωπικαί διαφοραί αντιλήψεων και αν παρουσιάσθουν η ψυχική σύνταξις είναι εκείνη που τας διαλύει. Και την ψυχικήν αυτήν σύνταξιν την επέβαλεν ο λαός διότι αυτός είναι ψυχικά οργανωμένος εις ένα μέτωπον με μιαν ιδέαν με έναν σκοπό: τον αγώνα της επιβολής της δημοκρατίας... Η «Μακεδονία» χαίρει ιδιαιτέρως δια την σημερινήν εμφάνισιν της Ενώσεως Κέντρου. Και είναι αισιόδοξος διότι διαπιστώνεται ότι τίποτε δεν εμπορεί να χωρίση εκείνους που τους ενώνει η

⁸⁷⁰ ό.π.

⁸⁷¹ ό.π.

⁸⁷² «Μ» 19.7.1963

⁸⁷³ «Μ» 20.8.1963»

επιταγή του λαού να αγωνισθούν υπέρ της απολυτρώσεως του».⁸⁷⁴

7.1 Οι βουλευτικές εκλογές του 1963

Μετά την εξομάλυνση των σχέσεων στο εσωτερικό του κόμματος, η Ε.Κ. οξύνει την αντιπαράθεση, απέχοντας από τη βουλή με το αίτημα την παραίτηση της κυβέρνησης Πιπινέλη.⁸⁷⁵ Παράλληλα η Ε.Κ. αρχίζει τις προεκλογικές συγκεντρώσεις τις οποίες η «Μ» παρουσιάζει ως «θρίαμβο της δημοκρατίας», σημειώνοντας πως «Καταπλήσσει η έκτασις της μεταστροφής του λαού» στα θεωρούμενα ως προπύργια της ΕΡΕ.⁸⁷⁶ Πλησιάζοντας προς τις εκλογές η «Μ» παρεμβαίνει ξεκάθαρα με σειρά κύριων άρθρων, δίνοντας αγώνα υπέρ της Ε.Κ. Για παράδειγμα, την ημέρα της κεντρικής προεκλογικής συγκέντρωσης του κόμματος στη Θεσσαλονίκη δημοσιεύει άρθρο με τίτλο «Απάντησις εις την πρόκλησιν», το οποίο αναφέρεται στη φθορά της δημοκρατίας επειδή η πλειοψηφία του λαού παραμερίστηκε, με αποτέλεσμα από 1956 το κράτος «λειτουργεί ως κομματικόν κατάστημα» της ΕΡΕ.⁸⁷⁷

«Η Θεσσαλονίκη πρέπει να καταστή ο πρωτοπόρος εις την προσπάθειαν της αποτινάξεως από του τραχήλου της χώρας του εσμού των απιθάνων ανθρώπων οι οποίοι ως κυβερνήται συμπεριφέρθησαν προς τον λαόν αυτού του τόπου με την αυθάδειαν και την περιφρόνησιν κατακτητών. Η δημοκρατία θα νικήση! διακηρύσσει ο αρχηγός του αγώνος ο οποίος ανελήφθη δια να οδηγήσῃ εις την νίκην της δημοκρατίας. Αλλά δια να νικήσῃ η δημοκρατία πρέπει να καταστή κοινή συνείδησις η ανάγκη της δημοκρατίας... Δια τούτο πρώτιστον καθήκον παντός συνεπούς και συνειδητού μαχητού και όλων εκείνων οι οποίοι πιστεύουν με ανένδοτον πράγματι πίστιν εις την αξίαν της δημοκρατίας ως θεσμού πολιτικού και κοινωνικού είναι η προσπάθεια της διαφωτίσεως των παρασυρθέντων εξ αγαθού συνειδότος εις την κάλπην της ΕΡΕ... Η σημερινή συγκέντρωσις ας γίνη το σύνθημα της αναγεννητικής αυτής εξορμήσεως».⁸⁷⁸

Λίγες μέρες αργότερα, το άρθρο υπό τον τίτλο «Εγκαρδίωσις» προσπαθεί να τονώσει το φρόνημα των εν δυνάμει ψηφοφόρων της Ε.Κ. ότι «η 4^η Νοεμβρίου θα εύρη την χώραν με κυβέρνησιν της Δημοκρατίας»:

⁸⁷⁴ «Μ» 21.8.1963

⁸⁷⁵ Βλ. «Μ» πρωτοσέλιδα Αυγούστου-, Σεπτεμβρίου 1963

⁸⁷⁶ Βλ. «Μ», Οκτώβριος 1963

⁸⁷⁷ «Μ» 13.10.1963

⁸⁷⁸ «Μ» 13.10.1963

«Ο πολυετής βραχνάς που επέζη τα στήθη και είχε σχεδόν ναρκώσει την ελπίδα δια την απαλλαγήν του έθνους από την αποπνικτικήν περίπτυξιν του τρομακτικού πολύποδος της ΕΡΕ παρεχώρησε τώρα την θέσιν του εις τον ενθουσιασμό και εις την θετικήν προσδοκίαν δια την αύριον. Ο ηγέτης της Ενώσεως Κέντρου εις όλας τας επαφάς του με τον μακεδονικόν πληθυσμόν δεν διεπίστωσε μόνον το ακμαίον φρόνημα, την εμμονήν εις τα ιδεώδη του πλέον γνησίου φιλελευθερισμού, διεπίστωσε τον φανατισμόν και την πίστιν επί την νίκην. Οι οίωνοι, λοιπόν, είναι άριστοι και η άκρα του ορίζοντος ροδίζει από την χαρ αυγήν του νέου μέλλοντος...»

Ο αρθρογράφος λειτουργεί ωςάν να είναι εκπρόσωπος της Ε.Κ., ασκώντας δριμεία κριτική στον αρχηγό της ΕΡΕ που

«(...) αγωνίζεται με εμφανή απόγνωσιν και με πρόδηλον δυσθυμίαν να συγκρατήσει τους ολονέν αραιουμένους οπαδούς τους οποίους δεν ημπορεί βεβαίως να ελκύση πλέον καμμία υπόσχεσις και καμμία επαγγελία θαυματοποιού... Χάρις εις τα «έργα» της ΕΡΕ ο πληθυσμός της χώρας γνωρίζει μιαν δυστυχίαν άνευ προηγουμένου και αναγκάζεται να εγκαταλείπη την γην των πατέρων του δια να αναζητήσει αλλού το ψωμί που του αρνείται η πατρίς του...»

Το άρθρο καταλήγει με τις προεκλογικές υποσχέσεις της Ε.Κ. για πολιτική αλλά και «κοινωνική δημοκρατία»:

«Η Ένωσις Κέντρου υπόσχεται εις όλους αυτούς τους παρίας του κομματικού κράτους της ΕΡΕ μιαν δυνατότητα αξιοπρεπούς ζωής η οποία θα γίνη το θεμέλιον και ο πρόλογος της ευημερίας της αύριον».⁸⁷⁹

Η εφημερίδα προβλέπει ότι «Το Κέντρον ανέρχεται σταθερώς. Η ΕΡΕ υπέστη μεγάλην φθοράν. Η αριστερά χάνει συνεχώς έδαφος».⁸⁸⁰ Με κύριο άρθρο της, η εφημερίδα προσπαθεί να πείσει τους ψηφοφόρους της αριστεράς για την αναγκαιότητα στήριξης της ΕΚ, χρησιμοποιώντας σαφώς πιο ήπιο, σχεδόν κολακευτικό ύφος. Υιοθετώντας τον διαχωρισμό που έκανε και ο Γ. Παπανδρέου στην ομιλία του στη Θεσσαλονίκη, μεταξύ των «ορθοδόξων κομμουνιστών» και των «δημοκρατικών συνοδοιπόρων». Οι πρώτοι χαρακτηρίζονται ως «μυστικισταί της επαναστάσεως» και ρίχνοντας την ψήφο τους «εις την κάλπην των μακροπρόθεσμων σκοπών της κοινωνικής επαναστάσεως» αφαιρούν «μιαν πιθανότητα επιτυχίας της αληθινής και πραγματοποιήσιμου δημοκρατίας» και

⁸⁷⁹ «Μ» 17.10.1963

⁸⁸⁰ «Μ» 20.10.1963

ενισχύουν «τους σημερινούς επικίνδυνους εχθρούς της, που έδωσαν δείγματα του σεβασμού των προς την Δημοκρατίαν με το οκταετές όργιον της αυθαιρεσίας και της βίας». Οι δεύτεροι, που «επίστευσαν ότι η ΕΔΑ αγωνίζεται δια την Δημοκρατίαν, είναι οι μυστικισταί του ιδεώδους». Σε αυτούς θέτει το δίλημμα ο αρθρογράφος της «Μ» και προσπαθώντας να τους προσεγγίσει τους καλεί:

«να σκεφθούν και να επιλέξουν. Ενώπιον της κάλπης πρέπει να υποχωρήσει η φαντασίωσις και να επικρατήσει ο ρεαλισμός. Και ο ρεαλισμός της παρούσης ώρας διεκδικεί την συσπείρωσιν όλων των πραγματικών δημοκρατών περί το κόμμα το οποίον ηγωνίσθη με συνέπειαν, με φανατισμόν και βαθείαν πίστιν προς το ιδανικόν της δημοκρατίας – δια την νίκην της αρετής και της ελευθερίας».⁸⁸¹

Λίγες μέρες πριν από τις εκλογές το κύριο άρθρο της «Μ» φέρει τον χαρακτηριστικό τίτλο «Σταυροφορία». Ο αρθρογράφος εμφανίζεται βέβαιος για το αποτέλεσμα των εκλογών, κάτι που σχολιάζει ότι πιστοποιούν ακόμα και οι καραμανλικές εφημερίδες:

« (...) Η φοβία των μέχρι της χθες ανυπερασπίστων και των θυμάτων μιας παναθλίας τακτικής εκβιασμού ασκουμένου με αδίστακτον βαναυσότητα από τα όργανα του κομματικού κράτους της ΕΡΕ έχει τώρα αναπληρωθή από τον «αέρα» της δημοκρατικής νίκης. Και φοβία χαρακτηρίζει μάλλον τώρα τους ανθρώπους της ΕΡΕ... Η δημοκρατία δέχεται και ποδηγετεί. Ούτε ενδίδει ούτε νοθεύεται. Η Ένωσις Κέντρου είναι η ένωσις των καλών και τιμίων θελήσεων. Θα ημπορούσε κανείς να ειπή ότι είναι μια σταυροφορία της οποίας αντικειμενικός σκοπός είναι η κοινοπραξία των Ελλήνων υπέρ της Ελλάδος».⁸⁸²

Η εφημερίδα διαπιστώνει σε πρωτοσέλιδο τίτλο της ότι «Κάτι το νέον συμβαίνει εις την Ελλάδα» δηλαδή ότι «Η τυραννία της ΕΡΕ καταλύεται» και σε κύριο άρθρο της προχωρά σε μια ανάλυση των χαρακτηριστικών εκλογικού σώματος:

«1^{ον} συνεχής αποκόλλησις παλαιών φανατικών του κ. Καραμανλή από την ΕΡΕ και προσχώρησις των εις την Ένωσιν Κέντρου. 2^{ον} Η Ένωσις Κέντρου αρχίζει να εισδύη εις στρώματα λαού τα οποία μέχρι της χθες ησθάνοντο αδιαφορίαν προς την ψήφον και διότι προεξωφλείτο παρ' αυτών η νίκη της ΕΡΕ ως της ασυλλήπτου εις έκτασιν τρομοκρατίας και του ασκούμενου αναιδούς βιασμού του φρονήματος αλλά διότι η

⁸⁸¹ «Μ» 20.10.1963 «Οι ιδεολόγοι της δημοκρατίας»

⁸⁸² «Μ» 22.10.1963 «Σταυροφορία»

Ένωσις Κέντρου δεν είχαν εμφανίσει την αποφασιστικότητα την οποίαν δεικνύει σήμεραν δια την κατάκτησιν της εξουσίας ως απαραίτητου μέσου δια την ανανέωσιν της κρατικής μηχανής και την εκδημοκράτικοποίησιν των μεθόδων διακυβερνήσεως. 3^{ον} το κήρυγμα του κ. Παπανδρέου προς τους ιδεολόγους της δημοκρατίας οι οποίοι «έχουν κάμει λάθος εις την διευθύνσιν» και έχουν ταχθεί εις την ουράν της ΕΔΑ διότι δεν συνήντων αλλού το αγωνιστικόν πνεύμα υπέρ της δημοκρατίας αρχίζει επίσης ν' αποδίδη καρπούς. 4^{ον} η αίσθησις της ολονέν πυκνουμένης φάλαγγος της Ενώσεως Κέντρου και της προδήλου μεταστροφής της πλειοψηφίας του λαού υπέρ αυτής περιάγει εις αξιοθρήνητον νευρικότητα την ηγεσίαν της ΕΡΕ η οποία κατά τας τελευταίας ιδίως ημέρας έχει πράγματι αποχαλινωθεί. 5^{ον} ο αρχηγός της Ενώσεως Κέντρου γαλήνιος, βέβαιος δια την νίκην, υπερήφανος διότι αισθάνεται να είναι ηγέτης ενός αληθώς εθνικού κινήματος αφυπνίσεως του δημοκρατικού φρονήματος του λαού, ακαταπόνητος παρά τον φόρτον των ετών και τας χιόνας εις τους κροτάφους, εμπνέων την ωραίαν αυτοπεποίθησιν και εμπνεόμενος από την ολόψυχον ανραπόκρισιν του πανελληνίου συνεχίζει το έργον της διαφωτίσεως των ανθρώπων των πόλεων και της υπαίθρου αναλαμβάνων νέαν περιοδείαν ανά την Στερεάν, την Πελοπόννησον, τας νήσους δια να φθάση μέχρι Κερκύρας και Ιωαννίνων».⁸⁸³

Όσο πλησιάζουν οι εκλογές οι πρωτοσέλιδοι τίτλοι είναι σε θριαμβευτικό ύφος:

«Διατί η ΕΡΕ θα χάση τας εκλογάς»,⁸⁸⁴ «Η ένωση Κέντρου θα επιτύχη αυτοδύναμον πλειοψηφίαν»,⁸⁸⁵ «Αι Αθήναι δίδουν την τελικήν μάχη της Δημοκρατίας»,⁸⁸⁶ «Εκπληκτικώς τεραστία η συγκέντρωσις. Ασύλληπτος ο ενθουσιασμός του λαού»,⁸⁸⁷ «Επεσφραγίσθη ο θρίαμβος του Κέντρου και της δημοκρατίας», «Αι Πάτραι και η Κόρινθος απεθέωσιν τον Παπανδρέου και η εργατούπολις του Πειραιώς τον Σοφ. Βενιζέλον».⁸⁸⁸

Παράλληλα, η εφημερίδα εντείνει την αρθρογραφία της, σε μια προσπάθεια να επηρεάσει τους

⁸⁸³ «Μ» 24.10.1963 «Διαπιστώσεις»

⁸⁸⁴ «Μ» 27.10.1963

⁸⁸⁵ «Μ» 29.10.1963

⁸⁸⁶ «Μ» 31.10.1963

⁸⁸⁷ «Μ» 1.11.1963

⁸⁸⁸ «Μ» 2.11.1963

ψηφοφόρους. Σε άρθρο με τίτλο «Κινητοποιήσις» καλεί τους δημοκρατικούς πολίτες «εις συναγερμόν» μέχρι την Κυριακή «η οποία θα κρίνη το μέλλον της Ελλάδος» τονίζοντας ότι:

«δεν πρέπει να λείψη κανείς από την μάχην που πρόκειται να δοθή. Διότι είναι η μάχη του έθνους εναντίον της λαίλαπος η οποία επί οκταετίαν ολόκληρον το εδυνάστευσε και το εταλαιπώρησε». ⁸⁸⁹

Η εφημερίδα χρησιμοποιεί σκληρή γλώσσα για την ΕΡΕ μιλώντας για «δικτατορία των τρικύκλων» και για «αριστοκρατία των δοσιλόγων και των εγκληματιών», ενώ σημειώνει ότι ο λαός είχε χωριστεί «εις τους υπηρέτας και πράκτορας των συμφερόντων της φατρίας» και «εις τους αποδιοπομπαίους» για τους οποίους η ΕΡΕ επεφύλαξε «παραμερισμό και περιφρόνησι και διώξεις πολλές». ⁸⁹⁰ Τρεις μέρες πριν τις εκλογές η εφημερίδα με άρθρο της με τίτλο «Το μέγα χρέος» καλεί τους εκλογείς:

«να σκεφθούν με σοβαρότητα και με αίσθημα ευθύνης την σημασίαν της ψήφου η οποία πρόκειται να δοθή. Ψηφίζοντας την Ένωσιν Κέντρου ψηφίζουν την στερεάν εγγύησιν περί της ηθικής και πολιτικής εξυγιάνσεως του κράτους. Και η εξυγιάνσις αυτήν τουλάχιστον την φορά δεν είναι λέξις ρουτίνας. Σημαίνει συνδρομήν και βοήθειαν εις το κράτος να αναλάβη από νόσον βαρυτάτην. Τα συμπτώματα της νόσου αυτής παρουσιάσθησαν εις όλην των την επικίνδυνον έκτασιν με τα γεγονότα των οποίων μάρτυς έγινεν η Θεσσαλονίκη. Δεν είναι δυνατόν ο εκλογεύς της Κυριακής να δώση εις αυτά άφεσιν και να γίνη ο εν πλήρει συνειδήσει συνένοχος των. Η ψήφος της Κυριακής πρέπει να είναι ψήφος καθαρού. Ο ελληνικός λαός πρέπει να διαδηλώση την θέλησιν του και την αξίωσιν του να καταλέγεται μεταξύ του τιμίου δημοκρατικού κόσμου, και να έχη μέτωπον υψηλά». ⁸⁹¹

Την παραμονή των εκλογών με το κύριο άρθρο της η «Μ» αναγγέλει:

«Αύριον, η σφραγίς. Ο αγών εκρίθη! (...) Η δημοκρατία ενίκησεν!... Ο ηγέτης της ειρηνικής επαναστάσεως που εκηρύχθη προ διετίας εναντίον του φαύλου καθεστώτος είχαν την ωραίαν ικανοποίησιν να βλέπει εις αυτό το απειράριθμον πλήθος την απόκρισιν εις το προσκλητήριον που ο ίδιος εσάλπισε με σφρίγος και αγωνιστικήν αλκήν εφήβου... Οι οπαδοί της ΕΡΕ ήδη κατεπτοημένοι κατά τας τελευταίας αυτάς

⁸⁸⁹ «Μ» 29.10.1963

⁸⁹⁰ ό.π.

⁸⁹¹ «Μ» 31.10.1963

ημέρας κατά τας οποίας η μεταστροφή του λαού επιμαρτυρείται από όλας τας τας εξ όλων των κέντρων πληροφορίας έμειναν προχθές ενεοί εμπρός εις το πλήθος που απέδειξε και τας Αθήνας πραγματικόν οχυρόν της δημοκρατίας... Η λαϊκή θέλησις υπέρ της Δημοκρατίας ετέθη ήδη εις κίνησιν και τίποτε δεν είναι δυνατόν να την αναχαιτίση ή να την εκτρέψη από τον δρόμον της...»⁸⁹²

Την ημέρα των εκλογών η «Μ» έχει στο πρωτοσέλιδο μια μεγάλη φωτογραφία του Γ. Παπανδρέου με λεζάντα «ο ηγέτης του λαού, ο νικητής των σημερινών εκλογών» και τίτλο: «Διάγγελμα του κ. Παπανδρέου: Ο λαός δίδει ιστορικήν δια το μέλλον της χώρας μάχην» «Καταλύεται σήμερον η εσωτερική κατοχή από την υπερήφανον οργήν του λαού». Στο πρωτοσέλιδο, όπως και στις εσωτερικές σελίδες δημοσιεύει σε βινιέτες, στην κορυφή κάθε σελίδας, συνθήματα όπως:

«Αγρόται! Ποτέ δεν περιήλθατε εις τόσην εξαθλίωσιν, όσον επί των ημερών της ΕΡΕ. Ψηφίσατε Κέντρον δια να επιστρέψουν τα παιδιά σας εις την πατρώαν γην», «Περίφανη νίκην θα καταγάγη το Κέντρον» «Αι τελευταίαι εξορμήσεις των υποψηφίων», «Ελεύθεροι πολίται: καταλύσατε το διεφθαρμένον καθεστώς των δοσιλόγων και των τρικύκλων. Ψηφίσατε Κέντρον δια να υπάρξη δημοκρατία, ελευθερία, ισονομία, δικαιοσύνη, αρετή εις τον δημόσιον βίον», «Όσοι πιστεύετε εις την Δημοκρατίαν ψηφίσατε την Εν. Κέντρον. Κάθε ψήφος που δεν δίδεται εις τον Κέντρον είναι υπέρ της ΕΡΕ».⁸⁹³

Με μακροσκελές άρθρο που τιτλοφορείται «Σήμερα» η εφημερίδα σημειώνει ότι «ο δημοκρατικός πολίτης δεν έχει ανάγκη σήμερον καμίας παραινέσεως» ωστόσο συνεχίζει σε ένα ύφος που θα ταίριαζε σε προεκλογικό φυλλάδιο της Ε.Κ. παραθέτοντας τους λόγους για τους οποίους οι πολίτες θα έπρεπε να ψηφίσουν το Κέντρο.

7.2 Η προεκλογική περίοδος 1963-1964

Από την επομένη των εκλογών η εφημερίδα πανηγυρίζει: «Η δημοκρατία ενίκησε», «Η Εν. Κέντρον πρώτον κόμμα», «Ο καραμανλισμός κατέρρευσε»,⁸⁹⁴ ενώ τις επόμενες μέρες ακολουθούν και άλλα θριαμβευτικά πρωτοσέλιδα περί «κυβερνήσεως Δημοκρατίας», «εποχή αναγεννήσεως», «ανένδοτο για μια καλύτερη Ελλάδα», για αποκάλυψη των σκανδάλων της «αμαρτωλού οκταετίας»

⁸⁹² «Μ» 2.11.1963

⁸⁹³ «Μ» 3.11.1963

⁸⁹⁴ «Μ» 4.11.1963

και «μείωσιν των υπερόγκων στρατιωτικών δαπανών».⁸⁹⁵ Σε κύριο άρθρο της η εφημερίδα κάνει λόγο για θρίαμβο της ηθικής και της ελευθερίας και παρεμβαίνει στις πολιτικές εξελίξεις, σημειώνει ότι ακόμα και αν μετά την καταμέτρηση των ψήφων η Ε.Κ. δεν έχει αυτοδυναμία «η εκδηλωθείσα θέλησις του λαού είναι τόσον εύγλωττος ώστε θα προεκαλείτο αληθινή επανάστασις εάν επεχειρείτο η οιαδήποτε κωλυσιεργία εις την ανάληψιν της εξουσίας από το θριαμβεύσαν κόμμα».⁸⁹⁶

Επιπλέον, η εφημερίδα στέλνει το μήνυμα ότι η περιοχή της Μακεδονίας, που συνέβαλλε τα μέγιστα στη νίκη της Ε.Κ. θα πρέπει να έρχεται πρώτη στις προτεραιότητες της νέας κυβέρνησης γιατί «αυτή πρώτη εσάλπισε το σύνθημα της νίκης της Δημοκρατίας. (...) Είναι αδύνατον να μη βαρύνη τούτο εις την συνείδησιν του ηγέτου της Ενώσεως Κέντρου». Στο ίδιο μήκος κύματος, αλλά περισσότερο παρεμβατικά στα πολιτικά πράγματα κινείται και επόμενο άρθρο, με το οποίο επισημαίνονται οι αγώνες «εναντίον της καραμανλικής φατρίας» πριν καν τη συγκρότηση της Ε.Κ. και τονίζοντας με νόημα ότι «η φωνή της Μακεδονίας εις την εικοσαμελή συμφωνίαν δεν ημπορεί να είναι μία. (...) Και είναι τούτο άδικον. Και ως άδικον δημιουργεί πικρίαν».⁸⁹⁷

Πριν ακόμα η Ε.Κ. ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης από τη βουλή, γίνεται γνωστή η «ανένδοτος» απόφαση της κυβέρνησης «να επιδιώξη δι' εκλογών τον Ιανουάριον ριζικήν εκκαθάρισιν της καταστάσεως» προκειμένου να «ζητήση από τον ελληνικόν λαόν ισχυράν αυτοδύναμον πλειοψηφίαν δια να προχωρήση απερίσπαστος εις εφαρμογήν του προγράμματος της».⁸⁹⁸ Στο μεταξύ «ο κ. Καραμανλής αιφνιδίως απεχώρησε της πολιτικής και έφυγε εις το Παρίσι»,⁸⁹⁹ θέμα στο οποίο αφιερώνει το κύριο άρθρο της η εφημερίδα την επομένη, στο οποίο τον χαρακτηρίζει «δικτάτορα»:

«Ένα κεφάλαιο της νεωτέρας ιστορίας του έθνους έληξε προχθές. Το νέον κεφάλαιον που αρχίζει συνδέεται με την προσπάθειαν της αναγεννήσεως εις όλους τους τομείς της εθνικής δραστηριότητος. Τα πρώτα μηνύματα της αναγεννήσεως αυτής εδόθησαν με τα ληφθέντα ήδη μέτρα που ενέπλησαν τον ελληνικόν λαόν ενθουσιασμού. Και θα ημπορούσε κανείς να ειπή ότι η επαίσχυντος φυγή του δικτάτορος της οκταετίας

⁸⁹⁵ «Μ», 8 έως 12.11.1963

⁸⁹⁶ «Μ» 5.11.1963 «Μετά τον θρίαμβον»

⁸⁹⁷ «Μ» 12.11.1963 «Η Μακεδονία και η κυβέρνηση»

⁸⁹⁸ «Μ» 19.11.1963. Βλ. επίσης τα πρωτοσέλιδα στις 21.11.1963 έως 22.12.1963

⁸⁹⁹ «Μ» 10.12.1963

επικυρώνει την ιστορική αλλαγή που επήλθεν εις την ζωήν της Ελλάδος. Ο νέος άνεμος που έπνευσε την Κυριακή της 3^{ης} Νοεμβρίου απεδείχθη τόσον ισχυρός ώστε να παρασύρη όλα τα υπολείμματα της σαπρίας». ⁹⁰⁰

Μία ημέρα πριν τη διαδικασία παροχής ψήφου εμπιστοσύνης, η «Μ» απευθύνει ανοικτή επιστολή προς τον πρωθυπουργό, με την οποία αρχικά υπενθυμίζει ότι:

«η εφημερίς αυτή συνήθισε να έχη και το θάρρος και την ανεξαρτησίαν της γνώμης της, θητεύουσα δε εις την παράταξιν της δημοκρατίας, δεν επρόδωσε ποτέ ούτε τους αγώνας ούτε τα ιδεώδη της, ακόμη και εις περιόδους κατά τας οποίας η σημαία της παρατάξεως δεν εκυμάτιζε με υπερηφάνειαν εις το ύψος του κοντού, λόγω του κρατούντος εις τον τόπο πνεύματος πολιτικού καιροσκοπισμού».

Χρησιμοποιώντας το α' πληθυντικό πρόσωπο και φράσεις όπως «η λαμπρά μας νίκη» και «η κυβέρνησίς μας», η εφημερίδα καλεί την κυβέρνηση να αναζητήσει στήριξη στη σημερινή Βουλή:

«ευρισκόμεθα μόλις εις την αρχήν αυτού του δρόμου που μας ήνοιξεν η λαμπρά μας νίκη της 3^{ης} Νοεμβρίου και από την πορεία την οποία θα επιλέξωμεν περαιτέρω θα εξαρτηθή κατά πόσον το πρόγραμμα της Ενώσεως Κέντρου θα καταστή ζώσα πραγματικότης ή εάν αντιθέτως θα τελματωθή μέσα εις τα τενάγη των ποικίλων κωλυσιεργιών που θα έχη ν' αντιμετωπίση η κυβέρνησις μας εάν θελήση να στηριχθή εις τας δυνατότητας ενισχύσεως τας οποίας ενδέχεται να παρέχη η σημερινή βουλή...» ⁹⁰¹

Μετά την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης, «Ο κ. Παπανδρέου εισηγήθη εκλογάς και υπέβαλε την παραίτησιν του» ⁹⁰² και άρχισε μια νεά προεκλογική περίοδος μέχρι τις εκλογές του Φεβρουαρίου του 1964.

Το τέλος του 1963 σημαδεύτηκε από αιματηρά επεισόδια, με 17 νεκρούς στην Κύπρο. ⁹⁰³ Ενόψει της επερχόμενης διάσκεψης για το Κυπριακό, η «Μ» βάζει στην προεκλογική ατζέντα και το Κυπριακό, με κύριο άρθρο της. Αφού καταφέρεται με δριμύτητα κατά των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, ο αρθρογράφος σημειώνει ότι:

«Αι εκλογαί της 16^{ης} Φεβρουαρίου αποκτούν υπό τας συνθήκας αυτάς σημασίαν εξόχως

⁹⁰⁰ «Μ» 11.12.1963 «Μετά την φυγήν»

⁹⁰¹ «Μ» 22.12.1963

⁹⁰² «Μ» 25.12.1963

⁹⁰³ Λιναρδάτος 2010, ό.π. σ. 180

εθνικήν. Ο λαός της ελευθέρας Ελλάδος θα θελήση να καταδείξη δια της συντριπτικής, εις βάρος των ενόχων των συμφωνιών αυτών, πλειοψηφίας του την πλήρη και αμέριστον αλληλεγγύην του προς τους ωραίους πόθους του αγωνιζόμενου ελληνοκυπριακού λαού τους καταπροδοθέντας από τας κυβερνήτας της οκταετίας... Θα διαλαληθή εις ολόκληρον τον κόσμον ότι εις την Ελλάδα ευρίσκεται μια κυβέρνησις δια την οποίαν αι συμφωνίαι της Ζυρίχης είναι συμφωνίαι αυτόχρημα προδοτικάί». ⁹⁰⁴

Όπως ενημερώνει η εφημερίδα, λίγες μέρες αργότερα, «Η Εν. Κέντρου θεωρεί προδοσίαν τας συμφωνίας Ζυρίχης- Λονδίνου», ⁹⁰⁵ ενώ ο κ. Παπανδρέου καταγγέλλει την ΕΡΕ «ως ένοχον του εθνικού εγκλήματος των συμφωνιών της Ζυρίχης». ⁹⁰⁶

Όσο πλησιάζει η ημερομηνία των εκλογών η «Μ» με διαδοχικά άρθρα της να τοποθετείται στις πολιτικές εξελίξεις και στα ρεπορτάζ της προβλέπει ότι «Ο λαός θα δώσει ισχυράν πλειοψηφίαν εις το Κέντρον δια να εφαρμόση το μεγαλόπνοον πρόγραμμα του», ⁹⁰⁷ και Χαρακτηριστικό είναι το άρθρο με τίτλο «Η θριαμβευτική επικύρωσις»:

«Αι εκλογαί της 16^{ης} Φεβρουαρίου θα είναι καθόλας τας αδιαμφισβητήτους ενδείξεις μια επηυξημένη εις αριθμόν καταδικαστικών ψήφων κύρωσις κατά του κόμματος το οποίον επί συναπτήν οκταετίαν κατετυράννησε και κατεταλαιπώρησε την χώραν και μια άνευ ίσως προηγουμένου θριαμβευτική ανανέωσις της εκδηλωθείσης εμπιστοσύνης προς την Ένωσιν Κέντρου την παράταξιν που εκφράζει την την ανάγκην της κοινωνικής δικαιοσύνης και της εθνικής προόδου». ⁹⁰⁸

Στο άρθρο με τίτλο «Η Ένωσις Κέντρου και οι καπνοπαραγωγοί» η εφημερίδα λειτουργεί καθαρά ως κομματικό όργανο:

«Η Ένωσις Κέντρου είναι το κόμμα, το μέγα κόμμα, του αγροτικού κόσμου της Ελλάδος. Πόσον τούτον είναι αληθές, διεπιστώθη από την μέριμναν την οποίαν επίδειξεν η κυβέρνησις της Ενώσεως Κέντρου ευθύς από των πρώτων ημερών της υπ'αυτής διακυβερνήσεως της χώρας. Πόσον η αλήθεια αυτή αποτελεί τον εφιάλτην της

⁹⁰⁴ «Μ» 5.1.1964 «Εκλογαί και Κύπρος»

⁹⁰⁵ «Μ» 8.1.1964

⁹⁰⁶ «Μ» 12.1.1964

⁹⁰⁷ «Μ» 9.1.1964

⁹⁰⁸ «Μ» 19.1.1964

ΕΡΕ προκύπτει από την δεινήν ανησυχία από την οποία συνεχεται, διότι η νίκη εις τας εκλογάς της 16^{ης} Φεβρουαρίου θα εξαρτηθή κατά σπουδαίαν αναλογίαν από την στάσιν του αγροτικού κόσμου απέναντι των δύο μεγάλων ανταγωνιζόμενων κομμάτων». ⁹⁰⁹

Στο ίδιο πνεύμα, αμέσως μετά την ομιλία του αρχηγού της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλου στη Θεσσαλονίκη, η «Μ» επιτίθεται στην ΕΡΕ, χαρακτηρίζοντάς την «εγκληματικόν συγκρότημα» και φατρία που καταδικάστηκε από το λαό. Σημειώνει ότι «η παναθλία επίθεσης εναντίον της δραχμής» στρεφόταν ουσιαστικά «εναντίον του ψωμιού των δραχμοβιώτων» και συνεχίζει:

«Βεβαίως ο λαός δεν πρόκειται να παραπλανηθή από τους πολιτικούς αυτούς σαλιγκισμούς και δεν πρόκειται να κλονισθή εις την εκδηλωθείσαν εμπιστοσύνην του υπέρ της παρατάξεως της αρετής και της δημοκρατίας, επειδή μια λίαν γνωστή εις τας υπευθύνους αρχάς σπείραν αεριτζήδων κινουμένη και κατευθυνομένη υπό της ολιγαρχίας της ΕΡΕ εξαπέλυσε τώρα την επίθεσιν της εναντίον του εθνικού νομίσματος». ⁹¹⁰

Η εφημερίδα αναλαμβάνει ενεργό ρόλο στη δημιουργία πανηγυρικού κλίματος ενόψει της προεκλογικής συγκέντρωσης του αρχηγού της Ε.Κ. προβλέποντας ότι «Λαϊκός σεισμός θα συγκλονίση αύριον την Θεσσαλονίκη», ⁹¹¹ δημοσιεύοντας σε βινιέτες συνθήματα όπως:

«Μαχηταί της Δημοκρατίας, ελεύθεροι πολίται της Ελλάδος όλοι την 11πμ εις την πλατείαν Αριστοτέλους» και τονίζοντας στο κύριο άρθρο της ότι: «Από εδώ εδόθη κατά τας εκλογάς της 3^{ης} Νοεμβρίου το σύνθημα της νίκης. Από εδώ θα δοθή και πάλιν το σύνθημα του θριάμβου...». ⁹¹²

Τα πρωτοσέλιδα των επόμενων ημερών «ακολουθούν» τους σταθμούς της περιοδείας του Γ. Παπανδρέου καταγράφοντας τη «φρενίτιδα ενθουσιασμού» και την «υποδοχή λυτρωτού» που του επιφυλάσσουν στα διάφορα μέρη που επισκέπτεται. ⁹¹³

Η ατζέντα της εφημερίδας αλλάζει εξαιτίας του αιφνίδιου θανάτου του προσωπικού φίλου του Βελλίδη Σοφοκλή Βενιζέλου, στις 6 Φεβρουαρίου του 1964. Το θέμα καλύπτει εξολοκλήρου το

⁹⁰⁹ «Μ» 21.1.1964

⁹¹⁰ «Μ» 22.1.1964

⁹¹¹ «Μ» 25.1.1964

⁹¹² «Μ» 26.1.1964

⁹¹³ Βλ. 29.1.1964 έως 6.2.1964

πρωτοσέλιδο της 8^{ης} Φεβρουαρίου, με τίτλο «Η Ελλάς θρηνεί το εξαίρετον τέκνον της και η δημοκρατία τον γενναίον μαχητήν». Σε κύριο άρθρο ο Βενιζέλος χαρακτηρίζεται ως «πάλλευκος μαχητής της πολιτικής ελευθερίας και της δημοκρατίας», «τίμιος φορέυς τιμιωτάτου και ενδοξοτάτου ονόματος» ο θάνατος του οποίου «στερεί την Ελλάδα ολόκληρον από τον διανυγήνουν, από μιαν εγγύησιν από έναν πατριώτην εις τον οποίο όλοι, εχθροί και φίλοι, συναγωνισταί και αντίπαλοι, συνήθιζαν να προσβλέπουν εις ώρας δια το έθνος δυσκόλους...».⁹¹⁴ Την ημέρα της κηδείας του Σ. Βενιζέλου η «Μ» σημειώνει σε κύριο άρθρο της ότι:

«το μέγας πένθος δια την οδυνηράν απώλειαν του ηγέτου των Φιλελευθέρων του ανθρώπου ο οποίος υπήρξεν ο κυριώτερος θεμελιωτής της ενώσεως του δημοκρατικού κόσμου επιβάλλει προσθέτους υποχρεώσεις εις όσους τον εξετίμησαν εις όσους επίστευσαν εις τον πατριωτισμόν του και τον ηκολούθησαν κατά τας τελευταίας αυτάς κρισίμους δια τας τύχας του έθνους δεκαετίας...».⁹¹⁵

Παράλληλα η εφημερίδα στέλνει μήνυμα προς την ΕΡΕ, ότι:

«Εφ' όσον λοιπόν η Ένωσις Κέντρου είναι δημιούργημα του Σοφ. Βενιζέλου είναι το ολιγώτερον κωμικοί οι ισχυρισμοί της ΕΡΕ ότι ο θάνατος του δημιουργού της θα προκαλέση οιανδήποτε αναταραχήν ή το οιοδήποτε ρήγμα εις τας τάξεις της είτε προεκλογικώς είτε μετεκλογικώς. Ας μην βαυκαλίζονται λοιπόν με μωράς ελπίδας οι άνθρωποι της ΕΡΕ. Ο θάνατος του Σοφ. Βενιζέλου εχαλύβδωσε τας θελήσεις».⁹¹⁶

Και για να μην αφήσει καμία αμφιβολία, η εφημερίδα σημειώνει ότι:

«Ήδη εν μέσω του πένθους των οι Φιλελεύθεροι είδον ως εξ ενστίκτου ποία πρέπει να είναι η οδός πορείας... Η πλήρης και άνευ επιφυλάξεων στήριξις του δημοκρατικού αγώνος ο οποίος τελεί υπό την ηγεσίαν του κ. Παπανδρέου... Εμπρός λοιπόν όλοι με μιαν ψυχήν δια τον θρίαμβον».⁹¹⁷

Την τελευταία εβδομάδα πριν τις εκλογές του 1964^η «Μ» προβλέπει τον «Περιφανή εκλογικόν θρίαμβον» της Ε.Κ.⁹¹⁸ και την ημέρα των εκλογών αναμένει «την κατάλυση των

⁹¹⁴ «Μ» 8.2.1964

⁹¹⁵ «Μ» 9.2.1964

⁹¹⁶ «Μ» 11.2.1964

⁹¹⁷ «Μ» 13.2.1964

⁹¹⁸ «Μ» 12.2.1964

δυνάμεων του σκότους και την ανατολή του ήλιου της Δημοκρατίας». ⁹¹⁹ Αντίστοιχο είναι και το περιεχόμενο των κύριων άρθρων που δημοσιεύει η εφημερίδα. Ενδεικτικά, γράφει:

«Όλοι εις τας κάλπας (...) Με την ψήφον αυτήν που θα ριφθή εις την κάλπην της Ενώσεως Κέντρου ο τόπος απαλλασσόμενος οριστικώς από το αμαρτωλόν το επαίσχυντον παρελθόν, παρελθόν αληθώς εφιαλτικόν δια την ελευθέραν σκέψιν, θα γνωρίση την ωραία αύριον... Οι Θεσσαλονικείς οι οποίοι πρώτοι έδωσαν το σύνθημα της νίκης θα αποδείξουν σήμεραν ότι δεν θα εγκαταλείψουν το προβάδισμα και εις τον θρίαμβον... Και το πλήθος εκάγχασε δια την αφέλειαν των ενόχων του οκταετούς οργίου να πιστεύσουν ότι θα ήτο δυνατόν αι θλιβεραί συκοφαντίαι των να ανατρέψουν τον ρούν της νέας ιστορίας του έθνους». ⁹²⁰

Η κάλπη αναδεικνύει νικήτρια την Ε.Κ. και για την εφημερίδα αυτό σημαίνει ότι «Νέα περίοδος ανέτειλε δια την χώραν». ⁹²¹ Τις επόμενες μέρες ακολουθούν πρωτοσέλιδα σε θριαμβευτικό τόνο. ⁹²²

7.3 Η Ένωση Κέντρου στην κυβέρνηση

Στις αρχές Μαρτίου το Κυπριακό επανέρχεται στην επικαιρότητα και η «Μ» καταθέτει τις θέσεις της με δύο άρθρα με τα οποία εκφράζει την απογοήτευση για τη σταση των συμμάχων ΗΠΑ και Μ. Βρετανίας και σημειώνει ότι η Ελλάδα δεν θα πρέπει να αφήσει αναπάντητη οποιαδήποτε κίνηση της Τουρκίας. ⁹²³

Στο μεταξύ η Ε.Κ. εμφανίζει αρρυθμίες, καθώς «Ο κ. Νόβας εξελέγη πρόεδρος εις δευτέραν ψηφοφορίαν» και ο Γ. Παπανδρέου κάνει την περίφημη δήλωση «Εγίναμε η χλεύη των

⁹¹⁹ «Μ» 16.2.1964

⁹²⁰ «Μ» 16.2.1964

⁹²¹ «Μ» 17.2.1964 β ' έκδοση

⁹²² «Μ» 18.12.1964, «Πανίσχυρος κυβέρνησις Κέντρου», «Μ 25.2.1964 «κυβέρνησις του λαού και της αληθούς δημοκρατίας», κλπ

⁹²³ «Μ» 3.3.1964 «Το ατύχημα εις την όλην περίπτωσιν είναι η σχεδόν βάνανσος και υβριστικώτατα απροκάλυπτος φιλοτουρκική στάσις των δύο μεγάλων συμμάχων δυνάμεων της Δύσης, των Ηνωμένων Πολιτειών και της Μεγάλης Βρετανίας, στάσις η οποία δεν προκαλεί μόνον την οδυνηράν έκπληξιν αλλά και την μεγίστην δυσφορίαν της ελληνικής κοινής γνώμης...», «Μ» 15.3.1964 «Μετά την απόφασιν του συμβουλίου ασφαλείας περί αποστολής διεθνούς δυνάμεως ειρηνεύσεως εις την Κύπρον, οιαδήποτε ενέργεια εκ μέρους της Τουρκίας προς δυναμικήν παρέμβασιν εις την νήσον θα απετέλει απροσχημάτιστον πολεμικήν επιχείρησιν την οποίαν δεν θα ηδύνατο να αγνοήση η Ελλάς»

ηττημένων». ⁹²⁴ Είναι ενδιαφέρον ότι σε αυτή την πρώτη κοινοβουλευτική ήττα της Ε.Κ. ως κυβέρνηση ο Παπανδρέου φέρεται να είπε στον Βελλίδη: «Μέχρι και τα μικρά παιδιά αντιλήφθηκαν αυτό που έκανες»- εννοώντας κατά την Κατερίνα Βελλίδη ⁹²⁵ «αυτό που είχε κανονίσει ο πατέρας μου να συμβεί στη βουλή». Πάντως, την επομένη η εφημερίδα διαβεβαιώνει ότι «Ενότης και πειθαρχία εις το Κέντρον. Το τραύμα εκ της ανταρσίας επουλώνεται», ⁹²⁶ ενώ ακολουθεί ένα κύριο άρθρο, με το οποίο επισημαίνει σε αυστηρό τόνο:

«Ο δημοκρατικός λαός ο οποίος εψήφισε την 16^η Φεβρουαρίου ηθέλησε πειθαρχία, ενότητα αρραγή και πολιτικήν αλληλεγγύην εις την επιδίωξιν των μεγάλων σκοπών τους οποίους έταξε εις εαυτήν η Ένωσις Κέντρου (...). Δεν είναι λοιπόν διατεθειμένος ο ψηφοφόρος της 16^{ης} Φεβρουαρίου να βλέπη τας δυνάμεις τας οποίας ανέδειξε, τελούσας εν διαστάσει προς χαράν και ικανοποίησιν των ηττημένων». ⁹²⁷

Η εφημερίδα συνεχίζει την αρθρογραφία της, προβάλλοντας τις μεγάλες προσδοκίες από τις προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησης:

«Αι αυριαναί προγραμματικάί δηλώσεις θα ενέχουν το στοιχείον της θετικής βεβαιότητος θα αποτελέσουν την σπουδαιότεραν εγκαρδίωσιν του Έλληνος πολίτου εις την αρξαμένην προσπάθειαν της εθνικής ανορθώσεως», ⁹²⁸ «(...) αι προγραμματικάί δηλώσεις της κυβερνήσεως εις την βουλήν edikaίωσεν τας προσδοκίας εκείνων οι οποίοι επέστευσαν ότι η Ένωσις κέντρου αντιπροσωπεύει πράγματι την έκφρασιν των πόθων του λαού και την θέλησιν συνάμα δια μίαν νέαν στροφήν του πηδαλίου εις την όλην πορείαν του έθνους». ⁹²⁹ «Η δοθείσα χθες ψήφος εμπιστοσύνης εις την κυβέρνησιν της Ενώσεως Κέντρου (...) δια την κυβέρνησιν αποτελεί ένα σύνθημα εργασίας». ⁹³⁰

Μάλιστα η εφημερίδα δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει και το α' πληθυντικό πρόσωπο, ωσαν να

⁹²⁴ «Μ» 20.3.1964. Σύμφωνα με τη Κ. Βελλίδη (ό.π., σ.135) αναφέρει ότι ο Παπανδρέου είχε πει στον Βελλίδη «Μέχρι και τα μικρά παιδιά αντιλήφθηκαν αυτό που έκανες» - εννοώντας κατά την ίδια «αυτό που είχε κανονίσει ο πατέρας μου να συμβεί στη βουλή».

⁹²⁵ Βελλίδη, ό.π. σ.135

⁹²⁶ «Μ» 21.3.1964

⁹²⁷ «Μ» 22.3.1964 «Η εντολή του λαού»

⁹²⁸ «Μ» 29.3.1964

⁹²⁹ «Μ» 1.4.1964

⁹³⁰ «Μ» 5.4.1964

συμμετείχε και αυτή στη χάραξη πολιτικής:

«Με γνώμονα λοιπόν το δίκαιον και την ηθικήν και με εμμονήν εις την αρετήν την οποία επηγγέλθη το κόμμα της δημοκρατίας και εγγυώνται η κυβέρνησις και η προσωπικότης του κ. Παπανδρέου πρέπει να χαράξωμεν την τομήν εις το πρόβλημα το οποίον κατ' αυτάς ηγέρθη εντός των κόλπων της δικαιοσύνης»⁹³¹

Στο μεταξύ, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις περνούν νέα φάση όξυνσης, με την απέλαση Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, το Μάρτιο του 1964, ενώ μέχρι τον Ιούνιο η Ελλάδα φτάνει «εις τα πρόθυρα πολέμου μετά της Τουρκίας».⁹³² Τελικώς «Απετράπη η τουρκική εισβολή κατόπιν προσωπικού μηνύματος του κ. Γεωργ. Παπανδρέου προς τον κ. Τζόνσον».⁹³³

Το καλοκαίρι του 1964 πραγματοποιούνται δημοτικές εκλογές, στις οποίες αποτυπώνεται η αδυναμία της Ε.Κ. να διαμορφώσει ενιαία παρουσία σε τοπικό επίπεδο, κάτι που δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για αναδιάταξη των πολιτικών συμμαχιών.⁹³⁴ Στη Θεσσαλονίκη, για παράδειγμα εκλέχτηκε τελικά ο υποψήφιος της ΕΔΑ, Κ. Τσίρος τον οποίο υποστήριξε το μεγαλύτερο μέρος του Κέντρου, ενώ ο νυν δήμαρχος (και προσωπικός φίλος του Βελλίδη) Γ. Παπαηλιάκης, δεν πέρασε καν στον δεύτερο γύρο. Η εφημερίδα είχε καταγγείλει την διάσπαση των «δημοκρατικών ψήφων». Με κύριο άρθρο της η εφημερίδα χαρακτηρίζει στον τίτλο ως «απαράδεκτα πράγματα»

(...) αυτά που συμβαίνουν εις το θέμα των υποψηφίων δια το δημαρχιακόν αξίωμα της μακεδονικής πρωτεύουσας. Η εφημερίς αυτή θεωρεί την επιχειρούμενην διάσπασιν των δημοκρατικών ψήφων της Θεσσαλονίκης ως ανεπίτρεπτον έγκλημα. Και πιστεύει ότι πρέπει ευθύς χωρίς ματαίαν χρονοτριβήν να ευρεθή τρόπος συνεννοήσεως μεταξύ των τριών υποψηφίων δια να προταθή εις τους Θεσσαλονικείς δημοκρατικούς πολίτας ενιαίον ψηφοδέλτιον... Διότι ο βορειοελλαδικός δημοκρατικός λαός δεν είναι διατεθειμένος να συνεργήση εις ειδεχθές ιδεολογικόν έγκλημα εις την παράδοσιν δηλαδή του πρώτου δήμου εις χείρας των εχθρών του».⁹³⁵

Οι απόψεις που διατυπώθηκαν στο άρθρο: «έφεραν εις τα γραφεία της εφημερίδος πολίτας πολλούς

⁹³¹ «Μ» 12.4.1964

⁹³² «Μ» 9.6.1964

⁹³³ «Μ» 11.6.1964

⁹³⁴ Νικολακόπουλος ό.π., σ. 344

⁹³⁵ «Μ» 11.6.1964

και τηλεφωνήματα και τηλεγραφήματα επιδοκιμασίας» σύμφωνα με το άρθρο της επόμενης ημέρας, μαρτυρώντας την «επιτακτική αξίωση όπως μη διασπασθή το δημοκρατικόν μέτωπον προς όφελος των πολιτικώς αντιπάλων». ⁹³⁶ Όμως η «αναμενόμενη συμφωνία των τριών υποψηφίων της ιδικής μας παρατάξεως» για το δημαρχιακόν αξίωμα δεν επετεύχθη και η εφημερίδα διαμηνύει σε αυστηρό τόνο ότι θα πρέπει να επικρατήσει:

«έστω την υστάτην ώραν η σωφροσύνη» γιατί «η διάσπασις των ψήφων το αντιλαμβάνονται και οι ίδιοι είναι ΠΡΟΔΟΣΙΑ (σ.σ. με κεφαλαία στο πρωτότυπο)... Η Θεσσαλονίκη, η δημοκρατική Θεσσαλονίκη δεν θα συγχωρήση την απειθαρχίαν». ⁹³⁷

Τελικά η ΕΔΑ κερδίζει όχι μόνο το δήμο Θεσσαλονίκης αλλά την πρωτεύουσα και τις μεγαλύτερες πόλεις της χώρας (Πειραιά, Λάρισα, Βόλο, Καβάλα. Ηράκλειο, Πάτρα). ⁹³⁸ Παρά ταύτα η «Μ» παρουσιάζει τα αποτελέσματα των εκλογών υπό εντελώς διαφορετικό πρίσμα, εν σχέσει με την ΕΡΕ:

«Το Κέντρον επηύξησε τας δυνάμεις του ενώ η ΕΡΕ υπέστη νέαν σοβαράν πτώσιν», «Εις Θεσσαλίαν και άλλας περιοχάς η ήττα των συνδυασμών της Δεξιάς προσέλαβε μορφήν πανωλεθρίας» ενώ μόλις σε β' θέμα αναφέρεται ότι «Εις την Θεσσαλονίκην εξελέγη ο κ. Τσίρος, συνεργαζόμενος μετά της ΕΔΑ, λαβών το 49,7% των ψήφων, ο κ. Καζινάρης της ΕΡΕ έλαβε 33.6%» ενώ ο μέχρι τότε δήμαρχος Παπαηλιάκης «με αμιγή συνδυασμόν του Κέντρου 14,7%. Εις Καλαμαριάν, Συκιές και Αμπελοκήπους εξελέγησαν οι υποστηριζόμενοι υπό της ΕΔΑ».

Στο μεταξύ, από το καλοκαίρι του 1964 αρχίζει να εκδηλώνεται εσωκομματική κρίση στην Ε.Κ., με κύρια αιτία τις διστάμενες απόψεις για την αντιμετώπιση της κυπριακής κρίσης. ⁹³⁹ Η εφημερίδα βέβαια συνεχίζει να στηρίζει με θερμή το κυβερνητικό έργο με πρωτοσέλιδους τίτλους όπως: «Δόξαν του λαού αποτελούν όσα έγιναν εντός εξ μηνών», ⁹⁴⁰ «Αποκαθίστανται οι

⁹³⁶ «Μ» 12.6.1964.

⁹³⁷ «Μ» 16.6.1964

⁹³⁸ Νικολακόπουλος ό.π., σ. 345

⁹³⁹ ό.π. 348 Βλ. επίσης για το Κυπριακό τις θέσεις της «Μ» σε κύρια άρθρα 28.6.1964, 2.7.1964, 22.7.1964, 15.8.1964, 28.8.1964 κ.α. που συνοψίζονται στον εύγλωττο τίτλο της «Μ» 19.8.1964 «Η ΕΡΕ εσταύρωσε την Κύπρον και το Κέντρον αγωνίζεται να της χαρίση την ανάστασιν»

⁹⁴⁰ «Μ» 27.9.1964

αδικηθέντες»,⁹⁴¹ «Επαναστατικά μέτρα δια την γεωργίαν ετοιμάζει η κυβέρνηση»,⁹⁴² «Θεμελιώνομεν νέαν Ελλάδα τονίζει ο κ. Παπανδρέου»⁹⁴³ και να παρουσιάζει με ρεπορτάζ της τα έργα και τις ημέρες της ΕΡΕ, χρησιμοποιώντας οξείες εκφράσεις- «Φαυλότης και συναλλαγή πρωτοφανούς εκτάσεως επεκράτουν εις την ΔΕΗ επί των ημερών της ΕΡΕ».⁹⁴⁴ Στις αρχές του Νοεμβρίου, η εσωκομματική κρίση θα εκδηλωθεί με επικρίσεις δια του Κεντρώου Τύπου στο πρόσωπο του Ανδρέα Παπανδρέου, την οποία όμως η «Μ» θα παρουσιάσει ως «εκστρατεία της οικονομικής ολιγαρχίας εναντίον του».⁹⁴⁵ Ο Α. Παπανδρέου αναγκάζεται σε παραίτηση από την κυβέρνηση, κάτι που η «Μ» παρουσιάζει ως «Ολόκληρον το υπουργικόν συμβούλιον αλληλέγγυον του κ. Ανδ. Παπανδρέου»⁹⁴⁶ και «Η βουλή κατεδίκασε τους συκοφάντας και εδικαίωσε τον κ. Ανδρ. Παπανδρέου».⁹⁴⁷

Εν όψει του ανασχηματισμού η «Μ» παρεμβαίνει με κύριο άρθρο της. Παρόλο που αναγνωρίζει ότι «έργον μιας εφημερίδος δεν είναι βεβαίως να παρεμβαίνει» στα σχέδια της ηγεσίας ως προς τη σύνθεση της κυβέρνησης, σημειώνει ότι αποτελεί «κοινή μακεδονική πεποίθησις» ότι «η βόρειος Ελλάς δεν έχει αντιπροσωπευθή επαξίως και κατ' αναλογίαν εις την συγκρότησιν της πρώτης, της παρούσης κυβερνήσεως της Ένωσης Κέντρου».⁹⁴⁸ Η εφημερίδα θα επαναφέρει το αίτημα με ακόμη πιο επιτακτικό τρόπο, σημειώνοντας ότι «Η Μακεδονία, η βόρειος Ελλάς, γενικώτερον δεν ζητεί την μερίδα του λέοντος -καίτοι θα είχεν όλον το ηθικόν δικαίωμα να την αξιώση- ζητεί όμως ίση μεταχείρισιν».⁹⁴⁹

Η δυστοκία εντός της Ε.Κ. συνεχίζεται και μετά τον ανασχηματισμό, καθώς ο Παπαπολίτης μαζί με 15 βουλευτές κατέθεσαν δήλωση ανεξαρτησίας και ο Παπανδρέου έθεσε το δίλημμα «Αρραγές μέτωπον εις την βουλή ή εκλογαί».⁹⁵⁰ Μετά την ανάκληση της ανεξαρτητοποίησης των

⁹⁴¹ «Μ» 3.10.1964

⁹⁴² «Μ» 11.10.1964

⁹⁴³ «Μ» 27.10.1964

⁹⁴⁴ «Μ» 10.9.1964

⁹⁴⁵ «Μ» 13.11.1964

⁹⁴⁶ «Μ» 17.11.1964

⁹⁴⁷ «Μ» 19.11.1964

⁹⁴⁸ «Μ» 17.12.1964

⁹⁴⁹ «Μ» 3.1.1965

⁹⁵⁰ «Μ» 8.1.1965

βουλευτών, η «Μ» προβάλλει στο πρωτοσέλιδο την εκτίμηση ότι «Η τετραετία θα εξαντληθή. Ακλόνητος η κυβέρνηση προχωρεί εις το έργον της».⁹⁵¹ Για να αντιμετωπίσει τις πολύπλευρες επιθέσεις, η κυβέρνηση οξύνει την αντιπαράθεση με την ΕΡΕ. Έτσι αποδέχεται την πρόταση της ΕΔΑ και «Αρχίζουν αι ανακρίσεις κατά του κ. Καραμανλή»⁹⁵² με αντικείμενο τα κυβερνητικά πεπραγμένα, με επίκεντρο τη ΔΕΗ. Την επιλογή αυτή θα υποστηρίξει με οκτάστηλο κύριο άρθρο της η «Μ» επισημαίνοντας ότι:

«...απεκαλύφθησαν κατά την μάχην αυτήν ανατριχιαστικά λεπτομέρεια κομματικής κακοήθειας... Η ΕΡΕ είναι φασισμός και υπήρξεν κράτος αστυνομικόν... Η κυβέρνηση της Δημοκρατίας βαδίζουσα προς την τετραετίαν δεν θα παραλείψη να καταστείση το εθνικόν κλίμα καθαρώτερον. Ας γίνη η υπόσχεσις αυτή μια προειδοποίησις δια τους έχοντας λόγους να τρέμουν την Επιχείρησιν Καθαρόν».⁹⁵³

⁹⁵¹ «Μ» 10.1.1964

⁹⁵² «Μ» 7.2.1965

⁹⁵³ «Μ» 28.2.1965. Βλ. επίσης ενδεικτικά πρωτοσέλιδα για το ίδιο θέμα στις 5.5.1965, 30.5.1965. Επίσης, «Μ» 17.6.1965 «Ο κ. Παπανδρέου ετάχθη υπέρ της παραγραφής», «Μ» 22.6.1965 «Η βουλή εδέχθη παραγραφήν και δια τα «μυστικά κονδύλια»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΣΤΗ ΧΟΥΝΤΑ

Στις 19 Φεβρουαρίου ο αρχηγός της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλος πραγματοποιεί ανοικτή συγκέντρωση και διατυπώνει για πρώτη φορά δημοσίως την ιδέα στήριξης από την ΕΡΕ κυβέρνησης Ε.Κ. υπό άλλο πρωθυπουργό.⁹⁵⁴ Η ιδέα θα γίνει πραγματικότητα πέντε μήνες αργότερα, με τα γεγονότα που έγιναν γνωστά ως «Ιουλιανά». Το κεφάλαιο αυτό παρακολουθεί τα πρωτοσέλιδα της «Μ» πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την αποστασία, μέχρι τον Απρίλιο το 1967. Ο εκδότης «πατάει σε δύο βάρκες», καθώς στα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας φαίνεται να συνεχίζει να υποστηρίζει τον Παπανδρέου, αλλά όπως αναφέραμε στο 1^ο κεφάλαιο, ο ίδιος στο παρασκήνιο φέρεται να στηρίζει ή και να προωθεί τη λύση Στεφανόπουλου, ως λύση σταθερότητας. Το γεγονός πάντως δεν περνά απαρατήρητο από το αναγνωστικό κοινό, που προχωρά σε κάψιμο φύλλων της «Μακεδονίας».

8.1 Πορεία προς τα «Ιουλιανά»

Την επομένη της ομιλίας Κανελλόπουλου ο τίτλος της «Μ» δίνει έμφαση στον περιορισμένο όγκο της συγκέντρωσης και μόνο στον υπότιτλο αναφέρει ότι:

«Ο κ. Κανελλόπουλος δεν ετόλμησε να ζητήσει απευθείας εκλογάς. Έθεσεν ως πολιτικόν αίτημα: την απομάκρυνσιν του κ. Παπανδρέου, νέαν κυβέρνησιν εκ της βουλής ή ‘καθαρώς εθνικήν’ υπηρεσιακήν».⁹⁵⁵

Αμέσως μετά ο αρχηγός της Ε.Κ. πέρασε στην αντεπίθεση, αποκαλύπτοντας στη βουλή «σχέδιον βιασμού της θελήσεως του λαού υπογεγραμμένον από την στρατιωτικήν ηγεσίαν και εγκεκριμένον από τον Κων. Καραμανλή».⁹⁵⁶ Η πολεμική της Ε.Κ. συνεχίζεται και η επιχειρηματολογία υιοθετείται σε διαδοχικά πρωτοσέλιδα της «Μ»

«Κοινοβουλευτικός μανδύας φασισμού η ΕΡΕ» «Ανεξίτηλον στίγμα το σχέδιον συνωμοσίας»,⁹⁵⁷ «Διώκονται οι ένοχοι της συνωμοσίας»,⁹⁵⁸ «Εκλογικόν και όχι πολεμικόν είναι το σχέδιον ‘Περικλής’»,⁹⁵⁹ «Η Δεξιά επιβουλεύεται την ενότητα του

⁹⁵⁴ Λιναρδάτος (2010), ό.π. σ. 444

⁹⁵⁵ «Μ» 20.2.1965 «Πενιχρά η συγκέντρωσις της ΕΡΕ παρά την τεραστίαν προπαρασκευήν». Βλ. επίσης «Μ» 3.4.1965 «Δεν θα φύγη ο Παπανδρέου», «Απάντησις του κ. πρωθυπουργού εις το καταγέλαστον σύνθημα του αρχηγού της ΕΡΕ»

⁹⁵⁶ «Μ» 24.2.1965

⁹⁵⁷ «Μ» 25.2.1965

⁹⁵⁸ «Μ» 26.2.1965

⁹⁵⁹ «Μ» 2.3.1965

στρατού»⁹⁶⁰,»Θα αποβληθούν του στρατού τα υπολείμματα του ΙΔΕΑ».⁹⁶¹

Στο μεταξύ έχει επανέλθει ο Ανδρέας Παπανδρέου στην κυβέρνηση και στις 19 Μαΐου ο Ημερήσιος Κήρυξ της Λάρισας αποκαλύπτει την ύπαρξη του «Ασπίδα» αφήνοντας υπονοούμενα για την ανάμειξή του. Η «Μ» σπεύδει την επομένη να διαβεβαιώσει ότι «Μεγαλοποιείται ασήμαντος κίνησης ελάχιστων κατώτερων αξιωματικών στερούμενη οιασδήποτε σοβαρότητας. Φανταστικά τα γραφέντα ότι ηγείται προσωπικότης της Ενώσεως Κέντρου».⁹⁶²

Το πολιτικό κλίμα οξύνεται, καθώς «Ανακρίσεις και δια τον ΙΔΕΑ αρχίζει ο κ. Σίμος»,⁹⁶³ οι υποθέσεις «'ΑΣΠΙΔΑ' και 'Περικλής' εις το στρατοδικεϊόν»⁹⁶⁴ και σε αυτά έρχεται να προστεθεί και η δολιοφθορά του, μετέπειτα δικτάτορα, Γ. Παπαδόπουλου στον Έβρο, περιστατικό για το οποίο η «Μ» διερωτάται: «Σαμποτάζ η σκευωρία της ΕΡΕ; Ύποπτος ο προκληθείς θόρυβος», «Μέλος της επιτροπής του σχεδίου 'Περικλής' και στέλεχος της ΚΥΠ επί Καραμανλή ο ανακαλύψας την δολοφθοράν ταγματάρχης».⁹⁶⁵ Σε αυτό το πολιτικά βαρύ κλίμα η κυβέρνηση «έθεσε ζήτημα εμπιστοσύνης δια να διαπιστωθή η απόλυτος ενότης του Κέντρου» ώστε να αποτελέσει «εγγύηση εξαντλήσεως ολοκλήρου της τετραετίας»⁹⁶⁶ και αμέσως μετά την «πανηγυρική»⁹⁶⁷ κατά τη «Μ» ψήφο εμπιστοσύνης ο Παπανδρέου αποφασίζει την απομάκρυνση του Π. Γαρουφαλλιά.

8.2 Η Αποστασία

Τις πρώτες ημέρες του Ιουλίου η «Μ» δημοσιεύει τα δεκάδες τηλεγραφήματα από οργανώσεις και σωματεία από όλη την Ελλάδα, που δηλώνουν την ανησυχία τους για ενδεχόμενη (ή διαβλεπόμενη) «σκευωρία εναντίον της δημοκρατικά εκλεγμένης κυβέρνησης», διακηρύττει ότι «Ο λαός καλεί τον κ. Παπανδρέου να συντρίψει τους συνωμότες»,⁹⁶⁸ ενώ παράλληλα διαβεβαιώνει

⁹⁶⁰ «Μ» 21.5.1965

⁹⁶¹ «Μ» 23.5.1965

⁹⁶² «Μ» 20.5.1965 Το θέμα του «Ασπίδα» θα βρεθεί στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας πολλές φορές την επόμενη διετία. Για το διάστημα μέχρι την κρίση του Ιουλίου βλ. επίσης 25 και 26.5.1965, 2 και 3.6.1965, 8.7.1965

⁹⁶³ «Μ» 28.5.1965

⁹⁶⁴ «Μ» 8.6.1965

⁹⁶⁵ «Μ» 13.6.1965

⁹⁶⁶ «Μ» 22.6.1965

⁹⁶⁷ «Μ» 26.6.1965

⁹⁶⁸ «Μ» 10.7.1967

ότι είναι «Αρραγής η ενότης της Ενωσ. Κέντρου»⁹⁶⁹ και «Ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος».⁹⁷⁰ Όμως σύντομα αυτές οι περιγραφές θα αποδειχθούν «μαγική εικόνα». Η χώρα οδεύει «Προς πολιτικήν κρίσιν», ενώ «Ο λαός κινητοποιείται, δια την περιφρούρισιν των δημοκρατικών θεσμών».⁹⁷¹ Η εφημερίδα δημοσιεύει την φωτογραφία του Γ. Παπανδρέου με λεζάντα «ο εκλεκτός του λαού, ο μαχητής της δημοκρατίας, ο λαοπρόβλητος κυβερνήτης κ. Γ. Παπανδρέου, τον οποίον εξηνάγκασαν εις παραίτησιν οι κύκλοι της ανωμαλίας» και δίνει στη δημοσιότητα τις επιστολές που αντάλλαξαν Παπανδρέου και βασιλιάς από τις αρχές του μήνα, ενώ τις πολιτικές εξελίξεις της 15^{ης} Ιουλίου⁹⁷² η εφημερίδα τις περιγράφει στον τίτλο ως «Πολιτικό πραξικόπημα» και ως «Πραξικοπηματικήν λύσιν» που έδωσε:

«ο ρυθμιστής του πολιτεύματος χωρίς καμμίαν ουδαμόθεν ένδειξιν ότι ο λαοπρόβλητος πρωθυπουργός ήλθεν εις αντίθεσιν με την πλειοψηφίαν του λαού και χωρίς κανέναν λόγον προβλεπόμενον υπό του Συντάγματος».⁹⁷³

Δυο μέρες μετά η «Μακεδονία» αρχίζει δειλά δειλά να αναφέρεται σε «έγκυρους κύκλους» της Ε.Κ. που αναφέρουν ότι «οι συνωμότες έχουν αρχίσει εκστρατεία ψιθύρων», λέγοντας

«ότι αυτοί είναι πρόθυμοι δια να αποτραπούν εκλογαί, να παραιτηθούν και σήμερον ακόμη εάν παραμερισθεί ο κ. Γ. Παπανδρέου και να ευρεθή πρόσωπον νέον συγκεντρώνον την εμπιστοσύνην όλων των βουλευτών της Ενώσεως Κέντρου δια να αναλάβη τον σχηματισμό κυβερνήσεως».⁹⁷⁴

Η δεύτερη εβδομάδα της πολιτικής κρίσης ξεκινά με διαδηλώσεις υπέρ του Παπανδρέου. Η «Μακεδονία» κυκλοφορεί με τίτλο «Θρίαμβος της Δημοκρατίας» και φωτογραφίες από τη

⁹⁶⁹ «Μ» 11.7.1965

⁹⁷⁰ «Μ» 13.7.1965

⁹⁷¹ «Μ» 15.7.1965

⁹⁷² Ο Βόδενας θυμάται (Χριστοδούλου, ό.π. σ139) ότι ο Βελλίδης διοργάνωσε τη δεξίωση στις 15 Ιουλίου 1965 για την ενηλικίωση της κόρης του Κατερίνας για να δείξει ότι δεν είχε σχέση με τα τεκταινόμενα, ενώ ο Γ. Παπανδρέου δεν προσήλθε στη δεξίωση. Η ίδια η Βελλίδη, (ό.π., σ.17) λέει ότι γεννήθηκε τον Φεβρουάριο του 1947, οπότε ο εορτασμός των 18ων γενεθλίων της έγινε με κάποιους μήνες καθυστέρηση. Ο Χριστοδούλου (ό.π. σ.61) δημοσιεύει μια φωτογραφία από αυτή τη δεξίωση με τον Βελλίδη και τον Στεφανοπουλο να κάθονται δίπλα δίπλα. Όταν τέθηκε αυτό το στοιχείο υπόψιν της κ. Βελλίδη η ίδια διέψευσε ότι είχαν οποιαδήποτε συσχέτιση τα δύο περιστατικά, ενώ στο βιβλίο της αναφέρει ότι ήταν παρών και ο Γεώργιος Παπανδρέου.

⁹⁷³ «Μ» 16.7.1965

⁹⁷⁴ «Μ» 18.7.1965

«λαοθάλασσα» που συγκεντρώθηκε έξω από το Καστρί, κάνει λόγο για «ψευδοκυβέρνησιν των ανδρείκελων».⁹⁷⁵ Παράλληλα όμως, για πρώτη φορά από την αρχή της κρίσης, η εφημερίδα αναφέρεται ξεκάθαρα στις συνεννοήσεις βουλευτών και παραγόντων της Ε.Κ. που θεωρούν τη λύση Στεφανόπουλου ως

«μόνην δυνάμενην να αποτελέση την διάδοχον βιώσιμον κατάστασιν και την προκρίνουν χάριν και διατηρήσεως της συνοχής της Ενώσεως Κέντρου (...) και δια την απομάκρυνσιν πάσης εκτροπής από αντιδημοκρατικές λύσεις αι οποίαι θα αποβούν μοιραίαι για την χώραν».⁹⁷⁶

Διαδηλώσεις οργανώνονται και στη Θεσσαλονίκη και η «Μ» απευθύνει κάλεσμα στους «μαχητές της Δημοκρατίας» να κατακλύσουν το γήπεδο του ΠΑΟΚ όπου θα γίνει η συγκέντρωση ενώ προβλέπει ότι «Θα πέσει εις την βουλήν η ψευδοκυβέρνησις».⁹⁷⁷ Μετά τη δολοφονία του Σ. Πέτρουλα, η εφημερίδα καταγγέλλει ότι «Όργιον αίματος και βίας εξαπέλυσε κατά του λαού η ψευτοκυβέρνησις»⁹⁷⁸ και σε εκτενές άρθρο γνώμης που δημοσιεύει, εξάρει τη στάση του «λαοπρόβλητου» πρωθυπουργού:

«να παραμείνη εις την αξιοπρεπή θέσιν του ηγέτου που ημπορεί και να ποδηγετήσει και να καταστή το φράγμα εις την ανωμαλίαν που απεργάζεται η δήθεν εναντίον της ανωμαλίας αγωνιζόμενη κυβέρνησις των αποστατών».

Ο αρθρογράφος, ωσάν να μιλά εξ ονόματός του, σημειώνει ότι ο Γ. Παπανδρέου:

«Απέφυγε από της πρώτης στιγμής οιανδήποτε αιχμήν εναντίον του στέμματος διότι γνωρίζει ότι το Στέμμα ΥΠΗΡΞΕ ΘΥΜΑ ΜΗΧΑΝΟΡΡΑΦΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ. (σ.σ. κεφαλαία στο πρωτότυπο) Και διότι ελπίζει πάντοτε ότι τα λάθη όταν δεν προέρχονται από διάθεσιν δολίαν, ΕΠΑΝΟΡΘΟΥΝΤΑΙ(...)»⁹⁷⁹

Επηρεασμένος από τη δολοφονία του Πέτρουλα, ο αρθρογράφος φαίνεται να ανακαλεί μνήμες του εμφυλίου πολέμου:

«Υπάρχη ακόμη καιρός δια να περισωθή ό,τι εκτίθεται ήδη εις κίνδυνον τρομακτικόν. Υπάρχη καιρός δια να αποσοβηθή ένας τραγικότερος εθνικός διχασμός, τον οποίον

⁹⁷⁵ «Μ» 20.7.1965

⁹⁷⁶ «Μ» 20.7.1965

⁹⁷⁷ «Μ» 21.7.1965

⁹⁷⁸ «Μ» 22.7.1965

⁹⁷⁹ «Μ» 22.7.1965 «Ενόςω υπάρχη ακόμα καιρός. Και υπάρχη»

ΠΡΟΕΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΑΝ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟΙ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΜΥΩΠΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ, με την απροσδόκητον συνδρομήν ανθρώπων των οποίων η απελπιστική έλλειψις αισθήματος ευθύνης πραγματικώς εκπλήσσει και τους ψυχραιμότερους. Υπάρχει καιρός για να επανέλθη η γαλήνη εις την ψυχήν του λαού, αλλά πρωτίστως δια να αποκατασταθή η διαταραχθείσα συνταγματική τάξις. Διότι η εκτροπή εκ της τάξεως αυτής ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΖΕΙ ΔΕΙΝΑ»⁹⁸⁰

Παρόλο όμως που αναγνωρίζει ότι ο λαός εξέλεξε την Ε.Κ. και ότι τα κόμματα δεν είναι αθροίσματα βουλευτών χωρίς επικεφαλής, δεν προτείνει σε κανένα σημείο του άρθρου ούτε να σχηματίσει κυβέρνηση ο Γ. Παπανδρέου, ούτε να πάει η χώρα σε εκλογές:

«(...) η Ένωσις Κέντρου αναδειχθείσα εκ των καλπών ως το υπεύθυνον κόμμα δια την διακυβέρνησιν του τόπου δεν απεστερήθη του δικαιώματος τούτου, το οποίον αντλεί εκ της θελήσεως και της επιταγής του λαού. (...) Και εδηλώθη από της πρώτης στιγμής από της πλευράς του βασιλέως ότι επιθυμία του είναι να συνεργασθή μετά του κόμματος της πλειοψηφίας. ΑΛΛΑ ΤΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΘΡΟΙΣΜΑΤΑ ΑΤΟΜΩΝ ΑΝΕΥ ΚΕΦΑΛΗΣ. Και η κεφαλή είναι ακριβώς η δίδουσα την έκφρασιν και την φυσιογνωμίαν και το πολιτικόν περιεχόμενον των κομμάτων. (...) Το απαράδεκτον τούτο, εις το οποίον ωδήγησαν οι άφρονες σύμβουλοι του Στέμματος υπεραισιοδοξήσαντες τόσον ως προς την συνεκτικότητα της Ενώσεως Κέντρου όσον και προς την ΑΝΟΧΗΝ του δημοκρατικού λαού, ΕΙΝΑΙ ΑΚΟΜΗ ΔΥΝΑΤΟΝ ΚΑΙ ΕΠΙΒΕΒΛΗΜΕΝΟΝ να επανορθωθή» (σ.σ. οι φράσεις με κεφαλαία δημοσιεύονται όπως στο πρωτότυπο).⁹⁸¹

Η «Μακεδονία» παρεμβαίνει την επομένη, με νέο άρθρο γνώμης,⁹⁸² με το οποίο καλεί τα ηγετικά στελέχη της Ε.Κ. να αναλάβουν τις ευθύνες τους και να επαναφέρουν την χώρα στην πολιτική και κοινοβουλευτική ομαλότητα με γνήσια κυβέρνηση της Ενώσεως Κέντρου, χωρίς... προκαταλήψεις. Ωστόσο η εφημερίδα δεν προτείνει πουθενά τη λύση που προβάλλει ο αρχηγός της Ε.Κ., δηλαδή είτε σχηματισμό κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον επικεφαλής του πλειοψηφούντος κόμματος ή προσφυγή στις κάλπες, όπως επιτάσσει το Σύνταγμα. Αντιθέτως επιμένει στη λύση της «γνήσιας κυβέρνησης της Ε.Κ.» με ό,τι κι αν σημαίνει αυτό. Η εφημερίδα τονίζει ότι «ο ανώτατος άρχων, ως ρυθμιστής του πολιτεύματος έχει εις χείρας του όλα τα στοιχεία» δηλαδή «η απουσία

⁹⁸⁰ ό.π.

⁹⁸¹ ό.π.

⁹⁸² «Μ» 23.7.1965 «Η ώρα των αποφάσεων»

πάσης κοινοβουλευτικής βάσεως εις την οποίαν να στηριχθή η ψευδοκυβέρνησις Νόβα», η «ογκώδης πλειοψηφία της βουλής η οποία παραμένει πιστή εις τον Γεώργιον Παπανδρέου» και «η φωνή του λαού» και καλεί τον νεαρό βασιλέα που «έχει αποδείξει ότι δεν στερείται τόλμης» να αποπέμψει την κυβέρνηση Νόβα, και να δώσει την επιβαλλόμενη λύση, δηλαδή «γνήσια κυβέρνησι της Ενώσεως Κέντρου. Ουδεμία άλλη. Καμμία παρέκκλισις από τας βασικάς και ορθοδόξους επιταγάς του Συντάγματος και του Κοινοβουλευτισμού». Σε άλλο σημείο η εφημερίδα τονίζει με νόημα ότι σήμανε η ώρα για τα ηγετικά στελέχη της Ε.Κ. που:

«γνωρίζουν καλώς ποίον είναι το χρέος των κατά την κρίσιμον αυτήν ώρα. Ο λαός τους παρακολουθεί και απαιτεί από αυτούς: να επαναφέρουν την χώραν εις την πολιτικήν και κοινοβουλευτικήν ομαλότητα με γνήσιαν κυβέρνησιν της Ενώσεως Κέντρου. Χωρίς προκαταλήψεις, χωρίς μισαλλοδοξίας, χωρίς προσωπικάς αδυναμίας, χωρίς πάθη».⁹⁸³

Σταδιακά η εφημερίδα αρχίζει να γράφει αορίστως για τους προτείνοντες τον παραμερισμό του Γ. Παπανδρέου και την υιοθέτηση «τρίτης λύσης», αφήνοντας αιχμές ότι η κατάσταση δεν μπορεί να εκκαθαριστεί:

«... μετά την κατηγορηματικήν άρνησιν του αρχηγού της Ενώσεως Κέντρου κ. Γ. Παπανδρέου να δεχθή και απλήν, έστω, συζήτησιν περί τρίτων λύσεων αι οποίαι θα οδηγήσουν κατά τους προτείνοντας αυτάς εις άμεσον παραίτησιν της κυβερνήσεως Νόβα αλλά και εις προσωρινόν παραμερισμόν του κ. Παπανδρέου δια της αναθέσεως της πρωθυπουργίας εις στέλεχος της Ενώσεως Κέντρου».⁹⁸⁴

Η εφημερίδα φιλοξενεί στο πρωτοσέλιδο και δήλωση του Στ. Στεφανόπουλου ότι «η λύσις δύναται να προέλθη δι αποφάσεως της κοινοβουλευτικής ομάδας της Ενώσεως Κέντρου η οποία προέρχεται από το 53% του λαού».

Στις 26 Ιουλίου 1965 υπογράφεται το «μνημόνιο» βουλευτών της ΕΚ- εκδοτών (μεταξύ αυτών και ο Βελλίδης) για την υποστήριξη της λύσης Στεφανόπουλο και την επομένη η «Μ» την παρουσιάζει για πρώτη φορά ως μία εκ των δυο ενδεδειγμένων και συνεπών με τις επιταγές του Συντάγματος. Σε ρεπορτάζ σημειώνεται ότι, σύμφωνα με πολιτικούς παρατηρητές υπάρχουν δύο επιλογές: είτε ανάθεση της εντολής στον Γ. Παπανδρέου που θεωρείται «η πλέον ορθόδοξος και ανταποκρινόμενη προς τας κοινοβουλευτικάς επιταγάς, χωρίς καμμία εκτροπήν», είτε:

«η ανάθεσις της εντολής εις τον τέως αντιπρόεδρον της κυβερνήσεως κ. Σ.

⁹⁸³ «Μ» 23.7.1965

⁹⁸⁴ «Μ» 25.7.1965

Στεφανόπουλον, εις το πρόσωπον του οποίου συγκεντρώνονται αι προτιμήσεις πλείστων βουλευτών της Ενώσεως Κέντρου» εφόσον υπήρχε «η εκ των προτέρων συγκατάθεσις του αρχηγού της Ενώσεως Κέντρο» (...) Αμφότεραι αι ανωτέρω λύσεις κρίνονται ως περιέχουσai όλα τα στοιχεία της νομιμότητος». ⁹⁸⁵

8.3 Η «τρίτη λύση»

Ενώ ο Παπανδρέου εξακολουθεί να θεωρεί «ως μόνην λύσιν την άμεσον προσφυγήν εις τας εκλογάς» εντείνεται «η κίνησις βουλευτών δια λύσιν Στεφανόπουλου» αλλά για να συμβεί αυτό είναι απαραίτητη η «απομάκρυνσις του κ. Γ. Παπανδρέου εκ των σημερινών άκαμπτων θέσεών του». ⁹⁸⁶ Χωρίς να υπάρχει προφανής λόγος εκ της επικαιρότητας, η εφημερίδα δημοσιεύει στο πρωτοσέλιδο μια φωτογραφία του βουλευτή της Ε.Κ. (και μετέπειτα αποστάτη) Σάββα Παπαπολίτη, με μια εγκωμιαστική λεζάντα που τον αναφέρει ως «συνεπή μαχητή της δημοκρατίας». Τα περί πρωτοκόλλου έχουν διαρρεύσει στον τύπο της ΕΡΕ αλλά με δήλωσή του ο Στ. Στεφανόπουλος τα διαψεύδει, χωρίς καμία αναφορά περί συμμετοχής και εκδοτών στη συμφωνία. Παράλληλα η εφημερίδα συνεχίζει να καταγράφει το πάθος των διαδηλώσεων υπέρ του Παπανδρέου που συνιστούν «Δημοψήφισμα υπέρ της δημοκρατίας και του κ. Παπανδρέου». ⁹⁸⁷

Καθώς η κρίση παρατείνεται, η «Μ» παρεμβαίνει με ένα κύριο άρθρο, κάνοντας λόγο για «άθλιον πραξικόπημα», «κοινοβουλευτική οπερέτα» και (με κεφαλαία στο πρωτότυπο) «λαίμαργον προσκόλλησιν εις τα αρπαγέντα δολίως χαρτοφυλάκια» από την κυβέρνηση Νόβα. ⁹⁸⁸ Σημειώνει ότι αν τηρούταν οι νόμοι της Δημοκρατίας «θα εκαλείτο ο αρχηγός της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας δια να σχηματίση την νέαν κυβέρνησιν» αλλά επειδή υπάρχουν «ΟΙ ΚΑΙΡΟΣΚΟΠΟΙ ΤΩΝ ΑΝΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΕΡΑΣΤΑΙ ΤΗΣ ΑΝΩΜΑΛΙΑΣ» (με κεφαλαία στο πρωτότυπο) η εφημερίδα εξετάζει τα τρία πιθανά σενάρια που συζητώνται: α) σχηματισμός κυβέρνησης εκ προσωπικοτήτων εκτός κοινοβουλίου με την ψήφο της βουλής, μέχρι να εκτονωθεί η κατάσταση. ⁹⁸⁹ Όμως κατά την εφημερίδα, οι εξωκοινοβουλευτικοί:

«είναι συνήθως εκτός επαφής με τα μεγάλα προβλήματα της χώρας» «γνωρίζουν ότι δεν πρόκειται να λογοδοτήσουν», «ενίστε φθάνουν μέχρις ασυδοσίας. (...) Τα

⁹⁸⁵ «Μ» 27.7.1965

⁹⁸⁶ «Μ» 28.7.1965

⁹⁸⁷ «Μ» 29.7.1965

⁹⁸⁸ «Μ» 1.8.1965 «Η μόνη νόμιμος κάθαρση»

⁹⁸⁹ ό.π.

προβλήματα της παρούσης ώρας, εσωτερικά και εξωτερικά, ΔΕΝ ΕΠΙΤΡΕΠΟΥΝ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΥΣ ΤΟΥ ΕΙΔΟΥΣ ΑΥΤΟΥ. (...) Πέρα όμως όλων τούτων, θα ήτο ως να ανεγνωρίζετο και να διελαλείτο ότι ο πολιτικός μας κόσμος στερείται ο ίδιος προσωπικοτήτων ικανών να κυβερνήσουν τον τόπον (...) είναι τούτο βαρύ πλήγμα κατά του γοήτρου του κοινοβουλευτισμού και υπό τας παρούσας μάλιστα συνθήκας θα έπρεπεν αντιθέτως το κοινοβουλευτικόν αξίωμα να περιφρουρηθή από τους φανερούς και κρύφious προπαγανδιστές της δικτατορίας»⁹⁹⁰

β) σχηματισμός κυβέρνησης από μέλη της πλειοψηφίας ή και κυβέρνηση συνεργασίας με πρωθυπουργό εξωκοινοβουλευτική προσωπικότητα. Αλλά και σε αυτή την περίπτωση αναρωτιέται:

«ΜΗΠΩΣ Ο ΛΑΟΣ ΔΕΝ ΥΠΕΔΕΙΞΕΝ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΝ; (...) Πρέπει δηλαδή να τιμωρηθή ο λαοπρόβλητος κυβερνήτης, διότι υπήρξε θύμα του αυλικού πραξικοπήματος και πρέπει ΝΑ ΤΙΜΩΡΗΘΗ Ο ΛΑΟΣ ο οποίος ευρίσκεται από δεκαπενθημέρου εν συναγερμώ, ΔΙΟΤΙ ΑΠΑΙΤΕΙ ΝΑ ΓΙΝΗ ΣΕΒΑΣΤΗ Η ΘΕΛΗΣΙΣ ΤΟΥ;»⁹⁹¹

γ) Ο σχηματισμός μεταβατικής κυβέρνησης στην οποία η βουλή θα δώσει εντολή να κυβερνήσει για ορισμένο διάστημα,

«μέχρι αποκαταστάσεως συνθηκών ομαλού πολιτικού βίου, προς δειξαγωγήν εκλογών. Αλλά τη μεταβατικήν αυτή κυβέρνησιν ΟΥΔΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΔΙΑΤΕΘΕΙΜΕΝΟΣ ΝΑ ΔΕΧΘΗ ακριβώς για τους λόγους που δεν θα εδέχετο και την κυβέρνησιν των προσωπικοτήτων.»⁹⁹²

Κατά την εφημερίδα υπάρχει μία και μόνη λύση:

«Ο Ελληνικός λαός δεν θα ήτο διόλου πρόθυμος να γίνει σιωπηλός αποδέκτης οιασδήποτε εκ των ως άνω λύσεων, οποιοσδήποτε και αν τας προτείνη. Διότι έχει σαφή συνείδησιν ότι θα απετέλει τούτο απροσχημάτιστον νόθευσιν του πολιτεύματος. ΜΙΑ ΚΑΙ ΜΟΝΗ ΤΙΜΙΑ, ΚΑΘΑΡΗ και σύμφωνος προς τους συνταγματικούς ορισμούς λύσις υπάρχει, εις περίπτωσιν κατά την οποίαν η νέα κυβέρνησις δεν περιέλθει εις τους νομίμους αντιπροσώπους τους οποίους ηθέλησεν ο λαός: Η ΛΥΣΙΣ ΤΟΥ

⁹⁹⁰ ό.π.

⁹⁹¹ ό.π.

⁹⁹² ό.π.

ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΠΡΟΣ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ ΤΩΝ 45 ΗΜΕΡΩΝ. Η αναιτίως της Ενώσεως Κέντρου και του αρχηγού της δημιουργηθείσα κρίσις, θα οδηγηθή τότε προς την νόμιμον κάθαρσίν της. Αποτελεί τούτο ΕΠΙΤΑΚΤΙΚΗΝ ΑΞΙΩΣΙΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ, του υπέρτατου δικαστού». ⁹⁹³

Η «ψευδοκυβέρνηση» Νόβα, όπως την αποκαλεί η «Μ» δεν κατάφερε να πάρει ψήφο εμπιστοσύνης ενώ «Χιλιάδες λαού εις την πλατείαν Συντάγματος επανηγύριζον τας πρωινάς ώρας την νίκην» κρατώντας φωτογραφίες του Παπανδρέου. ⁹⁹⁴ Σε αυτό το κλίμα πολιτικής έντασης η «Μακεδονία» δημοσιεύει ένα ακόμη άρθρο παρέμβασης στην πρώτη σελίδα, στο οποίο διαπιστώνει ότι:

«Η καταψήφισις της ψευδοκυβερνήσεως των απίθανων ανθρώπων που εφαντάσθησαν ότι θα ήτο δυνατόν να ποδοπατήσουν την θέλησιν του λαού δεν απετέλεσε βεβαίως έκπληξιν ούτε και δια τον πλέον αισιόδοξον υποστηρικτήν των ανδρεικέλων, εάν υποτεθή ότι υπάρχη εις τον τόπον αυτόν έστω και εις ο οποίος είχε τόσην αφιλοτιμίαν δια να εγκρίνη το δόλιον πραξικόπημα. (...) Το εικοσαήμερον της εξευτελιστικής οπερέττας έληξεν». ⁹⁹⁵

Η εφημερίδα καλεί τον βασιλιά να αποκαταστήσει την συνταγματική τάξη και τους πολιτικούς αρχηγούς να αρθούν στο ύψος των περιστάσεων και να αναγνωρίσουν στον Γ. Παπανδρέου ότι έχει το προβάδισμα, ως αρχηγός της πλειοψηφίας, ως «ο εκλεκτός της μοίρας δια να συμβάλη, δια της συνέσεως και του πατριωτισμού του εις την επούλωσιν του μεγάλου εθνικού τραύματος». ⁹⁹⁶

Στις 7 Αυγούστου η «Μ» αναφέρει ότι, τη νύχτα που προηγήθηκε, πραγματοποιήθηκε «Σύσκεψις ηγετικών στελεχών την νύκτα εις το Καστρί». Τα στελέχη αυτά (μεταξύ των οποίων ήταν και ο Ιωάννης Βελλίδης, χωρίς φυσικά να αναφέρεται από τη «Μ») πίεζαν τον Παπανδρέου να παραμερίσει υπέρ του Στεφανόπουλου. Στο πρωτοσέλιδο αναφέρεται ξεκάθαρα στο «ενδεχόμενο» ο βασιλιάς «να μη προτιμήση τον κ. Παπανδρέου αλλ' άλλον. Πιθανώς τον κ. Στεφ. Στεφανόπουλον». ⁹⁹⁷ Μάλιστα οι πολιτικοί παρατηρητές που επικαλείται η εφημερίδα σχολιάζουν

⁹⁹³ ό.π.

⁹⁹⁴ «Μ» 5.8.1965 «Μετά την καταδίκη»

⁹⁹⁵ ό.π.

⁹⁹⁶ ό.π.

⁹⁹⁷ «Μ» 7.8.1965

στη «Μ» ότι

«παραμένει πρόβλημα αν θα γίνη δεκτή (σ.σ. η λύση Στεφανόπουλου) από τον κ. Γ. Παπανδρέου. Ούτω, εάν δεν ανατεθή υπό του βασιλέως η εντολή του σχηματισμού της κυβερνήσεως εις τον κ. Γ. Παπανδρέου η κατάσταση θα περιπλακή πάλιν, αι δε μέλλουσαι εξελίξεις παραμένουν απρόβλεπτοι».⁹⁹⁸

Την ημέρα που η «Ελευθερία» του Πάνου Κόκκα αποκαλύπτει το ρόλο των τριών εκδοτών (Λαμπράκη, Βελλίδη, Παπαγεωργίου) στην προώθηση της λύσης Στεφανόπουλου, η «Μακεδονία» κυκλοφορεί με πρωτοσέλιδο θέμα τη στάση πειθαρχίας του Στ. Στεφανόπουλου στις εντολές του αρχηγού.

«Ο κ. Στεφανόπουλος πειθαρχών εις την γραμμήν του κόμματος καταθέτει σήμερον εις τον βασιλέα την διερευνητικήν εντολήν. Διεκηρύχθη η ενότης του Κέντρου».⁹⁹⁹

Μια ενότητα που θα μείνει μόνο στις διακηρύξεις. Η «Μ» συνεχίζει επί τριήμερο τα δημοσιεύματα που προβλέπουν ότι ο βασιλιάς θα δώσει την εντολή στον Στεφανόπουλο, την ημέρα δε που ο βασιλιάς αναθέτει την εντολή στον Τσιριμώκο η «Μ» προβάλλει ως είδηση το ότι «Κυβέρνησις Στεφανόπουλου ορκίζεται εντός της ημέρας»,¹⁰⁰⁰ και μόνο την επομένη πληροφορεί ότι «Εις τον κ. Τσιριμώκον απροσδοκίτως ανέθεσεν ο βασιλεύς την εντολήν».¹⁰⁰¹ Όλο αυτό το διάστημα η εφημερίδα φροντίζει να τηρεί τις ισορροπίες, προβάλλοντας όχι μόνο τον Στεφανόπουλο ως παράγοντα σταθερότητας αλλά και τις δηλώσεις του Παπανδρέου για βέβαιη καταψήφιση της δεύτερης κυβέρνησης των αποστατών,¹⁰⁰² μια που οι διαδηλώσεις υπέρ του δεν έχουν ακόμη κοπάσει, μάλιστα κάνει λόγο για «μεγαλειώδη πορεία» του Παπανδρέου προς το λαό.¹⁰⁰³

Στις αρχές Σεπτεμβρίου η «Μ» διαπιστώνει «Στασιμότης και αδιέξοδον» και προβλέπει ξανά ότι «Εις τον κ. Στεφανόπουλον θα ανατεθή ο σχηματισμός κυβερνήσεως συνεργασίας»,¹⁰⁰⁴

⁹⁹⁸ ό.π.

⁹⁹⁹ «Μ» 10.8.1965

¹⁰⁰⁰ «Μ» 18.8.1965

¹⁰⁰¹ «Μ» 19.8.1965

¹⁰⁰² «Μ» 27.8.1965

¹⁰⁰³ «Μ» 22.8.1965

¹⁰⁰⁴ «Μ» 4.9.1965

ενώ λίγο αργότερα ότι «Προεξοφλείται ανάθεσις της εντολής εις τον κ. Στεφανόπουλον»,¹⁰⁰⁵ κάτι που τελικά επιβεβαιώνεται. Η εφημερίδα φαίνεται να «πατά σε δύο βάρκες», ως προς τον Παπανδρέου και την τρίτη κυβέρνηση των αποστατών. Ενδεικτικό αυτής της στάσης είναι το φύλλο της 23^{ης} Σεπτεμβρίου: η δήλωση εκπροσώπου της Ε.Κ. «Στιγματίζομεν και καταψηφίζομεν την κυβέρνησιν» είναι β' θέμα, ενώ αναδεικνύει ως κεντρικό θέμα στο πρωτοσέλιδο την υπόσχεση του Στεφανόπουλου για «Περισυλλογήν, αποκατάστασιν γαλήνης, αδιαβλήτους εκλογάς εν ευθέτω χρόνω».¹⁰⁰⁶

Όταν ο Παπανδρέου δηλώνει ότι «Ο αγών του λαού εισέρχεται εις το στάδιον εξεγέρσεως»¹⁰⁰⁷ η εφημερίδα αναλαμβάνει μια πρωτοποριακή πρωτοβουλία. Διοργανώνει σφυγμομέτρηση και καλεί τους αναγνώστες να στείλουν σε γράμμα απαντήσεις σε συγκεκριμένα ερωτήματα που θέτει. Με τον τρόπο αυτό η εφημερίδα «καθοδηγήσει» τρόπον τινά τον λαό, αντί να εξεγερθεί, να κάνει έναν ψύχραιμο διάλογο μέσω των σελίδων της. Όπως σημειώνει η «Μ», χαρακτηρίζοντας την ιδιότυπη αυτή δημοσκοπήση ως δημονήφισμα:

«Η πολιτική κρίσις η οποία εξερράγη την νύκτα της 15^{ης} Ιουλίου δεν ήτο περιστατικόν τυχαίον εξ εκείνων που συμβαίνουν εις την δημόσιαν ζωήν και έχουν ως συνέπειαν την παραίτησιν μιας κυβερνήσεως και την αντικατάστασιν της δια μιας άλλης. Η κρίσις η οποία εξακολουθεί να υφίσταται και να ταλαιπωρή και τον τόπον και τον λαόν έχει βαθύτατας αιτίας δια τας οποίας πολλά ελέχθησαν και πολλά εγράφησαν δια να καταλογισθούν αι ευθύναι και δια να επισημανθούν οι υπεύθυνοι... Υπό το φως των διαπιστώσεων αυτών και με γνώμονα μόνον το συμφέρον του λαού τας απαιτήσεις της μονιμότητος και την ανάγκην της ομαλότητος η «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ» μη εκτεθείσα εις αλογίστους φανατισμούς και αποφυγούσα δια να έχη την κρίση διαυγή, τας προσωπικάς ή κομματικές εμπαθείας, αναλαμβάνει σήμερον πρωτοβουλίαν εθνικής σημασίας... Το αποτέλεσμα της σφυγμομετρήσεως ως προς έκαστον των ερωτημάτων και το σύνολον αυτών θα εξαχθή όταν συμπληρωθή η συγκέντρωσις των γνωμών όλων όσοι απαντήσουν».¹⁰⁰⁸

Οι ερωτήσεις που θέτει η εφημερίδα είναι: α) Επιβάλλεται η συντομωτέρα εντός 45 ημερών

¹⁰⁰⁵ «Μ» 10.9.1965

¹⁰⁰⁶ «Μ» 23.9.1965

¹⁰⁰⁷ «Μ» 5.10.1965

¹⁰⁰⁸ ό.π

διεξαγωγή εκλογών (σ.σ. όπως είναι το αίτημα της Ε.Κ.) και, αν όχι, διατί και ποια παράτασις της προθεσμίας αυτής ενδείκνυται; β) Ποια μέτρα επιβάλλονται, δια να υπάρξουν πραγματικώς αδιάβλητοι εκλογαί; γ) Ποιον εκλογικόν σύστημα ενδείκνυται υπό την διαμορφωθείσαν πολιτικήν κατάστασιν; δ) Πως θα αποκλεισθή τελείως το ενδεχόμενον να έχη το αποτέλεσμα, εμμέσως ή αμέσως ως συνέπειαν, την θέσιν καθεστωτικού; Αυτή η τελευταία ερώτηση φανερώνει και την τοποθέτηση της εφημερίδας απέναντι στη βασιλεία (τουλάχιστον τη δεδομένη χρονική στιγμή) που προφανώς θεωρεί παράγοντα σταθερότητας. Η ιδιότυπη αυτή δημοσκόπηση θα τραβήξει επί μακρόν, με την εφημερίδα να δημοσιεύει καθημερινά κάποιες από τις επιστολές, αλλά σταδιακά η καμπάνια αυτή ατονεί, χωρίς να μάθουμε ποτέ τη «λαϊκή ετυμηγορία».

Η «Μ» συνεχίζει επί μακρόν την πολιτική ισορροπιών μεταξύ Ε.Κ. και του προερχόμενου εκ της Ε.Κ. αποστάτη πρωθυπουργού, ενώ στο στόχαστρο της κριτικής βρίσκεται μόνο ο αρχηγός της ΕΡΕ. Ενδεικτικά αναδεικνύει σε κεντρικό θέμα τις «Πρωτοφανείς λαϊκά εκδηλώσεις υπέρ του Παπανδρέου εις Αθήνας» και σε β' θέμα στο πρωτοσέλιδο «Όταν λείψη η εμπιστοσύνης θα φύγη η κυβέρνηση» τονίζει ο κ. Στεφανόπουλος.¹⁰⁰⁹ Η πολιτική ένταση οξύνεται όταν βουλευτής «κατήγγειλεν ότι του προσεφέρθησαν χρήματα δια να αποσκιρτήσει από το Κέντρον και να ψηφίση την κυβέρνησιν»,¹⁰¹⁰ όμως η εφημερίδα δεν δίνει συνέχεια.

8.4 Επιστροφή στην παπανδρεϊκή γραμμή

Στο τέλος του 1965 ο εκδότης ανοίγει μέτωπο με το Συγκρότημα Λαμπράκη, με αφορμή την απόφαση του υπουργικού συμβουλίου για τη ρύθμιση των ωρών κυκλοφορίας των πρωϊνών εφημερίδων, κάτι που συνεπάγεται «εισβολή» των αθηναϊκών εφημερίδων στη Θεσσαλονίκη. Περνώντας στην αντεπίθεση, η εφημερίδα αποκαλύπτει ότι «Το 'συγκρότημα' βυρσοδομεί εις βάρος της Εν. Κέντρου» και ότι αγωνίζεται να αποσπάση βουλευτές της Ε.Κ. «δια να στηρίξη την παρούσαν κυβέρνησιν ή άλλην της απολύτου αρεσκείας του».¹⁰¹¹ Δεν μπορούμε να διαπιστώσουμε σε ποιο βαθμό η σταδιακή μετατόπιση της «Μ» προς την πλευρά Παπανδρέου συνδέεται με την κόντρα με το συγκρότημα Λαμπράκη, ή προέκυψε λόγω της συγκυρίας, πάντως τις επόμενες ημέρες δημοσιεύονται πρωτοσέλιδα όπως: «Προς την καταστροφήν κατολισθαίνει η Ελλάς προειδοποιεί ο Παπανδρέου»¹⁰¹² και «ή διάλυσις της βούλης, ή διάλυσις της Ελλάδος. Η

¹⁰⁰⁹ «Μ» 29.10.1965

¹⁰¹⁰ «Μ» 27.11.1965

¹⁰¹¹ «Μ» 7.12.1965

¹⁰¹² «Μ» 10.12.1965

κυβέρνησις οφείλει να εκλέξει τονίζει ο κ. Γεωργ. Παπανδρέου».¹⁰¹³

Το 1966, καθώς εντείνεται η πολιτική αστάθεια, η μεταστροφή αυτή της εφημερίδας προς την παπανδρεϊκή πλευρά είναι εμφανής:

«Λαϊκός συναγερμός απόψε εις Αθήνας. Θα επιταχύνη τας πολιτικές εξελίξεις προς την κατεύθυνσιν των εκλογών»,¹⁰¹⁴ «Ο κ. Παπανδρέου θα εντείνη τον νέον ανένδοτον αγώνα»,¹⁰¹⁵ «Άκαμπτον το Κέντρον θα συνεχίση τον αγώνα» «προς αποκατάστασιν της αληθούς δημοκρατίας»,¹⁰¹⁶ «Διάγγελμα των 121 βουλευτών της Εν. Κέντρου», «Ανένδοτοι εις τας αρχάς μας θα εντείνωμεν και θα οδηγήσωμεν εις την νίκην τον αγώνα»,¹⁰¹⁷ «Μυριάδες λαού εις το Καστρί. Μέχρι την 11 νυκτερινής αμετρηται πλήθη διηρχοντο προ της οικίας του κ. Παπανδρέου»,¹⁰¹⁸ «Δεν εχομεν βασιλευομενην δημοκρατίαν καταγγέλλει ο κ. Παπανδρέου»¹⁰¹⁹ «Παραλυσis και αποσυνθεσις αι μοιραιαι συνέπειαι της ιουλιανης εκτροπης. Φανατικως ηνωμενος ο δημοκρατικος λαος»¹⁰²⁰

«Ο κ. Παπανδρέου ζητει αμεσως εκλογας εν ονοματι του συμφεροντος του εθνους»

Από το φθινόπωρο του '66 πληθαίνουν τα πρωτοσέλιδα που κάνουν λόγο για τον κίνδυνο νέας εκτροπής, που θα λάβει τη μορφή δικτατορίας, με αφορμή αρχικά την άποψη του ανταποκριτή των New York Times ότι «ο βασιλιάς εάν νόμιζε ότι θα ήταν αναγκαίον θα έφθανε και μέχρις αναστολήν προσωρινός, μέρους του Συντάγματος».¹⁰²¹

«Ουδεποτε θα γινη ανεκτή η δικτατορία. Αναστατωσις εκ της αποκαλυψεως περι

¹⁰¹³ «Μ»11.12.1965

¹⁰¹⁴ «Μ» 16.2.1966

¹⁰¹⁵ «Μ»10.3.1966

¹⁰¹⁶ «Μ» 4.5.1966

¹⁰¹⁷ «Μ»15.5.1966

¹⁰¹⁸ «Μ»16.7.1966

¹⁰¹⁹ «Μ»24.7.1966

¹⁰²⁰ «Μ»6.8.1966

«Μ»28.8.1966

¹⁰²¹ «Μ» 7.10.1966

«προθεσεων του βασιλεως»,¹⁰²² «Όλοι θα αντιταχθουν εις αποπειραν δικτατορίας»,¹⁰²³ «Ο κ. Παπανδρέου καλει τον λαον να επαγρυπνη. Προς προασπισιν των ελευθεριων του και κατα των μνηστηρων της δικτατορίας»,¹⁰²⁴ «Ο λαος ουδεποτε θα επιτρεψη καταλυσιν της δημοκρατίας. Βαρυσημαντος ομιλια του κ. Παπανδρέου»,¹⁰²⁵ «Θα υπαρξη αγων, ισως και θανατου αν αποτολμησουν την δικτατορίαν τονιζει ο κ. Γ. Παπανδρέου»,¹⁰²⁶ «Θα απελευθερώσωμεν τον λαον εαν αποτολμηθη δικτατορία τονιζει ο κ. Παπανδρέου». ¹⁰²⁷

Η κυβέρνηση καρκινοβατεί και στο τέλος Δεκεμβρίου καταρρέει. Η «Μ» για πρώτη φορά χρησιμοποιεί τον χαρακτηρισμό «αποστάτες» για την κυβέρνηση Στεφανόπουλου και ανακοινώνει: «Ανετραπησαν οι αποσταται. Η ΕΡΕ ήρε την εμπιστοσυνην». ¹⁰²⁸ Είχε προηγηθεί η μυστική συμφωνία Παπανδρέου- Κανελλόπουλου, και μετά το σχηματισμό κυβέρνησης Παρασκευόπουλου με τις ψήφους ΕΡΕ και Ε.Κ., ¹⁰²⁹ και ο Γ. Παπανδρέου δήλωνε: «ενικησαμεν και επανερχομεθα εις την αρχην». ¹⁰³⁰

8.5 Πορεία προς τη δικτατορία

Από το καλοκαίρι του 1965, οπότε η πολιτική κρίση ήταν στο αποκορύφωμά της η «Μ» έχει «σιωπήσει» μη δημοσιεύοντας τις απόψεις της σε κύρια άρθρα. Η πρακτική αυτή διακόπτεται με τη δημοσίευση ενός (προφητικού) άρθρου του Ανδρέα Παπανδρέου με τίτλο «Οι εμπρηστές», ενώ είχε προηγηθεί δήλωση του αρχηγού της Ε.Κ. ότι «Γνωρίζομεν τα σχεδια των'. Αυστηρα προειδοποιήσις προς τους απεργαζομενους εκτροπην». ¹⁰³¹ Με δεδομένη την αντιπάθεια του Βελλίδη προς τον Α. Παπανδρέου (όπως αναφέρεται στη Βιβλιογραφία αλλά και στις συνεντεύξεις

¹⁰²² ό.π.

¹⁰²³ «Μ» 9.10.1966

¹⁰²⁴ «Μ» 11.10.1966

¹⁰²⁵ «Μ» 19.10.1966

¹⁰²⁶ «Μ» 26.10.1966

¹⁰²⁷ «Μ» 2.11.1966

¹⁰²⁸ «Μ» 21.12.1966

¹⁰²⁹ Νικολακόπουλος, ό.π., σ.362,

¹⁰³⁰ «Μ» 25.12.1966. Για αυτή τη συνεργασία είχε εκφράσει την αντίθεσή του ο Ανδρέας Παπανδρέου. Βλ. «Μ» 27.12.1966»Καταψήφησιν της κυβερνήσεως ζήτη ο κ. Ανδρέας Παπανδρέου»

¹⁰³¹ «Μ» 5.3.1967

που δημοσιεύονται στο Παράρτημα) το γεγονός ότι του παραχωρεί τις στήλες της «Μ» για να εκφράσει τις απόψεις του, φανερώνει ότι η εφημερίδα έχει συναίσθηση της κρισιμότητας των στιγμών, όχι μόνο για την παράταξη αλλά και για το μέλλον της δημοκρατίας. Είναι η πρώτη και τελευταία φορά που ο Ανδρέας Παπανδρέου αρθρογραφεί στη «Μ», (τουλάχιστον όσο είναι εν ζωή ο Βελλίδης). Στο άρθρο αυτό επισημαίνεται:

«Η ΕΡΕ ερριξε το προσωπειο της και επανηλθε στον παλιο της εαυτο-όχι όμως σαν αποτελεσμα της ορασεως των ‘σκληρών’. Εσπευσε η Χουντα και ανετρεψε το παιχνιδι της σημερινης ηγεσιας της ΕΡΕ... Η Χουντα είναι το στρατηγείο του δικτυου δυναμεως του παρακρατους... Αλλά τι θα γινη εάν η Χουντα με επιγνωση πληρη της μεγαλης εκλογικης δυναμεως της δημοκρατικής παράταξης, της βεβαιας συντριβης της Δεξιας στις εκλογες της 28^{ης} Μαΐου προχωρήση σε εκλογες τυπου Αγίου Δομίνικου, αν προχωρηση στην εκτροπη, στην ανωμαλία, στην αποκαλυπτη δικτατορια; Τότε τι θα κάνη η δημοκρατική παραταξη; Τι θα κανη ο ελληνικος λαος;... Αν ερθη η θυελλα θα δρέψουν τους καρπους της. Αλλα στο πεισμα τους δεν θα ερθη. Γιατι φρουρη η δημοκρατική παραταξη. Φρουρει το εθνος. Η Ελλάδα ειτε το θελουν ειτε όχι θα προχωρηση προς το φωτεινο μελλον που την αναμενει. Η νέα γενιά θα ζήση σε μιαν Ελλάδα δημοκρατική, ανεξάρτητη, προοδευτική. Σε μιαν Ελλάδα σύγχρονη. Σε μια νέα Ελλάδα.¹⁰³²

Την επομένη η «Μ» κάνει κύριο θέμα στο πρωτοσέλιδο τις πληροφορίες που γράφει ο Τύπος της Δανίας ότι «Ετοιμάζεται πραξικόπημα».¹⁰³³ Στο μεσοδιάστημα μέχρι να εκδηλωθεί το πραξικόπημα των συνταγματαρχών τα πρωτοσέλιδα της «Μ» αποτυπώνουν ένα κλίμα έντασης:

«Αποκρούουν Κεντρον και ΕΡΕ την αναβολην των εκλογών»,¹⁰³⁴ «Εις μάτην βυρσοδομούν ανωμάλους λύσεις. Η Ενωσις Κέντρου δεν ψηφίζει αλλην κυβερνησιν»,¹⁰³⁵ «Αντιδράσεις προκαλεί η προωθούμενη λυσις» (σ.σ. για κυβέρνηση Καννελόπουλου),¹⁰³⁶ «Η ΕΡΕ ανατρέπει την κυβερνησιν. Εντός της εβδομάδος ως εξαγγέλλουν ιδικοί της κύκλου»,¹⁰³⁷ «Η Εν. Κέντρου δεν πίπτει εις την παγίδα.

¹⁰³² «Μ» 9.3.1967

¹⁰³³ «Μ» 10.3.1967

¹⁰³⁴ «Μ» 15.3.1967

¹⁰³⁵ «Μ» 19.3.1967

¹⁰³⁶ «Μ» 22.3.1967

¹⁰³⁷ «Μ» 26.3.1967

Ανατροπή της κυβερνήσεως θα διηκολύνε την συνωμοτούσαν Χούνταν να ανακοψη την πορεία προς τα εκλογας και την ομαλότητα»,¹⁰³⁸ «Η ΕΡΕ ανετρεψεν την κυβερνησιν βάσει νέου σχεδίου συνωμοσίας»,¹⁰³⁹ «Παραιτηθη η κυβερνησις»,¹⁰⁴⁰ «Ο κ. Παπανδρέου εξήτησεν αμεροληπτον υπηρεσιακην, αμεσον διαλυσιν της βουλής και αδιάβλητους εκλογας»,¹⁰⁴¹ «Η καταψηφισθείσα ΕΡΕ έγινε κυβερνησις. Διάγγελμα του Γ. Παπανδρέου: δεν ανεχομεθα το πραξικόπημα»,¹⁰⁴² «Παπανδρέου: είναι παρακυβερνησις και θα συντριβούν εις τας εκλογας»,¹⁰⁴³ «Διαλύεται την μεσημβριαν η βουλή. Μετά την αποτυχίαν όλων των εκβιασμών της κυβερνήσεως»,¹⁰⁴⁴ «Ἦλθεν, επί τέλους, η ώρα του κυρίαρχου λαού. Διελύθη η Βουλή- Εκλογαί την 28^{ην} Μαΐου. Πραξικόπημα η ενέργεια των από την ΕΡΕ. Η Ενωσις Κέντρου με πίστιν και υπερηφάνειαν θα αγωνισθή δια την νίκην της δημοκρατίας» και σε β' θέμα: «Διάγγελμα του κ. Γ. Παπανδρέου: 'Βασιλεύ εγίνατε βασιλεύς της ΕΡΕ και κομματάρχης».¹⁰⁴⁵

Μετά τη διάλυση της βουλής, η «Μ» δημοσιεύει ένα άρθρο γνώμης, με τίτλο «Η οργή του λαού θα τους συντριψη». Θα είναι το τελευταίο μη λογοκριμένο:

«Παρά τας προειδοποιήσεις αι οποίαι αφεωρων περισσοτερον την κορυφην του κράτους Παρά τους θλιβερούς υπηρετας Παρά την αυθαδειαν της προσκλήσεως προς την μεγιστην πλειοψηφίαν του ελληνικού λαού το πραξικόπημα ωλοκληρωθη... Η κυβερνησις Κανελλοπουλου προσφερθείσα δια να υπηρετηση τον θρονον, εθεσεν εις τας βασεις του την δυναμιτιδα. Και η χθεσινή πραξις της ηναψε την θρυαλλίδα... Τωρα εσπαρησαν οι ανεμοι που προμηνυουν τας θυέλλας. Τωρα ο λογος διδεται εις τον λαον. Την 28^η Μαΐου η οργη του θα συντριψη και το πραξικόπημα και τους πραξικοπηματιες».¹⁰⁴⁶

¹⁰³⁸ «Μ» 29.3.1967

¹⁰³⁹ «Μ» 30.3.1967

¹⁰⁴⁰ «Μ» 31.3.1967,

¹⁰⁴¹ «Μ» 1.4.1967

¹⁰⁴² «Μ» 4.4.1967

¹⁰⁴³ «Μ» 12.4.1967

¹⁰⁴⁴ «Μ» 14.4.1967

¹⁰⁴⁵ «Μ» 15.4.1967

¹⁰⁴⁶ ό.π.

Ο Γ. Παπανδρέου αναμένεται στη Θεσσαλονίκη για μια προεκλογική ομιλία και η «Μ» δημοσιεύει σειρά πρωτοσέλιδων που δημιουργούν κλίμα υπέρ του:

«Η Θεσσαλονίκη δίδει την Κυριακήν το μηνύμα του μεγάλου θριαμβου. Ανευ προηγούμενου λαϊκή υποδοχή Ετοιμάζεται εις τον κ. Γ. Παπανδρέου»¹⁰⁴⁷ «Εν συναγερμώ η Θεσσαλονίκη αναμένει τον κ. Γ. Παπανδρέου» και σε β' θέμα: «Ο κ. Ανδρ. Παπανδρέου καταγγέλλει: Προβοκάτορες διαστρεβλώνουν την γραμμή της Εν Κέντρου. Αι εκλογαί δεν είναι δημοψήφισμα ακι αν εφαρμοσθή η λαϊκή κυριαρχία δεν υπάρχει κλονισμός των θεσμών»,¹⁰⁴⁸

Το πρωί της 21^{ης} Απριλίου, όταν έβγαιναν τα τανκς στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη η «Μακεδονία» κυκλοφορούσε με τίτλο: «Αποθεωτική υποδοχή εις τον κ. Παπανδρέου. Προετοιμάζεται υπό του δημοκρατικού κόσμου». Η συγκέντρωση αυτή δεν θα γίνει ποτέ.

¹⁰⁴⁷ «Μ» 18.4.1967

¹⁰⁴⁸ «Μ» 19.4.1967

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ: ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ

Σε αυτό το κεφάλαιο εξετάζουμε τα πρωτοσέλιδα της περιόδου 1967-1974, μέχρι την πτώση της χούντας. Όπως ήταν αναμενόμενο από τις πρώτες μέρες του πραξικοπήματος οι εφημερίδες υποβλήθηκαν στον πιο άγρυπνο έλεγχο της πιο ασφυκτικής στρατιωτικής λογοκρισίας, με υποχρεωτική δημοσίευση των κυβερνητικών κειμένων, με αποτέλεσμα να μεταβληθούν σε όργανα των επιδιώξεων της δικτατορίας.¹⁰⁴⁹

9.1 Η υποδοχή του πραξικοπήματος

Το πρώτο φύλλο που εντοπίζουμε στο αρχείο της «Μακεδονίας», μετά το πραξικόπημα είναι στις 25 Απριλίου.¹⁰⁵⁰ Η εφημερίδα υποστηρίζει ότι ομάδες της κεντροαριστεράς είχαν σχεδιάσει κατάλυση του κράτους και ότι «Η επέμβασις του στρατού απεσόβησεν αιματοκύλισμα εις την Θεσσαλονίκην». Επίσης, η εφημερίδα δημοσιεύει κύριο άρθρο,¹⁰⁵¹ στο οποίο χρησιμοποιεί τη ρητορική της χούντας περί ηθικής υγείας έναντι της φαυλότητας που επικρατούσε πριν:

«Το διάγγελμα του προέδρου της Εθνικής Κυβερνήσεως χαράσσει τον δρομον του εθνικού μέλλοντος. Δρόμον ηθικής υγείας, καθαρότητος συνειδήσεων, ελληνικής, γνησίως ελληνικής, υπερηφάνειας. Επάνω από το τέλμα της φαυλότητος της ελεεινής κομματικής συναλλαγής της ολοκληρωτικής εκπτώσεως θεσμών και αξιών, ακούεται επιτέλους μια φωνή που ζητεί και έχει ευτυχώς τη δύναμη να επιβαλη την σωζουσα αλλαγή... Διότι πράγματι από της 21^{ης} Απριλίου ημέρας ιστορικής δια τα πεπραγμένα του έθνους οι πάντες έχουν αναπνεύσει... Η πλήρης και απόλυτος τάξις που επεκράτησε από της πρώτης στιγμής εις ολόκληρον την χώραν μαρτυρεί ευγλώττως περί του αισθήματος της εμπιστοσύνης που περιβάλλει την Εθνικην Κυβέρνησιν της μεγάλης αλλαγής. Εγινεν από της πρώτης ώρας συνείδησις η ανάγκη η οποία την επέβαλε. Και είναι τούτο το ασφιστον θεμέλιον της επιτυχίας της αναληφθείσης εθνικής προσπαθείας.¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁹ Meynaud, ό.π. σ. 308

¹⁰⁵⁰ Την Παρασκευή 21 Απριλίου η «Μ» (αρ. φύλλου 17.815) προέβλεπε ότι ο δημοκρατικός κόσμος της Θεσσαλονίκης προετοιμάζει «Αποθεωτική υποδοχή εις τον κ. Παπανδρέου». Το αμέσως επόμενο φύλλο με αρ.17.816 είναι την Τρίτη 25 Απριλίου. Με δεδομένο ότι η «Μ» δεν είχε δευτεριάτικη έκδοση, υποθέτουμε ότι και στη Θεσσαλονίκη απαγορεύτηκε (όπως και στην Αθήνα) η έκδοση της 22ας Απριλίου.

¹⁰⁵¹ Δεν γνωρίζουμε αν γράφτηκε από την εφημερίδα, ή πρόκειται για κυβερνητικό κείμενο θέσεων. Η ίδια επιφύλαξη ισχύει και για τα υπόλοιπα άρθρα της περιόδου κατά την οποία ίσχυαν αυστηρά μέτρα λογοκρισίας.

¹⁰⁵² «Μ» 25.4.1967 «Προς νεον εθνικον μελλον»

Αίφνης, μετά το πραξικόπημα «Εκδηλον βελτίωση παρουσιάζει η οικονομία» ενώ με ένα ακόμη κύριο άρθρο της η εφημερίδα ουσιαστικά αναπαράγει τη γραμμή της χούντας περί στήριξής από τον βασιλιά:

«Η κυβερνητική ανακοίνωσις κατά την οποία ο Βασιλεύς θα προεδρευση εντός της εβδομάδος του υπουργικού συμβουλίου παρέχει το μέτρον του ενδιαφέροντος του Άνακτος δια την αναληφθεισαν τεραστιαν εθνικην προσπαθειαν των ενόπλων δυνάμεων προς αποκατάστασιν ομαλού ρυθμού εις την ζωήν της χώρας... Ο Βασιλεύς δίδων το σύνθημα της συμπαραστάσεως εις το έργον της Εθνικής Κυβερνήσεως ανταποκρίνεται εις την ευχήν και την προσδοκίαν της συντριπτικής πλειοψηφίας του ελληνικού λαού. Και ο λαός αυτός τον αισθάνεται κοντά του περισσότερο από κάθε άλλην φορά. Εις το εθνικον προσκλητήριο ο πρώτος των Ελλήνων έδωσε επίσης πρώτος το «παρών».¹⁰⁵³

Ακολουθεί σειρά πρωτοσέλιδων τίτλων αναλόγου ύφους, που επί της ουσίας αποτελούν δηλώσεις μελών της χουντικής κυβέρνησης, επειδή όμως είναι εκτός εισαγωγικών (στο πρωτότυπο) μπορεί να εκληφθεί και ως θέση της εφημερίδας: «Ο στρατός εξήγαγε την χώραν από το αδιέξοδον», «Ο στρατός υπερησπερησπισε την ελευθεριαν και απέτρεψεν εμφύλιον σπαραγμον», «Ισχυρα κυβερνησις εξαγει την χώραν εκ της ανωμαλιας».¹⁰⁵⁴

Η υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ έρχεται ξανά στο προσκήνιο, με την αποκάλυψη χειρόγραφου σημειώματος που εμπλέκει τον Γεώργιο Παπανδρέου προς τον τότε υποδιοικητή της ΚΥΠ Παπατέρπο και η «Μ» δημοσιεύει άρθρο στο οποίο σημειώνει ότι «Ήδη με παταγον, με σεισμον, με πανελληνιον κατακραυγην, το χαρτινον, το σαθρον οικοδόμημα της «αμύνης» των Παπανδρέου κατέρρευσε... Είναι ένα έγκλημα του οποίου την δικαιαν τιμωρία δεν ητο δυνατό να προβλεψη ούτε ο ποινικός νόμος. Είναι ένα έγκλημα αχαρακτηριστον».¹⁰⁵⁵ Η εφημερίδα συνεχίζει να αρθρογραφεί¹⁰⁵⁶ προς υπεράσπιση του καθεστώτος, και κατά του κομμουνισμού:

«Πολλά ελληνικά αστικά κόμματα (...) ανέπτυsson αρχάς που δεν... είχαν!... Η 21^η Απριλίου ήλθε και διέλυσε τον αντιλαϊκόν «κομματικόν μηχανισμόν των υποσχέσεων». Μέσα στα σπλάχνα της δημοκρατίας υπήρχε αυτό το απαίσιο απόστημα. Έπρεπε να

¹⁰⁵³ «Μ» 26.4.1967 «Το «παρών» του βασιλεως»

¹⁰⁵⁴ «Μ» 3.5.1967 δηλώσεις του πρωθυπουργού Κ. Κόλλια

¹⁰⁵⁵ «Μ» 7.5.1967 «Ο κ. Παπανδρεου εγνωριζε την υπαρξιν του «ΑΣΠΙΔΑ» και ομολογει ότι του παρειχεν υποστηριξιν»

¹⁰⁵⁶ Τα άρθρα φέρουν την υπογραφή Α.Α.Π. ή Αμ. (Αμύντας) Α. Παπαβασιλείου

εξαφανισθή. Αλλά αυτή η ημερομηνία– η 21^η Απριλίου– πρέπει να γίνη και η αφετηρία για την επαναφορά της δημοκρατίας στο δρόμο των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις γρανιτώδεις αρχές»,¹⁰⁵⁷ «Το σχέδιον της ΕΔΑ να εισχωρήση στις τάξεις των μαθητών είναι τυπική εκδήλωσης της κομμουνιστικής μεθοδολογίας (....). Ευτυχώς όμως ήρθε η... 21^η Απριλίου. Οι κομμουνισταί τη μέρα εκείνη ξύπνησαν χωρίς... ψυχολογία!»¹⁰⁵⁸

«Η επανάσταση της 21^{ης} Απριλίου στάθηκε η νέα μεγάλη άρνησις που είπε το έθνος – η μεγάλη συνειδησις του λαού μας– απέναντι στη δίμορφη απειλή. Το όχι του λαού μας της 21^{ης} εστραφη προς τα έξω και προς τα μέσα. Με την πρώτη της μορφή η άρνησις έσωσε την Ελλάδα από την υποδούλωση στον κομμουνιστικό συνασπισμό. Με τη δεύτερη, έσωσε την Ελλάδα από το εσωτερικό κατρακύλισμα την ηθική και υλική εξουθένωση»,¹⁰⁵⁹ «Δεν αρκεί να τεθεί εκτός νομού το κομμουνιστικό κόμμα, χρειάζεται ν' αχρηστευθ το σύστημα με το οποίο εργάζεται. Μονάχα τότε θα εξουδετερωθεί η δυνατότητα όχι μόνον της δράσεως άλλα και της ευκολίας να επιλεγη αυτό τις στιγμές δράσεως... Η δημοκρατική συνείδηση αξιώνει τον οριστικον αποκλεισμον του κομμουνιστικοί κόμματος από την ελληνική ζωή»,¹⁰⁶⁰ Την απόφαση της επαναστατικής κυβερνήσεως να απαγόρευση την κυκλοφορία των κομμουνιστικών θεωριών οι αληθινοί δημοκραται απεδέχθησαν με ανακούφιση...».¹⁰⁶¹

Στα μέσα Δεκεμβρίου ο βασιλιάς Κωνσταντίνος επιχειρεί αντκίνημα, το οποίο αποτυγχάνει και ο ίδιος διαφεύγει από τη χώρα. Την επομένη η «Μ» ανακοινώνει με έναν πηχυαίο τίτλο ότι «Κατεσταλη συνωμοτική αντεπανάστασις», «Νεα κυβερνησις υπό τον Γ. Παπαδόπουλον». Το πως έγινε το κίνημα δεν περιγράφεται πουθενά, ενώ ο ρόλος του βασιλιά αναφέρεται ακροθιγώς στο διάγγελμα της κυβέρνησης, που κάνει λόγο για μωροφιλόδοξους τυχοδιώκτες που παρέσυραν τον βασιλέα. Σε κύριο άρθρο της η εφημερίδα υποστηρίζει ότι:

«Η ενότης του έθνους διεσώθη. Η Ελλάς ενίκησε. Η αντεθνική συνωμοσία συνετρίβη εντός ολίγων ωρών. Οι συνωμόται, οι μωροφιλόδοξοι, τα υπόλοιπα της φαυλότητας

¹⁰⁵⁷ «Μ» 4.6.1967 «Ατομικόν συμφέρον και κόμματα»

¹⁰⁵⁸ «Μ» 7.6.1967 «Οι αμετανόητοι»

¹⁰⁵⁹ «Μ» 11.6.1967 «Η ελληνική παράδοσις»

¹⁰⁶⁰ «Μ» 2.7.67, «Αξίωσις της δημοκρατικής συνειδησεως – ο οριστικός αποκλεισμος του ΚΚΕ»

¹⁰⁶¹ «Μ» 9.7.1967 «Η απαγορευσις των κομμουνιστικων βιβλιων»

κατήντησαν άξια της τύχης και των σκοπών των. Έγιναν φυγάδες. Ταυτόσημοι με τους αναρχικούς και τους εχθρούς του λαού. (...) Οι όψιμοι ψευτοπατριώτες απεδείχθησαν ταπεινοί εχθροί του έθνους και ως τέτοιους τους αντιμετώπισε ο λαός και απέδειξε, ούτω, δια μίαν ακόμη φοράν, ότι είναι αποφασισμένον αντί οιουδήποτε τιμήματος να διατηρήση την ενότητά του και τας κατακτήσεις της εθνεγερσίας της 21^{ης} Απριλίου.¹⁰⁶²

Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά σε ένα μονόστηλο της «Μ» «Έλυσε τας χείρας της κυβερνήσεως η αντεπανάστασις».¹⁰⁶³ Η θριαμβολογία θα συνεχιστεί με ένα ακόμα άρθρο:

«Η οργανωθείσα συνωμοσία συνετριβη και ο επιχειρηθείς διχασμός παρέμενε νοσηρά απόπειρα των ηττηθέντων... Η επανάστασις της 21^{ης} Απριλίου υπηρξεν ιστορική ανάγκη. Η νίκη της 13^{ης} Δεκεμβρίου ήτο λαϊκή επιταγή»¹⁰⁶⁴

9.2 Η προσδοκία του Συντάγματος

Το καθεστώς παγιώνεται με την αναγνώρισή του αρχικά από τις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο, και στη συνέχεια και από άλλες χώρες. Τα πρωτοσέλιδα της «Μ» επαναλαμβάνονται μονότονα, προβάλλοντας το έργο της κυβέρνησης,¹⁰⁶⁵ και τη θερμή υποδοχή που επιφυλάσσει ο λαός κάθε περιοχής όταν την επισκέπτεται ο πρωθυπουργός ή άλλοι χουντικοί.¹⁰⁶⁶ Γίνεται προσπάθεια να καλλιεργηθεί κλίμα επιστροφής στη δημοκρατική ομαλότητα μέσα από πρωτοσέλιδους τίτλους: «Εις υγια δημοκρατιαν θα αχθη συντόμως η χωρά»,¹⁰⁶⁷ «Επιδιώκεται η εξασφάλισις της κοινωνικής ασφάλειας και όχι η αστυνόμευσις των ελευθεριών του ελληνικού λαού»,¹⁰⁶⁸ και συνθήματα που δημοσιεύονται σε βινιέτα, πάνω από τον λογότυπο του πρωτοσέλιδου: «Οικοδομείται από την επανάστασιν η Νέα Δημοκρατία»¹⁰⁶⁹

Από τα μέσα του 1968 η εφημερίδα δημοσιεύει, όχι καθημερινά αλλά πάντως συχνά, στην

¹⁰⁶² «Μ» 14.12.1967 «Διεπιστώθη η ενότητα»

¹⁰⁶³ «Μ» 15.12.1967

¹⁰⁶⁴ «Μ» 16.12.1967 «Μετα την νικην»

¹⁰⁶⁵ «Μ» 13.4.1968 «Προχωρεί η αναμορφωσις της κρατικής μηχανής» «αποκτα τον ενδεδειγμενον ρυθμον»

¹⁰⁶⁶ «Μ» 5.1.1968 Παλλαϊκήν υποδοχην επεφυλάξε η Θεσσαλονικη εις τον πρωθυπουργον

¹⁰⁶⁷ «Μ» 7.1.1968 (εκτός εισαγωγικών στο πρωτότυπο, φαίνεται σαν να είναι τοποθέτηση της εφημερίδας, πρόκειται όμως για απόσπασμα από συνεντευξη του Παττακου προς ραδιοφωνικό σταθμό του εξωτερικού

¹⁰⁶⁸ «Μ» 21.1.1968

¹⁰⁶⁹ «Μ» 21.6.1968 έως 11.7.1968

τελευταία της σελίδα και σε πλαίσιο καταχώρησης μια φράση που είτε είναι απόσπασμα δημοσιεύματος εφημερίδας του εξωτερικού που υμνεί την επανάσταση,¹⁰⁷⁰ είτε πρόκειται για απόσπασμα μιας ομιλίας του Γ. Παπαδόπουλου¹⁰⁷¹ ή σπανίως άλλων μελών της κυβέρνησης όπως ο Πιπινέλης, ή το τι αναφέρει κάποιο άρθρο του Συντάγματος. Στις 12 Ιουλίου, ανακοινώνεται με συνέντευξη τύπου «Το τελικόν σχέδιον του Συντάγματος» και γίνεται γνωστό ότι το δημοψήφισμα για την επικύρωσή του θα πραγματοποιηθεί την 29^η Σεπτεμβρίου. Το σχέδιο Συντάγματος προβλέπει ότι:

«οι βουλευταί περιορίζονται εις τον ρόλο του αντιπροσώπου και νομοθέτου, μέσω των οποίων θα ελέγχεται η εκτελεστική εξουσία. Υποχρεωτική η ανάθεσις της πρωθυπουργίας εις τον αρχηγόν του πλειοψηφούντος κόμματος. Το ψηφιζόμενον εκλογικόν σύστημα θα ισχύει από των μεταπροσεχών εκλογών».¹⁰⁷²

Σε βινιέτα πάνω από τον λογότυπο στο πρωτοσέλιδο, δημοσιεύεται το μήνυμα «Ναι στο Σύνταγμα, ναι στην αλλαγή» και αυτή είναι ίσως μια από τις πρώτες συγκεκαλυμμένες τοποθετήσεις της εφημερίδας για επιστροφή στη δημοκρατική διακυβέρνηση.¹⁰⁷³ Η ίδια φράση δημοσιεύεται σε βινιέτα κάθε μέρα, μέχρι τις 9 Αυγούστου, για να αντικατασταθεί από τη φράση «Το Σύνταγμα: του λαού, από τον λαόν, δια τον λαόν» το οποίο συνεχίζει να δημοσιεύεται μέχρι τις 29 Σεπτεμβρίου, ημέρα του δημοψηφίσματος. Παράλληλα, η εφημερίδα δημοσιεύει επί μία εβδομάδα σειρά άρθρων στα οποία αναλύεται το περιεχόμενο του σχεδίου Συντάγματος. Η εφημερίδα «τολμά» να πληροφορήσει τους αναγνώστες της ότι η αναθεώρηση του Συντάγματος «Δεν υπήρξεν έμπνευσις της επαναστάσεως» και ότι οι πολιτικοί αρχηγοί όλων των παρατάξεων την επεδίωκον επί έτη»¹⁰⁷⁴ αλλά σημειώνει ότι για πρώτη φορά ο καταστατικός χάρτης της χώρας τίθεται στην κρίση του λαού.

Στις 13 Αυγούστου σημειώνεται η απόπειρα δολοφονίας του Γ. Παπαδόπουλου από τον

¹⁰⁷⁰ Βλ. για παράδειγμα «Μ» 25.6.1968» «Η Ελλάς υπό την επανάστατικήν κυβέρνησιν είναι αρκετά ευτυχής εις ένα λίαν περίπλοκον κόσμον» Γουίλλιαμ Ρίκενμπαίηκερ, Νάσιοναλ Ριβιού, Νέα Υόρκη 1968»

¹⁰⁷¹ Βλ ενδεικτικά «Μ» 15.10.1968: «Δεν ήλθομεν ως δικτατορία δια να απομονώσωμεν πάντα ο οποίος θα αντετείθετο προς την άποψίν μας. Ήλθομεν ως επανάστασις. Ήλθομεν δια να οδηγήσωμεν τον ελληνικός λαόν δι επαναστατικών μεθόδων, κρημνίζοντες την ακολασίαν και την φαυλότητα και ανοικοδομούντες εν υγιές και νέον κοινωνικόν συγκρότημα»

¹⁰⁷² «Μ» 13.7.1968

¹⁰⁷³ «Μ» 13.7.1968

¹⁰⁷⁴ «Μ» 17.7.1968 «Επιβεβλημένη ήτο η αναθεώρησις του Συντάγματος»

Αλέκο Παναγούλη, θέμα που καλύπτει το πρωτοσέλιδο της επομένης. Η εφημερίδα χαρακτηρίζει την απόπειρα «απονενοημένη ενέργεια αντιδραστικών κύκλων». Ο Παπαδόπουλος συνδέει την απόπειρα με το δημοψήφισμα και διαβεβαιώνει ότι «το δημοψήφισμα θα διεξαχθή όσο και αν δεν το θέλουν οι εχθροί της δημοκρατίας», άποψη που υιοθετεί σε κύριο άρθρο της και η εφημερίδα: «Επιδιώξεις των εχθρών του έθνους και της δημοκρατίας είναι να μην πραγματοποιηθή το δημοψήφισμα και η δημοκρατική διαδικασία προς την ομαλότητα».¹⁰⁷⁵

Ο Παπαδόπουλος σπεύδει να διαλύσει τις όποιες προσδοκίες τονίζοντας από το βήμα των εγκαινίων της ΔΕΘ ότι: «Εκλογαι θα γίνουν εις την Ελλάδα μόνον όταν εξυγιανθη ο δημόσιος βίος» αν και «Σκοπός της επανάστασεως είναι η ασφαλής επαναφορά του κοινοβουλευτικού βίου».¹⁰⁷⁶ Την ημέρα του δημοψηφίσματος η εφημερίδα δημοσιεύει οκτάστηλο το μήνυμα του κ. Παπαδόπουλου, με μεγάλη φωτογραφία του ιδίου όχι με στρατιωτική περιβολή αλλά με παπιγιόν. «Τίθενται τα θεμέλια της μαχόμενης δημοκρατίας δια του ψηφιζόμενου σήμερον νέου Συντάγματος. Εις αποφασιστική φάσιν εισέρχεται η εθνική ζωή».¹⁰⁷⁷ Μετά το πέρας του δημοψηφίσματος η «Μ» υπενθυμίζει με άρθρο της:

«... Η επανάστασις της 21^{ης} Απριλίου επεδοκιμασθη δια της ψήφου του ελληνικοί λαού κατά το διεξαχθεν δημοψήφισμα οπότε ενεκρίθη πανηγυρικώς το νέον Σύνταγμα. Η κυβερνησις δύναται τώρα να προχωρησιν ανεμπόδιστως εις την εφαρμογήν του προγράμματος της... Εις αυτό βεβαίως εμπεριέχεται η θεμελίωσις της αληθούς δημοκρατίας και η εξασφάλισις της αμύνης της χωράς. Προς αυτούς τους σκοπούς έχει εστραμμενην ολόκληρον την προσοχην του ο ελληνικός λαός».¹⁰⁷⁸

Ο θάνατος του Γεωργίου Παπανδρέου αναγγέλλεται με ένα μικρό δίστηλο ρεπορτάζ στο

¹⁰⁷⁵ «Μ» 14.8.1968 «Ο λαός την καταδικάζει» Βλ. επίσης «Μ» 17.8.1968 «Ο Α. Παπανδρέου εμπνευστής της αποπείρας δολοφονίας του προέδρου της κυβερνήσεως» και «Ιδιόγραφος δήλωσις του Γ. Παπανδρέου. Οι λόγοι και αι πράξεις του υιού του Ανδρέα αφορούν μόνον τον ίδιον»

¹⁰⁷⁶ «Μ» 1.9.1968

¹⁰⁷⁷ «Μ» 29.9.1968, Βλ. επίσης «Μ» 30.9.1968: «94,9% υπερ του συνταγματος απεδωσε το δημοψηφισμα. Η κυβέρνησις και η επανάστασις διαθέτουν την δεδηλωμενην εμπιστοσύνης του λαού. Ελευθέρως και ανεμπόδιστως εψηφισαν οι εκλογείς», «Μ» 4.10.1968 «Αψόγως διεξήχθη το δημοψήφισμα τονίζουν εις συνέντευξίν των ξένοι δημοσιογράφοι»

¹⁰⁷⁸ «Μ» 10.10.1968 «Υπερ του εθνους»

πρωτοσέλιδο και περιλαμβάνει λεπτομέρειες από το ιατρικό ιστορικό και το βιογραφικό του.¹⁰⁷⁹ Την επομένη η εφημερίδα αφιερώνει επίσης ένα δίστηλο στο πρωτοσέλιδο δημοσιεύοντας τις τυπικές συλλυπητήριες κυβερνητικές ανακοινώσεις, ενώ στο οπισθόφυλλο δημοσιεύεται εμβόλιμα μια ανακοίνωση σε πλαίσιο με τη μορφή καταχώρησης του δημοσίου που αναφέρει ότι:

«Τα χαράματα της 21^{ης} Απριλίου, με τον σπινθήρα τον οποίον έθεσαν αι ένοπλαι δυνάμεις του έθνους, η ψυχή των Ελλήνων επαναστάτησε. Διότι είχεν ωριμάσει εις κάθε ελληνικήν ψυχή η ανάγκη να αναστηθή, να αναμορφωθή και να ανασυνταχθή ο ελληνικός λαός, επανευρίσκον τα έρμα του, το ιδανικόν του» και υπογραφή: Γ. Παπαδόπουλος.

Η μόνη συλληπητήρια δήλωση με αντιδικτατορικό υπαινιγμό, που δημοσιεύει η «Μ» είναι αυτή του Π. Κανελλόπουλου, ο οποίος κάνει λόγο για «κοινήν πικράν τύχη με την οποίαν [ο εκλιπών] και έκλεισε τη ζωή του».¹⁰⁸⁰ Την ημέρα της κηδείας η εφημερίδα δημοσιεύει την ανακοίνωση της αστυνομίας, ότι πληροφορήθηκε ότι «στοιχεία της άκρας αριστεράς, εκμεταλλευόμενα την αυριανήν (σημερινήν)νεκρώσιμον ακολουθίαν (...) θα επιχειρήσουν να προκαλέσουν ασχημίας και έκτροπα προς εν συνεχεία δυσφημιστικήν εις βάρος της χώρας εκμετάλλευσιν», την επομένη η «Μ» δεν κυκλοφορεί, και την Τρίτη, στον απόηχο της μεγάλης συγκέντρωσης, την ημέρα της κηδείας, την οποία κάλυψαν εφημερίδες του εξωτερικού, ενώ οι αθηναϊκές περιορίστηκαν σε περιγραφές και αναφορά βιογραφικών στοιχείων,¹⁰⁸¹ η «Μ» αναφέρει ότι:

«40 συλληφθέντες ταραξία παραπέμφθησαν εις δίκην», «Επεχειρήθη πολιτική επίδειξις αλλ' απέτυχε τονίζει εις δηλώσεις ο κ. Σταματόπουλος» χωρίς καμία αναφορά στον όγκο του πλήθους και το χαρακτήρα που έλαβε η κηδεία.¹⁰⁸²

Λίγες μέρες μετά τη συμπλήρωση ενός έτους από το βασιλικό αντικίνημα ο Παπαδόπουλος δίνει συνέντευξη στο περιοδικό Time, αποσπάσματα της οποίας αναδημοσιεύει η «Μ» υπό τον τίτλο «Ο κ. Γ. Παπαδόπουλος δια τον Βασιλέα και τα πολιτικά κόμματα»: «Πιστεύω εις τον θεσμό της βασιλείας, εργάζομαι προς την κατευθυνσιν αυτήν και ελπίζω να τύχω βοηθείας από τον ίδιον

¹⁰⁷⁹ «Μ» 1.11.1968 «Ο Παπανδρέου απεβίωσε την 2.20 το πρωί». Απουσιάζουν οι πένθιμες γραμμές που χρησιμοποίησε η εφημερίδα στις περιπτώσεις θανάτου άλλων κεντρών πολιτικών όπως Πλαστήρας, Σοφούλης, Βενιζέλος. Αντιθέτως «Το Βήμα» δημοσιεύει πένθιμες γραμμές που πλαισιώνουν το θέμα

¹⁰⁸⁰ «Μ» 2.11.1968 «Αύριον θα γίνη η κηδεία του Παπανδρέου. Γενική η θλίψις δια τον θάνατον»

¹⁰⁸¹ Στράτος, ό.π., σ. 51

¹⁰⁸² «Μ» 5.11.1968

τον βασιλέα». Ο δικτάτορας διαλύει κάθε ψευδαίσθηση περί εκλογών. Παρότι δηλώνει «Διακαής ιδικός μου πόθος είναι να παραδώσω τον 'θρόνον' μου» ξεκαθαρίζει ότι «πριν δοθή άδεια συγκροτήσεως κομμάτων πρέπει οι πολίται να καταστούν ώριμοι».¹⁰⁸³

9.3 Το καθεστώς παγιώνεται

Η κυβέρνηση διατρανώνει ότι «Η πολιτική ομαλότης παραμένει επιδίωξις»¹⁰⁸⁴ ωστόσο ξεκαθαρίζει ότι «Η επανάστασις επετελεσε πολλά. Έχει όμως ακόμη ενώπιον της μέγα και επιμοχθον έργον»,¹⁰⁸⁵ για αυτό και «Εκλογαι μόνον μετά την ολοκληρωσιν όλων των σκοπών και με νέα κόμματα»,¹⁰⁸⁶ γιατί «Με κοινοβούλιον δεν πραγματοποιείται το άλμα προς την συγχρονον πολιτειαν».¹⁰⁸⁷ Στο μεταξύ «Συνελήφθησαν 15 αποστρατοι αξιωματικοι σχεδιασαντες αντικυβερνητικην κινήσιν»¹⁰⁸⁸ ακολούθως συλλαμβάνεται και ο δραπέτης Παναγούλης, ενώ στα τέλη Αυγούστου «Απεκαλυφθη οργανωσις πολιτικων και αποστρατων επιδιωκουσα ανατροπην της κυβερνήσεως» η οποία «Προετοιμάζε κίνημα προς επαναφορά του βασιλέως».¹⁰⁸⁹

Η πολιτική του καθεστώτος είχε απασχολήσει το Συμβούλιο της Ευρώπης και για να αποτρέψει την αποπομπή της χώρας η κυβέρνηση είχε καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια¹⁰⁹⁰ να παρουσιάσει αποκατάσταση της συνταγματικής διακυβέρνησης, εκδίδοντας συντακτικά διατάγματα, θέτοντας σταδιακά σε ισχύ διάφορα άρθρα του Συντάγματος,¹⁰⁹¹ και καταργώντας την προληπτική λογοκρισία.¹⁰⁹² Τελικά και προκειμένου να αποφύγει την καταδίκη η Ελλάδα αποχωρεί

¹⁰⁸³ «Μ» 17.12.1968

¹⁰⁸⁴ «Μ» 16.2.1969

¹⁰⁸⁵ «Μ» 20.4.1969

¹⁰⁸⁶ «Μ» 13.7.1969

¹⁰⁸⁷ «Μ» 7.9.1969

¹⁰⁸⁸ «Μ» 8.6.1969

¹⁰⁸⁹ «Μ» 31.8.1969

¹⁰⁹⁰ Παρόλη τη διάθεση να αποκτήσει μια καλή έξωθεν μαρτυρία, η κυβέρνηση αποφάσισε να μην επιτρέψει την είσοδο στη χώρα του εισηγητή του Συμβουλίου της Ευρώπης «Ως στερουμενος των ειδικων προσοντων αντικειμενικοτητος και αμεροληψιας» («Μ» 8.1.1969)

¹⁰⁹¹ «Μ» 10.4.1969 «Αλλα τρια αρθρα του συνταγματος τιθενται απο σημερον εν ισχυϊ»

¹⁰⁹² «Μ» 4.10.1969 «Καταργουνται περιορισμοι επι της ελευθεροτυπιας και της προσωπικης ελευθεριας», και σε β' θέμα στο πρωτοσέλιδο «Επιτρέπεται η καλόπιστος κριτική επί των ενεργειών των κρατικών αρχών». Σε συνέντευξή του, την ίδια ημέρα, ο Παπαδόπουλος αρνήθηκε κατηγορηματικά τη δημοσίευση συνέντευξης του Καραμανλή, με την οποία καλούσε τους έντιμους αξιωματικούς να επέμβουν και να σώσουν τη χώρα από το καθεστώς της 21ης Απριλίου.

από το Συμβούλιο «Απεχώρησε μομίμως η Ελλάς από το Συμβούλιο της Ευρώπης», «Μετά την υποβολήν απαραδέκτου προτάσεως υποστηριχθείσης υπό δώδεκα κρατών μελών. Κατήγγειλε το καταστατικόν του και την σύμβασην περί δικαιωμάτων». ¹⁰⁹³ Αμέσως μετά την αποχώρηση, ο Παπαδόπουλος «ετόνισε κατηγορηματικώς»: «Εκλογαί δεν πρόκειται να γίνουν προτού πραγματοποιούν οι σκοποί». ¹⁰⁹⁴

Το 1970 πραγματοποιείται μια σειρά από δίκες αντιδικτατορικών οργανώσεων με κορυφαία αυτή των στελεχών της Δημοκρατικής Άμυνας από έκτακτο στρατοδικείο. Το στρατιωτικό καθεστώς έδωσε μεγάλη δημοσιότητα στη δίκη, κατά τη διάρκεια της οποίας έγιναν αποκαλύψεις για βασανισμούς κρατουμένων και τις απολογίες πολλών από τους κατηγορουμένους. Η «Μ» κάλυψε τη δίκη αφιερώνοντας στο θέμα τα πρωτοσέλιδα δύο εβδομάδων. ¹⁰⁹⁵ Επίσης ανέδειξε εμμέσως σε πρώτο θέμα τις διαμαρτυρίες φοιτητών στην ελληνική πρεσβεία. ¹⁰⁹⁶

Ενώ το κυπριακό βρίσκεται σε μια ακόμη φάση όξυνσης, ¹⁰⁹⁷ η κυβέρνηση διαψεύδει ότι υπάρχει θέμα επανόδου του βασιλιά, ¹⁰⁹⁸ ή ότι επίκεινται εκλογές. ¹⁰⁹⁹ Αντί βουλευτικών εκλογών η κυβέρνηση προκηρύσσει εκλογές για την ανάδειξη «μελών της Συμβουλευτικής Επιτροπής του ΝΔ 490/1970 (μικράς βουλής) έργο της οποίας θα είναι η τελική επεξεργασία των υπό ψήφισιν νόμων του κράτους». ¹¹⁰⁰ Και μπορεί «το νομοσχεδιον περι κομματων» να «εδοθη εις την δημοσιοτητα προς συζητησιν» ¹¹⁰¹ όμως ο πρωθυπουργος έκανε σαφές ότι «Ουδεμια αλλαγη εις την πολιτειακην

¹⁰⁹³ «Μ» 13.12.1969

¹⁰⁹⁴ «Μ» 16.12.1969

¹⁰⁹⁵ «Μ» 28.3.1970- 14.4.1970

¹⁰⁹⁶ «Μ» 24.4.1970

¹⁰⁹⁷ «Μ» 24.5.1970 «Εκτακτα μετρα εληφθησαν εις Κυπρον. Μακαριος: Ο εχθρος εντος των τειχων», «Μ» 26.5.1970 «Μαζικαι συλληψεις εις Κυπρον. Ανευρεθη μερος του οπλισμου – προπαρασκευαζονται κρησφυγετα δι'ανταρτοπολεμον;», «Μ» 6.6.1970 «Αναταραχη εις Κυπρον – Συνεπεια φημων περι συμφωνιας Ελλαδος, Τουρκιας, ΝΑΤΟ»

¹⁰⁹⁸ «Μ» 30.5.1970 «Θεμα επανοδου του βασιλεως δεν συνεζητηθη κατα την συναντησιν μετα του κ. Πιπινελη»

¹⁰⁹⁹ «Μ» 10.10.1970 «Αι εκλογαι θα αργησουν. Ημερομηνια δεν υπαρχει»

¹¹⁰⁰ «Μ» 17.10.1970

¹¹⁰¹ «Μ» 15.11.1970

ταξιν θα υπάρξει το 1971».¹¹⁰² Το θέμα του βασιλιά¹¹⁰³ και των εκλογών¹¹⁰⁴ επανέρχεται συχνά πυκνά ενώ γίνονται επαφές με πρώην βουλευτές και υπουργούς για πολιτική κυβέρνηση.¹¹⁰⁵ Ωστόσο το καθεστώς απαντά αόριστα για το χρονοδιάγραμμα των πολιτικών εξελίξεων, θέτοντας ως προϋπόθεση την επιβολή των στόχων και... την αποτροπή επιβολής καθεστώτος.¹¹⁰⁶ Στο μεταξύ οι ΗΠΑ θέτουν ως όρο για την στρατιωτική βοήθεια «την αποκαταστασιν της συνταγματικής τάξεως.»¹¹⁰⁷

9.4 Τα πρώτα δείγματα κριτικής

Στις 22 Σεπτεμβρίου 1971 η κηδεία του νομπελίστα ποιητή Γιώργου Σεφέρη μετατρέπεται σε διαδήλωση κατά της χούντας. Σε αντίθεση με την περίπτωση της κηδείας του Γ.Παπανδρέου, αυτή τη φορά η εφημερίδα παρουσιάζει φωτογραφίες του συγκεντρωμένου πλήθους, αναλυτικές λεπτομέρειες (πχ ότι απέστειλαν στεφάνι ο βασιλιάς και ο Μίκης Θεοδωράκης, ότι το πλήθος τραγουδούσε το «Πότε θα κάνει ξαστεριά», ότι «Κατά τη διάρκεια της πορείας μέχρι το Α' νεκροταφείον οι συνοδεύοντες εκραύγαζον και διάφορα συνθήματα ως «Ελευθερία», «Αθάνατος», «Δημοκρατία», «Όχι») τους γεμάτους υπαινιγμούς επικήδειους λόγους των ανθρώπων των γραμμάτων, και τα τηλεγραφήματα των πρακτορείων Reuters και Associated Press.¹¹⁰⁸

Τον Οκτώβριο επισκέπτεται την Ελλάδα ο αντιπρόεδρος των ΗΠΑ Σπύρος Άγκνιου, αφού

¹¹⁰² «Μ» 20.12.1970

¹¹⁰³ «Μ» 6.1.1971 «Ο βασιλεύς δεν προκειται να επιστρεψη συντομώς – διαψευδονται πληροφορίες περι συμφωνίας»

¹¹⁰⁴ «Μ» 4.7.1971 «Ο κ. Παττακος απεκλεισε πολιτικας εξελιξεις μεχρι του Δεκεμβριου», «Μ» 17.7.1971 «Εντονος απαντησις του πρωθυπουργου - «εκλογας ειναι δυνατον, να ενεργησωμεν αυριον, μετα εικοσι μηνας ή μετα εικοσιν ετη», «Μ» 29.8.1971 Πολυ ενωρις ακομη δι'εκολογας – ο νυκτερινος λογος του κ. Παπαδόπουλου «, «Μ» 5.11.1971 «Δημοτικαι δια το 1972 δεν προγραμματιζονται», «Μ» 27.11.1971 «Η εξαγγελια εκλογων αποκλειεται – διαψευδονται τα αναγραφεντα»

¹¹⁰⁵ «Μ» 25.4.1971 «Υπηρξαν συνομιλιαι του πρωθυπουργου με πρωην βουλευτας – μεταδιδει και το «Ασσ. Πρες», «Μ» 15.6.1971 «Η πρωτοβουλία Αβέρωφ αποτυγχάνει»

¹¹⁰⁶ «Μ» 23.1.1971 «Δυο αι προϋποθεσεις δια την μεταβολην πολιτειακης ταξεως – ο κ. Παπαδόπουλος αποσαφηνίζει. 1ον Η επίτευξις όλων των σκοπών 2ον Ο κίνδυνος επιβολής καθεστώτος»

¹¹⁰⁷ «Μ» 22.7.1971, Βλ. επίσης «Μ» 4.8.1971 «Η βουλη εψηφισεν αναστολην της βοηθειας προς την Ελλαδα», Μ» 6.8.1971 «Και η γερουσια θα ψηφιση την αναστολη της βοηθειας», «Μ» 9.9.1971 «Δηλωσις Ροτζερς (σ.σ. υπουργού εξωτερικών ΗΠΑ) περι της Ελλάδος - «Λυπουμεθα δια την καθυστερησιν επιστροφης εις τον κοινοβουλευτισμον»

¹¹⁰⁸ «Μ» 23.9.1971

πρώτα συναντήθηκε με τον βασιλιά στην Περσέπολη.¹¹⁰⁹ Η εφημερίδα δημοσιεύει επιστολή πρώην βουλευτών της ΕΡΕ, της Ε.Κ. και των αποστατών, οι οποίοι σχολιάζουν ότι ο δεύτερος στην ιεραρχία της υπερδύναμης:

«επισκέπτεται την χώραν αυτήν εις στιγμήν κατά την οποίαν δεν τον υποδέχονται αντιπρόσωποι του ελληνικού λαού. Τον υποδέχονται και θα του ομιλήσουν εξ ονόματος της Ελλάδας όσοι επιβλήθησαν και διατηρούν την εξουσία δια της βίας, όσοι δεν τολμούν ούτε το ιδιόν των Σύνταγμα του 1968 να θέσουν εις εφαρμογήν. Το καθεστώς το οποίον υποδέχεται τον αντιπρόεδρον της μεγάλης χώρας του Γεωργίου Ουάσιγκτον του Βενιαμίν Φρανκλίνου, του Θωμά Τζέφερσον, του Μονρόε, του Λίνκολν απηρνήθη τας αρχάς τας οποίας επρέσβευον οι μεγάλοι αυταί των οποίων υπεβλήθη το αμερικανικόν έθνος, κατά τους δύο μεγάλους πολέμους του αιώνος μας εις βαρείας θυσίας όχι μόνον χάριν του εαυτού του αλλά και χάριν ολοκλήρου της ανθρωπότητος».¹¹¹⁰ Η «Μ» αναμεταδίδει πληροφορίες του γαλλικού τύπου, σύμφωνα με τις οποίες ο Άγκνιου θα επιδιώξει επιτάχυνση των πολιτικών εξελίξεων.¹¹¹¹

Τελικά «Συνεζητήθη το πολιτικόν»,¹¹¹² και σύμφωνα με τις επίσημες δηλώσεις «ο Άγκνιου επείσθη ότι ο κ. Παπαδόπουλος σκοπεύει πράγματι να επαναφέρει τον κοινοβουλευτισμόν».¹¹¹³ Στο τέλος του έτους «Αιρεται ο στρατιωτικός νομος πλην Αθηνων, Θεσσαλονικης, Πειραιως».¹¹¹⁴

Η συζήτηση περί της επιστροφής στην πολιτική ομαλότητα συνεχίζεται και στις αρχές του 1972, με την χούντα να εμφανίζεται το λιγότερο απρόθυμη,¹¹¹⁵ ενώ επανέρχεται διαρκώς το θέμα

¹¹⁰⁹ «Μ» 16.10.1971 «Βασιλεύς και Άγκνιου συνωμίλησαν επί ώραν»

¹¹¹⁰ «Μ» 16.10.1971

¹¹¹¹ «Μ» 14.10.1971 «Ο Άγκνιου θα επιδιώξη την επιτάχυνσιν των πολιτικών εξελίξεων», «Οι δύο βασικοί στόχοι της αμερικανικής πολιτικής: ενίσχυσις της Ελλάδας εντός του ΝΑΤΟ και επιστροφή του Βασιλέως». Η εφημερίδα αναδημοσιεύει την ανταπόκριση του δημοσιογράφου της Φιγκαρό στην Αθήνα

¹¹¹² «Μ» 19.10.1971

¹¹¹³ «Μ» 22.10.1971

¹¹¹⁴ «Μ» 19.12.1971

¹¹¹⁵ «Μ» 9.1.1972 «Ποτε και πως θα επιτραπη να λειτουργησιν η δημοκρατια – Ο κ. Παπαδοπουλος προς τους πολιτικούς. Τους εκάλεσε να αναγνωρίσουν το σύνταγμα του 1968»

επανόδου του βασιλιά.¹¹¹⁶ Το μόνο που αλλάζει είναι η απομάκρυνση του Ζωϊτάκη και η ανάληψη από τον Παπαδόπουλο και των καθηκόντων του αντιβασιλέα,¹¹¹⁷ και η εφημερίδα αναμεταδίδει «προβλέψεις παρατηρητών και σχόλια του διεθνούς τύπου» σύμφωνα με τα οποία η κίνηση αυτή είναι «Προοίμιον ευρύτερων πολιτικών εξελίξεων; Πιθανολογούνται ανασχηματισμος και αλλαι αποφασεις τον Απριλιον».¹¹¹⁸ Η εφημερίδα επικαλείται δημοσιεύματα του ελληνικού και ξένου τύπου και δηλώσεις υπεύθυνων παραγόντων που προβλέπουν ότι οι πολιτικές εξελίξεις θα επέλθουν με αργούς ρυθμούς,¹¹¹⁹ ακόμα και αυτό το χρονοδιάγραμμα όμως διαψεύδεται από την κυβέρνηση.¹¹²⁰ Μάλιστα το φθινόπωρο ο πρωθυπουργός ανακοινώνει ότι κάνει προγραμματισμό για τα επόμενα... 15 χρόνια.¹¹²¹

Στην πέμπτη επέτειο από το πραξικόπημα η μεν «Μακεδονία» δημοσιεύει τα τυπικά δηλαδή το διάγγελμα του πρωθυπουργού προς τον λαό, στο οποίο τονίζει ότι «Η επανάσταση θα συνεχίση τον δρόμον τον οποίον χάραξε», η «Θεσσαλονίκη» όμως, του ιδίου εκδοτικού συγκροτήματος, δημοσιεύει ένα τετρασέλιδο αφιέρωμα ένα 4σέλιδο αφιέρωμα με τον απολογισμό των ξένων ΜΜΕ για τα «πέντε χρόνια προόδου», Η κυβέρνηση έκανε αγωγή στην εφημερίδα αλλά ο Βελλίδης προειδοποίησε ότι σε αυτή την περίπτωση θα καλούσε ως μάρτυρες τους ξένους δημοσιογράφους. Μη θέλοντας περαιτέρω αρνητική δημοσιότητα η χούντα φρόντισε ώστε η υπόθεση να μπει στο

¹¹¹⁶ «Μ» 29.2.1972 «Ανευθυνοι εθεσαν θεμα βασιλεως – απροοπτως και σχεδον ταυτοσημωσ τρεις φιλοκυβερνητικαι εφημεριδες ζητουν διενεργεια δημοψηφισματος», «Μ» 1.3.1972 «Ο βασιλευς αρνείται σχολια. Η κυβερνησις τηρει σιγην – ενώ η συντονισμενη αρθρογραφια συνεχιζεται»

¹¹¹⁷ «Μ» 22.3.1972 «Δεν σημεινει πολιτειακη αλλαγη η αντικαταστασις του κ. Ζωιτακη – Ο κ. Παπαδοπουλος και αντιβασιλευς»

¹¹¹⁸ «Μ» 23.3.1972 Η εφημερίδα αναδημοσιεύει ανταποκρίσεις για τις εφημερίδες Times του Λονδίνου, Guardian, Daily Telegraph, αλλά φροντίζει να βάλει και ένα ερωτηματικό στον πρωτοσέλιδο τίτλο, για... παν ενδεχόμενο. «Μ» 29.4.1972, «Ανασχηματισμος τας αρχας Μαΐου;», «Μ» 30.4.1972 «Προβλεπεται παρα τας διαψευσεις – ανασχηματισμος με ανασυνθεσιν υπουργειων», «Μ» 13.6.1972 «Μεταρρυθμισεις εις την διαρθρωσιν της κυβερνησεως»

¹¹¹⁹ «Μ» 18.6.1972 «Συζητούνται και πάλι. Πολιτικαι εξελιξεις με βραδυν ρυθμον. 1973 Συνταγματικόν Δικαστήριον, 1974 Ο νόμος περί κομμάτων. Η θέσις του βασιλέως», «Το 1975 δέον να θεωρήται ως έτος των ουσιωδών δημοκρατικών εξελίξεων»

¹¹²⁰ «Μ» 20.6.1972 «Πρωτον οι στοχοι και κατοπιν πολιτικαι εξελιξεις – αποσαφηνιζει η κυβερνησις» «Υπό αρμοδίων πηγών διεψεύσθησαν και πάλιν τα αναγραφόμενα τας τελευταίας ημέρας περί πολιτικών εξελίξεων και περί υπάρξεως χρονοδιαγράμματος, εις το οποίον θα καθορίζονται τα όρια εντός των οποίων η κυβέρνησις θα κινηθεί προς επάνοδον της χώρας εις τον ομαλόν πολιτικόν βίον».

¹¹²¹ «Μ» 3.9.1972 «Προγραμμα 15ετιας εκπονει η κυβερνησις

αρχείο.¹¹²² Με αφορμή την έκτη επέτειο από το πραξικόπημα, ο Παπαδόπουλος διακηρύττει ότι «πρέπει να λυθούν όλα τα προβλήματα δια να είναι δυνατή η οργανωσις πολιτικού βίου».¹¹²³ Λίγες ημέρες αργότερα, στις 23 Απριλίου οι εφημερίδες «Βραδυνή» και «Θεσσαλονίκη» δημοσιεύουν εκτενείς δηλώσεις του Καραμανλή με τις οποίες επέκρινε το καθεστώς, υπογραμμίζοντας ότι:

«Εψήφισα ένα Σύνταγμα για να αποκαταστήσει δήθεν την Δημοκρατία και ασκεί εν ονόματι αυτού του Συντάγματος δικτατορίαν». Και επαναλάμβανε την πρότασή του για μια «έμπειρον και ισχυράν κυβέρνησιν» η οποία «ασκούσα δι' ορισμένον χρόνον εκτάκτους εξουσίας» θα δημιουργούσε τις συνθήκες «που θα επιτρέψουν να λειτουργήσει η δημοκρατία εις την Ελλάδα και να αποφασίσει ο κυρίαρχος λαός εγκαίρως και ελευθέρως διά το μέλλον του».¹¹²⁴

Οι χουντικοί κατέσχεσαν την εφημερίδα¹¹²⁵ αλλά στο μεταξύ είχαν κυκλοφορήσει αρκετά αντίτυπα.¹¹²⁶

Στις 21 Μαΐου συλλαμβάνονται 15 μέλη της οργάνωσης Ελληνική Αντιδικτατορική Νεολαία (ΕΑΝ)¹¹²⁷ και δύο μέρες αργότερα εκδηλώνεται το αποτυχημένο κίνημα του ναυτικού, για το οποίο η εφημερίδα γράφει ότι «Απεκαλύφθη κίνησις στο πολεμικό ναυτικό. Εσχεδιάζετο ο απόπλους τριών σκαφών. Συνελήφθησαν αξιωματικοί απόστρατοι και εν ενεργεία. Η κυβέρνηση την συνδέει με τας δηλώσεις Καραμανλή και τας ανακοινώσεις τέως επιτελαρχών και αποστράτων».¹¹²⁸ Σε σχετική ερώτηση, ο υφυπουργός παρά τω πρωθυπουργών υποστήριξε ότι:

«Με την ανακοίνωσιν των τεσσάρων πρώην επιτελαρχών, με την ανακοίνωσιν των 34 ανυποτάκτων και αποστράτων αξιωματικών και με την δήλωσιν του πρώην

¹¹²² αράρτημα, συνέντευξη Πεκλάρη

¹¹²³ «Μ» 21.4.1973 «Το διαγγελμα του πρωθυπουργού προς τον λαον»

¹¹²⁴ «Θ», 23.4.1973

¹¹²⁵ «Μ» 24.4.1973, «Κατεσχέθησαν αι εφημερίδες Θεσσαλονίκη' και 'Βραδυνή'», «Μ» 26.4.1973 «Ηρθη η κατασχέσις των δυο εφημεριδων εις Θεσσαλονικην και την Φλώριναν. Αντιθέτως επεκυρώθει εις άλλας επτά πόλεις», «Μ» 3.5.1973 «Ησκηθη ποινικη διωξις κατά των δυο εφημεριδων και του κ. Καραμανλη – δια τας δημοσιευθεισας δηλωσεις»

¹¹²⁶ Πράρτημα, συνεντεύξεις Πεκλάρη, Γιαγκιόζη.

¹¹²⁷ «Μ» 22.5.1973 «15 μέλη παρανόμου οργάνωσης συνελήφθησαν εις τας Αθήνας», «Μ» 24.5. 1973 «Επίσημος ανακοίνωσις. Άλλα 8 στελέχη της «ΕΑΝ» συνελήφθησαν. Τρεις αξιωματικοί εν αποστρατεία και πέντε εργάται και υπάλληλοι» (σ.σ. μεταξύ αυτών αναφέρεται και ο αξιωματικός Σπύρος Μουστακλής που συμμετείχε στην οργάνωση του κινήματος του Ναυτικού και βασανίστηκε βάνουσα στο ΕΑΤ-ΕΣΑ)

¹¹²⁸ «Μ» 25.5.1973

πρωθυπουργού απειράχθησαν να δημιουργήσουν την ατμόσφαιρα εντός της οποίας θα εκινούντο οι δύο αντιναύαρχοι εις την προσπάθειαν των. Επιμένω διότι εις τον μικρόν αυτόν τόπον όλοι γνωρίζομεν τα πρόσωπα περί του συνδέσμου και της καθοδηγήσεως των εκ του εξωτερικού και των αυτοεξόριστων κυρίως. Πάντως παράλληλος ήτο και η δράσις της ΕΑΝ της οποίας όλα τα μέλη συνελήφθησαν».

Υπό αυτό το πρίσμα, η δημοσίευση των δηλώσεων του Καραμανλή από τη «Θεσσαλονίκη» και τη «Βραδυνή» αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Η «Μ» παρουσιάζει το γεγονός του αποτυχημένου κινήματος «εκμεταλλεζόμενη» την ελευθερία που της δίνει η αναδημοσίευση των ρεπορτάζ του BBC και του Reuters.

9.5 Απόπειρα πολιτικοποίησης

Εμμέσως πλην σαφώς το καθεστώς θεώρησε εμπλεκόμενο στο κίνημα και τον Βασιλιά Κωνσταντίνο. Η «Μ» αναφέρει πληροφορίες, σύμφωνα με τις οποίες «υπάρχουν ωρισμένοι κυβερνητικοί και φιλοκυβερνητικοί παράγοντες, επιζητούντες προσχήματα δια την θέσιν πολιτειακού προβλήματος» και ότι θέμα βασιλέως θα τεθεί αργά ή γρήγορα, μέσω δημοψηφίσματος.¹¹²⁹ Πράγματι, παρά τις διαψεύσεις,¹¹³⁰ την 1^η Ιουνίου το καθεστώς κατάργησε τη Βασιλεία και ανακήρυξε Προεδρική Δημοκρατία,¹¹³¹ ενώ επιβεβαιώνονται και οι πληροφορίες της εφημερίδας περί δημοψηφίσματος.¹¹³² Εν όψει του δημοψηφίσματος το καθεστώς θα θυμίσει τα του βασιλικού κινήματος της 13^{ης} Δεκεμβρίου,¹¹³³ και θα προσπαθήσει να πείσει ότι έληξε η «21^η Απριλίου».¹¹³⁴ Το νόθο δημοψήφισμα πραγματοποιείται στις 29 Ιουλίου και το αποτέλεσμα είναι

¹¹²⁹ «Μ» 27.5.1973 «Εις το θέμα βασιλεως δεν υπάρχουν εξελίξεις – παραγοντες επιδιωκουν την θεσιν πολιτειακου;» και σε β' θέμα «Στάσις εις το 'Βέλος'. Ωδηγήθη εις την Ιταλίαν».

¹¹³⁰ «Μ» 30.5.1973 «Εικασιαι όλα τα γραφομενα περι πολιτειακης αλλαγης – «αι πρωτοβουλιαι ευρισκονται εις χειρας του πρωθυπουργου» εδηλωσεν ο κ. Σταματοπουλος»

¹¹³¹ «Μ» 2.6.1973 «Κατελυθη η βασιλεια. Ανεκυρηχθη δημοκρατια – δια πραξεως της επαναστατικης κυβερνησεως»

¹¹³² «Μ» 5.6.1973 «Καθοριζονται αι διαδικασιαι δια το δημοψηφισμα – θα τεθη ταυτοχρονως με το ερωτημα και υποψηφιοτης του κ. Παπαδοπουλου;», «Μ» 6.6.1973 «Η κυβερνησις δεν αντιμετωπιζει αναβολην του δημοψηφισματος», «Μ» 9.6.1973 «Ποιο θα είναι το νέο πολιτευμα. Πως θα γινη το δημοψηφισμα – ανεκοινωθησαν αι βασικαι αρχαι και εδοθησαν διευκρινησεις»

¹¹³³ «Μ» 12.6.1973 «Ανακοίνωσις της γενικής γραμματείας Τύπου: Εις τι απεβλεπε η 13η Δεκεμβριου – τι περιελαμβανε το «σχεδιον ενεργειας» το συνταχθεν υπο του αντιστρατηγου Περιδη και εγκριθεν υπο του Κωνσταντινου»

¹¹³⁴ «Μ» 24.6.1973 «Με εμφασιν διακηρυσσεται η «εναρξις νεας φασεως» -Με το συνθημα «εληξεν η 21η Απριλιου». Δια να προβληθή η θέσις ότι θα αλλάξει η μορφή του καθεστώτος με διαδοχικάς εξελίξεις».

μεν συντριπτικά υπέρ της χούντας,¹¹³⁵ όμως εγείρονται αμφισβητήσεις από πλευράς των πολιτικών.¹¹³⁶

Ο Παπαδόπουλος θα επιχειρήσει «πολιτικοποίηση» του καθεστώτος,¹¹³⁷ και διορίζει πολιτική κυβέρνηση υπό τον Μαρκεζίνη, αφήνοντας αόριστες υποσχέσεις για εκλογές την άνοιξη.¹¹³⁸ Η λύση Μαρκεζίνη ήταν κατά κάποιο τρόπο η έμπρακτη απάντηση της δικτατορίας στα όσα είχε δηλώσει ο Καραμανλής (τα οποία είχε δημοσιεύει η εφημερίδα «Θεσσαλονίκη») περί κυβερνήσεως ορισμένου χρόνου που θα δημιουργούσε τις συνθήκες που θα επιτρέψουν να λειτουργήσει η δημοκρατία στην Ελλάδα. Πάντως ο απεσταλμένος της «Μ» στο Παρίσι μεταδίδει ότι «Εάν η οδός προς την ομαλοποίησιν την οποίαν θα ακολουθήση ο κ. Σπ. Μαρκεζίνης πρέπει να διέλθη απαραιτήτως από τον χώρο του λεγόμενου πολιτικού κόσμου τότε αι προοπτικά προς την κατεύθυνσιν αυτήν δεν μπορεί να θεωρηθούν ευχάριστοι. Η μεταδοθείσα από την ιταλικήν λουτρόπολιν Αμπανο, όπου παραμένει ο κ. Καραμανλής, είδησις, ότι δεν υπάρχει πιθανότης συναντήσεως τούτου μετά του κ. Μαρκεζίνης, εβελτιώθη κάπως, η ουσία όμως παραμένει η αυτή».¹¹³⁹ Λίγες μέρες μετά το σχηματισμό «πολιτικής κυβέρνησης Μαρκεζίνη», την ημέρα της επετείου του «Όχι», η «Μακεδονία» δημοσιεύει πληροφορίες σχετικά με τη στάση του Κ. Καραμανλή¹¹⁴⁰ και εκτενή συνέντευξη του Ι. Ζίγδη.¹¹⁴¹

9.6 Από το Πολυτεχνείο στον Αττίλα

Ο Νοέμβριος του '73 αρχίζει επεισοδιακά: οι εργαζόμενοι ετοιμάζουν κινητοποιήσεις για να ζητήσουν αυξήσεις μισθών και μειώσεις τιμών,¹¹⁴² ενώ δημιουργούνται επεισόδια την ημέρα του μνημοσύνου για το θάνατο του Γ. Παπανδρέου. Ενώ η κηδεία του καλύφθηκε από τη «Μ» όσο πιο

¹¹³⁵ «Μ» 30.7.1973 «Είς 82% αναβιβάζουν το «ναι» τα επισημα αποτελεσματα»

¹¹³⁶ «Μ» 31.7.1973 «Η διαφορά ποσοστών εγείρει αμφισβητήσεις – οι πολιτικοί αντιμετωπίζουν προσφυγή στον Αρειο Πάγο»

¹¹³⁷ «Μ» 12.8.1973 «Αποχωρούν οι περισσότεροι υπουργοί και υφυπουργοί δια να πολιτευθούν», «Μ» 26.8.1973 «Πολλές κινήσεις αρχίζουν για την ίδρυσι κομμάτων»

¹¹³⁸ «Μ» 9.10.1973 «Εκλογαί και χωρίς κομματα – αι προγραμματικαί δηλώσεις του κ. Μαρκεζίνης»

¹¹³⁹ «Μ» 14.9.1973 «Συναντήσις Καραμανλή και Μαρκεζίνη δεν πραγματοποιείται»

¹¹⁴⁰ «Μ» 28.10.1973 «Ο κ. Καραμανλής συνιστά επιφυλακτικότητα και ευρύτεραν ενότητα»

¹¹⁴¹ «Μ» 28.10.1973 «Υπέρ της αποχής είναι ο Ζίγδης. Παγίδευσις, τονίζει, θα εσήμαινε το αντίθετον. Συνιστά ανυποχώρητον αγώνα»

¹¹⁴² «Μ» 4.11.1973

ουδέτερα γινόταν, σε αυτή την περίπτωση αφιερώνει τα δύο τρίτα της πρώτης σελίδας, με φωτογραφική κάλυψη, όπου αναφέρεται ότι: «Ολόκληρος ο δημοκρατικός κόσμος τελεί εν αγανακτήσει δια τα αιματηρά επεισόδια τα οποία προεκλήθησαν εις τον έξωθι του νεκροταφείου χώρον και μέχρι της λεωφόρου Συγγρού και της πλατείας Συντάγματος, την Κυριακή, μετά την τέλεσιν του θρησκευτικού μνημοσύνου του Γεωργίου Παπανδρέου».¹¹⁴³ Εξάλλου, από τις 14 του μήνα αρχίζουν οι φοιτητικές κινητοποιήσεις στο Πολυτεχνείο, με αποκορύφωμα την 17^η Νοεμβρίου. Καταγράφοντας τα γεγονότα της προηγούμενης, διαβάζουμε στα διαδοχικά πρωτοσέλιδα:

«Πολυπληθείς συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις φοιτητών εις τας Αθήνας», «Εκραύγαζαν αντικυβερνητικά συνθήματα»,¹¹⁴⁴ «Για 3^η ημέρα το Πολυτεχνειο κατέχεται από σπουδαστας – εγενικευθη ο σαλος εις την ανωτατην παιδεια», «Ζωηρές αντικυβερνητικές εκδηλώσεις. Χιλιάδες λαού συγκεντρώθηκαν γύρω στο Μετσόβιο»,¹¹⁴⁵ «Εξαωρη «μαχη» στην Αθηνα. Εγενικευθησαν αι εκδηλωσεις. Προσελαβον πολιτικην μορphen». Πυροβολισμοί, δακρυγόνα, οδοφράγματα. Ανεπιβεβαίωτοι φήμαι περί δύο νεκρών, δεκάδες οι τραυματισθέντες εκατέρωθεν. Τεθωρακισμένα εκύκλωσαν την νύχτα το πολυτεχνείο. Και η Πολυτεχνική κατελήφθη υπό 2.000 φοιτητών. Συμπαρίστανται οι ηγέται των κομμάτων».¹¹⁴⁶

Την επομένη της τραγικής βραδιάς η «Μ» αφιερώνει όλη την πρώτη σελίδα στο θέμα, προτάσσοντας όμως την απόφαση της κυβέρνησης να κηρύξει στρατιωτικό νόμο και το διάγγελμα του πρωθυπουργού, χωρίς αναφορές στα αιτήματα των φοιτητών καθώς «απαγορεύεται η δημοσίευσις ανησυχητικών πληροφοριών και η προβολή και διάδοσις απόψεων κομμάτων»: «Εκηρύχθη καθ'άπασαν την επικράτεια -Στρατιωτικός νόμος- Διάγγελμα του προέδρου: είμαι αποφασισμένος να λάβω όλα τα μέτρα προς παγίωσιν της δημοσίας τάξεως», «Απηγορεύθησαν αι συγκεντρώσεις», «Κατά πληροφορίας εκ της αστυνομίας- 5 οι νεκροί». Ακολούθως η κυβέρνηση αποφασίζει τη διάλυση φοιτητικών και σπουδαστικών συλλόγων, τον κατ' οίκον περιορισμός των κκ. Κανελλοπουλου, Γ. Μαυρου και Ι. Ζιγδη, ενώ διαβεβαιώνει ότι οι εκλογές θα γίνουν εντός των

¹¹⁴³ «Μ» 6.11.1973. «Εκ μερους των ηγετων των πολιτικων κομματων. Καταγγελλεται η κυβερνησις ως υπευθυνος συγκρουσεως», Βλ. επίσης «Μ» 7.11.1973 «Θεμα ηθικης ταξεως δια την κυβερνησιν και βαρυταται ευθύναι».

¹¹⁴⁴ «Μ» 15.11.1973

¹¹⁴⁵ «Μ» 16.11.1973

¹¹⁴⁶ Μ» 17.11.1973

συνταγματικών πλαισίων.¹¹⁴⁷

Με αφορμή τα γεγονότα του Πολυτεχνείου εκδηλώνεται νέο πραξικόπημα και νέα Χούντα υπό τον ταξίαρχο Δημήτρη Ιωαννίδη. Η εφημερίδα, που όπως πάντα δεν κυκλοφορεί τη Δευτέρα, εκδίδεται την Τρίτη 27 Νοεμβρίου με τίτλο: «Μετά την ανατροπήν του καθεστώτος Παπαδόπουλου υπό των ενόπλων δυνάμεων- Αι νέαι κατευθύνσεις-θα ανακοινωθούν αύριον υπό του κ. Ανδρουτσοπούλου». Την ίδια μέρα εφημερίδα, δημοσιεύει κύριο άρθρο, μετά από πέντε χρόνια «σιωπής». Το άρθρο είναι πλήρως εναρμονισμένο με το ύφος και τις απόψεις του νέου στρατιωτικού καθεστώτος:

«Η νεα επεμβασις των ενόπλων δυνάμεων τας πρωινας ωρας της 25^{ης} Νοεμβριου απεδειξεν ότι αυται εχουν απολυτον επιγνωσιν της εθνικης των αποστολης. Εκφρασις του εθνικου αισθηματος και του πανελληνιου αιτηματος υπηρξεν η νεα επεμβασις. (....) ελπιζομεν ότι θα οδηγηση το εθνος εις την λεωφορον της ομαλης λειτουργιας του πολιτευματος, επαναφερουσα την ψυχικην γαληνην και ενοτητα του λαου, που τοσον χρειαζεται η χωρα, δια να εξελθη από τον δυσκολον δρομον εις τον οποιον την οδηγησαν αι περιπετειαι της τελευταιας δεκαετιας».¹¹⁴⁸

Το νέο καθεστώς Ιωαννίδη υποστηρίζει ότι «Νέο συνταγμα θα καταρτισθῇ. Εκλογαί όταν ἡ χώρα εἶναι ετοιμῇ».¹¹⁴⁹ Ο πρόεδρος που ὀρίσε το νέο στρατιωτικό καθεστώς, διακήρυξε ὅτι το νέο Σύνταγμα θα εἶναι «Παραδεκτον του λαου» ὁμως ταυτόχρονα ανακοινώνεται ὅτι «Κατηργήθη το συνταγματικό δικαστήριον».¹¹⁵⁰ Το νέο καθεστώς κατηγόρησε το προηγούμενο για παρέκκλιση ἀπὸ τις ἀρχές της «Επαναστάσεως της 21^{ης} Απριλίου» και προχώρησε σε ἔρευνα «δια καταχρησεις απο υπουργους και υφυπουργους»,¹¹⁵¹ και παράλληλα ἐξαπέλυσε διώξεις ἐναντίον των ἀντιφρονούντων.¹¹⁵² Τον Ιούλιο του '74 ἐκτυλίσσονται τα τραγικά γεγονότα της Κύπρου, ἀρχικά με

¹¹⁴⁷ «Μ» 22.11.1973, «Μ» 23.11.1973, «Μ» 25.11.1973

¹¹⁴⁸ «Μ» 27.11.1973 «Η φωνή του καθηκοντος»

¹¹⁴⁹ «Μ» 29.11.1973

¹¹⁵⁰ «Μ» 1.1.1974

¹¹⁵¹ «Μ» 31.1.1974

¹¹⁵² «Μ» 20.2.1974 «Τρεις οργανώσεις του ΚΚ ἐξηθρώθησαν εις Αθῆνας»

το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου που οργάνωσε η χούντα Ιωαννίδη,¹¹⁵³ και μετά την απόβαση των τουρκικών δυνάμεων και τις πολεμικές επιχειρήσεις.¹¹⁵⁴ Η αυλαία της επταετούς χούντας πέφτει με δραματικό τρόπο και «Μ» να αναγγέλλει με πηχυαίο τίτλο: «Αποκαθίστανται η ομαλότης και η δημοκρατία-Πολιτική κυβέρνηση υπό τον Καραμανλήν- Ωρκίσθη την 4.20 πρωινήν ο πρωθυπουργός».¹¹⁵⁵

¹¹⁵³ «Μ» 16.7.1974 Ανέτραπη ο προεδρος της Κυπρου – υπο των δυναμεων της εθνοφρουρας. Ο κ. Σαμψών νέος πρόεδρος», «Μ» 17.7.1974 «Επαγιωθη η καταστασις εις Κυπρον. Εσχηματισθη και ωρκισθη κυβερνησις», «Μ» 19.7.1974 «Σεβεται τας συνθηκας και τας υποχρεωσεις η νεα κυβερνησις της Κυπρου»

¹¹⁵⁴ «Μ» 21.7.1974 «Μετα την αποβασιν-προκλησιν των Τουρκων εις Κυπρον - Η Ελλας εκινητοποιηθη – Προς υπεράσπισιν πάση δυνάμει των συμφερόντων του έθνους. Οι Κύπριοι αντεπιτίθενται». «Μ» 22.7.1974 «Καθελωθησαν οι εσβολεις. Ασφυκτικα περισφιγγονται – οι Ελληνοκυπριοι κυριοι της καταστασεως», «Μ» 23.7.1974 «Κατεπαυσε το πυρ – μετα τριημερον επικον αγωνα των Ελληνοκυπριων»

¹¹⁵⁵ «Μ» 24.7.1974

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ: ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

Στις 24 Ιουλίου 1974 σχηματίζεται πολιτική κυβέρνηση υπό τον Καραμανλή και η χώρα αλλάζει σελίδα. Αυτό το κεφάλαιο παρακολουθεί τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, με τα οποία ολοκληρώνεται η περίοδος των 40 χρόνων που εξετάζει η παρούσα εργασία. Την περίοδο αυτή ο Βελλίδης αναπτύσσει στενή φιλική σχέση με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή κάτι που αποτυπώνεται και στις σελίδες της εφημερίδας «Μακεδονία»

10.1 Οι πρώτες ημέρες της δημοκρατίας

Το πρωί της 24^{ης} Ιουλίου η «Μ» κυκλοφορεί με πηχυαίο οκτάστηλο τίτλο δύο σειρών «Πολιτική κυβερνησις υπο τον Καραμανλη» με φωτογραφία από την άφιξή του στο αεροδρόμιο. Σε αυτό το πρώτο μεταπολιτευτικό φύλλο η εφημερίδα χρησιμοποιεί ειδησεογραφικό τόνο, αναφέροντας ότι:

«Από των πρωινών ωρών σήμερον η Ελλάς κυβερνάται από πολιτικήν κυβέρνησιν. Μετά από επτά έτη και τρεις μήνες διακυβερνήσεως της χώρας υπό στρατιωτικών κυβερνήσεων, η δημοκρατία αποκαθίσταται». ¹¹⁵⁶

Αντιθέτως, την επομένη, κυκλοφορεί με κύριο άρθρο με τον εύλωτο τίτλο «Ουδείς λησμονεί» όπου μεταξύ άλλων καταφέρεται κατά ανταγωνιστικών εφημερίδων:

«Την αηδιαν και την περιφρονησιν του ελληνικού λαού προεκαλεσαν παλιν οι διαφοροι γλοιωδεις καιροσκοποι της πολιτικης, πενυματικης και κοινωνικης ζωης του τοπου και της δημοσιογραφιας. Ενώ επί έτη εξύμνουν και έλειχον τον δικτάτορα και τους δικτατορίσκους, ενεφανίσθησαν από της πρώτης ημέρας της μεταβολής, είτε εις τους δρόμους, είτε από των στηλών των, ως πανηγυρίζοντες δήθεν μετά του ελληνικού λαού δια την επιστροφήν του κ. Καραμανλή και την αποκατάσταση της δημοκρατίας. Ουδένα όμως ημπορούν να εξαπατήσουν. Και ουδένα ημπορούν να εμπαΐζουν. (...)ο ελληνικός λαός δεν λησμονεί μέχρι ποίου ουρανού εκθείαζον τον τύραννον, ενώ αυτός εδεινοπάθει. Όλοι γνωρίζουν καλα: και ποιοι ειναι. Και τι επραξαν. Και τι επιδιωκουν». ¹¹⁵⁷

Έχει ενδιαφέρον η παρατήρηση της εφημερίδας ότι «ο κ. Καραμανλης δεν λησμονει τι ελεγαν και

¹¹⁵⁶ «Μ» 24.7.1974

¹¹⁵⁷ «Μ» 25.7.1974

τι εγραφαν δι'αυτόν καθ'όλη τη διάρκεια της επταετίας», και τους χαρακτηρισμούς ως «φαυλοκρατών», «προδοτών» και «καταστροφέων του έθνους»,¹¹⁵⁸ λησμονώντας και η ίδια τι έλεγε για τον Καραμανλή το '50 και το '60.

Τις επόμενες τρεις εβδομάδες τα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας αποτυπώνουν τα δραματικά γεγονότα της Κύπρου και τις συμφωνίες για την εξεύρεση λύσης:

«Το διαγγέλμα του κ. Καραμανλη. Πρωτιστον χρεος η Κυπρος»,¹¹⁵⁹ «Οι τουρκοι επετεθησαν – παραβιασαν τη συμφωνια της Γενευης. Κατέλαβον δύο κωμοπόλεις αφού τας εκανονιοβόλησαν»,¹¹⁶⁰ «Οι Τούρκοι κατέλαβον 4 χωρία εντός 48ωρου»,¹¹⁶¹ «Ο κ. Καραμανλης ειπε εις τον κ. Κληριδη– Εθνικως αξιοπρεπη λυσιν του κυπριακου θα πετύχη η κυβέρνησις»,¹¹⁶² «Ελλας και Κυπρος απερριψαν αγγλοτουρκικον σχεδιον περι δημιουργιας καντονιων»,¹¹⁶³ «Ρηματικη ελληνικη διακοινωσις προς τους πεντε «Μεγαλους»

Επισημαίνεται ο κίνδυνος συγκρουσεως και υπογραμμίζονται αι ευθυναι των»,¹¹⁶⁴ «Ο Καραμανλής απέρριψε πρόσκλησιν του Φορντ. Η Ελλάς αρνείται να μετάσχη νέας διασκέψεως υπό την πίεσιν των τετελεσμένων γεγονότων» και μόλις σε τρίτο υπότιτλο αναφέρεται ότι «Οι Τούρκοι κατέλαβον το 1/3 της Κύπρου». ¹¹⁶⁵

Παράλληλα, προχωρούν οι διαδικασίες αποκατάστασης των θεσμών της δημοκρατίας. «Το συνταγμα του 1952 επανετεθη προσωρινώς εν ισχυι»,¹¹⁶⁶ ο Καραμανλής διαβεβαιώνει ότι «η Δημοκρατία θα αναγεννηθή χωρίς ωδίνας»¹¹⁶⁷ και σταδιακά λειτουργούν τα παλιά κόμματα («Η

¹¹⁵⁸ ό.π.

¹¹⁵⁹ «Μ» 26.7.1974

¹¹⁶⁰ «Μ» 1.8.1974 Στο πρωτοσέλιδο εμφανίζεται μια γελοιογραφία με το πουλί σύμβολο της χούντας, να προσπαθεί να βγει απο το γύψο και να πετάξει, με την λεζάντα: «Δεν έφυγε ακόμα από παντού το πουλί»

¹¹⁶¹ «Μ» 3.8.1974

¹¹⁶² «Μ» 10.8.1974

¹¹⁶³ «Μ» 13.8.1974

¹¹⁶⁴ «Μ» 14.8.1974

¹¹⁶⁵ «Μ» 17.8.1974

¹¹⁶⁶ «Μ» 2.8.1974

¹¹⁶⁷ «Μ» 3.8.1974

ΕΔΑ επαναλειτουργεί»¹¹⁶⁸ επανέρχεται ο Ανδρέας Παπανδρέου «μετά τετραετή αναγκαστική εξορίαν»¹¹⁶⁹ και «ιδρύει σοσιαλιστικόν κόμμα».¹¹⁷⁰ Η «Μ» αρχίζει να δημοσιεύει ειδήσεις για τα έργα και τις ημέρες των δικτατόρων, (πχ «Δωρεάν ρεύμα δια την βίλλαν του Παπαδόπουλου, παρείχετο υπό της ΔΕΗ»,¹¹⁷¹ «Πως διεσπαθίζετο το δημόσιο χρήμα. Χαριστικά ή επισφαλής δάνεια 1.644.000.000 δραχμών εις ‘ημετέρους’ της χούντας»¹¹⁷²) και πύρινα άρθρα για τη διαδικασία που αργότερα να ονομαστεί «αποχουντοποίηση». Για παράδειγμα αναφερόμενη στην περίπτωση του πρύτανη του ΑΠΘ Ευ. Σδράκα, σημειώνει ότι:

«Οι συνεργάται και υμνηταί της λαομισήτου δικτατορίας, δεν έχουν συνετισθή. Παρεξήγησαν και εκμεταλλεύονται την ανοχήν της κυβερνήσεως και της κοινής γνώμης. Και ομιλούν, συμπεριφέρονται, προκαλούν, όπως εις τα επτά έτη της τυραννίας. (...) Διότι ο λαός που τόσα υπέφερε και τόσον εδεινοπάθησεν επί επταετίαν θα ήθελεν άλλα. Πολύ περισσότερα, Να λογοδοτήσουν. Άπαντες Από του δικτάτορος μέχρι του τελευταίου καταπτύστου οργάνου του. Και να τιμωρηθούν. Τόσον σκληρά, ώστε ουδέποτε εις τους αιώνας να αποτολμηθή κατάλυσις των ελευθεριών εις την Ελλάδα».¹¹⁷³

Σε άλλο άρθρο, ενόψει της επίσκεψης Καραμανλή στη Θεσσαλονίκη η «Μ» ζητά την παραίτηση των διορισμένων από τη χούντα στη δημοτική αρχή:

«Το Σάββατον έρχεται εις την Θεσσαλονίκην ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Ο πρόεδρος της πρώτης δημοκρατικής κυβερνήσεως, μετά την απαισίαν επταετή δικτατορίαν. Ο εθνικός ηγέτης που ανέλαβε το τιτάνιον έργο της επανορθώσεως των εθνικών καταστροφών που επεσώρευσεν η λαομίσητος χούντα. (...) Ο λαός της Θεσσαλονίκης (...) που εσατάθη όρθιος και αδούλωτος θα τον υποδεχθή εν συναγερμώ (...) Θα ξαναζήσουν το Σάββατον αι ημέραι των θριάμβων της Δημοκρατίας. Ποίοι όμως θα υποδεχθούν και θα χαιρετίσουν τον πρόεδρον της αντιδικτατορικής

¹¹⁶⁸ «Μ» 13.8.1974, βλ. και «Μ» 5.9.1974 «Η Ενωση Κέντρου αναδιοργανοται – με τας παλις και νεας δυναμεις της δημοκρατίας»

¹¹⁶⁹ «Μ» 17.8.1974

¹¹⁷⁰ «Μ» 4.9.1974 Ο κ. Παπανδρεου ιδρυσε σοσιαλιστικον κομμα

¹¹⁷¹ «Μ» 22.8.1974

¹¹⁷² «Μ» 30.8.1974

¹¹⁷³ «Μ» 22.8.1974, «Να εκδιωχθούν όλοι»

κυβερνήσεως ως πρώτοι πολίται της πόλεως; Οι εγκάθετοι της χούντας; (...) Οι ίδιοι που υπεδέχοντο, προσεφώνουν και εξύμνουν τη δικτατορία μέχρις εβδόμου ουρανού; Εθνική προσβολήν αποτελεί αυτό δια τη Θεσσαλονίκη» (...) Οφείλουν να παραιτηθούν σήμερα»¹¹⁷⁴

10.2 Η προεκλογική περίοδος

Οι τίτλοι της «Μ» ενόψει της έλευσης του Καραμανλή στην πόλη, θυμίζουν αυτούς της δεκαετίας του '50 και του '60, όταν πραγματοποιούσαν προεκλογικές συγκεντρώσεις ο Σ. Βενιζέλος και Γ. Παπανδρέου:

«Ο λόγος του κ. Καραμανλή αναμένεται με αδημονία»,¹¹⁷⁵ «Πάνδημη υποδοχή στον κ. Καραμανλή. Επιφυλάσσει σήμερα η δημοκρατική Θεσσαλονίκη. Άκρατος ενθουσιασμός» και σε β' θέμα «Ο εκδημοκρατισμός ΕΠΙΣΠΕΥΔΕΤΑΙ. Με εντολή του πρωθυπουργού»,¹¹⁷⁶ «Ο λαός ξεσπασε. Αυτό που έγινε χθες δεν έχει προηγούμενο. Πανω από 300.000 αποθεώσαν τον κ. Καραμανλή»¹¹⁷⁷

Η ομιλία του Καραμανλή στη Θεσσαλονίκη θα σηματοδοτήσει την έναρξη της προεκλογικής περιόδου,¹¹⁷⁸ παρόλο που κάτι τέτοιο διαψεύδεται,¹¹⁷⁹ όπως διαψεύδεται η περίπτωση ίδρυσης νέας παράταξης,¹¹⁸⁰ μέχρι... να επιβεβαιωθεί.¹¹⁸¹ Αρχίζουν οι συζητήσεις για τον εκλογικό νόμο,¹¹⁸²

¹¹⁷⁴ «Μ» 29.8.1974 «Να φύγουν σήμερα». Την επομένη κι όλας η εφημερίδα γνωστοποιεί ότι «Απελύθησαν ο δήμαρχος και ολόκληρο το συμβούλιο» Βλ. «Μ» 30.8.1974. Στη συνέχεια, η εφημερίδα παρακολουθεί εκ του σύνεγγυς τη δικαστική δίωξη των χουντικών. Βλ. ενδεικτικά «Μ» 27.10.1974 «Ο κ. Καραμανλής προς τους αξιωματικούς: Θα δικαστούν οι πρωταίτιοι», «Μ» 2.11.1974 «Διωκονται οι 50 της Χούντας για προδοσία και στάσι»

¹¹⁷⁵ «Μ» 30.8.1974

¹¹⁷⁶ «Μ» 31.8.1974

¹¹⁷⁷ «Μ» 1.9.1974

¹¹⁷⁸ «Μ» 3.9.1974 «Δυο αι προϋποθέσεις διεκπεραίωσης εκλογών – ως εξαγεται εκ του λογου του κ. Καραμανλή»

¹¹⁷⁹ «Μ» 6.9.1974 «Δεν ειμεθα στις παραμονες των εκλογων – επανεληφθη η κυβερνητικη θεσις»

¹¹⁸⁰ «Μ» 7.9.1974 «Τον κ. Καραμανλή δεν απασχολεί ίδρυσις παρατάξεως»

¹¹⁸¹ «Μ» 11.9.1974 «Πιθανον ο κ. Καραμανλής να ηγηθη παραταξεως εθνικης συνεγερσεως – ως αφεθηκε να εννοηθη ο κ. Καραμανλής», «Μ» 22.9.1974 ««Νεα Δημοκρατια» η παραταξις του κ. Καραμανλή;», «Μ» 29.9.1974 «Ο κ. Καραμανλής διακηρυσσει το προγραμμα της «Νεας Δημοκρατίας»»

¹¹⁸² «Μ» 19.9.1974 Η ενισχυμενη αναλογικη ενεκριθη ως εκλογικο συστημα – υπο του υπουργικου συμβουλιου εισηγησει του πρωθυπουργου»

καθίσταται ελεύθερη η λειτουργία των κομμάτων,¹¹⁸³ και ορίζεται η ημερομηνία των εκλογών για την αναθεωρητική βουλή,¹¹⁸⁴ παρά τις αντιρρήσεις της αντιπολίτευσης.¹¹⁸⁵

Η «Μ» φαίνεται να βρίσκεται σε δίλημμα. Έχει εκλείψει ο Σ. Βενιζέλος, αλλά και η Ένωση Κέντρου της δεκαετίας του '60, ενώ κατά την περίοδο της χούντας ο εκδότης της έχει εξομαλύνει τις σχέσεις του με τον Καραμανλή. Έτσι, για πρώτη φορά εμφανίζεται στα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας οι πολιτικές θέσεις και οι προεκλογικές κινήσεις του Καραμανλή, τηρώντας βέβαια την ειδησεογραφική οδό, προκειμένου να τηρήσει τις ισορροπίες, με μοιρασμένα πρωτοσέλιδα μεταξύ της ΝΔ και της Ε.Κ.¹¹⁸⁶ Ένα άλλο ενδεικτικό στοιχείο αποτελούν οι καταχωρήσεις των υποψηφίων βουλευτών. Μπορεί να υπάρχουν ισάριθμοι υποψήφιοι ΝΔ, Ε.Κ. και ΠΑΣΟΚ αλλά ως προς το χώρο που καταλαμβάνουν στη σελίδα υπερτερούν οι υποψήφιοι της Ν.Δ..¹¹⁸⁷ Την ημέρα των εκλογών η «Μ» έχει ως τίτλο: ««Ολοι στις καλπες σημερα για την εδραιωση της δημοκρατιας. Μετα επταετη τυραννια ηλθε η ημερα του λαου» με μεγάλες φωτογραφίες των Καραμανλή και Μαύρου, και μικρότερη του Α. Παπανδρέου και του επικεφαλής της ενωμένης αριστεράς.¹¹⁸⁸ Την επομένη η εφημερίδα αναγγέλλει την «Ανευ προηγουμενου εκλογικη νικη» του Καραμανλη με 56%,¹¹⁸⁹ και ακολούθως δημοσιεύει σε πηχυαίο πρωτοσέλιδο τίτλο τη δήλωση του πρωθυπουργού

¹¹⁸³ «Μ» 24.9.1974 «Ενομιμοποιήθη το ΚΚΕ»

¹¹⁸⁴ «Μ» 3.10.1974 «17 Νοεμβριου αι εκλογαι αναθεωρητικης βουλης», «Μ» 5.10.1974 «Συντακτικη ουσιαστικως η βουλη. Μονος περιορισμος το πολιτευμα»

¹¹⁸⁵ «Μ» 21.9.1974 «Αντιρρήσεις δια την επίσπευσιν των εκλογών από την Εν. Κέντρου, τον κ. Παπανδρέου, την Δημοκρατική Άμυνα και το ΚΚΕ. Δεν υφίστανται, τονίζεται, εγγυήσεις ελευθέρας διενέργειάς των. Η κυβέρνησις βεβαίον ότι θα εκπλήξουν δια την πλήρη δημοκρατικότητά των». Σε β' θέμα «Ο κ. Μαύρος πρόεδρος της Ενώσεως Κέντρου. Απεδαφίσθη η αυτοτελής κάθοδος εις τας εκλογάς»

¹¹⁸⁶ Βλ. ενδεικτικά «Μ» 20.10.1974 «Οι συνδυασμοί της 'Νέας Δημοκρατίας' ανακοινώθησαν» και «Η προγραμματική διακήρυξις της Εν. Κέντρου», «Μ» 5.11.1974 «Ο λαός ακούει τους αρχηγούς. Κοσμοπλημμύρα. Στη Θεσσαλονίκη για τον κ. Μαύρο. Στη Λάρισα για τον κ. Καραμανλή».

¹¹⁸⁷ Ενδεικτικά, στο φύλλο της «Μ» 16.7.1974 από τη ΝΔ υπάρχουν οι καταχωρήσεις των Γ. Μπακατσέλου (προσωπικού φίλου του Βελλίδη και άλλοτε υπουργού της Ε.Κ.) του αδελφού του πρωθυπουργού Αχ. Καραμανλή, και των Γ. Τζιτζικώστα και ο Β Παπαδόπουλου. Υπάρχουν μικρότερες καταχωρήσεις των υποψηφίων της Έ.Κ. (Φ. Πανοπούλου, Δ. Λεβάκη, Ν. Δίγκα-Χαρδαλιά, Γ. Γκλαβίνα), του ΠΑΣΟΚ (Α. Κούρτη, αρχισυντάκτη της εφημερίδας του Βελλίδη «Θεσσαλονίκη», Κ. Τριαρίδη, Γ. Σωσσίδη και Δ. Μπρουσκέλη) ενώ υπάρχει και μία καταχώρηση υποψηφίου με την Ενωμένη Αριστερά (του Γ. Κότσιρα)

¹¹⁸⁸ «Μ» 17.11.1974

¹¹⁸⁹ «Μ» 18.11.1974

«Θα συστρατευθώμεν όλοι».¹¹⁹⁰ Στο ίδιο φύλλο δημοσιεύει ένα κύριο άρθρο στο οποίο χρησιμοποιεί για πρώτη φορά τον χαρακτηρισμό «εθνάρχης», πλέκει το εγκώμιο του Καραμανλή, συγκρίνοντάς τον με τον Ελευθέριο Βενιζέλο:

«Ο εκλογικός θριαμβος που κατηγαγε ο κ. Κωνσταντίνος Καραμανλής εις τας εκλογας της Κυριακής καταδεικνυει ότι ο αρχηγος της «Νεας Δημοκρατίας» αποτελεί τον εθνικον ηγετην ο οποίος εκλήθη από τον λαο δια της ψηφου του, όπως εκπληρωση το ιστορικον χρεος του, αντιμετωπιση τα φλεγοντα εσωτερικα προβληματα της χωρας και να δωση τας δεουσας κατευθυνσεις εις το απειλητικο θεμα της Κυπρου. Ο κ. Καραμανλής ως υπεύθυνος κυβερνήτης, αναλαμβάνει την αποστολήν του εθνάρχου, με την λαϊκήν επιταγήν. (...) Δεν εμπνέεται από φανατισμούς, ούτε από στενούς κομματικούς υπολογισμούς, ούτε από χαμηλάς προσωπικάς φιλοδοξίας. Αιρόμενος εις το ύψος των κρίσιμων περιστάσεων τας οποίας διέρχεται η χώρα, έχων πλήρη συναίσθησιν των ιστορικών ευθυνών του, δεν εθριαμβολόγησεν, όπως θα ήτο δικαιολογημένον εις άλλους καιρούς. (...) Όταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος, εξελθών θριαμβευτής από τας εκλογάς του Αυγούστου 1928, εξετίμησε τα αποτελέσματα της ψηφοφορίας εκείνης, εκάλεσε τους πολιτικούς του αντιπάλους εις συνεργασίαν, δια να αντιμετωπισθούν τα προβλήματα του έθνους (...). Ο κ. Κων. Καραμανλής, αναγνωρισθείς από τον λαόν ως εθνικός ηγέτης, απηύθυνε προσκλητήριον προς όλους τους Έλληνας. Διεκήρυξεν ότι πρέπει να μας ενώση το κοινό καθήκον, να συμβάλωμεν όλοι εις την θεμελίωσιν της δημοκρατίας και την προκοπήν του τόπου. Πολλά έχουν ήδη αναγνωρισθή δια της ψήφου του λαού ως επιτεύγματα του Κων. Καραμανλή, δια το βραχύ διάστημα που εκυβέρνησε, μετά την επάνοδόν του από το εξωτερικό. Αλλα η μεγαλυτερη αναγνωρισης θα είναι ότι απεκατεστησε τη δημοκρατια και εφερε τη γαληνη και την ηρεμια εις τα πνευματα των Ελληνων υστερα από μιαν μακραν περιοδον εγκληματων και ηλιθιοτήτων. Η ιστορια είναι ο δικαιότερος κριτης».¹¹⁹¹

10.3 Στήριξη προς τον Καραμανλή

Αμέσως μετά τις εκλογές και την κοινοβουλευτική κυβέρνηση «μετά την επταετήν τυραννίαν»¹¹⁹² εντείνονται οι προετοιμασίες του δημοψηφίσματος για το πολιτειακό, ένας

¹¹⁹⁰ «Μ» 19.11.1974

¹¹⁹¹ «Μ» 19.11.1974 «Ιστορικόν χρέος»

¹¹⁹² «Μ» 22.10.1974

«ιστορικός σταθμός για το μέλλον της χώρας»¹¹⁹³. «Μετά την κατάργηση της βασιλείας με το συντριπτικό 69%. Η βουλή της δημοκρατίας αρχισε πανηγυρικά»¹¹⁹⁴ και αρχίζουν οι συζητήσεις για το νέο σύνταγμα,¹¹⁹⁵ και την εκλογή προσωρινού προέδρου της δημοκρατίας. Παράλληλα προχωρούν οι διαδικασίες αποχουντοποίησης και διώξεων για την περίοδο της επταετίας.¹¹⁹⁶ Όμως στα τέλη Φεβρουαρίου αποκαλύπτεται ότι

«Εξουδετερώθη συνωμοσία αμετανοήτων αξιωματικών. Συνδεομένων με τους υποδίκους χουντικούς. Εσχεδιάζον σύλληψιν του κ. Καραμανλή υπουργών και ηγετών του στρατεύματος. Η κυβέρνηση ελέγχει πλήρως την κατάσταση»¹¹⁹⁷

Ο πρωθυπουργός τονόζει ότι «Παραδειγματικές τιμωρίες θα επιβληθούν»¹¹⁹⁸ και ακολούθως «Το στρατευμα εκκαθαρίζεται απο τα καρκινώματα – ριζικά μετρα εξηγγειλε ο πρωθυπουργος στη βουλη»¹¹⁹⁹

Για τις επερχόμενες δημοτικές εκλογές «η κυβέρνηση κατηγορείται για πολιτικοποίηση των εκλογων της Κυριακής – η Ένωση Κεντρου, ο κ. Παπανδρεου και το ΚΚ εσωτερικού προέβησαν εις ανακοινώσεις»- αν και η εφημερίδα βέβαια κάνει λόγο για «παρεξηγημένες» δηλώσεις του υπουργού Εσωτερικών.¹²⁰⁰ Τελικά, παρουσιάζει το εκλογικό αποτέλεσμα με έναν ουδέτερο ως προς την κυβέρνηση τίτλο «Διαφοροποίηση απεδείξαν οι εκλογες» αν και «Επικράτησαν γενικώς οι υποψηφιοι που υπεστηρίζεν η αντιπολιτευσις».¹²⁰¹

Οι εξελίξεις στα εθνικά θέματα είναι ραγδαίες καθώς «Χωριστό κρατος στην Κυπρο

¹¹⁹³ «Μ» 8.12.1974

¹¹⁹⁴ «Μ» 10.12.1974

¹¹⁹⁵ «Μ» 13.12.1974 «Απαράδεκτος ο πεπλος σκοτους για το συνταγμα τονισε ο κ. Μαυρος, «Μ» 25.12.1974 «Καταγγελλεται το σχεδιο του συντάγματος», «Μ» 7.1.1975 «Τροποποιησεις που δεν θιγουν ομως τις υπερεξουσιες επεφερε εις το σχεδιο η κυβερνησις»

¹¹⁹⁶ «Μ» 5.1.1975 «Ευρυτατη ερευνα για τα σκανδαλα της δικτατοριας», «Μ» 10.1.1975 «Διωκονται ολοι οι υπουργοι της δικτατοριας, οι συνεργοι και βασανισται». «Μ» 14.1.1975 «Ομοφωνως η βουλη εδεχθη το ψηφισμα για τη χουντα»

¹¹⁹⁷ «Μ» 25.2.1975

¹¹⁹⁸ «Μ» 26.2.1975

¹¹⁹⁹ «Μ» 1.3.1975

¹²⁰⁰ «Μ» 27.3.1975

¹²⁰¹ «Μ» 1.4.1975

ανεκηρυξαν οι Τούρκοι»,¹²⁰² και ο Καραμανλής δηλώνει ότι «Η Κύπρος θα γίνει Παλαιστίνη».¹²⁰³ Η Ελλάδα προσφεύγει στο συμβούλιο ασφαλείας και ξεκαθαρίζει ότι «Οριστική είναι η αποχώρησις εκ του ΝΑΤΟ».¹²⁰⁴ Η εφημερίδα προβάλλει την γραμμή της κυβέρνησης ότι «Η Ελλάς θ' αντιμετωπίση οποιαδήποτε προκλήση – ακαμπτη σταση στα εθνικά θεματα».¹²⁰⁵

Στο μεταξύ ο Καραμανλής κάνει «Επίσημο ανοιγμα προς την Ευρωπη»¹²⁰⁶ και η «Μ» προβάλλει με τρία διαδοχικά πρωτοσέλιδα το ταξίδι του πρωθυπουργού στο Παρίσι και τις συνομιλίες με τον Ζ. Σιράκ, ενώ δύο μήνες αργότερα αναγγέλλει ότι «Η Ελλάς ζητει σημερα την πληρη ενταξη στην ευρωπαϊκη αγορα»¹²⁰⁷ γεγονός που η εφημερίδα παρουσιάζει ως «Ιστορικη πρωτοβουλια»,¹²⁰⁸ και λίγες μέρες αργότερα γνωστοποιεί ότι «Ευμενωσ δεκτη η Ελλάς ως 10ο μελος της ΕΟΚ».¹²⁰⁹ Η εφημερίδα προβάλλει επίσης τις διεθνείς επαφές του Καραμανλή, στέλνοντας απεσταλμένους της στη Βόννη,¹²¹⁰ στο Βελιγράδι,¹²¹¹ στη Σόφια¹²¹² και στη διάσκεψη του ΝΑΤΟ.¹²¹³

Στο εσωτερικό πεδίο κυριαρχούν δύο θέματα: οι διαφωνίες για το νέο Σύνταγμα¹²¹⁴ (η ψήφιση του οποίου «πρόκειται να αποτελέση αφετηρίαν εξελίξεων. Πρωταγωνιστής αυτών θα είναι

¹²⁰² «Μ» 14.2.1975

¹²⁰³ «Μ» 20.2.1975

¹²⁰⁴ «Μ» 9.3.1975

¹²⁰⁵ «Μ» 3.4.1975

¹²⁰⁶ «Μ» 16.4.1975

¹²⁰⁷ «Μ» 12.6.1975

¹²⁰⁸ «Μ» 13.6.1975

¹²⁰⁹ «Μ» 25.6.1975

¹²¹⁰ «Μ» 18.5.1975 «Η Βόννη θα βοηθήσει και στο Κυπριακό»

¹²¹¹ «Μ» 6.6.1975 «Οι Καραμανλής και Τίτο προωθουν την πολυμερη βαλκανικη συνεργασια»

¹²¹² «Μ» 3.7.1975 «Σταθμος η συναντηση Καραμανλη – Ζιבקωφ»

¹²¹³ «Μ» 28.5.1975 «Σκληρη μαχη στις Βρυξελλες δινει ο Καραμανλης», «Μ» 31.5.1975 «Σημαντικά κέρδη στο ΝΑΤΟ» Σύμφωνα με αναφορές του Φ.Γιαγκιόζη (βλ. Παράρτημα) ο οποίος επικαλείται μαρτυρία του Τάκη Λαμπρία σε αυτά τα ταξίδια και ειδικά στο ταξίδι στις Βρυξελλες για τη σύνοδο του ΝΑΤΟ, τον Καραμανλή συνόδευε και ο Βελλίδης.

¹²¹⁴ «Μ» 22.5.1975 «Απεχωρησεν η αντιπολιτευσις. Απεκορυφωθη η διενεξις δια το συνταγμα», «Μ» 7.6.1975 «Με αποχην ολοκληρου της αντιπολιτευσεως ψηφιζεται το συνταγμα», «Μ» 8.6.1975 «Ψηφισθηκε το συνταγμα. Εντος του μηνος εκλογη προεδρου; - «Μονο απο τους βουλευτες της «Νεας Δημοκρατίας»»

ο πρόεδρος της κυβερνήσεως κ. Κ. Καραμανλής, ο οποίος πρόκειται να λάβει σειρά αποφάσεων, που θα επηρεάσουν την πολιτική ζωή του τόπου» σύμφωνα με εξακριβωμένες πληροφορίες της «Μ»¹²¹⁵ και κατόπιν η εκλογή νέου προέδρου της δημοκρατίας.¹²¹⁶ Η στήριξη του Καραμανλή είναι εμφανής, μέσα από πρωτοσέλιδα όπως «Νέα εθνική προσπάθεια με στοχο την προοδο. Μηνυμα του κ. Καραμανλη»,¹²¹⁷ και «Η Ελλάδα μπορεί τώρα να αισθανεται ασφαλής τονίζει ο κ. Καραμανλης».¹²¹⁸

Η εφημερίδα παρακολουθεί και προβάλλει τις προετοιμασίες για τη δίκη των χουντικών, η οποία χαρακτηρίζεται ως «ελληνική Νυρεμβέργη».¹²¹⁹ Όταν στα τέλη Ιουλίου αρχίζει η ακροαματική διαδικασία προβάλλει με πηχυαίους τίτλους τις καταθέσεις πολιτικών όπως ο Κανελλόπουλος,¹²²⁰ ο Μαύρος¹²²¹ και ο Παπανδρέου.¹²²² Η εφημερίδα υποδέχεται με μετριοπάθεια την είδηση ότι οι καταδικασθέντες σε θάνατο δεν θα εκτελεστούν, σχολιάζοντας ότι «η δικαιοσύνη εις το ύψος της εθνικής ευθύνης της»,¹²²³ όμως μετά την γενική «κατακραυγή για τη σπουδή να χαρισθή η ζωή στους τυράννους»¹²²⁴ αφιερώνει σειρά πρωτοσέλιδων στις αντιδράσεις.¹²²⁵ Η

¹²¹⁵ «Μ» 18.5.1975 «Ο Καραμανλης θα παραμεινη πρωθυπουργος. Πολιτικοι εξελιξεις τον Ιουνιον», «Μ» 10.6.1975 «Ανασχηματισμος τον Σεπτεμβριο. Κατα δηλωσιν αρμοδιας πηγης»

¹²¹⁶ «Μ» 20.6.1975 «Ο Τσατσος εξελεγη με 210 ψηφους της ΝΔ».

¹²¹⁷ «Μ» 21.6.1975 Είναι χαρακτηριστικό ότι την επομένη της εκλογής νέου προέδρου της δημοκρατίας η εφημερίδα προτάσσει τις δηλώσεις του Καραμανλή και όχι του Τσάτσου.

¹²¹⁸ «Μ» 2.7.1975

¹²¹⁹ «Μ» 23.5.1975 «Εξεδοθη το βουλευμα για τους ηγετες της χουντας – 24 παραπεμπονται για εσχατη προδοσια και σταση», «Μ» 27.6.1975 «Οι τυραννοι στο εδωλιο. Αρχιζει αυριον η «ελληνικη Νυρεμβεργη»

¹²²⁰ «Μ» 31.7.1975 «Ηταν στάση συνωμοτών που επεβλήθη με τη βία ακι την απάτη. Καταπέλτης ο Κανελλόπουλος»

¹²²¹ «Μ» 5.8.1975 «Τίποτα δεν άφησαν όρθιο. Αφού κατέστρεψαν την Ελλάδα κατέστρεψαν και την Κύπρο. Συντριπτικός ο κ. Μαύρος»

¹²²² «Μ» 6.8.1975 «Ηταν οργανα της CIA – αστυνομουσαν το στρατευμα και το λαο»

¹²²³ «Μ» 24.8.1975

¹²²⁴ «Μ» 26.8.1975 Στους υπότιτλους αναφέρεται ότι «Η αντιπολίτευση επιμένει να συγκληθεί η βουλή. Η κυβέρνηση βεβαιώνει ότι δεν δέχθηκε πιέσεις»

¹²²⁵ «Μ» 28.8.1975 «Οξύνεται η αντίθεση για τη χάρη των χουντικών. Ενώ η κυβέρνηση επιδιώκει εκτόνωση», «Μ» 29.8.1975 «Παραμένει η οξύτης για το συγχροχάρτι στους χουντικούς». Το θέμα απασχολεί για μέρες την επικαιρότητα. Βλ. «Μ» 5.9.1975 «Οξυτατες οι επιστολες Καραμανλη και Μαυρου – για την χαρη στη χουντα, το λογο στους αξιωματικους και τη συγκληση της βουλης» και σε β' θέμα «Σωστό 'παρθεναγωγείον το ΕΑΤ/ΕΣΑ. Κανέναν δεν άγγιξαν».

εφημερίδα συνεχίζει να προτάσσει πρωτοσέλιδα τα τεκταινόμενα στις δίκες που ακολουθούν και για μεσαία και κατώτερα στελέχη του χουντικού καθεστώτος, καθόλη τη διάρκεια του φθινοπώρου του 1975.

Η εφημερίδα προβλέπει πανηγυρική υποδοχή στον πρωθυπουργό, για τα εγκαίνια της Διεθνούς Εκθέσεως Θεσσαλονίκης,¹²²⁶ και προβάλλει με οκτάστηλο τίτλο την εξαγγελία του Καραμανλή: «Πρόγραμμα Αναπτύξεως με ενεργό συμμετοχή του λαού. Καίριος στόχος η διόρθωση της ανισοκατανομής του εθνικού εισοδήματος».¹²²⁷ Έκτοτε η «Μ», προβάλλει στο πρωτοσέλιδο τις υποσχέσεις του πρωθυπουργού που σχετίζονται με την ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης και της Βόρειας Ελλάδας εν γένει.¹²²⁸

Την ίδια γραμμή θα ακολουθήσει η «Μακεδονία» απέναντι στον Καραμανλή καθ' όλη τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του. Ενδεικτικά, στα πρωτοσέλιδα ου 1976 η εφημερίδα προβάλλει τη δραστηριότητα της κυβέρνησης με ειδησεογραφικό τρόπο, δεν ασκεί η ίδια κριτική αλλά σποραδικά καταγράφει την αντιπολιτευτική γραμμή της Ε.Κ και του ΠΑΣΟΚ, προτάσσει αρκούντως τις διεθνείς επαφές του Καραμανλή,¹²²⁹ την πορεία ένταξης στην ΕΟΚ,¹²³⁰ τις θέσεις

¹²²⁶ «Μ» 30.8.1975 «Μεγάλη λαϊκή υποδοχή θα γίνει στο αεροδρόμιο και κατά την διαδρομήν»

¹²²⁷ «Μ» 31.8.1975. Η εφημερίδα δημοσιεύει μια φωτογραφία από την υποδοχή του Καραμανλή στη ΔΕΘ, όπου εισέρχεται συνοδευόμενος από τον πρόεδρο της Έκθεσης Γιάννη Βελλίδη.

¹²²⁸ «Μ» 3.9.1975 «Την πλήρη αξιοποίησιν της Χαλκιδικής υπόσχεται ο κ. Καραμανλής», «Μ» 4.9.1975 «Ο κ. Καραμανλής ενέκρινε να δημιουργηθ. Διεθνής Ελευθέρ. Βιομηχανική Ζώνη στη Θεσσαλονίκη. θα εξυπηρετεί την Βαλκανική και όλη την Κεντρική Ευρώπη», «Μ» 23.11.1975 «Ο Καραμανλής τόνισε στην Καβάλα: Εντατικά θα αξιοποιηθεί το ελληνικό υπέδαφος», «Μ» 25.11.1975 «Πλούσια κοιτασματα πετρελαιου, ουρανιου, χρυσου, λιγνιτη στο υπεδαφος της Βορειου Ελλαδος. Ικανοποιημένος ο ΚΑραμανλής»

¹²²⁹ Ενδεικτικά, «Μ» 25.1.1976 «Ανοιξαν για την Ελλάδα οι πυλες της Μ. Ανατολης. Ικανοποιημενος επεστρεψε ο κ. Καραμανλης», «Μ» 30.3.1976 «Πενταετεις συμφωνιες Ελλαδος-Ρουμανιας», «Μ» 10.4.1976 «Καρποφορος συνομιλια Ζιβκωφ και Καραμανλη», «Μ» 30.4.1976 «Μακρα συνομιλια του Καραμανλη με τον Λεμπερ – Στενωτερη η συνεργασια Ελλαδος-Δυτ. Γερμανιας»

¹²³⁰ «Μ» 3.2.1976 «Την αμεση ενταξη μας υποστηριζουν Γερμανια και Ολλανδια – μετα την Γαλλια και την Ιταλια», «Μ» 10.2.1976 «Δικαιωσαν την Ελλάδα οι υπουργοι της ΕΟΚ – αρχιζουν διαπραγματευσεις για την ενταξη μας», «Μ» 29.7.1976 «Η συνδεση με την ΕΟΚ θα διαμορφωση την μοιρα του λαου τονιζει ο κ. Καραμανλης», «Μ» 20.10.1976 «Δεκτα εκανε η ΕΟΚ τα ελληνικα αιτηματα – για να καταστη το δεκατο μελος»

του στα εθνικά θέματα¹²³¹ και τις εξαγγελίες του για την ανάπτυξη της Β. Ελλάδας.¹²³²

Στις 21 Μαρτίου 1978 ο εκδότης πεθαίνει αιφνιδίως, από ανακοπή. Στο συλλυπητήριο τηλεγράφημα ο πρωθυπουργός αναφέρει:

«Με λύπησε βαθύτατα ο θάνατος του Γιάννη. Ο Βελλίδης υπήρξε μια προσωπικότητα που με την πολύπλευρη δράση της κατέστησε αισθητή την παρουσία του στη ζωή της βορείου Ελλάδος. Με τον θάνατό του δεν χάνει μόνο η δημοσιογραφική οικογένεια ένα διακεκριμένο εκδότη αλλά και η δημόσιά μας ζωή έναν εθνικό αγωνιστή. Στο πρόσωπό του χάνω και εγώ έναν ειλικρινή και πολύτιμο φίλο».¹²³³

¹²³¹ «Μ» 2.4.1976 «Ο Καραμανλής προς τον λαο: η Ελλάς με όλα τα μέσα θ'αποτρεψη τον κίνδυνο»,»Μ» 21.4.1976 «Απο θεσεως ισχυος η Ελλάς προτεινε εντιμη συνεννοηση – η πρωτοβουλια του κ. Καραμανλη αποκλειστικα δικη του», «Μ» 5.9.1976 «Ο Καραμανλής τονισε την νυκτα στον λογο του: θα προστατευθουν και η τιμη και τα συμφεροντα της χωρας»

¹²³² «Μ» 7.9.1976 «Την προωθηση θεματων της Θεσσαλονικης διαταξε ο Καραμανλης»

¹²³³ «Μ» 22.3.1978

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο Γιάννης Βελλίδης όρισε τις τύχες της «Μακεδονίας επί 42 χρόνια, από την ηλικία των 27 ετών, μέχρι το θάνατό του. Η μακρά αυτή περίοδος ήταν ταυτόχρονα εξαιρετικά πυκνή σε πολιτικά γεγονότα. Λίγους μήνες αφότου ανέλαβε την ιστορική εφημερίδα εκδηλώθηκε το πραξικόπημα του Μεταξά, ακολούθησε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, η Κατοχή, ο Εμφύλιος, η δεκαετία του '50 με την οικοδόμηση του λεγόμενου «κράτους της δεξιάς», η ταραγμένη δεκαετία του '60 που κατέληξε στη δικτατορία των συνταγματαρχών και τα δραματικά γεγονότα της Κύπρου για να φτάσουμε στην μεταπολίτευση. Η παρούσα εργασία εξέτασε όλα τα παραπάνω γεγονότα μέσα από σχεδόν 900 πρωτοσέλιδα της εφημερίδας «Μακεδονία» προκειμένου να καταγράψει την πολιτική τοποθέτηση του εκδότη και την ανάμειξή του στο πολιτικό γίνεσθαι της κάθε εποχής.

Στο 1^ο κεφάλαιο, εξετάσαμε το προφίλ της εφημερίδας «Μακεδονία» ως προς την πολιτική τοποθέτηση σε σχέση με τις πολιτικές δυνάμεις της εκάστοτε εποχής, καθώς και τις διώξεις και τη λογοκρισία που υπέστη. Επίσης τις σχέσεις που ανέπτυξε ο Γιάννης Βελλίδης ως εκδότης και στέλεχος της Ένωσης Κέντρου. Όπως είδαμε η εφημερίδα επέλεξε τη συνέχιση της έκδοσής κατά τη διάρκεια των δύο δικτατορικών καθεστώτων, αποδέχτηκε την επιβολή λογοκρισίας και δημοσίευσε προπαγανδιστικά κείμενα, και μόνο μέσω υπαινιγμών και συμβολισμών άφηνε να φανεί προς τους αναγνώστες της ότι είχε διαφορετική άποψη, ταυτόχρονα όμως όταν τολμούσε να μιλήσει λίγο πιο ελεύθερα, ερχόταν αντιμέτωπη με διώξεις (ολιγοήμερη αναστολή έκδοσης, κατάσχεση εφημερίδων, υποβολή μηνύσεων κλπ). Αν και απέφευγε την αρθρογραφία και επικεντρωνόταν στην ειδησεογραφία, η «Μακεδονία» δεν αποτελούσε απλώς μια εφημερίδα ειδήσεων. Η επιλογή των ειδήσεων και ο τρόπος προβολής τους την καθιστούσε ουσιαστικά ως άτυπη κομματική εφημερίδα των Φιλελευθέρων και των κομμάτων του κέντρου και ως τέτοια ασκούσε δριμυία αντιπολίτευση στις κυβερνήσεις της δεξιάς. Ως προς τον εκδότη, ο Γιάννης Βελλίδης ήταν υπέρμαχος της φιλελεύθερης αστικής δημοκρατίας και της δημιουργίας ενός ισχυρού πόλου μεταξύ της αριστεράς και της δεξιάς. Δεν περιορίστηκε μόνο στην προβολή των θέσεων του ιδεολογικού του χώρου, και την υποστήριξη μέσω της εφημερίδας του αντιπολιτευτικού έργου των κομμάτων του κέντρου, αλλά ως κομματικό στέλεχος είχε στο παρασκήνιο ενεργό ρόλο και ως ένα σημείο καθόρισε τις πολιτικές εξελίξεις. Δεν αναφερόμαστε τόσο στην υποψηφιότητα του εκδότη στις βουλευτικές εκλογές του 1952 με το σχήμα ΕΠΕΚ-Φιλελευθέρων, όσο στον αγώνα που έκανε για την ενοποίηση των πολιτικών δυνάμεων του Κέντρου, στη δημιουργία της Ενώσεως Κέντρου, αλλά και αργότερα στην εμπλοκή του στα γεγονότα της Αποστασίας. Στην αρχή της καριέρας του είδαμε ότι ήταν διατεθειμένος να

μετατοπίσει την γραμμή της εφημερίδας, ως προς τη διεθνή ειδησεογραφία, για να έχει ωφελήματα. Αναφερόμαστε στο αίτημα για αγορά τυπογραφικής μηχανής με έκπτωση με μεσολάβηση της ναζιστικής Γερμανίας κατά τον μεσοπολέμου. Σε ότι αφορά όμως τα εσωτερικά ζητήματα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι δεν άλλαζε πολιτική γραμμή ανάλογα με τις εξελίξεις, ακόμα και όταν στην εξουσία ήταν κυβερνήσεις της δεξιάς. Σε αυτή την πορεία των 40 ετών και κυρίως από τη δεκαετία του '50 και έπειτα, ο Βελλίδης επέδειξε αξιοσημείωτη ικανότητα να κρατά τις ισορροπίες και να προσαρμόζεται στις εκάστοτες πολιτικές συνθήκες. Εξαιτίας της απουσίας αρθρογραφίας η εφημερίδα απέφευγε να παίρνει ανοικτά θέση, αλλά παρόλα αυτά τοποθετούταν εμμέσως, προβάλλοντας τις θέσεις των πολιτικών που υποστήριζε.

Στο 2^ο κεφάλαιο εξετάσαμε τα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας κατά την περίοδο Μεταξά. Μπορεί να περιγράφει αυτή την περίοδο με τα πιο μελανά χρώματα, υποστηρίζοντας στο πρώτο μεταπολεμικό φύλλο ότι «επολέμησε την 4^η Αυγούστου με όσα διέθετε μέσα, προσπάθησε να υποσκάψει, όσο ήτο τούτο δυνατόν, το καθεστώς της δικτατορίας» κι ότι έμαθε τον λαό να μισεί την «απεχθή αστυνομικήν τυραννίαν του Ιωάννου Μεταξά» διδασκόμενος «από την σιωπηλήν αλλά και την εύγλωττον πολεμικήν της „Μακεδονίας”» ωστόσο αυτή, η «σιωπηλή» αλλά «εύγλωττη» πολεμική της εφημερίδας δεν ήταν καθόλου ευδιάκριτη στους πρωτοσέλιδους τίτλους της περιόδου- το αντίθετο μάλλον. Την περίοδο της δικτατορίας η εφημερίδα δημοσίευε άρθρα που υμνούσαν το καθεστώς και κατακεραύνωναν τους νοσταλγούς της δημοκρατίας. Προφανώς η συμμόρφωση με τις επιταγές της μεταξικής λογοκρισίας ήταν αναγκαία συνθήκη για τη συνέχιση της κυκλοφορίας μιας εφημερίδας. Και αυτό επέλεξε η «Μακεδονία», όπως και η πλειοψηφία του τύπου της εποχής- ωστόσο υπήρχαν και εφημερίδες, που ανέστειλαν τη λειτουργία τους, σε ένδειξη διαμαρτυρίας. Εκ των υστέρων ο Βελλίδης φέρεται να έλεγε ότι «ούτε οι Γερμανοί δεν έκλεισαν την εφημερίδα αλλά το έκανε ο Μεταξάς» - αν και αυτό δεν ισχύει, τουλάχιστον ως προς το δεύτερο σκέλος, καθώς οι Γερμανοί πράγματι έκλεισαν την εφημερίδα, ενώ ελέγχεται ως προς το πρώτο σκέλος, καθώς υπάρχουν αντιφατικές πληροφορίες και ως προς αυτό. Μόνο εκ των υστέρων η εφημερίδα εμφανίστηκε αντικαθεστωτική, περιγράφοντας το καθεστώς ως «ανήθικη δικτατορία» η οποία μετέτρεψε το λαό σε «αγέλη ανδραπόδων» και «δεν ηκούετο παρά ο ψίθυρος του καταδότου και ο κρότος των αλύσεων του δεσμώτου και ο ένας πολίτης εφοβείτο τον άλλον». Μάλιστα όταν ήθελε να πλήξει τους ιδεολογικούς και πολιτικούς της αντιπάλους, και να διαμαρτυρηθεί για την περιστολή των ελευθεριών έκανε συσχετισμούς και επιχειρούσε να τους συνδέσει με το μεταξικό παρελθόν.

Στο 3ο κεφάλαιο εξετάσαμε τα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου και κατά τη διάρκεια του εμφυλίου. Αρχικά η «Μ» προσπάθησε αρχικά μια πιο μετριοπαθή στάση έναντι άλλων εφημερίδων. Αυτό μπορεί να συνέβη, είτε γιατί θεωρούσε ότι ο βασικός της πολιτικός αντίπαλος είναι η Δεξιά (χαρακτηριστικό είναι το πρώτο μεταπολεμικό φύλλο), είτε γιατί ενδεχομένως περίμενε πρώτα να διαμορφωθούν οι νέοι πολιτικοί συσχετισμοί. Ως προς το πολιτειακό τοποθετήθηκε εξ αρχής στην αντιμοναρχική πλευρά και τόλμησε να δημοσιεύσει συνέντευξη του Ζαχαριάδη με σκοπό να αφαιρέσει επιχειρήματα της άκρας δεξιάς κατά του «Δημοκρατικού Αγώνος». Η εφημερίδα έπαψε να είναι ουδέτερος παρατηρητής και τοποθετείται σαφώς υπέρ της πλευράς των εθνικοφρόνων όταν το πολιτικό τοπίο ξεκαθάρισε και σχηματίστηκαν τα δύο στρατόπεδα, κυρίως όμως όταν το διακύβευμα φάνηκε να μην είναι μόνο ιδεολογικό, αλλά όταν εγέρθηκαν φόβοι για την εδαφική ακεραιότητα στα βόρεια της χώρας. Ακόμα κι όταν αρχίζουν οι συγκρούσεις κάνει λόγο για δύο άκρα και τοποθετείται στο μέσον, εκφράζοντας τη θλίψη της για τον αδελφοκτόνο αγώνα, είτε το θύμα είναι κομμουνιστής, είτε εθνικόφρων. Η χρήση σκληρών χαρακτηρισμών και η διαπόμπευση των ανταρτών θα αργήσει πολύ να εμφανιστεί στις σελίδες της «Μ». Έχει ενδιαφέρον το γεγονός οι δημοσιογράφοι της «Μ» δεν ήταν μεταξύ αυτών, στους οποίους το Γ' Σώμα Στρατού απένειμε «ηθική αμοιβή» για την εθνικοφροσύνη τους. Στην κορύφωση των εμφύλιων συγκρούσεων, και εν μέσω διεθνών εξελίξεων στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου, η «Μ» τοποθετείται ξεκάθαρα κατά των κομμουνιστών, τους οποίους τοποθετεί στην πλευρά των εχθρών της πατρίδας, ενώ προβάλλει το ρόλο της (εθνικοφρόνου) Ελλάδας ως προπύργιο της Δύσης και των αστικών δημοκρατικών αξιών.

Όπως είδαμε στο 4ο κεφάλαιο η «Μακεδονία», την περίοδο 1950-1952 δηλώνει ανοικτά την πολιτική της τοποθέτηση στον φιλελεύθερο πολιτικό χώρο, χαρακτηρίζοντας «ευτυχές» γεγονός την ενδυνάμωση των τριών κεντρικών κομμάτων. Την εξεταζόμενη περίοδο η εφημερίδα αρχίζει να λειτουργεί ως πολιτικός μέντορας του χώρου, προτρέποντάς τα κόμματα να συνεργαστούν για να κατευθύνουν την εθνική ζωή και να εξυγιάνουν την κρατική ζωή ή καλεί όλους τους φιλελεύθερους (σε α' πληθυντικό) «να δώσουμε τα χέρια». Αν και η εφημερίδα προσπαθεί να τηρεί τις ισορροπίες μεταξύ των κεντρικών αρχηγών, διαφαίνεται ήδη η ιδιαίτερη σχέση της με τον Σοφοκλή Βενιζέλου, για τον οποίο δεν διατύπωσε κριτική προς το πρόσωπό του, ακόμα και όταν αυτός σχημάτισε κυβέρνηση με τη στήριξη των κομμάτων της δεξιάς ή αποσύρθηκε από την κυβέρνηση Πλαστήρα. Η στήριξη του εκδότη προς τον πολιτικό χώρο, και ειδικότερα προς τον Βενιζέλο, καταδεικνύεται με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο, μέσα από την υποψηφιότητά του στις βουλευτικές εκλογές, παρόλο που θεωρούνταν σχεδόν βέβαιη βέβαιο ότι θα κέρδιζε ο Παπάγος. Μάλιστα, μέσω της εφημερίδας

δεν δίστασε να συσχετίσει τον Παπάγο με τον ΙΔΕΑ και την προετοιμασία πραξικοπήματος (Προητοιμάζετο δικτατορία με τον Παπάγον. Απεκαλύφθηκαν οι σκοποί και τα σχέδια του “ΙΔΕΑ”) ή με δικτατορία Μεταξά («Οι τεταρταγουστινοί καθοδηγούν το κίνημα του Παπάγου»). Όσο για τον Γεώργιο Παπανδρέου, όταν συνεργάστηκε με τον Παπάγο η «Μ» του επεφύλαξε ειρωνική αντιμετώπιση, στάση η οποία σταδιακά άλλαξε, όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια

Όπως είδαμε στο 5ο κεφάλαιο η «Μ» ασκούσε σκληρή κριτική στην κυβέρνηση Παπάγου σε κάθε ευκαιρία, είτε για την οικονομική της πολιτική, είτε για τις επιλογές της στα εθνικά θέματα. Συνήθως επρόκειτο για διαμεσολαβημένη κριτική, μέσω της δημοσίευσης των απόψεων των αρχηγών της αντιπολίτευσης, ωστόσο κάποιες φορές η εφημερίδα άφηνε να διαφανεί η θέση της με πολύ πιο άμεσο τρόπο είτε συνδέοντας τον Παπάγο με το καθεστώς Μεταξά, είτε κάνοντας λόγο για «εξαπάτηση του λαού», «τυραννίδα» και «αναίσχυνη φαυλοκρατία» και καλώντας τους ψηφοφόρους να «εκδικηθούν» και να «μαυρίσουν» τον Συναγερμό. Πάντως η εφημερίδα θα γίνει ακόμη πιο σκληρή με τον Παπάγο, μόνο όταν ο στρατηγός είχε φύγει πλέον από τη ζωή. Τότε θα τον χαρακτηρίσει αδίστακτο, θα μιλήσει για εξόντωση της εργατικής τάξης προς όφελος των «λιούχων», για διαφθορά αλλά και για την «κακοποιό παρέμβαση των Αμερικάνων» που επέβαλαν τον Παπάγο ως Μεσία. Αυτή την περίοδο, η εφημερίδα αναλαμβάνει κεντρικό ρόλο για τη συνένωση των συγγενών κεντρικών κομμάτων, γεγονός που αναγνωρίζεται δημοσίως από τον Σοφοκλή Βενιζέλο, στο πρόσωπο του οποίου εδραιώνεται η υποστήριξη της εφημερίδας, ακόμα και όταν οι προσπάθειες ενοποίησης του κέντρου αποτυγχάνουν και ο Βενιζέλος διασπά το Κ.Φ..

Όπως είδαμε στο δεύτερο και στο πέμπτο κεφάλαιο, τόσο στην περίοδο της δικτατορίας Μεταξά, όσο και (σε μικρότερο βαθμό) κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης από Παπάγο, η εφημερίδα φάνερωνε την αντίθεσή της μόνο εκ των υστέρων, όταν πια το καθεστώς με το οποίο διαφωνούσε εξέλειπε. Όπως είδαμε στο έκτο κεφάλαιο, στην περίπτωση το Καραμανλή η «Μ» στάθηκε «απέναντι», από την πρώτη στιγμή που έλαβε την εντολή μέχρι το τέλος. Τον χαρακτηρίζει από «ανώριμο νεανία» και «άσημο τυχοδιώκτη» μέχρι «ακροδεξιά», «εκμαυλιστή» και «διαφθορέα», τον εικονογραφεί στις γελοιογραφίες της από Ναπολέοντα έως Ναζί, τον κατακεραυνώνει για τους χειρισμούς του στο Κυπριακό, υποστηρίζοντας ότι ξεπλήρωνε επιταγές προς τις ΗΠΑ. Την περίοδο της οκταετίας Καραμανλή η εφημερίδα εξαπολύει έναν αγώνα για την ενοποίηση του κατακεραματισμένου κέντρου. Η εφημερίδα χρησιμοποιεί συχνά α’ πληθυντικό όταν μιλά για τον ιδεολογικό της χώρο, σαν να απευθύνεται στο κομματικό της ακροατήριο. Παρεμβαίνει στις εξελίξεις καλώντας τους αρχηγούς των διάφορων κεντρικών κομμάτων να ενωθούν. Επίσης, κατά τις προεκλογικές περιόδους λειτουργεί ανοιχτά ως κομματική εφημερίδα,

είτε καλώντας τους ψηφοφόρους να τιμωρήσουν την ΕΡΕ, είτε υπενθυμίζοντας το έργο των κυβερνήσεων του κέντρου την περίοδο 1950-1952, είτε προβάλλοντας τις προγραμματικές θέσεις της Ένωσης Κέντρου. Οι έριδες εντός της παράταξης είναι συνεχείς και η εφημερίδα επιχειρεί να κρατά ισορροπίες, αν και η υποστήριξή της προς τον Σ. Βενιζέλο είναι ξεκάθαρη και αποτυπώνεται είτε με την μεγαλύτερη προβολή των θέσεών του, είτε με την φιλοξενία άρθρων του (αντιθέτως άρθρα του Παπανδρέου δεν δημοσιεύονται) είτε με την ανοικτή υποστήριξη όταν έρχεται η ρήξη. Στην κορύφωση της προσπάθειας ανόδου της Ε.Κ. στην εξουσία η εφημερίδα αναλαμβάνει ενεργό ρόλο να υποστηρίξει τον «ανένδοτο» αγώνα με καθημερινά, μαχητικά πρωτοσέλιδα. Η συνεργασία με την ΕΔΑ ήταν ένα καθοριστικό σημείο στο όλο εγχείρημα και η εφημερίδα προσπάθησε να δικαιολογήσει στο κοινό της την αναγκαιότητα μιας εκλογικής σύμπραξης για την οποία μάλλον δεν ήταν καθόλου ευτυχής. Εξάλλου, μετά την αποτυχία αυτής της σύμπραξης, η «Μ» θα δώσει αγώνα ώστε να αποσυνδεθεί το κέντρο από την αριστερά και θα χρησιμοποιήσει τη λογική της «χαμένης ψήφου» προς την ΕΔΑ την οποία χαρακτηρίζει «μεταμφιεσμένο ΚΚΕ». Στο πλαίσιο αυτό η «Μ» θα υποστηρίξει τις προσπάθειες συγκρότησης ενός «εθνικού» αντιπολιτευτικού μετώπου διακριτού από την ΕΔΑ.

Η στάση της εφημερίδας έναντι της αριστεράς, αλλά και απέναντι στο ρόλο των κομμάτων του Κέντρου που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως ανάχωμα, εμποδίζοντας τη ριζοσπαστικοποίηση των μαζών, καταγράφονται με πολύ ξεκάθαρο τρόπο τόσο στα άρθρα που φέρουν την υπογραφή «Β», όσο και στις επιστολές με την υπογραφή «Έλλην του Κέντρου». Τέλος οι δύο ανοικτές επιστολές, προς τον πρεσβευτή αλλά και τον πρόεδρο των ΗΠΑ περιγράφουν με εύγλωττο τρόπο τις απόψεις της εφημερίδας και του εκδότη για το ρόλο της Αμερικής ως προστάτιδας δύναμης της αστικής δημοκρατίας έναντι του κομμουνισμού. Ωστόσο η «Μ» δεν διστάζει να ψέξει την υπερδύναμη για τους χειρισμούς της στα εθνικά θέματα και για την επιλογή της να στηρίξει πρώτα τον Παπάγο και αργότερα τον Καραμανλή. Αναγνωρίζοντας εμμέσως πλην σαφώς ότι οι ΗΠΑ καθορίζουν το ποιος κυβερνά τη χώρα η εφημερίδα φτάνει στο σημείο να κάνει έκκληση ώστε να υποστηρίξουν την εθνικόφρονα αντιπολίτευση, ώστε να εξουδετερωθεί ο κίνδυνος του κομμουνισμού.

Όπως είδαμε στο 7ο κεφάλαιο, την περίοδο 1963-1964 η «Μ» δίνει τον νυν υπέρ πάντων αγώνα προκειμένου να διατηρήσει η Ένωση Κέντρου τη συνοχή της και να προχωρήσει ενωμένη στις εκλογές. Για πρώτη φορά μάλιστα η εφημερίδα δηλώνει ότι δεν θα πάρει τη θέση στην τελευταία από τις πολλές διαμάχες των δύο ανδρών, και μάλιστα ο εκδότης κάνει έκκληση και στον Βενιζέλο να αναλάβει τις ευθύνες του. Ο δε Παπανδρέου, που παλαιότερα είχε γίνει στόχος

κριτικής, πλέον χαρακτηρίζεται ως ο «ηγέτης του λαού». Η εφημερία αναλαμβάνει ρόλο κομματάρχη και με μια σειρά άρθρων καλεί το αναγνωστικό της κοινό να συμβάλλει στη νίκη της Ε.Κ. κάνοντας επίκληση όχι σε κομματικές ταυτότητες ή πολιτικές ιδεολογίες αλλά στο αίσθημα δημοκρατικότητας. Προσπαθεί να τονώσει το φρόνημα των ψηφοφόρων της Ε.Κ. για τη νίκη που ροδίζει, να «διαφωτίσει» όσους παρασύρθηκαν «εξ αγαθού συνειδότος εις την κάλπην της ΕΡΕ» και κυρίως να προσεταιρισθεί τις ψήφους των αριστερών, που παρουσιάζει ως αγνούς «ιδεολόγους της δημοκρατίας» τους οποίους καλεί να επιδείξουν ρεαλισμό. Μάλιστα η εφημερίδα λειτουργεί ως εκπρόσωπος τύπου του κόμματος δίνοντας προεκλογικές υποσχέσεις για αξιοπρεπή ζωή και ευημερία, σε όσους επί ΕΡΕ ζούσαν ως παρίες του κομματικού κράτους. Κατόπιν τούτων, δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι η εφημερίδα υποδεικνύει στο κόμμα τη μετεκλογική του στρατηγική, προτείνοντας να αναλάβει την εξουσία ακόμα και αν δεν συγκεντρώσει αυτοδυναμία. Ομοίως εξηγείται και η παρέμβαση της εφημερίδας για τη μέριμνα που θα πρέπει να δείξει η νέα κυβέρνηση για τη Μακεδονία, που «πρώτη εσάλπισε το σύνθημα της νίκης της Δημοκρατίας» αλλά και την ακριβοδίκαιη εκπροσώπηση βορειοελλαδικών πολιτικών στο υπουργικό συμβούλιο, εξαιτίας αυτού του «ηθικού δικαιώματος», δηλαδή των αγώνων της για τη νίκη. Το μήνυμα θα μπορούσε να έχει διττό χαρακτήρα, δηλαδή να εννοεί την Μακεδονία ως περιοχή ή την ίδια την εφημερίδα. Η επιρροή του εκδότη εντός του κόμματος φαίνεται και από την (φερόμενη) εμπλοκή του στην πρώτη κοινοβουλευτική ήττα της Ε.Κ., με την μη εκλογή στην πρώτη ψηφοφορία του προέδρου της βουλής.

Αυτό εξάλλου γίνεται σαφέστερο κατά την περίοδο των γεγονότων της Αποστασίας, που εξετάστηκαν στο 8^ο κεφάλαιο, σε συνδυασμό με όσα αναφέρθηκαν στο 1^ο κεφάλαιο. Ο Βελλίδης είναι ένας από τους εκδότες που φέρεται να συνυπογράφει με άλλους εκδότες και στελέχη της Ε.Κ. την υποστήριξη της «τρίτης λύσης» Στεφανόπουλου, και συμμετέχει στις συσκέψεις που γίνονται στο Καστρί ώστε να αποδεχθεί ο Παπανδρέου αυτή την λύση, ενώ η δύναμή του να επηρεάσει το κόμμα προς αυτή την κατεύθυνση επισημαίνεται πριν ακόμα ξεσπάσει η κρίση των Ιουλιανών σε μερικώς αποχαρακτηρισμένο τηλεγράφημα της πρεσβείας των ΗΠΑ στην Αθήνα. Την περίοδο αυτή η εφημερίδα επιδίδεται στο πιο δύσκολο παιχνίδι ισορροπιών. Το αναγνωστικό της κοινό ήταν οι ψηφοφόροι της Ε.Κ. που είχαν συσπειρωθεί γύρω από τον αρχηγό του κόμματος. Προκειμένου να διατηρήσει την κυκλοφορία και τα προσχήματα, φαίνεται να δίνει μάχη υπέρ του Παπανδρέου, ο οποίος παρουσιάζεται ως «ο εκλεκτός του λαού, ο μαχητής της δημοκρατίας, ο λαοπρόβλητος κυβερνήτης τον οποίον εξηνάγκασαν εις παραίτησιν οι κύκλοι της ανωμαλίας». Ταυτόχρονα όμως, δεν παραλείπει να παρουσιάζει τον Στεφανόπουλο ως σοβαρό και πειθαρχημένο στις αρχές του

κόμματος. Είναι χαρακτηριστικό ότι μόλις στο τέλος του 1966, όταν πέσει η κυβέρνηση Στεφανόπουλου η εφημερίδα θα χρησιμοποιήσει τον χαρακτηρισμό «κυβέρνηση αποστατών». «Απελευθερωμένη» πια από το διχασμό μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης κεντρώων στελεχών, η εφημερίδα στρέφει το ενδιαφέρον της προς τις εκλογές, υποστηρίζοντας μαχητικά πλέον τον Παπανδρέου, ενώ παράλληλα προειδοποιεί για το ενδεχόμενο ανώμαλων εξελίξεων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η «Μ» παραχώρησε τις στήλες της στον Ανδρέα Παπανδρέου, ο οποίος μάλιστα αντιμετώπιζε τον κίνδυνο άρσης της ασυλίας για την υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ, και η χώρα τον κίνδυνο βασιλικού πραξικοπήματος. Το πραξικόπημα τελικά έγινε, αλλά όχι από τα Ανάκτορα.

Όπως είδαμε στο 9^ο κεφάλαιο, από την πρώτη μέρα επανακυκλοφορίας της, η «Μ» όχι απλώς υιοθετεί τις απόψεις των συνταγματαρχών που κατέλυσαν τη δημοκρατία, υποστηρίζοντας ότι «ομάδες της κεντροαριστεράς είχαν σχεδιάσει κατάλυση του κράτους» αλλά αρθρογραφεί υπέρ της «εθνικής κυβερνήσεως». Πιθανότατα αυτό να ήταν όρος ύπαρξης για τις εφημερίδες που επέλεξαν να συνεχίσουν να εκδίδονται, όπως είχε συμβεί κατά τη δικτατορία του Μεταξά. Έτσι και η «Μ» δεν δίστασε να μιλήσει για έγκλημα των Παπανδρέου στην υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ, να υιοθετήσει αντικομμουνιστικό λόγο, ακόμα και για την ΕΔΑ, να κατακεραυνώσει το αποτυχημένο κίνημα του βασιλιά, και φυσικά να υμνεί την «επανάσταση». Παράλληλα όμως η εφημερίδα συντηρεί τις ελπίδες για την εφαρμογή του Συντάγματος και την επιστροφή στην πολιτική ομαλότητα. Η κηδεία του Γεωργίου Παπανδρέου, που εξελίχθηκε σε σιωπηλό αντιδικτατορικό συλλαλητήριο, παρουσιάζεται στη «Μακεδονία» με τυπικό τρόπο και παραλείποντας οτιδήποτε θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως υπαινιγμός κατά του καθεστώτος. Μόλις στο τέλος του 1971, στην κηδεία του Σεφέρη η εφημερίδα θα τολμήσει να αφήσει κάποιους υπαινιγμούς (έστω και ακροθιγώς και εμμέσως) μεταδίδοντας τα της κηδείας του Σεφέρη και να δημοσιεύσει την ανοικτή επιστολή πρώην βουλευτών της ΕΚ και της ΕΡΕ προς τον αντιπρόεδρο των ΗΠΑ, με την οποία του γνωστοποιούν ότι η κυβέρνηση της χούντας επιβλήθηκε δια της βίας και δεν αντιπροσωπεύει τον λαό. Το 1972 η εφημερίδα «Θεσσαλονίκη» του εκδότη Γιάννη Βελλίδη αναδημοσίευσε τον επικριτικό απολογισμό που έκαναν τα ξένα ΜΜΕ για την πορεία του καθεστώτος, ενώ ένα χρόνο αργότερα η ίδια εφημερίδα δημοσίευσε εκτενείς δηλώσεις του Καραμανλή με τις οποίες επέκρινε το καθεστώς. Ήταν δε η μία από τις δύο ελληνικές εφημερίδες που τόλμησε να το πράξει και της ασκήθηκαν διώξεις για αυτό. Ωστόσο, μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου, η εφημερίδα έσπευσε να στηρίξει με την αρθρογραφία της το καθεστώς Ιωαννίδη.

Με την επάνοδο του Καραμανλή η εφημερίδα έκανε λόγο για «λαομίσητη δικτατορία», για τα

«επτά έτη της τυραννίας», και για το λαό που «τόσα υπέφερε και τόσον εδεινοπάθησεν». Επιπλέον, η «Μ» καταφέρθηκε κατά όσων στήριζαν το καθεστώς και εμφανίστηκαν στη συνέχεια ως όψιμοι υποστηρικτές της δημοκρατίας και του Καραμανλή, (παρόλο που ως ένα βαθμό αυτή ήταν και η στάση που κράτησε και η ίδια) και ζητούσε μετ' επιτάσεως την «αποχουντοποίηση» της πολιτικής και πνευματικής ζωής. Ο Καραμανλής, τον οποίο τη δεκαετία του '50 και του '60 η εφημερίδα χαρακτήριζε ως τυχοδιώκτη, ακροδεξιό, και νεκροθάφτη του Κυπριακού, κατά τη μεταπολίτευση περιγράφεται ως «εθνικός ηγέτης» που ανέλαβε «το τιτάνιο έργο της επανορθώσεως των εθνικών καταστροφών». Όπως αναφέρθηκε στο 1ο κεφάλαιο, κατά την περίοδο της χούντας ο εκδότης της έχει εξομαλύνει τις σχέσεις του με τον Καραμανλή και κατά τη μεταπολίτευση, αφού έχει εκλείψει ο Σοφοκλής Βενιζέλος και ο Γεώργιος Παπανδρέου, στηρίζει φανερά την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, ενώ φτάνει να συγκρίνει τον «εθνάρχη» με τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

Από την ανάλυση των αρχειακών πηγών και τη συσχέτιση με τα ευρήματα που προέκυψαν από τη βιβλιογραφική έρευνα και τις συνεντεύξεις θεωρούμε ότι επιβεβαιώνεται η αρχική μας υπόθεση, ότι ο εκδότης είχε παρεμβατικό λόγο μέσω της εφημερίδας ενώ ο ίδιος ως πολιτικό υποκείμενο έπαιξε ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις, αναφορικά με την ενότητα των δυνάμεων του κεντρώου χώρου, τη συγκρότηση της Ένωσης Κέντρου, αλλά και τις διεργασίες που πραγματοποιούνταν την περίοδο της Αποστασίας. Από τα ερευνητικά ευρήματα καταγράφεται επίσης ότι η εφημερίδα δεν δίσταζε να προσαρμόζει τη θέση της, προσαρμοζόμενη στις εκάστοτε συνθήκες και τις μεταστροφές του εκδότη της: την περίοδο του Μεταξά δημοσιεύει άρθρα προπαγάνδας, εκ των υστέρων εμφανίζεται ως αντικαθεστωτική, την περίοδο της δεκαετίας του '50 ο Καραμανλής εμφανίζεται ως ακροδεξιός ενώ μετά τη μεταπολίτευση ως εθνάρχης, ο Γεώργιος Παπανδρέου αναλόγως των ισορροπιών στον κεντρώο χώρο εικονογραφείται από οδαλίσκη του Παπάγου έως ηγέτης της δημοκρατίας. Η μόνη σταθερά ήταν η αμέριστη στήριξη προς τον Σοφοκλή Βενιζέλο- αν και στην αρχή της περιόδου που εξετάσαμε, δηλαδή μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, φαινόταν να στηρίζει τον Σοφούλη και στη συνέχεια τον Πλαστήρα. Στην πορεία Βενιζέλος και Βελλίδης συνδέθηκαν με δεσμούς προσωπικής και πολιτικής φιλίας και οι δύο άνδρες εργάστηκαν για τη δημιουργία της Ένωσης Κέντρου. Ο ρόλος του Βελλίδη στα γεγονότα της αποστασίας, που οδήγησε στη διάλυση του κόμματος, για τη δημιουργία του οποίου εργάστηκε και ο ίδιος, αποτελεί μία ακόμη αντίφαση.

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν να εμπλουτίσει την ελλιπή, βιβλιογραφία για τη ζωή και τη δράση του εκδότη Ιωάννη Βελλίδη συμβάλλοντας στην μελέτη και ανάδειξη της πολυσχιδούς αυτής προσωπικότητας, τουλάχιστον ως προς τη σχέση και αλληλεπίδραση του εκδότη Γ. Βελλίδη

και της εφημερίδας «Μακεδονία» με την εκάστοτε πολιτική εξουσία. Από την έρευνα προέκυψαν στοιχεία που δημοσιοποιούνται για πρώτη φορά, όπως οι επαφές του με τις γερμανικές διπλωματικές αρχές, προπολεμικά για να πετύχει έκπτωση σε μια τυπογραφική μηχανή, με αντάλλαγμα την αλλαγή γραμμής, η επιχειρηματική του δράση την περίοδο της Κατοχής, η αναφορά των διπλωματικών υπηρεσιών των ΗΠΑ στη «Μακεδονία» σε σχέση με την υπόθεση της Αποστασίας. Λαμβάνοντας υπόψιν τα παραπάνω αλλά και ζητήματα που προέκυψαν από την ενδελεχή έρευνα στα πρωτοσέλιδα της «Μακεδονίας» προέκυψαν επιμέρους ερωτήματα, που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για περαιτέρω έρευνα. Κάποια από αυτά τα ζητήματα, στα οποία θα μπορούσαν να διερευνηθούν σε μια μελλοντική ακαδημαϊκή έρευνα είναι: α) η στάση της «Μακεδονίας» απέναντι στην εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης προπολεμικά, και η δράση του εκδότη κατά την περίοδο της κατοχής, β) η σύγκριση της εφημερίδας «Μακεδονία» με άλλες τοπικές εφημερίδες στην προσέγγιση των γεγονότων του Εμφυλίου Πολέμου, γ) η τοποθέτηση της εφημερίδας «Μακεδονία» απέναντι στο Κυπριακό, τις δεκαετίες του '50, του '60 και του '70, δ) η επιχειρηματική δράση του εκδότη και η σχέση του με άλλους εκδότες της Θεσσαλονίκης και της Αθήνας, ε) η σύγκριση των εφημερίδων «Μακεδονία» και «Θεσσαλονίκη» την περίοδο της δολοφονίας Λαμπράκη, της αποστασίας, της δικτατορίας και της μεταπολίτευσης .

Παραφράζοντας ένα παλιό μύθο που έλεγε «Μακεδονία, εφημερίς τελεία, που πωλείται εις πόλεις και χωρία» θα λέγαμε ότι η εικόνα του «Βελλίδη» μπορεί να μην ήταν «τελεία» αλλά υπάρχουν τόσες πτυχές της πορείας του εκδότη που δεν έχουν ακόμα διερευνηθεί, ώστε θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι στο «κεφάλαιο Βελλίδη» δεν έχει μπει ακόμη «τελεία».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

A. Εφημερίδες

«Ακρόπολις» 10.9.1951, 19.8.1952

«Αυγή», 17.9.1961, 19.9.1961

«Ελευθερία», 10.9.1951, 8.8.1965

«Θεσσαλονίκη» 23.4.1973

«Μακεδονία», φύλλα από το 1916 μέχρι το 2001

«Νέα Αλήθεια» 10.4.1941

«Ο Τύπος της Θεσσαλονίκης» 8.2.1950

«Το Βήμα» 15.10.1961, 18.8.1965

«Οικονομολόγος» 20.12.1941

(προσβάσιμη στην ακόλουθη διεύθυνση στο διαδίκτυο http://srv-web1.parliament.gr/display_doc.asp?item=34025&seg=1319)

«Οικονομικός Ταχυδρόμος» 22.12.1941

(προσβάσιμη στην ακόλουθη διεύθυνση στο διαδίκτυο http://srv-web1.parliament.gr/display_doc.asp?item=33074&seg=359)

B. Αρχειακές Πηγές

Auswaertiges Amt Bundesrepublik Deutschlands. Politisches Archiv, Presse Abteilung
Griechenland 3: Deutsches Konsulat Salonik 54/Pol.II, 20.1.34; 153/Pol II, 19.4.34; 235/Pol. II, 13.5.34 (αρχεία προσβάσιμα μέσω της Firma Mikropress GmbH, Ollenhauerstr. 1, 53113 Bonn, Tel.: 0228 /623261)

Γενικά Αρχεία του Κράτος, Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας. (Αρχείο Γενικής Διοίκησης Βορείου Ελλάδος (1945-1957), Φάκελος Α/4-9). Ταχ. δ/ση: Παπαναστασίου 21, Τ.Θ. 18111 - 546 39, Θεσ/νίκη

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Πολιτείας, με ημερομηνία 24.11.1941 και αριθμό φύλλου 353 (βλ. Π

Πρακτικά Βουλής των Ελλήνων, Ιούνιος 1931 (προσβάσιμα στις ακόλουθες διευθύνσεις στο διαδίκτυο

http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/ΠΡΒ_ΠΕΡ.Β_ΣΥΝ.Γ_Τ.2_1931_2.pdf

http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/ΠΡΒ_ΠΕΡ.Β_ΣΥΝ.Γ_Τ.2_1931_3.pdf

Σύνταγμα της Ελλάδος, 1952

Σύνταγμα της Ελλάδος, 1968

US Department of State, Office of the Historian. Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XVI, Cyprus; Greece; Turkey (αρχεία προσβάσιμα στη διεύθυνση <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d200>)

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη ΕΚΠΑ «Πέργαμος», Συλλογή Δημοσιευμένων Εκλογικών Αποτελεσμάτων, Στατιστική των Βουλευτικών Εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952, Τεύχος Πρώτο, (αρχεία προσβάσιμα στη διεύθυνση <http://pergamos.lib.uoa.gr/dl/read?pid=uoadl:232845&hint=1.00&childId=30>)

BIBΛΙΑ

Αβέρωφ Τοσίτσας, Ευ. (2009). *Φωτιά και τσεκούρι, Ελλάς 1946-1949 και τα προηγούμενα*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη (αναπαραγωγή της ομότιτλης έκδοσης. 1996⁶. Αθήνα: Εστία).

Αντωνόπουλος, Ν. (1965). *Η ελευθερία του Τύπου εν Ελλάδι*, Αθήνα

Αναστασιάδης, Γ. (1994). *Η Θεσσαλονίκη των εφημερίδων*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Αναστασιάδης, Γ. (1991²). *Πολίτευμα και κομματικοί σχηματισμοί στην Ελλάδα 1952-1967, ιστορική επισκόπηση*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής

Αλιβιζάτος, Ν. (1983). *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας, 1922-1974*. Αθήνα: Θεμέλιο

Βελλίδη, Κ. (2010). *Ήταν βαρύς ο χειμώνας που γεννήθηκα*. Αθήνα: Λιβάνης

Vlachos, E. (1972). «The Colonels and the Press». In Clogg, R., Yannopoulos, G. (Eds) *Greece under military rule*, London: Secker & Warburg, pp 59-74

Βουργουτζής, Ν. (2007). *Μακεδονία, το τελευταίο χειρόγραφο*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη

- Γούναρης, Β. (2002). *Εγνωσμένων κοινωνικών φρονημάτων. Κοινωνικές και άλλες όψεις του αντικομμουνισμού στη Μακεδονία του Εμφυλίου Πολέμου*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
- Δαγτόγλου, Π. (1989). *Τύπος και Σύνταγμα*. Αθήνα: Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις
- Δαφνής, Γ. (1970). *Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος, 1894-1964*. Αθήνα: Ίκαρος
- _____ (1976). *Η Ελλάδα μεταξύ δύο πολέμων*. Αθήνα: Ίκαρος
- Διαμαντόπουλος, Θ. 1990. *Κώστας Μητσοτάκης, πολιτική βιογραφία τ.β' 1961-1974 από τον ανένδοτο στη δικτατορία*. Αθήνα: Παπαζήση
- Eudes, D. (2009). *Οι καπεταναίοι. Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1949*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη (αναπαραγωγή της ομότιτλης έκδοσης, 1975. Αθήνα: Εξάντας)
- Κανδυλάκης, Μ. (1998). *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης. Συμβολή στην ιστορία του Τύπου, τ. Α' Τουρκοκρατία*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- _____ (2005). *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης. Συμβολή στην Ιστορία του Τύπου Γ' 1923-1941*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- _____ (2008). *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης. Δ' τόμος 1941-1967 Από τον πόλεμο στη δικτατορία*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Καραγιάννης, Γ. (1963). *1940-1952 Το δράμα της Ελλάδος - Έπη και αθλιότητες*. Αθήνα: Ε.Ν.Α. – Ι.Δ.Ε.Α.
- Καραμανλής, Κ. (2005). *Αρχείο. Γεγονότα και Κείμενα*, Αθήνα: Η Καθημερινή/Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής
- Καραμαλής (2010) «Οι σχέσεις μου με τους αντιπάλους» στο Λαμπρίας, Τ. *Καραμανλής ο φίλος*, Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη (αναπαραγωγή της έκδοσης Λαμπρίας Τ., 1998, Αθήνα: Ποταμός)
- Καρυκόπουλος, Π. (1984). *200 χρόνια Ελληνικού Τύπου 1784-1984*. Αθήνα: Γρηγόρης
- Κήλυ, Ε. (1991). *Φόνος στον Θερμαϊκό. Υπατοι, Πραίτωρες και Τύπος στην υπόθεση Πόλκ*, Αθήνα: Γνώση
- Κομνηνού, Μ. (2001). *Από την Αγορά στο Θέαμα* Αθήνα: Παπαζήση
- Κορωνάκης Ι. (1950). *Η πολιτεία της 4ης Αυγούστου: φως εις μίαν πλαστογραφημένην περίοδον της ιστορίας μας*. Αθήνα

- Κούκουνας, Δ. (2002). *Η ελληνική οικονομία κατά την Κατοχή και η αλήθεια για τα κατοχικά δάνεια*. Αθήνα: Ερωδιός
- Λαμπριάς, Τ. (1989). *Στη σκιά του μεγάλου. Μελετώντας 25 χρόνια τον Καραμανλή*. Αθήνα: Μορφωτική Εστία
- Lasswell, H. (1948). Structure and Function of Communication in Society, in L. Bryson (ed.) *The Communication of Ideas*. New York: Institute for Religious and Social Studies. pp. 37–51
- Λιναρδάτος, Σπ. (1998). *4η Αυγούστου*, Αθήνα: Θεμέλιο (α' έκδοση Θεμέλιο, 1966)
- _____ (2009). *Πως εφτάσαμε στην 4^η Αυγούστου*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη (αναπαραγωγή της ομότιτλης έκδοσης. 1988³. Αθήνα: Θεμέλιο)
- _____ (2009). *Απο τον εμφύλιο στη χούντα 1936-1967 τ. Α*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη [αναπαραγωγή της έκδοσης Λιναρδάτος, Σπ. (1977) *Από τον εμφύλιο στη χούντα, 1949-1952*, Αθήνα: Παπαζήση]
- _____ (2010). *Απο τον εμφύλιο στη χούντα 1936-1967 τ. Δ*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη [αναπαραγωγή της έκδοσης Λιναρδάτος, Σπ. (1986) *Από τον εμφύλιο στη χούντα, 1949-1952*, Αθήνα: Παπαζήση]
- Λυριντζής, Χ. (1988). Θεωρητικές Προσεγγίσεις στα ΜΜΕ. Στο Κομνηνού, Μ. & Λυριντζής, Χ. (επιμ.) *Κοινωνία, Εξουσία και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Meynaud, J. (2002). *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα 1946-1965*, Αθήνα: Σαββάλας
- Μάγερ, Κ. (1957), *Ιστορία του ελληνικού Τύπου, τ.Α' 1790-1900*, Αθήνα: Δημόπουλος
- Μάγερ, Κ., (1960). *Ιστορία του ελληνικού Τύπου, τ. Γ' Εφημερίδες και περιοδικά 1901-1959*, Αθήνα,
- Μουζέλης, Ν. (2005). *Κοινοβουλευτισμός και Εκβιομηχάνιση στην Ημι-Περιφέρεια*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Νικολακόπουλος, Η. (2010⁶). *Η καχεκτική δημοκρατία, κόμματα και εκλογές 1946-1967*, Αθήνα: Παττάκης
- Παπαδημητρίου, Ν. (1986). *Από την Ένωση Κέντρου στην Αποστασία*. Αθήνα: Ροές
- Παπαθανασόπουλος, Στ. (2004) *Πολιτική και ΜΜΕ. Η περίπτωση της Νότιας Ευρώπης*. Αθήνα: Καστανιώτης
- Παπανδρέου, Α. (2006). *Η δημοκρατία στο απόσπασμα*. Αθήνα: Λιβάνης

- Petrakis, M. 2001. *The Metaxas Myth: Dictatorship and Propaganda in Greece*. London: I.B.Tauris & Co Ltd
- Richter, H. 1975. *1936 - 1946 Δύο επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εξάντας
- Skamnakis, A. (2006). *Politics, Media and Journalism in Greece*, PhD Thesis, Dublin: Dublin City University
- Στράτος, Κ. (1995). *Αντίθεση και διαφωνία. Η στάση των εφημερίδων στη δικτατορία 1967-74*. Αθήνα: Καστανιώτης
- Τσουκαλάς, Κ. (1987). *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα: Θεμέλιο
- Τυροβούζης, Ν.(2005), *Η εφημερία «Μακεδονία» και το «Ράδιο Τσιγγιρίδη»*, Θεσσαλονίκη: Univesity Studio Press
- Χατζηβασιλείου, Ευ. (2001) *.Η άνοδος του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην εξουσία 1954-1956*, Αθήνα: Πατάκης
- Χατζόπουλος Γ. (χ.χ.) *Η ιστορία του τύπου της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: Έκδοση του Συνδικάτου Τύπου της Θεσσαλονίκης
- Χαραλάμπης, Δ. (1989). *Πελατειακές σχέσεις και Λαϊκισμός. Η εξωθεσμική συναίνεση στο ελληνικό πολιτικό σύστημα*. Αθήνα: Εξάντας
- Χριστοδούλου, Χ. (1999). *Ο εκδότης Ιωάννης Βελλίδης.Περιδιάβαση στη ζωή του εκδότη Γιάννη Βελίδη με οδηγό τον πιστό συνεργάτη του Λευτέρη Βοδένα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
- Ψαράκης, Τ. (1993) *Εφημερίδες και δημοσιογράφοι*. Αθήνα: Λιβάνη

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

- Fleischer, H. (1991) Greek Jewry and Nazi Germany: The Holocaust and its antecedents. Στο *Οι Εβραίοι στον Ελληνικό Χώρο: Ζητήματα Ιστορίας στη Μακρά Διάρκεια*, πρακτικά του Α' Συμποσίου Ιστορίας της Εταιρείας Μελέτης Εβραϊκού Ελληνισμού. Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 1991.
- Σκαμνάκης, Α. (2009). Μέσα μαζικής επικοινωνίας και πολιτική εξουσία στην Ελλάδα στο *Οι εξελίξεις στο χώρο των Μέσων Επικοινωνίας. Νέα Φαινόμενα και κοινωνικές δυνάμεις, πρακτικά ημερίδας*, Αθήνα: Λιβάνης
- Κανδυλάκης, Μ. (1993). Η λογοκρισία στις εφημερίδες της Θεσσαλονίκης στο *ΙΓ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο 29-31 Μαΐου 1992, Πρακτικά*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας

_____ (2005). Ο Τύπος της Μακεδονίας και της Θράκης στο *Ο ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις* επ. Λουκία Δρούλια *Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου: Αθήνα, 23-25 Μαΐου 2002*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών Ε.Ι.Ε.. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών

ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Street, J. (2005) «Politics Lost, Politics Transformed, Politics Colonised? Theories of the Impact of Mass Media». *Political Studies Review*, τ. 3

ΑΡΘΡΑ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ

Αφιέρωμα της εφημερίδας «Μακεδονία» (16.12.2001). Μια περιδιάβαση στον 20^ο αιώνα μέσα από τις σελίδες της «Μακεδονίας»

Κανδυλάκης, Μ. (1995). «Περίοδος της Τουρκοκρατίας. Η σημαντική και καθοριστική συμβολή των ελληνόφωνων εφημερίδων στην εθνική αφύπνιση», *Καθημερινή, περιοδικό Επτά Ημέρες* 26/2/1995. Προσβάσιμο στη διεύθυνση <http://wwk.kathimerini.gr/kath/7days/1995/02/26021995.pdf>. Προσπελάστηκε τελευταία φορά 7/12/2014

Καραδήμου Γερόλυπου, Α. (1995). «Ο «Ερμής» του Σ. Γκαρπολά». *Καθημερινή, περιοδικό Επτά Ημέρες* 26/2/1995. Προσβάσιμο στη διεύθυνση <http://wwk.kathimerini.gr/kath/7days/1995/02/26021995.pdf>. Προσπελάστηκε τελευταία φορά 7/12/2014

Κιούσης, Γ. (2005). «Ο τύπος και το κίνημα», *Ε Ιστορικά*, τχ.289, Αθήνα

Κουμαριανού, Α. (2000), «Παραμονές της 3ης Σεπτεμβρίου», *Ε Ιστορικά*, τχ.47, Αθήνα

Μεσολογγίτης, Β. (1934). «Η δημοσιογραφία εις την Θεσσαλονίκη». *Ελεύθερος Μακεδονικός Τύπος* 20/7/1934

Μόλχο, Ρ. (2003). «Η αντιεβραϊκή νομοθεσία του Βενιζέλου στον Μεσοπόλεμο και πως η Δημοκρατία μπορεί να γίνει αρωγός του αντισημιτισμού». *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 82, Ιούνιος, 2003.

Νάαρ, Α. (1995) «Ο εβραϊκός τύπος», *Καθημερινή, περιοδικό Επτά Ημέρες* 26/2/1995. Προσβάσιμο στη διεύθυνση <http://wwk.kathimerini.gr/kath/7days/1995/02/26021995.pdf>. Προσπελάστηκε τελευταία φορά 7/12/2014

Χεκίμογλου, Ευ. (2003). «Ο εκλογικός χάρτης της Θεσσαλονίκης και η υποχώρηση της Αριστεράς εκλογές 1963 και 1964». *Θεσσαλονικέων Πόλις*, τχ. 12. σ. 219-229

ΑΡΘΡΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- Γκλαρνέτατζης, Γ. (2012). «Η δίκη για τον εμπρησμό του Κάμπελ 1932». Ανακτήθηκε από <http://www.alterthess.gr/content/afieroma-2012-i-diki-gia-ton-emprismo-toy-kampel-1932> προσπελάστηκε 28/10/2014
- Ιός (1998). «Οι γαμπροί του Θερμαϊκού β'». *Ελευθεροτυπία* (17.5.1998). Ανακτήθηκε <http://www.iospress.gr/ios1998/ios19980517b.htm> προσπελάστηκε 24.6.2014
- Ιός (2000). «Η δική μας Μακαμπί. *Ελευθεροτυπία*» (22.4.2000). Ανακτήθηκε από το <http://www.iospress.gr/mikro2000/mikro20000422.htm> , προσπελάστηκε 24/6/2014
- Κουζινόπουλος, Σ. (2013). «Ο εθνεγέρτης Κωνσταντίνος Βελλίδης» (29.5.2013). Ανακτήθηκε από το http://farosthermaikou.blogspot.gr/2013/05/blog-post_19.html, προσπελάστηκε στις 27/5/2014
- Σφέτας, Σπ. «Η Γένεση του «Μακεδονισμού» στον Μεσοπόλεμο». ανακτήθηκε από <http://www.imma.edu.gr/imma/history/13.html> προσπελάστηκε 2/11/2014
- Χασίδ, Σ. (2003). «Η εφημερίδα Μακεδονία και οι εβραίοι της Θεσσαλονίκης». Ανακτήθηκε από το http://www.cohen.gr/newsite/index.php?option=com_content&view=article&id=86:2009-02-17-11-09-11&catid=38:pelates&Itemid=63 προσπελάστηκε 23.6.2014

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I. Συνεντεύξεις

[1] Συνέντευξη με την Κατερίνα Βελλίδη, κόρη του Ιωάννη Βελλίδη, εκδότρια της “Μακεδονίας”

Σοφία Χριστοφορίδου: Πώς ο Ιωάννης Βελλίδης μετέτρεψε μια εφημερίδα της Θεσσαλονίκης σε μια εφημερίδα με ρόλο και δύναμη πανελλαδικά;

Κατερίνα Βελλίδη: Ναι ήταν επίτευγμα του Ιωάννη Βελλίδη, αλλά βοήθησε η προϊστορία της «Μακεδονίας». Εκτιμήθηκε από τον κόσμο της Θεσσαλονίκης και μοιραία, κάτι που έχει μια λαμπρότητα στον τόπο που βρίσκεται, σιγά σιγά μπαίνει στα πράγματα που δεν είναι μόνο του δικού του χώρου αλλά και ολόκληρου του κράτους, στο οποίο απευθύνεται. Ο Γιάννης Βελλίδης, λόγω των πολλών γνωριμιών και των πολύ σημαντικών δημοσίων σχέσεων που είχε προσωπικά, και βεβαίως με την πολιτική επιρροή που είχε εδώ πάνω, γνώρισε σταδιακά τους πολιτικούς άνδρες του τόπου, μπόρεσε και κράτησε πολύ σημαντικές φιλίες και στη συνέχεια αυτό τον βοήθησε να έχει την επιρροή στα πολιτικά και γενικότερα στα πράγματα του τόπου. Η “Μακεδονία” δεν πωλούταν στην Αθήνα, ήταν μια εφημερίδα πανίσχυρη που επωλείτο από την Αλεξανδρούπολη μέχρι τη Λάρισα. Από εκεί και πέρα, στο Βόλο, στην Αθήνα επωλείτο σε τρία τέσσερα στέκια.

ΣΧ: Είχε ένα πολύ σημαντικό γραφείο στην Αθήνα...

ΚΒ: Το πολύ σημαντικό γραφείο στην Αθήνα δεν το είχε γιατί πωλείτο εκεί... Το είχαν όλοι γιατί η Αθήνα είναι το κέντρο των αποφάσεων. Για να τροφοδοτεί με ειδήσεις, με ρεπορτάζ, για ό,τι συνέβαινε στην Αθήνα, στο κέντρο των αποφάσεων. Δεν ήταν μια εφημερίδα που ασχολούταν μόνο με τα πράγματα που συνέβαιναν εδώ. Δεν ήταν μια ταχυδρομική θυρίδα [το γραφείο Αθηνών]. Ήταν ένα στρατηγείο για να διατηρεί τους δεσμούς της [η εφημερίδα] με τους πολιτικούς, τους επιχειρηματίες....

ΣΧ: Οι κρίσιμες δεκαετίες, οπότε και ισχυροποιήθηκε πολύ η εφημερίδα, ήταν οι δεκαετίες '50 και '60;

ΚΒ: Ναι, γιατί υπήρχαν πριν όλες οι πολιτικές αστάθειες. Η “Μακεδονία” είχε επιταχθεί από τους γερμανούς και μέχρι την απελευθέρωση ήταν αδύνατο να ζει ο Ιωάννης Βελλίδης στη Θεσσαλονίκη γιατί τον είχαν επικηρύξει... Σταδιακά κάποια πράγματα ξεκινάν αργότερα.

ΣΧ: Σας είχε μιλήσει για εκείνη την περίοδο, της κατοχής;

Ναι. Ήταν στην Αθήνα, είχε τις επικοινωνίες του, ήταν ένα πρόσωπο που ασχολούταν με την πολιτική.. Βέβαια τα διαστήματα του πολέμου ήταν πολύ ήρεμα, δηλαδή δεν είχε κάτι το ιδιαίτερο

να κάνει τότε. Από εκεί διατηρούσε τις επαφές του, με προοπτική όταν τελειώσει αυτό που συνέβαινε να επανέλθει στη Θεσσαλονίκη και να ξαναδημιουργήσει ότι είχε χαθεί.

ΣΧ: Έχει γραφεί ότι βοηθούσε κάποιους εβραίους φίλους του, Θεσσαλονικιούς να διαφύγουν.

ΚΒ: Βεβαίως. Όχι μόνο να διαφύγουν. Έκρυψε και εβραίους, γιατί είχε μεγάλες φιλίες με τους εβραίους και η οικογένειά μας γενικά είχε πολλές φιλίες και συνεργασίες με τους εβραίους της Θεσσαλονίκη. (σ.σ. ακολουθούν γενικές αναφορές).

ΣΧ: Σας έχει διηγηθεί ο πατέρας σας κάτι για την περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά;

ΚΒ: Είχε φυλακιστεί και είχε πάει στη νήσο Ίο όπου έμεινε. Στη συνέχεια, όταν τελείωσε η δικτατορία του Μεταξά, στις αρχές του πολέμου, έφυγαν οι κρατούμενοι από τα μέρη στα οποία εβρίσκοντο, εγύρισε και αυτός στη Θεσσαλονίκη.

ΣΧ: Φυλακίστηκε για κριτική που άσκησε στο καθεστώς;

ΚΒ: Όχι, ήταν γιατί είχε γραφεί ένα πολύ σημαντικό άρθρο τότε, και δεν το απεδέχθη η δικτατορία του Μεταξά και τον συνέλαβαν, τον πέρασαν από δίκη και τον εξόρισαν. Έκανε ένα διάστημα στη φυλακή και μετά εθεώρησαν καλύτερο να τον εξορίσουν

ΣΧ: Είναι γνωστή η ρήση του, ανεξαρτήτως του πότε τον ρωτούσαν πάντα έλεγε «είμαι με τον Βενιζέλο»

ΚΒ: Ο πατέρας μου ήταν βασικά με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, αλλά είχε πολύ σημαντική φιλία με τον Σοφοκλή Βενιζέλο, φιλία που ξεπερνούσε την αδελφική.

ΣΧ: Αυτή η φιλία πως γεννήθηκε;

ΚΒ: Από τον Αριστοτέλη Ωνάση και από το ότι ο πατέρας μου ήξερε όλους τους βουλευτάς τους βενιζελικούς και μπόρεσε να έχει την πρώτη επαφή μαζί τους. Από εκεί συνεδέθησαν σιγά σιγά και ο πατέρας μου [έγιναν] πάρα πολύ κοντινός του

ΣΧ: Είχε όντως ρόλο στη δημιουργία της Ένωσης Κέντρου;

ΚΒ: Βεβαίως! Μεγάλο. Και με τον Παπανδρέου με τον οποίο είχε μια πολύ μεγάλη και μακροχρόνια φιλία και με τον Σοφοκλή τον Βενιζέλο, γιατί τότε ήταν οι δύο αρχηγοί της Ενώσεως Κέντρου.

ΣΧ: Τη δεκαετία του '50 είχε υποστεί διώξεις από τις κυβερνήσεις της δεξιάς;

ΚΒ: Βέβαια, πολλές.

ΣΧ: Γιατί; Ενοχλούσε;

KB: Ενοχλούσε. Φυσικά, ένα ελεύθερο φύλλο πολιτικά ενοχλεί πάντοτε. Είναι αρχή αυτό, όταν έχεις ένα ελεύθερο φύλλο το οποίο δεν μασάει τα λόγια του και λέει κάποια πράγματα- κι ο πατέρας μου δεν ήταν ένας άνθρωπος που φοβόταν ποτέ και κανέναν. Έλεγε αυτό που εκείνος πίστευε. Μοιραίο ήταν να έχει και διώξεις και ταλαιπωρίες και όλα αυτά.

ΣΧ: Οπότε αυτός ήταν ένας λόγος για να βοηθήσει στην ένωση των δυνάμεων του κέντρου;

KB: Έκρινε ότι θα ήταν προσοδοφόρο, με την έννοια της καλής λειτουργίας του κράτους. Διότι σε αυτή την κυβέρνηση δεν ήταν μόνο ο Παπανδρέου και ο Βενιζέλος, ήταν ό,τι καλύτερο υπήρχε στο ελληνικό κοινοβούλιο. Δεν υπήρχε ένας στην Ένωση Κέντρου που να ήταν, αν θέλετε, μετριότης. Ήταν όλοι τους εξαιρετικοί, για αυτό και έμεινε ιστορικά ένα πολύ σημαντικό γεγονός η κυβέρνηση της ΕΚ, [με] το πλήθος των βουλευτών που υπήρχαν, από πολλά κόμματα της κεντροδεξιάς.

ΣΧ: Ο πατέρας σας δεν ενδιαφέρθηκε ποτέ να πολιτευτεί;

KB: Θεωρούσε ότι οι άνθρωποι του τύπου πρέπει να μπορούν να μένουν ελεύθεροι για να πουν αυτά που έχουν να πουν και να μη δεσμεύονται. Αν πολιτευτείς με κάποιο κόμμα κανένας δεν σε θεωρεί ανεξάρτητο

ΣΧ: Στις αρχές του '50 κατέβηκε όμως υποψήφιος

KB: Αυτό δεν το θυμάμαι ποτέ να έγινε, γιατί ο πατέρας μου αυτά τα απέφευγε.

ΣΧ: Εκτός από τον Σοφοκλή Βενιζέλο; Άλλες πολιτικές φιλίες;

KB: Πάρα πολλές. Αν πάρετε τον κατάλογο της Βουλής, τουλάχιστον οι 200 εκ των 300 ήταν φίλοι του. Στο γραφείο του ερχόντουσαν οι πάντες

ΣΧ: Φαντάζομαι για να εκλεγεί κάποιος στη Θεσσαλονίκη θα χρειαζόταν τη στήριξη της “Μακεδονίας”...

KB: Είχε γνωριμία με όλους τους τοπικούς βουλευτάς και πολλούς από αυτούς τους είχε βοηθήσει κι όλας, οικονομικά πάντα

ΣΧ: Τους στήριζε στον προεκλογικό αγώνα;

KB: Τους στήριζε, γιατί τότε δεν υπήρχαν ασυδότης λεφτά, όπως βρίσκονται αυτή την ώρα. Οι άνθρωποι εκείνης της εποχής χρειαζόταν χρήματα για να κινηθούν, να κάνουν κάποια πράγματα και μαζεύανε. Τώρα νομίζω μαζεύει το ΚΚΕ με κουπόνια ή κάτι άλλο. Τότε βασίζονταν στις φιλίες τους. Πολλοί τους βοηθούσαν, όχι μόνο ο πατ[ερας] μου. Αλλά δεν υπήρχε ο πακτωλός που βλέπουμε σήμερα.

ΣΧ: Δεν υπήρχε και αυτού του είδους και αυτής της έκτασης διαπλοκή;

ΚΒ: Δεν υπήρχαν σχέσεις διαπλοκής, υπήρχαν σχέσεις φιλίας, κατανόησης και βοήθειας, διότι όταν κανείς είναι πολύ ισχυρός και έχει και χρήματα, το να βοηθήσει κάποιους ανθρώπους πιστεύοντας ότι μπορούν να βοηθήσουν τη χώρα και φυσικά κατεξοχήν στο κομμάτι της Μακεδονίας, φυσικά τους βοηθούσαν. Πολλοί [βοηθήθηκαν]... επιχειρηματίες, απλοί άνθρωποι- γιατί τότε δεν υπήρχαν χρήματα, δεν δανείζαν οι τράπεζες. Ήταν μια ταραγμένη περίοδος...

ΣΧ: Ένας από τους καλούς φίλους του ήταν και ο Γεώργιος Μπακατσέλος...

ΚΒ: Ναι, σωστά, ήταν ένας πολύ καλός άνθρωπος, πολύ σημαντικός, ένα καλό μυαλό, ένας καλός φίλος πάντοτε. Ο πατέρας μου τον εκτιμούσε πάρα πολύ και συναντιόντουσαν πολύ συχνά, τον επισκέποντας στο γραφείο της Αθήνας και εδώ. Γενικά με την οικογένεια είχαμε καλές σχέσεις

ΣΧ: Για τον Κωσταντίνο Μητσοτάκη ξέρετε τι άποψη είχε;

ΚΒ: Τον θεωρούσε έναν άνθρωπο με αξίες, όπως όλοι οι μεγάλοι πολιτικοί. Με καλές πλευρές αλλά και σκοτεινές. Αυτό δεν μπορεί κανένας να το αποκλείσει από τις σημαντικές προσωπικότητες. Ο πατέρας μου στεκόταν στα καλά. Αλλά συζητούσε μαζί τους και όσα δεν ήταν καλά, γιατί ήταν ένας άνθρωπος που είχε τη δυνατότητα να συνομιλήσει με κάποιον, να τον πείσει για κάποια πράγματα, με ντοκουμέντα, με δυνατότητα να αντιληφθεί ο άλλος ότι πρέπει να κάνει κάποια πράγματα (...) με την υπόθεση Γαρουφαλιά και με τον Ανδρέα Παπανδρέου και το πρόβλημα με την ανάμειξή του στον ΑΣΠΙΔΑ. Εκεί ξεκίνησαν να υπάρχουν τα πρώτα προβλήματα, οι φασαρίες. Ο Γεώργιος Παπανδρέου δεν το θεωρούσε αυτό πραγματικό, παρότι τότε είχαν αποδειχθεί κάποια πράγματα. Και ο Μητσοτάκης αντέδρασε σε αυτό, και φυσιολογικό ήταν, γιατί σκεφτόταν ότι κάναν ότι κάναν, φτάσαν εκεί που φτάσαν, μετά από χρόνια που πασχίζαν να φτάσουν σε αυτό το σημείο και τελικά θα καταστρέφετο κάτι από την επιμονή που είχε ο Γεώργιος Παπανδρέου στο να κάνει τον Ανδρέα υφυπουργό Εθνικής Άμυνας. Στις 15 Ιουλίου έδινε μια δεξίωση ο πατέρας μου και ήταν η πτώσις της κυβερνήσεως της Ενώσεως Κέντρου....

ΣΧ: Στη συνέχεια έχουμε τη χούντα. Θυμάστε πράγματα που έλεγε;

ΚΒ: Ο πατέρας μου έβλεπε τη χούντα να έρχεται. Έβλεπε ότι κάποια στιγμή θα εξελιχθεί όλος αυτός ο αναβρασμός (και με τα γλωσσολογικά του Παπανούτσου και με το 114 κλπ). Έβλεπε ότι όλοι κατέβαιναν στους δρόμους έβλεπε να δημιουργείται μια τρομακτική αναστάτωση και έβλεπε ότι θα καταλήξουμε κάποια στιγμή, και από πληροφορίες που είχε βέβαια...ότι θα φτάσουμε κάποια στιγμή στο να έχουμε μία δικτατορία εκ νέου, για να μουν τα πράγματα στη θέση τους. Το

ήξερε δηλαδή, το έλεγε πολύ συχνά: «καλά, καλά, περιμένετε, θα γίνει κάτι, θα γίνει μια χούντα». Κι όλοι λέγαμε «α, εντάξει, το λέει τώρα...»

ΣΧ: Δεν ήταν όμως μια πρόβλεψη από ένστικτο...

ΚΒ: Είχε κάνει πάρα πολλές προβλέψεις, όπως και όταν τον ρωτούσαμε πότε επιτέλους θα φύγει αυτή η χούντα, τον πρώτο καιρό, μας έλεγε “δεν πρόκειται να φύγει, για πολύ καιρό, κι αφήστε τι λέει ο Κίσινγκερ και τι λέν οι αμερικανοί για την Ελλάδα. Αυτή η ιστορία είναι υπό την κάλυψή τους και θα κρατηθεί για αρκετό χρόνο”. Και έγινε.

ΣΧ: Πέρα από το πολιτικό ένστικτο, βάσιζε τα λεγόμενά του και σε απόρρητες πληροφορίες που είχαν περιέλθει σε γνώση του;

ΚΒ: Δεν πιστεύω ότι ήταν τόσο... Κάποιες πληροφορίες είχε φυσικά από τις γνωριμίες και τις φιλίες του... Πιστεύω ότι ήταν ο άνθρωπος αυτός γεννημένος έτσι να έχει πρόβλεψη για πάρα πολλά πράγματα, γιατί ήταν ένα παιδί που ξεκίνησε από τα 17 του χρόνια να έχει μια ζωή του πραγματικού αρσενικού και της πραγματικής προσωπικότητας στίγματα. Έζησε πάρα πολύ έντονα όλα τα πράγματα που διήλθαν από το κομμάτι της ζωής του, μέχρι να φύγει. Εκεί μέσα ζυμώθηκε και με την καλή κοινωνία, που λέμε, και με τους πολιτικούς, και με τους ανθρώπους τους απλοϊκούς, και ήξερε, μπορούσε να μετήσει το σφυγμό και να καταλάβει πράγματα.

ΣΧ: Για αυτό και το προσωνύμιο “Γάτος” που του είχαν δώσει;

ΚΒ: Ότι ήταν γάτα, ναι. Διότι, και είναι λογικό, ένας άνθρωπος που είναι στα πράγματα και είναι ευφυής δεν μπορεί να μην τα δει... Ήταν μια ευφυΐα ο πατέρας μου.

ΣΧ: Θα ήθελα να μου μιλήσετε και για τη σχέση του με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή

ΚΒ: Πάρα πολύ καλές, εξαιρετικά καλές [σχέσεις]. Είχε ο Καραμανλής μια αγάπη πραγματική προς τον πατέρα μου. Ήξερε ο Καραμανλής ότι ήταν ένας άνθρωπος που μπορούσε να στηριχτεί, μπορούσε να μιλήσει, μπορούσε να τον μεταπείσει για κάποια πράγματα, που δεν ήταν προς όφελος της παράταξης και γενικότερα, ήταν ένας πραγματικός φίλος του, έτσι το ένιωθε ο Καραμανλής (σ.σ. ακολουθούν προσωπικές αναφορές)

ΣΧ: Κατά τη διάρκεια της επταετίας είχε επαφές ο Καραμανλής με τον Βελλίδη;

ΚΒ: Βεβαίως, όταν πήγαινε στο Παρίσι ο πατέρας μου πήγαινε και τον έβλεπε, όπως έβλεπε και τον Τάκη Λαμπρία, ο οποίος εκείνη την περίοδο ήταν στο Λονδίνο με την κυρία Καραβία

ΣΧ: Η σχέση με τον Καραμανλή δεν ήταν πάντα τόσο στενή έτσι;

KB: Όχι, ο πατέρας μου ανέπτυξε τις σχέσεις του με τον Καραμανλή όταν δεν υπήρχε πια ο Γεώργιος Παπανδρέου και τα πράγματα είχαν αρχίσει να είναι δύσκολα .

Βασικά ο πατέρας μου ήταν μια προσωπικότητας που τον ενδιέφερε ο τρόπος του, δεν τον ενδιέφεραν οι μικροπολιτικές, ή να κάνει κάτι γιατί θα βγάλει χρήματα. Το ‘να χέρι νίβει το άλλο και τα δυο το πρόσωπο, μοιραίως όταν κάνεις μια δουλειά τυχαίνει και έχεις τη δυνατότητα να βγάλεις και χρήματα, αλλά δεν ήταν αυτός ο σκοπός του. Ο σκοπός του ήταν να γίνει το καλύτερο για αυτό τον τόπο

Ο μακαρίτης ο πατέρας μου είχε κάνει πάρα πολλά πράγματα για αυτό που λέγεται Μακεδονία και Θεσσαλονίκη. Και στις πολιτικές εξελίξεις φάνηκε αυτό, και στην Έκθεση, που την έκανε ευέλικτη, γιατί η Έκθεση είχε πάρα πολλά προβλήματα όταν την παρέλαβε. Την ανέπτυξε τόσο πολύ και δημιούργησε τις μικρότερες κλαδικές, το φεστιβάλ κινηματογράφου, το φεστιβάλ τραγουδιού... όλα αυτά γινόταν γιατί η Θεσσαλονίκη ήταν απομονωμένη, για να γίνει ένα φεστιβάλ, τις εποχές εκείνες. Ο πατέρας μου έβαζε από τη δική του τσέπη [για όλα αυτά] όπως δεν έπαιρνε ποτέ χρήματα από τη ΔΕΘ ως πρόεδρος. Αυτό εδίδετο σε κάποιο ίδρυμα, πορσέφερε δεν πήρε. Ήταν ένας άνθρωπος ήρεμος και σοβαρός, ο οποίος ακόμα και όταν εμπλέκετο σε οποιαδήποτε πολιτική εξέλιξη είχε την βλέψη ότι πρέπει να γίνει κάτι που θα βοηθάει και πολύ στην εξέλιξη της Μακεδονίας.

ΣΧ: Σε ποια πολιτική εξέλιξη ξέρετε να είχε εμπλακεί και να έπαιξε κάποιο ρόλο;

KB: Σε πάρα πολλές είχε παίξει ρόλο. Δεν ήταν ένας άνθρωπος που φοβήθηκε ποτέ. Σήμερα οι περισσότεροι φοβούνται και βγάζουν την ουρά τους από πράγματα

ΣΧ: Είχε δηλαδή την αίσθηση ότι ως εκδότης είχε ένα ρόλο ευθύνης;

KB: Βέβαια!

ΣΧ: Ήταν μαέστρος στο να κρατάει τις ισορροπίες...

KB: Πολύ, ήταν ισορροπιστής

ΣΧ: Παρόλο που ήταν βενιζελικός...

KB...είχε εξίσου καλές σχέσεις και με όλους τους άλλους, δεν είχε βαθιά φιλία, αλλά μπορούσε να τους προσεγγίσει και να τους φέρει σε ένα σημείο, ώστε η λογική να είναι πάνω από οποιαδήποτε λειτουργία τους προσωπική.

ΣΧ: Θυμάστε κάποια περίπτωση που να του άνοιξαν πόλεμο, κάποιος αντίπαλος, κάποια δίωξη;

KB: Συνεχώς είχε δικαστήρια για διάφορα δημοσιεύματα. Και πάντα πήγαινε στο δικαστήριο γιατί πίστευε ότι πρέπει να έχεις τη δύναμη να πας και στη φυλακή. Ήταν ένας άνθρωπος που με πολύ απλό τρόπο [σου] έδινε να καταλάβεις τι συνέβαινε. Οι δικαστές αντιλαμβάνονταν ότι αυτό που είχε πράξει ήταν και νόμιμο, γιατί δεν έκανε παρανομίες (σ.σ. ακολουθούν γενικές αναφορές)

ΣΧ: Η “Μακεδονία” ήταν εστιασμένη στις ειδήσεις. Δεν υπήρχε αρθρογραφία...

KB: Είχε άρθρα και [μάλιστα] πολύ σημαντικών δημοσιογράφων. Από τη “Μακεδονία” πέρασαν οι πιο σημαντικοί δημοσιογράφοι αυτού του τόπου. Βέβαια κατά κύριο λόγο ήταν εφημερίδα ειδήσεων. Κύριο άρθρο δεν είχε η “Μακεδονία”

ΣΧ: Επέβαλλε γραμμή;

KB: Συζητούσε με τους αρχισυντάκτες του. Το σημαντικό είναι να μπορείς να συζητήσεις τα θέματα, όχι να επιβάλλεις.

ΣΧ: Η δύναμη που είχε ως εκδότης, τον ωφέλησε ως επιχειρηματία;

KB: Δεν είχε ποτέ τέτοιου είδους σκέψεις, ήταν παραδοσιακός εκδότης και δεν προσπαθούσε μέσω αυτού που ήταν να κερδίσει χρήματα για να κάνει εταιρείες άλλου τύπου. Θεωρούσε ότι ήταν ιερό πράγμα τα χρήματα του κράτους. Δεν είχε δανειστεί. Δεν είχε καμία εξάρτηση.

ΣΧ: Πως ήταν η συνεργασία του με τους τοπικούς παράγοντες;

KB: Μιλούσε με τους πρωθυπουργούς, όπως και οι άλλοι εκδότες. Αλλά δεν απομείωνε κανέναν. Με τους υπουργούς της Β. Ελλάδος συνεργάστηκε πολύ, τον αγαπούσαν και τον εκτιμούσαν. Όπως συνεργαζόταν με τους νομάρχες, με τους τοπικούς παράγοντες...

[2] Συνέντευξη με τον Αντώνη Κούρτη, διευθυντή της εφημερίδας “Θεσσαλονίκη”

Σοφία Χριστοφορίδου. Από το 1963 που μπαίνετε στην εφημερίδα έως το 1978 έχουμε σημαντικά πολιτικά γεγονότα...

Αντώνης Κούρτης. Πράγματι. Και η έκδοση της Θεσσαλονίκης συνέπεσε με μεγάλα ιστορικά γεγονότα. Ξεκινώντας την ημέρα της έκδοσης με τη δολοφονία του Λαμπράκη τον Μάιο του '63, και μετά όλα τα άλλα τα γεγονότα, τις αποστασίες, την πολύ ρευστή πολιτική κατάσταση, μέχρι την 21η Απριλίου του '67 και μετά που έχουμε τη δικτατορία μέχρι το '74. Και το '78 που πέθανε ο Βελλίδης.

ΣΧ Επειδή έχουμε μια περίοδο πολύ πυκνή σε γεγονότα θα ήθελα να ανακαλέσετε στη μνήμη σας περιστατικά που φανερώνουν την πολιτική του τοποθέτηση, το πώς αντιμετώπιζε τα πολιτικά

πρόσωπα της εποχής, τον Καραμανλή, τον Παπανδρέου, τον βασιλιά κτλ κτλ και αν υπήρχε κάποια σχέση που να αποδεικνύει το αν υπήρχε “αλισβερίσι”. Για παράδειγμα, την περίοδο της χούντας ποια στάση κράτησε; Μέσω της “Θεσσαλονίκης” προσπαθούσε να περάσει έμμεσα μια γραμμή κριτικής. Υπάρχει και το περιστατικό με την επιστολή Καραμανλή...

ΣΧ Θα ήθελα να ανακαλέσετε όλη αυτήν την περίοδο και ιδιαίτερα αν τον θυμάστε να εκφράζεται δημοσίως για πρόσωπα και πράγματα.

ΑΚ Πρώτα πρώτα ας κάνουμε μια τοποθέτηση του Βελλίδη στο πολιτικό σύστημα. Λόγω καταγωγής και του Κώστα Βελλίδη που ίδρυσε τη Μακεδονία ήταν τοποθετημένοι στον χώρο των φιλελευθέρων, ήταν δηλαδή Βενιζελικός. Από μικρό παιδί ήταν βενιζελικός γιατί ο θεός του [σ.σ. εννοεί ο πατέρας του] ο Κώστας Βελλίδης ήταν βενιζελικός. Μέσα σ’ αυτό το πλαίσιο διαμορφώθηκε η πολιτική της εφημερίδας “Μακεδονία” και της “Θεσσαλονίκης” – η οποία πήγε και αριστερότερα. Πολιτικά δηλαδή ήταν ενταγμένος στον χώρο των φιλελευθέρων, με την έννοια του βενιζελικού. Και όλοι οι πολιτικοί των φιλελευθέρων από τον Βενιζέλο και μετά – Πλαστήρας κτλ κτλ – αυτοί όλοι ήταν φίλοι προσωπικοί του Γ. Βελλίδη. Όπως και με την οικογένεια Μπακατσέλου, εδώ, που ο Μπακατσέλος ήταν υπουργός εργασίας στην κυβέρνηση αποστασίας του Μητσοτάκη. Ήταν συνδεδεμένος και με τον Μητσοτάκη [σ.σ. ο Βελλίδης].

Την εποχή της αποστασίας έχουμε μια ανατροπή γενικότερης τοποθέτησης του Βελλίδη στο πολιτικό σύστημα. Για μια στιγμή πέρασε και πιο συντηρητικές αντιλήψεις επιχειρώντας να στηρίξει την κυβέρνηση των αποστατών, και αυτός και ο Λαμπράκης, φοβούμενοι τότε – γιατί είχαν αρχίσει οι ψίθυροι στρατιωτικού πραξικοπήματος, δικτατορίας κτλ – και είχαν πολλές και καλές πληροφορίες και οι δυο εκδότες.

ΣΧ Βρήκα ένα τηλεγράφημα της πρεσβείας των ΗΠΑ στην Αθήνα που ανέφερε μεταξύ των εφημερίδων που μπορούν να επηρεάσουν την κατάσταση υπέρ της λύσης Στεφανόπουλου ήταν τα “Νέα”, το “Βήμα” και η “Μακεδονία”. Και προσπαθώντας να βρω άκρη, γιατί διαπίστωσα ότι υπήρξε μια μετατόπιση- στο φύλλο βέβαια δεν φαίνεται τόσο πολύ- μου δημιουργήθηκε η απορία αν αυτό έγινε πριν. Αν ήταν από αυτούς που προετοίμασαν την αλλαγή ή αν ήταν ένα τετελεσμένο και προσπαθώντας να συμβάλει στο να υπάρξει σταθερότητα στη χώρα, γιατί είχαμε και διαδηλώσεις κλπ, είπε ότι ίσως καλύτερη επιλογή είναι να το πάμε λίγο πιο συντηρητικά. Αν δηλαδή συνέβαλε ο ίδιος να υπάρξει αυτή η αλλαγή του πρωθυπουργού – για να πω κομπάζ την αποστασία. Υπάρχει η πληροφορία ότι στα μέσα Ιουλίου συνυπέγραψε με Λαμπράκη, Παπαγεωργίου και με βουλευτές της Ένωσης Κέντρου ένα περίφημο πρωτόκολλο....

ΑΚ Το αποκλείω παντελώς αυτό το ενδεχόμενο. Δεν μπορεί να έχει υπογράψει ο Βελλίδης πρωτόκολλο. Ήταν έξυπνος άνθρωπος και δεν έβαζε την υπογραφή του ποτέ σε πολιτικά έγγραφα. Ό,τι γινόταν, γινόταν με τον λόγο τιμής και προφορικά. Άρα εγώ που έχω ζήσει πολύ κοντά στον Βελλίδη αρκετά χρόνια δεν μπορώ να πιστέψω ότι υπήρξε πρωτόκολλο γιατί δεν εμφανίστηκε πουθενά. Έχουν περάσει πάνω από 50 χρόνια, κάπου μπορούσε να εμφανιστεί [σ.σ. το πρωτόκολλο]. Δεν θα το έκανε ποτέ αυτό ο Βελλίδης. Ο Βελλίδης δεν ήταν επιχειρηματίας με την σύγχρονη έννοια του εκδότη. Ο Βελλίδης είχε την εφημερίδα ως επάγγελμα. Ήταν και καλός δημοσιογράφος. Δεν έγραφε, αλλά ήταν καλός δημοσιογράφος. Στις επιλογές προσώπων σε ηγετικές θέσεις του συγκροτήματος και στην κατευθυντήρια γραμμή των εφημερίδων. Αδύνατον να έχει υπογράψει πρωτόκολλο.

ΣΧ Αυτό [το Πρωτόκολλο] βγήκε στην Ελευθερία του Κόκα...

ΑΚ Πέραν του ότι ο Κόκας είχε ανταγωνιστική εφημερίδα, είχε αναμειχθεί ενεργά και είχε πάρει θέση υπέρ της αποστασίας. Η “Ελευθερία” ήταν μια πολύ σημαντική εφημερίδα και έχουν δουλέψει μεγάλοι δημοσιογράφοι. Ο Κόκας βγήκε ανοιχτά και στήριξε την αποστασία από τον φόβο του πεζοδρομίου, όπως έλεγαν τότε, δηλαδή των μεγάλων διαδηλώσεων και κυρίως λόγω του κομμουνιστικού κόμματος, της αριστεράς δηλαδή. Ήταν νωπά ακόμα τα γεγονότα του εμφυλίου. Το κλίμα δεν ήταν καλό. Αλλά, άλλο ο Κόκας και άλλο ο Βελλίδης.

ΣΧ Για τον Βελλίδη τι εκτιμάτε; Ότι στην ιστορία της αποστασίας, βλέποντας πως εξελίσσεται...

ΑΚ Βλέποντας πως εξελίσσεται η κατάσταση και τι ενδεχομένως να δημιουργηθεί, γιατί είχαν πληροφορίες και για τη δικτατορία, προσπάθησαν να στηρίξουν την κυβέρνηση. Μια κυβέρνηση μητσοτακική ουσιαστικά, γιατί αυτός ήταν ο πρωτεργάτης της αποστασίας, η οποία μπορούσε να δημιουργήσει συνθήκες ομαλότητας στη χώρα. Αυτή είναι η προσωπική μου άποψη, γιατί έχω ζήσει τα γεγονότα και κοντά στον Βελλίδη. Τώρα αν υπήρχε κάτι άλλο από πίσω, ότι μπορεί να παίχτηκε ένα παιχνίδι με συνεργασία μεταξύ Βελλίδη, Λαμπράκη και Κόκα, ενδεχομένως γνωρίζοντας ότι προχωρεί, όπως και να έχει το πράγμα, το σχέδιο για τη δικτατορία των Αμερικανών, δεν μπορώ να το γνωρίζω ούτε να το υποθέσω. Ξέρω επίσης ότι ο Βελλίδης παρά το γεγονός ότι είχε προσκληθεί πολλές φορές από το state department των ΗΠΑ για να τις επισκεφθεί δεν πήγε ποτέ. Δεν ήταν «φιλοαμερικανός». Ούτε στήριζε πολύ, ήταν περισσότερο προς την Ευρώπη.

ΣΧ Βλέποντας άρθρα, πάντως, εγώ είχα την αίσθηση ότι θαύμαζε τους Αμερικανούς ως προς το φιλελεύθερο σύστημα διακυβέρνησης. Δηλαδή, ας πούμε τον Κένεντι...

ΑΚ Καλά τον Κένεντι τον θαύμαζαν όλοι. Εμείς σήμερα στην Ελλάδα και στην περίοδο της κρίσης που διερχόμαστε θαυμάζαμε τον Ομπάμα. Όχι μόνο γιατί ήταν ο πρώτος έγχρωμος πρόεδρος των ΗΠΑ αλλά γιατί πιστεύαμε ότι ενδεχομένως ο Ομπάμα θα κατόρθωνε ξεπερνώντας το αμερικανικό κατεστημένο να δημιουργήσει κάποιες άλλες συνθήκες παγκοσμίως.

ΣΧ Ο Βελλίδης είχε πληροφορίες από μυστικές υπηρεσίες;

ΑΚ Βέβαια είχε. Ο Βελλίδης είναι αυτός που ειδοποίησε το '74 τον Μακάριο ότι η Χούντα ετοιμάζει τη δολοφονία του. Ο Βελλίδης ήταν αυτός που του είπε «φύγε γρήγορα γιατί ο Ιωαννίδης θέλει να σε σκοτώσει». Είχε πληροφορίες. Από πού τις είχε αυτές τις πληροφορίες τώρα; Τις είχε από μυστικές υπηρεσίες των ΗΠΑ; Από το εσωτερικό της Χούντας; Πάντως είχε πληροφορίες. Τηλεφώνησε τον Μακάριο, από τη Γενεύη όπου ήταν.

ΣΧ Γενικά ήταν ένας άνθρωπος που συζητούσε τέτοιες καυτές υποθέσεις;

ΑΚ Είχα μια πολύ καλή συνεργασία και σχέση με τον Βελλίδη. Μου έλεγε ο Βελλίδης, ας πούμε, «θα παρακολουθείς κυρίως το χρηματιστήριο το αμερικανικό και θα βλέπεις όταν ανεβοκατεβαίνουν οι μετοχές από ποιες εταιρίες είναι. Αν είναι πολεμικές εταιρίες, άλλες μεγάλες εταιρίες... τότε θα ξέρεις ότι θα υπάρξει κάπου κρίση, για να είσαι προετοιμασμένος για τους ανταγωνιστές μας». Θέλω να σου πω για την κατάρτιση του Βελλίδης ως δημοσιογράφου και που καθοδηγούσε τους διευθυντές του και τους συνεργάτες του....

ΣΧ Έβλεπε τα πράγματα ως ένα συνολικό σύστημα. Ότι δεν ήταν μόνο η Ελλάδα, κυρίως οι εξελίξεις έρχονται από έξω...

ΑΚ Από έξω πληροφορίες, από μέσα, από τους τραπεζίτες, από τους μεγαλοβιομηχάνους... Είχε καλές σχέσεις με πολλούς μεγαλοβιομήχανους, με τον Μποδοσάκη...

ΣΧ Αυτές οι καλές σχέσεις με τους οικονομικούς παράγοντες της εποχής...

ΑΚ Ο Βελλίδης δεν είχε άλλη επιχείρηση, όπως έχει τώρα ο Μπόμπολας με τα τεχνικά έργα, ο Κόκκαλης κτλ Ο Βελλίδης ήταν αποκλειστικά εκδότης. Τα χρήματα έβγαιναν από τις εφημερίδες.

ΣΧ Χρησιμοποιούσε την εφημερίδα για να ασκήσει πίεση;

ΑΚ Βέβαια.

ΣΧ Προς όφελος της εφημερίδας; Των φίλων του;

ΑΚ Των φίλων του... Ε, πρόσεχε και αυτό το πράγμα. Με τους μεγάλους αυτούς, τον Μποδοσάκη, τον Ανδρεάδη που είχε τότε την Εμπορική Τράπεζα (είχε συνεργαστεί με την Χούντα και τον είχε

διώξει μετά ο Καραμανλής). Στήριζε αυτούς και δια της εφημερίδας, όχι όμως με τίποτα αρθράκια όπως γίνεται σήμερα. Στήριζε γενικότερα. Ασκούσε μεγάλη επιρροή. Εδώ στη Β. Ελλάδα και με την υπόθεση του Σοφοκλή Βενιζέλου και με την κυβέρνηση είχε κατορθώσει να προωθούνται άτομα που είναι φίλοι της εφημερίδας και του Βελλίδη σε κρατικές θέσεις, κυρίως υπουργοί, για να μπορεί να ασκεί πολιτική.

ΣΧ Αυτό [συνέβαινε] όταν ήταν φιλελεύθερες ή κεντρώες κυβερνήσεις, αλλά είχαμε και διαστήματα όπου ήταν ο Παπάγος, ο Καραμανλής...

ΑΚ Τότε δεν ήταν ούτε με τον Παπάγο ούτε με τον Καραμανλή. Ήταν με τον Σ. Βενιζέλο, τον Στεφανόπουλο κτλ.

ΣΧ Επειδή αυτή την περίοδο Παπάγου – Καραμανλή ασκούσε έντονη κριτική και, κοιτώντας τα πρωτοσέλιδα ένα προς ένα, σπανίως έμπαινε πρώτο θέμα κυβερνητικό... Πάντα έμπαιναν οι δηλώσεις του Βενιζέλου κατά της κυβέρνησης. Προφανώς δεν ήταν ευθεία η κριτική της εφημερίδας, αλλά μέσω του αρχηγού της αντιπολίτευσης. Αλλά είχε αντίκτυπο, γιατί προφανώς δεν περνούσε ο λόγος του.

ΑΚ Εκείνη την περίοδο η Μακεδονία ήταν σαφώς αντίθετη από την πολιτική εξουσία. Ήταν αντικυβερνητική. Ήταν με τον Βενιζέλο. Η Μακεδονία τότε θεωρούνταν αριστερή εφημερίδα. Οι άνθρωποι στη Θεσσαλονίκη και την επαρχία την αγόραζαν κρυφά για να μην χαρακτηριστούν από την αστυνομία.

ΣΧ Κάποια στιγμή αναφέρει ο Χριστοδούλου στο βιβλίο που έχει κάνει με τον οδηγό του για το περιστατικό που δεν έβγαζαν τα φύλλα οι εφημεριδοπώλες.

ΑΚ Γινόταν ένας πόλεμος τότε μεταξύ της κυβέρνησης και του Βελλίδη και της Μακεδονίας. Τότε με δικά του αυτοκίνητα μετέφερε τα φύλλα ο Βελλίδης, αλλά στην επαρχία έκρυβαν οι εφημεριδοπώλες τα φύλλα δεν τα έδιναν.

ΣΧ Επειδή ακριβώς ήταν σκληρός στην κριτική του, η κυβέρνηση έκοψε τις διαφημίσεις;

ΑΚ Έκοβε. Έκοβε. Δεν είχε την οικονομική στήριξη από αυτούς. Μη νομίζεις ότι ο Βελλίδης είχε τα χρήματα που είχαν σήμερα ο Λαμπράκης και οι υπόλοιποι, δεν ήταν κανάς υπερπλούσιος.

ΣΧ Την περίοδο Πλαστήρα – Βενιζέλου – Παπανδρέου είχε διαφημίσεις;

Είχε βέβαια. Με διαφημίσεις και με δάνεια από τράπεζες. Έπαιρνε πιο εύκολα δάνεια. ΑΚ Και είχε και καταχωρήσεις από τους κρατικούς φορείς. ΔΕΗ, ΟΤΕ άλλες κρατικές επιχειρήσεις. Εργοστάσια ζάχαρης. Τράπεζες, κυρίως Αγροτική, Εμπορική. Ήταν κρατικές τότε και έδιναν δάνεια.

ΣΧ Όταν ξεκινήσατε εσείς στην εφημερίδα με τη δολοφονία Λαμπράκη, σας έδωσε γραμμή ο Βελλίδης πώς να παίζετε το θέμα;

ΑΚ Όχι ακριβώς έτσι. Αλλά ήμασταν ενταγμένοι μέσα σε μια στρατηγική πολιτική της εφημερίδας στήριξης των δημοκρατικών δυνάμεων. Και το γεγονός αυτό το καλύψαμε τότε (είχαμε έναν καταπληκτικό συντάκτη στο δικαστικό, τον Θανάση Βαβίτσα, έφυγε στη χούντα και πήγε Αυστραλία) με απόλυτη ελευθερία στο τι θα γράφαμε. Η “Θεσσαλονίκη” ήταν πιο αριστερά. Το ’74 και μετά η “Μακεδονία” μετακινήθηκε προς τον Καραμανλή. Και η “Θεσσαλονίκη” έμεινε στον Παπανδρέου.

ΣΧ Ας γυρίσουμε ξανά στην περίοδο της αποστασίας...

ΑΚ Εκείνη την περίοδο η Μακεδονία ήταν ήξεις αφήξεις. Προσπάθησαν με τον Λαμπράκη να στηρίξουν την κυβέρνηση Στεφανόπουλου αλλά δεν το κατόρθωσαν. Με τις πυρκαγιές εφημερίδων....

ΣΧ Είναι γεγονός ότι έκαιγαν και τη “Μακεδονία”;

ΑΚ Βέβαια. Όχι βέβαια στην έκταση της Αθήνας με το “Βήμα” και τα “Νέα” αλλά έκαναν διαμαρτυρίες μπροστά στη “Μακεδονία” στην Τσιμισκή και φώναζαν «Βελλίδη συμμορφώσου».

ΣΧ Υπήρχε διαφορετική γραμμή μεταξύ “Θεσσαλονίκης” και “Μακεδονίας” για το συγκεκριμένο;

ΑΚ Βέβαια και υπήρχε. Η Θεσσαλονίκη ήταν πιο αριστερά και στήριζε περισσότερο την αντιπολίτευση.

ΣΧ Την περίοδο της αποστασίας η “Θεσσαλονίκη” ήταν με τον Παπανδρέου;

ΑΚ Ναι και γιατί τότε ο Γιάννης Ιωαννίδης, που ήταν διευθυντής της εφημερίδας μέχρι και πριν τη δικτατορία, είχε συγκρουστεί με τον Βελλίδη για τη στήριξη του υποψήφιου δημάρχου και την πολιτική γραμμή της “Θεσσαλονίκης”. Ο Κώστας Τσίρος ήταν τότε υποψήφιος δήμαρχος που ήταν εναντίον των αποστατών και τον στήριζε ο Ιωαννίδης, αλλά ο Βελλίδης δεν ήθελε γιατί στήριζε τον άλλον τον Κρητικό, τον Παπαηλιάκη. Και με τη βοήθεια της “Θεσσαλονίκης” βγήκε ο Τσίρος.

ΣΧ Είχαν καυγαδίσει για αυτό το θέμα;

ΑΚ Ο Ιωαννίδης ήθελε να παραμείνει στον αριστερό χώρο ενώ ο Βελλίδης έλεγε ότι έπρεπε να την «μαζέψουμε» λίγο να μην είναι τόσο ακραία εναντίον της αποστασίας. Η “Μακεδονία” προσπαθούσε όσο μπορούσε να στηρίζει και την αποστασία και έτσι έφυγε ο Ιωαννίδης και ανέλαβε για λίγο το ’65 ο... δεν μπορώ να θυμηθώ το όνομα του... και μετά ήρθε ο Γιώργος ο Μπέρτσος, που κάλυπτε την υπόθεση Λαμπράκη μαζί με τον Βούλτεψη της “Αυγής”.

ΣΧ Ο Βελλίδης ανέλαβε την εφημερίδα όταν είχαμε ισπανικό εμφύλιο. Η εφημερίδα είχε ειδήσεις από τα πρακτορεία. Στη συνέχεια είχαμε την κατοχή, τον δικό μας εμφύλιο...

ΑΚ Ήταν αντικομμουνιστής, αλλά δεν το περνούσε στην εφημερίδα.

ΣΧ ... πόσο τον είχαν επηρεάσει όλα αυτά; Φοβόταν μήπως έχουμε πάλι μια κατάσταση [εμφύλιας] σύγκρουσης, και το πήγε πιο συντηρητικά μετά; Έβλεπε ότι τα πράγματα μπορεί να ξεφύγουν από τον έλεγχο την περίοδο της αποστασίας;

ΑΚ Δεν μπορώ να στο επιβεβαιώσω γιατί νομίζω ο Βελλίδης είχε ήδη αρχίσει να συντηρητικοποιείται ο ίδιος. Είχε γενικότερα έναν φόβο, αλλά δεν πιστεύω – δεν το έχω συζητήσει ποτέ – να φοβόταν ότι θα είχαμε τρίτο γύρο με τους κομμουνιστές. Περισσότερο ήταν η επιρροή πάνω στον Βελλίδη οικονομικών παραγόντων, κυρίως Εβραίων. Γιατί είχε πολύ μεγάλη σχέση με το εβραϊκό στοιχείο, και εδώ και στο εξωτερικό.

ΣΧ Αυτό είναι πολύ ενδιαφέρον και θα ήθελα να μου πείτε τι σχέσεις είχε με το εβραϊκό στοιχείο και πως μπορεί να τον επηρέασαν;

ΑΚ Αρχικά είχε συνεργάτες Εβραίους. Προμηθευόταν χαρτί από εβραϊκό οίκο εισαγωγής [σ.σ. εννοεί τον Τζακ Άντζελ]. Και είχε καλές σχέσεις με Εβραίους στο εξωτερικό. Όπως επίσης είχε πολύ καλές σχέσεις με μεγάλους οικονομικούς παράγοντες όπως ο Ανδρεάδης, ο Μποδοσάκης, οι οποίοι ήταν συντηρητικοί άνθρωποι και είχαν σχέσεις με ευρωπαϊκές τράπεζες, που έλεγχαν οι Εβραίοι, και τη Βρετανία. Από εκεί προέκυψε και η σχέση που είχε με το βασιλικό οίκο.

ΣΧ Μέσω των επιχειρηματιών; Μέσω της Αγγλίας;

ΑΚ Μέσω της Αγγλίας, της Δανίας. Όταν έπαθε μια καρδιακή προσβολή ο Βελλίδης στη Δανία, στην Κοπεγχάγη, αυτοί που έσπευσαν να τον βοηθήσουν ήταν η βασιλική οικογένεια. Γιατί η Άννα-Μαρία ήταν από εκεί. Παρενέβη και ο βασιλικός οίκος της Ελλάδας.

ΣΧ Πριν από αυτό [το συμβάν], ποια ήταν η σχέση του με τη βασιλική οικογένεια;

ΑΚ Δεν ήταν όσο στενή ήταν η σχέση του Λαμπράκη και των άλλων, αλλά είχε σχέσεις μέσω των μεγάλων επιχειρηματιών. Ήταν το κατεστημένο της Ελλάδας, τότε, που ήταν γύρω από τον βασιλικό οίκο.

ΣΧ Δεν μπορούσες να είσαι δηλαδή στην ελίτ των δυνατών χωρίς να έχεις σχέσεις με τους βασιλείς;

ΑΚ Δεν γινόταν.

ΣΧ Και ο Σοφοκλής Βενιζέλος είχε καλές σχέσεις με την βασιλική οικογένεια;

ΑΚ Πάρα πολύ καλές σχέσεις. Όπως και ο Μητσοτάκης.

ΣΧ Σας είπα για τους Εβραίους, γιατί και ο οδηγός [στο βιβλίο του Χριστοδούλου] και οι συνεργάτες του [στις συνεντεύξεις προς εμένα] είπαν ότι βοήθησε μεν να σωθούν πολλοί αλλά άφησαν να εννοηθεί ότι το έκανε επί πληρωμή... Ναι μεν είχε φίλους αλλά είχε και ανταλλάγματα. Επίσης Βόδενας είπε ότι ο Βελλίδης είχε καταθέσει στη δίκη του Μέρτεν ως μάρτυρας υπεράσπισης – κάτι το οποίο δεν έχω διασταυρώσει ακόμα, περιμένω τα αρχεία...

ΑΚ Αυτό ούτε εγώ μπορώ να στο επιβεβαιώσω. Δεν νομίζω να έχει συμβεί κάτι τέτοιο. Αν είναι δυνατόν. Δεν ζει και κανένας τώρα να το μάθεις. Καλά αυτό κουτσομπολιό τζάμπα και βερεσέ είναι... Δεν είχε σχέσεις με τους Γερμανούς.

ΣΧ Να σας πω τώρα δυο στοιχεία που ανακάλυψα ψάχνοντας, με χαρτιά αυτά... Το '34 αρχίζει μια αλληλογραφία του Βελλίδη με το γερμανικό προξενείο στη Θεσσαλονίκη. Ζητούσε έκπτωση για να αγοράσει μια μηχανή και προσέφερε σαν αντάλλαγμα να αλλάξει την γραμμή προς το πιο φιλογερμανικό και να δημοσιεύσει σε συνέχειες βιβλίο του Χίτλερ. Αυτό διακόπηκε, και δεν βρήκα συνέχεια της αλληλογραφίας....

ΑΚ Τα πιεστήρια του Βελλίδη, και το πρώτο και το δεύτερο, ήταν γερμανικής κατασκευής γιατί δεν είχε κανείς άλλος. Η Αγγλία είχε μέσω Αμερικής και δεν μπορούσε.

ΣΧ Ήταν η ίδια εταιρία σταθερά;

ΑΚ Ναι από την ίδια τα έπαιρνε. Το πρώτο, όταν ήμασταν στην Τσιμισκή, και μετά όταν πήγαμε στη Μοναστηρίου, ήταν γερμανικά τα πιεστήρια. Οι Γερμανοί είχαν την καλύτερη ποιότητα. Δεν το ξέρω αυτό με την αλληλογραφία, αλλά πιστεύω ότι έγινε γιατί κάθε επιχειρηματίας θα προσπαθούσε να πάρει και με καλύτερους όρους τα πιεστήρια και άλλα μηχανήματα από τη Γερμανία και κάποια ανταλλάγματα θα τα έδινε.

ΣΧ Ένα δεύτερο που διαπίστωσα στην πορεία είναι ότι την άνοιξη του '41 έκλεισε η εφημερίδα και το φθινόπωρο του '41 σε ΦΕΚ εμφανίζεται ο Βελλίδης μέτοχος μαζί με τον Καστρινό και άλλους να κάνουν εταιρία εισαγωγής χαρτιού στην Αθήνα. Εγώ δεν μπορώ να βάλω όλα τα κομμάτια του παζλ... Αλλά ένας άνθρωπος που του κλείνουν την εφημερίδα γιατί ήταν φιλοβρετανική, κατεβαίνει στην Αθήνα και ανοίγει εταιρία εισαγωγής χαρτιού, σπάζοντας το μονοπώλιο που υπήρχε... Πως ένας άνθρωπος που του κλείνουν την εφημερίδα είχε τις άκρες να ανοίξει εταιρία στην κατεχόμενη Αθήνα;

ΑΚ Ένας Χριστοδουλόπουλος νομίζω την είχε και μπήκαν μέτοχοι ο Άντζελ, ο Καστρινός. Ο Άντζελ αν και δεν φαίνεται, αυτός είναι από πίσω. Ο Καστρινός και ο Βελλίδης ήταν άσχετοι. Ο Άντζελ ήταν αυτός που είχε τις διασυνδέσεις με τα μεγάλα εργοστάσια παραγωγής χάρτου, στη Φινλανδία. Γιατί να μην δεν το κάνει; Σαν επιχείρηση πλέον. Ήξερε από χαρτιά, από εφημερίδες.

ΣΧ Δηλαδή λέτε ότι μπορεί να τους έβαλε μπροστά ο Άντζελ, γιατί ως Εβραίος δεν θα μπορούσε;

ΑΚ Βέβαια. Ο Άντζελ δεν ήταν εδώ. Ήταν στο εξωτερικό. Τυπικά ήταν και οι δυο. Τα γνωρίζω αυτά. Επίσης επιχείρησε να βγάλει εφημερίδα και στην Αθήνα ο Βελλίδης.

ΣΧ Αυτό πότε;

ΑΚ Γύρω στο '65, στην αποστασία, αλλά δεν βγήκε. Έκανε κάποιες κινήσεις αλλά προφανώς – εικάζω γιατί δεν το ξέρω – για να μην προχώρησε η δουλειά με τον Βελλίδη, πρέπει να έγινε συμφωνία με τον Λαμπράκη.

ΣΧ Εκεί γύρω στο '65 το φθινόπωρο επί Στεφανόπουλου έχει ξεκινήσει ένας “καυγάς” με τον Λαμπράκη γιατί ήθελε να έρχονται τα αεροπορικά δρομολόγια πιο νωρίς. Τα κατάφερε ο Λαμπράκης;

ΑΚ Δεν τα κατάφερε τότε ο Λαμπράκης. Πολύ αργότερα τα κατάφερε.

ΣΧ Ο Βελλίδης αν και δεν ήταν πρόεδρος στην Ένωση Εκδοτών Περιφερειακού Τύπου φαντάζομαι κινούσε τα νήματα, γιατί μέσω της Ένωσης έγιναν κάποια διαβήματα στην κυβέρνηση για το θέμα αυτό...

ΑΚ Ο Βελλίδης δεν ανήκε σε καμία ένωση. Και τότε ζούσε και ο Λεβαντής του Βορρά και ο Κούσκουρας της απογευματινής εφημερίδας και ο Ρίζος του Φωτός και ο Βελλίδης ήταν αυτός που δεν ήθελε Ένωση Εκδοτών Βορείου Ελλάδος και δεν έγινε και ποτέ.

ΣΧ Πως και δεν ήθελε; Γιατί φαντάζομαι αν υπήρχε θα ήταν πρόεδρος και θα κινούσε τα νήματα από πίσω...

ΑΚ Δεν ήθελε. Ήθελε να είναι αυτός ο ισχυρός. Και ο Λεβαντής παρά το γεγονός ότι ήταν και πολιτικός – είχε γίνει και υπουργός – δεν είχε τη δύναμη του Βελλίδη.

ΣΧ Με τους υπουργούς Β. Ελλάδος τι σχέσεις είχε;

ΑΚ Είχε καλές σχέσεις. Είχε καλές σχέσεις και με αυτόν που πέθανε πρόσφατα. Ο φλωρινιώτης. Δεν θυμάμαι το όνομα του τώρα. Ο Βελλίδης είχε κυρίως καλές σχέσεις με το πολιτικό και οικονομικό κατεστημένο της Αθήνας.

ΣΧ Πότε μετακόμισε στην Αθήνα;

ΑΚ Στην Αθήνα είχε σπίτι στην Κηφισιά και τα γραφεία της Μακεδονίας ήταν στην πλατεία Συντάγματος. Εκεί ήταν τα γραφεία μονίμως. Αν πήγαινες εκεί θα περνούσε κάθε μέρα ένας υπουργός της κυβέρνησης. Είχε σχέσεις. Ακόμα και με της δεξιάς.

ΣΧ Την περίοδο της Χούντας πως ήταν τα πράγματα; Διαφημίσεις, λογοκρισία...

ΑΚ Ήταν πολύ μεγάλο το πρόβλημα και της “Μακεδονίας” και της “Θεσσαλονίκης”. Γιατί με τη Χούντα δεν είχε καλές σχέσεις. Είχε στηρίξει και το βασιλικό πραξικόπημα το ’67. Είχε κάποιους φίλους, αλλά δεν είχε καλές σχέσεις με την Χούντα. Την μεγαλύτερη περίοδο την περνούσε στο εξωτερικό. Πολλές φορές έχουμε κρυφτεί μαζί με τον Βελλίδη- γιατί εμείς στη “Θεσσαλονίκη” την πολεμήσαμε όσο μπορούσαμε τη Χούντα. Είχαμε γράψει κάποτε κάποιες πληροφορίες από το Παρίσι και το Λονδίνο κατά της Χούντας και κρυφτήκαμε δυο μέρες σε μια κλινική ως άρρωστοι για να μην μας πιάσει το αυτόφωρο.

ΣΧ Πως στήριξε το πραξικόπημα του βασιλιά;

ΑΚ Δεν το στήριξε αλλά ήταν μέσα σε αυτούς που ήθελαν με το πραξικόπημα του βασιλιά να πέσει η δικτατορία. Αλλά απέτυχαν.

ΣΧ Η προηγούμενη κατάσταση που περνούσαν από τα γραφεία υπουργοί, συνεχίστηκε και την περίοδο της Χούντας;

ΑΚ Όχι, καθόλου. Τον ζόρισε πολύ η Χούντα. Είχαμε έναν συνταγματάρχη, Σπύρος Βλάχος, ο οποίος ήταν στα γραφεία της Μακεδονίας και έκανε λογοκρισία, πριν γίνει το γραφείο λογοκρισίας στο υπουργείο [Βορείου Ελλάδος] και έλεγε όλες τις ειδήσεις που γράφονταν. Ύστερα στέλναμε τα κείμενα στο υπουργείο για να τα ελέγξουν και περιμέναμε να μας τα στείλουν πίσω για να τα εκδώσουμε. Ο Νίκος Μέρτζος, που ήταν τότε στον “Ελληνικό Βορρά” και μέλος της συμβουλευτικής, είχε βγάλει μια φιλοχουντική εφημερίδα το απόγευμα για να πολεμήσει τη “Θεσσαλονίκη”. Το αποτέλεσμα ήταν ότι σταματούσαν τα αυτοκίνητα της “Θεσσαλονίκης” και δεν μπορούσε να κυκλοφορήσει η εφημερίδα. Και φυσικά μας κυνηγούσαν και εδώ μέσα. Με καθυστέρηση μεγάλη τότε, με τον μακαρίτη τον Τάκη Μαλέογλου, ο οποίος ήταν διευθυντής του γραφείου λογοκρισίας στο υπουργείο. Στέλναμε τα τυπογραφικά και αφού τα έλεγχαν είχαν την απαίτηση να στέλνουμε και πρόχειρη διόρθωση όλης της σελίδας, παρά το γεγονός ότι ήταν ο Βλάχος στα γραφεία. Αυτός ήταν τον πρώτο καιρό στα γραφεία της εφημερίδας μετά συνελήφθη από τη Χούντα και αποτάχθηκε.

ΣΧ Θυμάστε κανένα παράδειγμα για το πώς προσπαθούσατε να παρακάμψετε τη λογοκρισία και να περάσετε τα μηνύματα σας κατά της Χούντας;

ΑΚ Φυσικά. Στους τίτλους στους οποίους βάζαμε. Πληροφορίες από το εξωτερικό πάρα πολλές, κυρίως από το Ρόιτερς και το Ασ.Πρες που ήταν αντιχουντικές. Μια φορά μας κυνήγησαν πολύ. Όταν είχε βγει ο Μακαρέζος – υπουργός συντονισμού τότε - και είπε ότι η Ελλάδα οικονομικά πάει καλά. Τότε είχα τη φαεινή ιδέα να πάρω 3-4 ξένες εφημερίδες, τους αγγλικούς Times, Guardian, Liberation, Monde και τη Repubblica οι οποίες είχαν κάνει μετά τις δηλώσεις Μακαρέζου αφιερώματα που έλεγαν ότι δεν πάει καθόλου καλά οικονομικά η Ελλάδα και ότι είναι σε άσχημη κατάσταση και απομονωμένη από τους οικονομικούς παράγοντες του εξωτερικού, τις τράπεζες και τα κράτη. Είπαμε και εμείς ότι θα κάναμε αφιέρωμα και κάναμε μεταφράσεις 4-5 σελίδες. Τότε πήγαμε στο δικαστήριο. Κατασχέθηκαν τα φύλλα όπως έγινε και με την επιστολή Καραμανλή, αλλά όχι στη Θεσσαλονίκη. Πήγαν οι αστυνομικοί στα πρακτορεία των εφημερίδων στις πόλεις της Β. Ελλάδας και απαγόρευαν την κυκλοφορία. Τότε είχαμε κρυφτεί με τον Βελλίδη να μην μας πιάσει το 24ωρο του αυτοφώρου.

ΣΧ Είπατε ότι ταξίδευε πολύ στο εξωτερικό τότε. Είχε επαφή με τον Καραμανλή ή τον βασιλιά;

ΑΚ Με τη δικτατορία ο Παναγιώτης Λαμπρίας, ένας δημοσιογράφος στην Αθήνα, ήταν διευθυντής της εφημερίδας “Μεσημβρινή” και όταν έκλεισε, έφυγε και πήγε στο Λονδίνο. Αυτός ήταν προσωπικός φίλος του Καραμανλή και πήγαινε από το Λονδίνο στο Παρίσι και τον έβλεπε. Ήταν και προσωπικός φίλος του Βελλίδη. Έγραφε και στη “Μακεδονία” με το ψευδώνυμο Κωστής, από το Λονδίνο. Πήγα και εγώ 2-3 φορές στο Λονδίνο. Ο Βελλίδης είχε πληροφορίες και από το περιβάλλον του Καραμανλή λόγω του Λαμπρία αλλά και από τον ίδιο τον Λαμπρία ο οποίος δούλευε στο BBC, γιατί τον βοήθησαν οι Άγγλοι και του έδινε πληροφορίες. Πήγαινε από το Λονδίνο στη Γενεύη ή στο Παρίσι και ήταν συνδετικός κρίκος μεταξύ Βελλίδη και Καραμανλή.

ΣΧ Τότε πείθεται ο Βελλίδης ότι η λύση για τη σταθερότητα είναι ο Καραμανλής;

ΑΚ Ναι και γι’ αυτό τον στήριξε.

ΣΧ Οι σχέσεις του με τον Ανδρέα Παπανδρέου ποιες ήταν;

ΑΚ Ο ίδιος ο Βελλίδης δεν είχε σχέσεις με τον Αν. Παπανδρέου. Θεωρούσε ότι είναι τσαρλατάνος και απατεώνας πολιτικά.

ΣΧ Τον Γεώργιο Παπανδρέου τον εκτιμούσε;

ΑΚ Ήταν φίλοι. Τον συναντούσε στην Αθήνα, έτρωγαν μαζί. Αλλά με τον Ανδρέα δεν είχε καθόλου σχέσεις.

ΣΧ Τον Ανδρέα τον θεωρούσε ανατρεπτικό στοιχείο;

ΑΚ Μπορεί να μην τον εμπιστευόταν γιατί ήταν Αμερικανός. Και σου λέει με τον πράκτορα θα ασχολούμαι; Αυτά μου τα έλεγε.

ΣΧ Είπατε ότι είχε καλές σχέσεις με τη Βρετανία...

ΑΚ Δεν ξέρω τι σχέσεις μπορεί να είχε, αλλά ξέρω ότι ήταν περισσότερη με τη βρετανική άποψη παρά με τους Γερμανούς πολιτικά.

ΣΧ Μερικοί έχουν αφήσει υπονοούμενα ότι μπορεί να είχε πάρε-δώσε με τους Άγγλους...

ΑΚ Δεν το ξέρω. Αυτό που ξέρω είναι ότι δεν είχε συμπάθεια με τους Αμερικανούς και γι' αυτό δεν πήγε ποτέ στην Αμερική. Δεν ξέρω για ποιον λόγο.

ΣΧ Ίσως λόγω Σεπτεμβριανών και Κύπρου;

ΑΚ Από πριν δεν είχε καλές σχέσεις με τους Αμερικανούς. Τώρα αν αυτό ήταν κάλυμμα τι να σου πω.

ΣΧ Η “Μακεδονία” έδινε έμφαση στα εθνικά θέματα και με τον εμφύλιο υπήρχε η ανησυχία αν θα υπάρξουν αλλαγές στα σύνορα... Ο αντικομμουνισμός του είχε σχέση και με αυτά τα ζητήματα;

ΑΚ Δεν το γνωρίζω αυτό. Ότι ήταν αντικομμουνιστής ήταν. Δεν ανοιγόταν και πολύ εύκολα ο Βελλίδης για να μπει σε τέτοιες λεπτομέρειες αλλά φοβόταν τον κομμουνισμό και την κομμουνιστική απειλή.

ΣΧ Με τον Διγενή Γρίβα είχε σχέση; Γιατί και ο Σοφοκλής Βενιζέλος έκανε σύμπραξη μαζί του παρουσιάζοντας τον σαν λύση...

ΑΚ Δεν ξέρω να είχε σχέσεις με τον Γρίβα και δεν θυμάμαι ποτέ να συζητήσει για τον Γρίβα.

ΑΚ Στην εφημερίδα κάνατε συζητήσεις για τα πολιτικά; Έκανε κρίσεις στα γραφεία μέσα;

Ναι βέβαια. Μιλούσαμε για την πολιτική κατάσταση για τους πολιτικούς.

ΣΧ Για ποιους δεν είχε καλή γνώμη; Να σας πει πχ ότι αυτόν τον πολεμάμε...

ΑΚ Δεν είχε καλή άποψη για τον Αν. Παπανδρέου και το είχε πει επανειλημμένα όχι μόνο σε μένα αλλά σε όλο τον κόσμο. Φοβόταν ότι θα δημιουργήσει πρόβλημα στην Ελλάδα. Τον θεωρούσε άνθρωπο τον Αμερικανών. Μου το είχε πει επειδή είχα σχέσεις με τον Αν. Παπανδρέου και είχα

κατέβει βουλευτής το '74 με τον Παπανδρέου και δεν του το είχα πει. Με πήρε και μου είπε «τι έκπληξη ήταν αυτή; Τι διάολο με τους πράκτορες θα πάμε;»

ΣΧ Δημιούργησε αυτό πρόβλημα στη μεταξύ σας σχέση;

ΑΚ Στην αρχή. Μετά το ξεπέρασε. Μου έλεγε «καλά ρε. Εντάξει. Πήγαινε την εφημερίδα στον Παπανδρέου». Τον συνέφερε κιόλας. Όταν καθίσαμε και κάναμε μια ανάλυση της οικονομικο-πολιτικής κατάστασης μου λέει «εντάξει θα πιάσω και αυτόν τον αριστερό χώρο με σένα στη “Θεσσαλονίκη” αλλά... όχι πολύ μεγάλη προβολή, και οι σχέσεις σου με τον Παπανδρέου να είναι πλάγιες. Μην πω ότι είσαι και εσύ πράκτορας των Αμερικανών».

ΣΧ Οι τοπικοί εδώ υποψήφιοι βουλευτές ή δήμαρχοι πήγαιναν να δώσουν τα διαπιστευτήρια στον Βελλίδη;

ΑΚ Βέβαια όλοι οι υποψήφιοι, βουλευτές, υπουργοί, δήμαρχοι. Και όχι μόνο από Θεσσαλονίκη. Από Καβάλα, Δράμα, Κοζάνη όλοι έρχονταν στον Βελλίδη. Όταν ήταν στη Θεσσαλονίκη ο Βελλίδης έρχονταν όλοι γραμμή σε αυτόν.

ΣΧ Επειδή στις μέσα σελίδες υπήρχαν διαφημίσεις υποψηφίων – κατά πλειοψηφία των Κεντρώων – πλήρωναν για να μουν;

ΑΚ Πολλοί πλήρωναν - και Κεντρώοι και μη – αλλά επειδή είχε πολλούς Κεντρώους φίλους τους έβαζε δωρεάν.

ΣΧ Ο Βελλίδης στήριζε χρηματικά το κόμμα των Φιλελευθέρων;

ΑΚ Δεν νομίζω.

ΣΧ Κάπου είχε γραφτεί ότι πλήρωνε το νοίκι για τη λέσχη Φιλελευθέρων εδώ...

ΑΚ Ε αυτό μπορεί να γινόταν. Σιγά. Αυτά που έπαιρνε σε διαφημίσεις, δάνεια κτλ ήταν περισσότερα από αυτά που έδινε. Τώρα το να δίνει και ένα νοίκι των Φιλελευθέρων.... σιγά.

ΣΧ Αυτό που είχε ισχυριστεί και ο Βόδονας, ότι για τον ρόλο Βελλίδη στην ίδρυση της Ένωσης Κέντρου, έχει βάση;

ΑΚ Ναι. Έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στη δημιουργία της Ένωσης Κέντρου από τον καιρό του Παπανδρέου.

ΣΧ Ο πολιτικός του μέντορας ήταν ο Σοφοκλής Βενιζέλος;

ΑΚ Ναι ήταν πολύ συνδεδεμένος με την οικογένεια του Σοφοκλή Βενιζέλου.

ΣΧ Στο ότι έγινε πιο συντηρητικός παίζει ρόλο και το γεγονός ότι τότε είχε πεθάνει ο Σοφοκλής Βενιζέλος;

ΑΚ Ο Σ. Βενιζέλος είχε πεθάνει. Μόνο ο Μητσοτάκης ήταν από τον πολύ στενό κύκλο αυτό. Με τον Γεώργιο Παπανδρέου οι σχέσεις του ήταν καλές αλλά δεν ήταν όπως ήταν με τον Σοφοκλή.

ΣΧ Θυμάστε κάποιο τοπικό θέμα της Θεσσαλονίκης- ΔΕΘ, τραμ – για το οποίο μπορεί να έδωσε μάχη για να γίνει; Κάποιο που να έγινε εξαιτίας των παρεμβάσεων του μέσω της Μακεδονίας ή της Θεσσαλονίκης...

ΑΚ Βέβαια είχε τέτοιες παρεμβάσεις. Για παράδειγμα ήταν πρόεδρος της ΔΕΘ από το '74 και μετά και ο Βελλίδης υποχρέωσε ουσιαστικά τον Καραμανλή να κάνει έναν νόμο για τη ΔΕΘ, πολύ σημαντικό, με τον οποίο γινόταν η ΔΕΘ ο εθνικός εκθεσιακός φορέας. Έδωσε μια αυτονομία και ανεξαρτησία στη λειτουργία της ΔΕΘ και κατάφερε να πάρει πολλά χρήματα τότε από το υπουργείο συντονισμού τότε. Επίσης παρενέβαινε πολύ για την πόλη της Θεσσαλονίκης όσο μπορούσε, κυρίως για τον δήμο Θεσσαλονίκης.

ΣΧ Αυτό που μου έκανε εντύπωση είναι ότι λειτουργούσε σαν εφημερίδα πανελλαδικής εμβέλειας. Μπορεί στις μέσα σελίδες να είχε θέματα για τη Θεσσαλονίκη αλλά το κύριο θέμα ήταν πανελλαδικής εμβέλειας και πολλά διεθνή. Φαίνεται ότι είχε τον αέρα της μεγάλης εφημερίδας...

ΑΚ Ήταν ισότιμος του Λαμπράκη και του Κόκα και του Παπαγεωργίου. Γι' αυτό είχε τα γραφεία στην Αθήνα, για να έχει άμεσες και προσωπικές επαφές. Και είχε μεγάλη κυκλοφορία. Την Κυριακή η Μακεδονία πουλούσε 104.000-105.000 φύλλα μόνο στη Β. Ελλάδα. Και έστελνε φύλλα και στην Αθήνα. Είχε την πρώτη κυκλοφορία στην Ελλάδα.

ΣΧ Θέλω να σας ρωτήσω για την αρθρογραφία ...

ΑΚ Σπανίως υπήρχε αρθρογραφία.

ΣΧ Υπήρχαν άρθρα με υπογραφή «Β.»... Ήταν δικά του;

ΑΚ Αυτός δεν έγραφε. Πιθανώς ήταν του Ιωαννίδη.

ΣΧ Και άλλα που παρουσιάζονταν ως ανοιχτές επιστολές με υπογραφή ως Μακεδών και Δημοκρατικός Μακεδών... Ήταν πραγματικές υπογραφές ή άρθρα;

ΑΚ Αυτά ήταν του Ιωαννίδη. Με τον Βελλίδη συνδιαμόρφωνε την γραμμή γιατί ήταν και ο Ιωαννίδης πολύ φίλος του Σ. Βενιζέλου. Ο Ιωαννίδης ήταν αυτός που πήρε συνέντευξη από τον Στάλιν στη Μακεδονία.

ΣΧ Πάντως η σύγκρουση του '65 που τον έκανε να φύγει πρέπει να ήταν ισχυρή, γιατί ήταν τόσο στενοί συνεργάτες...

ΑΚ Ο Παπαηλιάκης ήταν φιλελεύθερος και βενιζελικός και από την Κρήτη και δεν μπορούσε να τον εγκαταλείψει. Ο Ιωαννίδης έβλεπε ότι η Θεσσαλονίκη θα βγάλει δήμαρχο τον Τσίρο και έλεγε ότι δεν ήθελε τον Παπαηλιάκη αλλά τον Τσίρο. Μεσολάβησαν και κάποια άτομα του Παπαηλιάκη και έγινε η σύγκρουση. Μας έκανε εντύπωση γιατί ήταν το άλτερ έγκο του Βελλίδη. Πήγαινε και έπαιρνε λεφτά από το ταμείο όπως ο Βελλίδης.

ΣΧ Μιλήστε μου λίγο για την επιστολή του Καραμανλή που δημοσίευσε η “Θεσσαλονίκη” την περίοδο της χούντας.

ΑΚ Χειρίστηκα εγώ τότε αυτό το θέμα γιατί μου τηλεφώνησε ο Βελλίδης και κατέβηκα στην Αθήνα. Ήταν εκεί ο Αχιλλέας Καραμανλής, αδερφός του Κων. Καραμανλή, και συζητούσε με τον Βελλίδη για την επιστολή Καραμανλή την οποία είχε ο Αθανασιάδης και θα δημοσίευε στη “Βραδυνή”. Κατέβηκα στην Αθήνα, πήρα την επιστολή του Καραμανλή και μου λέει ο Βελλίδης «τώρα τι θα κάνουμε; γιατί δεν του υποσχέθηκα αν θα τη δημοσιεύσω ή αν δεν θα τη δημοσιεύσω». «Θα δούμε» του είπα. Με φώναξε και κατέβηκα στην Αθήνα γιατί εκεί ήταν τότε. Μου λέει «τι να κάνω; Στη “Μακεδονία” δεν θα τη βάλω γιατί φοβάμαι. Στη “Θεσσαλονίκη” αποφάσισε τι θα γίνει» και πήρα την επιστολή.

ΣΧ Άφησε δηλαδή το ρίσκο να το πάρετε εσείς;

ΑΚ Πήρα την επιστολή, ήρθα εδώ και αφού έκλεισε η εφημερίδα, μείναμε με έναν λινότυπη και έναν μαρμαρά και αλλάξαμε την πρώτη σελίδα.

ΣΧ Φοβόσασταν μήπως διαρρεύσει;

ΑΚ Μήπως διαρρεύσει και έρθουν και μας πιάσουν. Φτιάξαμε την πρώτη σελίδα όλη, βάλαμε την επιστολή στην πρώτη σελίδα και τυπώθηκε η εφημερίδα και φυσικά εγώ έφυγα.

ΣΧ Για να γλιτώσετε το αυτόφωρο;

ΑΚ Πήγα στη Χαλκιδική. Στη Χαλκιδική είχαμε η Ένωση Συντακτών ένα κτήμα στη Λαγόμανδρα και είχε ένα μικρό σπιτάκι όπου ήταν ένας Σάββας, παλιός πλοίαρχος, ο οποίος ήταν φύλακας για να μην μπαίνουν μέσα ζώα – τότε δεν υπήρχε τίποτα στη Χαλκιδική. Εκεί έμεινα 3-4 μέρες για να περάσει το αυτόφωρο. Κατασχέθηκε η εφημερίδα παντού. Μας έκαναν μηνύσεις και είχαμε δικαστήρια στην Κοζάνη, στην Καβάλα, στην Κομοτήνη...

ΣΧ Σε κάθε πόλη που είχε προλάβει να κυκλοφορήσει;

ΑΚ Ναι. Αλλά ήταν ωραία εποχή. Τότε ήταν δημοσιογραφία, δεν ήταν αστεία. Τώρα έχει αλλάξει η νοοτροπία των επαγγελματιών δημοσιογράφων, μετά σιγά σιγά άρχισε η διαφθορά. Πάρε και αυτά, πάρε και τούτα, πάρε τον φάκελο από τους επιχειρηματίες – από την Αθήνα ξεκίνησε γιατί εδώ είναι καθαρά τα πράγματα – όλοι οι μεγάλοι δημοσιογράφοι που έγιναν παπαγαλάκια

[3] Συνέντευξη με τον κ. Νίκο Βουργουτζί, αρχισυντάκτη της “Μακεδονίας”

NB: Ο Βελλίδης ήταν παράξενος άνθρωπος. Με αγαπούσε. Από τα 27 μου και μετά έγινα ο άνθρωπός του. Έφερε φωτοσύνθεση, νέα τεχνολογία πρώτος. Η σκάλα ήταν ελικοειδής. Εγώ θρασύς νεανίας και τον τσιγλούσα: “κυρ Γιάννη ο “Βορράς” έφερε φωτοσύνθεση, εμείς τι κάνουμε; Άστους να δοκιμάσουν πρώτα οι άλλοι και μετά εμείς. Ύστερα απο μερικές μερες το λέω στον Τζακ ο Άντζελ -αυτός ήταν ένας βαθύπλουτος, εβραίος της Μοσάντ πράκτορας που είχε εγκαταλείψει την υπηρεσία, φιλαράκια [με τον Βελλίδη], μαζί πηγαίναν στο εξωτερικό κλπ- του λέω τλοιπόν ότι “δεν φέρνει φωτοσύνθεση να πάρει η ευχή”. Μου λέει: “Να σου πω ένα μυστικό; Έχει αγοράσει μετοχές της αμερικάνικης εταιρείας φωτοσύνθεσης Dynamic. Μετοχές αγόρασε, μηχανήματα δεν έφερε, έβλεπε την εξέλιξη.

ΣΧ: Θυμάστε κάποιο παράδειγμα της επιρροής του Βελλίδη;

NB: Ένα βράδυ έβρεχε καταρρακτωδώς. Ο γενικός διευθυντής του κεντρικού νοσοκομείου στην Ευαγγελίστρια, το Γεννηματάς, ο Τρύφωνας, έρχεται πάνω, έσταζε. Τον βλέπει ο Βελλίδης: “Τι χάλια ρε είναι αυτά;”. “Άσε ρε Γιάννη” του λει “εγώ δεν έχω τίποτα, οι αδερφες του νοσοκομείου καθονται με τις κουβέρτες όρθιες γιατί στάζει. Αυτες νοιάζομαι”. “Γιατι δεν κάνεις ένα κτίριο;”, “Που να το κάνω; Η μελέτη εγκεκριμένη, η πίστωση εγκεκριμένη αλλά δεν μου τη στέλνουν”. Βλέπεις έναν Βελλίδη έξαλλο λει “πάρτε μου τον Κοκκέβη”. Κοκκέβης ήταν ο υπουργός Υγείας. Λοιπόν τον ξυπνάν τον Κοκέβη, 12 η ώρα, ούτε “καλησπέρα”, ούτε “χαίρετε”. Ήμουν μπροστά και τον φέρνω μπροστά μου αυτό τον άνθρωπο, τον υπέροχο- “άκου να σου πω, ξέρεις ότι εδώ, στο κεντρικό νοσοκομείο οι νοσοκόμες κάθονται όρθιες γιατί στάζουν; Η πίστωση 30 εκατ. δρχ. είναι εγκεκριμένη και την καθυστερεί η υπηρεσία σου. Αύριο το πρωί θέλω να έχει έρθει επ’ ονόματι του λογιστή του νοσοκομείου για να αρχίσουν τα έργα”. Ούτε καληνύχτα του είπε. Το πρωί ήρθε η πίστωση.

ΣΧ: Ήταν αυτό που λέμε “θεσσαλονικάρχης”; Τον φοβόταν;

NB: Τον τρέμαν, όχι απλά τον φοβόταν. Θυμάμαι... η οικογένεια Μπακατσέλου ήταν κάτω στα γραφεία της εφημερίδας. [Ο Βελλίδης] φορώντας το παλτό του ριγμένο στους ώμους, έρχεται γελαστός εντάξει λέει “η υπόθεση τακτοποιήθηκε”. Είχε πολύ φιλικές σχέσεις με όλο το

μπακατσελέικο, αδέρφια, ξαδέρφια... “Έγινε ο Γιώργος υπουργός, τον έκανα”... [Αυτά γίνονται] το '63.... Και ο Παντελής, όχι ο Κώστας, ο πατέρας του Αλέκου Μπακατσέλου παίρνει το χέρι [του Βελλίδη] να το φιλήσει. Ήταν ένας άνθρωπος που δεν περιγράφεται. Ήταν στην Ελβετία, φερειπείν, και ήξερε τι έκανε εκείνη την ώρα ο τελευταίος συντάκτης και κλητήρας.

ΣΧ: Είχε ανθρώπους παντού;

NB: Όταν ανέλαβα πια δεύτερος, γιατί είχαμε τον Δημάδη πρώτο- ο διάβολος θα ήταν πιο άγιος από αυτόν... έφαγε τον Ιωαννίδη, ο οποίος ήταν φοβερός. Αυτός ήταν αγράμματος, απαίδευτος και δούλος μέσα στη “Μακεδονία”, μόνο το κρεβάτι του δεν έφερνε- ο οποίος ήταν ο άνθρωπος του Βελλίδη (σ.σ. ο συνεντευξιαζόμενος παραθέτει προσωπικές αναμνήσεις).

ΣΧ: Γίνετε κι εσείς το δεξί χέρι του Βελλίδη, έτσι δεν είναι;

NB: Εκείνο τον καιρό δεν είχαμε αγωγές. Είχαμε μηνύσεις. Δικαζόταν ο Βελλίδης για μια υπόθεση περί τύπου, [με νόμο] του Μεταξά, που δεν προέβλεπε ούτε εξαγορά, ούτε έφεση. Σε έβαζαν μέσα. Είχαν βάλει μέσα τον Παπαγεωργίου της αθηναϊκής έτσι. Είχαμε την κούρσα έξω, η αστυνομία “μυλημένη”, αν έπεφτε ποινή να το σκαζε. Μου λέει ο Δημάδης “αύριο δικάζεται το αφεντικό, εσείς οι δικαστικοί ρεπόρτερς να είστε εκεί”. Ήμουν 25 χρονών τότε. Πάω στα έδρανα των δημοσιογράφων, στο δικαστήριο. Ή ο αρχισυντάκτης ήταν υπεύθυνος κατά νόμο ή ο διευθυντής. Το κόλπο μας ήταν ότι “ο αρχισυντάκτης έλειπε εκείνο το βράδυ, ο Βελλίδης έλειπε στο εξωτερικό, και ο υλός πήρε την είδηση την πεταξε μέσα χωρίς να την ελέγξει”. Το παραμύθι το δεχόταν οι δικαστές. Καθόμουν εγώ σαν κοιμισμένος. Πάλι το παραμύθι ότι έλειπε ο Βελλίδης. Λέει ο πρόεδρος του δικαστηρίου, για να το γλυκάνει το πράγμα, “δεν υπάρχει κάποιος μάρτυρας να μας βεβαιώσει ότι λειπατε κ. κατηγορούμενε”; Ο Βελλίδης παντα είχε “αυλή” που τον συνόδευε. Κάνει να δει, κατέβασαν τα κεφάλια τους όλοι. Ο Βασιλειάδης, ο νομικός μας σύμβουλος λέει: “είναι εδώ ο αρμόδιος συντάκτης” -ξυπνησα εγω, μισοκοιμισμένος με 3 ωρες υπνο, συνέρχομαι- “να βεβαιώσει”. “Βεβαίως έλειπε” λέω. “Και που ξέρετε, έχουν περάσει 2 χρόνια από τότε”. “Δεν θυμάμαι την ημερομηνία κυριε πρόεδρε, θυμάμαι την περίοδο όλου του καλοκαιριού έλειπε, και τον περιμέναμε να δώσει αυξήσεις. Και δεν ερχόταν. Για αυτό ξέρω καλά την περίοδο εκείνη”. Παρεμβαίνει ο εισαγγελεύς και λέει “δεν έχει το διαβατήριο;”. “Δεν νομίζω πως έχει διαβατήριο, γιατί οι διευθυνταί ταξιδεύουν με διπλωματικά έγγραφα που δίνει το Υπουργείο Εξωτερικών και μάλλον τα επέστρεψε αν δεν κάνω λάθος, δεν θυμάμαι”. Απαλλάχτηκε από την κατηγορία. Την ώρα που φεύγαμε ανάβει το πούρο του και λέει “βρε τον μπαγάσα, άκου διπλωματικό διαβατήριο, άκου περίμεναν αύξηση” και με αγκαλιάζει. Από τότε, πιάνει και τον Ιωαννίδη, ρωτάει πως παώ, έγινα ο άνθρωπός του. (σ.σ.προσωπικές αναμνήσεις)

(...) Αυτός έκανε την Ένωση Κέντρου. Αντικομμουνιστής και βασιλικός και βγάσαμε εφημερίδα κεντρώα. Ο Καραμανλής έλεγε “δύο πράγματα φοβαμαι τον Μαρκεζίνη και τη ‘Μακεδονία’”. (...) Ο Ιωαννίδης ήταν άνθρωπος της γαλλικής κυβέρνησης, ο Βελλίδης ήταν των εγγλέζων. Δεν ξέρω τι αντιπαροχές είχε ο Ιωαννίδης. Τον σεβόμουν και τον αγαπούσα και δεν του κολλούσα. Ο Βελλίδης... αντιπαροχή του δίνουν οι Άγγλοι με το να παίζει σε μεγάλα χρηματιστήρια. Δεν κλέβαν και δεν βγαζαν λεφτά όπως τώρα. Του λέγαν “πάρε εκείνες τις μετοχές”. (...) Πριν τον πόλεμο τα είχανε τακτοποιήσει. Απόδειξη ότι ο Ιωαννίδης είχε φύγει στο Παρίσι είχε ζήσει εκεί.

ΣΧ: Ο Βελλίδης μπαίνει στην εφημερίδα στα μέσα του '30. Με το καθεστώς Μεταξά τι σχέση είχε;

NB: Πολλά λεφτά... Επί Μεταξά όπως και την 21^η Απριλίου εμείς είδαμε λεφτά που δεν τα είδαμε ποτέ στη ζωή μας. (σ.σ. προσωπικές αναμνήσεις). Την ημέρα εκείνη που εγκρίθηκαν οι συλλογικές συμβάσεις, σύμφωνα με τα κελεύσματα της χούντας, και αναδρομικά, ήρθαν οι υπάλληλοι του λογιστηρίου να μας πληρώσουν τα λεφτά τα φέραν σε νάυλον σακούλες.

ΣΧ: Ο Βελλίδης τι άποψη είχε για τη χούντα; Ισχύει ότι επειδή χειρίστηκε λάθος το θέμα της αποστασίας προσπάθησε να το «ξεπληρώσει» με τη στάση του στη χούντα;

NB: Είχε φύγει ο Ιωαννίδης, καθόμαστε δίπλα με τον Δημάδη κι όταν ερχόταν να μας μιλήσει έβλεπε και τους δυο μας. Λέει παιδιά τα πράγματα είναι δύσκολα, πες και στους μικρούς δεν θέλω εξυπνάδες. Αυτή ήταν η γραμμή

ΣΧ: Τι σημαίνει αυτό; Κατεβάσατε χαμηλά τους τόνους;

NB: Ξέραμε τι θα κάνουμε. Όχι ξεβράκωμα, να “τσιμπούμε” που και που καπως, αλλά να μην μπορούν να μας πιάσουν. Κουρδίσσαμε μια γραμμή πολύ έντεχνη γιατί είχαμε και συντάκτες ικανούς... ήμασταν δέντρο. Η κορυφή...

ΣΧ: Δεν ήταν όμως αντιχουντική η “Μ” σωστά;

NB: Δεν ξέρω τι συνομιλίες είχε με τον Κουρτη. Η “Θεσσαλονίκη” το παίζε πιο δημοκρατική, πιο κατά της χούντας

ΣΧ: Βλέπατε εσείς να μπαινοβγαίνουν οι χουντικοί στην εφημερίδα;

NB: Καθόλου, δεν τόλμησε κανείς. Ποτέ. (σ.σ. προσωπικές αναμνήσεις)

(...) Πήγαينا στον Βελλίδη ή στον Δημάδη. «Η μητέρα του τάδε να χειρουργηθεί για καρκίνο...», «η γυναίκα του άλλου να γεννήσει στην καλύτερη κλινική», είχαμε ειδικό ταμείο... παντρευόταν κάποιος και μου έλεγε “στείλ’ του το καλύτερο δώρο”. Ήταν τακτική του. Αλλά αυξήσεις... όχι

ΣΧ: Με τον συνδικαλισμό πως τα πήγαινε;

NB: Δεν υπήρχε τόσο σκληρός, γιατί ζούσαμε. Μετά δε τη χούντα πήραμε τέτοιους μισθούς που ζούσαμε πολύ καλά (σ.σ.προσωπικές αναμνήσεις)

(...) Εκείνη τη βραδιά [του θανάτου του Βελλίδη] τρελλάθηκα. Ήμασταν με τον Μένιο τον Μπιτσιάδη, τον πολιτικό μας συντάκτη. Από καρδιά έφυγε. Εμείς είπαμε ότι την έπαθε μες το αυτοκίνητο, μέσα στη ρολς ρόις... (σ.σ. πληροφορίες off the record και προσωπικές αναμνήσεις).

(...) Με φωνάζει ο Βελλίδης. «έλα γρήγορα κάτω», εννοούσε στην Αθίνα. Εκεί είχε βάση. Έλεγε «εμείς πρέπει να είμαστε πάντα εκεί που είναι οι πρεσβείες». Είχε στην Κηφισία μια βίλα τεράστια. Έλεγε το υπουργείο Εξωτερικών είναι σε καλό δρόμο αλλά σε λάθος αριθμό. Στην Βασιλίσσης Σοφίας είναι και η αμερικανική πρεσβεία...

ΣΧ: Ο Βελλίδης ήταν φιλοαμερικάνος;

NB: Βέβαια, [φιλο]αμερικάνος [φιλο]εγγλέζος. Μου λέει λοιπόν «θα πας εκεί και εκεί», σε τρία γραφεία «και θα πάρεις για να γράψεις ότι σου πουν, τα στοιχεία που θα σου δώσουν». Επρόκειτο να ιδρύσει κάποιος Κεφάλας βιομηχανία χάρτου στη Δράμα. Στο 1^ο γραφείο ήταν ένας χώρος με επενδύσεις ξύλινες. Ήταν ένας εξαγωγικός οίκος, φαινόταν ο πλούτος. Μου λεν «αν γίνει αυτό το εργοστάσιο χαρτιού στη Δράμα καταστρέφεται αυτός, ο άλλος, ο παρ' άλλος κλάδος, τα δέντρα κλπ». Ήταν ανταγωνιστές του [Κεφάλας], μου δίνουν τα στοιχεία σε έναν φάκελο και έναν μικρότερο φάκελο “αυτό για σας” - εγώ λέω “από φίλους του Βελλίδη θα πάρω λεφτά;” Είπα ευχαριστώ πολύ. Το απόγευμα, σε άλλο γραφείο, πιο πολυτελές. Η ίδια ιστορία. Το πρωί της επομένης στον Πειραιά, εκεί μου λέγαν ότι άλλος κλάδος καταστρέφεται. Το ίδιο, “μην γράφετε, έτοιμα τα έχουμε”, το ίδιο σκηνικό και με τον μικρότερο φάκελο. Φεύγοντας [για τη Θεσσαλονίκη] λέω “εντάξει κυρ Γιάννη, αλλά τι θα γίνει;”. Όταν ήθελε να σου δώσει κάτι έπαιρνε ένα ύφος πατρικό. “Θα γράψεις -θα δώσω οδηγίες στο Δημάδη- στην 3^η ή 5^η σελίδα, μια σελίδα αύριο, μια την Πέμπτη. Θα γράψεις μια από τη μια από την άλλη [πλευρά], και πάρε και αυτούς τους τρεις φακέλους” -ήταν αυτοί που δεν είχαν πάρει από τις εταιρείες, “αλλά κάνε κι ένα ταξίδι στη Δράμα”. Επιμελητήρια σύλλογοι, όλοι να έχουν εναποθέσεις τις ελπίδες τους σε αυτό το εργοστάσιο , ανατρίχιασα. Αρχισα να έχω και πρόβλημα συνειδήσεως. Γράφω το κείμενο, παίρνει τηλέφωνο, “καλά τα πήγες, συνέχισε”. Το ίδιο τη δεύτερη, έπρεπε να μπω στην τρίτη ημέρα, που θα έγραφα δυο σελίδες για τους μεν, δυο για τους δε, του τηλεφωνω αυτή τη φορά εγώ. Τον ρωτάω “τι θα κάνουμε”, συνεχίζω. Την άλλη μέρα ήταν το τελευταίο κομμάτι. Σαν να του τηλεφωνούσα για πρώτη φορά [για αυτό το θέμα]. “Δε μου λες, πόσες κολώνες [στήλες] έχουμε;”. Λέω “8 κυρ

Γιάννη”. “Κοίτα τι θα κάνεις. Στις 7 θα συνεχίσεις όπως και σήμερα και στην 8^η γύρνα υπέρ της Δράμας», για να φανούμε λίγο αντικειμενικοί.

ΣΧ: Φαινόταν αντικειμενικός αλλά πίσω από τις γραμμές περνούσε τις θέσεις του;

NB: Πάντα. Έπειτα είχαμε ως αρχή να βάζουμε και των μεν και των δε

ΣΧ: Γιατί δεν είχε άρθρο;

NB: Ποτέ δεν είχε. Για μένα μπήκε μια φορά ένα καρεδάκι, γιατί ένας ενωματάρχης μου έδωσε μια κλωτσια. (...) Το άρθρο και το σχόλιο ήταν για μας τεμπελοδουλειά. Είχαμε την είδηση. Τη βάζαμε με τον πρόλογο και τα πρώτα κείμενα. Στον πρόλογο δίναμε μια ατμόσφαιρα του τι θέλαμε να πούμε.

ΣΧ: Σας έκανε υποδείξεις ότι αυτό το “παίζουμε” έτσι, το άλλο αλλιώς; Σας έδινε τη γραμμή;

NB: Ο ίδιος ποτέ. Μέσα από τον διευθυντή και τον δεύτερο. Όταν ήθελε να μη μάθει ο διευθυντής τίποτα έπαιρνε εμένα.

ΣΧ: Εσείς, όταν γίνατε δεύτερος, ξέρατε ποιον βουλευτή στηρίζετε κλπ

NB: Και πριν ακόμα γίνω [δεύτερος τη τάξει] ήξερα τη νοοτροπία του. Δεν υπήρχε λόγος να μου δίνει οδηγίες κάθε βράδυ

ΣΧ: Με τη βασιλεία τι σχέση είχε;

NB: Τα είχε πολύ καλά.

ΣΧ: Με τη Φρειδερίκη;

NB: Έτσι κι έτσι. (σ.σ. αναφορές άσχετες με το θέμα).

ΣΧ: Ο Βελλίδης είπατε ότι δεν τα «έπαιρνε» από τις πρεσβείες αλλά είχε άλλα αβαντάζ...Με τη CIA τι σχέση είχε;

NB: Αυτά δεν τα ξέρει κανείς

ΣΧ: Με τον Τζον Πάππας;

NB: Ήμουν εκεί, όταν ήρθαν τα χρήματα, ήμουν εκεί και έβλεπα. Λεφτά αμερικάνικα. Ο Λευτέρης τα έδινε, ο Βόδενας, αυτός ήταν η μεγάλη μαμή (σ.σ. αναφέρεται στο περιστατικό που περιγράφει ο Βόδενας για χρηματισμό βουλευτών για να αποστατήσουν). Είχε μαζί του, όταν ερχόταν, και τον Γιάννη τον Μπλέτσο, στο πιεστήριο. Την άλλη μέρα ήταν μαζί του και κουβαλούσε τον ναργιλέ.

ΣΧ: Είχε δηλαδή σχέσεις με τον Πάππας, για να κάνει αυτή τη δουλειά...

NB: Πολλές, πάρα πολλές. Μα κι εμείς είχαμε, ο Πάππας μας έμαθε εμάς το ρεπορτάζ, πώς να δωροδοκούμε κόσμο χωρίς να μας παίρνει χαμπάρι κανείς. Τα δολάρια τα είχε στο χέρι του μασουράκι. «Ω αγαπητέ μου» έλεγε και τα πάσαρε. Ο θείος Τομ έτσι τον αποκαλούσαμε, ωραίος άνθρωπος

ΣΧ: Δηλαδή ο Πάπας έδινε λεφτά και στους δημοσιογράφους για να περνάν την γραμμή του;

NB: Οι δημοσιογράφοι πέρναν επιταγές. Ένας συντάκτης πήγαινε και έπαιρνε φάκελο ολόκληρο

ΣΧ: Σας ρώτησα για τον Πάπας γιατί μετά στήριξε τη χούντα,...

NB: Η αμερική δεν έχει μόνο τη CIA, έχει κι άλλες υπηρεσίες που πολλές φορές συγκρούονται μεταξύ τους και κάθε μια εκφράζει μια κατεύθυνση, το λόμπι των όπλων, των πετρελαιοδωδων... κλπ (σ.σ. αναφέρει προσωπικές εκτιμήσεις για τις ΗΠΑ).

ΣΧ: Είχε ο Βελλίδης καλές σχέσεις με τους χουντικούς;

NB: Όχι. Κρατούσε μια στάση «μη με πειράζεις να μη σε πειράζω»

ΣΧ: Επειδή είπατε ότι ήταν και αντικομμουνιστής...

NB: Πολύ

ΣΧ: Ήταν βενιζελικός....

NB: Ναι. Όταν τον ρωτούσαν «Γιάννη με ποιους θα πας αυτό τον καιρό;» και ήθελε να ξεφύγει έλεγε: «με τον Βενιζέλο», -«Μα ο Βενιζέλος πέθανε», «από τον πατέρα μου έχω τον Βενιζέλο» έλεγε. Πολύ φίλος με τον Βενιζέλο τον Σοφοκλή. Λέγαν ότι ο Βελλίδης, που δεν δάκρυσε ποτέ, έκλαψε στην κηδεία του Σοφοκλή, μαζί με τον Ωνάση. (σ.σ. προσωπικές αναμνήσεις)

ΣΧ: Ήταν σκληρός ως εργοδότης;

NB: Ήταν. Το '50, δεν είχα πάει... Έζησα τον απόηχο αυτής της απεργίας του Τύπου, που κράτησε έναν μήνα. Τους φωνάζει: “γιατί απεργείτε; Θέλετε 20% αύξηση; Σας δίνω 50% πάτε να δουλέψετε”. Ήθελε να κάνει τιράζ 200-300 χιλιάδες φύλλα και να τα στείλει σε όλη την Ελλάδα. Να βλέπαν τη “Μακεδονία” πλούσια σε ειδήσεις και ότι ο Βελλίδης έχει λεφτά κ πληρώνει τους συντάκτες. Κι ήρθαν με βαλίτσες λεφτά από την Ένωση των Αθηνων και μοιράζαν σε όλα τα μέλη της εδώ Ενώσεως. Το απόγευμα το προσωπικό πήγε, αλλά είπε στον Βελλίδη ότι δεν θα δουλέψει από συναδελφική αλληλεγγύη. “Ωστε έτσι; Αν σας δώσω αύξηση για 10 χρόνια να μου τρυπήσετε την μύτη”. Και όντως δεν έδωσε.

ΣΧ: Είχε κάποιον πολιτικό που τον πολέμησε μέσα από την εφημερίδα;

NB: Δεν ήταν κακός. Ο Ιωαννίδης χτυπούσε. Ο Ιωαννίδης ποτέ δεν είπε τον Καραμανλή με το όνομά του. Σερραίος. Οι δυο τους συμφωνούσαν, αλλά τον τελευταίο λόγο τον είχε ο Βελλίδης... (σ.σ. προσωπικές αναμνήσεις)

ΣΧ: Ο Ιωαννίδης δεν τον συμπαθούσε τον Καραμανλή, ο Βελλίδης όμως;

NB: Την πρώτη επταετία τον χτυπούσαμε άσχημα, πολύ άσχημα. Τότε ήταν που έλεγε “φοβάμαι τη Μακεδονία”. Του κάναμε πόλεμο τρελό.

ΣΧ: Ο Βελλίδης πως έφτασε να στηρίζει τον Παπανδρέου;

NB: Βαρέθηκε τον καραμανλισμό, βαρέθηκε τη δεξιά. Είχαν αρχίσει πια να ξεφεύγουν

ΣΧ: Την κυνηγούσαν την “Μακεδονία”;

NB: Στην αρχή, στο συμμοριτοπόλεμο, πήγαινε η ασφάλεια στους πάγκους και κρατούσε τη «βουργάρα», τα δέματα [με τις εφημερίδες]

ΣΧ: Στον εμφύλιο τι στάση κράτησε ο Βελλίδης;

NB: Υπέρ του εθνικού στρατού και κατά των κομμουνιστών, εμφανώς.

ΣΧ: Αλλά μετά από ένα σημείο, το λεγόμενο «κράτος της δεξιάς»....

NB: Το είχαν παρακάνει ορισμένοι, και αποφάσισαν να ρίξουν τον Καραμανλή.

ΣΧ: [Από που προερχόταν] αυτή η αντιπάθεια για τους κομμουνιστές;

NB: Από τον πατέρα του, τον Κώστα τον Βελλίδη. (σ.σ. προσωπικές αναμνήσεις).

(...) είχαμε άνθρωπο στην Αθήνα, να μας στέλνει κάθε βράδυ μια στίβα εφημερίδες της κυβερνήσεως: προαγωγές δικαστικών, αξιωματικών, εκπαιδευτικών... είχαμε ειδικό συντάκτη που τα ‘ψαχνε. Δε λέγαμε ότι δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα της κυβέρνησης, [έτσι] την άλλη μέρα έβλεπες οι ενδιαφερόμενοι έπαιρναν την εφημερίδα. (σ.σ. προσωπικές αναμνήσεις)

ΣΧ: Τι έγινε με την περίπτωση Στακτόπουλου; Ο Βελλίδης τι πίστευε;

NB: Δεν πήρε θέση. Ο Ιωαννίδης πήρε θέση. Τρεις μέρες έβαζε πάνω από τον τίτλο “συνελήφθη και κρατείται στα κρατηρήρια της ασφαλείας ένας αθώος. Παρακαλούνται όποιοι γνωρίζουν οτιδήποτε να περάσουν από τα γραφεία της αστυνομίας ή της ασφαλείας και να το καταθέσουν”. Ο Μουσχουντής αγριεύει και όταν “τα είπε”, καλώς ή κακώς, ο Στακτόπουλος, του λέει «πέστα ρε Γρηγόρη τώρα που είσαι ένας αθώος όπως γράφει η Μακεδονία». Δεν τόλμησαν να μας πειράξουν. Αλλά όταν βλέπει ο Ιωαννίδης ότι ο Στακτόπουλος ομολογεί τι να κάνει; (σ.σ. γενικές αναφορές στον εμφύλιο)

ΣΧ: Ο Βελλίδης ήταν υπέρ του Παπάγου;

NB: Βέβαια, υπέρ του εθνικού στρατού. (σ.σ.γενικές αναφορές στη δολοφονία του Πολκ).

ΣΧ: Να σας πάω λίγο πιο πίσω στη Βάρκιζα. Εκείνη την περίοδο τη στάση είχε ο Βελλίδης;

NB: [Υπέρ του] Παπανδρέου

ΣΧ: Από τότε άρχισε να τον βλέπει θετικά και στη συνέχεια τον υποστήριξε για αρχηγό της ΕΚ;

NB: Όχι. Ο Παπανδρέου έλεγε για τον Βελλίδη και τον Βενιζελο ‘ωχ ήρθαν τα στιλέτα να με καρφώσουν’. (σ.σ. ο Βόδενας αναφέρει μια διαφορετική παραλλαγή του συγκεκριμένου, βλ Χριστοδούλου, σ.52). Τους φοβόταν. Μπροστά ήμουν όταν είπε «Γιάννη στα γραπτά παίρνεις άριστα, στα προφορικά το παίζεις αλλιώς, παίρνεις μηδέν». Δεν τον έδινε τόσο μεγάλη σημασία ο Βελλίδης.

ΣΧ: Ήθελε απλώς ένα πρόσωπο να ενώνει την παράταξη;

NB: Μα αυτό έγινε στην Ελβετία...Όταν ο Μαρκεζίνης είπε «ε, ρε Γιάννη. Κι εγώ τι είμαι;» και λέει ο Βελλίδης «τον θέλουμε [τον Γεώργιο Παπανδρέου] για ντελάλη».

ΣΧ: Στη διάρκεια της κατοχής που ήταν ο Βελλίδης;

NB: Στην Αθήνα. Τον κυνήγησαν μερικές φορές, αλλά είχε 2-3 σπίτια

ΣΧ: Με την αντίσταση τι σχέση είχε;

NB: Κανείς δεν ξέρει. Εκείνο που έγινε, και μπορώ να το πω γιατί έγινε μπροστά στα μάτια μου, ήταν μετά [τον πόλεμο], όταν σφίζαν τα πράγματα ο Ζέρβας πήγαινε σαν επισκέπτης στα γραφεία των Αθηνών και βλέπω τον Βελλίδη βγάζει ένα μασούρι λεφτά, τα δίνει στον Λευτέρη [Βόδενας, τον οδηγό του] και λέει “δώστα με τρόπο να μην τον προσβάλεις”. Χαρτοπαίκτης ήταν... (σ.σ. ακολουθούν γενικές αναφορές στην αντίσταση και την πολιτική των Βρετανών στον Εμφύλιο).

ΣΧ: Αυτή την [υποτιθέμενη] σχέση του Βελλίδη με τους Εγγλέζους πως την εξηγείτε; Πότε ξεκινάει; Από την περίοδο της κατοχής;

NB: Εμένα μου μένει η εντύπωση από την περίοδο του Μεταξά. Γιατί δεν τα είχαν καλά... πήγε και φυλακή ο Βελλίδης. Αλλά ο Μεταξάς τους έδωσε επιχορηγήσεις, μηχανήματα, ατέλειες... και στις εφημερίδες και στους συντάκτες

ΣΧ: Παρόλα αυτά [ο Βελλίδης] τον στήριξε τον Μεταξά;

NB: Καθόλου, ακολουθούσε μια στάση ουδέτερη (σ.σ. ακολουθούν προσωπικές απόψεις για τον Μεταξά)

(...) [ο Μεταξάς] κάλεσε στις 30 Οκτωβρίου τους αρχισυντάκτες και τους διευθυντές των εφημερίδων και τους είπε, “κύριοι μπορώ να σας στείλω στα ξερονήσια, μπορώ να σας βάλω φυλακή...δεν θα κάνω τίποτα πια. Αίρω την λογοκρισία και επικαλούμαι τη φιλοπατρία σας” (σ.σ. ακολουθούν γενικές αναφορές στον Μεταξά και σε αναμνήσεις του παρελθόντος]

ΣΧ: Σας ξαναγυρνάω στον Βελλίδη... πέρα από την περίπτωση της αποστασίας που λέτε ότι είχε ρόλο, σε ποιες άλλες περιπτώσεις συνέβαλλε στο να προωθήσει τον έναν ή τον άλλον;

NB: Για παράδειγμα τον Παύλο Βαρδινογιάννη τον έκανε αυτός υπουργό, βοήθησε τον Νίκο Βαρδινογιάννη να σταθεί στα πόδια του και να κάνει τη δυναστεία τη σημερινή. (σ.σ. ακολουθούν γενικές αναφορές). Αλλά εκτός από αυτό ήταν πολλά που μας έκανε και μας έλεγε...

ΣΧ: Μετά τη μεταπολίτευση, τι στάση κράτησε;

NB: Καραμανλική. Γνωριζόντουσαν από μικροί. Είχαν δέκα χρόνια διαφορά. Πριν από τον πόλεμο, ο Κώστας Βελλίδης του αγόρασε μια Πακάρ αλλά του είπε ‘‘θα πηγαίνεις τα φύλλα στις σέρρες’’ ο βελλίδης λάτρευε τα αυτοκίνητα. Ο Καραμανλής έπαιζε τάβλι στο καφενείο... εκεί γνωρίστηκαν. Ο Βελλίδης κοίταζε και του λεγε «Κώστα τα τσιμπάει ο αντίπαλος». Έπαιζαν χαρτιά, κοίταζε ο Βελλίδης, έβλεπε ποιος κλέβει, γιατί ήταν κι ο ίδιος χαρτοκλέφτης. Πιτσιρικά τον έδωξαν κάποτε από το σπίτι (...) Μετά όμως χαθήκαν... Έγιναν τα γεγονότα, κατοχή κλπ. Ο Καραμανλής πέρασε άσχημα, (σ.σ.γενικές αναφορές για τον Καραμανλή).

ΣΧ: Μετά, όταν έγινε υπουργός Συντονισμού, δεν είχε σχέσεις με τον Βελλίδη, με τον οποίο γνωριζόταν προπολεμικά;

NB: Δεν έτυχε. Κι ο Βελλίδης δεν ήταν άνθρωπος που το επεδίωκε. Αλλά όταν μετά ήρθε η μεταπολίτευση συναντήθηκαν σε μια σύσκεψη, του λέει ο Καραμανλής «τι θες ρε Γιάννη και τά χεις βάλει με μένα και δεν με αφήνεις σε χλωρό κλαρί;». Και ο Βελλίδης γελαστός: «πρόεδρε ένα πράγμα θέλω. Έχεις έναν κόσμο ολόκληρο που έχουν μια κουτάλα και τρων το μέλι. Εκείνο που θέλω είναι μόνο να με αφήσεις να πιάσω την κουτάλα». Γελάει ο Καραμανλής, γίνονται φίλοι και έκτοτε δεν έκανε τίποτε ο Καραμανλής χωρίς να τον συμβουλευεται. Μια φορά, μεταπολιτευτικά, είναι [μαζί] σε τραίνο. Με αεροπλάνο δεν ταξίδευε ποτέ ο Βελλίδης. «Έχω πολλά προβλήματα ρε Γιάννη» του λέει ο Καραμανλής. «πρόεδρε τα προβλήματα όταν δεν επιλύονται τα προσπερνάμε». (σ.σ. αναφορές για την ιδιωτική ζωή του Βελλίδη και προσωπικές αναμνήσεις)

ΣΧ: Το βελλιδαϊκό είχε πάντα οικονομική επιφάνεια; Αυτά τα λεφτά βγήκαν από την εφημερίδα;

NB: Βέβαια. Είχε από τον πατέρα του την εφημερίδα, τον τίτλο και το κτίριο. Στις μεγάλες δόξες είχαμε 7-8 σελίδες μικρές αγγελίες. Αυτά ήταν μετρητά. Ήταν εκατομμύρια. Τα έβλεπε και έλεγε «πω πω αφρός!». (σ.σ. προσωπικές αναμνήσεις)

(...) δυο τρία χρόνια πριν πεθάνει έπαθε το έμφραγμα. Ήταν στη Δανία. Τον πάνε στο νοσοκομείο. Τη δεύτερη μέρα, το έμαθε ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και τον επισκέφτηκε στο νοσοκομείο με την δανέζα σύζυγό του. Όταν τον είδε τον αγκάλιασε... [Ο Βελλίδης] έμεινε δυο μήνες εκεί. (σ.σ. σύμφωνα με άλλες εκδοχές του περιστατικού, ο τέως βασιλιάς Κωνσταντίνος πλήρωσε τα έξοδα νοσηλείας, χωρίς να αναφέρεται επίσκεψή του στο νοσοκομείο). Όταν ήταν να φύγει από το νοσοκομείο λέει «να πληρώσω». Του λεν «τι να πληρώσετε, ένας φιλοξενούμενος σαν κι εσας...»

ΣΧ: Αυτό δεν είναι περίεργο, να είναι φιλελεύθερος βενιζελικός από τη μια και από την άλλη να τα έχει καλά με τη βασιλική οικογένεια; Πίστευε στο θεσμό της βασιλείας; Κατά βάθος ήταν συντηρητικός;

NB: Ήταν φιλελεύθερος βασιλικός...

[4] Συνέντευξη με τον κ. Νίκο Μέρτζο, δημοσιογράφο των εφημερίδων “Δράση” και “Ελληνικός Βορράς” την εξεταζόμενη περίοδο

Σοφία Χριστοφορίδου: Ο Βελλίδης, παρότι ήταν εκδότης μιας περιφερειακής εφημερίδας, εκτός Αθηνών, είχε ισχύ... όλοι τον φοβόταν...

Νίκος Μέρτζος: Καταρχήν η “Μακεδονία” δεν ήταν μια περιφερειακή εφημερίδα. Στην ακμή της είχε κυκλοφορίες πολύ υψηλότερες από πολλές αθηναϊκές. Ήταν μια άρτια εφημερίδα η οποία καλυπτε όλο το χωρο της Β. Ελλάδος, κυκλοφορούσε και στην Αθήνα, με πληρη ειδησεογραφία. Είχα σχέση με τον ίδιο τον Βελλιδη, τον παρακολουθούσα.

ΣΧ: Θυμαστε ποτε γνωριστήκατε;

NM: Πριν από σχεδον 60 χρόνια. Το 1954 εισήλθα στη δημοσιογραφία... [τον γνώρισα] ’55 το πολύ... Είχαμε δύο κοινα, αυτός το ήξερε, εγώ δεν το ήξερα: ήταν στο ίδιο σχολείο, στην εμπορική σχολή Κωνσταντινίδη μαζί με τον πατέρα μου, ο οποίος ήταν 2 χρόνια μεγαλύτερός του, και το σημαντικότερο ήταν βλάχος, η οικογένεια καταγόταν από την Αγία Παρασκευή Δεσκάτης. Ο Βελλίδης είχε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για τη Μακεδονία κα τη δημοσιογραφία, ηθελε να φυλάγει τις δυνάμεις έστω και αν βρισκόνταν απεναντί του ή δεν ήταν ιδιαίτερα φιλικές, να μην τις θίξει πρώτον ο ίδιος και να μην αφήσει άλλους να τις θίξουν. Δηλαδή για εμένα, έλεγε “μην τον πειράζετε τον Μέρτζο, είναι δικός μου”. [Προσπάτευε] τους ανθρώπους που θεωρούσε ότι ήταν

χρήσιμοι για τη δημοσιογραφία και γενικά για τον τόπο. Αλλά εμείς [οι βλάχοι] είμαστε και μια καμόρα.

ΣΧ: Θυμάστε κάποιο χαρακτηριστικό περιστατικό στις συναντήσεις σας;

NM: Ο Βελλίδης πέρασε περιπέτειες, γιατί ο πατέρας του τον είχε αποκληρώσει... Ήταν μέσα στη νύχτα, στο περιθώριο, ήταν μάγκας και αλάνης σαλονικιός. Ακόμα και στον κολωφώνα της δόξας του πήγαινε, κάθε μέρα σχεδόν, να καπνίσει ναργιλέ, πρώτα στο Βαρδάρι και μετά στον Ποσειδώνα, στην παραλία την παλιά. Εγώ τον έβρισκα εκεί (δίπλα από τον Ποσειδώνα ήταν οι εγκαταστάσεις της εφημερίδας “Δράσις” όπου εργαζόμουν). Εκεί λοιπόν συναντούσαν τον Βελλίδη διάφοροι απίθανοι τύποι, λαϊκοί τύποι, οι οποίοι του έδιναν τις πληροφορίες. Ήταν ο καλύτερα ενημερωμένος άνθρωπος μέσα στη Θεσσαλονίκη. Του έδιναν πάσης φύσεως πληροφορίες, ακόμα και για την αξία των ακινήτων, ευκαιρίες οικονομικές, συνομιλίες που είχαν ακούσει, τα πάντα. Τις πληροφορίες αυτές κρατούσε για τον εαυτό του και αυτό ήταν ένα μέρος της πολιτικής του δυνάμεως. Ήταν εξαιρετικά γαλαντόμος προς τους πάντες, όχι τόσο προς το προσωπικό, τους εργαζομένους, αλλά προς αυτούς που συναλλάσσονταν. Είχε οργανώσει άριστα την εφημερίδα, διαψεύδοντας τον πατέρα του δηλαδή. Ήταν από τους πρώτους που εισήγαγε την έκδοση της εφημερίδας στην καθαρά βιομηχανική εποχή με ταχυπρεσθήρια, πλήρη σειρά λινοτυπικών μηχανών, διασύνδεση με τα ξένα πρακτορεία ασύρματα, τα οποία μετέφραζαν οι μεταφραστές στο κέντρο της Θεσσαλονίκης, στην Τσιμισκή όπου ανήγειρε ένα μεγάλο μέγαρο. Αυτό ήταν το δεύτερο προσόν και πηγή της δυνάμεώς του. Στη συνέχεια εξέδωσε και την εφημερίδα “Θεσσαλονίκη” η οποία ήταν απογευματινή και του κάλυπτε τα αριστερά ή κεντροαριστερά, και η “Μακεδονία” παρέμεινε πάντοτε, μέχρι το θάνατο του [Βελλίδη] στον χώρο των φιλελευθέρων, του κομματος του κέντρου. Δεν είχε αρθρογραφία η “Μακεδονία”.

ΣΧ: Αυτό συνέβαινε σε όλες τις εφημερίδες της εποχής ή ήταν επιλογή του Βελλίδη;

NM: Ήταν επιλογή του, για να είναι πολυσυλλεκτική η εφημερίδα, να μην “ενοχλεί”. Έκανε πολιτική με τους τίτλους, με τις φωτογραφίες, με τα ρεπορτάζ, τα οποία μάλιστα-και αυτό νομίζω ήταν αδυναμία του-δεν ξέρω γιατί, δεν άφηνε να τα υπογραφούν οι συντακτές, ήσαν κατά κανόνα “ανώνυμοι” ενώ ήταν ικανά πρόσωπα.

Ασκούσε, συνεπώς, πολύ μεγάλη επιρροή, και πριν το 1961 και μετά. Ο ίδιος ανήκε στο χώρο του Κόμματος των Φιλελευθέρων, ήταν βενιζελικός, του Ελευθερίου Βενιζέλου. Όταν έγινε το κίνημα του 1935, εδώ με τον Ζάννα και τον Λεβαντή, τον μετέπειτα πεθερό μου, ο οποίος τότε ήταν διευθυντής της εφημερίδας “Μακεδονία” και αρθρογράφος (γιατί τότε υπήρχε αρθρογραφία),

συνελήφθησαν ο Ζάννας και ο Λεβαντής και άλλοι, και μετήχθησαν για να δικαστούν από το έκτακτο στρατοδικείο στη Λάρισα. Με παραπεμπτική διαταγή μάλιστα του διοικητού του 3^{ου} Σώματος Στρατού, ο οποίος ήταν ο Αλέξανδρος Παπάγος. Εκεί ο Βελλίδης (θυμάμαι από την παράδοση της οικογένειας Λεβαντή) πήγαινε και επισκέπτονταν τον Λεβαντή ο οποίος είχε αναλάβει την ευθύνη. Ο άλλος [φυλακισμένος] ήταν ο Αλέξανδρος Ζάννας, ο οποίος πήγε λίγο πίσω, ήταν υπουργός του Βενιζέλου, βουλευτής και γιος του προέδρου του Μακεδονικού Αγώνα και παππούς του [Αντώνη] Σαμαρά. Ήταν νέος [ο Βελλίδης], θα ήταν... 26 χρονών, άνοιγε τις σόλες των παπουτσιών του και έβαζε μέσα τα σημειώματα για να τα μεταφέρει προς τους φυλακισμένους. Ήταν ο αγγελιοφόρος. Ήταν ρισοκίνδυνος, γιατί θα μπορούσε να πάει και αυτός φυλακή. Ούτως ή άλλως ήταν ρισοκίνδυνος.

Δεν χαλούσε τις φιλίες του. Είχε συνδεθεί στενά με τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Στο μεσοδιάστημα μετά την απελευθέρωση, από το 1945 δηλαδή και μετά, επειδή ο Βενιζέλος ήταν όχι μόνο δραστήριος πολιτικός, πρωθυπουργός και υπουργός στις συμμαχικές κυβερνήσεις, ταξίδευε μαζί του [ο Βελλίδης]... Είχε κάποια στιγμή έπαυλη στην Κηφισιά, πολυτελέστατα κεντρικά γραφεία στην πλατεία Συντάγματος... Για ποιο λόγο; Για να έχει ένα τεράστιο δίκτυο πληροφοριών και υποστηρικτών [στην Αθήνα]. Ήταν άριστος γνώστης των πολυτίμων λίθων, ήξερε πολύ καλά τις πέτρες, εκτιμητής και συλλέκτης.

Τώρα βέβαια ήταν εναντίον του Παπάγου...

Στις εκλογές του 1954 (σ.σ. πραγματοποιήθηκε αναπληρωματική εκλογή, στη Θεσσαλονίκη) πήγα στην εφημερίδα “Φως” ως μαθητευόμενος. Διαπιστώσα ότι ενώ το “Φως” ήταν δεξιά εφημερίδα, ενισχύονταν από τη “Μακεδονία”, δηλαδή έπαιρνε [από αυτήν] τηλεγραφήματα και ανταποκρίσεις με ένα καρμπόν. [Ο Βελλίδης το έκανε αυτό] για να διαιρεί το [αναγνωστικό] κοινό της δεξιάς, μεταξύ του “Ελληνικού Βορρά” που είχε εκδόσει ο Λεβαντής και του “Φωτός”.

ΣΧ: Εξουδετέρωνε τον ανταγωνισμό στην πραγματικότητα...

NM: Ναι, ήταν μαέστρος σε αυτά. Και όταν αγωνίστηκε για τον [Γεώργιο] Παπανδρέου κατά του Καραμανλή... Μετά το '63-'64 που έφυγε ο Καραμανλής πήγαινε [ο Βελλίδης] και τον επισκεπτόνταν στο Παρίσι. Μέχρι τότε τον πολεμούσε άγρια... Κατέκτησαν έναν δεσμό, μέσω και του Λαμπρία, ο οποίος βρίσκονταν στο Λονδίνο αλλά ήταν στο δίκτυο του Καραμανλή. Ήταν υπάλληλος του Βελλίδη [ο Λαμπρίας] ακόμα και όταν βρισκόταν αυτοεξόριστος, κατά τη διάρκεια της δικτατορίας... Έπαιρνε λεφτά.

Είχε επίσης πολύ καλές σχέσεις με τα ανάκτορα, με τον Παύλο και την Φρειδερίκη

ΣΧ: Αυτό δεν είναι αντιφατικό;

NM: Όχι, υπήρχε μια ομάδα βενιζελικών που ήταν [βασιλικοί], αλλά αυτός εν πάση περιπτώσει είχε... γιατί η πολιτική εξουσία μοιράζονταν ανάμεσα στους πολιτικούς και τα ανάκτορα...

Και έγινε η λεγόμενη αποστασία. Ο Βελλίδης και ο Λαμπράκης, τα δύο βενιζελικά συγκροτήματα οργάνωσαν την αποστασία και επηρέασαν...

ΣΧ: Πως επέλεξαν τον Στεφανόπουλο τότε;

NM: Δεν επέλεξαν τον Στεφανόπουλο, αυτοί επέλεξαν το να σταματήσει η σύγκρουση του Παπανδρέου με τον βασιλιά, λόγω του Γαρουφαλιά, και όταν δεν μπόρεσαν, να δημιουργηθεί [λύση] πάλι μέσα από την Ένωση Κέντρου. Δηλαδή δεν ήθελαν να τη διασπάσουν, ήθελαν απλώς, αφού παραιτήθηκε ο Παπανδρέου και δεν ήθελε να ανασχηματίσει την κυβέρνηση, να την κρατήσουν εκεί. Δεν ζούσε βέβαια ο Βενιζέλος, [είχε πεθάνει] στην προεκλογική εκστρατεία. Τότε, είναι ευρύτατα γνωστό, [ο Βελλίδης] με την εφημερίδα του έβγαινε υπέρ του Παπανδρέου και πουλούσε. Ενώ [στο παρασκήνιο] υποστήριζε τους άλλους, για αυτό είχε πολύ καλές σχέσεις με τον Μητσοτάκη και τους άλλους [αποστάτες]

ΣΧ: Ήταν κοινό μυστικό στην πόλη;

NM: Όχι, αλλά ο Παπανδρέου το ήξερε. Και εκεί του είπε μια μέρα, «είδατε κύριε πρόεδρε πόσο σας υποστηρίζω;» Του λέει ο Γέρος, ο οποίος ήταν αμίμητος, «Γιάννη εις τα γραπτά λαμβάνεις άριστα, εις τα προφορικά όχι». Ήξερε ότι προφορικά έκανε τα αντίθετα... Μετά το '74 πλέον κράτησε μιαν φιλική στάση προς τον Καραμανλή χωρίς να εκδηλώνεται. Είχε πολύ καλές σχέσεις με τον Καραμανλή

ΣΧ: Σας γυρίζω ξανά στην αποστασία. Επειδή είπατε ότι ο Βελλίδης είχε καλη σχέση με το παλάτι. Ήταν σε άμεση επαφή όταν συνέβαιναν [τα γεγονότα];

NM: Δεν το ξέρω...

ΣΧ: Θυμαστε να καιν την “Μακεδονία”;

NM: Όχι, [έκαιγαν] “Τα Νέα” και “Το Βήμα”. Η “Μακεδονία” ευθύς εξαρχής ήταν υπέρ του Παπανδρέου

ΣΧ: Καποια στιγμή βγηκε στη δημοσιότητα ότι υπογράφηκε ένα πρωτόκολλο...

NM: Ε, δεν νομίζω, δεν θυμάμαι... δεν θυμάμαι αντιδράσεις. Με την εκάστοτε εξουσία ο Βελλίδης είχε πολύ καλές σχέσεις. Όταν λέω εκάστοτε εννοώ εκάστοτε, χωρίς καμια διακοπή. Διοτι έπρεπε

να φυλάγει τα συμφέροντά του και είχε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για την Μακεδονία και προπάντων για τη Θεσσαλονίκη. Ήθελε να φυλάει και να αναπτύσσει τη Θεσσαλονίκη για αυτό ανέλαβε άλλωστε και πρόεδρος της Έκθεσης, την οποία ανέδειξε, αλλά δεν ήταν ο σκοπός του αυτός. Ήθελε να έχει ένα κέντρο επαφών, ένα στρατηγείο για να υπερασπίζεται τη Θεσσαλονίκη. Ήταν ο τελευταίος υπερασπιστής και αρχηγός της Θεσσαλονίκης.

ΣΧ: Θα λέγατε ότι είχε την ίδια δύναμη με τον εκάστοτε υπουργό Βορείου Ελλάδος;

NM: Ποιόν υπουργό, τι λες; Τους καλούσε [τους υπουργούς] για να πάρουν εντολές. Ήταν πανίσχυρος...

ΣΧ: Θυμάστε κάποιο θέμα της Θεσσαλονίκης που ανέδειξε και πίεσε πολιτικά για να γίνει;

NM: Δεν θυμάμαι. Αλλά θυμάμαι ότι ήταν εκσυγχρονιστής... Να σας πω πχ δυο γεγονότα...

Ήταν εναντίον των κομμουνιστών αναφανδόν. Δύο συντάκτες του, τους θεώρησε ότι πήγαιναν πιο αριστερά στα ρεπορτάζ τους και τους απέλυσε. Η Ένωση Συντακτών ζήτησε μεσολάβηση, να κάνει συζητήσεις για να τους επαναπροσλάβει. Ο Βελλίδης είπε “με σας δεν μιλάω”, δεν αναγνώριζε [την ΕΣΗΕΜΘ], αν και ο μακαρίτης ο Λαμπρινός που έγραφε τα σημειώματα στη 2^η σελίδα [της “Μ”] ήταν πρόεδρος της Ένωσης. Και λέει “αν θέλετε να μιλήσω με κάποιον να μου στείλετε τον Μέρτζο”. Πήγα εγώ εκ μέρους της Ενώσεως για να μεσολαβήσω. Είχε χτίσει τότε το συγκρότημα στο Βαρδάρι... Είχε μια εικόνα μαχαραγιά... του είπα “σε παρακαλώ, είναι δυο φτωχά παιδιά, δεν έχεις και καλή εικόνα”. Και μου είπε, “άκου να σου πω, εγώ το μαγαζί δεν θα το κάνω γιάφκα” και μου βγάζει τα χειρόγραφα. Οι οποίοι [απολυθέντες] μάλιστα με κατηγορήσαν, γιατί δεν ξέραν την μεσολάβηση μου... Το φύλαγε το “μαγαζί” σαν τα μάτια του. Στην Αθήνα είχε αρχιπαιστή, τον οποίο τον πλήρωνε χωρίς να κάνει τίποτε, μη τυχόν μπορέσει το συνδικάτο και κηρύξει απεργία. Αυτός είχε έτοιμο τον αρχιπαιστή, να τον φέρει για να κινήσει το πιεστήριο και στο Βόλο είχε έτοιμη ομάδα από λινοτύπες, τους οποίους πλήρωνε ένα επιμίσθιο για να είναι έτοιμοι. Ήταν ο πρώτος ο οποίος μετέφερε με δικα του αυτοκίνητα την εφημερίδα σε όλη τη Β. Ελλάδα με στόλο αυτοκινήτων.

Ένα δεύτερο περιστατικό... Ήταν την περίοδο που γίνονταν οι πρώτες εκλογές της μεταπολίτευσης και ο Βελλίδης κρατούσε ισορροπία (γιατί ήταν και το Κέντρο- Νέες Δυνάμεις, όλοι ήταν φίλοι του, αλλά κυρίως γιατί δεν ήθελε να χαλάσει την εικόνα της εφημερίδας και την επιρροή της, παρότι ενδιαφερόνταν [για τις εκλογές]). Ένας μεγάλος επιχειρηματίας, μακεδόνας, μου τηλεφωνεί από την Αθήνα και μου λέει: “πήγαινε στον Βελλίδη και αγόρασε [διαφημιστικό χώρο] για τη ΝΔ. “Να πάρεις εσύ εν λευκώ και θα σου στείλω εγώ λεφτά”. Αυτός ήταν ένας μακεδόνας του

εξωτερικού. Πήγα λοιπόν και τον είδα [τον Βελλίδη] και μου λέει: «άκουσε, εμείς είμαστε βλάχοι και πρέπει να ξέρεις και να καταλάβεις. Εγώ πρέπει να κρατήσω την ισορροπία, δεν μπορώ να βγω αναφανδόν γαλάζιος, πρέπει να έχει και το πράσινο κλπ για να ασκώ επιρροή. Και τότε, όταν ασκώ επιρροή δεν το κάνω για τον εαυτό μου, το κάνω για τον τόπο. Μπορώ να βοηθήσω τον τόπο και να επηρεάσω τα πράγματα. Για αυτό... Είναι λεφτά... αλλά δεν μπορώ”.

ΣΧ: Και το είπες, παρόλο που δεν συμπαθούσε τον Ανδρέα Παπανδρέου...

NM: Και τότε [στις πρώτες εκλογές της μεταπολίτευσης] μου είπε “εσύ που είσαι ξύπνιος μπορείς να μου πεις που τα βρίσκει τα λεφτά; Προκαταβολικά μου έρχονται... Τι είναι αυτό;». Από την αρχή δεν τον ήθελε. Από τη διάρκεια της αποστασίας. Της λεγομένης αποστασίας.

ΣΧ: Την περίοδο ’67-’74 ποια ήταν η στάση του Βελλίδη;

NM: Είχε καλές σχέσεις. Προσωπικά, χωρίς να εκδηλώνεται στην εφημερίδα.

ΣΧ: Δεν ασκούσε κριτική;

NM: Κατά της δικτατορίας; Δεν θυμάμαι... Δεν ήταν και φιλική... Ήταν ειδησεογραφική όπως ήταν πάντα η “Μακεδονία”, και έτσι γλίστωνε. Αλλά υπήρχε λογοκρισία ένα διάστημα, στην αρχή, που μας υπαγόρευαν ακόμα και τους τίτλους... Εκείνη που ασκούσε κριτική έμμεσα αλλά συστηματικά ήταν η “Θεσσαλονίκη”.

ΣΧ: Άλλες περιόδους που να θυμάστε εσείς, με κρατικές παρεμβάσεις, λογοκρισία... και φαινόταν αυτό στην εφημερίδα; Τη δεκαετία ’50-’60...

NM: Πάντα υπήρχαν κρατικές παρεμβάσεις. Και τώρα υπάρχουν, και όχι μόνο από την κυβέρνηση. Αλλά δεν υπήρχαν ασφυκτικές πιέσεις. Δεν ξέρω, γιατί εγώ δεν ήμουν διευθυντής, τότε, από ό,τι αντιλαμβανόμουν. Εκείνο που ξέρω είναι ότι το 1936 ο Λεβαντής αποχώρησε από τη διεύθυνση την εφημερίδας και εξέδωσε τον “Ελληνικό Βορρά”. Είχε κάποια ποσοστά μικρά [στη “Μ”] και πήρε τα χρήματα και με αυτά εξέδωσε την εφημερίδα. Με τις ευλογίες του Βενιζέλου, που ζούσε στο Παρίσι. Στην πρώτη σελίδα είναι η Έλενα Σκυλίτση με ευχές. Και τα αρχικά ΕΒ- Ελληνικός Βορράς ήταν τα αρχικά του ονόματος Ελευθέριος Βενιζέλος, εκεί παρέπεμπε. Έμεινε βενιζελικός μέχρι το 1951, οπότε ο Λεβαντής προσεχώρησε στον Παπάγο. Όταν έγινε η δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου ο Λεβαντής έκλεισε τον ΕΒ σε ένδειξη διαμαρτυρίας. Δεν τον έκλεισε καμία λογοκρισία και για αυτό το λόγο τον έστειλαν εξορία. Μεχρι το ’40 ήταν συνεχώς εξόριστος. Ο Βελλίδης [αντιθέτως] κράτησε την εφημερίδα. Όπως και οι άλλες εφημερίδες έμειναν... Κυκλοφορούσαν κανονικά.

ΣΧ: Και τότε, για μικρό χρονικό διάστημα φυλακίστηκε ο Βελλίδης, έτσι δεν είναι;

NM: Είχε καλές σχέσεις...

ΣΧ: Στην πραγματικότητα ήταν χέλι; Ήξερε να ελίσσεται;

NM: Δεν ήταν μόνο αυτό. Είχε γνωριμίες προσωπικές, είχε κάνει εκδουλεύσεις και δεν έπαιρνε αντάλλαγμα, αυτό ήταν το μεγάλο του ατού. Οπότε την ημέρα που τον χρειαζόταν, θυμόταν ο ίδιος ο πολιτικός και έλεγε «άστο Γιάννη». Αυτή ήταν η δύναμή του.

ΣΧ: Εκδουλεύσεις μέσω της εφημερίδας;

NM: Δεν ήταν μόνο μέσω της εφημερίδας. Σας είπα ότι είχε ένα τεράστιο δίκτυο ο ίδιος, προσωπικό. Και είχε βέβαια και μεγάλη περιουσία, πολύ μεγάλη.

ΣΧ: Την οποία έκανε μέσω της εφημερίδας;

NM: Δεν θέλω να σχολιάσω

ΣΧ: Αυτό το πολύ ισχυρό δίκτυο το χρησιμοποίησε για να πείσει καταστάσεις προκειμένου να δείξει τη δύναμή του;

NM: Δεν χρησιμοποιούσε το δίκτυο, χρησιμοποιούσε τις πληροφορίες του. Αυτός ήταν ο καλύτερα ενημερωμένος άνθρωπος στη Θεσσαλονίκη

ΣΧ: Οπότε ήξερε τα πλυμένα και τα άπλυτα...

NM: Ναι. Πήγαινε στον έναν και έλεγε “ξέρεις έχω την πληροφορία ότι θα γίνει εκείνο» ή «πρόσεχε γιατί ο τάδε σε υπονομεύει». Το διαπίστωνε αυτός και έλεγε «α, ο Γιάννης με βοήθησε». Από πού να το φανταστεί κάποιος [ότι οι πληροφορίες του] προερχόταν από όλη την κοινωνική διαστρωμάτωση, από την κατωτάτη μέχρι την ανωτάτη.

ΣΧ: Πάντως, δεν υπήρχε το φαινόμενο του εκβιασμού, από ότι καταλαβαίνω από τα λεγόμενά σας...

NM: Όχι, όχι, αυτή ήταν η ευφυΐα του, σώρευε δύναμη και πλούτο προσωπικό, εγώ πιστεύω για να υπηρετήσει τον σκοπό του τον απώτερο, για να υπηρετήσει τον τόπο, όχι τον εαυτό του. Γιατί κάποια ώρα ήταν [πλέον] πάμπλουτος. Για να το κάνει αυτό, αντάλλαξε πληροφορίες... Αυτό δεν έβγαине ποτέ [στη δημοσιότητα], ούτε του αγγέλου του νερό, καμιά πληροφορία δεν έδινε. Έπαιρνε πληροφορίες, και όπου έκρινε σκόπιμο έλεγε «πρόσεξε εκεί θα γίνει αυτό». Όταν ο τάδε ισχυρός διαπίστωνε ότι ο Βελλίδης είχε δίκιο του χρωστούσε χάρη. Μετά ο Βελλίδης του έλεγε [σε αυτόν

που επωφελήθηκε από την πληροφορία] «θα γίνει αυτό, θα βγεις και θα πεις αυτό, γιατί έτσι είναι το συμφέρον της πόλης». Κατ'εμέ δεν ήταν εκβιαστής, ήταν χειριστής, διαχειριστής

ΣΧ: Ωστόσο όταν επρόκειτο για αποφάσεις που είχαν να κάνουν με τη Θεσσαλονίκη, μπορεί και να υπαγόρευε στους πολιτικούς ότι «θέλω να γίνει αυτό;»

NM: Δεν έλεγε “θέλω”, ποτέ δεν έλεγε “θέλω”, έλεγε “πρέπει” και το τεκμηριώνει. Πχ το λιμάνι πρέπει να αναπτυχθεί. Για αυτούς και για αυτούς τους λόγους. Αλλά το λεγε ο Βελλίδης και είχε κατάλληλο ακροατήριο

ΣΧ: Αν ο εκάστοτε αξιωματούχος δεν έκανε αυτό που του έλεγε ο Βελλίδης κινδύνευε με οξεία κριτική από την εφημερίδα;

NM: Κατά κανόνα γινόταν. Δεύτερον δεν συνομιλούσε με τους υπουργούς, μιλούσε με τους πρωθυπουργούς, με τους αρχηγούς των κομμάτων. Αλλά και ο κάθε υπουργός, αν εξελέγετο βουλευτής στη Βόρεια Ελλάδα, είχε ανάγκη εξ αντικειμένου από την εφημερίδα. Δεν ήταν ανάγκη να τον πλήξει προσωπικά. Αν δεν ανέφερε τρεις φορές το όνομά του και ανέφερε το όνομα του τοπικού αντιπάλου του [έφτανε]... Ήταν έξυπνος ο Βελλίδης

ΣΧ: Είχε τύχει σε συναντήσεις που είχατε οι δυο σας να σας εκφράσει απόψεις για πολιτικά πρόσωπα;

NM: Ε, όχι. Εξ αποτελέσματος ξέρω. Φερειπείν για τον τον Ανδρέα Παπανδρέου ανέκαθεν δεν... Και τον Γέρο δεν τον είχε σε ιδιαίτερη υπόληψη. Όπως και ο Λεβαντής δεν τον είχε. Παρότι ήταν στο ίδιο κόμμα, αυτοί ήταν με τον Σοφοκλή τον Βενιζέλο ο οποίος ήταν ισορροπιστής. Σε ένα χρονογράφημά μου στο “Βορρά” είχα γράψει ότι είναι πολύτιμος τώρα, όσο ποτέ, διότι τα πράγματα θα εξελιχθούν και θα καταλήξουν σαν σύγκρουση αμαξοστοιχιών. Και συνέβη μέσα σε ένα χρόνο. Και έγινε μύλος. Αν ζούσε ο Βενιζέλος δεν επρόκειτο να γίνει αυτό... Επίσης [ήταν] στενά δεμένος με τα ανάκτορα ο Βενιζέλος.

ΣΧ: Θυμάστε κάποια σύγκρουση για κάποιο θέμα, της “Μακεδονίας” με το “Βορρά” που ήταν ανταγωνιστικές εφημερίδες;

NM: Όχι, σύγκρουση απευθείας, δημόσια, δεν υπήρχε. Υπήρχαν αντίθετες πολιτικές σε πολλά σημεία. Για παράδειγμα, βρίσκομαι στη “Μακεδονία”, δεν θυμάμαι για ποιο λόγο- διευθυντής είναι ο πανίσχυρος Ιωαννίδης. Εκείνη την ώρα ανακοινώνεται ότι προσεχώρησε στην ΕΡΕ ο μακαρίτης ο Αύγουστος ο Θεολογίτης, τον οποίο τον έχω μεγάλο σεβασμό, ο οποίος [παλιότερα] ήταν συνεργάτης [της “Μακεδονίας”]. Ωχ, αμαν, να ξεσπάσει ο Γιάννης Ιωαννίδης και να φωνάζει να

κατέβει ο Βελλίδης κατω, να λέει «μας πρόδωσε, έφυγε...» Γιατί [ο Θεολογίτης] ήταν στενός συνεργάτης. Εκείνη την περίοδο δεν ήταν, αλλά ήταν ο άνθρωπός τους και ομοϊδεάτης τους, ας πούμε στην παράταξη των φιλελευθέρων. Ο Ιωαννίδης έβριζε αλλά και ο Βελλίδης δεν τον σταμάτησε, ήρθε για να πληροφορηθεί και κουνούσε το κεφάλι του

ΣΧ: Με τους εδώ υπουργούς Βορείου Ελλάδος τι σχέση είχε ο Βελλίδης;

NM: Τι σχέση να έχει ο Βελλίδης; Οι υπουργοί Βορείου Ελλάδος δεν είχαν καμία εξουσία, ούτε καμία αρμοδιότητα. Είναι αστείο να το λέμε. Οι επαφές του ήταν στο κέντρο, δεν ασχολούνταν με τον νομόρχη, με τον υπουργό,

ΣΧ: Επαφές με τον ξένο παράγοντα, ας το πω έτσι, με ξένες πρεσβείες, είχε;

NM: Ε, είχε, αλλά εγώ δεν... δεν μπορώ να το μαρτυρήσω. Θα πρέπει να είχε, είναι ευνόητο. Αλλά ίσως για ενημέρωση, όλοι θα θέλαν να ακούσουν τη γνώμη του, αυτό δε σημαίνει ότι... Δεν ξέρω τίποτα για αυτό, ουτε μπορώ να φανταστώ.

Ενίσχυε τους πολιτικούς, οικονομικά, οι οποίοι είχαν φύγει με τη δικτατορία στο εξωτερικό. Με χρήματα, με ταξίδια. Δεν θα σας πω ποιους... Με αυτές τις “αποσκευές” στη μεταπολίτευση έγινε πανίσχυρος. Η αποκορύφωση της δυνάμεως του έγινε μετά τη μεταπολίτευση

ΣΧ: Οπότε απέκτησε πολύ στενές σχέσεις και με τον Καραμανλή, έτσι;

NM:Ναι, του μιλούσε του Καραμανλή στον ενικό-σπάνιο πράγμα να μιλήσει άνθρωπος στον Καραμανλή στον ενικό, σπανιότατο. Τον έλεγε πρόεδρο. Θυμάμαι μια φορά στο γραφείο του στην Έκθεση – διότι εγώ σας είπα ότι είχα άτυπες και όχι δημόσιες σχέσεις μαζί του- τηλεφώνησε ο Καραμανλής, ήταν μια εκδήλωση της Εκθέσεως και δεν μπορούσε να έρθει και του λέει «τώρα πρόεδρε μας χάλασε τη μανέστρα». Τέτοια σχέση είχε...

[5] Συνέντευξη με τον κ. Αντώνη Πεκλήρη, αρχισυντάκτη της εφημερίδας “Θεσσαλονίκη”

Σοφία Χριστοφορίδου: Τι εικόνα διατηρείτε από τον Γιάννη Βελλίδη;

Αντώνης Πεκλήρης: Ήταν πολύ ισχυρή προσωπικότητα. Είχε ακτινοβολία, ξεχώριζε ανάμεσα σε χίλιους. Δίπλα στον Καραμανλή ξεχώριζε αυτός. Πανέξυπνος...

ΣΧ: Εσείς πόσα χρόνια τον προλάβατε;

ΑΠ: Από το 1963 που βγήκε η εφημερίδα “Θεσσαλονίκη” μέχρι το 1978 που πέθανε. Οι σταθμοί της ιστορίας του... βέβαια αυτός ήταν από νεαρός, που είχε πάρει από τον θείο του την εφημερίδα, τη «Μακεδονία»... Έκανε και εξορία, ο Μεταξάς τον έστειλε και εξορία. Νεαρό τότε, τριαντάρη...

πόσο ήταν το '36; Γεννήθηκε το 1907 (σ.σ. στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως χρονολογία γέννησης το 1909). Πολύ ζωνρή φυσιογνωμία... Το 1955, από τύχη δεν επιβιβάστηκε σε ένα αεροπλάνο που έπεσε, και σώθηκε η ζωή του. Και από τότε σταμάτησε να ταξιδεύει και με αεροπλάνο.

ΣΧ: Έτσι εξηγείται και η μανία του με τα αυτοκίνητα;

ΑΠ: Με τα αυτοκίνητα έτσι κι αλλιώς... Ήθελε να είναι πρώτος. Στην Ελλάδα ήταν ο πρώτος που έφερνε αυτά τα ακριβά αυτοκίνητα...Κάντιλακ, Ρολς Ρόις, Μαζεράτι. Είχε και φιλίες στην Ιταλία και τα λοιπά... Ήταν ζωνρός, πολύ ζωνρός χαρακτήρας. Αλλά μετά το 1955 δεν ανέβηκε ποτέ σε αεροπλάνο. Μόνο όταν έπαθε καρδιά, εκεί έξω στην Ευρώπη, στη Δανία, τον μετάφεραν στο νοσοκομείο.

ΣΧ: Εγώ θα ήθελα να δω περισσότερο τη σχέση του, και στο προσκήνιο και στο παρασκήνιο, με τους πολιτικούς...

ΑΠ: Ήταν ισχυρός, πολύ. Η «Μακεδονία» επί των ημερών του ήταν εφημερίδα με παρεμβάσεις ουσιαστικές στην πολιτική, και όχι μόνο, ζωή της χώρας...

ΣΧ: Θυμάστε κανένα περιστατικό;

ΑΠ: Πάρα πολλά. Μετά τη μεταπολίτευση ο Καραμανλής τον έκανε πρόεδρο της Έκθεσης. Ως πρόεδρος της Έκθεσης δημιούργησε έναν νόμο, ιστορικό για την έκθεση. Μεταμόρφωσε την έκθεση σε αποκλειστικό, εθνικό φορέα διεθνών εκθέσεων. Δηλαδή, με τον νόμο αυτόν, που έκανε ο Βελλίδης, την έκθεση την έκανε πραγματικά Διεθνή και μοναδικό φορέα διεθνών εκθέσεων. Δηλαδή, οποιαδήποτε άλλη διεθνής έκθεση ήταν να δημιουργηθεί στην Ελλάδα ήταν να περάσει μέσω της ΔΕΘ. Ο μοναδικός αναγνωρισμένος φορέας διεθνών εκθέσεων ήταν η ΔΕΘ.

Δεύτερον, η εφημερίδα ήταν εφημερίδα των ειδήσεων, λόγω της φανατικής του προσήλωσης, της μανίας του για την είδηση. Το 1958- αυτά δεν τα έζησα εγώ αλλά τα ξέρω- ήτανε τα χιλιάχρονα του Αγίου Όρους και έγινε μεγάλη δοξολογία στο Άγιο Όρος τα μεσάνυχτα του Σαββάτου, και ο Βελλίδης αξίωσε ότι η «Μακεδονία» την Κυριακή έπρεπε να βγει με φωτογραφία από αυτή την δοξολογία. Τότε ήταν πολύ δύσκολη η πρόσβαση στο Άγιο Όρος. Κι όμως, στις 4-5 το πρωί η «Μακεδονία» περίμενε με ανοιχτή σελίδα, ήρθε η φωτογραφία και η «Μακεδονία» κυκλοφόρησε με φωτογραφία τον πατριάρχη Αθηναγόρα στη μεγάλη δοξολογία του Αγίου Όρους, για τα χιλιάχρονα.

Άλλο περιστατικό, που δείχνει τον Βελλίδη. Ο Γιάννης Κακριδής τον αναφέρει ως έναν από τους πρωτοπόρους, τους διαμορφωτές της ελληνικής γλώσσας και ειδικά στον τομέα του μονοτονικού.

Για καθαρά οικονομικούς λόγους, έφερε λιντυπικές μηχανές με μονοτονικό. Τότε η γλώσσα είχε όλους τους τόνους και τα έξοδα ήταν πολλαπλάσια με τις διορθώσεις στους τόνους, ξέρετε, περισπωμένες, οξείες... Καθιέρωσε στη Θεσσαλονίκη τετραχρωμία στην πρώτη σελίδα για το σκίτσο, από τη δεκαετία του '50 ακόμη- τότε ήταν ο μεγάλος σκιτσογράφος Φωκίων Δημητριάδης, που καθιέρωσε «τύπους» όπως την κότα του Τσάτσου, το φέσι του Μαρκεζίνη κλπ. Ο Δημητριάδης ήταν μόνιμος συνεργάτης του «Βήματος». Ο Βελλίδης τον απέσπασε, σε συμφωνία με τον πατέρα Λαμπράκη τη δεκαετία του '50 και η «Μακεδονία» είχε κάθε μέρα σκίτσο το Φωκίωνα Δημητριάδη στην πρώτη σελίδα. Αυτό το σκίτσο μόνο η «Μακεδονία» το δημοσίευε τετραχρωμία δηλαδή με χρώμα, κάτι που ήταν τεράστιο έξοδο. Αυτά τα σκίτσα είναι συλλεκτικό είδος πλέον. Τι άλλο να θυμηθώ...

Είχε παρεμβάσεις στην πολιτική, ήταν κεντρώος βασικά, εμφανιζόταν με τη «Μακεδονία», με τους φιλελευθέρους, βενιζελικός κλπ αλλά τώρα προφορικά, προσωπικά, πίσω στο παρασκήνιο ο Βελλίδης ήταν με όλους. Και με το βασιλιά.

ΣΧ: Πως εξηγείται ένας βενιζελικός να είναι και βασιλικός;

ΑΠ: Πάνω σε αυτό αποδίδουν στον Γεώργιο Παπανδρέου με τον οποίον ήταν στενοί φίλοι, αλλά σαν παράπονο το λεγε ότι «ο Βελλίδης είναι ένας μαθητής ο οποίος παίρνει άριστα στα γραπτά και μηδέν στα προφορικά»

ΣΧ: Για την εμπλοκή του στην αποστασία... σε αυτό το περιστατικό αναφερόταν [η συγκεκριμένη φράση];

ΑΠ: Η μεν «Μακεδονία» στη διάρκεια της αποστασίας ήταν ουδέτερη, η «Θεσσαλονίκη» όμως ήταν όχι αντίθετη απλώς, φανατικά αντιπολιτευτική. Βεβαίως με την έγκριση του Βελλίδη, δεν θα μπορούσε να γίνει χωρίς αυτήν, εμείς [στη «Θεσσαλονίκη»] ήμασταν εναντίον. (σ.σ. αναφορές off the record). Στην αποστασία η Μακεδονία ήταν ουδέτερη- όπως σε όλα ήταν ουδέτερη, ήταν εφημερίδα των ειδήσεων, ανέφερε όλα, μισά μισά...

ΣΧ: Πάντως στην περίπτωση της αποστασίας υπάρχουν και κάποια ντοκουμέντα, το «Μνημόνιο», κάποια έγγραφα από την αμερικανική πρεσβεία, που δείχνουν ότι ο Βελλίδης είχε συμμετοχή...

ΑΠ: Αυτά είναι γνωστά πράγματα, δεν υπάρχουν μνημόνια... (σ.σ. αναφορές off the record) Προσωπικά έχω κάνει εκατοντάδες τίτλους, όχι απλώς αντιπολιτευτικούς, με ύβρεις, για τον Μητσοτάκη κλπ αυτό όμως δεν λέει τίποτα. Η «Μακεδονία» ήταν ουδέτερη και η «Θεσσαλονίκη» κατά της αποστασίας. Το αφεντικό ήταν το ίδιο. Τώρα... ο θεός και η ψυχή τους.

ΣΧ: Ποια ήταν η στάση του Βελλίδη απέναντι στα πολιτικά πρόσωπα της εποχής; Τι έλεγε πχ για τον Γέρο, τον Ανδρέα, τον βασιλιά, τον Καραμανλή;

ΑΠ: Αυτά είναι γνωστά... Ο Βελλίδης σύχναζε σε καφεενία, παλιά ήταν και με τον ναργιλέ του, ήταν φίλος του Γεωργίου Παπανδρέου, όχι απλώς αντιπολιτευόταν μισούσε τον Ανδρέα Παπανδρέου. Παρόλα αυτά όμως, τη “Θεσσαλονίκη”, τουλάχιστον όσο πρόλαβε μέχρι το 1978 που πέθανε, την είχε μισή- μισή. Και τον Ανδρέα Παπανδρέου δεν μας έλεγε “θα τον χτυπάτε” δεν ήμασταν κατά. Ίσως δεν πίστευε [ότι θα γίνει πρωθυπουργός]. Αυτός πρόλαβε το ποσοστό 25% που έλαβε στις εκλογές του 1977. Δεν φαινόταν ότι θα γινόταν αυτό το πράγμα που έγινε. Δεν ξέρουμε μετά, αν θα φτάναμε με τον Βελλίδη το 1981, αν θα ήμασταν τόσο φανατικά υπέρ του Ανδρέα [η “Θεσσαλονίκη”], αν θα μας άφηνε δηλαδή ο Βελλίδης.

ΣΧ: Γιατί τον αντιπαθούσε, λέτε;

ΑΠ: Γιατί ήταν αντίπαλος του πατέρα του ο Ανδρέας. Δήλωσε από την αρχή αντίθεση στην πολιτική του πατέρα του. Είχε αισθανθεί προσωπικά θιγμένος [ο Βελλίδης] όταν ο διευθυντής του, ο Κούρτης, έβαλε υποψηφιότητα στις εκλογές του 1974 με το ΠΑΣΟΚ. Ήταν προσωπικός φίλος με τον γιο του Βενιζέλου, Σοφοκλή... Ο Βελλίδης ήταν κεντρώος, τυπικά

ΣΧ: Υπήρχε φόβος ότι ο Αντρέας ήταν πολύ ριζοσπαστικός, θα μπορούσε να φέρει ανατροπές, τον κομμουνισμό κλπ;

ΑΠ: Για τον κομμουνισμό δεν ξέρω αλλά... καταρχήν αμφισβητώντας τον ίδιο τον πατέρα του... Ο Παπανδρέου ο Γέρος απλώς εξαγνίστηκε με τον Ανένδοτο...

ΣΧ: Στη χούντα τι στάση κράτησαν οι δύο εφημερίδες;

ΑΠ: Η “Μακεδονία” ήταν απλώς ουδέτερη, ήταν εφημερίδα των ειδήσεων. Η δε “Θεσσαλονίκη”... τι να πώ; Με την κάλυψη [του Βελλίδη]; Όχι, πιο πολύ αισθανόμασταν σαν ασφάλεια την παρουσία του Βελλίδη. Ήταν ένα καταφύγιο για κάποιον που ήθελε να διαβάσει και κάτι πέρα από τα συνήθη. Κάποτε λοιπόν θύμωσε ο Στέφανος Καραμπέρης, διοικητής της ΚΥΠ Β. Ελλάδος και λέει «Γιάννη οι δικοί σου μου την κάναν. Έλα γρήγορα από το γραφείο», του είπε με τρόπο επιτακτικό. Ο Βελλίδης (δεν ήμουν εγώ στο γραφείο αλλά τον άκουσε άνθρωπος δικός μου, ήταν ο Κούρτης) απάντησε «Στέφανε, δεν κατάλαβα, σε μένα μιλάς;» έτσι... Λέει «ναι, έλα γρήγορα στο γραφείο», απαντά «ναι θα ‘ρθω Στέφανε στο γραφείο σου, αλλά κοίταξε, εγώ έχω περάσει εποχές που κάτι συνταγματάρχες σαν εσάς τους καθαρίζαν παιδάκια με πέτρες στο δρόμο» δηλαδή [σαν να έλεγε], “μη μου κανεις το βαρύ”. Και όντως μετά την πτώση του Παπαδόπουλου από τον Ιωαννίδη ο Καραμπέρης με πολιτικά και με τραγιάσκα ήρθε στο γραφείο του Βελλίδη για προστασία.

ΣΧ: Τον βοήθησε, ξέρετε;

ΑΠ: Ε, τι να τον βοηθήσει. Δεν ξέρω τι του ζητούσε, ενδεχομένως προστασία, μια καλή κουβέντα για τους άλλους. Τον θεωρούσαν κεντρικό πρόσωπο τον Βελλίδη, πρόσωπο με επιρροή. Οπουδήποτε μπορούσε να σηκώσει το τηλέφωνο ο Βελλίδης και να έχει επιρροή. Οπουδήποτε. Και στον καλό και στον κακό

ΣΧ: Σε όλα τα καθεστώτα, ακόμα και σε αυτά που ασκούσε κριτική, ο λόγος του είχε βαρύτητα;

ΑΠ: Εννοείται, κριτική. Είπαμε την “Μακεδονία” την κρατούσε σε ένα επίπεδο άλλο. Με τη “Θεσσαλονίκη” την οποία είχε για τη νεολαία και για τα νέα ρεύματα, την είχε και πολιτικά.... Όχι κομμουνιστική, αλλά δημοκρατική, κεντροαριστερή, ότι ήταν οι διευθυντές της, οι άνθρωποι της...

ΣΧ: Θεωρούνταν πάντως ο ίδιος ο Βελλίδης αντικομμουνιστής;

ΑΠ: Ε, μάλλον

ΣΧ: Ήταν κατάλοιπο του εμφυλίου, φαντάζομαι...

ΑΠ: Οπωσδήποτε

ΣΧ: Ξέρετε τι έκανε την περίοδο του εμφυλίου; Αν είχε πάρει θέση;

ΑΠ: Η “Μακεδονία” ήταν πάντα «εθνική» εφημερίδα. (σ.σ. ακολουθούν γενικές αναφορές).

(....) Ο Βελλίδης ήταν ένα πρόσωπο που τον θαυμάζαμε, σκληρός επαγγελματίας, δίκαιος όσο το δυνατόν, σίγουρα ξεχώριζε τους ανθρώπους που είχε ανάγκη, τους είχε καλά, ξεχώριζε αμέσως ποιον να εμπιστευτεί και ποιον όχι.

Η επιρροή του ήταν πάρα πολύ σοβαρή, [δεδομένου] ότι ανήκε τυπικά στον δημοκρατικό χώρο, [ήταν] βενιζελικός, κεντρώος. Εκεί είχε τη “Μακεδονία”. Κι όταν δημοσίευσε τις δηλώσεις Καραμανλή (σ.σ. την περίοδο της χούντας) στη “Θεσσαλονίκη”, είχε δει ότι ο Καραμανλής ερχόταν...

ΣΧ: Είχε προβλέψει ότι θα είναι ο επόμενος;

ΑΠ: Βέβαια, ότι τελείωσε, έρχεται ο Καραμανλής και μάλιστα ο «νέος» Καραμανλής

ΣΧ: Όχι της δεκαετίας του '50...

ΑΠ: Ένας του δεξιού χώρου, του “Βορρά” τον είχε πειράξει, του έστειλε ένα μήνυμα:, «τώρα;»- γιατί με τις δηλώσεις του Καραμανλή άρχισε η δίωξη της εφημερίδας «Θεσσαλονίκη» τότε, κατάσχεση κλπ- Η απάντησή του Βελλίδη ήταν «πες σε αυτό τον ηλίθιο...», να μην πω τώρα ονόματα, είναι γνωστός παράγοντας άλλης εφημερίδας, του “Βορρά”, , «πες σ’ αυτόν τον ηλίθιο

είχαν έναν Καραμανλή, τους τον πήρα και αυτόν»... Ο Καραμανλής, με το που γύρισε τον Βελλίδη είχε από τον Τύπο εδώ πέρα, δεν είχε κανέναν άλλον. Ο “Βορράς” που τυπικά τον υποστήριζε, σαν να μην υπήρχε.

ΣΧ: Ο ισχυρός ήταν ο Βελλίδης...

ΑΠ: Ναι, τον Βελλίδη έκανε πρόεδρο της έκθεσης

ΣΧ: Πάντως τη δεκαετία του ’50 δεν ήταν καλές οι σχέσεις τους...

ΑΠ [Έκανε] αντιπολίτευση. Είπαμε Κέντρο, Γεώργιος Παπανδρέου, Σοφοκλής Βενιζέλος κλπ. Κεντρώα η “Μακεδονία”

ΣΧ: Πάντως δεν είχε κολλήματα του τύπου «έκανα τότε αντιπολίτευση, θα κάνω για πάντα». Προσαρμόστηκε, άλλαξε.

ΑΠ: Η εφημερίδα ήταν αυτό που χοντρά- χοντρά λέμε τώρα δημοκρατική. Η “Μακεδονία”. Δεν υπήρχε “Θεσσαλονίκη” τότε. Τη “Θεσσαλονίκη” την άφησε να πάει πιο μπροστά, στην εποχή της. Γιατί μην ξεχνάμε ότι η “Θεσσαλονίκη” βγήκε σε εποχή που άλλαξε η Ελλάδα. Εκδόθηκε την ημέρα που δολοφονήθηκε ο Λαμπράκης και άλλαξε όλη η ιστορία. Η “Θεσσαλονίκη” θέλει ιδιαίτερη ερμηνεία

ΣΧ: Τότε σας είχε πει την άποψή του για το τι είχε γίνει, ποιοι “έφαγαν” τον Λαμπράκη και τι στάση να κρατήσετε;

ΑΠ: Όχι, δεν έλεγε τίποτα, ποτέ. Ποτέ δεν συζήτησε, ούτε ήξερε, ούτε έμπαινε σε τέτοιες δουλειές... Ο ίδιος μπορεί να ήξερε πολλά πράγματα... Τώρα τον Λαμπράκη, κατά πεποίθηση κοινή, τον φάγαν υπηρεσίες ξένες, ακριβώς για να αλλάξουν την ιστορία της Ελλάδας. Άλλαξαν τα πάντα με τη δολοφονία του Λαμπράκη... βγήκε ο Γέρος Παπανδρέου και έκανε το λάθος που υπέδειξε ως ηθικό αυτουργό τον Καραμανλή... Για να φαν τον Καραμανλή... Όταν το 1962 (σ.σ. εννοει το 1963) έφερε ο Καραμανλής τον Ντε Γκωλ, εκείνη τη φοβερή υποδοχή στη Θεσσαλονίκη, αυτοί που ξέραν να διαβάζουν πίσω από τα ψιλά γράμματα, είπαν, έχει τελειώσει ο Καραμανλής. Δεν του συγχώρεσαν ποτέ αυτό το άνοιγμα του Καραμανλή στην Ευρώπη. Διότι τον Καραμανλή τον φέραν οι αμερικανοί, όπως τον φέραν τότε κλπ με τις άλλες υποθέσεις, το ’55. Τότε ποιος περίμενε τον Καραμανλή; Για πρωθυπουργοί ήταν ο Στεφανόπουλος με τον Κανελόπουλο και βγαίνει από τα ανάκτορα ο Καραμανλής και λέει “έχω πάρει την εντολή”...

Σε όλα αυτά τα γεγονότα ο Βελλίδης, ε, βέβαια δεν είχε ρόλο, τουλάχιστον φανερά, μπροστά, στο προσκήνιο, αλλά πίσω, ε... έπαιζε τα παιχνίδια του. Πάντως ήταν παράγοντας της Ένωσης

Κέντρου. Πρέπει να συνέβαλλε και αυτός στη δημιουργία της ΕΚ, με τον Κληκλή, τον Σοφοκλή Βενιζέλο, τον Γεώργιο Παπανδρέου κλπ Σε όλα αυτά τα παιχνίδια τα πολιτικά ο Βελλίδης είχε ρόλο. Είχε παρέμβαση... ο Βελλίδης έπαιζε ρόλο. Ήταν μες στο παιχνίδι

ΣΧ: Αυτό λέτε ότι αποδίδεται στην προσωπικότητά του;

ΑΠ: Ε, βεβαίως. Κι άλλοι [ήταν] εκδότες...

ΣΧ: Μιλάμε για έναν εκδότη που η εφημερίδα του δεν κυκλοφορούσε στην Αθήνα...

ΑΠ: Την ίδια εποχή φρόντιζε και έστελνε εφημερίδες στη Γερμανία, όταν άρχισε το μεταναστευτικό. Έστελνε κάθε μέρα 5000 φύλλα στη Γερμανία. Τώρα, άμα ψάξεις για την Αποστασία, που μιλήσαμε προηγουμένως, τη βοήθησε και ο [Χρήστος] Λαμπράκης

ΣΧ: Ναι, βέβαια...

ΑΠ: Αλλά μια μέρα. Μια μέρα πρόλαβε [να στηρίξει τους αποστάτες δημοσίως]. Του κάψαν τις εφημερίδες στο Σύνταγμα και φωνάζαν τα γνωστά συνθήματα και έκανε πίσω αμέσως

ΣΧ: Θυμάστε ανάλογα περιστατικά, να καιν τη “Μακεδονία” εδώ;

ΑΠ: Όχι γιατί δεν χρειάστηκε, η “Μακεδονία” δεν πήρε θέση υπέρ της Αποστασίας. Ουδέποτε. Η “Μακεδονία” ποτέ δεν πήρε θέση για κανένα, ήταν ουδέτερη, με την έννοια ότι κατέγραφε απλώς.

ΣΧ: Πολύ λίγες ήταν οι φορές που είχε άρθρο...

ΑΠ: Άρθρο ποτέ, ποτέ δεν είχε. Γνώμη δεν είχε η «Μακεδονία»

ΣΧ: Ούτε και στη “Θεσσαλονίκη” δεν είχατε;

ΑΠ: Στη “Θ” πως δεν είχαμε; Όλα, και οι ειδήσεις και οι τίτλοι που κάναμε ήταν και σχόλια μαζί

ΣΧ: Σας άφηνε όμως το ελεύθερο, δεν ήταν τόσο παρεμβατικός;

ΑΠ: Μας άφηνε ή νομίζαμε ότι μας άφηνε. Μας είχε πιο χαλαρά... αλλά αυτό είναι θέμα αίσθησης πιο πολύ. Επειδή τα έζησα, ήμουν υπεύθυνος σε έναν τομέα, νιώθαμε την ασφάλεια. Κάναμε πράγματα που δεν θα τολμούσαν άλλοι να κάνουν όχι από παλικάριά, αλλά διότι κάπου, έστω ασυναίσθητα νιώθαμε ότι υπάρχει μια φτερούγα πάνω μας. Αυτό το περνούσε ο Βελλίδης. Όποιος τον γνώριζε ήξερε ότι μπορούσε να υπολογίζει σε αυτόν. Είχε επιρροή παντού.

Κοιτάζτε, υπάρχουν πράγματα για τον Βελλίδη, τα οποία δεν μπορούν να γραφτούν, τουλάχιστον από μας, ιδίως γραφτούν μετά από πολλά χρόνια... για την προσωπική του ζωή, για την οικονομική του ζωή, για τα χρήματα... Όχι ότι τα ξέρει κανένας, αλλά κυκλοφόρησαν και γράφτηκαν και διεδόθησαν πάρα πολλά πράγματα. Μόνο οι εφημερίδες δεν μπορούν να αποδώσουν τόσα χρήματα

θέλει άλλες επιρροές. Η κυκλοφορία και αυτά όλα είναι μετρημένα κουκιά, για οποιαδήποτε εφημερίδα, από πίσω πρέπει να υπάρχει και άλλη δουλειά. (σ.σ. ακολουθεί off the record συζήτηση).

Για τον Βελλίδη η ουσία είναι η εξής: ήταν πολύ ισχυρή προσωπικότητα, ως εκδότης κινήθηκε στο χώρο του κέντρου, Ένωση Κέντρου και ό,τι είχε προηγηθεί και ό,τι ακολούθησε. Με την εφημερίδα Θεσσαλονίκη προχώρησε πιο μπροστά, πιο προοδευτικά, πιο αριστερά, ας το πούμε και πρωτοποριακά. Πρωτοπόρος όπου χρειαζόταν, στο θέμα της γλώσσας... το αναφέρει ο Κακριδής. Καθιέρωσε εν μέρει μια μορφή μονοτονικού με τις εφημερίδες, πολύ πριν περάσει ως νόμος. Με τη δημοσίευση των δηλώσεων Καραμανλή έγινε πρωτόπορος της νεας εποχής της μεταπολίτευσης, μαζίκά...

ΣΧ: Πως αποφασίστηκε η δημοσίευση των δηλώσεων Καραμανλή; (σ.σ. εν μέσω χούντας)

ΑΠ: Πήραμε τις δηλώσεις Καραμανλή, αποφασίσαμε να τις δημοσιεύσουμε, κι επειδή η χούντα είχε ανθρώπους- “καρφιά” σε όλους τους χώρους θα είχε και σε μας και θα γινόταν αντιληπτό, την κάναμε μόνο με έναν έμπιστο τον αρχιεργάτη μας. Το δούλεψε [το κείμενο] στη λινοτυπική μηχανή, το έκανε σελίδα και βγήκε κατευθείαν στο πιεστήριο, δόθηκε έτοιμη σελίδα, με τις δηλώσεις Καραμανλή, τον τίτλο κλπ, πριν πάρουν χαμπάρι. Άρχισε η εκτύπωση και τότε, μόλις το είδαν αυτοί κάποιοι ειδοποίησαν και μέχρι να έρθει ένας αξιωματικός της ασφάλειας στην εφημερίδα, με χαρτί που ίσως κατασκεύασαν ή απέσπασαν από τον εισαγγελέα ότι «κατάσχεται η εφημερίδα ‘Θεσσαλονίκη’ για τις δηλώσεις Καραμανλή”. Στο μεταξύ όμως η “Θεσσαλονίκη” έφευγε με τα φορτηγά για την επαρχία, και έτρεχε με τα περιπολικά τότε η χούντα να σταματήσει τα αυτοκίνητά μας τα οποία είχαν φτάσει στην Ασπροβάλτα, στη Βέροια, την Καβάλα, την Κοζάνη κλπ και να μαζεύουν τις εφημερίδες. Βέβαια πάρα πολλές κυκλοφόρησαν. Έγινε χαμός. Ενώ η “Βραδυνή” δεν πρόλαβε καν γιατί την προλάβαν όταν δούλεψε το κείμενο και η κατάσχεση έγινε πριν κυκλοφορήσει η εφημερίδα, η “Θεσσαλονίκη” όμως κυκλοφόρησε, πρόλαβε να κυκλοφορήσει, το πήραν μερικοί, το κάναν αντίγραφο, φωτοτυπίες κλπ και έγινε χαμός. Έκανε μια έφεση η εφημερίδα ότι η κατάσχεση ήταν παράνομη, δημοσιεύσαμε ένα κείμενο ως οφείλαμε- δεν υπήρχε κανένας νόμος που να απαγορεύει (δεν έχουμε λογοκρισία το 1973). Επάνω σε αυτό άρχισε μια συζήτηση και να παίρνουμε από όλα τα πρωτοδικεία της χώρας αποφάσεις, απλώς για να περνάει το πράγμα και να σβήσει σιγά σιγά. Εμείς κυκλοφορούσαμε κανονικά. Εμείς αμυντικά υποστηρίξαμε ότι η παρανομία ήταν δικιά τους, που μας κατασχέσαν την εφημερίδα. Κουβέντα να γίνεται, δεν υπήρχε κανένα θέμα ότι κάναμε καμία παρανομία

ΣΧ: Πάντως δεν είχε κανέναν φόβο να κοντραριστεί με την χούντα...

ΑΠ: Τυπικά όχι, διότι προστάτευε και η χούντα τον εαυτό της, έξω η Ευρώπη караδοκούσε. Κατασχέσαν την εφημερίδα, εντάξει, αλλά πιο πέρα τι, να μας καταδικάσουν κι όλας; Ένα χρόνο πριν, το 1972 ήταν τα 5 χρόνια της χούντας, κυκλοφόρησαν σε όλη την Ελλάδα αφίσες με τίτλο «5 χρόνια προόδου» και το Πάσχα μεγάλα δημοσιεύματα και μας υποχρέωσαν και εμάς- καίτοι δεν υπήρχε επίσημα λογοκρισία- να βάλουμε τίτλο στα κυριακάτικα φύλλα «Πέντε χρόνια προόδου» και κυκλοφόρησαν οι εφημερίδες με μηνύματα... ο Μακαρέζος, ο Παπαδόπουλος κλπ.

Εμείς στη “Θ” βάλαμε τα τυπικά αλλά κάναμε ένα 4σέλιδο αφιέρωμα τι γράφουν οι ξένοι για τα “πέντε χρόνια προόδου” το οποίο ήταν φωτιά και λάβρα. ήταν να μας δέσουν χειροπόδαρα. Πέφτει μετά η αγωγή, βάλαν εκεί τυπικά έναν εισαγγελέα ότι αυτό το πράγμα είναι δυσφήμιση κλπ ότι είναι ανθελληνική ενέργεια- γιατί πάντα αυτά τα καθεστώτα ότι δεν συμφωνεί μαζί τους είναι ανθελληνικό, κατά το «κομμουνιστικό» παλαιότερα. Αρχίζει λοιπόν ένας κύκλος ανακρίσεων και πηγαίναμε κάθε μέρα, δεν ξέρω επί πόσο καιρό και γινόταν ανακρίσεις και μας παν στα δικαστήρια. Αλλά φρόντισε ο Βελλίδης, από πίσω και προειδοποίησε, είπε “θέλετε να κάνετε δίκη πραγματικά; Και να μας καταδικάσετε γι’ αυτό;”- στο οποίο και τι δε λέγαν οι ξένοι, για τη δικαιοσύνη, για τη χούντα, για την καταβαράθρωση της οικονομίας. Ένα τετρασέλιδο φωτιά. Τότε ήταν ο Τσαουσίδης, ο Μεμής, ο Θόδωρος Ιωαννίδης. Δεν βάλαν τυχαία κείμενα, όλοι αυτοί την καίγαν την χούντα, τα «πέντε χρόνια προόδου» ήταν πέντε χρόνια καταστροφής. Τους προειδοποίησε παρασκηνακά ο Βελλίδης, “αν θέλετε δίκη, αν θέλετε να μας καταδικάσετε, δέχομαι την πρόταση. Θα νοικιάσω όλο το Μεντιτερανέ και θα φέρω μάρτυρες υπεράσπισης όλους αυτούς που γράφουν. Και για να έρθουν όλοι αυτοί θα ερχόταν και όλα τα μέσα [στα οποία εργαζόταν], BBC κλπ... θα κάνω τα έξοδα, αλλά θα γίνει δίκη”. Και βέβαια καταλάβαν αυτοί, κάναν ένα συμβιβασμό. Φτάνει η ημέρα της δίκης ο εισαγγελέας μισημένος να την πνίξουν την υπόθεση, κατηγορούμενοι ο Κούρτης και εγώ, και παίρνει το λόγο πρώτα ο εισαγγελέας και αρχίζει να κάνει μια διάλεξη περί του τι είναι είδηση: “Είδηση είναι αυτό που γίνεται, αυτό που γράφεται, καμια φορά είναι είδηση και αυτό που λέγεται ότι έγινε. Οι κατηγορούμενοι λοιπόν πρέπει να κριθούν με βάση το αν μετέδωσαν σωστά αυτά τα ανθελληνικά κλπ αλλά οι δημοσιογράφοι έχουν δικαίωμα να δημοσιεύσουν και τέτοια πράγματα, αρκεί να μην τα παραποιήσουν, να μην παρέμβουν”. Άρα ο δημόσιος κατήγορος προτείνει διακοπή της δίκης, με υποχρέωση εντός ευλόγου διαστήματος εμείς να παρουσιάσουμε τα κείμενα των πρωτοτύπων από τα οποία μεταφράσαμε, μαζί με τα δικά μας δημοσιεύματα να τα στείλουν στο υπουργείο Εξωτερικών, στην αρμόδια υπηρεσία να κάνουν έλεγχο της ακριβούς μετάφρασης, για να εξακριβωθεί αν περιπέσαμε σε αδίκημα εμείς ή όχι, Η υπόθεση αυτή τελείωσε με διακοπή της δίκης, και βέβαια πίσω από όλα ο

Βελλίδης. Την ισχύ του την ήξερε και ήξερε να την χρησιμοποιεί. Ακτινοβολούσε. Ήταν άνθρωπος της εξουσίας

Λίγα χρόνια πριν πεθάνει, κάπου στο 1976, ήρθε ένας αμερικανός παράγων, υφυπουργός, στα γραφεία εκεί απέναντι. Τον συνόδευε ως διερμηνέας ο Λαμπρινός, πρόεδρος της ΕΣΗΕΜΘ, ήταν στο γραφείο τύπου στο αμερικανικό προξενείο... Μας έλεγε μετά τις εντυπώσεις του αμερικανού από τον Βελλίδη. "Ανθρώπους σαν τον Βελλίδη στην Αμερική τους χρησιμοποιούμε, άσχετα αν είναι πολιτικοί ή όχι. Έναν άνθρωπο σαν τον Βελλίδη θα τον χρησιμοποιούσαμε να διευθύνει έναν οικονομικό τομέα πχ Τραπεζών" καίτοι αγράμματος οικονομικά. Χαρακτηριστικό δεν μετρούσε ποτέ χρήματα, τα ψηλαφούσε, τα καταλάβαινε από την αφή. Ο Βελλίδης έκανε εντύπωση και στον αμερικάνο αξιωματούχο και σε οποιονδήποτε τον επισκέπτονταν, ήταν μια πολύ ισχυρή προσωπικότητα. Το αν παρασηνιικά υποστήριζε κάποιον... αυτά δεν αποκαλύπτονται και δεν χρειάζονται κι όλας... Ήταν ένας παράγοντας που έπαιζε ρόλο, υπέρ του αστικού καθεστώτος, ήθελε τη σταθερότητα του αστικού καθεστώτος

[6] Συνέντευξη με τον δημοσιογράφο κ. Χρίστο Χριστοδούλου, επικεφαλής του γραφείου Αθηνών της "Μακεδονίας"

Χρίστος Χριστοδούλου: Ο Βελλίδης αντιλαμβανόταν κάτι που έδειχνε πόσο εφυής ήταν. Ότι Το κέντρο αποφάσεων ήταν στην Αθήνα και [ο ίδιος] έπρεπε να είναι στην Αθήνα. Όπως επίσης αντιλαμβανόταν ότι ένα ισχυρό γραφείο στην Αθήνα, έστω και αν άνηκε σε μια εφημερίδα της επαρχίας όπως η Μακεδονία έδινε την εντύπωση και μιας ισχυρής εφημερίδας, που μπορεί να έχει το πόδι της και στην Αθήνα.

Σοφία Χριστοφορίδου: Γιατί δεν θέλησε να ιδρύσει εφημερίδα στην Αθήνα, αφού είχε την ισχύ;

XX: Φαίνεται ότι υπήρχε μια άτυπη συμφωνία μεταξύ των εκδοτών «δεν θα ανέβουμε πάνω, δεν θα κατεβείς κάτω». Ήταν ένας παράγοντας που τον υπολόγιζαν πολύ οι Αθηναίοι εκδότες και ήξεραν ότι θα κατάφερνε να κάνει εφημερίδα στην Αθήνα αν ήθελε αλλά και ο Βελλίδης ήξερε πως αν ανέβαιναν οι Αθηναίοι στη Θεσσαλονίκη θα είχε και αυτός κάποιο πρόβλημα.

ΣΧ: Ο Βελλίδης πως έγινε τόσο ισχυρός, να έχει τόσα χρήματα και τέτοια επιρροή, μια επαρχιακή εφημερίδα;

XX: Πρώτα πρώτα η "Μακεδονία" ήταν μια εφημερίδα που είχε παράδοση. Δεν ήταν πολλές οι εφημερίδες που άρχισαν να βγαίνουν στην Τουρκοκρατία και συνέχισαν να κυκλοφορούν και μετά

τον Α' και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οπότε διέθετε ένα τεράστιο κύρος. Μην ξεχνάμε ότι ήταν και βενιζελική εφημερίδα. Όσο ήταν στην εξουσία η κεντρώα παράταξη την υποστήριζε [την κυβέρνηση] αλλά και τον υποστήριζε [η κυβέρνηση τον εκδότη].

ΣΧ: Και οικονομικά;

ΧΧ: Δεν ήταν τότε έτσι τα πράγματα. Από όσο αφηγούνταν, οι εκδότες δεν ήταν εξαρτημένοι οικονομικά από τις κυβερνήσεις αλλά από τα έσοδα της εφημερίδας, από την κυκλοφορία και τη διαφήμιση. Δεν ήθελαν να έχουν την οποιαδήποτε πολιτική παράταξη ή ιδεολογική γραμμή ως “πέμπτη φάλαγγα” στη δομή της εφημερίδας.

ΣΧ: Αυτό δηλαδή που λέμε “διαπλοκή” δεν υπήρχε;

ΧΧ: Διαπλοκή σίγουρα υπήρχε. Όταν λεμέ ότι [η “Μακεδονία”] ήταν βενιζελική εφημερίδα εννοούμε ότι υποστήριζε αναφανδόν, άνευ προϋποθέσεων όποια απόφαση του κόμματος ή του αρχηγού του.

ΣΧ: Δεν υπήρχαν ανταλλάγματα;

ΧΧ: Δεν έχω ακούσει για κάποια ανταλλάγματα. Προφανώς θα υπήρχαν ανταλλάγματα, δεν υπάρχει αμφιβολία, αλλά δεν θα ήταν στο μέγεθος που είναι τώρα.

ΣΧ: Ο Βελλίδης σας μιλούσε, εσάς που ήσασταν “προστατευόμενός” του;

ΧΧ: Ο Βελλίδης δεν μιλούσε. Συνήθως μιλούσε όταν αισθανόταν ότι έχει την ανάγκη να εξομολογηθεί κάτι, αλλά και πάλι το έκανε με μεγάλη φειδώ. Δεν αποκάλυπτε ποτέ τις μύχιες σκέψεις του. Τον έλεγαν “Στάλιν”. Ήταν εσωστρεφής και κατά έναν τρόπο και λίγο πολίτης της οθωμανικής αυτοκρατορίας, με μια σιωπηλή και ήρεμη αυτοκυριαρχία που δεν την εξωτερίκευε.

ΣΧ: Για το παρελθόν; Για όσα γεγονότα ο κύκλος είχε πια κλείσει;

ΧΧ: Έλεγε ότι “εμείς είμαστε βενιζελικοί”- μιλούσε πάντα στο α' πληθυντικό είτε αφορούσε αυτόν είτε την οικογένεια του. Έλεγε «εμείς στηρίζαμε τον Βενιζέλο. Σε μας έστελνε ο Βενιζέλος τα σχέδια, τα οποία προωθούσε στη συνέχεια ως ειδήσεις η “Μακεδονία” και έβλεπαν έτσι τις αντιδράσεις του κόσμου μέσω μιας εφημερίδας της επαρχίας, για να δουν αν θα το εφαρμόσουν, και μετά η “είδηση” περνούσε στον Τύπο της Αθήνας».

ΣΧ: Υπάρχει κάποιο τέτοιο παράδειγμα που μπορείτε να αναφέρετε;

ΧΧ: Πρέπει κανείς να δει τα πρωτοσέλιδα της “Μακεδονίας” της εποχής του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, αμέσως μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και στο μεσοπόλεμο για να καταλάβει ότι

ποσό η “Μακεδονία” στήριξε το έργο του Βενιζέλου. Κυρίως ήταν πατριωτική εφημερίδα, με την αγνή έννοια του ορού. Στήριζε πρωτίστως τον γεωγραφικό χώρο της Μακεδονίας, που ήταν τόσο ευάλωτος, ακόμα και πριν να έρθουν οι πρόσφυγες, αλλά και μετά. Η εφημερίδα “Μακεδονία” κατεύθυνε την κυβερνητική πολιτική σε έργα ωφέλιμα για τον κόσμο.

ΣΧ: Η βενιζελική παράδοση προέρχεται από τον πατέρα του;

XX: Η σχέση με το κόμμα του Βενιζέλου προέρχεται από τον πατέρα και τον θείο του αλλά ήταν και ο ίδιος ακραιφνής βενιζελικός.

ΣΧ: Σας είχε μιλήσει για την περίοδο Μεταξά; Γιατί φυλακίστηκε;

XX: Ναι, μιλούσε για αυτή την περίοδο. Ήταν άνθρωπος που είχε χιούμορ. Έλεγε ότι τον έστελναν εξόριστο στα νησιά γιατί άσκησε κριτική για κάποια πράγματα και χάρις στα λεφτά που διέθετε και τις λίρες που είχε πάντα μαζί του περνούσε θαυμάσια. Έλεγε πως έκανε τις καλύτερες διακοπές στην εξορία του. Τον είχαν συλλάβει ως διευθυντή της εφημερίδας και η “Μακεδονία” είχε κλείσει κιόλας για ένα διάστημα. Ο Βελλίδης έλεγε ότι ούτε οι Γερμανοί δεν την έκλεισαν αλλά το έκανε ο Μεταξάς. Οι Γερμανοί δεν πρόλαβαν να την κλείσουν γιατί ο ίδιος ο Βελλίδης είχε διακόψει την κυκλοφορία της.

ΣΧ: Διέκοψε; Δεν ήταν ότι επιτάχθηκαν τα μηχανήματα;

XX: Διέκοψε. (σ.σ. η πληροφορία αυτή ερχεται σε αντίθεση με τη δημοσιευμένη απόφαση του γερμανού διοικητή της Θεσσαλονίκης Φον Λιστ για παύση έκδοσης της εφημερίδας). Τα μηχανήματα επιταχθήκαν, κατασχεθήκαν και εξαφανίστηκαν. Όταν μετά τον πόλεμο ο Βελλίδης ήθελε να βγάλει την εφημερίδα χρειάστηκε να αγοράσει μηχανήματα εξ αρχής ή προσπάθησε να βρει ψάξει κομμάτι κομμάτι για τα μηχανήματα και να μπορέσει να βγάλει την εφημερίδα. Διέκοψε τον χειμώνα του '41 και ο ίδιος διέφυγε από τη Θεσσαλονίκη στην Αθήνα και εξαφανίστηκε.

ΣΧ: Εκεί χάνονται τα ίχνη του;

XX: Δεν έκανε κάτι κρυφό αλλά έδρασε με έναν περίεργο τρόπο. Είχε στενές σχέσεις με Εβραίους και βοηθούσε για τη διαφυγή τους.

ΣΧ: Η “Μακεδονία” είχε κατηγορηθεί για αντισημιτισμό...

XX: ...και δικαίως γιατί είχε υποθάλπει τα επεισόδια του συννοικισμού Χιρς (σ.σ. προφανώς εννοεί τον εμπρησμό στο συννοικισμό Κάμπελ). Δεν έλεγε πολλά για αυτά ο Βελλίδης, αλλά ξέρω από ιστορικά κείμενα ότι κατηγορήθηκε η εφημερίδα για αντισημιτισμό. Αλλά δεν ήταν στη βάση της αντισημιτικής ούτε ο Βελλίδης αντισημίτης. Ήταν περισσότερο μια εφημερίδα που υπερασπιζόταν

τα συμφέροντα της Β. Ελλάδας και νομίζω ότι εκείνη την περίοδο υπήρχε μια διάθεση να συζητηθεί το θέμα αν έπρεπε να διεθνοποιηθεί η Θεσσαλονίκη, και όλα αυτά τα απέδιδαν στους Εβραίους. Η “Μακεδονία” προσπάθησε να μην επιτρέψει να γίνει κάτι τέτοιο. Νομίζω ότι τα επεισόδια του συνοικισμού είχε να κάνει με αυτό. Μια φοβία που έπιασε τον κόσμο της Θεσσαλονίκης και ένα περίεργο αντισημιτικό μένος.

ΣΧ: Πάντως λέτε ότι την περίοδο της κατοχής βοήθησε Εβραίους.

XX: Ναι, ναι, βοηθούσε τους Εβραίους στην κατοχή και εγώ προσωπικά μέσω αυτού είχα γνωρίσει πάρα πολλούς Εβραίους που ήταν φίλοι του.

ΣΧ: Η σχέση του με την αντίσταση;

XX: Δεν νομίζω ότι είχε ενεργό ρολό στην αντίσταση. Πάντως ξέρω ότι βοηθούσε επ’ αμοιβή να διαφύγουν Εβραίοι στη Μέση Ανατολή και την Τουρκία. Η κατοχή ήταν απροσδιόριστη περίοδος. Ο ίδιος έπαιζε χαρτιά για να επιβιώσει. Μπριτζ και πόκερ. Ήταν εξαιρετικός παίχτης αλλά δεν ήταν τζογαδόρος. Ήταν πολύ προσεκτικός στις κινήσεις τους. Μπριτζ έπαιζε και ο Σοφ. Βενιζέλος, ο στενότερος φίλος του.

ΣΧ: Με τον Βενιζέλο πως προκύπτει η σχέση;

XX: Σχεδόν φυσικά. Ήταν βενιζελικός ο Βελλίδης, σε αυτόν απευθύνθηκε ο Σοφοκλής, μαζί στήσανε πολλές πολιτικές κινήσεις του χώρου αυτού, πριν την Ένωση Κέντρου και στη συνέχεια. Αν έμεινε ο Βελλίδης στην Ένωση Κέντρου ήταν γιατί υπήρχε ο Σοφοκλής. Κι αν έφυγε από την Ε.Κ. και στήριξε την αποστασία ήταν γιατί είχε πεθάνει στο μεταξύ ο Σοφοκλής. Είχε αποδεσμευτεί από τη σχέση Σ. Βενιζέλου- Γ. Παπανδρέου. Αυτή ήταν μια σχέση ισορροπίας τρόμου γιατί δεν ήταν ποτέ παπανδρεϊκός ο Βελλίδης, ήταν πάντα βενιζελικός και πάντα την Ένωση Κέντρου. Ο Βελλίδης ήταν “ναι μεν αλλά” με τον Παπανδρέου.

ΣΧ: Στη διάρκεια της κατοχής είχε αναπτύξει ιδιαίτερες σχέσεις με τους βρετανούς;

XX: Σίγουρα! Σίγουρα είχε σχέσεις. Ακροθιγώς έλεγε ότι η intelligence service είναι 100 χρόνια μπροστά από την CIA. Η CIA είναι όχι απλώς ένα “τίποτα” αλλά ένα “πολύ κακό τίποτα” μπροστά στην ιδιοφυΐα των ανθρώπων της intelligence service. Το θεωρώ βέβαια. Έζησα καταστάσεις που ήξερε τι γινόταν, πολύ πριν συμβεί. Την δικτατορία την ήξερε πολύ πριν συμβεί και διασταύρωσα εγώ ο ίδιος τις πληροφορίες. Πήγα στις Βρυξέλλες να βρω τον Εφραιμιδη που ήταν τότε βουλευτής της ΕΔΑ πριν από την χούντα. Ο Βελλίδης τον ειδοποίησε να το σκάσει γιατί θα συλληφθεί. Ο Βελλίδης διατηρούσε εξαιρετικές σχέσεις με την αριστερά, περισσότερο από ότι με τη δεξιά. Δεν

εμπιστευόταν τους δεξιούς όσο εμπιστευόταν τους αριστερούς, χωρίς να έχει ίχνος πολιτικής σχέσης με την αριστερά.

ΣΧ: Αναφέρεται όμως ότι ήταν αντικομμουνιστής...

XX: Βέβαια, ήταν αντικομμουνιστής μεγάλος. Του έλεγα όταν ήταν πρόεδρος του Κέντρου Κινηματογράφου να χρηματοδοτήσει τον Αγγελόπουλο και μου έλεγε «ποτέ, είναι κομμουνιστής» και του έλεγα «μα τι φοβάστε, ο κινηματογράφος δεν δημιούργησε ποτέ καμιά επανάσταση». «Ούτε την παραμικρή παροχή πρέπει να δίνεις σε έναν αριστερό» μου έλεγε. (σ.σ.διακοπή)

ΣΧ: Στον εμφύλιο είχε ταχθεί ξεκάθαρα υπέρ των εθνικοφρόνων;

Χ.Χ.: Όχι τόσο, προσπαθούσε να είναι στη μέση. Έβλεπε ότι δεν θα έχει καλά αποτελέσματα και ακολουθούσε τη μέση γραμμή, όσο μπορούσε. Προσπαθούσε να κρατά ισορροπίες, γιατί έβλεπε ότι κινδύνευε αν ακλουθούσε τη μια ή την άλλη γραμμή.

ΣΧ: Επειδή ήταν στη Βόρεια Ελλάδα;

XX: Βέβαια, δεν ήξερε κανείς που θα καταλήξει αυτό το “παιχνίδι”

ΣΧ: Στη συνέχεια, παρόλο που έχουμε δεξιές κυβερνήσεις, τη δεκαετία του '50, αυτός συνεχίζει να είναι βενιζελικός...

XX: Πάντα

ΣΧ: Με τον Καραμανλή; Γιατί υπήρχε η κόντρα την πρώτη περίοδο του Καραμανλή; Είχε κυνηγηθεί;

XX: Πάρα πολύ. Και ως πρόεδρος της ΔΕΘ, είχε απειλήσει να παραιτηθεί, αν πάρουν τη ΔΕΘ από τη Θεσσαλονίκη γιατί ο Καραμανλής ήθελε να το κάνει. Ήταν κακή η σχέση τους γενικά. Μετά την μεταπολίτευση αλλάζει βέβαια- το έζησα αυτό. Ερχόταν από τις συναντήσεις τους με τον Καραμανλή ο Βελλίδης και έλεγε «μωρέ αυτός φαίνεται να έχει βάλει μυαλό». Ήταν εντυπωσιασμένος και καταλάβαινα, παρότι μικρός τότε, ότι ήταν το πρόσχημα για να μην πει ότι [ο ίδιος] αλλάζει [πολιτικό] στρατόπεδο έλεγε ότι ο Καραμανλής έχει ώριμες πολιτικές απόψεις.

ΣΧ: Γιατί άλλαξε “στρατόπεδο”;

XX: Έκρινε ότι αυτό ήταν το συμφέρον της Ελλάδας. Είχε μια κομμουνιστοφοβία. Μετά την χούντα υπήρχε ένας φόβος για το ποια θα είναι η κατάληξη της μεταπολίτευσης και υπήρχε μεγάλη σύγκρουση των πολιτικών δυνάμεων. Πιστεύω ότι ο Βελλίδης ήθελε να βοηθήσει τότε τη δεξιά να σταθεροποιηθεί.

ΣΧ: Το έκανε και πριν τη χούντα, μετά το θάνατο του Σ. Βενιζέλου, την περίοδο της αποστασίας...

Χ.Χ. Για τον ίδιο λόγο.

Σ.Χ. Έβλεπε τον Παπανδρέου ως παράγοντα αστάθειας;

ΧΧ: Δεν εμπιστευόταν τον Παπανδρέου, ειδικά αφότου πέθανε ο Σοφοκλής. Προέβλεπε ότι ο γιος του, ο Ανδρέας, θα μετακύλυε την Ένωση Κέντρου προς τα αριστερά και αποφάσισε να την σταματήσει.

ΣΧ: Θα ήθελε δηλαδή, με κάποιο τρόπο, μετάβαση της ηγεσίας της Ε.Κ. από τον Γεώργιο Παπανδρέου, σε άλλον, αλλά να μην είναι αυτός ο άλλος ο Ανδρέας;

ΧΧ: Πιθανόν, αλλά αυτό δεν το ξέρω, δεν έζησα αυτή την περίοδο. Από ότι μπορώ να καταλάβω από τα λεγόμενα.

ΣΧ: Για τη χούντα; Σας μιλούσε για την περίοδο αυτή;

ΧΧ: Έτυχε πολλές φορές να μου πει ότι τον παρακολουθούν. Ότι του έχουν βάλει κοριούς και παρακολουθούσαν το γραφείο του νύχτα μέρα για να ξέρουν τις σχέσεις του, αυτό είναι βέβαιο, το διασταύρωσα και εγώ αυτό από συναδέλφους παλιότερους από μένα. Τον συνέλαβαν στο αεροδρόμιο γιατί είχε μερικά παραπάνω χαρτονομίσματα και προσπάθησαν να τον διασύρουν. Τον κατηγορήσαν ότι ως πρόεδρος της ΔΕΘ ανέθεσε στον Ζογγολόπουλο ένα φρικτό άγαλμα και εκείνος παρουσίασε ότι είχε πάρει τις πιστοποιήσεις από ανθρώπους της τέχνης ότι πρόκειται για ένα εξαιρετικό καλλιτέχνημα. Τον κατηγορήσαν ότι έπαιρνε και παράτυπα λεφτά σαν πρόεδρος της ΔΕΘ αλλά εκείνος παρουσίασε ότι ότι λεφτά έπαιρνε τα παρέδιδε στο ταμείο υπάλληλων της ΔΕΘ. Πράγματα που δεν ήταν γνωστά γιατί δεν προέβαλε το φιλανθρωπικό του έργο. Άλλωστε η “Θεσσαλονίκη” με τον Κουρτή επικεφαλής αποδείκνυε ότι έκανε έναν γενναίο αντιδικτατορικό αγώνα.

ΣΧ: Ο ίδιος ήταν επικριτικός; Εξέφρασε άποψη, έστω εκ των υστέρων;

ΧΧ: Άνθρωποι σαν τον Βελλίδη δεν κάνουν δηλώσεις όπου όπου. Αυτά γινόταν σε κλειστά δωμάτια. Ασφαλώς, δεν θα εξομολογούταν κάτι τέτοιο σε μένα, ένα παιδί. Δημοσίως δεν έχει κρίνει ούτε θετικά ούτε αρνητικά την 7ετία. Πρόσεχε τι έλεγε και που το έλεγε.

ΣΧ: Γενικώς ήταν δύσκολο να καταλάβεις την τοποθέτησή του, έπρεπε να διαβάσεις πίσω από τις γραμμές των ειδήσεων...

ΧΧ: Υπήρξε ένας κάλος δάσκαλος για όλους τους μετέπειτα εκδότες- εκτός από το φαινόμενο της διαπλοκής. Όλοι εκδότες μετά ακολούθησαν το παράδειγμα του, του μεσαίου χώρου. [η

“Μακεδονία”] δεν ήταν εφημερίδα του κύριου άρθρου. Έλεγε ότι το σχόλιο έπρεπε να εμπεριέχεται στην είδηση και έδινε κατευθύνσεις ώστε τα κείμενα με τρόπο που να ενημερώνουν άμεσα αλλά και να κατευθύνουν τον αναγνώστη. Βεβαίως ήταν πολύ μαχητική. Το άρθρο το θεωρούσε ξεπερασμένο. Ο τίτλος ήταν το μεγάλο σχολείο της “Μακεδονίας”. Στον τίτλο έβλεπες τα πάντα χωρίς έλεος για τους αντίπαλους.

(σ.σ. διακοπή) Ήξερε για τον θάνατο του Στάλιν 24 ώρες πριν δημοσιοποιηθεί. Και είναι η μόνη εφημερίδα στον κόσμο που δημοσιοποίησε την είδηση πριν την ανακοινώσει επίσημα το Κρεμλίνο. Υπάρχει και έν ανέκδοτο για το συγκεκριμένο γεγονός. Η “Μακεδονία” έχει την είδηση με κάτι τεράστια γράμματα, “ξύλινα” όπως έλεγε ο Βελλίδης γράμματα. Όταν είδε την εφημερίδα είπε «βρω τι πήγατε και κάνατε;». «Γιατί κύριε Βελλίδη; Είναι τα μεγαλύτερα που υπάρχουν». «Αυτά βρω τα έχω για να αναγγείλω τη Δευτέρα Παρουσία, όχι τον θάνατο του Στάλιν» είπε.

ΣΧ: Για τον Ανδρέα Παπανδρέου τι γνώμη είχες;

XX: Δεν τον πήγαινε με τίποτα. Θυμάμαι κάλυπτα την προεκλογική ομιλία του Παπανδρέου στη Θεσσαλονίκη το ’77-’78 κατά την οποία ήταν και υποψήφιος βουλευτής με το ΠΑΣΟΚ και ο Αντώνης Κουρτής. «Κύριε Βελλίδη νομίζω ότι θα έχουμε μια μεγάλη έκπληξη με τον Ανδρέα» του είχα πει. «Δεν υπάρχει περίπτωση, ποτέ όσο ζω εγώ, να δει Θεού πρόσωπο αυτός» είπε. Πρέπει να είχαν σύγκρουση, γιατί φαίνεται πως ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν συγχώρεσε τον Βελλίδη που πρόδωσε τον πατέρα του στα “Ιουλιανά”.

ΣΧ: Αυτή η φράση του Γέρου “Γιάννη στα γραπτά παίρνεις άριστα, στα γραπτά κάτω από τη βάση” ισχύει; Ήταν για την αποστασία;

XX: Ισχύει, ήταν για άλλη περίπτωση όμως

ΣΧ: Απέναντί στη βασιλεία ποια ήταν η στάση του;

XX: Συναισθηματική. Δεν είχε σχέση με τη βασιλεία, ποτέ, ποτέ! Είχε πάθει έμφραγμα, στην Κοπεγχάγη νομίζω, και αυτός που τον φρόντισε ήταν ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, τότε έκπτωτος. Όχι μόνο πήγαν οι καλύτεροι γιατροί αλλά ήταν πληρωμένα και όλα τα έξοδα σε ένα από τα ακριβότερα νοσοκομεία. Γι αυτό τον λόγο έγινε φιλοβασιλικός, για καθαρά συναισθηματικούς λόγους.

[7] Συνέντευξη με τον κ. Μανώλη Κανδυλάκη, δημοσιογράφο της εφημερίδας “Δράση”, ερευνητή της ιστορίας του Τύπου της Θεσσαλονίκης

ΜΚ: Οπωσδήποτε ήταν πρωτοπόρος σε ορισμένα πράγματα. Ακολούθησε κάποιες τακτικές οι οποίες αποδείχθηκαν πολύ καλές. Μιλώ για τον τεχνολογικό τομέα, από πλευράς τυπογραφείου.

Βέβαια καθυστερημένα ακολούθησε το offset, εκεί δεν ήταν πρωτοπόρος, αλλά σε άλλα ζητήματα ήταν... Τον είχε προλάβει και ο “Βορράς... Ο Βελλίδης και την ολοκλήρωσε και την συμπλήρωσε... Ήταν αξιόλογος, δυναμικός, δεν υπάρχει αμφιβολία,

Θέλω να σταθώ στο πείσμα του εις τη σύνταξη της εφημερίδας, στην πλευρά της κυκλοφορίας. Ενώ στον τεχνολογικό τομέα κάπου καθυστέρησε, έφταιγε περισσότερο η αντίληψη του διευθυντού του, μιλάμε για μια περίοδο από το 1963 και μετά που ήταν ο Δημάδης, ο οποίος είχε μια διαφορετική αντίληψη του νεωτερισμού. Εκείνο που βρήκε εκείνο συνέχιζε. Οι τίτλοι έντονοι στην πρώτη σελίδα. Και λόγω σχήματος... Οι εφημερίδες είχαν τεράστιους τίτλους και τονίζαν υπερβολικά το θέμα. Ο Βελλίδης ξεκίνησε μεταπολεμικά με μια νοοτροπία, με ένα κασέ που είχε βρει. Λίγο το συμπλήρωσε, αλλά δεν το άλλαξε ούτε ο Ιωαννίδης ούτε ο Δημάδης. Έβγαλε τη “Θεσσαλονίκη”, [αυτή] ήταν μια καινοτομία. Ήταν μια αρνητική καινοτομία ο περιορισμός του ειδησεογραφικού μέρους της εφημερίδας. Η “Θ” είχε ξεκινήσει με μικρά άρθρα, πομπώδεις πρώτες σελίδες κλπ το κασέ της είχε επιτυχία. Η “Μ” ήταν τετράστηλα. Έπρεπε να είναι πολύ σημαντικό [το θέμα] για να είναι δστηλο. Το κύριο άρθρο για μένα είναι απαραίτητο στην εφημερίδα. Στη “Μ” δεν υπήρχε. Δεν είναι δυνατόν να το εγκαταλείψεις, παρόλο που είναι βλαπτικό γιατί μονομιás διαχωρίζεις τους αναγνώστες...

ΣΧ: Ο Βελλίδης όμως δεν ήθελε να χάσει αναγνώστες...

ΜΚ: Έκανε το άλλο αυτός, έβγαλε εφημερίδα [τη “Θ”] για να πει την άλλη γνώμη. Ο τίτλος της εφημερίδας, ακόμα και ξερός, “μιλάει”, έχει στοιχεία της γραμμής, όπως η λεζάντα κ η γελοιογραφία. Είχε κορυφαίες γελοιογραφίες πολιτικές οι οποίες και τη γραμμή της εφημερίδας έδειχναν και ενυπωσίαζαν το κοινό

ΣΧ: Πλαγίως όμως. Η εφημερίδα δεν έβγαινε να πει ξεκάθαρα ποιον υποστηρίζει...

ΜΚ: Αυτό σας λέω, φαινόταν από τον τίτλο, τον χαιρετισμό του γεγονότος αν το χάρηκε ή δυσανεστήθηκε. (σ.σ. ακολουθούν γενικές αναφορές). Το κύριο άρθρο και τα σχόλια είναι βλαπτικό.

Παραδείγματα εντυπωσιακά για την εποχή τους: όταν πέθανε ο Στάλιν η “Μ” κυκλοφόρησε με δστηλο τίτλο, με μεγάλα στοιχεία. Αυτό ήταν μια εκτίμηση του αρχισυντάκτη εκείνης της ώρας. Ήταν παγκόσμια αποκλειστικότητα. Ο αρχισυντάκτης είχε τελειώσει την εφημερίδα και καθόταν τα ξημερώματα...και άκουσε την είδηση στο ραδιόφωνο.

Διαμαρτύρεται την άλλη μέρα ο Βελλίδης στον Ιωαννίδη, “γιατί τόση προβολή; Γιατί χρησιμοποιήσες τέτοια στοιχεία; Αυτά θα τα χρησιμοποιούσες μόνο για τη δεύτερα παρουσία”.

Αυτό δείχνει μια συντηρητικότητα και μια πολιτική τοποθέτηση. Τις επόμενες μέρες των εκάστοτε εκλογών, στους τίτλους έβγαινε μια απογοήτευση, μια ουδετερότητα, μια αντικειμενικότητα. Δεν εξέφραζε ενθουσιασμό

ΣΧ: Ο βασικός στόχος του ήταν να κερδίσει φύλλα. [Όμως] δεν θα ήθελε να βγει ανοιχτα υπέρ της ΕΚ όταν κέρδισε τις εκλογές;

ΜΚ: Φοβόταν ότι θα έχανε κάτι άλλο από τους απογοητευμένους. Εγώ βλέπω πως εκφράζεται η εφημερίδα, χωρίς να σημαίνει πάντα ότι εκφράζεται σύμφωνα με τις επιθυμίες του εκδοτή. Πολλές φορές δεν παίρνει είδηση

ΣΧ: Δεν ξέφευγαν πάντως οι διευθυντές του από τη γραμμή...

ΜΚ: Δεν μπορούσαν, είναι ασύλληπτο (σ.σ. ακολουθούν γενικές αναφορές).

Προσωπική γνωριμία με τον Βελλίδη δεν είχα, αλλά δεν του ήμουν άγνωστος. Ήμουν βοηθός αρχισυντάκτη στην εφημερίδα «Δράση», ήμουν στο κλαμπ των λίγων που εξέφραζαν τις εφημερίδες εκείνης της εποχής. Πάντα ο οποιοσδήποτε εκδότης μαθαίνει για τους συντάκτες της αντίπαλης εφημερίδας (σ.σ. γενικές αναφορές)

ΣΧ: Εσείς από τη θέση του παρατηρητή, από μια ανταγωνιστική εφημερίδα....

ΜΚ: Βρέθηκα κι εγώ, σε μια στιγμή, να είμαι στην πολιτική δύναμη του Βελλίδη. Το 1952 αν δεν κάνω λάθος ήταν υποψήφιος βουλευτής. Ήταν σε αυτές τις εκλογές που ήτα καταδικασμένες να αποτύχουν... Τότε ήταν “επιστρατευμένος” [από το Κόμμα Φιλελευθέρων], λόγω της επιβολής, της δυνάμεως και του κύρους που είχε. Τότε ζήτησα τη βοήθειά του, γιατί με είχαν συλλάβει. Πετούσαμε με αυτοκίνητο φυλλάδια του Κόμματος των Φιλελευθέρων και ο Βελλίδης ήταν στον συνδυασμό, είχε τις δημόσιες σχέσεις και τηλεφωνεί αμέσως και με άφησαν ελεύθερο.

Τότε που κατέβαινε ο Παπαγος για 2^η φορά ήταν βέβαιο ότι θα κέρδιζε. Αυτός ήταν στο συνδυασμό ΕΠΕΚ -Φιλελευθέρων, μέχρι τότε ήταν κυβερνητικός συνδυασμός. Ο Βελλίδης μπήκε για να στηρίξει το συνδυασμό με την παρουσία του. Ο κόσμος που έβλεπε τον Βελλίδη στο ψηφοδέλτιο, τον ταύτιζε. Άλλωστε εκείνη τη εποχή οι εφημερίδες ήταν δακτυλοδεικτούμενες καταλάβαινε κανείς αν διαβάσει μια εφημερίδα τι είναι πολιτικά. (σ.σ. ακολουθούν γενικές αναφορές).

(....) Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου, η δυνατότητα να έχει μια κυκλοφορία η εφημερίδα επηρεαζόταν από την αντίληψη του κόσμου για το αν πρόσφερε στην εθνική γραμμή... Στο εξώφυλλο του τρίτου τόμου του βιβλίου μου υπάρχει μια φωτογραφία από την παρασημοφορία δημοσιογράφων από το Γ Σώμα Στρατού. Ήταν όλοι τους δεξιοί και κεντρώοι, αλλά μέσα σε

αυτούς δεν ήταν δημοσιογράφοι της “Μακεδονίας”.... Η τελετή έγινε μετά τον εμφύλιο και τιμήθηκαν αυτοί που αγωνίστηκαν με τις εφημερίδες τους υπέρ της εθνοφροσύνης. Ξεχώρισαν τους εθνικόφρονες και δεν βάλαν μέσα τη «Μακεδονία»

ΣΧ: Δεν είχε κρατήσει σαφή στάση υπέρ των εθνοφρόνων; Λέγεται ότι είχε κομμουνιστοφοβία...

ΜΚ: Δεν το ξέρετε αυτό. Κομμουνιστοφοβία με την έννοια ότι θα έτρωγαν την περιουσία του αν επικρατούσε ο κομμουνισμός; Έτσι είναι φυσικό. Σαν ιδεολογία όμως, δεν νομίζω ότι ανησυχούσε.

ΣΧ: Με την έννοια ότι είχαμε βγει από τον εμφύλιο, και βρισκόμασταν στην περίοδο του ψυχρού πολέμου...

ΜΚ: Εγώ τον τοποθετώ σε μια ουδέτερη στάση, σε μια πονηρή στάση αναμονής... Οι εφημερίδες μετά την αποχώρηση των Γερμανών, βγήκαν πριν τη συμφωνία της Βάρκιζας και μετά την ανακωχή και την υποχρέωση των αριστερών [δυνάμεων του ΕΑΜ] να φύγουν από τη Θεσσαλονίκη. Εκδόθηκαν οι προπολεμικές εφημερίδες στις 21 Ιανουαρίου [1945], αλλά όχι η “Μακεδονία”. Είναι ένα στοιχείο το οποίο θα μπορούσε να ερμηνευτεί. Είναι μια ένδειξη. Η “Μακεδονία” βγήκε στις 28 Μαρτίου

ΣΧ: Περίμενε να δει που «θα κάτσει η μπίλια;»

ΜΚ: Κάτι τέτοιο... Προσωπικά... πατρολογικά μάλλον, γιατί ο πατέρας μου ήταν στη χωροφυλακή και πριν από τον πόλεμο τον συνελάμβανε, τον άφηνε ελεύθερο... ήταν στο 1928 με 1929... ήταν νεαρός ο Βελλίδης, δεν λογάριάζε τίποτα, ξόδευε αφειδώς, γλεντούσε σε χώρους που δεν ήταν κατάλληλοι για έναν Βελλίδη... (σ.σ. off the record και γενικές αναφορές). Εκείνη την εποχή μια τέτοιου είδους συμπεριφορά ήταν μεμπτή. Και δεν ήξερε η αστυνομία τι μπορεί να υποκρύψει... (σ.σ. αναφορές εκτός θέματος)

ΣΧ: Συνελήφθη και κατά την περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά...

ΜΚ: Για δύο αδικήματα. Το ένα ήταν ότι είχε προβάλλει υπερβολικά μια δίκη, γιατί ένας υπαξιωματικός προσέβαλε και έδωσε έναν μπάτσο σε έναν εβραίο στρατιώτη. Γίνεται λοιπόν το προσκλητήριο και λέει ο διοικητής “το θύμα και ο δράστης ένα βήμα μπροστά”. Και λέει στον εβραίο “εσύ δώσ’ του δύο μπάτσους”. Η «Μακεδονία» έβαλε τίτλο «Ένα βήμα μπροστά, δύο σκαμπίλια εις τον λογία». Ήταν ένας υπερβολικός τίτλος για τη δημόσια τάξη της εποχής.

Υπήρχε ένας αντισημιτισμός της «Μακεδονίας», ο οποίος ξέφτισε επί Βελλίδη. Είχε δύο κόσμους τους εβραίους και τους πρόσφυγες. Υποστηρίζοντας τους πρόσφυγες έπαιρνε θέση εναντίον των εβραίων και είχε μια συμπεριφορά παράξενη. Αυτός ο αντισημιτισμός εκφραζόταν με αυτό το

επεισόδιο. Ήταν όμως ευθύνη αλλωνών, του συντάκτη, του αρχισυντάκτη. Ο Φαρδής, προπαντός, έβαζε φωτιά... έγραφε με πάθος. Οι εβραίοι είχαν τα πολιτικά τους προβλήματα, εναντίον της εθνοφροσύνης που εξέφραζε η «Μακεδονία».

Στη 2^η σελίδα δημοσίευε εγκυκλοπαιδικά πράγματα, σταυρόλεξα, μυθιστορήματα. Είχε μια στήλη και έλεγε “η σοφία των λαών”. Έγραψε μια φορά μια φράση, ένα απόφθεγμα, μια ισπανική παροιμία που έλεγε «όταν μπαίνουμε στα μεγάλα σαλόνια, να μην ξεχνούμε τι ήμασταν πριν μπούμε στα σαλόνια αυτά». Πέρασε αυτό από τη λογοκρισία γιατί θεωρήθηκε κέντρισμα αντιδικτατορικό. Τον φωνάζουν τον Βελλίδη στην Αθήνα και του λεν «κάτι έγραψες». Δεν ήξερε για τι επρόκειτο και τηλεφωνεί στον Ιωαννίδη. “Δεν γράψαμε τίποτα” λέει, ο Βελλίδης λέει «δεν ξέρω τι γράψαμε». Τον κλείσαν μέσα και βγήκε φωτογραφία. Έχει έναν φίλο, συνομήλικο, ο οποίος κάθε πρωί έπαιρνε τις εφημερίδες και κλεινόταν στη φυλακή για να του κάνει παρέα, έφευγε τα βράδια. Το όνομα αυτού: Κωσταντίνος Δημάδης (σ.σ. ακολουθούν γενικές αναφορές)

(....) Ο Βελλίδης ήταν όνομα και πράμα “μακεδονάρχης”. Όταν λέμε Βελλίδης, είτε Αλεξανδρούπολη ήταν ή Φλώρινα, έτρεμαν. Είχε το πλεονέκτημα να είναι ομοϊδεάτης, στο μεγαλύτερο διάστημα της υπηρεσίας του, με τις κυβερνήσεις. Έκανε δυο προσπάθειες απαγκιστρώσεως από τη ιδεολογία που κληρονόμησε, τη φιλελεύθερη δημοκρατική. Απέτυχε και στις δύο. Η μία ήταν διαφανόμενη, οι άλλες μετά τον πόλεμο. Η πρώτη ήταν η εθνική του συμπεριφορά κατά τον ελληνογερμανικό πόλεμο... Τους Γερμανούς τους είδε σαν Έλληνες. Αυτό δεν αποδεικνύεται. Στη διάρκεια των λίγων ημερών του ελληνογερμανικού πολέμου έγραψε κατεβατά, αρθρογραφία, έβγαλε το άχτι του εναντίον του Χίτλερ και των Γερμανών. Και κλείνει. Γιατί έκλεισε; Ο στρατάρχης που ήρθε εδώ είπε «ξέρετε για ποιο λόγο έκλεισε η ‘Μακεδονία’». Ήταν η στάση της εναντίον του Χίτλερ. Η άλλη, πονηρή ερμηνεία ήταν ότι είχε πάρει λεφτά ο Βελλίδης για να υποστήριζε αυτές τις απόψεις. Αυτό δεν αποδεικνύεται... Από τους Άγγλους... αλλά εγώ πιστεύω ότι ήταν μια αγανάκτηση ελληνική

ΣΧ: Πάντως λέγεται ότι είχε στενές σχέσεις με τους Άγγλους και την περίοδο της κατοχής

ΜΚ: Άγνωστο. Φαίνεται ότι βοηθούσε αντιστασιακές οργανώσεις, κάποιους που είχαν έρθει από το μέτωπο και δεν μπορούσαν να έρθουν πίσω στη Θεσσαλονίκη. Γινόταν αυτά. Αλλά με έξοδα του Βελλίδη, ή με αντάλλαγμα; Δεν το ξέρω. Όμως, μετά τον πόλεμο, όταν ανετέθη στον Καραμανλή, με τον ανώμαλο τρόπο, να γίνει πρωθυπουργός, ο Βελλίδης τον «έγλυφε». Πολύ σωστά τοπικιστικά- «ο μακεδόνας, να τον υποστηρίξουμε». Προσπαθούσε να κάνει μια στροφή προς τον Καραμανλή.

ΣΧ: Ήθελε δηλαδή να μετατοπιστεί από την οικογενειακή παράδοση και να πάει πιο δεξιά;

ΜΚ: Πιο δεξιά... αλλά δεν ήταν δυνατόν τη μια μέρα να ήταν υποψήφιος βουλευτής και την άλλη να υποστήριζε τον Καραμανλή.

Η άλλη συμπεριφορά, που ήταν και αληθινή αλλά και εμφανής ήταν με την υποστήριξη των κυβερνήσεων των αποστατών. Εκεί έκανε μια σαφή στροφή, την οποία εγώ δεν την εντοπίζω, δεν ξέρω... Το γιατί... ίσως ήταν το εκδοτικό του συμφέρον, ίσως το εθνικό του συμφέρον... Προηγουμένως είχε αγωνιστεί, τα γράφει πολύ σωστά ο Χριστοδούλου.

ΣΧ: Το 1956, όταν ανέβηκε στην εξουσία ο Καραμανλής ήταν θετικά διακείμενος λετε. Μετά, είχαν κόντρα;

ΜΚ: Όχι. Κράτησε μια στάση αντικειμενική, τοπικιστική, όπως θέλετε πάρτε το. Τον έβλεπε με κάποιο θετικό μάτι. Υπήρξε μια πίεση λαϊκή με αποτέλεσμα η “Μ” να επιστρέψει στις παραδόσεις της

ΣΧ: Εμπλέκεται ενεργά στην Ένωση Κέντρου στη συνέχεια...

ΜΚ: Εκείνη την εποχή δεν υπήρχε Καραμανλής (σ.σ. προφανώς αναφέρεται στην περίοδο της αποστασίας). Με τον Στεφανόπουλο είχε καλές φιλίες και προσπάθησε να τον υποστηρίξει αλλά τον εγκατέλειψε... του κάψαν κάτι φύλλα

ΣΧ: Είναι πραγματικό αυτό το γεγονός;

ΜΚ: Βέβαια, δεν μπορεί να τα αμφισβητήσει αυτά κανένας... Εκείνο που είναι μεμπτό για τις δημοκρατικές παραδόσεις του Βελλίδη είναι ότι από τη μια είχε την υποχρέωση της ενημέρωσης- είχε το δημοσιογραφικό και εκδοτικό δαιμόνιο. Είχε μια αντίληψη περί αμοιβής του, επιτρεπτή, κι από την άλλη ήταν οι δημοκρατικές του παραδόσεις. Ούτε στην περίοδο του Μεταξά, ούτε στην κατοχή, ούτε στην περίοδο της χούντας έπρεπε να εκδοθεί η “Μακεδονία”. Στη μεν περίοδο του Μεταξά εκδόθηκε, στην περίοδο της κατοχής παύθηκε- οι άλλες διέκοψαν, έχει διαφορά- στην περίοδο της χούντας συνέχισε.

ΣΧ: Την περίοδο της χούντας πάλι προσπαθούσε να κρατήσει ισορροπίες, από ό,τι καταλαβαίνω. [Η “Μακεδονία” δεν έδωσε καμία μάχη...

ΜΚ: Δεν μπορούσε. Έκανε κάποιες πλάγιες, χλιαρές αντιδικτατορικές αναφορές. Αντίθετα η “Θ” ήταν πρώτον νεανική -ο Βελλίδης από πίσω, δεν υπάρχει αμφιβολία- ήταν ζωντανή και ήταν καταδικασμένη να κλείσει. Δεν την είχε σε εκτίμηση ο Βελλίδης, ότι θα επιζήσει. Οπότε δεν τον

πολυένοιαζε. Το θάρρος και το θράσος των δημοσιογράφων που δημοσίευαν κείμενα... το κοινό στρεφόταν και όντως η “Θεσσαλονίκη” έκανε αγώνα (σ.σ. γενικές αναφορές)

Το να μη δημοσιεύεις άρθρο είναι ένα ας το πούμε μεταπολεμικό φαινόμενο (σ.σ. γενικές αναφορές). (...) στα εγκαίνια του κτιρίου της Τσιμισκή παρευρέθηκε ο Σοφοκλής Βενιζέλος ο οποίος εκείνη την εποχή ήταν εκτός από πολιτικός και πολύ στενός [προσωπικός] του φίλος

ΣΧ: Με τους εδώ πολιτικούς τι σχέσεις είχες;

ΜΚ: Με τον Μπακατσέλο, με τον Παπαηλιακή που ήταν δήμαρχος (και αυτή ήταν η αιτία που αποχώρησε ο Ιωαννίδης) και τον Τσίρο.

[8] Συνέντευξη με τον κ. Φαίδωνα Γιαγκιόζη, δημοσιογράφο της εφημερίδας “Θεσσαλονίκης”

Σοφία Χριστοφορίδου: Πως γνωρίσατε τον Ι. Βελλίδη και πως προέκυψε η συνεργασία σας; Μπορείτε να ανακαλέσετε στη μνήμη σας στοιχεία της προσωπικότητάς του;

Φαίδων Γιαγκιόζης: Εγώ πως τον έζησα. Τον γνώρισα στο τέλος της δεκαετίας του ’50 όταν μπήκαμε στο πανεπιστήμιο. Παράλληλα με το πανεπιστήμιο ήμουν περιστασιακός συνεργάτης της ‘Μακεδονίας’. Μετά πήγαμε, η καινούρια γενιά δημοσιογράφων της εφημερίδας “Δράση” πήγαμε στον “Ελεύθερο Λαό” και από εκεί μας μάζεψε όλους ο Γιάννης Ιωαννίδης, διευθυντής της “Μακεδονίας”. Πρώτος πήγε ο Αντώνης Κουρτής. Ήδη, δίπλα στον Ιωαννίδη ήταν ο Γιάννης ο Αρβανιτίδης. Μετά τον Κουρτή πήγε ο Αντώνης Πεκλάρης, τρίτος πήγα εγώ, για να ξεκινήσουμε την καινούρια εφημερίδα τη “Θεσσαλονίκη”.

Η “Θεσσαλονίκη” έχει μια προϊστορία με τον Βελλίδη. Εκείνη την εποχή για να βγάλεις μια εφημερίδα έπρεπε να καταθέσεις έναν τίτλο της εφημερίδας και ένα κατοχυρωμένο εμπορικό σήμα. Ο Βελλίδης είχε πιάσει όλα τα πιθανά σήματα της Θεσσαλονίκης, ώστε να μην βγει κάποιος στο μέλλον και βγάλει εφημερίδα με το όνομα “Θερμαϊκός”, “Κάσσανδρος”, η “νύφη του Θερμαϊκού”... κάπου 50 τίτλοι. Οπότε πήγαινε κάποιος στο υπουργείο Εμπορίου και έλεγε θέλω να βγάλω την εφημερίδα μου “Θέρμη” και του έλεγαν ότι είναι κατοχυρωμένος σαν τίτλος από τον κ. Βελλίδη, οπότε έλεγχε τα πάντα”.

Όταν πήγαμε στην εφημερίδα “Θεσσαλονίκη” τα βράδια μας έπαιρνε μαζί του στο “Ντορέ”, όπου ήταν το μεγάλο σχολείο για μας τους νέους, και τον ακούγαμε με δέος. Είχε [ο Βελλίδης] γύρω στα 4 στέκια στα οποία συχνάζαμε. Στο “Ποσειδώνιο” σύχναζαν η αλητεία και οι ναύτες και οι κλεπταποδόχοι και οι απατεώνες. Το άλλο ήταν το “Πανελλήνιο” στο Βαρδάρη, εκεί που είναι τώρα ο ΟΤΕ, εκεί ήταν πλέον οι επαφές του με τους Βαλκάνιους, το “Ντορέ” και επίσης ένα μεγάλο κέντρο που χρησιμοποιούσε τα τελευταία χρόνια για τις ομιλίες του ήταν ο

κινηματογράφος “Αλέξανδρος” στη λέσχη. Θυμάμαι βγάζαμε περίπου 50 εισιτήρια και καθόμασταν 4 άτομα στις άκρες και καθόταν και κοιμόταν. Μην πάει κανένας θεατής και τον ενοχλήσει και ξυπνήσει”.

Να ξεκινήσουμε από τον χαρακτήρα του. Ο Βελλίδης ήταν ένας άνθρωπος ο οποίος οσμίζόταν την είδηση πριν πάρει κανείς χαμπάρι για το τι μέλλει γενέσθαι από ένα γεγονός. Ήταν ανήσυχος και ατίθασος χαρακτήρας. Η οικογένεια του τον είχε διώξει, γιατί ήταν πολύ καινοτόμες οι ιδέες του, πριν το '40. (σ.σ. προφανώς εννοεί πριν από το 1930 γιατί το 1930 δουλεύει ως “γραμματέας σύνταξης” και το 1936 αναλαμβάνει πλήρως την εφημερίδα). Όσοι έχουν μιλήσει για τον Βελλίδη τον έχουν αγιοποιήσει και Άγιος δεν ήταν... Την εφημερίδα την έκανε κουμάντο μετά τον θάνατο του πάτερα του ο θεός του ο Κώστας”.

Σ.Χ. Έχετε ακούσει γιατί είχε φυλακιστεί από τη δικτατορία του Μεταξά;

Φ.Γ. Είχανε πιάσει όλους τους εκδότες της εποχής εκείνης και τις οικογένειες τους επί Μεταξά γιατί επί της δικτατορίας του είχαν πιάσει όλους από τα υπόλοιπα κόμματα. [Η “Μακεδονία”] ήταν ένα ταγμένο έντυπο στην υπηρεσία του Βενιζέλου και με αυτήν την αφορμή τον έπιασαν αλλά μετά τον άφησαν.

Σ.Χ. Δεν ήταν δηλαδή ότι κάτι έγραψε και ενόχλησε;

ΦΓ: Όχι. Νωρίτερα όμως είχε ενοχλήσει, γιατί ήταν σε επαφή με τους κύκλους που είχαν κάνει το Κίνημα του '35. Και τους βγαλαν”.

ΣΧ Ως νεαρός ο Βελλίδης είχε επαφές με τον Βενιζέλο, με το κίνημα αυτό;

ΦΓ: Όχι, ήταν μικρός. Αλλά ήταν οι μεγαλύτεροί του, πολιτικοί της Θεσσαλονίκης.... Το '41 μπαίνουν οι Γερμανοί στη Θεσσαλονίκη κλείνουν τις δυο σπουδαιότερες εβραϊκές εφημερίδες, “Ίντεπαντάντ και η “Μεσατζέρο”, έτσι νομίζω λεγόταν, και τη “Μακεδονία”. Με το που κλείνουν τη “Μακεδονία” βγαίνουν δυο εφημερίδες που ήταν όργανα των δοσίλογων της εποχής, αυτών που συνεργάζονταν με τους Γερμανούς. Η μια εφημερίδα ήταν η “Απογευματινή” και η άλλη η “Νέα Ευρώπη”. Η “Μακεδονία” λεηλατείται από Βούλγαρους που έρχονται στη Θεσσαλονίκη, παίρνουν το πιεστήριο και τα μηχανήματα και τα πάνε στη Βουλγαρία.

ΣΧ: Κατά τη διάρκεια της Κατοχής ο Βελλίδης είναι στην Αθήνα. Με την αντίσταση είχε σχέση;

ΦΓ: Κανένας δεν γνωρίζει. Απλώς караδοκούσε πότε θα τελειώσει όλη η υπόθεση αυτή για να επιστρέψει.

ΣΧ: Με τους Βρετανούς είχε σχέσεις;

ΦΓ: Με τους Βρετανούς είχε σχέση. Τότε ξεκίνησαν οι σχέσεις του με τη Μεγάλη Βρετανία και εξέφραζε στην Ελλάδα τη βρετανική πολιτική. Λοιπόν, όταν βγάζει την εφημερίδα από το '45 και μετά... είχε ένα χάρισμα να επιλεγεί άριστους συνεργάτες οι οποίοι πλαισίωσαν την εφημερίδα, με πρώτο και καλύτερο γραφιά τον Γιάννη Ιωαννίδη, τον Κώστα Λιγνάδη, τον Αρίστο Χασηρτζόγλου, τον Περικλή Αγγελόπουλο κτλ και κατάφερε σε όλη τη διάρκεια της θητείας του να την έχει κάνει την πιο αξιόπιστη εφημερίδα. (σ.σ. διακοπή) Ακολουθεί το παράδειγμα των Times του Λονδίνου που είναι καθαρώς ειδησεογραφική εφημερίδα. Όταν κατά καιρούς του λένε ποια είναι η καλύτερη εφημερίδα, γιατί τις μεγαλύτερες εφημερίδες της τελευταίας 20ετίας ήταν στην Αθήνα η “Ακρόπολη” και η “Βραδινή” και η “Μακεδονία” στη Θεσσαλονίκη. Η “Μακεδονία” στα τέλη του '70 ξεπερνούσε τα 190.000 φύλλα σε πωλήσεις τα Σαββατοκύριακα. Επηρέαζε πολύ και το σύνθημα που χρησιμοποιούσαν ακόμα και οι κουλουρτζήδες ήταν “εφημερίς τελεία, ‘Μακεδονία’, που κυκλοφορεί σε πόλεις και χωριά”.

ΣΧ Η “Μ” ήταν εφημερίδα ειδήσεων, ελάχιστες φορές δημοσιεύει άρθρα γνώμης. Δεν ήθελε ο Βελλίδης να χρησιμοποιεί την εφημερίδα για να επηρεάζει, να κινεί νήματα;

ΦΓ: Θα φτάσουμε στο πολιτικό, μετά. Κατάφερε να έχει άριστους συνεργάτες σε Ελλάδα και εξωτερικό για να έχει πρώτος ειδήσεις και τους χρυσοπλήρωνε. Είχε γίνει παγκόσμια γνώστη η “Μακεδονία”, προς το τέλος του εμφύλιου από τη συνέντευξη που είχε πάρει ο Ιωαννίδης από τον Στάλιν στη Μόσχα. Από τους πολιτικούς φίλους του Βελλίδη ο πιο σπουδαίος ήταν ο Σοφοκλής Βενιζέλος με τον οποίον είχε άρρηκτη φιλία. Όταν οι σοβιετικοί κάλεσαν στη Μόσχα τον Βενιζέλο πήρε μαζί του τον Ιωαννίδη και έτσι πήρε τη συνέντευξη την οποία μετέδωσε όλος ο πλανήτης.

Σ.Χ: Στον εμφύλιο ήταν με την πλευρά των εθνικοφρόνων;

Φ.Γ. Όχι. Ήταν μια αντικειμενική εφημερίδα η οποία καταχωρούσε τις ειδήσεις, όχι τις απόψεις, του Δημοκρατικού Στρατού και τίποτα άλλο. Με περιγραφές του πολέμου.

ΣΧ: Έχει γραφτεί ότι ήταν αντικομμουνιστής. Εσείς το πιστεύετε;

ΦΓ: Δεν ήταν αντικομμουνιστής ήταν βασιλόφρων και περιφρονούσε τους κομμουνιστές. Πριν πεθάνει - το ξέρω από πρώτο χέρι γιατί ο “μπάρμπας” μου στη δημοσιογραφία, ο Τάκης Λαμπρίας, ο οποίος την τελευταία 20ετία... τον είχε διπλά του με τον Καραμανλή – πριν πεθάνει [σ.σ. ο Βελλίδης] είχε πει “τα μάτια σας στη βασιλεία. Αν δεν έχει βασιλεία η Ελλάδα θα καταστραφεί”. Θεωρούσε τους πολιτικούς κηφήνες, τυχοδιώκτες. [Ο ίδιος] δεν ήθελε να είναι στο ενεργό πολιτικό σύστημα και να εξουσιάζει. Ήθελε από το παρασκήνιο να ελέγχει τους πολιτικούς. Γι’ αυτό είναι και καθοριστικός ο ρόλος του στα “Ιουλιανά”. Όταν έγινε όλη αυτή η ιστορία ήταν ένας από τους

οργανωτές, μαζί με τον φίλο του Παναγιώτη Κόκα, ο οποίος ήταν Θεσσαλονικιός που ξεκίνησε από τη “Νέα Αλήθεια” και κατέβηκε στην Αθήνα και έβγαλε την “Ελευθερία”.

Δεν έδειχνε ότι ήταν αντικομμουνιστής στον καθημερινό του βίο γιατί θα έχανε φύλλα, επειδή ήταν απαγορευμένα τα κομμουνιστικά φύλλα μετά το '45 (“Λαϊκή Φωνή, “Πατρίδα”, “Αναγέννηση” κτλ) οι κομμουνιστές αγόραζαν τη “Μακεδονία”. Οπότε αυτός δεν ήταν χαζός. Κρατούσε ισορροπία. Η δεξιά εφημερίδα της εποχής ήταν το “Φως”. Από το '35 ο θείος του ο Κώστας είχε διευθυντή τον Βασίλη Μεσολογγίτη, ο οποίος δημιούργησε μετά τον “Ελληνικό Βορρά”, άλλο δεξιό φύλλο της εποχής.

ΣΧ: Ο Βελλίδης μεγάλωσε σε ένα περιβάλλον βενιζελικό. Πως γίνεται να είναι και βενιζελικός και βασιλικός;

ΦΓ: Πάνω από όλα ο Βελλίδης ήταν έμπορος. Κάθε φορά που έκανε κάποια κίνηση στον ιδιωτικό του βίο αυτό που έλεγε ήταν «εγώ τι θα βγάλω;». Ήταν μια ρήση του Ωνάση, στον οποίο ήθελε να μοιάσει ως προς τις μεθόδους. Ήταν από τους πιο πλούσιους έμπορους διαμαντιών στην Ευρώπη και όλον τον πλούτο του τον είχε στη Δανία.

Θα σου πω ένα περιστατικό για να καταλάβεις ποσό δεμένος ήταν με τη βασιλική αυλή, δίχως να φαίνεται αυτό. Ταξίδευε συνεχώς στην Ευρώπη και πήγαινε στη Δανία για να ελέγχει τα πλούτη του. Στην κεντρική πλατεία Ελευθερίας της Δανίας παθαίνει καρδιακό και πέφτει κάτω. Κανείς δεν τον ήξερε. Όταν πήγε στο νοσοκομείο και είδαν την ταυτότητα του επικοινωνήσαν με την ελληνική πρεσβεία στην Κοπεγχάγη και αμέσως τον βάζουν σε μια πολύ καλή θέση, σε ένα πολύ καλό νοσοκομείο. Έναν μήνα μετά, αφού ετοιμάζεται να φύγει από το νοσοκομείο ζητεί τον λογαριασμό και του λένε ότι είναι όλα πληρωμένα από τη βασιλική αυλή της Δανίας. Αυτά γίνονται κατά τη δικτατορία στην Ελλάδα.

Σ.Χ. Οι σχέσεις με τον Καραμανλή;

ΦΓ: Κατά τη διάρκεια της χούντας ο Βελλίδης προσπαθεί να πάει κοντά στον Καραμανλή- τους φέρνει σε επαφή ο Λαμπρίας που ήταν αυτοεξόριστος στην Ευρώπη, στο Λονδίνο. Ήταν διευθυντής σε ένα μικρό φύλλο με τίτλο “Νέα Δημοκρατία” που έβγαζε ο Γεώργιος Πλήτας ο πρώην δήμαρχος Αθηναίων, και από εκεί τη δανείστηκε ο Καραμανλής και έκανε το κόμμα. Ο Βελλίδης προσπάθησε να πλησιάσει τον Καραμανλή κατά τη χούντα και κάθε μέρα ένα φύλλο της “Μακεδονίας” πήγαινε στο Παρίσι με πτήση της Air France. Εκεί την έπαιρνε ένας άνθρωπος και την πήγαινε στον Καραμανλή. Όταν μετά ο Βελλίδης τον ρώτησε τον Καραμανλή τι την ήθελε την

εφημερίδα, του απάντησε ότι επειδή “εσύ βάζεις τις μεταθέσεις και προαγωγές των αξιωματικών θέλω να μαθαίνω ποιους μετακινούν”.

ΣΧ: Ο Βελλίδης γιατί ήθελε να τον προσεγγίσει; Γιατί πίστευε ότι αυτός θα ήταν η διάδοχη κατάσταση;

ΦΓ: Ο Βελλίδης πίστευε ότι σιγά σιγά το παλιό καθεστώς κατέρρεε. Μαζί με τον Βενιζέλο, ήταν από αυτούς που δημιούργησαν την Ένωση Κέντρου, την οποία μετά παρέδωσαν στον Παπανδρέου, με υποχώρηση του Βενιζέλου, γιατί ήταν αρχομανής ο Γέρος.

ΣΧ: Εμπλέχτηκε με την Ένωση Κέντρου, γιατί την περίοδο του '50 ο Καραμανλής ήταν πολύ σκληρός...

ΦΓ: Στα “Ιουλιανά” η Μακεδονία ήταν ο χειρότερος εφιάλτης του Καραμανλή, στα οκτάστηλα της εποχής (σ.σ. προφανώς συγχέει τα “Ιουλιανά” που συνέβησαν το 1965 με την περίοδο 1956-1963 που κυβέρνησε ο Καραμανλής). Όταν όμως έφυγε ο Καραμανλής, έγινε η χούντα κλπ αποδείχθηκε εκ των υστέρων ότι ήταν και αυτός συνυπεύθυνος μαζί με τους πολιτικούς σε όλη αυτήν τη διάλυση και τη σαπίλα του παλιού πολιτικού συστήματος της Ελλάδας. (σ.σ. διακοπή)

Το '60 ο πρόεδρος της ΔΕΘ και πρόεδρος της ΕΡΕ Στη Θεσσαλονίκη Γ. Γεωργιάδης λέει στον Βελλίδη, που ήταν αντιπρόεδρος της ΔΕΘ, ότι “μας έχουν στείλει τα σχέδια και θέλουν να αναπλάσουμε τη ΔΕΘ. Για να γίνει αυτό το πράγμα πρέπει να μας χορηγήσουν κεφάλαια από την κυβέρνηση. Έχω έτοιμη την μελέτη και πρέπει να πάμε στην Αθήνα και θέλω να έρθεις και εσύ”. Λέει ο Βελλίδης “εγώ να πάω στον Καραμανλή; Με το που με δει θα με σφάζει. Δεν μπορώ να έρθω”. Αυτά είναι αφήγηση του ίδιου του Βελλίδη προς εμένα. Τελικά όμως τον πείθουν [σ.σ. τον Βελλίδη] και πάνε στην Αθήνα. Ο Καραμανλής όταν ήθελε κάποιον να τον βρίσει ή να τον μαλώσει ήταν όρθιος και πίσω από την πόρτα και του ορμούσε. Όταν ήταν ήρεμος ήταν στο γραφείο του. Ο Καραμανλής από την προηγούμενη μέρα έβραζε για τον Βελλίδη και με το που μπαίνουν Γεωργιάδης και Βελλίδης στο γραφείο τον αρπάζει από τον λαιμό και του λέει «τι έχεις φαγωθεί με έμενα ρε παλιάνθρωπε;». Ο Βελλίδης δεν τα έχει χάσει και του λέει «να σας πω κ. πρόεδρε. Υπάρχει ένα καζάνι και μια κουτάλα και οι δικοί σας συνεχώς ανακατεύουν το περιεχόμενο και εμείς από μακριά μόνο βλέπουμε. Εμείς μόνο λίγο την κουτάλα θέλουμε να πιάσουμε». Σκάει στα γέλια ο Καραμανλής- είναι το πρώτο λιώσιμο των “χιονιών” μεταξύ τους- και του λέει «αν ερχόσουν μαζί μου εμείς οι δυο οι Μακεδόνες θα είχαμε αναμορφώσει την Ελλάδα και θα διαλύαμε τη σαπίλα της Αθήνας». Ο Βελλίδης του είπε ότι “εγώ έχω δώσει τον λόγο μου στην Ένωση

Κέντρου και θα ήταν ανήθικο και υποτιμητικό να ερχόμουν σε σένα. Όταν εκλείψουν οι λόγοι αυτοί τότε θα συναντηθούν οι δρόμοι μας».

Ερχόμαστε στη Χούντα τώρα. Το 1972 αναγγέλλει ο Γ. Παπαδόπουλος ότι θα γίνουν οι προετοιμασίες για το νέο Σύνταγμα της Ελλάδας. Ο Καραμανλής από το Παρίσι γραφεί ένα άρθρο και το στέλνει με τον αδελφό του τον Αχιλλέα στην Αθήνα και του λέει να βρει τον Γιάννη Βελλίδη και τον Τζώνη Αθανασιάδη στην “Βραδυνή. Ο Αθανασιάδης λέει ότι με χαρά του θα το βάλει. Μετά ο Αχιλλέας πήγε στα γραφεία της Μακεδονίας στη Μητροπόλεως με Φιλελλήνων στην Αθήνα και λέει στον Βελλίδη “μου είπε ο αδελφός μου ότι του είχες πει ότι όταν εκλείψουν οι λόγοι θα ανταμώσουν οι δρόμοι μας. Θέλω αυτές τις δηλώσεις να τις βάλετε στην εφημερίδα”. Δεν είπε ούτε “Μακεδονία” ούτε “Θεσσαλονίκη”. Του είπε ο Βελλίδης “άφησε τις, θα συνεννοηθώ με τον Δημάδη (που ήταν στη Θεσσαλονίκη) και θα σου πω σε μισή ώρα”. Ο Δημάδης του είπε “Γιάννη αν τις βάλουμε θα μας κλείσουν. Αλλα μπορούμε να κάνουμε κάτι άλλο. Θα τους γελάσουμε με τη “Μακεδονία” γιατί θα δουν τη “Βραδυνή” και θα λένε ότι μόνο αυτή έχεις τις δηλώσεις. Εμείς θα το κάνουμε οκτάστηλο με τη “Θεσσαλονίκη” που είναι απογευματινή. Πράγματι το έκανε ο Κουρτής. Εμείς δουλεύαμε τότε στην εφημερίδα. Ήμουν τρίτο χέρι στην εφημερίδα, στο τυπογραφείο. Το τυπώσαμε, κανείς δεν ήξερε το περιεχόμενο. Ωστόσο όταν έφτασε το όχημα με την εφημερία στη Λάρισα τους σταμάτησε η τροχαία, άλλα ήδη η είδηση είχε γίνει γνώστη μέσω των πρακτορείων στο εξωτερικό. Κι έτσι αυτό που είχε πει “όταν εκλείψουν οι λόγοι θα ανταμώσουν οι δρόμοι μας”...

ΣΧ Πιστεύετε ότι το 1965 είχε καταλήξει ότι δεν προχωρούσε η Ένωση Κέντρου και άρχισε να αποδεσμεύεται;

ΦΓ: Ήταν ο ιθύνων νους στα “Ιουλιανά” και τα χρήματα αποδεδειγμένα πλέον τα έβαζε ο Τομ Πάπας ο οποίος είχε την επένδυσή του στη Θεσσαλονίκη, τα διωλιστήρια ΕΣΣΟ ΠΑΠΑΣ, και τα λεφτά με βαλίτσες, ήταν κάτω στα γραφεία της ΈΣΣΟ ΠΑΠΠΑΣ στην Αθήνα και απο εκεί αγόραζαν τις συνειδήσεις των βουλευτών.

ΣΧ: Ο Βελλίδης γιατί το έκανε αυτό; Ήθελε να αλλάξουν οι συσχετισμοί στην Ε.Κ.; Φοβόταν τον Ανδρέα [σ.σ. Παπανδρέου];

ΦΓ: Καταρχήν τον Ανδρέα ούτε ζωγραφιστό δεν ήθελε να τον βλέπει. Του Βελλίδη του άρεσε το παιχνίδι του παρασκηνίου. Από όλα αυτά ήθελε πάντα να επιβραβεύεται η δραστηριότητα του, ότι διοικεί τη χώρα από το παρασκήνιο. Αν τον έβαζαν να γίνει βουλευτής θα έβγαине πρώτος, άλλα δεν ήθελε. Έσπαγε πλακά με όλα αυτά. Με τον Κούρτη του είχαμε πει μια φορά στο “Ντορέ” «καλά

είναι λεφτά αυτά που μας δίνεις;» (του μιλούσαμε στον ενικό γιατί μας έδινε το δικαίωμα) και μας λέει: «εγώ ξέρεις τι δυστυχία έχω με τα χρήματα; Τέλειωσαν τα λεφτά μου και δανείζομαι, άλλα θα κάνουμε μια εταιρία οι τρεις μας». Και φώναζε τον μαγαζάτορα και του λέει φέρε ένα πανέρι και του λέει τι λεφτά έχεις στο ταμείο φερ' τα όλα. Τα έβαλε όλα στο πανέρι και μας λέει θα κάνουμε εταιρία και θα πάτε με τον Αντώνη στη Τσιμισκή και θα πουλάμε τα 100ρικά 80 δραχμές. Σε δέκα λέπτα θα έχουν φύγει όλα Εμείς καταλάβαμε τι ήθελε να πει την επομένη μέρα.

ΣΧ: Πώς και δεν θέλησε να κάνει εφημερίδα στην Αθήνα;

Δεν τον ενδιέφερε να κάνει εφημερίδα στην Αθήνα. Είχε συμφωνία κυριών με τους Αθηναίους εκδότες και είχαν πει ότι “ούτε εσείς θα έρθετε εδώ ούτε εγώ θα κατεβώ κάτω”. Σε μια μεγάλη απεργία των μέσων μεταφοράς της εποχής (τα πρώτα φύλλα της “Μακεδονίας” έφευγαν με αεροπλάνο στην Αθήνα), με το αυτοκίνητο ήθελε 14 ώρες και μισθώνει από το στρατιωτικό αεροδρόμιο του Τατοΐου αεροπλάνο με πιλότους που βρήκε με τη βοήθεια της αγγλικής πρεσβείας- με την οποία είχε σχέσεις γιατί ήταν πράκτορας των Άγγλων. Έδωσε 2-3 λίρες στον κάθε πιλότο και πήραν τα φύλλα και τα πήγαν στην Αθήνα.

Ο Βελλίδης πως έκανε λεφτά με τους εγγλέζους; Τον ενημέρωναν για τις μετοχές και του έλεγαν “παίξε αυτήν τη μετοχή της Nestle που έχει 6 δολάρια και σε 10 μέρες θα πάει στα 18”. Ήξεραν αυτοί. (σ.σ. διακοπή)

Ο Βελλίδης γεννήθηκε Οθωμανός υπήκοος τρία χρονιά μετά εκδόθηκε από τον θείο του (σ.σ. προφανώς εννοεί τον πατέρα του) η “Μακεδονία” για την οποία λεφτά έβαλαν οι μονές του Αγ. Όρους, που ήθελαν ένα έντυπο να εκφράζει την ελευθερία και την απελευθέρωση των λαών της Μακεδονίας και έτσι ξεκίνησε.

Η ζωή του ήταν «τυχοδιωκτική». Στη Θεσσαλονίκη δεν τον έβαζε κανείς στο σπίτι του γιατί φοβούνταν μην προσβληθεί η οικογένειά τους, πειράζει την κόρη τους”. Παράλληλα όμως, όταν έλεγε τα αιτήματα που πρέπει να λυθούν για τη Θεσσαλονίκη ήταν πρωτοπόρος γιατί είχε την εφημερίδα. Στη μεταπολίτευση βόα όλη η Β. Ελλάδα ότι κάποιοι επιτήδαιοι θέλουν πάρουν τη ΔΕΘ στην Αθήνα και γίνεται μια συνέντευξη στα γραφεία διοίκησης της ΔΕΘ και κάποια στιγμή ο Βασίλης Τράπαλης ρωτά τον Βελλίδη «είναι αλήθεια πρόεδρε αυτή η πληροφορία ότι θέλουν κάποιοι επιτήδαιοι θέλουν να τη μεταφέρουν στην Αθήνα; Ξέρουμε το όνομα αυτού που ηγείται της κίνησης» και του λέει ο Βελλίδης «ποιος είναι αυτός;» και του λέει ο Τράπαλης «ο υπουργός Εθν. Άμυνας ο κ. Αβέρωφ» και του απαντά ο Βελλίδης «με π... δεν έχω παρτίδες». Ήταν βωμολόχος.

Από το '75 και μετά δίπλα στον Καραμανλή ήταν ο Βελλίδης. Τα είχαν βρει τόσο πολύ οι δυο Μακεδόνες. Μαζί πήγαν στις Βρυξέλλες στη σύνοδο του ΝΑΤΟ. Αυτά είναι αφήγηση του Τάκη Λαμπρία που ήταν μαζί τους. «Πρόεδρε γιατί είσαι έτσι;» τον ρωτά ο Βελλίδης. Του λέει ο Καραμανλής: «Δεν βλέπεις τι προβλήματα έχω; Που θα μου ορμήξουν γιατί «έφυγες;» κτλ; Βρίσκομαι σε πολύ δύσκολη θέση». Σκάει στα γέλια ο Βελλίδης και του λέει «μην ανησυχείς. Δεν λύνονται έτσι τα προβλήματα». Και του λέει ο Καραμανλής «πως λύνονται;». «Δεν τα λύνεις. Περνάς από πάνω και προχώρα» του απάντα ο Βελλίδης. [Τέλος πρώτου μέρους συζήτησης]

[β' μέρος]

ΦΓ Ο Βελλίδης ήταν από τους μεγαλύτερους επιχειρηματίες στην Ελλάδα. Έφτιαχνε σχέδια μέσω της εταιρίας ΒΕΛΛΙΑΝ, Βελλίδης ΑΕ. (στη συνέχεια ο συνεντευξιαζόμενος παρέθεσε πληροφορίες off the record). (...) Είχε πολύ μεγάλες γνωριμίες με τον αγγλικό παράγοντα, από την εποχή της κατοχής και μετά. Ποτέ δεν ακούστηκε όμως το όνομα του σε ομάδες εθνικής αντιστάσεως. Όλο αυτό το διάστημα ήταν στην Αθήνα και περίμενε να τελειώσει η κατοχή. Οι άγγλοι τον βοήθησαν να ξαναστήσει την εφημερίδα γιατί ήθελαν ένα τέτοιο μέσο επιρροής. (σ.σ. αναφορές άσχετες με το θέμα) Ήθελαν να ελέγχουν εμπόριο.

ΣΧ Πέρα από το εμπόριο, μεταπολεμικά είχαμε και τον εμφύλιο, που προφανώς τους ενδιέφερε...

ΦΓ: Μπράβο, ναι. Αυτά τα είχε στο μυαλό του ο Βελλίδης και τους ήθελε παγιωμένους στην Ελλάδα. Με μεγάλη τους λύπη, όμως, μετά τον πόλεμο, ήταν πια φτωχοί και δεν μπορούσαν να “κρατήσουν” την Ελλάδα.

ΣΧ. Με τον αμερικανικό παράγοντα είχε σχέσεις ο Βελλίδης;

Με τους Αμερικανούς δεν είχε σχέση, αλλά είχε ανθρώπους που τον έφερναν σε επαφή. Ο κυριότερος φίλος του Βελλίδη... Δυο φίλους είχε στη ζωή του ο Βελλίδης. Ο Σοφ. Βενιζέλος και ο Κ. Καραμανλής, μετά τη μεταπολίτευση. Ο θανάσιμος εχθρός του τον όποιο θεωρούσε βρώμικο υποκείμενο, αλλά τον είχε οκτάστηλο, ήταν ο Γ. Παπανδρέου. Βεβαία ήταν και βασιλόφρων. Πεθαίνοντας είχε πει στον Λαμπρία να πει στον Καραμανλή και στον Ράλλη να προσέχουν τη βασιλεία γιατί η Ελλάδα θα έπεφτε χωρίς αυτήν.

ΣΧ Αυτό που λέτε, σχετίζεται με το ότι είχε σχέσεις με τους Άγγλους;

ΦΓ Ακριβώς. Τους έβλεπε ως παράγοντα σταθερότητας. (σ.σ. αναφορές άσχετες με το θέμα)

ΣΧ Να σας ξαναγυρίσω στην κατοχή. Μου έχουν πει ότι ο Βελλίδης την εποχή της κατοχής βοηθούσε Εβραίους επ' αμοιβή για να γλιτώσουν...

Ναι, και μάλιστα ο ισχυρότερος από την εποχή εκείνη, που επέζησε, και έγινε συνεταίρος του αλλά κανείς δεν ξέρει με ποια σχέση, ήταν ο Αρώνες. Ιταλοεβραίος που ήταν εισαγωγέας του χαρτιού που έβγαине η “Μακεδονία” (σ.σ. η εταιρεία εμπορίας χάρτου Αρώνες ιδρύθηκε το 1927 στην Αθήνα, βλ <http://www.arones.gr/GREEK/index.html>). Ο οποίος είχε σαν περιουσιακό στοιχείο, μετά τον πόλεμο αγόρασε αυτό το ακίνητο στη Τσιμισκή, που είναι ο ΕΔΟΕΑΠ, που ήταν η Αυστροελληνική... Για να επιζήσει την περίοδο της κατοχής [ο Βελλίδης] επειδή δεν είχε άλλους πόρους, ενδεχομένως το επάγγελμά του να ήταν αυτό... να είχε συνεννοηθεί με την εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης και να τους φυγάδευε σε Αίγυπτο, Τουρκία, Παλαιστίνη κτλ.

ΣΧ Τα χρήματα της οικογένειας;

ΦΓ Σκορπίστηκαν όλα. Μετά την κατοχή ξαναχτίζει την οικονομική αυτοκρατορία του από το μηδέν, μόνο με το μυαλό του. Ήταν ένα δαιμόνιο μυαλό, ένας άνθρωπος προικισμένος με ιδέες αλλά βέβαια πάντα προείχε το προσωπικό συμφέρον.

ΣΧ: Έχει ειπωθεί ότι εξαιτίας της σχέσης του με τους βρετανούς είχε πληροφόρηση ώστε να παίζει στο χρηματιστήριο. Εσείς τι πιστεύετε;

ΦΓ: Αυτό ήταν η βάση για το μεγάλο deal με τις δουλειές τους, μετά το 1950, όταν είχε ομαλοποιηθεί η κατάσταση. Τον λέγανε πράκτορα των Άγγλων, δεν ήταν πράκτορας. Μέσω των εφημερίδων του έδινε μια πληροφόρηση για την εσωτερική πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα και ως “αμοιβή” τι έπαιρνε; Ερχόταν κάποιος στο γραφείο του έπιναν έναν καφέ και μιλούσαν για χρηματιστήριο. Πάνω στην κουβέντα του έλεγε ο συνομιλητής του “παίξτε τη Νεστλέ αυτόν τον καιρό γιατί έχει χαμηλή μετοχή και ότι σε λίγο καιρό θα ανεβεί”. Έπαιζε ο Βελλίδης και έτσι έκανε λεφτά.

ΣΧ Την περίοδο της κατοχής ξέρετε αν έδινε πληροφορίες στους αντιστασιακούς και τους συμμάχους;

ΦΓ: Δεν ξέρει κανένας, αλλά εκείνο που μπορούμε να εικάσουμε είναι το εξής. Όταν έχεις ένα μέσο εκείνη, σε μια εποχή που η εφημερίδα διαμορφώνει την κοινή γνώμη, εσύ ξέρεις τι αξιοπιστία έχουν οι βουλευτές και σε ένα κρίσιμο νομοσχέδιο, το οποίο θέλεις να περάσει, μέσω των συνεργατών σου να το καταφέρνεις. Μετά το 1960 φάνηκε πλέον ότι είχε τη βοήθεια και των Αμερικανών στα επιχειρηματικά του σχέδια.

ΣΧ: Αυτό που υποθέτετε, ότι ασκούσε πίεση, γινόταν μέσω διαπροσωπικών σχέσεων; Χρησιμοποιούσε την εφημερίδα;

ΦΓ: Η εφημερίδα ήταν το πορτοφόλι του, αλλά ο μεγάλος ο πλούτος δεν ήταν τα λεφτά στο συρτάρι του ήταν στον μυαλό του.

ΣΧ Θυμάστε κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα, που να φανερώνουν την ισχύ του;

ΦΓ: Η ισχύς του φαινόταν από ένα γεγονός, το οποίο ήταν οφθαλμοφανές σε όλη την Ελλάδα. Μια εφημερίδα που φτάνει να πουλάει 200.000 φύλλα, τις καθημερινές 80.000-90.00 φύλλα, αμέσως ο πληθυσμός καταλαβαίνει ποιος είναι η δύναμη στη χώρα. Και μέσω αυτής της ισχύος ο ίδιος έκανε τους σχεδιασμούς του, οι οποίοι είναι και σε επίπεδο πολιτικό και εξωτερικής πολιτικής. Όταν μετά το 1963 αρχίζει και αγριεύει η ιστορία με την Κύπρο και εσύ σαν “Μακεδονία” πρέπει να είσαι μέσα από τα οκτάστηλα σου στο πλευρό των φοιτητών στην Ελλάδα, αφού κρυφά είσαι φίλος με τους Άγγλους δεν το κανείς οκτάστηλο. Κανείς ένα δίστηλο κάτω δεξιά και το “θάβεις”. (σ.σ. Πάντως η “Μ” αφιέρωσε ολόκληρα πρωτοσέλιδα για το κυπριακό και τις φοιτητικές διαδηλώσεις). Δεν δίσταζε να ξοδεύει λεφτά και σε δημοσιογράφους του εξωτερικού για να έχει μια αποκλειστικότητα.

Την τελευταία δεκαετία της ζωής του είχε συνδεθεί τόσο άρρηκτα με τον Καραμανλή, και με την απόσταση του χρόνου, λέω ότι, αν η “συνάντηση” αυτή είχε γίνει νωρίτερα δεν θα ήταν έτσι τα πράγματα όπως είναι στην Ελλάδα σήμερα. Με τη δύναμη που είχε ο Βελλίδης δεν θα άφηνε να ανορθωθεί ο Ανδρέας Παπανδρέου. (σ.σ. αναφορές άσχετες με το θέμα).

Τον Παπανδρέου δεν ήθελε να τον δει. Ήταν όμως έμπορος. Σκέψου ότι έναν άνθρωπο που τον έβριζε κατ’ ιδίαν, και στα οκτάστηλα τον εκθείαζε για να πάρει τα λεφτά από το κοινό.

Για τον Αν. Παπανδρέου έλεγε ότι είναι αλήτης, σιχαμένος. Για τον Γ. Παπανδρέου έλεγε ότι ήταν τυχάρπαστος, απατεώνας, ψεύτης.

ΣΧ Αυτά τα έχετε ακούσει εσείς;

ΦΓ: Βεβαίως, μέσα στην εφημερίδα τα έλεγε

ΣΧ Παρόλα αυτά, τον στήριξε τον Παπανδρέου, για την προεδρία της Ε.Κ.

ΦΓ: Κοίταξε, από τη γενιά του ήταν ήταν Βενιζελικός. Μισός αιώνας πέρασε με ανταγωνισμούς μεταξύ “βενιζελικών” και “λαϊκών”. Όταν εξέλειπαν οι βενιζελικοί και άρχισαν να φθείρονται και να γίνονται πολλά κομμάτια, αυτός ήξερε ότι η εφημερίδα του απευθυνόταν στο λαό, κυρίως σε προσφυγές και ήξερε ότι οι πρόσφυγες στήριζαν τον Βενιζέλο. Αυτή την πολιτική του να είναι

κοντά στον πρόσφυγα, κοντά στον βενιζελικό αναγνώστη, ήθελε να την κρατήσει. Όμως αυτοί δεν μπορούσαν να συνεννοηθούν μεταξύ τους... [ακολουθούν αναφορές ασχετές με το θέμα].

Για να επανέλθω, αν είχαν συναντηθεί Βελλίδης – Καραμανλής νωρίτερα, στη δεκαετία του '60, η Θεσσαλονίκη θα είχε άλλη εικόνα- διότι όσα έργα έκανε ο Καραμανλής, αντιδρούσε η αντιπολίτευση.

ΣΧ Στην αρχή όμως υπήρχε κόντρα μεταξύ των δύο. Γιατί αυτό;

ΦΓ: Γιατί οι πολιτικοί φίλοι του Βελλίδη από την Αθήνα του υπαγόρευαν και του έλεγαν “αφού κάνουμε εμείς κουμάντο, θα έρθει ένας χωρικός από τη Βουλγαρία να μας πει πως θα κυβερνάμε;” (σ.σ. αναφορές άσχετες με το θέμα).

Για να επανέλθω, ο Βελλίδης για μένα στη δημοσιογραφία ήταν μεγάλος και δεν μπορούμε να τον κρίνουμε. Όταν ήταν να υπερασπιστεί τη Θεσσαλονίκη δεν κουνιόταν κανένας. Όταν μιλούσε ο Βελλίδης δεν τολμούσε να μιλήσει κανένας από Αθήνα. Ήξερε τι γινόταν. Μας έλεγε πχ “να κάνετε ρεπορτάζ για τα αποθέματα λιγνίτη στην Πτολεμαΐδα“ πριν καν ασχοληθεί η ΔΕΗ εκεί. Ακόμα και βλακείες να έλεγε, για μας ήταν ιερά βιβλία.

(σ.σ. αναφορές άσχετες με το θέμα) Στο άτυχες περιστατικό με τη δολοφονία του Λαμπράκη η εφημερίδα είχε πάρει θέση και είχε πει ότι παρακρατικά στοιχεία να ανακαλυφθούν. Όταν ήρθε ο Ντε Γκολ το '63 στη Θεσσαλονίκη η Μακεδονία είχε άποψη που έλεγε ότι αλλάζει η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας και γίνεται φιλοευρωπαϊκή.

Είχε τη δυνατότητα τεχνικά με τις συνεργασίες που είχε με τα διεθνή πράκτορα να έχει ειδήσεις από όλον τον κόσμο. Ο Βελλίδης είχε ένα δόγμα και έλεγε ότι καλύτερη εφημερίδα είναι αυτή που πουλά τα περισσότερα φύλλα.

Έλεγε ο Δημάδης ότι είναι τόσο δυνατή οικονομικά γιατί δεν χρωστούσε προς τρίτους ούτε είχε δάνεια. Ίσα ίσα η Μακεδονία με ένα καλό οικονομικό επιτελείο είχε εισπράξεις αμύθητων πόσων με την ιδέα του Βελλίδη για μικρές αγγελίες. Είχε τα σαββατοκύριακα 10 σελίδες με 6.000 αγγελίες των 2 εκατοστών οι όποιες εκτός από την τιμή που εισέπραττε είχε και αναγνώστες και αυτούς που έβαλαν την αγγελία και όσους ενδιαφέρονταν. Προσπάθησαν πολλοί να μιμηθούν αυτό το σύστημα τότε άλλα δεν τα κατάφεραν. Ο Θεμιστοκλής Σαμαράς, δ/ντης λογιστηρίου είχε στο συρτάρι του λεφτά που δεν είχαν οι τράπεζες. Τα λεφτά για τις αγγελίες δίνονταν προκαταβολικά. Έλεγε ο Δημάδης ότι άμα θέλεις να γκρεμίσεις την Μακεδονία οικονομικά θα πρέπει να περάσει μια δεκαετία για να γκρεμίσει τα μπετόν.

[9] Συνομιλία με τον κ. Γιώργο Αθανασιάδη, πρώην πρόεδρο της ΔΕΘ

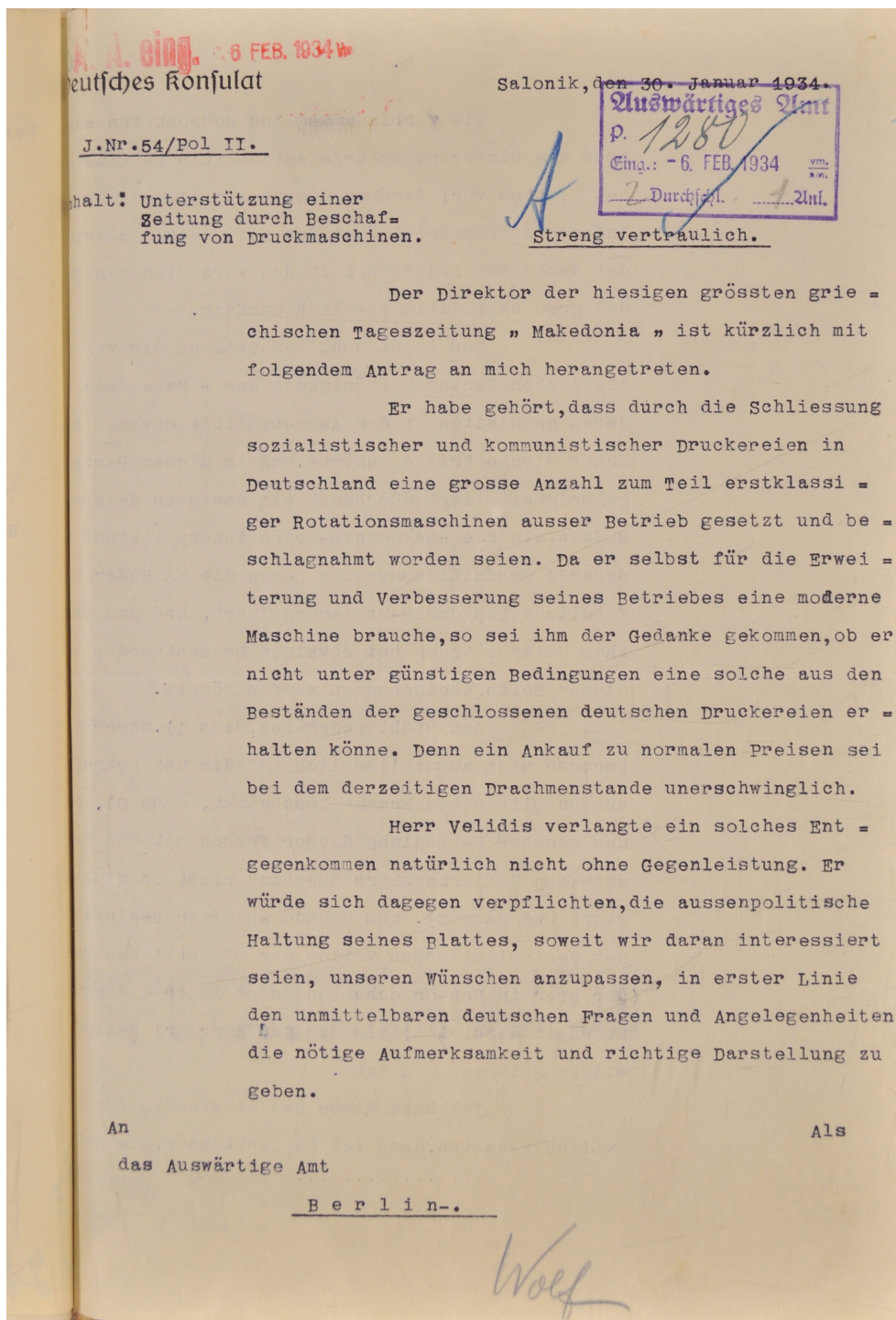
Στην πρώτη από τις συναντήσεις με τον κ. Γιαγκιόζη ήταν παρών και ο κ. Γιώργος Αθανασιάδης, πρώην πρόεδρος ΔΕΘ, ο οποίος γνώριζε τον Βελλίδη και έκανε, εμβόλιμα στη συζήτηση, κάποιες παρεμβάσεις:

“Από πολύ νέος είχε σταματήσει να εκτιμά τους πολιτικούς ο Βελλίδης. Το 1928 που είχαμε εκλογές ήταν υποψήφιος ο Παπαναστασίου, ο οποίος πηρέ τον Βελλίδη από τον Έβρο μέχρι την Αθήνα στην προεκλογική περιοδεία. Λέει ο Βελλίδης “πήγαινα και εγώ σαν τον καημένο και έγραφα για κάθε κουτσοχέρη τα αιτήματα, φτάνουμε Αθήνα, τα καθαρογραφώ και λέω στον πρόεδρο ορίστε τα αιτήματα. Εκείνος τα παίρνει και τα πετάζει στο καλάθι”. Ο ίδιος το είχε πει αυτό το περιστατικό”

“Στα ‘Ιουλιανά’, το 1965, ο πατέρας μου είχε ένα σπίτι 100 μέτρα από το Καστρί του Παπανδρέου. Τότε ανέβαιναν οι κυβερνήσεις- Αθανασιάδη, Τσιριμώκου και μετά Στεφανόπουλου που έκανε και κυβέρνηση. Τότε ήμουν μικρός αλλά θυμάμαι ότι είχε ένα ανοιχτό αυτοκίνητο έξω από το σπίτι του Παπανδρέου, κάθε βραδύ. Τότε η “Μακεδονία έγραφε και λίγο αποστατικά και λέγεται ότι ένα βραδύ του είπε ο Παπανδρέου, μου το μετέφερε αυτόπτης μάρτυρας, «Γιάννη στα προφορικά σου παίρνεις άριστα στα γραπτά σου μηδέν”.

“Ο Βελλίδης από το ’74 και μετά ήταν μεγάλος θαυμαστής του Καραμανλή. Το 1976 μου έλεγε ότι “μια φορά την εβδομάδα πάμε με τον Αχ. Καραμανλή και τον Λαμπρία στο σπίτι του στην Ηρώδου Αττικού και συζητάμε”. Πήγαν λοιπόν μια φορά και εκεί που έτρωγαν και έπιναν του λέει ο Κ. Καραμανλής “πες Γιάννη τα νέα της Β. Ελλάδας”. Ο Γιάννης άρχισε να λέει τα δυσάρεστα, σαν δημοσιογράφος. Από κάτω κλωτσιά ο Αχ. Καραμανλής και ο Λαμπρίας και στο ασανσέρ του έλεγαν “τι ήθελες να λες αυτά στον πρόεδρο και τον συγχύζεις”. Ο Αχιλλέας και ο Λαμπρίας ήταν αυλοκόλακες. Ο Βελλίδης ήθελε να κάνει ενημέρωση. Ο Κ. Καραμανλής δεν ξέρω τι εκτίμηση του είχε άλλα τον άκουγε, γιατί ο Βελλίδης ήταν χωμένος στην πιάτσα και συναναστρεφόταν κάθε καρδιάς καρδί”

II. Έγγραφα- Φωτογραφικό υλικό

Το αίτημα του Βελλίδη για αγορά με έκπτωση τυπογραφικής μηχανής από τις εφημερίδες που έκλεισαν οι Ναζί μεταφέρει ο γερμανός πρόξενος στην αρμόδια υπηρεσία του υπουργείου Τύπου και Προπαγάνδας της Γερμανίας.
 Πηγή: Auswaertiges Amt Bundesrepublik Deutschlands. Politisches Archiv, Presse Abteilung Griechenland 3: Deutsches Konsulat Salonik 54/Pol.II, 20.1.34; 153/Pol II, 19.4.34; 235/Pol. II, 13.5.34

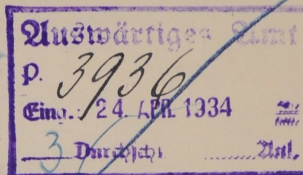
A. A. eing. 23. APR. 1934

deutsches Konsulat

Salonik, den 19. April 1934

J.Nr. 153/Pol.II.

Geheim.

Anng. P 2663 ll

P. - 29/5

Aus einer ausführlichen Rücksprache, die ich mit dem Direktor der fraglichen Zeitung gehabt habe, habe ich folgende Angaben entnommen:

1. Was die Zeitung wünscht:

Eine Vomag-Maschine möglichst neuesten Typs mit halbautomatischer Stereotypie; Format : 62 x 86, 8 seitig bis 16 seitig, mit Abstufungsmöglichkeit von der 4. Seite ab um je 2 Seiten; 2 Sonderfarben neben der Grundfarbe.

2. Was sie an Zahlung leisten kann:

a). Anzahlung : 300.000 Drachmen (zum heutigen Kurse ca 7250 RM)

b). Abzahlung während 10 Jahren:
je 200.000 Drachmen (= ca. 4820 RM) pro Jahr

Ohne die Preise genau zu kennen, glaube ich, dass die Spanne zwischen dem normalen Verkaufspreise und dem Leistungsangebot recht erheblich sein wird. Sie könnte allerdings wahrscheinlich erheblich gemindert werden durch Wegfall der Vertreterprovision. Im übrigen glaube ich, dass die Zeitung wohl kaum mit einer Vergrößerung von über 12 Seiten hinaus praktisch rechnet - sie erscheint heute 4seitig. Und dass sie ebenfalls schliesslich

An

mit

das Auswärtige Amt

B e r l i n .

Hef

Το Προξενείο της Γερμανίας στη Θεσσαλονίκη μεταφέρει την πρόταση της "Μακεδονίας", τι ζητά και τι προσφέρει σε αντάλλαγμα για να πάρει σε καλύτερη τιμή μια τυπογραφική μηχανή. Πηγη: ό.π.

Telegramm

(Geh. Ch. V.)

Auswärtige
 P. 1754
 Eing.: 11. MRZ. 1935 vm.
nm.
Datum.....Znl.

Salonik, den 10. März 1935 13.30 Uhr
 Ankunft: " 10. " " 14.30 "

Nr. 10 vom 10.3.

C i t o !

Bitte Hansteff in Hamburg telegraphieren,
 daß Makedonia regierungsseitig verboten.

Dtel

*Steffens & Co. Hamburg I
 Glockengasse 117*

erteilt in 3 Exemplaren.
 wann sind gegangen:

Exemplar 1 an Abt. / p (Arb.-Exempl.)
 2 an Abt. (für P.-Ref.)
 3 an R. M.
 4 an St. S.
 5 an W.
 6 an Direktor Abt. I.
 7 an Direktor Abt. II.
 8 an Direktor Abt. III.
 9 an Direktor Abt. IV.
 10 an Direktor Abt. V.
 11 an Direktor Abt. VI.
 12 an Direktor Abt. P.
 an Protokoll
 an Referat II. b. G.
 an Referat II. F.
 an Referat Vbd.
 an Kom.f. Wirtsch. Vhdlg.

Exemplar Nr. 1

Wolff

Η αλληλογραφία συνεχίζεται καθ'όλη τη διάρκεια του 1934 και τις αρχές του 1935, οπότε το προξενείο της Γερμανίας στη Θεσσαλονίκη ειδοποιεί τις αρχές στη Γερμανία ότι η έκδοση της «Μακεδονίας» έχει απαγορευτεί. Ό.π. Χρονικά συμπίπτει με τις πληροφορίες για αναστολή λειτουργίας της εφημερίδας, μετά την καταστολή του κινήματος του '35. Δυστυχώς δεν καταφέραμε να εντοπίσουμε στα αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών της Γερμανίας αν η αλληλογραφία συνεχίστηκε.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Εν Αθήναις
τῇ 24 Νοεμβρίου 1941

ΔΕΛΤΙΟΝ ΑΝΩΝΥΜΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ

Αριθμός
φύλλου 353

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Καταστατικά

Περί παροχής άδειας συστάσεως και έγκρίσεως του καταστατικού τῆς Ἀνωνύμου Ἑταιρείας ὑπὸ τὴν ἑπωνυμίαν «Ἀνώνυμος Ἑλληνική Ἑταιρεία Ἐμπορίου καὶ Βιομηχανίας ΧΑΡΤΕΧ» 1

Ἱσολογισμοὶ κ.λ.π.

Μηνιαία λογιστικὴ κατάσταση τῆς Α. Ε. Ἰταλο-ἐλληνικῆ Ἐμπορικῆς Τράπεζας τῆς 31ης Ὀκτωβρίου 1941 2

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΑ

(1)

Ἀριθ. Πρωτ. 62.379

Περί παροχής άδειας συστάσεως και έγκρίσεως του καταστατικού τῆς Ἀνωνύμου Ἑταιρείας, ὑπὸ τὴν ἑπωνυμίαν Ἀνώνυμος Ἑλλην. Ἑταιρεία Ἐμπορίου καὶ Βιομηχανίας ΧΑΡΤΕΧ.

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἄρθρον 37 τοῦ Ἐμπορικῆς Νόμου καὶ τὸ ἄρθρον 4 τοῦ Νόμου 2190 «περὶ Ἀνωνύμων Ἑταιρειῶν», ὡς τοῦτο ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ ἁρθρου μόνου τοῦ νόμου 3759 «περὶ κυρώσεως τοῦ ἀπὸ 12 Νοεμβρίου 1927 Νομοθετικοῦ Διατάγματος «περὶ κυρώσεως καὶ τροποποιήσεως τοῦ ἀπὸ 14 Ἰουνίου 1926 Ν.Δ. «περὶ τροποποιήσεως, συμπληρώσεως καὶ κωδικοποιήσεως τῶν Νόμων 1023, 2190 κ.λ.π.», παρέχοντες τὴν ἄδειαν συστάσεως ἐν Ἀθήναις Ἀνωνύμου Ἑταιρείας, ὑπὸ τὴν ἑπωνυμίαν «Ἀνώνυμος Ἑλληνικὴ Ἑταιρεία Ἐμπορίου καὶ Βιομηχανίας ΧΑΡΤΕΧ» καὶ ἐγκρίνοντες τὸ καταστατικὸν αὐτῆς, ὡς τοῦτο κατηρτίσθη διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 5491 ἐ.ε. πράξεως τοῦ συμβολαιογράφου Ἀθηνῶν Ἰωάν. Λάττα.

Ἐν Ἀθήναις 18 Νοεμβρίου 1941.

Ὁ Ὑπουργὸς
Π. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ

Ἀριθμὸς 5491

Σύστασις Ἀνωνύμου Ἑταιρείας δραχ. 500.000.—

Ἐν Ἀθήναις σήμερον τὴν δεκάτην ὀγδόην (18) τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου τοῦ χιλιοστοῦ ἑνεακοσιοστοῦ τεσσαρακοστοῦ πρώτου (1941) ἔτους, ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος Σάββατον καὶ ἐν τῷ Συμβολαιογραφεῖῳ μου κειμένῳ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Θεμιστοκλέους 1, οἰκίᾳ τῆς ἰδιοκτησίας τῆς κ. Μαρίας χήρας Ἰωάννου Χρυσοσπάθῃ, ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ συμβολαιογράφου Ἀθηνῶν Ἰωάννου Νικολάου Λάττα κατοικοεδρεύοντος ἐνταῦθα καὶ τῶν γνωστῶν μοι μαρτύρων Νι-

κολάου Ἀντωνίου Μασουρίδη, καὶ Ἀνδρέου Ἀγγέλου Παπαγγελιοπούλου, ἀμφοτέρων δικηγόρων καὶ κατοίκων Ἀθηνῶν, ὁδὸς Πραξιτέλους ἀριθ. 23 πολιτῶν Ἑλλήνων ἐτηλίων καὶ μὴ ἐξαιρετέων, ἐνεφανίσθησαν οἱ γνωτοί μοι καὶ μὴ ἐξαιρετέοι κ.κ. Ἐδσράταις Γεωργίου Κουλουμβάκης, δικηγόρος, κάτοικος Ἀθηνῶν ὁδὸς Τσακάλωφ ἀριθ. 28, Νικόλας Σιμεὼν Κασρινός, Δημοσιογράφος, κάτοικος Ἀθηνῶν, ὁδὸς Σπενσιόπου ἀριθ. 27 καὶ Ἰωάννης Κωνσταντίνου Βελλίδης, δημοσιογράφος, κάτοικος Ἀθηνῶν, ὁδὸς Σοφοκλέους 6, καὶ Γαβριήλ Ἀρ. Ἰακώβου Παπουσιάδης, ἔμπορος, κάτοικος Ἀθηνῶν, ὁδὸς Βουκουρεστίου ἀριθ. 19 καὶ αἰτησάμενοι τὴν σύναξιν τοῦ παρόντος ἐδήλωσαν ὅτι συνεφώνησαν νὰ συστήσωσι καὶ συνέστησαν Ἀνώνυμον Ἑταιρίαν διεπομένην ὑπὸ τοῦ ἑξῆς καταστατικοῦ.

ΚΑΤΑΤΑΤΙΚΟΝ ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἐπωνυμία, Σκοπὸς, Ἔδρα καὶ Διάρκεια τῆς Ἑταιρείας
Ἄρθρον 1.

Συνιστᾶται διὰ τοῦ παρόντος καταστατικοῦ Ἀνώνυμος Ἑταιρεία ὑπὸ τὴν ἑπωνυμίαν «Ἀνώνυμος Ἑλληνικὴ Ἑταιρεία Ἐμπορίου καὶ Βιομηχανίας ΧΑΡΤΕΧ».

Ἄρθρον 2.

Σκοπὸς τῆς Ἑταιρείας εἶναι τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ Βιομηχανία εἰδῶν χαρτῶν, πρώτων ὕλων, χαρτοποιίας, βύνης καὶ συναφῶν, ὡς καὶ ἡ ἀνάληψις ἀντιπροσωπειῶν διαφόρων ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν οἰκῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ, ὡς καὶ πάσα συναφὴς ἐπιχειρήσεις, τὴν ὅποιαν ἤθελεν ἀποφασίσαι τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον.

Ἄρθρον 3.

Ἔδρα τῆς Ἑταιρείας ὁρίζονται αἱ Ἀθῆναι. Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον δικαιούται δι' ἀποφάσεώς του νὰ συνιστᾷ ὑποκαταστήματα, πρακτορεῖα ἢ πρατήρια τῆς Ἑταιρείας ὅπουδήποτε ἤθελε κρίνει τοῦτο σκόπιμον.

Ἄρθρον 4.

Ἡ διάρκεια τῆς Ἑταιρείας ὁρίζεται πεντηκονταετής ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως δημοσιεύσεως τῆς περὶ ἐγκρίσεως τοῦ παρόντος Ὑπουργικῆς ἀποφάσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἑταιρικὸν κεφάλαιον καὶ Μέτοχοι

Ἄρθρον 5.

Τὸ κεφάλαιον τῆς Ἑταιρείας ὁρίζεται εἰς πεντακοσίας χιλιάδας (500.000) δραχμῶν καὶ διαιρεῖται εἰς πεντακοσίας μετοχὰς (500) ἀξίας ἑκάστης δραχμῶν χιλίων κατεβλήθη δὲ ὅλολοκρον ὑπὸ τῶν ἰδρυτῶν διὰ τῶν εἰς μετοχὰ εἰσφορῶν αὐτῶν κατὰ τὰ ἐιδικότερον ἐν τέλει τοῦ παρόντος ὁριζώμενα.

Ἄρθρον 6.

Τηρουμένων τῶν διατάξεων τοῦ ἁρθρου 2 τοῦ Νόμου

Το ΦΕΚ ίδρυσης της εταιρείας χάρτου ΧΑΡΤΕΞ, την περίοδο της κατοχής, της οποίας μέτοχος ήταν ο Ι. Βελλίδης

- 3 -

Ο ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Δισεβδομαδιαία έφημερίς έθνικων αρχών, από της 20ης Νοεμβρίου 1946. Εκδίδεται υπό Επιτροπής. Διευθυντής Αθαν. Α. Αθανασιάδης. Υπεύθυνος Αντ. Γ. Πάντζιος. Γραφεία - Τυπογραφεία Βιοιλέως Γεωργίου 147.

ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΕΒΡΟΥ

Έβδομαδιαία έφημερίς από του Δεκεμβρίου του 1945. Όργανον του Ε.Α.Μ. Υπεύθυνος Α. Παπαποστόλου. Τόν Σεπτέμβριον του 1946 διενόπη ή έκδοσις της κατόπιν απόφασεως εντάκτου Στρατοδικείου.-

Κ Ε Ν Τ Ρ Ι Κ Η & Δ Υ Τ Ι Κ Η Μ Α Κ Ε Δ Ο Ν Ι Α

Θ Ε Σ Σ Α Λ Ο Ν Ι Κ Η

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΒΟΡΡΑΣ

Ημερησία πρωινή έφημερίς. Τού Δημοκρατικοῦ Κέντρου. Διευθυντής Π. Λεβαντής.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ημερησία πρωινή έφημερίς. Όργανον του Κόμματος των Φιλελευθέρων (Σοφούλη). Διευθυντής Ι. Βελίδης.

ΤΟ ΦΩΣ

Ημερησία πρωινή έφημερίς. Όργανον του Λαϊκού Πρόμα-τος. Διευθυντής Ι. Σπαθάρης.

ΛΑΪΚΗ ΦΩΝΗ

Ημερησία πρωινή έφημερίς. Όργανον του Κ.Κ.Ε. Υπεύθυ-νος Π. Μαυρομάτης. Διενόπη ή έκδοσις της τόν Νοέμβριον του 1946.-

ΝΕΑ ΑΛΗΘΕΙΑ

Ημερησία απογευματινή έφημερίς. Δημοκρατική έθνικό-φρων. Διευθυντής Κ. Κούσκουρης.-

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ημερησία απογευματινή έφημερίς. Όργανον του Ε.Α.Μ. Διευθύνεται υπό Επιτροπής. Διενόπη ή έκδοσις της τόν Δεκέμβριον του 1946.-

ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ

Ημερησία απογευματινή έφημερίς από 11ης Νοεμβρίου 1946 διακόψασα την έκδοσιν της την 16ην Νοεμβρίου 1946. Εκδότης Δημήτριος Τσοῦρκας (κατηγορηθείς επί οι-κονομική συνεργασία μετά του έχθρου καί απαλλαγείς τῆ έπεβλήθη πρόστιμον ως πλουτίσαντος επί κατοχής). Δρ-θρογράφος Πέτρος Ωρολογάς. (καταδικασθείς επί εθνική αν αξιοσημείωτος είς διετή φυλάκισιν). Η μόνη απογευματινή έφημερίς ήτις εξέδιδετο έν Θεσσαλονίκη καθ' όλην την διάρκειαν της κατοχής.

ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ

Ημερησία πρωινή έφημερίς. Όργανον του Κ.Κ.Ε. Έξεδόθη τās αρχάς του 1947. Κατόπιν απόφασεως του Στρατοδικεί-ου διετάχθη ή διακοπή της έκδόσεώς της από της 9' Α-πριλίου 1947.-

ΕΝΟΤΗΤΑ

Αποτελεῖ διάδοχον έφημερίδα του "ΑΓΩΝΙΣΤΗ". Έκδότης Διευθυντής Αθανάσιος Τσαούσκογλου. (3, Ιουλίου) Διεν-νόπη ή έκδοσις. /αποφάσεως

ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

Ημερησία απογευματινή έφημερίς. Όργανον του Ε.Α.Μ. Έξεδόθη τās αρχάς του 1947. Κατόπιν του Στρατοδι-κείου διετάχθη ή διακοπή της έκδόσεώς της από της 9ης Απριλίου 1947.-

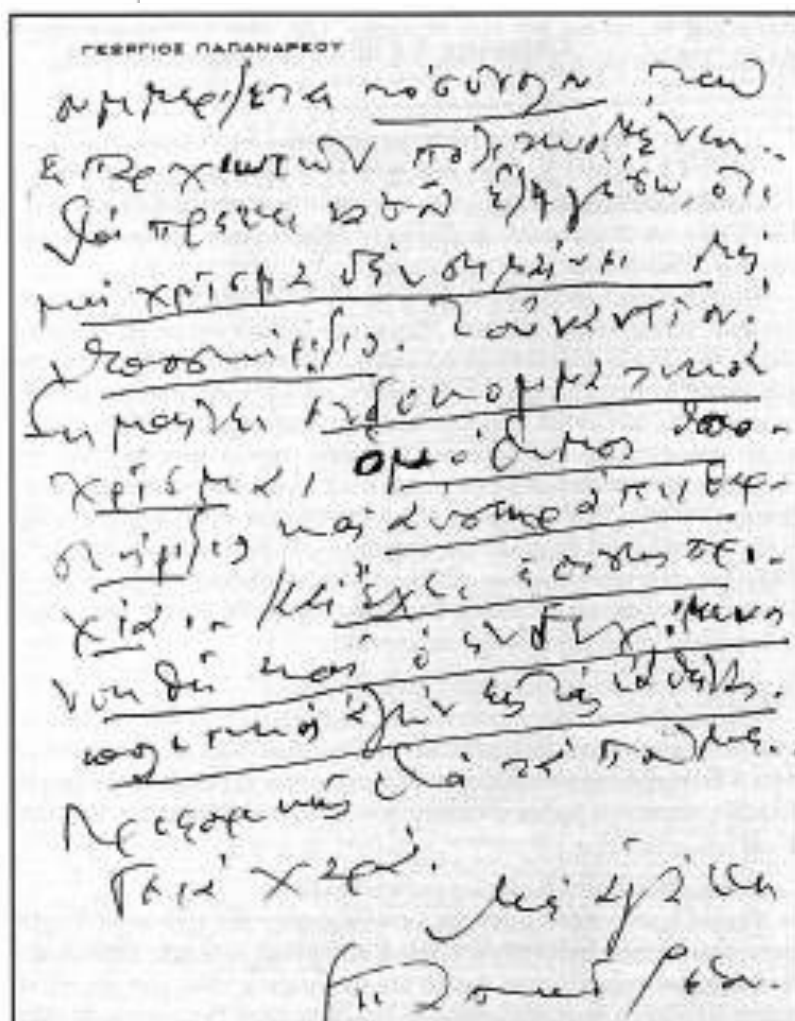
ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙ

Αποτελεῖ διάδοχον έφημερίδα της "ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ". Διευ-θυντής Δημος Ρέλιας. Καί από 10-4-1947 Διευθυντής Μιχ. Μιχαλόγλου.- Κυκλοφορία 2.000 - 2.500 φύλλα. Την 15-6-1947 διενόπη ή έκδοσις.-

ΠΡΩΙΝΗ ΩΡΑ -
- Η ΔΕΥΤΕΡΑ

Έβδομαδιαία ανεξάρτητος πολιτική - οικονομική έφημε-ρίς. των ειδήσεων καί της παγκοσμίου επικαιρότητας. Αποτελεῖ ενιαίαν έκδοσιν των κατά τό 1946 εκδιδόμε-νων εβδομαδιαίων έφημερίδων "ΠΡΩΙΝΗ ΩΡΑ" καί ΔΕΥΤΕ-ΡΑ". Διευθύνται Αντώνιος Δ. Κοσματόπουλος καί Ιωάννης Χαμαράς. Γραφεία Κομνηνών 21. ΤΗΛ. 55.61 καί 37.21. Τυπογραφείον 61-44 (Αριθ. φύλλον 42 (Πρωίνης ώρας 116 - Δευτέρας 91) της 8-9-1947).

Έκθεση της Γενικής Διοικησης Β. Ελλάδος, τον Δεκέμβριο του 1947, για την πολιτική τοποθέτηση των εφημερίδων του επαρχιακού τύπου. Πηγή: Γενικά Αρχεία του Κράτος, Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας. (Αρχειο Γενικής Διοίκησης Βορείου Ελλάδος (1945-1957), Φάκελος Α/4-9

Απαντητική επιστολή του Γεωργίου Παπανδρέου προς τον Βελλίδη με ημερομηνία 25/7/1954. Τον ενημερώνει για τις εσωκομματικές εξελίξεις. «Από παλαιότερες συνομιλίες μας είχα την εντύπωση ότι ήσουν σύμφωνος με την ανακοίνωση που έκαμα. Και όταν μιλήσωμε, ελπίζω να πεισθείς ότι ήταν η σωστή απόφαση, ήτην συμμαρτίζεται το σύνολον των επαρχιωτών πολιτευομένων. Θα πρέπει να σου εξηγήσω ότι μη χρίσμα δεν σημαίνει μη στήριξη. Τουναντίον. Σημαίνει ενδοκομματικό χρίσμα. Ομόθυμος στήριξης και αυστήρά πειθαρχία. (...) Προφορικώς θα τα πούμε. Γεια χαρά. Με αγάπη. Γ. Α. Παπανδρέου» (Πηγή: Χριστοδούλου, ό.π., σ.83)

without possible violence, he will have proved to be shrewder judge of the situation than I am prepared to hope.⁴

Anschuetz

⁴ Telegram 48 from Athens, July 12, reported that during a meeting with the King, Papandreou offered a compromise that would remove Garoufalias but retain Gennimatas as Chief of Staff. The Embassy commented that the "key question now is whether PriMin will insist on holding Defense portfolio himself." (Department of State, Central Files, POL 15-1 GREECE) Intelligence cable TCDS/DB 315/02331-65, July 9, reported that on July 8, King Constantine expressed his determination to oust Papandreou. (Johnson Library, National Security File, Files of Robert W. Komer, 1965 Cabinet Crisis)

200. Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State¹

Athens, July 23, 1965.

123. Re Embtel 122.² Embassy's current position regarding solution present political crisis,³ which we have coordinated [*less than 1 line of source text not declassified*], is as follows:

A) Situation has not developed to point where U.S. attitude might be decisive. Consequently we are endeavoring to maintain greatest possible discretion.

B) In circumstances where we felt it might be helpful, we have privately expressed view Novas solution which, though not very promising, at least has advantage some declared adherents, would not be prematurely abandoned.

C) With regard Stephanopoulos, we have noted this formula depends upon willingness of Stephanopoulos, certain other C.U. leaders, and particularly such newspapers as *Vima*, *Nea* and *Makedonia* to force acceptance this solution on Papandreou or proceed without him. Unless and until support these elements is definitely acquired it would

¹ Source: Department of State, Central Files, POL 15 GREECE. Secret; Priority. There is no time of transmission on the source text; the telegram was received at 5:27 p.m. on July 24.

² Telegram 122, July 24, reported that the political crisis in Greece was intensifying. (Ibid.)

³ On July 15, following a clash with King Constantine over his desire to replace Minister of Defense Garoufalias with himself, Prime Minister Papandreou resigned. The King then nominated George Novas, a member of the Center Union, as Prime Minister.

June–December 1965 425

be dangerous to abandon Novas. In principle we have no objection to Stephanopoulos or "Stephanopoulos plan", which in theory would preserve a wider measure of unity in C.U.

D) We have not demonstrated any enthusiasm for new effort to find compromise between King and Papandreou. This would probably leave Papandreou in even more powerful position in C.U. Moreover, it is highly unlikely King would consent. We recognize, however, Papandreou may yet emerge victor and that we may have to live with him. We are endeavoring avoid actions which might prejudice U.S. position in this eventuality.

Given incredibly sensitive political acoustics in Athens and virtuosity of Greek talent for misrepresentation and distortion, Embassy position is constant subject for local exploitation. For example: King has been quoted as saying I discouraged Stephanopoulos from forming or joining government following Papandreou resignation; rightist elements have charged that U.S. is no longer interested in fighting Communism; Andreas Papandreou told me he knows Americans are saying that he must go. This spectrum of commentary suggests that although our attempt not to become involved may not prove to be completely successful, the effort is at least a valiant one.⁴

Anschuetz

⁴ In telegram 127 to Athens, July 31, the Department of State agreed that "discretion needed to avoid untimely involvement of American factor on eve arrival new Ambassador." (Department of State, Central Files, POL 15 GREECE)

201. Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State¹

Athens, August 10, 1965.

229. Choidas, Chief Royal Political Bureau, telephoned yesterday evening. He said he wanted me to know that even though CU party caucus yesterday afternoon had produced only 26 deputies who supported Stephanopoulos as against 116 who supported Papandreou, King was

¹ Source: Department of State, Central Files, POL 15 GREECE. Secret; Roger Channel. There is no time of transmission on the source text; the telegram was received at 5:23 p.m.

Τηλεγράφημα της πρεσβείας των ΗΠΑ στην Αθήνα στο οποίο αναφέρεται η «Μακεδονία» μεταξύ των πραγόντων της Ε.Κ. που θα μπορούσαν να προωθήσουν τη λύση Στεφανόπουλου, για την επίλυση της κρίσης του 1965

WHEN HE ASKED PANAYOTIS KANELLOPOULOS TO FORM A RADICAL
 IN GOVERNMENT APRIL 3, THE KING GAMBOLED ON ENOUGH SUPPORT
 FROM MINORITY PARTIES TO MAKE A PARLIAMENTARY MAJORITY. THE
 MINORITY PARTIES REFUSED TO SUPPORT THIS MANEUVER, SO MR.
 KANELLOPOULOS HAD TO DISSOLVE PARLIAMENT AND SCHEDULE THE
 ELECTION WITHOUT EVEN SUBMITTING HIS CASE TO A VOTE OF
 CONFIDENCE.

NO FACTION HAS BEEN BLAMELESS DURING THE DANGEROUS DRIFT
 OF GREEK POLITICS OVER THE LAST TWO YEARS. CONSTANTINE HAD
 CAUSE FOR CONCERN AT THE CONDUCT IN OFFICE OF MR. PAPANDREOU
 AND HIS VOLATILE SON, ANDREAS, WHETHER OR NOT THE LATTER WAS
 INVOLVED IN A PLOT OF YOUNG ARMY OFFICERS AGAINST THE MONARCHY.

PAGE THREE RUS'78 283A UNCLASS

IT IS THE KING, HOWEVER, WHO HAS WEDGED HIMSELF INTO A POLITICAL
 CORNER, WHERE THE ONLY OPTION TO THE RETURN OF A PAPANDREOU
 GOVERNMENT MAY BE AN ARMYBACKED DICTATORSHIP. THIS IS NOT AN
 ACCEPTABLE OPTION AND CONSTANTINE MUST KNOW IT. ITEN USINFO WASH

BT

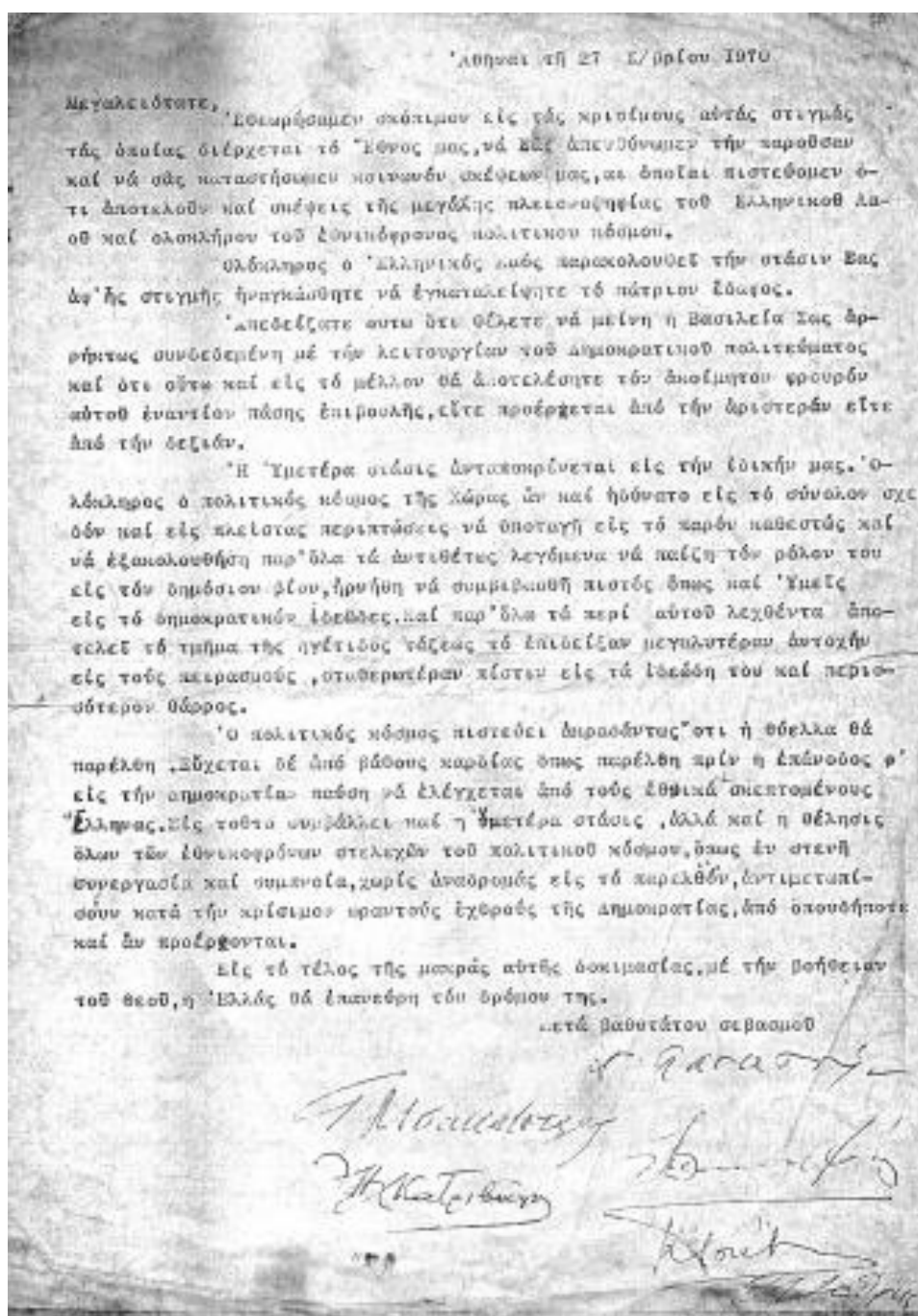
Τηλεγραφήματα αμερικάνικων πηγών που ελάμβανε ο Βελλίδης για τη σύγκρουση βασιλιά-Παπανδρέου (Αρχείο Λ. Βόδενα, όπως αναφέρεται στο Χριστοδούλου, ό.π., σ.143)

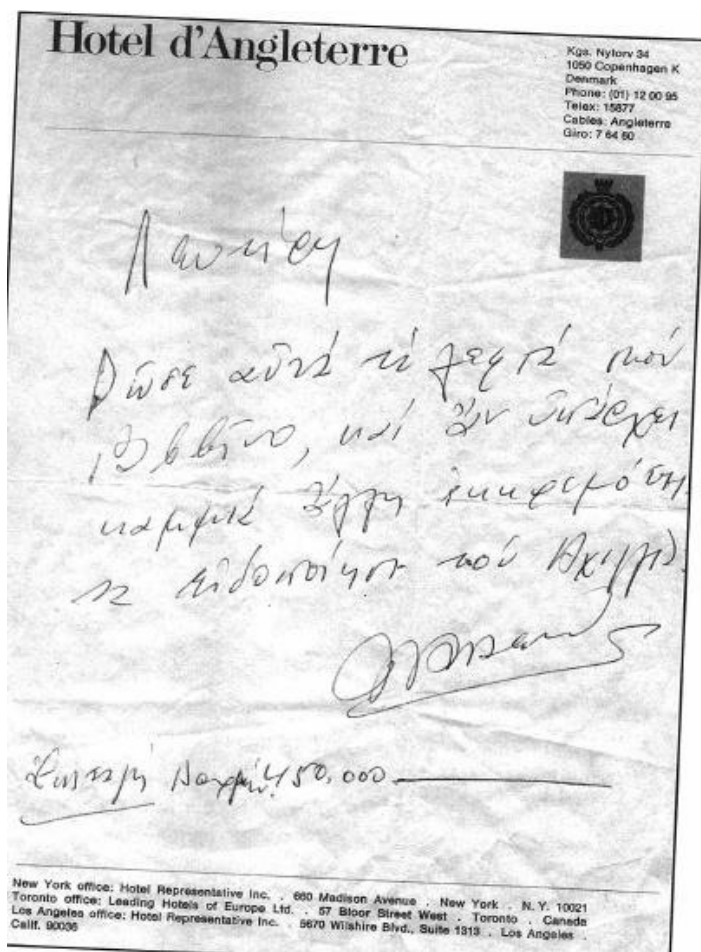
Ο Βελλίδης με τον πρωθυπουργό (εκ των αποστατών) Στ. Στεφανόπουλο, υπό το βλέμμα του βασιλιά. Πηγή: Χριστοδούλου, ό.π., σ.140

Στ. Στεφανόπουλος, Κ. Βελλίδη, Γ. Βελλίδης και Κ. Μητσοτάκης. Η φωτογραφία είναι του 1965, αλλά δεν διευκρινίζεται αν πρόκειται από τη δεξίωση για την ενηλικίωση της κόρης του εκδότη, που δόθηκε στις 15 Ιουλίου, την ημέρα που ξέσπασε η κρίση μεταξύ Παπανδρέου και Παλατιού. Πηγή: Χριστοδούλου, ό.π., σ.160.

Επιστολή στήριξης πρώην βουλευτῶν πρὸς τον βασιλιά Κωνσταντίνου, στις 17/9/1970. Κατὰ τον Χριστοδούλου (ό.π. σ. 150) γράφηκε καθ' ὑπόδειξιν καὶ ἐπιθυμία του Βελλίδου

Σημείωμα του Βελλίδη, στον Λ. Βόδενα, για να πληρώσει 450.000 (προφανώς δραχμές) σε κάποιον ραββίνο. Δείγμα της απόλυτης εμπιστοσύνης του προς τον οδηγό του. Πηγή: Χριστοδούλου, ό.π., σ.28. Δεν γνωρίζουμε για ποιο λόγο κατέβαλε ένα τόσο μεγάλο ποσό (ο Βόδενας προσλήφθηκε το 1951, άρα το σημείωμα είναι μεταγενέστερο).

Ενδεχομένως αποτελεί δείγμα των σχέσεων που είχε αναπτύξει ο Βελλίδης με την εβραϊκή κοινότητα, σε αντίθεση με την αντισημιτική στάση της εφημερίδας, κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου.

Στη Γενεύη, το 1964 με τον φίλο του, έμπορο χάρτου εβραϊκής καταγωγής από τη Θεσσαλονίκη, Ιζακίνο Άντζελ